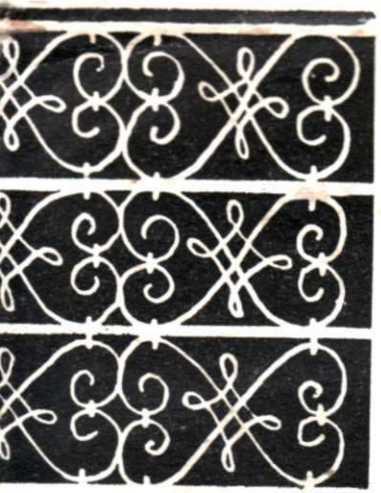
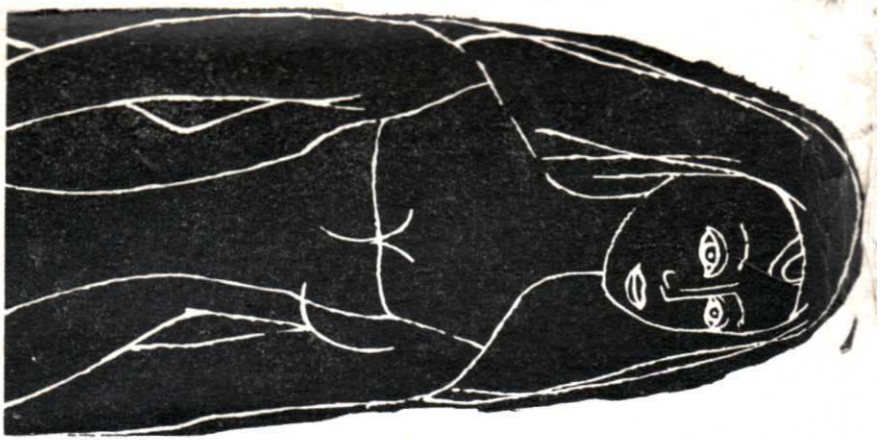
LION FEUCHTWANGER • ŽIDOVKA Z TOLEDA

ŽIDOVKA Z TOLEDA

Z němiiny přeložil Va/ter Feldstein

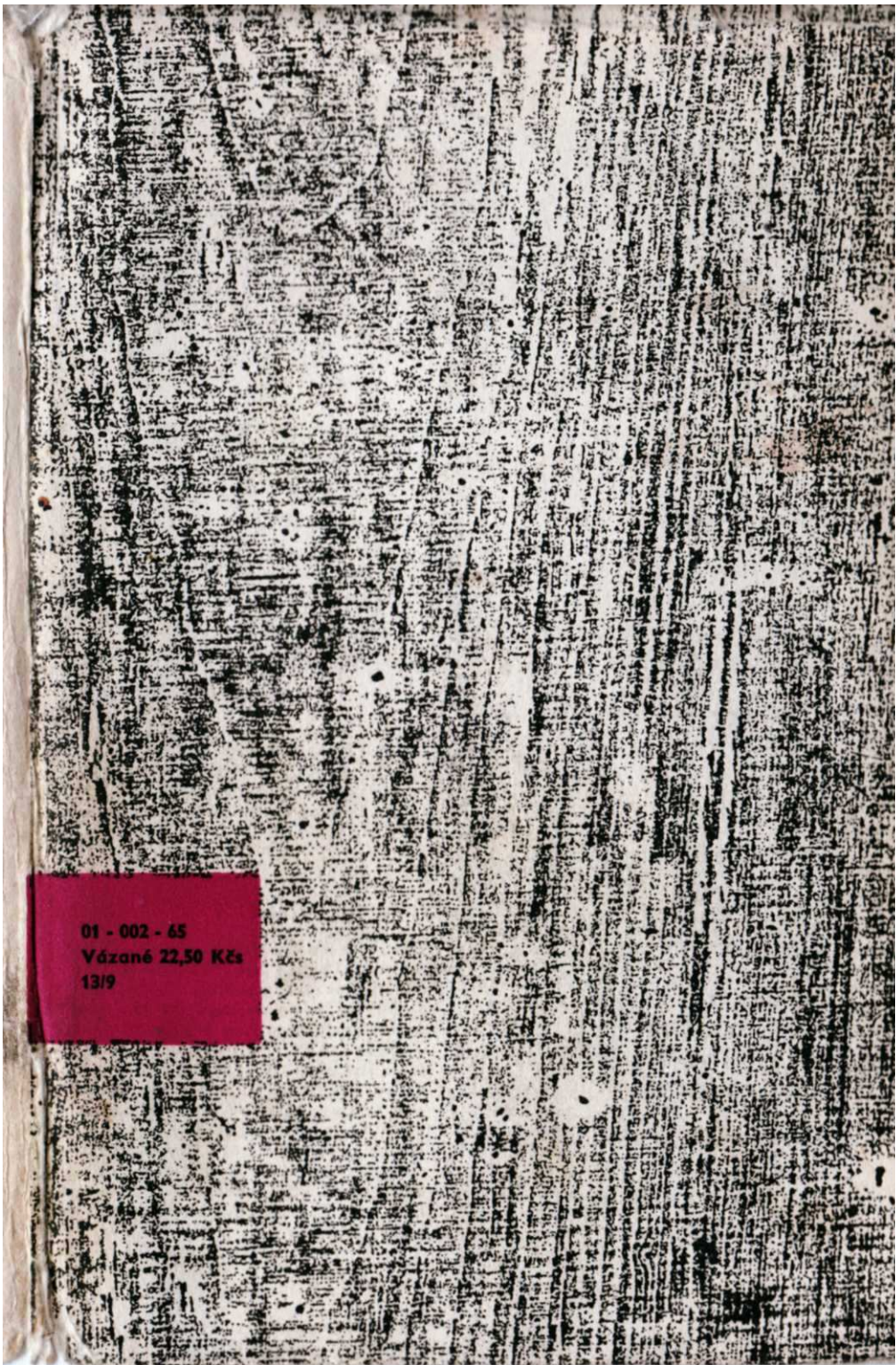
Toto románové dílo Liona Feuchtwangera zavádí čtenáře do španělského středověku, do obdobf křižáckých válek, do časů, kdy vrcholí veliké dějinné střetnuti dvou kultur a dvou náboíenstvi a kdy se na Pyrenejském poloostrově rozhoduje odvěký boj mezi Araby a Španěly, mezi vyznáním moslimským a křesťanským. V tomto zápase uplatňuje se však silně i třetí kultura a třetí náboženství – židovské. Přímým námětem k napsáni „Židovky z Toleda“ byl Lionu Feuchtwangerovi proslulý milostný příběh kastilského krále Alfonsa a židovské dívky Raquel, dcery králova ministra. S tímto vyprávěním seznámil se autor poprvé u Lope de Vegy a později též u Grillparzera. Díla obou těchto autorů jej podnítila k důkladnému studiu pramenů, a tak se jeho román nestal pouze záležitosti milostnou, nýbrž velkolepým obrazem raného španělského středověku, vylíčením veliké historické epochy, složitých společenských procesů. Zvlášť zdařile jsou tu vystiženy myšlenkové proudy tři světů, arabského, Španělského a židovského, hluboká moudrost myslitelská, úsilí o nalezeni životní pravdy. I když zde znovu autor osvědčuje své vypravěčské mistrovství, které má dokonalou přirozenost a plynulost, překvapuje tu velká, místy až strhující básnickost tohoto díla. Není to jen tím, že je v knize zcela organicky uvedena celá řada básni a pisni, že mezi hrdiny románu se objevuji i trubadúři i jiní umělci, nýbrž že především sám milostný příběh je

vyprávěn s takovou jemnosti a zároveň horoucnostf citu, s jakou se málokdy setkáváme.

LION FEUCHTWANGER se narodil 7. 7. 1884 v Mnichově. Po studiích na mnichovské a berlínské universitě se věnoval převážně dramatické tvorbě a divadelní kritice. Z četných dramat vynikají vedle hojných adaptací cizích látek Petrolejové ostrovy, Kalkutta, 4. května, Bude Hill amnestován?, z novější doby pak Ďábel v Bostonu a Vdova Capetová. Světové proslulosti dosáhl však Feuchtwanger svými historickými romány. Po Ošklivé vévodkyni (1923) a Židu Siissovi (1925) následovalo vylíčení vzestupu a dočasného vítězství fašismu v Německu – trilogie Čekárna (Úspěch –1930, Sourozenci Oppermannovi – 1933, Vyhnanství – 1940). V téže době vzniká i druhá trilogie, odehrávající se v 1. stol. n. l., o židovském historikovi Josefu Flaviovi: Židovská válka (1932), Synové (1935) a

Zaslíbená země (1942). Od Hitlerova nástupu k moci žil Feuchtwanger trvale v emigraci, nejdříve v Sovětském svazu, pak ve Francii a posléze ve Spojených státech, kde 21. 12. 1958 zemřel. Po válce napsal ještě pět románů, a sice z dějin francouzských (Lišky na vinici – 1947, Bláznova moudrost – 1952) a španělských (Židovka z Toleda – 1956). Ze španělského prostředí čerpá též životopisný román Goya (1951). Poslední román – Jefta a jeho dcera (1957) – zpracovává biblický příběh z Knihy soudců. Z pozůstalosti vyšel obsáhlý fragment eseje o historickém románu Desdemonin dům (1961).

01 - 002 - 65
Vázané 22,50 Kčs
13/9

KLUB
ČTENÁŘŮ

ŽIDOVKA Z TOLEDA

ŽIDOVKA Z TOLEDA

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ KRÁSNÉ LITERATURY A UMĚNÍ

PRAHA 1965

Věnováno Martě a Hildě

PŘELOŽIL VALTER FELDSTEIN

© Copyright, 1954-56, by Lion Feuchtwanger

ČÁST PRVNÍ

Král se vášnivě zamiloval do židovky, která byla nazývána Fermosa, Krasavice, a zapomněl na svou

ženu. Alfonso el Sabio, Crónica General
kolem roku 1270

Do Toleda král Alfonso přišel s mladou, krásnou chotí. Ale láska zaslepuje, také jeho láska zmátla, zahleděl se do židovky, nazývali ji Fermosa. Fermosa ji nazývali, „Krasavice“, a to právem. A tak pro ni zapomněl král na svou královnu.

Milostná historie Alfonsa Osmého a krásné židovky,
romance Lorenza de Sepúlveda 1551

PRVNÍ KAPITOLA

Osmdesát let po smrti svého proroka Mohameda zbudovali moslimové světovou říši, která se souvisle prostírala od hranic Indie přes Asii a Afriku podél jižního pobřeží Středozemního moře až k břehům Atlantického oceánu. V osmdesátém roce svého dobyvatelského tažení se přeplavili přes neširokou západní úžinu Středozemního moře do „Andalusie“, do Španělska, vyvrátili říši, kterou tam před třemi staletími založili křesťanští Visigótové, a jediným mocným náporem si podrobili celý poloostrov až k Pyrenejím.

Noví pánové přinesli s sebou vyšší kulturu a učinili Španělsko nejkrásnější, nejlépe uspořádanou a nejlidnatější zemí Evropy. Podle plánů dovedných architektů a moudrých stavebních úřadů vznikala veliká, nádherná města, jaká od dob Římanů tento světadíl nepoznal. Córdoba, sídlo západních kalifů, bylo pokládáno za hlavní město celého západního světa.

Moslimové opětovně povznesli zanedbané zemědělství a rozumným zavodňováním učinili půdu nebývale úrodnou. Zvelebili dolování novou, vysoce rozvinutou technikou. Jejich tkalci vyráběli vzácné koberce a vybrané látky, jejich tesaři a řezbáři jemná díla ze dřeva, jejich kožešníci nejrozmanitější kožešiny. Jejich kováři zhotovovali dokonalé nástroje pro mírové i vojenské účely. Z jejich rukou vycházely meče, kordy i dýky ostřejší než u nemoslimských národů, neobyčejně odolná brnění, dalekonosná děla, tajné zbraně, o kterých se po celém křesťanstvu mluvilo s obavami. Bylo tu vyráběno i cosi strašného, nadmíru nebezpečného, vražedná výbušná směs, takzvaný „tekutý oheň“.

Námořní doprava španělských moslimů, řízená osvědčenými matematiky a astronomy, byla rychlá a bezpečná, takže mohli vést rozsáhlý obchod a zásobovat trhy všemi výrobky islámské světové říše.

Umění a vědy rozkvetly jako dosud nikdy pod touto oblohou. Ušlechtilost a půvab se snoubily v úsilí, aby domy měly nevšedně a výrazně krásný vzhled. Důmyslně členěný systém výchovy umožňoval vzdělání každému. Město Córdoba mělo tři tisíce Škol, každé větší město mělo universitu, knihoven bylo tolik, jako dosud nikdy od dob rozkvětu helénské Alexandrie. Filosofové dále posunuli hranice koránu, přizpůsobili svému myšlení dílo řecké filosofie, dali mu novou podobu. Barvité, kvetoucí umění vypravěčské otevřelo fantazii dosud neznámé prostory. Velicí básníci zdokonalovali bohatou, zvučnou arabštinu tak, že byla schopna vyjádřit i nejjemnější citový záchvěv.

S porobenými jednali moslimové mírně. Pro své křesťany přeložili evangelium do arabštiny. Četným židům, které křesťanští Visigótové postihli přísnými zákonnými omezeními, poskytli občanskou rovnoprávnost. Za vlády islámu měli dokonce židé ve Španělsku tak bohatý a plný život jako nikdy předtím od té doby, co zanikla jejich vlastní říše. Dodávali kalifům ministry a osobní lékaře, zakládali továrny, podnikali rozsáhlé obchody, posílali lodi přes sedmero moří. Rozvíjeli, nezapomínajíce přitom na svou vlastní hebrejskou literaturu, filosofické systémy v arabském jazyce, přeložili Aristotela a z jeho učení, z učení své Velké knihy i z doktrín arabské filosofie vytvořili jednotnou soustavu. Pěstovali svobodnou, odvážnou biblickou kritiku. Obnovili hebrejskou poezii.

Déle než tři staletí trval tento rozkvět. Potom přišla veliká bouře a zničila jej.

Když totiž moslimové dobyli poloostrova, uprchly rozprášené oddíly křesťanských Visigótů na sever Španělska, do hor; Visigótové založili na těžko přístupném území malá, nezávislá hrabství a odtamtud, pokolení za pokolením, vedli dále válku proti moslimům, válku záškodnickou, gerilu. Dlouho bojovali sami. Potom však vyhlásil papež v Římě křižácké tažení a velcí kazatelé plamennými slovy vyzývali, aby byl islám vyhnán ze zemí, které vyrval křesťanům. A tu se křižáci ze všech stran přidávali i k bojechtivým potomkům někdejších křesťanských pánů Španělska. Téměř čtyři staletí musili tito poslední Visigótové čekat, nyní se drali na jih. Změkčilí, překultivovaní moslimové nedovedli čelit jejich divokosti; během několika desítiletí dobyli křesťané nazpět celou severní polovinu poloostrova až dolů k Taju.

Moslimové, jsouce stále prudčeji napadáni křesťanskými vojsky, přivolali si na pomoc z Afriky své bratrance, divoké, ve víře horlivé bojovníky, z nichž byli mnozí z veliké jižní pouště, ze Sahary. Ti zastavili postup křesťanů. Ale zapudili, nepřipouštějíce nadále vlažnost ve víře, zároveň i kultivované, svobodomyslné moslimské panovníky, kteří až dosud v Andalusii vládli; africký kalif Júsuf se chopil vlády i v Andalusii. Aby očistil zemi ode všeho nevěrectví, povolal si do hlavního stanu do Lučeny zástupce židů a řekl jim: „Ve jménu Boha nejmilosrdnějšího. Prorok poskytl vašim otcům strpění u víře v zemích věncích, ale pod jednou podmínkou, která je zaznamenána ve starých knihách. Nepřijde-li váš Mesiáš během půl tisíce let, potom – tak

slíbili vaši otcové – uznáte jeho, Mohameda, za proroka všech proroků, zastiňujícího vaše hlasatele boží. Těchto pět set let minulo. Splňte tedy úmluvu, vyznávejte Proroka, staňte se moslimy! Anebo opusťte mou Andalusii!“

Velmi mnoho židů se vystěhovalo, ačkoliv ze svého majetku nesměli vzít nic s sebou. Odešli většinou do severního Španělska; neboť křesťané, kteří tam nyní zase panovali, potřebovali k novému rozvoji válkou rozrušené země vynikající hospodářské schopnosti, řemeslnickou dovednost a rozmanité další znalosti židů. Poskytli jim občanskou rovnoprávnost, kterou jim kdysi jejich otcové odňali, a ještě mnohé další výsady.

Mnozí židé však zůstali v moslimském Španělsku a vyznávali islám. Chtěli takto zachránit svoje jmění a později, za příznivějších podmínek, odejít do ciziny a navrátit se opět k staré víře. Ale vlast byla sladká, sladký byl život v spanilé Andalusii. Oddalovali svůj odchod. A když po smrti kalifa Júsufa přišel vládce méně přísný, odkládali jej dál. A nakonec už na vystěhování ani nepomýšleli. Pobyt v Andalusii zůstával sice nevěřícím i nadále zakázán; ale na důkaz víry stačilo ukázat se občas v mešitě a pětkrát denně vyslovit vyznání: Alláh je bůh a Mohamed jeho prorok. Potají mohli někdejší židé zachovávat dále své obyčeje a v Andalusii, prosté židů, existovaly tajné židovské modlitebny.

Ale tito tajní židé věděli, že jejich tajemství je mnohým známo a že kdyby vypukla nová válka, vyšlo by nutně jejich kacířství najevo. Věděli, že by byli ztraceni, kdyby vypukla nová Svatá válka. A jestliže se denně, jak jim to předpisoval jejich zákon, modlili za zachování míru, nečinili tak pouze ústy.

Když Ibrahim usedl na stupních rozpadávající se fontány ve vnitřním nádvoří, pocítil, jak je unaven. Už plnou hodinu obcházel tímto zchátralým domem.

A přitom skutečně neměl času nazbyt. Byl už teď v Toledu plných deset dní, královi rádci právem naléhali, aby oznámil, zda převezme generální nájem daní či ne.

Kupec Ibrahim z moslimského království Sevilly uskutečnil již mnoho obchodů s křesťanskými panovníky Španělska, ale do tak ohromného podniku se dosud nikdy nepustil. Již léta to s financemi kastilského království vypadalo špatně, a od té doby, co král Alfonso – nyní tomu bylo už patnáct měsíců – prohrál lehkomyslnou válku proti Seville, bylo jeho hospodářství úplně rozvráceno. Don Alfonso potřeboval peníze, mnoho peněz, a to hned.

Kupec Ibrahim ze Sevilly byl bohat. Měl lodi, statky a úvěr v mnoha městech islámu i v obchodních střediscích Itálie a Flander. Ale kdyby se pustil do tohoto kastilského obchodu, musil by investovat celé svoje jmění a ani nejchytřejší člověk nemohl předvídat, překoná-li Kastilie zmatek, který v příštích létech nutně nastane.

Naproti tomu byl král Alfonso ochoten splatit to vše vskutku velkoryse. Ibrahimovi byly jako záruka nabídnuty daně a cla, jakož i výnosy z dolů a Ibrahim si byl jist, že kdyby sehnal peníze, mohl by dosáhnout ještě mnohem výhodnějších podmínek, že by mu byla svěřena kontrola nad veškerými příjmy. Obchod a řemesla ovsem upadly od té doby, co křesťané odňali zemi moslimům; ale Kastilie, největší ze Španělských zemí, byla bohatá,

její půda skrývala hojnost pokladů a Ibrahim věřil, že bude mít dostatek sil, aby zemi opět povznesl.

Ale takovýto podnik nebylo možno řídit na dálku; bylo by nutno dohlédnout na všecko na místě, bylo by nutno opustit moslimskou Sevillu a přesídlit sem do křesťanského Toleda.

Ibrahimovi bylo teď pětapadesát let. Dosáhl všeho, po čem toužil. Muž jeho věku a tak úspěšný by neměl ani uvažovat o podniku tak ošemetném.

Ibrahim seděl na propadávajících se stupních dávno vyschlé fontány, s hlavou v dlaních, a najednou si uvědomil: I kdyby mu byla dobrodružnost tohoto obchodu jasná už předem, byl by přesto přišel do Toleda, sem do tohoto domu.

Byl to tenhle směšný, zchátralý dům, který ho sem přivábil.

Staré, podivné pouto existovalo mezi ním a tímto domem. On, Ibrahim, veliký finančník hrdé Sevilly, přítel a rádce emírův, vyznával sice již od mládí víru proroka Mohameda, ale nenarodil se jako moslim, nýbrž jako žid, a tato budova, Castillo de Gastro, náležela kdysi jeho otcům, rodině Ibn

Ezra, dokud vládli v Toledu moslimové. Ale když před sto lety tehdejší Alfonso, toho jména Šestý, moslimům město vyrval, zmocnili se domu baroni de Castro. Několikrát byl Ibrahim v Toledu, pokaždé žádostivě postával před chmurnou zdí, kterou byl zámek obehnán. Nyní, když král vyhnal barony de Castro z Toleda a odňal jim dům, mohl konečně spatřit vnitřek a uvažovat o tom, zda by nebylo možno získat dávný majetek otců nazpět.

Krokem nikterak rychlým, leč s dychtivě pátrajícíma očima prosel četná schodiště i četné sály, komory, chodby i nádvoří. Byla to pustá, ohyzdná budova, spíše pevnost než palác. Její vnější vzhled nebyl zřejmě odlišný ani tenkrát, když zde bydleli Ibrahimovi předkové, Ibn Ezrové. Ale ti jistě zařídili vnitřek pohodlně po arabském způsobu a nádvoří bývala kdysi tichými zahradami. Bylo lákavé zbudovat znovu dům otců a z ohyzdného, sešlého Castilla de Castro vytvořit krásné, půvabné Castillo Ibn Ezra.

Jaké to nesmyslné plány! V Seville byl králem kupců a na emírově dvoře byl rád vídán mezi básníky, umělci a učenci, které shromáždil emír kolem sebe z celého arabského světa. Cítil se tam z té duše dobře on i jeho milé děti, dívka Rejcha a hoch Achmed. Není to hřích a pošetilost, jestliže si třeba i jen pohrává s myšlenkou, že by zaměnil ušlechtilou, vznešenou Sevillu za barbarské Toledo?

Nebyla to pošetilost a dojista to nebyl hřích.

Rod Ibn Ezrů, nejhrdější ze všech židovských rodů poloostrova, prošel během posledních sto let mnoha převraty. Neštěstí, které Afričané způsobili židům svým vpádem do Andalusie, prožil i sám Ibrahim jako chlapec, tenkrát se ještě jmenoval Jehuda ibn Ezra. Stejně jako ostatní židé v tehdejším sevillském království uprchli tenkrát i Ibn Ezrové do severního, křesťanského Španělska. Ale jemu, chlapci, rodina uložila, aby zůstal a přestoupil k islámu; byl přítelem vládcova syna Abdulláha, a tak bylo možno se nadít, že tímto způsobem bude zachráněna část jmění. Když se Abdulláh ujal vlády, skutečně vrátil Ibrahimovi jeho majetek. Vladař věděl, že jeho přítel zůstal v srdci dále věren staré víře,

věděli to mnozí, ale trpěli to. Nyní však hrozila nová válka křesťanů proti věřícím Mohamedovým, a za této Svaté války nebude už emír Abdulláh moci chránit kacíře Ibrahima. Ten bude musit prchnout jako jeho otcové do křesťanského Španělska, zanechat na místě jmění, utéci jako žebrák. Nebylo by za této situace rozumnější přestěhovat se do Toleda nyní, dobrovolně, v bohatství a lesku?

Vždyť bude-li chtít, nebude zde v Toledu požívat menší vážnosti než v Seville. Již při nepatrném náznaku mu nabídli úřad Ibn ŠoŠana, židovského ministra financí, který zemřel před třemi lety. Nepochybně by zde v Toledu mohl, i kdyby se veřejně navrátil k židovské víře, dosáhnout postavení, jakého by si přál.

Škvírou ve zdi nakoukl do dvora kastelán. Už téměř dvě hodiny je tady ten cizinec; co vlastně vidí na tom zchátralém zdivu? Dřepí tam, ten nevěřící, jako by tu byl doma, jako by tu chtěl zůstat navždy. Sloužící toho cizince, kteří na něho čekali ve vnějším nádvoří, vykládali, že má ve svém domě v Seville patnáct ušlechtilých koní a osmdesát sloužících, z toho třicet černochů. Tihle nevěřící jsou bohatí a blahobytní. Ale i když posledně král náš pán utrpěl porážku, přijde čas, kdy nám budou Svatá Panna a Santiago milostivi a my ty moslimy pobijeme a vezmeme jim jejich poklady.

A cizinec se stále ještě nechystal k odchodu.

Ano, kupec Ibrahim ze Sevilly seděl a snil dále. Jakživ nestál před tak osudovým rozhodnutím. Neboť když tenkrát Afričané vtrhli do Andalusie a on přestoupil k islámu, nebylo mu ještě třináct let, neměl zodpovědnost před Bohem a lidmi, rodina tenkrát rozhodla za něho. Nyní musil volit sám.

Nádherně se skvěla Sevilla ve své zralosti i bohatosti. Ale byla to přezrálost, říkal jeho starý přítel Musa; slunce západního islámu překročilo vrchol svého oblouku, začínalo klesat. Zde v křesťanském Španělsku, v této Kastilii, byl počátek, byl vzestup. Všecko tu bylo primitivní. Zničili to, co vybudoval islám, a chatrně to jakžtakž lepili dohromady. Zemědělství bylo ubohé, zastaralé, řemesla vesměs zanedbaná. Země byla bez lidí, a ti, kteří tu byli, vyznali se ve válečnictví, ne však v mírové práci. On, Ibrahim, sem dostane lidi, kteří umějí věci vyrobit, kteří dovedou vynést na světlo to, co leží bez užitku v zemi.

Bude obtížné vdechnout hospodářsky rozvrácené a zanedbané Kastilii život. Ale to právě bylo lákavé.

Bude ovšem potřebovat čas, dlouhá, nerušená léta míru.

A najednou si uvědomil, že to byl božský hlas, který uslyšel tenkrát před patnácti měsíci, když don Alfonso požádal po své porážce sevillského emíra o příměří. Bojechtivý Alfonso byl ochoten ke všemožným ústupkům, k odstoupení území, k vysoké válečné náhradě, ale na emírův požadavek, aby byla uzavřena dohoda o osmiletém příměří, nechtěl přistoupit. Ale on, Ibrahim, domluvil svému příteli emírovi, aby na tomto požadavku trval a aby se při vyjednávání postupně spokojil i menším územním ziskem a nižší válečnou náhradou. A nakonec toho dosáhl a těch dobrých dlouhých osm let příměří bylo podepsáno a stvrzeno pečetí. Ano, tenkrát ho k tomu měl sám Bůh a nabádal ho: Bojuj za mír! Nepovol, bojuj za mír!

A týž vnitřní hlas ho hnal sem do Toleda. Dojde-li k nové Svaté válce – a ono k ní dojde –, bude bojechtivý

don Alfonso v pokušení přerušit příměří se Sevillou. Ale pak tu bude on, Ibrahim, a bude domlouvat králi lstí, hrozbou i rozumem, a nebude-li moci zabránit tomu, aby don Alfonso nezasáhl do války, alespoň to pozdrží.

A pro židy, pro jeho židy bude požehnáním, když bude on, Ibrahim, sedět při vypuknutí války v královské radě. Židé budou jako předtím první, do kterých se křižáci pustí, ale on bude nad nimi držet ochrannou ruku.

Neboť je jejich bratrem.

Kupec Ibrahim ze Sevilly nebyl lhářem, jestliže se nazýval stoupencem islámu. Ctil Alláha a proroky, miloval arabskou poezii a vědu. Mravy moslimů byly mu příjemným návykem; pětkrát denně se podle předpisu automaticky omýval, pětkrát denně se vrhal na zem ve směru k Mekce a odříkával modlitby, a kdykoli stál před velkým rozhodnutím nebo před nějakým důležitým činem, vzýval z vnitřní potřeby Alláha a odříkával první súru koránu. Ale když se v den sabatu sešel s ostatními židy v dolních místnostech svého domu, ve své tajné modlitebně, aby vzdal poctu Bohu Izraele a čed ve Veliké knize, tu teprve vešel radostný pokoj do jeho srdce. Věděl, že toto je nejhlubší vyznání a že tímto vyznáním pravdy nejpravdivější smývá se sebe všechny polopravdy týdne.

Byl to Hospodin, starý Bůh jeho otců, který mu vypálil do srdce to hořké, blažené přání navrátit se do Toleda.

Již jednou, tenkrát, když přikvačilo ono veliké neštěstí na andaluské židy, dokázal jeden z rodu Ibn Ezra, jeho strýc Jehuda ibn Ezra, poskytnout svému lidu odtud z Kastilie velkou pomoc. Tento Jehuda, generál tehdejšího Alfonsa, v pořadí Sedmého, držel proti

moslimům pohraniční pevnost Calatravu a zajistil tisícům, desetitisícům židů v nouzi útočiště a bezpečí. Nyní bude mít on, někdejší kupec Ibrahim, podobné poslání.

Vrátí se do tohoto domu.

Jeho živá, mocná představivost mu ukázala dům, jaký bude. Opět bude tryskat fontána, v nádvoří bude vše tiše, tlumeně rozkvétat, nehlučný, mnohotvárný život se rozproudí uvnitř domu, který už odvykl lidem, noha se zaboří do tlustých koberců a nebude už vstupovat na kamennou nehostinnou podlahu, na stěnách budou dokola hebrejské i arabské nápisy, verše Veliké knihy i moslimských básníků, a všude bude téci chladivá, uklidňující voda a bude skýtat snům i myšlenkám svůj spád i rytmus.

Takový bude tento dům a on se do něho nastěhuje jako ten, kým skutečně je, jako Jehuda ibn Ezra.

Aniž si je musil přivolávat, přišly mu samy na mysl verše požehnání, které budou zdobit jeho dům, verše z Veliké knihy otců, která mu od nynějška nahradí korán. „I kdyby se pohoří zhroutila a propadly se hory, moje milost od tebe neodstoupí a moje mírová úmluva s tebou nepropadne.“

Neurčitý šťastný úsměv se rozhostil na jeho tváři. Vnitřním zrakem viděl hrdé verše božího příslibu, jak se táhnou podél mozaiky černé, modré, rudé a zlaté, zdobíce stěnu jeho ložnice; budou se mu vtiskovat do srdce večer, než bude usínat, a pozdraví ho ráno, až se bude probouzet.

Vstal, protáhl údy. Bude žít zde v Toledu ve starém, znovuzřízeném domě svých otců, vdechne nový život ubohé chudobné Kastilii, bude napomáhat k tomu, aby

byl udržen mír a aby Izraeli bylo v tísni poskytnuto útočiště.

První ministr Manrique de Lara podával donu Alfonsovi zprávu o smlouvách, dojednaných s kupcem Ibrahimem ze Sevilly, které už teď zbývalo jen podepsat. Královna byla přítomna výkladu. Kněžny křesťanského Španělska byly odevždy společnými nositelkami vlády a účast na státních záležitostech byla jejich výsadou.

Na stole ležely tři dokumenty, v nichž byly v arabském jazyce zachyceny dohody. Byly to obsáhlé smlouvy a don Manrique potřeboval mnoho času na vysvětlení všech podrobností.

Král naslouchal jen zpola. Doña Leonor a jeho první ministr mu musili dlouho domlouvat, než se dal pohnout k tomu, aby vzal toho nevěřícího do svých služeb. Vždyť onen člověk měl hlavní vinu na tom, že byly tak tvrdé podmínky mírové smlouvy, kterou tehdy, před patnácti měsíci, musil podepsat.

Tahle mírová smlouva! Jeho pánové mu namluvili, že je výhodná. Don Alfonso nemusil, jak se obával, vydat pevnost Alarcos, milované město, které při svém prvním válečném tažení na nepříteli získal a přivtělil ke své říši, a ani válečná náhrada nebyla stanovena zvlášť vysoko. Ale osm let příměří! Mladý nezkrotný král, voják každým coulem, nedovedl si představit, kde v sobě najde tolik trpělivosti, aby nechal nevěřící vychloubat se vítězstvím osm nekonečně dlouhých let. A teď má uzavřít s mužem, který mu vnutil tu potupnou smlouvu, další závažnou dohodu! Měl by pak toho člověka napříště ustavičně kolem sebe a musil by poslouchat jeho podezřelé návrhy! Na druhé straně uznával důvody, které

uváděla jeho chytrá královna i osvědčený přítel Manrique: Od té doby, co byl mrtev Ibn Šošan, jeho dobrý, bohatý Hebrejec, bylo stále těžší dostat peníze od velkých zahraničních obchodníků a bankéřů a zbýval jen tento Ibrahim ze Sevilly, který byl schopen pomoci mu z finančních nesnází.

Nedbale naslouchal Manriquovi a přitom zamyšleně pozoroval doňu Leonor.

Nebylo ji často vídat na toledském královském hradě. Narodila se v aquitánském vévodství, v mírném podnebí jižní Francie, kde byly mravy dvorné a jemné, a ačkoliv město bylo nyní už sto let v rukou kastilských králů, připadal jí život v Toledu přesto stále ještě příliš drsný, jako ve válečném táboře. I když byla srozuměna s tím, že don Alfonso tráví většinu času ve svém hlavním městě, v blízkosti odvěkého nepřítele, sama raději prodlévala se svým dvorem v severní Kastilii, v Burgosu, nablízku své vlastí.

Alfonso věděl dobře, aniž o tom s někým mluvil, proč doňa Leonor tentokrát přišla do Toleda. Stalo se tak jistě na naléhání dona Manriqua. Tento jeho ministr a milý přítel patrně předpokládal, že by ho bez jejího přispění nepřiměl k tomu, aby učinil nevěřícího svým kancléřem. Alfonso však pochopil velmi rychle sám, že je to nutné, a byl by to učinil i bez domluv doni Leonor. Ale byl rád, že se tak dlouho zdráhal; bylo mu milé, že má doňu Leonor nablízku.

Jak pečlivě se nastrojila! A přitom šlo jen o zprávu, kterou tu přednášel dobrý Manrique. Vždycky dbala velmi o to, aby její vzhled byl půvabný a zároveň vladařský. Byla ještě skoro dítě, když opustila před patnácti lety dvůr svého otce, anglického Jindřicha, a

když ji k němu přivedli jako jeho nevěstu, ale po všechna ta léta si v jeho chudobné, drsné Kastilii, kde bylo pro ustavičnou válku málo času na složité dvornosti, uchovala smysl své domoviny pro všechny odstíny dvorské kurtoazie.

I když jí už bylo devětadvacet let, vypadala stále ještě trochu dětsky, jak tu seděla v těžkých, honosných šatech. Nebyla vysoká, ale vypadala vznešeně s diadémem spínajícím husté plavé vlasy. Pod vysokým, ušlechtile klenutým čelem dívaly se velké, chytré zelené oči snad trochu chladně a zkoumavě, ale lehký neurčitý úsměv dodával její klidné tváři hřejivosti a přívětivosti.

Jí je lehko usmívat se mu, jeho milé doně Leonor. Bůh mu dal rozum a on chápe stejně dobře jako ona a její otec, anglický král, že hospodářství jeho říše je dnes právě tak důležité jako armáda. Ale chytré okliky, i když snad vedou bezpečněji k cíli než meč, jsou pro něho příliš zdlouhavé a nudné. Je voják, a ne počtář, je voják a jen a jen voják. A to je dobré v době, kdy Bůh uložil křesťanským panovníkům neúnavný boj proti nevěřícím.

Také doña Leonor popustila uzdu svým myšlenkám. Viděla, jak se na tváři jejího Alfonsa zračí všechny jeho niterné rozpory, bylo vidět i to, jak chápe a podvoluje se, i to, že v duchu skřípá zuby a láteří. Státníkem není; nikdo to nevěděl líp než ona, dcera krále a královny, jejichž odvážná, důvtipná politika udržovala teď již po několik desetiletí v napětí celý svět. Je opravdu chytrý, když chce, ale jeho prudká mysl nabíhá vždy znovu proti zdi jeho rozumu. A právě pro tu prudkou, chtivou energii ho milovala.

„Jak vidíš, pane králi, i ty, doño Leonor,“ uzavíral svůj výklad don Manrique, „neustoupil od žádné ze

svých podmínek, ale dává také víc, než by mohl dát kdokoli jiný.“

Don Alfonso řekl zlobně: „A k tomu si ještě bere Castillo! Jako alboroque!“ Alboroque se říkalo obvyklému zdvořilostnímu daru, který se vždy dával při uzavření smlouvy. „Ne, pane králi,“ odpověděl don Manrique. „Promiň, že jsem ti to zapomněl říci. Nechce Castillo darem. Chce je koupit. Za tisíc zlatých maravedí.“

To byla ohromná částka, mnohem víc, než ta stará barabizna stála. Takováto „largesse“, taková velkorysost slušela velkému pánovi; ale jestliže je tak velkorysý kupec Ibrahim ze Sevilly, není to vlastně drzost? Alfonso vstal, začal přecházet po místnosti.

Doña Leonor ho pozorovala. Pro toho Ibrahima bude zpropadeně obtížné vyhovět jejímu Alfonsovi. Je to zkrátka rytíř, kastilský rytíř. Vypadá skvěle, jako skutečný muž, a přes svých třicet let stále ještě jako chlapec. Leonor strávila část svého dětství na zámku Domfront; tam stál ze dřeva vyřezaný veliký, mladý, hrozivý svatý Jiří, který byl mocným ochráncem zámku. Jeho podobu jí vždy znovu připomínal smělý, rozhodný, trochu vyhublý obličej jejího Alfonsa. Milovala na něm všecko, rezavě plavé vlasy, kolem rtů oholený krátký plnovous, z něhož zřetelně vystupovala široká ústa s tenkými rty. Ale nejvíc milovala jeho šedé, vznětlivé oči, ze kterých vyšlehoval, kdykoli ho něco vzrušilo, prudký záblesk pobouření. I teď tomu tak bylo.

„Prosí jen o jedinou laskavost,“ pokračoval Manrique. „Prosí, aby směl předstoupit před Tvoje Veličenstvo a aby dostal dokumenty a podpis od tebe osobně. Jeho emír,“ vysvětloval Manrique, „jej učinil

rytířem a on si potrpí na svou důstojnost. Uvědom si, done Alfonso, že v zemích nevěřících není kupec v menší vážnosti než voják, neboť i jejich prorok sám byl kupcem.“

Alfonso se zasmál, najednou byl v dobré náladě; když se smál, přímo zářil mládím. „Ale hebrejsky s ním nebudu musit mluvit?“ zvolal.

„Jeho latina je naprosto srozumitelná,“ odpověděl prostě Manrique. „Také kastilský mluví obstojně.“

Don Alfonso opět bez přechodu zvážněl. „Nemám nic proti židovskému alfakimu,“ řekl, „ale udělat z vašeho žida eserivana mayor – to je mi proti mysli, to přece musíte pochopit.“

Don Manrique znovu začal vykládat o tom, co v posledních týdnech vysvětloval králi již mnohokrát: „Celé století jsme vedli válku a musili jsme dobývat, neměli jsme kdy starat se o své hospodářství. Moslimové kdy měli. Chceme-li s nimi udržet krok, potřebujeme chytrost židů; jejich obratnost jazyka, jejich obchodní styky. Pro křesťanské panovníky bylo štěstí, že andaluští moslimové tamější židy vyhnali. Teď má tvůj aragonský strýc svého dona Josefa ibn Erza a král navarrský Ben Seracha.“ – „Také můj otec,“ dodala doña Leonor, „má svého Áróna z Lincolnu. Občas ho zavře, ale vždycky znovu pustí a zahrnuje ho půdou a poctami.“ A don Manrique to uzavřel: „Kastilie by na tom byla lépe, kdyby nebyl zemřel náš žid – Ibn Šošan.“

Don Alfonso se zachmuřil. Tato připomínka ho zamrzela.

Tažení proti sevillskému emírovi, které pak dopadlo tak špatně, chtěl podniknout už před čtyřmi roky, to ho jen starý Ibn Šošan zadržel. Teď má zřejmě nastoupit na

jeho místo tento Ibrahim ze Sevilly – tak to očekávají doña Leonor a Manrique –, aby mu zabraňoval v ukvapených rozhodnutích. Proto mu asi ještě více než z důvodů hospodářských ustavičně domlouvají, aby dosadil toho žida v úřad. Zdá se jim zřejmě příliš nezkrotný, válkychtivý, domnívají se, že v něm není dost té prohnané, ubožácké trpělivosti, kterou král musí v těchto kramářských dobách mít.

„A jsou dokonce napsány arabsky!“ řekl mrzutě a udeřil dlaní na dokumenty. „Nedovedu ani pořádně přečíst to, co mám podepsat.“

Don Manrique mu porozuměl; chtěl podpis oddálit. „Jestliže tak poroučíš, pane králi,“ odpověděl ochotně, „dám smlouvy vyhotovit latinsky.“

„Dobrá,“ řekl Alfonso. „A nezvi mi toho žida dříve než na středu.“

Audience, při níž měly být dohody z obou stran podepsány, konala se na hradě v jedné malé místnosti. Doña Leonor vyslovila přání zúčastnit se přijetí; i ona byla na žida zvědava.

Don Manrique byl v úředním rouchu, na jeho prsou, na zlatém řetěze byl připevněn znak familiara, královského tajného rady, deska s kastilským erbem, s třemi věžemi. Také doña Leonor byla vyparáděna. Zato Alfonso byl oblečen podomácku, naprosto ne tak, jak se slušelo na státní akt; měl na sobě kazajku s širokými, nezapjatými rukávci a pohodlné boty.

Všichni očekávali, že Ibrahim, jak bylo zvykem, tváří v tvář majestátu poklekne na jedno koleno. Ale Ibrahim nebyl ještě královým poddaným, byl dosud velkým pánem moslimské říše. Měl také na sobě oděv

islámského Španělska a přes něj modrý, podšitý plášť hodnostáře, který o své vůli přicestoval ke dvoru křesťanského krále. A tak pouze pozdravil doňu Leonor, dona Alfonsa a dona Manriqua hlubokou úklonou.

Královna promluvila první. „Pokoj s tebou bud, Ibrahime ze Sevilly," řekla arabsky. I v křesťanských královstvích poloostrova mluvili vzdělaní lidé nejen latinsky, ale i arabsky.

Zdvořilost k hostu by byla vyžadovala, aby ho i Alfonso oslovil arabsky, a tak to měl král také v úmyslu. Ale drzost toho člověka, který nepoklekl, ho přiměla k tomu, že promluvil latinsky. „Salvě, domíne Ibrahim," pozdravil ho mrzutě.

Don Manrique několika všeobecnými větami vyložil, za jakým účelem kupec Ibrahim přišel. Doña Leonor si při jeho řeči prohlížela cizího muže, hledíc upřeně před sebe s klidným, obřadným úsměvem. Ibrahim byl prostřední postavy, ale boty s vysokými podrážkami a přes všechnu nenucenost vzpřímené držení těla způsobovaly, že se zdál vysoký. Z matově snědé, krátkým plnovousem lemované tváře hleděly tiché, moudré, poněkud hrdé oči mandlového tvaru. S ramen mu spadal dlouhý modrý plášť znamenitého střihu. Doña Leonor hleděla závistivě na vzácnou látku; takové látky bylo v křesťanském světě těžko sehnat. Ale až bude tento muž v jejích službách, bude jí snad moci takovouto látku opatřit a také některé ty přímo zázračné voňavky, o kterých tolik slyšela.

Král usedl na lůžko vyhlížející jako pohovka; seděl tu pololeže, v okázale nedbalé póze. „Doufám jen," řekl, když don Manrique skončil, „že seženeš včas těch dvacet tisíc zlatých maravedí, které ses zavázal zaplatit."

„Dvacet tisíc zlatých maravedí je hodně peněz,“ odpověděl Ibrahim, „a pět měsíců je krátká doba. Ale ty peníze tu během pěti měsíců budou, pane králi, – za předpokladu, že plné moci, které mi zaručuje smlouva, nezůstanou pouhým pergamenem.“ – „Tvoje pochybnosti jsou pochopitelné, Ibrahime ze Sevilly,“ řekl král. „Jsou to přímo neslýchané plné moci, které sis vymínil. Moji pánové mi řekli, že chceš vložit ruku na všecko, co mi poskytla milost boží, na mé daně, na mé státní příjmy, na moje cla, na moje železné i solné doly. Zdá se, že jsi nenasytný člověk, Ibrahime ze Sevilly.“ Kupec klidně odpověděl: „Těžko je nasytit mne, protože musím nasytit tebe, pane králi. Jsi to ty, kdo je vyhladovělý. Já musím zaplatit hned dvacet tisíc maravedí. Je otázka, kolik bude později možno vyzískat ze všech těch příjmů, z nichž mi připadne jen malá provize. Tvoji grandové a ricoshombres jsou pánové nedůtkliví a násilničtí. Promiň kupci, paní,“ obrátil se s hlubokou úklonou k doně Leonor, a teď mluvil arabsky, „jestliže v tvé spanilé přítomnosti hovořím o takových střízlivých, nudných věcech.“

Ale don Alfonso trval na svém: „Byl bych pokládal za přiměřené, kdyby ses byl spokojil tím, že bys byl mým alfakimem jako předtím můj žid Ibn Šošan. Byl to dobrý žid a já lituji jeho odchodu.“ – „Je mi neobyčejnou ctí, pane králi,“ odpověděl Ibrahim, „že mi svěřuješ nástupnictví po tak moudrém a osvědčeném muži. Ale jestliže ti mám sloužit tak, jak si toužebně přeji, nemohl bych se spokojit s plnými mocemi šlechetného Ibn Šošana – nechť Alláh mu dopřeje všech radostí rajských.“ Ale král mluvil dále, jako kdyby ten druhý nebyl nic řekl, a zabrousil teď do jazyka, kterým se v

zemi běžně hovořilo, do lidové latiny, do kastilštiny: „Ale to, že jsi přišel s požadavkem stát se strážcem mé pečeti, to se mi zdá, mírně řečeno, nemístné.“

„Nedokázal bych vymoci tvoje daně, pane králi,“ odpověděl kupec klidně pomalu, lámanou kastilštinou, „kdybych byl jen tvým alfakimem. Musil jsem požadovat, abych byl tvým escrivanem. Neboť kdybych nevládl tvou pečetí, tvoji grandové by mě neposlouchali.“ – „Tvůj hlas i výrazy, které volíš,“ odpověděl Alfonso, „to vše je skromné a patřičné. Ale neoklameš mě. Jsi velice pyšný, řekl bych –,“ a použil silného výrazu lidové latiny, „že jsi nestoudný.“ Manrique rychle vpadl: „Pan král míní, že znáš svou cenu.“ – „Ano,“ řekla svým jasným hlasem přívětivě a velmi dobrou latinou doña Leonor, „právě tak to král myslil.“

Kupec se opět hluboce uklonil, nejdříve doně Leonor, potom Alfonsovi. „Znám svou cenu,“ řekl, „a znám také cenu královských daní. Nerad bych, abyste mi nesprávně rozuměli,“ pokračoval, „ani ty, paní, ani ty, velký a hrdý králi, a ani ty, šlechetný done Manrique. Bůh obdařil tuto krásnou kastilskou zemi mnohými poklady a téměř neomezenými možnostmi. Ale války, které muselo vést Tvoje Veličenstvo i tvoji předkové, nedopřály vám času, aby bylo tohoto požehnání využito. Teď jsi rozhodl, pane králil, aby tvým zemím byl zachován mír po osm let. Jaké bohatství bude možno během těchto osmi let vytěžit z tvých hor a ze tvé úrodné půdy i z tvých řek! Znám muže, kteří mohou naučit tvé poddané, jak učinit jejich pole výnosnějšími a jak rozmnožit jejich dobytek. A vidím železo, které leží v tvých horách, vzácné železo v nevyčerpatelném množství. Vidím měď, lazurit, rtuť, stříbro, a já obstarám

obratné ruce, které to vše vytěží a smísí a ukují. Přivedu z islámských zemí lidi, pane králi, kteří povznesou tvé zbrojnice na úroveň zbrojířských dílen v Seville i Córdobě. A existuje látka, o které jste v těchto severních říších dosud ani neslyšeli, látka – nazývá se papír –, na které se dá psát snadněji než na pergamenu a která je, známe-li tajemství její výroby, patnáctkrát levnější než pergamen. A ve tvé řece Tajů je všecko, co je třeba k tomu, aby tato látka byla vyrobena. A potom se stane vaše věda, myšlení i básnictví ve vašich zemích bohatší i hlubší, pane králi a paní královno.“

Hovořil vzletně a přesvědčivě, obracel lesknoucí se, mírně vemlouvavé oči tu na krále, tu na doňu Leonor, a ti naslouchali výmluvnému muži se zaujetím, téměř vzrušeni. Donu Alfonsovi připadalo to, co Ibrahim říkal, poněkud směšné, dokonce podezřelé, bohatství se přece nezíská namáhavou prací, dobývá se mečem. Ale Alfonso měl dar fantazie, viděl už ty poklady i rozkvět, které mu tento muž sliboval. Široký, radostný úsměv se rozhostil na jeho tváři, byl opět docela mladý a doně Leonor připadal nesmírně pomilováníhodný.

A již otevřel ústa a řekl uznale: „Mluvíš dobře, Ibrahime ze Sevilly, a snad dokážeš vykonat alespoň zčásti to, co slibuješ. Zdá se, že jsi moudrý a schopný člověk.“

Ale náhle, jako by litoval, že se dal kramářským povídáním svést k takovému uznání, změnil tón a řekl, posměšně si ho dobíraje: „Slyšel jsem, že jsi zaplatil vysokou cenu za moje Castillo, někdejší Castillo de Castro. Máš početnou rodinu, že potřebuješ tak velký dům?“ – „Mám jen syna a dceru,“ odvětil kupec. „Ale mám rád kolem sebe přátele, s kterými se radím a s nimiž

rozmlouvám. Je také mnoho takových, kteří se dožadují mé pomoci, a v očích božích nalezne milost ten, kdo neodřekne útočiště potřebným.“ – „Nešetříš zřejmě majetkem ve službě svému Bohu,“ řekl král. „Mně by bylo milejší, kdybych ti mohl přenechat Castillo až do smrti zadarmo, jako alboroque.“ – „Tento dům,“ odpověděl zdvořile kupec, „se vždycky nejmenoval Castillo de Castro. Kdysi se jmenoval Kasr Ibn Ezra, a proto mi záleží na tom, abych byl jeho majitelem. Tvoji rádcové, pane králi, ti jistě sdělili, že jsem přes svoje arabské jméno příslušníkem rodu Ibn Ezra, a my Ibn Ezrové neradi bydlíme v domech, které nám nepatří. Nebyla to zpupnost, pane králi,“ pokračoval, a nyní zněl jeho hlas sdílně, uctivě a lahodně, „která mě přiměla k tomu, abych si vyžádal jiné alboroque.“

Doña Leonora se otázala s údivem: „Jiné alboroque?“

„Pan escrivano mayor,“ vysvětloval don Manrique, „žádal a získal od nás právo, aby mu do jeho kuchyně byla dodávána z královských statků každodenně jedna ovce.“

„Záleží mi na této výsadě,“ doložil Ibrahim, obraceje se ke králi, „protože ji poskytl i tvůj děd, vznešený císař Alfonso, mému strýci. Až se totiž přestěhuji do Toleda a vstoupím do tvých služeb, navrátím se před celým světem k víře svých otců, odložím jméno Ibrahim a budu se opět jmenovat Jehuda ibn Ezra jako onen můj strýc, který uhájil tvému dědovi pevnost Calatravu. Budiž mi dovolena pošetilá upřímnost, pane králi a paní královno. Kdybych to mohl udělat v Seville, nikdy bych neopustil svůj krásný domov.“

„Těší nás, že oceňuješ naši shovívavost,“ řekla doña Leonor. Ale Alfonso se zeptal bez okolků: „A budeš mít potíže, až budeš ze Sevilly odcházet?“ – „Při likvidaci svých obchodů budu mít ztráty,“ odvětil Jehuda. „Jiných potíží se neobávám. Bůh mi požehnal a způsobil, že emírovo srdce je mi nakloněno. Je to muž vznešených, svobodomyslných názorů, a kdyby na něm záleželo, směl bych se i v Seville otevřeně znát k víře svých otců. Pochopí mé důvody a nebude mi zbraňovat.“

Alfonso hleděl na muže, který tu vystupoval s tak zdvořilou oddaností a mluvil s ním tak otevřeně a troufale. Zdálo se mu, že ten muž je nejen ďábelsky chytrý, ale i nebezpečný. Jestliže zradil svého přítele emíra, zachová věrnost jemu, člověku cizímu, křesťanovi? Jehuda, jako kdyby byl vytušil jeho myšlenky, řekl téměř zvesela: „Jakmile opustím Sevillu, nebudu se už ovšem moci vrátit. Jak vidíš, pane králi, nebudu-li ti dobře sloužit, budeš mě mít ve své moci.“

Don Alfonso řekl krátce, téměř nevrle: „Nyní podepíší.“ Dříve psával své jméno latinsky: „Alfonsus Rex Castiliae“ nebo „Ego Rex“; v poslední době se podepisoval stále častěji v řeči lidu, ve vulgární latině, románsky, kastilský. „Doufám, že ti postačí,“ prohlásil posměšně, „když tam napíši jen ‚Yo el Rey‘?“ Jehuda žertovně odpověděl: „Postačila by mi tvoje rubrica, tvoje kudrlinka, pane králi.“

Don Madrique podal Alfonsovi pero. Král podepsal tři dokumenty s nehybnou tváří, rychle, vzdorně, jako kdyby se pouštěl do nepříjemného, ale nevyhnutelného dobrodružství. Jehuda přihlížel. Se zadostiučiněním se díval na to, čeho dosáhl, s radostným napětím očekával to, co přijde. Byl vděčen osudu, svému Bohu Alláhovi,

svému Bohu Adonaji. Cítil, jak z něho opadává nános islámu, a mimoděk mu přišlo na mysl blaho řečení, které musil odříkávat jako dítě, když získal něco nového: „Pochválen Buď, Hospodine, Bože náš, který jsi mi dal dosáhnouti a dožiti se tohoto dne.“

Pak podepsal písemnosti i on a podal je králi, uctivě, ale bylo na něm patrné jakési šibalské očekávání. A Alfonso byl skutečně udiven, když uviděl podpis, povytáhl obočí a svraštil čelo; viděl tam napsána neznámá písmena. „Co to znamená?“

zvolal. „To přece není arabsky!“

„Dovolil jsem si, pane králi,“ vysvětloval zdvořile Jehuda, „podepsat se hebrejsky.“ A uctivě doložil: „Můj strýc, kterého milost tvého vznešeného děda povýšila na knížete, podpisoval se vždycky jen hebrejsky: ‚Jehuda ibn Ezra ha-nási, kníže’.“

Alfonso pokrčil rameny a obrátil se k doně Leonor; pokládal zřejmě audienci za ukončenou.

Ale tu řekl Jehuda: „Prosím o milost rukavice.“ Rukavice bylo totiž symbolem důležitého úkolu, který dával rytíř rytíři; rukavice pak měla být po úspěšně splněném úkolu vrácena.

Alfonsovi se zdálo, že během této hodiny musil už spolknout dost drzostí, a chystal se k hněvivé odpovědi; ale varovný pohled doni Leonor jej zadržel. Řekl: „No dobrá.“

A nyní Jehuda poklekl. A Alfonso mu podal rukavici.

Ale pak, jako by se styděl za to, co se stalo, a jako by chtěl svůj vztah k Jehudovi uvést opět na správnou míru, totiž k otázkám obchodním, pravil: „Tak, a teď mi hodně brzy obstarej těch dvacet tisíc maravedí.“ Ale doña

Leonor, upírajíc veliké zelené oči zkoumavě, trochu šelmovsky na Jehudu, řekla svým jasným hlasem: „Těší nás, že jsme tě poznali, pane escrívano.“

Než Jehuda opustil město Toledo, aby uspořádal své záležitosti v Seville, navštívil dona Efraima bar Abbu, představiveného židovské obce, aljamy.

Don Efraim byl malý, hubený pán asi šedesátiletý, postavou i oděvem nenápadný; nikdo by se nebyl nadál, jakou má ve svých rukou moc. Neboť představený židovské obce v Toledu byl roven panovníkovi. Židovská ovec, aljama, měla vlastní soudnictví, žádný úřad nesměl do ní zasahovat, nebyla nikomu podřízena, jen svému „parnasu“ donu Efraimovi a králi.

Drobný a zimomřivý seděl don Efraim v pokoji přeplněném nábytkem a knihami. Ačkoli bylo už teplo, choulil se do kožichu a měl před sebou pánev s uhlím. Byl dobře zpraven

tom, co se dálo na královském hradě, a třebaže mělo být Ibrahimovo jmenování oznámeno teprve poté, až se definitivně přestěhuje do Toleda, don Efraim věděl, že se tento Sevillan stal generálním nájemcem daní i alfakimem po Ibn Šošanovi. I jemu nabízeli pacht a úřad, ale pro něho byl tento obchod příliš riskantní a postavení alfakima právě pro svůj lesk příliš nebezpečné. Znal životní osudy kupce Ibrahima, věděl, že tajně vyznává židovskou víru, a chápal vnitřní

vnější příčiny, které ho nutily k přesídlení do Kastilie.

Efraim s ním mnohokrát obchodoval ve velkém měřítku, mnohokrát ve velkém měřítku obchodoval proti němu a nebylo mu příjemné, že nyní tento pochybný syn

rodu Ibn Ezra přemístí hlavní sídlo svého podnikání do jeho Toleda.

Don Efraim tu seděl, škrábal si dlaň jedné ruky nehty druhé a čekal, co mu host sdělí. Don Jehuda vedl rozhovor hebrejsky, vyčtenou, nadmíru vybranou hebrejštinou. Ihned Efraimovi oznámil, že najal příjmy královské pokladny Toleda a Kastilie. „Ty, jak jsem slyšel, jsi nabídku na generální nájem odmítl," řekl přívětivě. „Ano," odpověděl don Efraim. „Vážil jsem a počítal a odmítl jsem. Odmítl jsem i to, abych se stal nástupcem našeho alfakima Ibn Šošana – budiž požehnána památka spravedlivého. Tento úřad se mi zdál na skromného muže příliš okázalý." – „Já jej přijal," řekl prostě don Jehuda. Don Efraim povstal a uklonil se. „Tvůj sluha ti přeje štěstí, pane alfakime," pravil, a protože se Jehuda jen nepatrně, mlčky usmíval, pokračoval: „Či smím dokonce říci, pane alfakime mayor?" – „Královské Veličenstvo," řekl don Jehuda, stěží přemáhaje svůj triumf, „ráčilo mě povznést a jednoho ze svých familiares. Ano, done Efraime, budu jedním ze čtyř tajných radů, budu zasedat v kurii. Budu spravovat záležitosti krále našeho pána jako jeho escrivano mayor."

Don Efraim to vyslechl s pocitem, v němž se mísil obdiv s odporem, radost s nelibostí. Myslil si: Co asi musil tenhle šílený opovážlivec a hráč za to zaplatit! A dále: Kam toho

Í

iošetilce strhla jeho pýcha! A dále: Všemohoucí uchovej, aby zrael stihla pohroma skrze tohoto muže!

Don Efraim byl neobyčejně zámožný. Pověst vyprávěla o nesmírném bohatství kupce Ibrahima ze

Sevilly, ale don Efraim byl tajně přesvědčen, že on sám nemá majetek menší než tento odpadlík a hrdopýšek. On, Efraim, své bohatství skrýval a zůstával nenápadný. Naproti tomu Ibrahim ze Sevilly si jako pravý Ibn Ezra odjakživa potrpěl na honosné vystupování a okázalost. Co všechno si teď nenatropí tenhle nadaný, dvojaký a nebezpečný člověk, až stane, vyzývaje Boha, v Toledu zpupně na vrcholu své moci!

Efraim pravil obezřetně: „Aljama vycházela s Ibn Šošanem vždycky velice dobře.“ – „Bojíš se, done Efraime?“ odvětil přívětivě don Jehuda. „Neboj se! Chraň Bůh, abych se jakkoli dotkl toledské obce nebo abych ji snad dokonce utiskoval. Vždyť já sám budu jedním z jejích příslušníků. Jsem zde proto, abych ti to řekl. Víš, že v srdci jsem vždy pokládal víru synů Hagařiných jen za nedokonalou odnož naší staré víry. Jakmile zde nastoupím úřad, navrátím se do lůna Abrahámova a přijmu před celým světem jméno, které mi dali moji otcové: Jehuda ibn Ezra.“

Don Efraim se snažil dát najevo radostné překvapení, ale jeho obavy vzrostly. I aljama měla zůstat stejně jako on sám nenápadná. V těchto dobách, kdy hrozilo nové křižácké tažení, jehož důsledkem budou dojista nové protižidovské štvanice, byla rozumná zdrženlivost dvojnásob nezbytná. A tenhle Ibrahim ze Sevilly zrovna obrátí svým přestupem pozornost celého světa na toledské židy! Odjakživa byli Ibn Ezrové vychloubační. Vypínali se jako jarmareční kejklíři. Až dosud byli usídleni alespoň jen v Zaragoze, v Logronu, v Toulouse, Efraimovo Toledo jich zůstávalo ušetřeno. A teď bude mít na krku tohohle, nejokázalejšího a nejnebezpečnějšího ze všech!

Zbožný a velmi chytrý Efraim nechtěl být nespravedlivý. Ibn Ezrové se svou honosností a velikášstvím byli jeho duši cizí, ale byli, to ochotně uznával, prvním rodem Sefaradu, španělského Izraele, vzešli z nich učenci, básníci, vojáci, obchodníci i diplomaté, jejichž jména byla v židovstvu slavná a měla zvuk i ve světě islámském a křesťanském. Ale především poskytli židům tohoto století velkorysou pomoc v tísni, tisíce jich vykoupili z pohanského otroctví a tisícům poskytli útočiště v Sefaradu i v Provenci. A i ten Ibn Ezra, který tu před ním sedí, byl obdařen vynikajícími vlastnostmi, za těžkých podmínek se vyšinul na prvního kupce v Seville. Ale neznamená přesto Člověk tak ctižádostivý a tak zločinné a svéhlavě odvážný pro Izrael spíše nebezpečí než požehnání?

Tohle všechno si don Efraim promyslil během tří vteřin, následujících po prohlášení dona Jehudy. Ve čtvrté vteřině už uctivě říkal: „Je pro nás velikou ctí, že k nám přicházíš, done Jehudo. Bůh poslal toledské aljamě v pravý čas pravého muže, aby ji vedl. Neboť musíš mi dovolit, abych k tvým břemenům přidal další a abych ti vložil do rukou svůj úřad.“

V duchu si myslel: ó Bože všemohoucí, netrestej Izrael příliš krutě! Obrátil jsi srdce tomuto mešumadovi, tomuto odpadlíkovi, takže se k nám vrací. Nedopusť, aby dával v tomto tvém Toledu najevo příliš mnoho okázalosti a pýchy, nedovol, aby rozmnožil závist a nenávist gójských národů proti Izraeli!

Don Jehuda zatím odpovídal: „Ale to ne, done Efraime. Kdo by mohl lépe než ty vést záležitosti aljamy? Já pak budu hrdý na to, jestliže mě někdy o sabatu vyvoláte k předčítám úryvku z Písma jako

kteréhokoli jiného dobrého žida. A již dnes, done Efraime, mi musíš dovolit, abych poněkud zlepšil úděl vašich chudých. Dovol mi, abych ti odevzdal malou částku, řekněme pět set zlatých maravedí.“

To byl dar, jaký toledská obec dosud nikdy nedostala; ta Jehudova drzá, lehkomyslná, kejklířská, hříšná zpupnost dona Efraima lekala a pobuřovala. Ne, až si tenhle člověk bude po Toledu vykračovat ve své smělé okázalosti, nebude moci být on, Efraim, déle parnasem aljamy. „Uvaž to ještě jednou, done Jehudo,“ žádal. „Aljama se nesmí spokojit a nespokojí se s Efraimem, až bude v Toledu Jehuda ibn Ezra.“

„Neposmívej se mi,“ odvětil klidně Jehuda. „Nikdo neví lépe než ty, že aljama nebude chtít mít za vůdce muže, který setrval čtyřicet let ve víře synů Hagařiných a který se každý den pětkrát modlil k Mohamedovi. Ty sám bys přece nechtěl, abymešumad byl v Toledu představeným obce. Jen to přiznej.“

Znovu pocítil Efraim odpor i obdiv. On sám se ani slovem nedotkl Jehudova poskvrnění. Ale tento muž o něm hovořil s nestoudnou otevřeností, ba s pýchou, s bohaprázdnou pýchou Ibn Ezrů. „Nepřísluší mi, abych tě soudil,“ řekl.

„Uvaž, můj pane a učiteli Efraime,“ řekl don Jehuda a pohlédl Efraimovi přímo do tváře, „že synové Hagařini se na mně od oné prvé hrozné urážky nedopustili žádného bezpráví. Naopak byli ke mně příjemní jako teplá růžová voda a krmili mě dary své země. Jejich obyčeje se mi staly milé, a i když se tomu mé srdce vzpouzí, přirostly mi mnohé jejich mravy k tělu jako druhá kůže. Může se velmi snadno stát, že až se octnu před nějakým důležitým rozhodnutím, budu vzývat ze

zvyku Boha Mohamedova a budu se modlit první verše koránu. Doznej, done Efraime, kdyby se ti něco takového doneslo k sluchu, nebyl bys pak v pokušení vyřknout nade mnou velikou klatbu, cherem?“

Dona Efraima pobouřilo, že ho ten druhý zas prohlédl. Dojista byl tento Jehuda přes své velkorysé rozhodnutí hříšník a neznaboh a opravdu se v Efraimovi na okamžik vynořila vábivá představa, jak od almemoru, který je v synagóze místem zvěstování, vyhlásí nad ním klatbu za troubení šófaru, beraního rohu. Ale to byly liché sny; jako kdyby chtěl vyhlásit klatbu nad velikým kalifem nebo nad králem naším pánem.

„Žádný rod neučinil pro Izrael tolik jako rod Ibn Ezra,“ odpověděl se zdvořilou vytáčkou. „Je také známo, že ti odpadnutí uložil tvůj otec, když ti ještě nebylo třináct let.“

„Četl jsi poselství,“ otázal se Jehuda, „ve kterém náš pán a učitel Mojžíš ben Maimón hájí ty, kteří pod nátlakem přistoupili k učení proroka Mohameda?“ – „Jsem prostý muž,“ odpověděl odmítavě don Efraim, „a nevměšuji se do rabínských disputací.“ – „Nemysli si, done Efraime,“ řekl Jehuda vřele, „že minul jediný den, ve kterém bych nebyl pomyslil na naše učení. V podzemí svého domu v Seville mám synagógu; o velkých svátcích scházelo se nás deset a konali jsme modlitby, jak je předepsáno. Postarám se o to, aby má synagóga v Seville zůstala zachována i poté, co se přestěhuji sem. Emír Abdulláh je člověk velkorysý a můj přítel; přimhouří oko.“

„Kdy se hodláš přestěhovat do Toleda?“ zeptal se don Efraim. „Asi za tři měsíce,“ odvětil Jehuda. „Smím tě pozvat, abys byl pak mým hostem?“ nabídl mu Efraim.

„Můj dům je ovšem skromný.“ – „Děkuji ti,“ odpověděl Jehuda, „opatřil jsem si již přístřeší. Získal jsem od krále našeho pána Castillo de Castro. Dám je přestavět pro sebe, své děti, přátele i sloužící.“

Don Efraim nedokázal skrýt hluboký úlek. „Castrové,“ varoval, „jsou ještě pomstychtivější a násilničtější než ostatní ricoshombres. Zle vyhrožovali, když jim král odňal jejich dům. Budou pokládat za bezpříkladnou potupu, jestliže v jejich domě bude bydlit žid. Dobře si to rozmysli, done Jehudo. Castrové jsou velmi mocní a mají mnoho přívrženců. Vzbouří půl říše proti tobě – a proti celé Izraeli.“

„Děkuji ti za tvé varování, done Efraime,“ pravil Jehuda. „Všemohoucí mi dal srdce, které nezná strachu.“

DRUHÁ KAPITOLA

Do Toleda přibyl s královskými glejty správce a tajemník dona Jehudy Ibn Omar. Přišli s ním moslimští architekti, umělci a řemeslníci. Čilý ruch nastal v Castillu de Castro a celé město bylo vzrušeno energií a marnotratností, s jakou byla prováděna přestavba. Potom přicestovali ze Sevilly sloužící všeho druhu a po nich na mnoha vozech rozličné domácí zařízení, dále třicet mezků a dvanáct koní. Stále nové nejrůznější pověsti kolovaly o cizinci, který měl přijet.

A konečně přijel. S ním jeho dcera Raquel, jeho syn Alazar a jeho důvěrný přítel, lékař Musa ibn Da’ud.

Jehuda své děti miloval a starostlivě uvažoval o tom, zda uvyknou drsnému životu v Kastilii, když vyrostli v Seville, slynoucí tak jemnou kulturou.

Čtrnáctiletému energickému Alazarovi se bude jistě hrubý rytířský svět zamlouvat, ale jak to bude s Rechjou, s jeho milou Raquel? Jela po jeho boku a on na ni hleděl něžně, se skrytou starostí. Měla na sobě, jak to bylo při cestování obvyklé, mužský oděv. Seděla v sedle mladistvě, byla tak trochu samá ruka, samá noha, dětsky hranatá a smělá. Kapuce nebyla s to pojmout husté černé vlasy. Velikýma modrošedýma očima si pozorně prohlížela lidi a domy města, které se teď mělo stát jejím domovem.

Jehuda věděl, že se nezalekne žádné námahy, aby se jí Toledo opravdovým domovem stalo. Sotvaže se vrátil do Sevilly, pověděl jí, co ho pudí odtud. Rozmlouval se sedmnáctiletou dívkou tak otevřeně, jako by mu byla rovna věkem i zkušenostmi. Byl si vědom, že ho jeho Raquel, i když si někdy počínala tak dětsky, citově chápe. Patřila k němu, byla – právě při té rozmluvě se to ukázalo – opravdovou dcerou rodu Ibn Ezra, statečná, rozumná, přístupná všemu novému, plná citu a fantazie.

Ale vpraví se do zdejšího křesťanského a vojáckého života? Nebude jí v holém chladném Toledu nezbytně chybět její Sevilla? Tam ji měl každý rád. Měla nejen přítelkyně svého věku, také pánové z emírova okolí, osvědčení a obratní diplomaté, básníci a umělci rádi naslouchali naivním a pozoruhodným otázkám a názorům této Raquel, která byla ještě zpola dítětem.

Ale nyní jsou v Toledu a zde je Castillo de Castro a oni se ho ujímají jako svého vlastnictví a od nynějška se tento palác bude nazývat Castillo Ibn Ezra.

Jehuda byl radostně překvapen tím, co z nehostinného domu v tak krátké době vytvořili jeho osvědčení pracovníci. Kamenné podlahy, na kterých

dříve zaduněl každý krok, byly teď pokryty měkkými tlustými koberci. Podél stěn se táhly lenošky s pohodlnými polštáři a poduškami. Červenými, modrými a zlatými mozaikami byly vyloženy stěny kolem dokola, arabské a hebrejské nápisy, utkané v umné ornamenty, zvaly k zamyšlení. Malé vodotrysky, do kterých byla vedena voda důmyslným systémem rour, ochlazovaly vzduch. Byla tu rozsáhlá místnost pro Jehudovy knihy; některé ležely otevřené na pultech a tak bylo vidět umělecké barevné iniciály a ořízky.

A zde bylo patio, nádvoří, na němž tenkrát dospěl k velkému rozhodnutí, zde fontána, u jejíhož okraje seděl. Přesně tak, jak si to tenkrát představoval, tryskal a klesal její proud, stejnoměrně a tiše. Husté temné listí stromů znásobovalo ticho; listím prosvítala sytá žluť pomerančů a bledá žluť citrónů. Stromy byly přistřiženy, pestře a dovedně byly řešeny květinové záhony a všude byla tiše plynoucí voda.

Doña Raquel si s ostatními prohlédla nový dům s očima dokořán otevřenýma, dívala se pozorně, byla málomluvná, ale opravdu se jí tu líbilo. Pak se ujala vlády nad dvěma místnostmi, které jí byly určeny. Shodila ze sebe přiléhavé, drsné mužské šaty. Chystala se očistit od prachu a potu cesty.

Vedle její ložnice byla koupelna. Do mozaikové podlahy byl zapuštěn hluboký bazén, do kterého vedlo potrubí s teplou a studenou vodou. Doña Raquel se koupala, obsluhována chůvou Sa'ad a komornou Fátimou. Blaženě ležela v teplé vodě a jen zpola naslouchala povídání chůvy a služebné.

Záhy neslyšela nic, oddala se svým vlastním roztoulaným myšlenkám.

Všechno bylo jako v Seville, dokonce i vana, v níž ležela. Ale ona už nebyla Rechja, byla teď doña Raquel.

Cestou, kdy byla její pozornost rozptylována ustavičně novými dojmy, nikdy si plně neuvědomila, co to znamená. Když teď dorazila na místo a v klidu se koupala, přepadl ji poprvé s plnou silou pocit změny. Kdyby byla ještě v Seville, zaběhla by za svou přítelkyní Lajlou, aby si s ní popovídala. Lajla byla nezkušená dívka, ničemu nerozuměla a nedovedla jí pomoci, ale byla to její přítelkyně. Zde není žádná přítelkyně, zde jsou jen cizí lidé a všecko je tu cizí. Zde není mešita Azhar; volání muezzina z mešity Azhar, vyzývající k omývání a k modlitbě, bylo pronikavé jako u všech ostatních muezzinů, ale ona je dovedla dobře rozpoznat. A není zde žádný chatíb, aby jí vyložil některé obtížné místo koránu. Je zde jen málo lidí, s nimiž si bude moci popovídat ve své milé, důvěrné arabštině; bude musit používat tvrdé, komické řeči a kolem ní budou lidé s hrubými hlasy a posunky a se surovými myšlenkami, Kastilci, křesťané, barbaři.

Byla šťastná v zářivé, podivuhodné Seville. Její otec tam náležel mezi nejpřednější občany a už proto, že byla dcerou tohoto otce, měli ji všichni rádi. Jak to bude zde? Pochopí tito křesťané, jak veliký muž je její otec? A budou mít pochopení pro její povahu a její způsoby? Nebude jim připadat právě tak cizí a komická jako křesťané jí?

A pak je tu druhá, ještě větší novinka; nyní je před celým světem židovkou.

Vyrostla v moslimské víře. Ale ještě když byla docela malá – bylo to hned po matčině smrti, bylo jí asi pět let –, vzal si ji otec stranou a šeptem, významněji

sdělil, že náleží rodu Ibn Ezra a to že je cosi neobyčejného, ohromného, ale že je to také tajemství, o kterém se nesmí mluvit. Později pak, když vyrostla, jí vyjevil, že je moslimem, ale také židem, a vyprávěl jí o židovském učení a o židovských mravech. Ale nenařídil jí, aby tyto obyčeje zachovávala. A když se ho jednou přímo zeptala, v co má věřit a co má činit, odpověděl jí přívětivě, že ji k ničemu nenutí; teprve až doroste, ať se pak sama rozhodne, bude-li chtít na sebe vzít vznešený, ale značně nebezpečný závazek tajné židovské víry.

Naplnilo ji hrdostí, že otec nechal rozhodnutí na ní.

Jednou se už nedokázala ovládnout a proti své vůli svěřila přítelkyni Lajle, že je vlastně z rodu Ibn Ezra. Lajla však kupodivu odpověděla: „Věděla jsem to," a po krátkém mlčení dodala: „Chudinko."

Raquel pak už nikdy s Lajlou o svém tajemství nepromluvila. Ale když byly naposledy spolu, Lajla se nezadržitelně rozplakala a řekla: „Vždycky jsem tušila, že to takhle dopadne."

Byl to onen Lajlin bláhový, pošetilý soucit, který tenkrát přiměl Raquel, aby se snažila dopídit něčeho přesnějšího o tom, kdo jsou tito židé, k nimž náležela ona i otec. Muslimové je nazývali „národem knihy"; musila si tedy nejprve tuto knihu přečíst.

Požádala Musu ibn Da'uda, strýčka Musu, který žil v otcově domě a který byl velice učený a znal mnoho jazyků, aby ji učil hebrejštině. Učila se snadno a brzy mohla Velikou knihu číst.

Od nejranějšího mládí ji to k strýčkovi Musovi vábilo, ale teprve v hodinách vyučování ho doopravdy poznala. Tento nejbližší přítel jejího otce byl vysoký, hubený pán, starší než otec; někdy se zdál prastarý, jindy

zase nápadně mladý. Z jeho hubeného obličeje čněl masitý, hodně ohnutý nos, nad ním zářily veliké krásné oči, které dovedly člověka proniknout skrz naskrz. Hodně toho prožil; otec říkal, že své nesmírné vědění a duchovní svobodu musil zaplatit hojným utrpením. Ale on o tom nemluvil. Zato děvčátku Raquel vyprávěl častokrát o dalekých zemích a neobyčejných lidech, a to vzrušovalo ještě víc než všechny pohádky a příběhy, které Raquel ráda poslouchala a četla; neboť tu přímo před ní seděl její přítel a strýček Musa a on sám byl svědkem toho, o čem vyprávěl.

Musa byl moslim a zachovával všechny obyčeje. Ale byl zřejmě vlažný ve víře a neskrýval jisté mírné pochybnosti o všem, co nebylo vědecké. Když s ní jednou četl v proroku Izaiášovi, řekl: „To byl veliký básník, snad větší než prorok Mohamed i prorok křesťanů.“

To jí mátlo. Smí ona, která vyznává proroka, vůbec číst v židovské Velké knize? Jako všichni moslimové modlila se každodenně vstupní súru koránu; a v jejím posledním, sedmém verši se pravilo, nechť Alláh uchrání své věřící od cesty těch, na něž se hněvá. Ale těmi, kdož upadli v nemilost, byli míněni židé, jak jí vysvětlil její přítel, chatíb z mešity Azhar; neboť že se na židy hněvá, dokázal Alláh pohromou, kterou je postihl. Nejde tedy ona sama nesprávnou cestou, jestliže čte ve Veliké knize? Dodala si odvahy a zeptala se Musy. Ten se na ni dlouze a přívětivě zadíval a prohlásil, že na ně, Ibn Ezry, se Alláh zřejmě nehněvá.

To Raquel přesvědčilo. Vždyť každý musil vidět, že je Alláh jejímu otci nakloněn. Dal mu nejen všechnu

moudrost a nejlaskavější srdce, obdařil ho i všemi zevnějšími statky a velikou proslulostí.

Raquel otce milovala. V něm viděla ztělesněny všechny hrdiny pestrých, barvitých pohádek a příběhů, kterým tak ráda naslouchala, ctihodné panovníky, chytré vezíry, moudré lékaře, dvořany a kouzelníky, jakož i všechny ty láskou planoucí jinochy, kteří byli miláčky žen. A nadto obklopovalo jejího otce vznešené, nebezpečné tajemství: byl Ibn Ezra.

Ze všech jejích zážitků se jí nejhlouběji vryl do srdce onen tajemný rozhovor, při kterém otec šeptem oznámil dítěti, že náleží k Ibn Ezrům. Ale pak byl tento rozhovor zastíněn rozmluvou ještě významnější. Když se totiž otec vrátil ze své veliké cesty do severního Sefaradu, do křesťanského Španělska, vzal si ji stranou a vykládal jí tlumeným hlasem jako tenkrát o nebezpečích, která budou ohrožovat zde v Seville tajné židy, až vypukne Svatá válka; a pokračoval pak tónem vypravěče pohádek, téměř žertovně: „A zde, ó věřící, začíná příběh o třetím bratrovi, který z jasu a bezpečí dne odešel do bledě zlatého šera jeskyně.“ Raquel okamžitě pochopila, převzala jeho tón a zeptala se jako posluchači v pohádkách: „A co se stalo tomu muži?“ – „Abych to zvěděl,“ odpověděl tenkrát otec, „vejdu do té šeré jeskyně,“ a nespustil z ní svůj mírně vemlouvavý pohled. Dopřál jí malou chvilku, aby se vpravila do toho, co jí sdělil; potom mluvil dál:„Když jsi byla dítětem, milá dcero, řekl jsem ti, že jednou budeš musit volit. Teď k tomu došlo. Ani tě nezrazuji, abys se mnou nechodila, ani tě nepřemlouvám, abys šlap. Je zde mnoho mužů, mladých, chytrých, vzdělaných i vynikajících, které by potěšilo, kdyby ses stala jejich ženou. Budeš-li chtít, dám

tě jednomu z nich a nebudeš se musit stydět za své věno. Rozmysli si to dobře, a já se tě za týden zeptám, jak ses rozhodla.“ Ona však odpověděla bez váhání: „Prokázal by mi otec tu laskavost, že by se mne zeptal již dnes, teď?“ – „Ptám se tě tedy teď,“ odpověděl otec a ona řekla: „Co činí můj otec, je správné, a jak on učiní, tak učiním i já.“

Bylo jí teplo u srdce, že se s ním cítí tak těsně spojena, a také po jeho tváři přeběhl zásvit veliké radosti.

Potom jí vyprávěl o dobrodružném životě židů. Až dosud musili žít v ustavičném nebezpečí, i teď je ohrožovali jak moslimové, tak i křesťané, a byla v tom veliká zkouška od Boha, který je učinil jedinečnými a vyvolenými. A uprostřed tohoto národa, povolaného, dlouho zkoušeného, byl jeden vyvolený rod: Ibn Ezrové. A nyní uložil Bůh jemu, jednomu z těchto Ibn Ezrů, velké poslání. A on uslyšel hlas boží a odpověděl. Tu jsem. A jestliže žil až dosud na okraji židovského světa, musí se teď uchystat přímo do středu tohoto světa vejít.

To, že jí otec dal nahlédnout do svého nitra, že jí důvěřoval jako ona jemu, způsobilo, že se cítila jeho nedílnou součástí.

A když teď dospěla na místo, které jim bylo určeno, a odpočívala v koupeli, znovu v duchu slyšela všechna jeho slova. Do těchto slov však tiše zazníval bezmocný pláč její přítelkyně Lajly. Ale Lajla byla malé děvče, nic nevěděla a nic nechápala a Raquel byla vděčna osudu, který ji učinil jednoho z rodu Ibn Ezra, a byla šťastná a plná očekávání.

Procitla ze svého snění a slyšela opět tlachání své milé, hloupé staré chůvy Sa’ad a čiperné Fátimy. Ženy pobíhaly sem a tam, z koupelny do ložnice a zpět a

nemohly se v nových místnostech vyznat. To Raquel rozesmálo. Byla najednou jako bláhové děcko.

Vstala. Dívala se na svůj obraz ve vodě. Tahle nahá, bledě snědá dívka, která tu stojí a voda po ní stéká, není tedy už Rechja, nýbrž doňa Raquel ibn Ezra. A se smíchem a rozpustile se zeptala stařeny: „Jsem teď jiná? Vidíš, že jsem jiná?

Pověz honem!“ A protože stařena hned neporozuměla, naléhala, stále se smějíc, panovačně: „Vždyť jsem teď Kastilanka, Toleďanka, židovka!“ Chůva Sa’ad brebentila vyděšeně svým vysokým hlasem: „Neobtěžkej se hříchem Rechjo, zřítelnice mého oka, dceruško má pravověrná. Věříš přece v Proroka.“ Raquel odpověděla s úsměvem a zamyšleně: „Při vousu Prorokově, chůvo, nevím docela jistě, nakolik zde v Toledu ještě v Proroka věřím.“ Stařena ucouvla všecka zděšena: „Alláh nechť ostříhá tvůj jazyk, Rechjo, dceruško,“ řekla. „Takovéhle žerty bys neměla dělat.“ Ale Raquel řekla: „Okamžitě mi začni říkal Raquel! Kdy mi už konečně budeš říkat Raquel?“ A křičela: „Raquel! Raquel! Opakuj to po mně!“ A skulila se nazpět do vody tak prudce, že stařenu postříkala.

Když se Jehuda ohlásil na královském hradě, přijal jej don Alfonso okamžitě. „Tak tedy,“ zeptal se zdvořile suchým tónem, „čeho jsi dosáhl, můj escrivano?“

Jehuda podal zprávu. Jeho repositarii, jeho právníci, právě revidovali a doplňovali seznamy daní a dávek; předloží za několik neděl přesné cifry. Do země bylo povoláno sto třicet odborníků, většinou z muslimských krajů, ale i z Provence, z Itálie, ba i z Anglie, aby povznesli hospodářství, hornictví, řemesla i rozšířili síť

silnic. Jehuda uváděl podrobnosti, čísla; mluvil rovnou, zpaměti.

Zdálo se, že král naslouchá bez větší pozornosti. Ale když byl Jehuda u konce, prohlásil: „Nezmiňoval ses kdysi o nových, velkých hřebčincích, které mi založíš? O tom jsem v tvé zprávě nic neslyšel. Také jsi sliboval, že vybuduješ zlatnické dílny, takže mé mince budou moci být raženy ze zlata. Podnikl jsi něco v tomto směru?“

Jehuda se ve svých četných písemných návrzích zmínil jen jedenkrát o zlepšení chovu koní, jen jedenkrát o vybudování zlatnických dílen. Obdivoval se dobré paměti krále Alfonsa. „S pomocí boží a tvou, pane králi,“ odpověděl, „bude snad možné dohnat za sto měsíců to, co byla zameškáno za sto let. Nezdá se mi špatným začátkem, co bylo vykonáno během těchto tří měsíců.“

„Něco se udělalo,“ připustil král. „Ale já nejsem zběhlý v umění čekat. Řeknu ti přímo, done Jehudo, že škoda, kterou mi způsobuješ, zdá se mi větší než užitek. Dřív mi moji baroni platili, i když neochotně a s výhradami, příspěvky na válečné účely; to byly, jak jsem zpraven, hlavní příjmy mé pokladny. Nyní, co jsi ty mým escrivanem, odvolávají se na dlouhý mír, který se před námi otvírá, a neplatí nic.“

Jehudu zamrzelo, že král bere jen tak, bez poděkování, na vědomí to, co bylo vykonáno, a že ho častuje tak nemístnými výčitkami. Litoval, že se doña Leonor vrátila do Burgosu; její milá, přívětivá přítomnost by dala rozmluvě srdečnější ráz. Ale spolkl svou nevoli a odvětil s uctivou ironií: „V tom jsou tvoji grandové zajedno s tvými neprivilegovanými poddanými. Když se má platit, hledí všichni, jak by se z toho vykroutili. Ale argumenty tvých baronů jsou chabé a moji osvědčení

repositarii je dokáží vyvrátit dobrými důvody. Požádám tě brzy se vší pokorou, abys podepsal svým ricoshombres upomínku, která se bude o tyto důvody opírat.“

I když krále nestoudnost a pýcha jeho grandů rozhořčovala, rozzlobilo ho, že žid o nich mluví tak neuctivě. Rozzlobilo ho, že toho žida potřebuje. Zarytě řekl: „Byl jsi to ty, kdo mi pověsil na krk chomout těch ďábelských osmi let přiměří. Teď musím hledat pomoc v kramářských a písařských uskocích.“

Jehuda se ovládl. „Tvoji rádci,“ odpověděl, „tenkrát doznali, že dlouhý mír prospěje tobě právě tak jako sevillskému emírovi. Zemědělství a řemesla jsou zanedbána. Tvoji baroni utiskují měšťany i rolníky. Potřebuješ na delší dobu mír, aby se to změnilo.“

„Ano,“ řekl trpce Alfonso. „Válku proti nevěřícím musím přenechat ostatním, a ty se dáš do díla a budeš dělat obchody.“

„Neběží o obchody, pane králi,“ vysvětloval stále ještě trpělivě svému pánovi Jehuda. „Tvoji grandové nabyli troufalosti, protože jsi je potřeboval ve válce; jde jen o to, připomenout jim, že jsi král.“

Alfonso přistoupil až těsně k Jehudovi a hleděl mu do tváře svýma šedivýma, planoucíma očima. „Jaké to okliky sis vymyslel, můj prohnaný pane escrivano,“ zeptal se, „abys dostal z mých baronů své peníze i úroky?“

Jehuda necouvl. „Mám velký úvěr, pane králi,“ řekl, „a proto i hodně času. Mohu proto půjčit Tvému Veličenstvu veliké částky a nemusím se bát, i když budu musit na vrácení dlouho čekat. Můj plán spočívá na těchto úvahách: Budeme od tvých grandů požadovat, aby v zásadě uznali tvůj nárok na daně, ale rychlé zaplacení

na nich požadovat nebudeme. Placení daní jim odložíme a budeme je dále odkládat. Zato budeme požadovat protislužby, které je nebudou mnoho stát. Budeme žádat, aby poskytli svým městům a vesnicím fueros, výsady, které dají těmto osadám jistou nezávislost. Dosáhneme toho, že stále více měst a vesnic nebude podléhat tvým baronům, nýbrž budou poddány a zodpovědný tobě. Tvoji občané ti budou platit dávky ochotněji a přesněji než tvoji grandové, a tyto dávky budou také vyšší. Práce tvých rolníků a píle řemeslníků a obchodníků tvých měst, to je tvá síla, pane králi. Dej jim víc práv, a moc tvých nepoddajných grandů se zmenší.“

Alfonso byl natolik chytrý, aby pochopil, že toto je jediná účinná cesta ke zkrocení nestoudných baronů. I v jiných křesťanských říších Španělska, v Aragonii, v Navaře, Leonu, byly vyvíjeny snahy podporovat měšťany a rolníky proti grandům. Ale dělalo se to velice opatrně. Králové sami náleželi ke grandům, nikoli k luze, byli rytíři, nechtěli ani sami sobě přiznat, že se spolčují s chátrou proti grandům; dosud nikdo se neodvážil navrhnout Alfonsovi něco takového tak nezakrytými slovy. Tento cizinec, který neměl ani potuchy, co je rytířství a šlechtická urozenost, se toho odvážil. Vyslovil prostými slovy prostý způsob, jak je nutno jednat. Alfonso mu byl vděčen a zároveň k němu pocítil zášť.

„Věříš vážně tomu,“ zeptal se posměšně, „ že čmáranicemi a žvaněním přiměješ takového Nuñeze nebo Arenase, aby se vzdali měst a sedláků? Moji baroni jsou rytíři, ty chytráku nad chytráky, a ne handlíři a advokáti…“

Jehuda spolkl i tuto urážku. „Ti tvoji páni rytíři,“ odpověděl, „se naučí, že právo, zákon a dohoda jsou věci

stejně silné a skutečné jako jejich hrady a meče. Jsem si jist, že budu schopen naučit je tomu, budu-li moci počítat s laskavou pomocí Tvého Veličenstva.“

Král přemohl mocný dojem, jakým naň zapůsobil klid a jistota dona Jehudy. Zatvrzele trval na svém: „I když snad nakonec poskytnou tomu či onomu zapadlému hnízdu svobodu obchodování, daně mi platit nebudou, to ti říkám předem. A budou mít pravdu. V dobách míru daně platit nemusí. To jsem odpřisáhl, stvrdil podpisem a pečetí, když mě učinili králem. Yo el rey. A teď přece nebude dík tvé moudrosti válka celá léta. Na to se budou odvolávat, na tom budou trvat.“

„Tvoje Veličenstvo dovolí,“ neochvějně pokračoval ve svém výkladu don Jehuda, „abych hájil krále proti králi. Tvoji baroni nemají pravdu, jejich argumenty neobstojí. Válka, jak z té duše doufám, během těchto osmi let nebude, ale potom, jak tě zná svět, opět dojde k válce. A válečnou pomoc ťL pánové poskytnout musí. Je mou povinností jako tvého escrivana předvídat předem tuto válku, to znamená začít už nyní s jejím finančním zabezpečením. Bylo by v rozporu se zdravým rozumem, kdybych chtěl nahonem shánět válečné příspěvky ve chvíli, kdy válka vypukne. Budeme požadovat každoročně jen malý obnos a budeme jej požadovat zprvu jen od tvých měst. Poskytneme jim některé svobody, a města ti pak ráda přispějí na válečné výdaje. Tvoji baroni nebudou moci být tak nerytířští a nedat ti to, co ti dávají tvoji občané.“

Don Jehuda popřál Alfonsovi čas, aby si to promyslil. Potom vítězoslavně pokračoval: „Kromě toho pane králi, přiměješ své grandy k souhlasu s onou nevelikou dávkou aktem svrchované rytířské

velkomyslnosti.“ – „Co dalšího máš ještě za lubem?“ otázal se nedůvěřivě don Alfonso. „Od onoho nešťastného tažení,“ vykládal Jehuda svůj plán, „je v rukou sevillského emíra stále ještě velký počet zajatců. Tvoji baroni jen velmi liknavě plní svůj závazek, podle kterého jsou povinni tyto zajatce vykoupit.“ Don Alfonso se zarděl. Podle práva a obyčeje měl vasal vykoupit svého vojáka, baron svého vasala, jestliže se v jeho službách dostal do zajetí. Baroni se nebránili uznat tuto povinnost, ale přistupovali k ní tentokráte s obzvláštní nechutí; vyčítali králi, že vinu na tažení i na porážce měla jeho ukvapenost. Nejraději by byl don Alfonso hrdě prohlásil: Beru na sebe vykoupení všech zajatců, vy skrblíci. Ale šlo o ohromnou částku, nemohl si takové gesto dovolit.

Ale teď stál před ním Jehuda ibn Ezra a říkal: „Uctivě tedy navrhuji, abys vykoupil zajatce z prostředků své pokladny. A pánům, kteří na tom vydělají, uložíme jedinou protislužbu, aby uznali v zásadě povinnost platit ti daně na válku již nyní.“

„A unese to moje pokladna?“ otázal se jakoby mimochodem Alfonso.

„Postarám se o to, pane králi,“ odpověděl právě tak jakoby mimochodem Jehuda.

Alfonsova tvář zazářila. „To je velkorysý plán,“ uznal. Přistoupil těsně k svému familiarovi a pohrával si s destičkou, která mu visela na prsou. „Rozumíš své věci, done Jehudo,“ řekl uznale.

Okamžitě se však vmísilo do jeho vděčné radosti vědomí, že je tomuto chytrému, protivnému kupci opět více zavázán. „Jen škoda,“ řekl zlobně, „že takto

nemůžeme zahanbit i Castry a jejich přátele," a dodal: „Vidíš, s Castry jsi mi to pěkně nadrobil."

Takovéhle překrucování skutečností Jehudu pobouřilo. Nepřátelství mezi králem a Castry existovalo již od těch časů, kdy byl Alfonso ještě dítětem, a přiostřilo se, když jim odňal jejich castillo v Toledu. A teď by chtěl král svalit všecku odpovědnost za toto nepřátelství na něho, na Jehudu. „Vím," odvětil, „baroni de Castro ti vyčítají, že obřezaný pes pošpinil jejich zámek. Ale není ti jistě neznámo, pane králi, že hanobí Tvé Veličenstvo již celá léta."

Don Alfonso polkl a neodpověděl. „Dobrá tedy," řekl a pokrčil rameny. „Zkus to s těmi svými kejkli a kumšty. Ale moji grandové jsou tvrdí bojovníci, však uvidíš, a také Castrové nám nadělají ještě hodně starostí."

„Je to pro mne veliká milost, pane králi," odvětil Jehuda, „že schvaluješ můj plán." Poklekl na jedno koleno a políbil králi ruku. Byla to mužná, silná ruka, posetá drobnými rezavými chloupky, ale její prsty spočinuly matně, bez poděkování v prstech Jehudových.

Nazítří přišel do Castilla Ibn Ezra don Manrique de Lara, první králův ministr, aby vykonal u nového escrivana návštěvu; ministra provázel jeho syn Garcerán, důvěrný přítel dona Alfonsa.

Don Manrique, který byl zřejmě podrobně zpraven o průběhu včerejší audience, prohlásil: „Byl jsem překvapen, že chceš králi našemu pánu poskytnout tak ohromnou částku na vykoupení zajatců." A dodal s žertovným varováním: „Není to trochu nebezpečné, když je mocný král někomu dlužen tolik peněz?"

Don Jehuda byl málomluvný. Nepřekonal ještě hněv nad královou povýšeností a nedůvěrou. Předem dobře

věděl, že zde na barbarském severu je ceněn jen válečník a že se o mužích, pečujících o blahobyt země, mluví s pošetilým pohrdáním; ale nikdy si nepomyslil, že bude tak zatěžko se s tím smířit.

Don Manrique dobře pochopil, co se v něm děje, a jako by chtěl omluvit královu neobratnost, řekl, že nelze zazlívat mladému, bojechtivému králi, jestliže potíže raději roztíná mečem než řeší dohodou. Vždyť Alfonso již od svého dětství putoval z jednoho válečného tábora do druhého a cítí se doma spíše na bojišti než u kulatého stolu. Ale don Manrique se přerušil, nepřišel prý, aby hovořil o státních záležitostech, nýbrž aby zde v Toledu pozdravil druha v úřadě. Požádal dona Jehudu, aby jemu i synovi ukázal dům, o jehož zázracích mluví celé město.

Jehuda rád svolil. Kráčeli kolem mlčenlivých, hluboce se uklánějících sloužících místnostmi, chodbami i schodišti, pokrytými koberci. Don Manrique chválil znalecky, don Garcerán naivně a s obdivem.

V zahradě se potkali s dětmi dona Jehudy. „To je don Manrique de Lara,“ seznamoval je Jehuda, „první rada krále našeho pána, a jeho vážený syn, rytíř don Garcerán.“ Raquel si prohlížela hosty s dětskou zvědavostí. Bez rozpaků se vmísila do rozmluvy. Ale ukázalo se, že její latina, i když se jí horlivě učila, má ještě značné nedostatky, a tak smějíc se svým chybám požádala pány, aby mluvili arabsky. Byl to veselý rozhovor. Oba hosté velebili důvtip a půvab doni Raquel obraty, které byly v módě a které v arabštině zněly dvojnásob obřadně, doña Raquel se smála a hosté se smáli s ní.

Čtrnáctiletý Alazar se vyptával dona Garcerána na koně a na rytířská cvičení, a to nijak hloupě. Mladý pán

nemohl odolat chlapcově svěžesti a živému zájmu a ochotně odpovídal. Don Manrique Jehudovi přátelsky poradil, aby dal chlapce do některého velkého domu jako páže. Don Jehuda odvětil, že už sám na to pomýšlel; pomlčel o své tajné naději, že by chlapce mohl vzít do služeb král.

Ostatní grandové, především přátelé rodiny de Lara, napodobili dona Manriqua a rovněž navštívili nového escrivana mayor.

Zejména mladí pánové rádi přicházeli. Vyhledávali společnost doni Raquel. Šlechtické dcery se totiž ukazovaly jen při velkých dvorských a církevních slavnostech a nikdy je nebylo možno vidět o samotě, dalo se s nimi hovořit jen všeobecně, planě. A tak to byla příjemná změna bavit se s dcerou židovského ministra, která nebyla obklopena takovou ceremoniózností, a přece byla do značné míry dámou. Říkali jí obšírné přehnané galantnosti, jak si žádala kurtoazie. Raquel přívětivě naslouchala a shledávala to zamilované povídání spíše směšným. Někdy však vycítila, že se za ním skrývá drsnost a žádostivost; tu byla najednou plachá a nepřístupná.

Styk s křesťanskými rytíři jí byl vítán již proto, že se v rozmluvě s nimi mohla cvičit v jejich zdejším jazyce, a to jak v obřadné latině dvorské a společenské, tak i v lidové všední latině, v kastilštině.

Páni jí také bývali ochotnými průvodci, kdykoli se vydala na obchůzku městem.

Tehdy usedala do nosítek, na jedné straně jel vedle ní na koni buď don Garcerán de Lara nebo don Estéban Ulán, na druhé straně její bratr don Alazar. V druhých nosítkách následovala chůva Sa’ad. Běžci uvolňovali

průvodu cestu, černí sloužící jej uzavírali. Takto projížděli městem Toledem.

Za těch sto let, co bylo v rukou křesťanů, pozbylo město leccos z velikosti a nádhery svého islámského období; nebylo tak veliké jako Sevilla, ale i tak žilo v něm a v jeho okolí hodně přes sto tisíc lidí, snad téměř dvě stě tisíc, a tak bylo Toledo největším městem křesťanského Španělska, bylo ještě větší než Paříž a o hodně větší než Londýn.

V těchto válečných dobách byla všechna velká města pevnostmi, dokonce i líbezná Sevilla. Ale v Toledu byla i každá jednotlivá čtvrť zvlášť obehnána zdmi a věžemi a samostatnými pevnostmi byly i mnohé šlechtické domy. Opevněny byly všechny brány, opevněny byly kostely i mosty, vedoucí od úpatí temného, mohutného vrchu přes řeku Tajo ven do kraje. Zato ve městě se na nejužším prostoru tlačil jeden dům na druhý, vzhůru do kopce i dolů s kopce, uličky se schodišti byly temné a úzké, začasté velmi příkré, doně Raquel připadaly jako záludné strže, všude člověk narážel na nároží, zákoutí, zdi a vždy znovu na těžké, ohromné, železem pobité brány.

Veliké solidní budovy pocházely téměř vesměs ještě z moslimské doby a byly bez větších změn jen jakžtakž udržovány. Doña Raquel byla v duchu přesvědčena, že to všecko bývalo mnohem krásnější, když zde byli ještě pány moslimové. Zato se ráda dívala na pestré lidské hemžení, které od časného rána až do setmění naplňovalo město, zejména hlavní náměstí, zocodovér, zřejmě prastaré tržiště. Lidé hlučeli, koně řehtali, osli hýkali, všude byla náramná tlačenice, lidé do sebe vráželi a překáželi jeden druhému, každou chvíli nastala zácpa,

ulice byly plné nečistoty. Ale Raquel se ani nezastesklo po vzorném pořádku v Seville, takovou měla radost z prudkého tepu života v Toledu.

Povšimla si, jak plaše a zdrženlivě se tu chovají islámské ženy. Všechny nosily husté závoje. V Seville ženy z lidu při práci nebo když šly na trh, odkládaly závoje, které jim překážely, a v rodinách osvícených velkých pánů nosily jen provdané ženy velmi tenké drahocenné závoje, které byly spíše ozdobou, než aby halily tvář. Zde však, zřejmě aby unikly pohledům nevěřících, nosily všechny islámské ženy dlouhé a husté závoje a měly je stále na sobě.

Mladí grandové, hrdí na své město, vyprávěli Raquel o historii Toleda. Když Bůh ve čtvrtý den stvoření světa zhotovil slunce, umístil je přímo nad Toledo, takže město bylo starší než všechen ostatní svět. Bylo to prastaré město, o tom svědčily četné důkazy. Bylo svědkem vlády Kartaginců, pak tu vládli šest set let Římané, tři sta let gótští křesťané, čtyři sta let Arabové. Nyní již sto let, od doby slavného císaře Alfonsa, vládli zde znovu křesťané a ti zde zůstanou až do dne posledního soudu.

Svou nejlepší a největší dobu, vykládali mladí grandové, prožilo město za vlády křesťanských Visigótů, jejichž potomky byli oni, rytíři. Tenkrát bylo Toledo nejbohatším, nejnádhernějším městem na světě. Král Athanagild dal své dceři Brunhildě věnem poklady v ceně tří tisíc tisíců zlatých maravedí. Král Reccared vlastnil stůl židovského krále Šalomouna, vyrobený z jediného velikého smaragdu lemovaného zlatem; král Reccared měl také zázračné zrcadlo, ve kterém bylo vidět celý svět. To všechno uloupili a zničili a zplundrovali moslimové, nevěřící, psi, barbaři.

Zvlášť hrdí byli mladí pánové na své kostely. Zvědavě, nesměle si Raquel prohlížela ty mohutné budovy; vyhlížely jako pevnosti. Raquel si představovala, jak asi bývaly sličné, když to byly ještě mešity, obklopené stromy, vodotrysky, sloupořadími, školami. Nyní tu bylo všechno holé a chmurné.

Na dvoře před chrámem svaté Leokádie našla studnu s obzvláště krásnou obrubou, na které byl arabský nápis. Hrdá na to, že dovede přečíst starobylá kufická písmena, ukazovala prstem na vytesané, zpola již zvětralé znaky a četla: „Ve jménu Boha nejmilosrdnějšího. Vítězný kalíf Abdurrahmán – kéž Bůh rozmnoží dny jeho života – dal zbudovat tuto studnu v mešitě města Tolejtoly – kéž Bůh je ochrání – v sedmnáctém týdnu roku 323.“ To bylo tedy před dvěma sty padesáti lety. „To už je dávno,“ řekl don Estéban Ulán, který ji doprovázel, a ušklíbl se.

Mnohokrát se mladí pánové nabízeli, že jí ukáží vnitřek některého chrámu. V Seville se hodně mluvívalo o těchto „chrámech“, o místech spuštění a modloslužby, v něž proměnili severští barbaři krásné staré mešity. Raquel nesmírně lákalo podívat se do některé z těchto budov, ale cítila zároveň i stud a vždy pod nějakou záminkou zdvořile odmítla. Posléze překonala svůj ostych a vešla do chrámu svatého Martina, provázena donem Garceránem a donem Estébanem.

Uvnitř v šeru planuly svíce. Bylo cítit vůni kadidla. A zde bylo to, co si přála vidět a čeho se bála: obrazy, zobrazení model, hřích největší a nejzákladnější. Neboť i když si západní islám volně vykládal nejeden Prorokův zákaz, i když dovoloval, aby se pilo víno a aby ženy ukazovaly tvář bez závoje, nezvratně zachovával Prorokův předpis, že není dovoleno zpodobovat A^áha

ani zobrazovat živého tvora, člověka či zvíře; bylo nanejvýš dovoleno jen naznačit tvar rostliny nebo ovoce. Ale zde kolem stáli lidé, vytvoření z kamene a ze dřeva, a jiní lidé a zvířata byli zobrazeni plošně a barevně na dřevěném deštění. Toto byly tedy modly, které si hnusil Alláh a jeho Prorok.

Komukoli propůjčil Bůh rozum, cit, mravnost, ať to byl žid, či moslim, každý musil k těmto výtvorům pocítit odpor. Byly také nesmírně ohavné, podivně strnulé a přesto životné, neobyčejně neskutečné, zpola mrtvé, mrtvolné jako ryby na tržištích. Ti barbaři si troufali napodobit Alláha, tvořili lidi podle jeho obrazu a poklekali, blázni, před těmito kamennými a dřevěnými předměty, které sami zhotovili, a obklopovali je vůní kadidla. Ale v den posledního soudu vyzve Alláh ty, kteří takovéto věci činili, aby jim vdechli život, a když to nedokáží, uvrhne je ve věčné zatracení.

Raquel byla přesto mocně okouzlena. Opájelo ji, že je možno to dokázat, zachytit člověka, pomíjivé tělo, prchavý výraz, posunek, který zmizí, sotva se objeví. Naplňovalo ji hrdostí a zároveň děsem, že toto dovedou smrtelní lidé.

Pánové, kteří ji doprovázeli, zbožně a horlivě jí o těchto modlách vykládali. Byl zde muž ze dřeva s pláštěm a s husou. To byl svatý Martin, jemuž byl chrám zasvěcen. Byl důstojníkem a šel do boje ozbrojen jen křížem, s nímž čelil celému nepřátelskému vojsku. Když byla jednou veliká zima, dal svůj vlastní plášť chuďasovi, a poté mu nebesa darovala jiný plášť. Jindy zase, když císař před ním nepovstal, vzplanul jeho trůn a oheň jej přinutil, aby světci prokázal patřičnou úctu. To všecko bylo možno vidět, bylo to vymalováno na dřevěných

deskách. Doně Raquel blesklo hlavou, že ten muž byl jistě nějaký derviš.

Na jiném obraze bylo vidět moslímskou dívku s košem plným růží a před ní stál překvapený Arab, jehož vzezření i oděv prozrazoval panovníka. S jistou jízlivostí vykládal do Garcerán, že to je princezna Casilda a její otec, král Al-Menon z Toleda. Casilda, kterou její aya vychovala potají v křesťanské víře, starala se, vystavujíc se velikému nebezpečí, o křesťanské zajatce, kteří hladověli v královských sklepeních. Král se o tom od nějakého udavače dověděl a překvapil ji. Přísně se jí otázal, co má v koši. Byl tam chléb; ona však odpověděla: „Růže.“ Hněvivě odkryl víko: a hle, chléb se proměnil v růže. Tomu Raquel rozuměla. Podobné věci se vyprávěly i v jejích arabských příbězích. „Aha,“ řekla, „byla Jo kouzelnice.“ Don Garcerán ji přísně opravil: „Byla to světice.“

Don Estéban Ulán jí svěřil, že do jílce jeho meče je zakována kůstka svatého Ildefonse a že tato relikvie mu v bitvě dvakrát zachránila život. Kolik jen mají ti křesťané kouzelníků, pomyslila si doña Raquel a jala se zvesela vykládat, že velmi dobrým ochranným prostředkem je také, když si necháme v den bitvy plivnout do ranního nápoje od člověka, který vykonal pouť do Mekky, nejlépe od derviše. „Dělá to mnoho našich bojovníků,“ ujišťovala.

Při všech těchto novotách, které Raquel v Toledu viděla, slyšela a prožívala, kupodivu rychle zapomínala na svou islámskou minulost. Bylo jí už zatěžko vybavit si přesně rysy své přítelkyně Lajly nebo pronikavý, burcující hlas, kterým vyzýval muezzin mešity Azhar k modlitbě. Ale snažila se nezapomínat, dále četla arabsky

a cvičila se v půvabném, obtížném arabském krasopisu. Zachovávala rovněž, ač se cítila židovkou, dále moslimské obyčeje, dodržovala předepsané omývání a odříkávala modlitby. Otec jí v tom nebránil.

Ustavičná přítomnost chůvy Sa'ad jí usnadňovala zachovávat tuto minulost. Večer, když jí chůva pomáhala při svlékání, tlachaly o všem, co viděly, a srovnávaly to se životem v Seville. „Nespouštěj se příliš s těmi nevěřícími, Rechjo, má ovečko," napomínala ji chůva. „Všichni shoří v pekle, protože jsou nestydatí, a oni to vědí, a proto jsou zde na zemi tím zpupnější. Ta jejich sultánka je zvlášť zpupná. Žije si, nevěřící, většinu času mimo harém svého manžela, sultána Alfonsa, v nějakém městě na severu, o kterém se vykládá, že je právě tak studené a pyšné jako ona sama."

Zpupní ti nevěřící doopravdy jsou, v tom má chůva pravdu. Doña Raquel krále dosud nikdy nespatřila. A dokonce otec, který byl přece jedním z jeho rádců, jej zřejmě vídal jen zřídka.

Od svého správce a sekretáře Ibn Omara, který si zařídil dobrou informační službu, don Jehuda zvěděl, jak silně na něho nevrazí mocní pánové země. Od té doby, co byl moudrý

Ibn Šošan mrtev, rozmnožili svá privilegia, po králově porážce si přisvojili další výsady. Byli pobouřeni, že teď přišel nový Hebrejec, ještě chytřejší a lakotnější než předešlý, a že jim chce zase všecko vzít. Klnuli, strojili úklady, intrikovali. Jehuda vyslechl tyto zprávy, aniž hnul brvou. Uložil svému Ibn Omarovi, aby ve veřejnosti rozšířil, že nový escrivano hájí utlačený lid

proti loupeživým baronům a že se snaží povznést blahobyt měšťanů a rolníků.

Vůdcem odporu proti donu Jehudovi byl toledský arcibiskup, vojáčky don Martin de Cardona, králův důvěrný přítel. Od té doby, co se křesťané znovu zmocnili země, vedla církev rozhořčený boj proti židovským obcím. Židé neodváděli jako ostatní obyvatelstvo desátky církvi, odváděli daně přímo králi. Žádný papežský edikt, žádné rozhodnutí kolegia kardinálů na tom nic nezměnilo. Arcibiskup don Martin byl rozzloben, že jmenování mazaného Ibn Ezry učinilo židy ještě zarytějšími v jejich hříšné snaze vymanit se z moci církve. Pracoval všemi prostředky proti novému escrivanovi.

Tím podivnější bylo, že se dostavil záhy po příchodu dona Jehudy, a to zřejmě s přátelskými úmysly, do Castilla ibn Ezra arcibiskupův tajemník, kanovník don Rodrigue, králův zpovědník.

Tichý, zdvořilý pán měl nesmírný zájem o knihy. Mluvil, četl i psal latinsky, arabsky, četl i hebrejsky. Dobře si porozuměl s Jehudou a ještě lépe s Jehudovým moudrým přítelem Musou ibn Da'ud.

Musovy pokoje byly pohodlně zařízeny. Starý pán musel dvakrát ve svém životě odejít do nouze a vyhnanství a dokázal tak, že dovede snášet bídu bez reptání. Právě proto miloval pohodlí. Ne bez jisté spokojené pýchy ukazoval kanovníkovi četná potrubí pečlivě sestrojeného topného potrubí a plstěné obložení stěn, které mohlo být důmyslným systémem podle potřeby zavlažováno a v horkých dnech skýtalo příjemné ochlazení. Hojné Musovy knihy byly umístěny tak, že na ně bylo možno pohodlně dosáhnout, jeho veliký,

oblíbený psací pult byl postaven tak, aby měl dobré osvětlení. A krásná okrouhlá místnost, hodící se pro klidné zamyšlení, ústila do zahrady.

Vědychtivý kanovník se nemohl na Jehudovu a Musovu knihovnu vynadívat. Obdivoval se mnohostrannosti knih, zabývajících se všemi vědními obory, jejich půvabné kaligrafii, jejich iniciálkám a barevným ořízkám, krásně zpracovaným a ozdobeným pouzdrům, do kterých byly uloženy svitky, i elegantním a zároveň pevným vazbám knih. Především však se obdivoval látce, na níž byla většina těchto knih napsána; byla to ona látka, kterou křesťanský svět téměř neznal: papír.

Ach, oni, učenci křesťanských zemí, musili psát na pergamen, na zvířecí kůži, a psaní bylo nejen mnohem namáhavější, i materiál byl drahý a bylo ho poskrovnu. Písaři musili často používat pergamenu již popsaného, musili to, co bylo kdysi s velkým úsilím napsáno, s velikým úsilím vymazávat a vyškrabávat, aby mohli na starou látku zaznamenat své vlastní myšlenky. Kdo tu mohl vědět, zda dnešní písař v dobré vůli nesmazal nejvzácnější myšlenky písaře dřívějšího, jen aby pro budoucí uchoval své vlastní, možná velmi prostoduché úvahy!

Don Jehuda vysvětlil kanovníkovi, jak se tento papír vyrábí. Mlýny připravují z bělavé rostlinné látky, zvané kattun, kaši, ta se přelévá a suší, a celá výroba není nikterak drahá. Nejlepší papír se vyrábí v Játivě, je velice hrubozrnný, říkají mu jatvi. Don Rodrigue potěžkával svýma drobnýma rukama jednu z knih, psanou na takové jatvi, s dětským údivem, jak málo místa a váhy postačí na tolik duchovních hodnot. Jehuda vykládal, že chystá i zde

v Toledu vybudování továren na papír, že je tu dosti vody a půda je vhodná pro pěstování potřebných rostlin. Don Rodrigue byl u vytržení. Jehuda slíbil, že mu papír opatří už teď.

Potom seděli don Rodrigue a starý Musa sami v malé, do zahrady ústící okrouhlé hale a pomalu spolu rozmlouvali. Don Rodrigue vyprávěl, že se už i v křesťanských zemích doslechli o Musově vědecké činnosti, především o velkém historickém díle, které píše, i o pronásledování, která musil podstoupit. Musa poděkoval zdvořilým pokývnutím. Seděl pohodlně uveleben v celé své délce na polštářích, trochu předkloněn, veliké, vlídné oči se dívaly mírně a moudře. Nemluvil mnoho, ale téměř vše, co říkal, vycházelo z rozsáhlých znalostí, bohatých zkušeností, hlubokých úvah. Jeho myšlenky byly nové a podnětné. Někdy byla ovšem jeho slova trochu na povážlenou.

Leccos bylo v tomto Gastillu Ibn Ezra tak nějak na povážlenou. Například mezi nápisy, zářícími na mozaikách stěn, byly některé hebrejské. Nebylo snadné je rozluštit v houštinách nesčíslných kudrlinek a ornamentů, které je obklopovaly. Ale kanovník, pyšný na své znalosti hebrejštiny, rozpoznal, že jsou to výňatky z Písma svatého, z knihy Kóhelet, z kazatele

Šalomouna. Ano, potvrdil Musa, je tomu tak, vzal hůlku a ukazoval kanovníkovi, jak věty probíhají, uprostřed spletitých arabesek, jak se ztrácejí a opět objevují, ukazoval a četl a překládal do latiny. A ty věty zněly takto: „Osud synů lidských a osud hovad je osud jednostejný. Jako umírá ono, tak umírá i on, a dýchání jednostejné všichni mají, aniž co napřed má člověk před hovadem; neboť všecko je marnost. Obejde k místu

jednomu; obé jest z prachu, obé se také zase do prachu navrací. Kdo to zná, že duch synů lidských vystupuje vzhůru a duch hovad že sestupuje pod zemi?“ Don Rodrigue sledoval očima hebrejské znaky na stěně a viděl a slyšel, že Musa překládá věrně. Ale neznějí ta slova, jak on je má v paměti z překladu svatého Jeronýma, jinak? A nedostává v ústech tohoto moudrého a laskavého Musy i slovo boží jakýsi přídech mámení ďábelského?

Ať tomu bylo jakkoli, muž opatřující knihovnu v Castillu Ibn Ezra vábil kanovníka téměř ještě víc než sama nádherná knihovna. Ten Musa, který tu tak klidně seděl na svých polštářích, mu připadal nadčasový jako moudrost sama. Chvílemi se mu ani nezdál starší než on sám, padesátiletý, chvílemi mu připadal prastarý. Lesk tichých, trochu výsměšných očí ho okouzloval a uváděl ho do rozpaků, a přesto měl pocit, že s tímto mužem může mluvit otevřeněji než s většinou právověrných křesťanů.

Vyprávěl mu o akademii, kterou řídil. Dojista se tento jeho skromný ústav nemůže srovnávat s podobnými ústavy moslimů, ale nicméně je pro Západ prostředníkem k poznání arabské i staré pohanské moudrosti. „Nemysli si, ó moudrý Muso,“ vykládal horlivě„ že jsem úzkoprsý. Dal jsem dokonce přeložit do latiny korán. V mé akademii pracují i mnozí nevěřící, židé i moslimové. Dovolíš-li, přivedu ti někdy s sebou některého ze svých žáků, aby mohl být účasten cti rozhovoru s tebou.“

„Učiň to, veleváženy done Rodrigue,“ odpověděl přívětivě Musa. „Přiveď mi některého ze svých žáků. Ale nabádej je k opatrnosti. A ty sám buď opatrný!“ A ukázal na jednu větu na stěně, byla to k dovršení zmatku opět

věta z Písma svatého, tentokrát z Páté knihy Mojžíšovy: „Buď proklet ten, kdo svede slepého z cesty.“

Když se konečně don Rodrigue loučil s pánem domu, mnohem později, než zamýšlel – zdržel se tu opravdu nepatřičně dlouho –, žertovně řekl: „Měl bych se na tebe zlobit, done Jehudo. Málem bys mne byl svedl k tomu, abych přestoupil desáté přikázání. Nepožádal jsem sice tvého domu ani tvého vola nebo osla ani tvých služebníků a děveček. Zato však, obávám se, zachtělo se mi tvých knih.“

Představený obce don Efraim navštívil Jehudu, aby s ním pohovořil o záležitostech aljamy. „Jak se dalo očekávat,“ začal, „přinesla tvoje sláva a proslulost obci mnohé požehnání, ale též novou svízel. Závist vůči tvé velikosti vznítila zášť arcibiskupa, toho rouhače a Ezaua. Don Martin vytáhl starý zaprášený pergamen, šest let staré nařízení kolegia kardinálů, podle něhož nejen synové Edomovi, nýbrž i potomci Abrahámovi mají odvádět desátek církvi. Tenkrát šlechetný alfakim Ibn Šošan – požehnána buď památka muže spravedlivého – odrazil útok plešatců. Nyní však se ten rouhač domnívá, že přišel jeho čas. Jeho dopis aljamě je pln pohrůžek.“

Don Jehuda věděl, že při požadování desátku jde o daleko víc než o peníze. Zvítězí-li církev, bude ohrožena základní výsada židů, nebudou pak jíž podřízeni přímo králi, pak se mezi ně a krále vsune arcibiskup. Don Jehuda si také musil v duchu přiznat, že obavy dona Efraima nejsou bezdůvodné; tentokrát by arcibiskup mohl dosáhnout svého cíle. Don Martin byl králův důvěrný přítel; dojista na něho bude ustavičně naléhat, aby napravil hřích, jehož se dopustil povýšením žida Ibn

Ezry, tím, že konečně přiměje židy k odvádění desátku církvi.

Ale Jehuda vyslovil jistotu, že všecko dobře dopadne. „Tomu rouhači se to nepodaří ani tentokrát," řekl a pokračoval: „Což ostatně není všecko, co se týká daní, v mých rukou? Dovol mi, abych já sám odpověděl na arcibiskupův dopis."

Ale tohle se donu Efraimovi naprosto nehodilo, nechtěl Jehudovi přepustit žádnou ze svých povinností. „Bůh chraň," odmítl zdvořile, „abych tě zatěžoval ještě dalšími břemeny, můj pane a učiteli Jehudo. Ale rád bych ti se vší skromností jménem aljamy něco doporučil. Nádhera tvého domu, nesmírný blahobyt, kterým tě Pán požehnal, lesk, kterým tě skrze královu milost obdařil, to je všem závistníkům Izraele trnem v oku a v arcibiskupově černém srdci ustavičným ostnem. Proto jsem aljamě doporučil znovu důrazně, aby si počínala nenápadně a aby žádnou okázalostí nedráždila zlosyny. Nedráždi je ani ty, done Jehudo." – „Chápu tvou starost, můj pane a učiteli done Efraime," odpověděl Jehuda, „ale nesdílím ji. Podle mých zkušeností pohled na moc odstrasuje. Kdybych dal najevo slabost nebo skoupost, stal by se arcibiskup ještě troufalejším vůči mně i vám."

O příštím sabatu šel don Jehuda do synagógy.

Byl udiven, jak strohý a střízlivý je i vnitřek tohoto prvního svatostánku španělského židovstva; don Efraim nepřipustil ani zde žádnou okázalost. Ale když se otevřel stánek tóry, archa úmluvy, aron ha-kodeš, zasvítilo a zazářilo svaté náčiní, kterým byly ozdobeny svitky Písma, nádherně vyšívané pláště, zlaté, skvosty se blyštící desky a koruny.

Don Jehuda byl vyvolán, aby přečetl z Písma část určenou pro tento týden. Vyprávělo se tu, jak pohanský prorok Balám vyšel, aby proklel lid izraelský, ale Bůh jej přinutil, aby jeho lidu požehnal; a tak pohanský prorok zvěstoval: „Jak velmi krásní jsou stánkové tvoji, Jákobe, příbytkové tvoji, Izraeli! Tak jako se potoky rozšiřují, jako zahrady vedle řeky, jako stromoví aloe, kteréž štípil Hospodin, jako cedry podle vod! Bůh silný pozře národy protivné tobě a kosti jich potře a střelami svými prostřih.“

Jehuda předčítal verše předepsaným, prastarým zpěvavým tónem, četl ne bez námahy, jeho přízvuk se mohl tomu i onomu zdát neobvyklý, ba trochu směšný. Ale nikomu se směšný nezdál. Naopak, židovští mužové a ženy z Toleda naslouchali plni úcty, a dojetí dona Jehudy povznášelo i je. Tento muž, kterého osud učinil v raném mládí mešumadem, se dobrovolně, pokorně navrátil do lůna Abrahámova, a nyní jsa mocný bude napomáhat k tomu, aby slova požehnání, která tu předčítal, se naplnila i na nich.

Od té doby, co se Raquel směla otevřeně hlásit ke svému židovství, bylo pro ni nesnadnější cítit se židovkou než předtím. Čítala často ve Veliké knize, zamýšlela se celé hodiny soustředěně a vášnivě nad příběhy, které tam byly vylíčeny, nad činy otců a králů a proroků. Všechno to velké, vznešené, hluboce zbožné, o čem se tu vyprávělo, i všechno to slabé, malé, hluboce zlé, co tu nebylo potlačeno, to vše vnímala přímo tělesně, a byla hrdá i šťastná, že má takové předky.

Ale cítila málo společného s židy, kteří zde kolem ní v Toledu žili, i když byla pevně a poctivě odhodlána náležet k nim.

Aby lépe poznala svůj lid, chodila často do židovského města, do juderíe.

Na tyto pochůzky si brala jako průvodce dona Benjamína bar Abbu, mladého příbuzného představeného obce. Benjamína zavedl do Castilla Ibn Ezra kanovník Rodrigue; byl to jeden z jeho učených žáků, překladatel z jeho akademie.

Donu Benjamínovi bylo přes jeho bystrý úsudek a obsáhlé vědomosti teprve necelých třiadvacet let, bylo v něm něco chlapeckého, šprýmovného, uličnického, co Raquel vábilo. Brzy se stali dobrými kamarády. Rádi se smáli věcem, jejichž směšnost by byla jinému stěží pochopitelná, a bylo leccos, nač se Raquel nezeptala otce, ba ani strýčka Musy, nýbrž svého přítele Benjamína.

On sám jí bez ostychu vyprávěl o sobě. Například, že se mu jeho příbuzný, don Efraim, parnas, nijak nezamlouvá; že se mu zdá příliš prohnaný, a kdyby sám nebyl tak chudý, že by v domě dona Efraima nevydržel. Doña Raquel nikdy ještě neměla přítele, který by byl chudý. Prohlížela si ho udiveně a zvědavě.

Benjamín zachovával židovské obyčeje, ale jen proto, aby se neznelíbil donu Efraimovi, sám jim nepřikládal žádný význam. Zato se obdivoval arabské moudrosti a rád hovořil o velkých starých, zaniklých již národech, zejména o Recích, Jónech, jak je nazýval; jednoho z těchto Jónů, jistého Aristotela, stavěl přímo naroveň Našemu učiteli Mojžíšovi. Přesto byl hrdý na to, že náleží k židům; neboť ti byli národem Knihy a po tisíciletí Knihu věrně uchovávali.

Tento Benjamín byl v juderíi vůdcem Raquel. V Toledu žilo více než dvacet tisíc židů a dalších pět tisíc za hradbami města; třebaže k tomu nebyli donuceni žádným zákonem, žila většina z nich ve vlastní městské čtvrti, která byla opět chráněna zdmi a opevněna hradbami.

Benjamín vyprávěl, že židé žijí v Toledu od nepamětných dob; jméno města je prý dokonce odvozeno od hebrejského slova toledot, což znamená posloupnost pokolení. Jako první židé sem přišli vyslanci krále Šalomouna, aby tu od barbarů vybírali poplatky. Většinou se jim tu dařilo dobře. Ale za křesťanských Visigótů musili vytrpět strašná pronásledování. Nejzuřivěji je pronásledoval jeden z jejich vlastního rodu, jistý Julián, který přeběhl ke křesťanům a stal se u nich prvním arcibiskupem. Vydával stále ostřejší nařízení proti svým bývalým bratřím a nakonec dosáhl vydání zákona, podle kterého měl být prodán do otroctví každý, kdo by nepřistoupil ke křesťanství. A tu povolali židé přes moře Araby a pomohli jim dobýt země. Arabové umístili do měst židovské posádky, kterým dali židovské velitele. „Představ si, doňo Raquel,“ obrátil se na ni Benjamín, „jaké to asi bylo, když se utlačení stali najednou pány a někdejší utlačovatelé otroky.“

Nadšeně vykládal Benjamín o knihách poezie a moudrosti, které vytvořili v následujících staletích za vlády moslimů sefaradští židé. Zpaměti jí odříkával plamenné verše Šalomouna ibn Gabirola a Jehudy Haleviho. Vyprávěl jí o matematických, astronomických a filosofických dílech Abraháma bar Chiji. „Cokoli je v této zemi Sefaradu velikého, ať v duchu, či kameni,“ řekl s pevným přesvědčením, „na tom všem se podíleli židé.“

Jednou mu Raquel pověděla o zmatku, do něhož ji uvrhl pohled na modlářské obrazy v chrámu svatého Martina. Naslouchal. Chvíli váhal. Pak spiklenecky vyňal malou knížku a s tajuplnou tváří ji ukázal. A v této knize, kterou nazýval svou poznámkovou knihou, byly kresby, lidské podoby. Někdy byly zlomyslně žertovné, jindy se lidské tváře přímo měnily v tváře zvířecí. Doña Raquel byla udivena, polekána, pobavena. Jaké neslýchané rouhání! Tento don Benjamín vytvářel nejen obecné podoby, jako byly ony modlářské obrazy v kostelích, tvořil známé, poznatelné lidi. Chtěl se dokonce připodobnit Bohu, pozměňoval je podle své troufalé vůle, pitvořil jejich duši. Neotevře se země, aby pohltila rouhače? A nerouhá se i ona sama, Raquel, když se na tyto kresby dívá? Ale nemohla si pomoci, dívala se dál. Zde byla podoba zvířete, lišky, jak se zdálo, ale nebyla to liška, ze lstivého obličeje hleděly zbožné oči dona Efraima. A Raquel se musila přes všechen děs a všechny své pochybnosti zasmát.

Nejhlubší přátelství k Benjamínovi cítila, když jí vyprávěl příběhy a pozoruhodné události, které se přihodily vynikajícím židovským obyvatelům Toleda.

Byl to například příběh rabbiho Chanana ben Rabua. Ten sestrojil podivuhodné vodní hodiny. Skládaly se ze dvou studní, dvou nádrží, které byly vytvořeny s takovou dovedností a tak důmyslně, že jedna z nich se s přibývajícím měsícem pomalu naplňovala vodou a druhá se vyprazdňovala; s ubývajícím měsícem se to dělo naopak; tímto způsobem bylo možno z nádrží vyčíst nejen, který je den v měsíci, ale i která je hodina dne. Sočící závistníci obvinili rabbiho Chanana z Čarodějnictví. „Vědění je vždycky podezřelé," připomněl

s předčasně zralou moudrostí don Benjamín – a tak alcalde vsadil rabbiho Chanana do vězení. Ale tu se nádrže přestaly vyprazdňovat a naplňovat vodou tak, jak měly. Vzniklo podezření, že rabbi před svým uvězněním poškodil důmyslné hodiny, na kterých pracoval třikrát sedm let, i chtěli ho donutit, aby je opravil. On je však zničil docela. A tak ho upálili. „Věž, ve které byl vězněn,“ končil don Benjamín, „stojí ještě dnes. I ony nádrže můžeš ještě spatřit v Huerta del Rey, u zpustlého zámečku La Galiana.“

Večer vyprávěla Raquel chůvě Sa’ad o ubohém, dovedném učeném rabbim Chananovi, kterého zlí lidé pro jeho obratnost a znalosti umučili. Vyprávěla jí názorně o vodních hodinách a o rabbiho věznění a upálení. A tu chůva Sa’ad řekla: „Zde v Toledu jsou zlí lidé. Přála bych si, Rechjo, ovečko moje, abychom se vrátili do města Sevilly, nechť je Alláh chrání.“

TŘETÍ KAPITOLA

Bratři Fernán a Gutierre de Castro se nespokojili jen hrozbami vůči člověku, jenž usídlil v jejich Castillu obřezance. S ozbrojenou mocí vpadali na území dona Alfonsa, jednou vtrhli až do města Cuency. Přepadávali cestující občany na silnicích a odváděli je na své hrady jako zajatce. Kastilským rolníkům loupili stáda. S kořistí se vraceli do svého těžko přístupného hornatého Albarracínu.

Don Alfonso zuřil. Odjakživa Castry nenáviděl. Když se stal ve třech letech králem, vládl místo něho jeden z rodu Castro, který byl na chlapce přísný a

zacházel s ním špatně. Alfonso zajásal, když konečně Manrique de Lara Castry svrhl. Ale Castrové zůstali mocní ve svém hrabství a měli mezi kastilskými grandy mnoho přívrženců.

Jejich poslední drzé násilnosti podráždily Alfonsa na nejvyšší míru. Takhle to už dál nejde. Vezme útokem a zničí jejich hrady, daje oba ostříhat dohola a strčí je do kláštera; nebo jim raději srazí hlavy.

V duchu si uvědomoval, že takováto válečná výprava by nutně vyvolala nebezpečné rozmíšky s jeho strýcem, králem aragonským.

Odedávna totiž uplatňovaly jak Aragonie, tak Kastilie nárok na svrchovanost nad hrabstvím Castrů, na horský kraj Albarracín, ležící mezi Kastilii a Aragonií. Po smrti posledního vládnoucího hraběte se však jeho synové, bratři Fernán a Gutierre de Castro, zdráhali uznat jakoukoli vrchnost. Jestliže nyní on, Alfonso, vpadne do jejich země, obrátí se bratři se žádostí o ochranu na Aragonii, a jeho strýc Raimundez, král aragonský, nedá si ujít příležitost, aby je přijal za své vazaly a hájil je před Alfonsovým útokem. To by znamenalo válku s Aragonii.

Ale Alfonso zaplašil tyto pochybnosti dříve, než si je plně uvědomil. Vytáhne proti Castrům! Zavolá si Jehudu. Ten mu bude musit opatřit peníze.

Jehuda byl cestou na královský hrad ve znamenité náladě. Nevěděl, co na něm chce don Alfonso, kterého už dlouho neviděl, a těšil se na to, co mu oznámí; bude mu moci podat zprávu o dosažených úspěších, ba nesl si s sebou hmatatelný důkaz úspěchu, maličkost, která dona Alfonsa potěší a způsobí mu radost.

Stál před králem a přednášel svou zprávu. Někteří ricoshombres, přesně řečeno devět, kteří byli s placením

pozadu, stvrdili podpisem a pečetí, že by při dalším prodlení pozbyli jakéhokoliv vlastnického nároku na některá města, která by se pak stala královským majetkem. Jehuda mohl dále oznámit, že vzniklo jedenáct nových vzorných statků, dále pokusný ústav po chov hedvábníka nedaleko Talavery a nové velké dílny zde v Toledu, v Burgosu a také v Avile, Segovii a Valladolidu.

A pak se vytasil se svým velkým překvapením. „Vyjádřil jsi mi, pane králi," řekl, „svou nespokojenost nad tím, že jsem ti dosud nepřivedl do země zlatotepce a mincmistry. Dovol mí, abych ti dnes uctivě odevzdal první výrobek tvých zlatotepců." A s úsměvem a hrdě podával donu Alfonsovi onu maličkost, kterou přinesl s sebou.

Král ji vzal, podíval se na ni a zazářil. V křesťanských zemích poloostrova byly až dosud v oběhu jen arabské zlaté mince. To, co teď držel v rukou, byla první zlatá mince křesťanského Španělska, a byla to mince kastilská. Zářivě vystupoval z blýskavé, narudlé žluti jeho královský profil, byla to jeho zcela zřetelná podoba, a kolem byl latinský nápis „Alfonsus z boží milosti král kastilský". Na druhé straně bylo vidět patrona Španělska, apoštola Jakuba, Santiaga, sedícího na koni se zdviženým mečem tak, jak začasté na výšinách pomohl křesťanským armádám rozdrtit nevěřící.

Dychtivě, s dětinskou radostí si don Alfonso prohlížel a ohmatával krásné dílo. Bude tedy napříště obíhat jeho tvář v dobrém, těžkém zlatě křesťanskými a také islámskými zeměmi a bude připomínat všem, že Kastilie je dobře zabezpečena, Santiagem i jím, donem Alfonsem. „To jsi udělal znamenitě, done Jehudo," pochvaloval a z jeho rozjasněného obličeje a jeho

rozjasněných očí zářila taková radost, že don Jehuda zapomněl na všechna příkoří, která mu tento muž způsobil.

Potom však připomněl obraz bojovného Santiaga králi jeho předsevzetí a důvod, pro který povolal svého escrivana, a zvesela, bez přechodu řekl: „Když tedy máme peníze, mohu se do těch Castrů hned pustit. Myslíš, že na expedici postačí šest tisíc zlatých maravedí?“

Don Jehuda, nenadále vytržen ze své radostné nálady, jal se vykládat, že Castrové se nepochybně obrátí se žádostí o ochranu na aragonského krále a že je král přijme za své vazaly. „Tvůj vznešený strýc Raimundez zasáhne,“ důrazně připomněl. „Má pohotově značnou vojenskou moc, kterou shromáždil pro své tažení v Provenci, a jeho válečná pokladnice je plná. Zapletl by ses, done Alfonso, do války s Aragonií za nejnepříjemnějších podmínek, jaké je možno si představit.“

Don Alfonso o tom nechtěl ani slyšet. „Dej mi pokoj se svými ubožáckými obavami!“ odmítl Jehudu. „Několik set dobrých kopí na Castry postačí, vyznám se v rychlém přepadu, bude to pouhá hračka. A jakmile se zmocním Albarracínu, nebo třeba jen Santy Marie, spokojí se můj malodušný aragonský strýc tím, že bude nadávat, ale zasahovat nebude. Opatři mi šest tisíc zlatých maravedí, done Jehudo!“ trval na svém.

Jehuda věděl, že to, co se král snaží namluvit sobě i jemu, je lichá naděje. Don Raimundez, pán jinak snášenlivý, určitě povede válku proti Alfonsovi, jakmile bude mít dobrou záminku.

Král Raimundez totiž choval k synovci Alfonsovi hluboký odpor, a to ne bezdůvodně. Kastilie, vycházejíc ze starých dokumentů, činila si nárok na to, že je Aragonie jejím lénem. Takováto „lenní svrchovanost“ byla věc ryze prestižní. Neobyčejně mocný anglický král uznával například jako vlastník mnoha panství ve Francii lenní svrchovanost krále francouzského, který přitom ovládal daleko menší část Francie než on sám. Starému aragonskému králi Raimundezovi bylo celkem jedno, má-li „prestiže“ více či méně. Ale viděl ve svém nezkrotném synovci ztělesnění prázdného, zastaralého rytířského ideálu a dopalovalo ho, že mnozí, ba dokonce i jeho vlastní syn, jsou stoupenci tohoto života vzdáleného rytířství a že vzhlížejí k Alfonsovi jako k nějakému hrdinovi. Proto prohlásil požadavek dona Alfonsa, aby ho uznal za svrchovaného pána, za promlčený nesmysl. Alfonso však při každé příležitosti vznášel vždy znovu svůj nárok a holedbal se, že přijde den, kdy nestoudný Aragonec před ním poklekne jako před svým Bohem určeným svrchovaným pánem.

Kdyby se tedy Alfonso opravdu pustil do boje, byl by aragonský zásah nevyhnutelný, a tak Jehuda uvažoval, jak by to králi obezřetnými slovy vysvětlil. Ale Alfonso Jehudovy námitky předvídal, nechtěl je slyšet a předešel ho: „Vlastně jsi vším vinen ty sám,“ rozhorlil se, „protože ses usadil v domě Castrů.“

Don Jehuda si v těchto těžkých měsících nasadil natrvalo druhou tvář, výraz skromné zdvořilosti. Ale nedokázal ovládnout hlas; ten se rozčilením zajíkal a lámal. Tak tomu bylo i nyní, když odpovídal: „Tažení proti Castrům, pane králi, nebude stát šest tisíc zlatých maravedí, nýbrž dvakrát sto tisíc. Prosím, aby mi Tvé

Veličenstvo uvěřilo, že se Aragonec za žádných okolností nesmíří s tvým útokem proti Castrům.“ Odhodlal se přednést králi poslední, nevyvratitelnou námitku. „Je ti známo, že můj bratranec don Josef ibn Ezra je alfakimem na aragonském dvoře a že je zasvěcen do králových plánů. Již několikrát se tvůj urozený strýc chystal poskytnout Castrům vojenskou pomoc. Můj bratranec a já jsme si v té věci dopisovali a navzájem se poradili a donu Josefovi se podařilo krále od jeho úmyslu odvrátit. Ale varoval mě. Pánové de Castro mají závazný příslib, že jim Aragonec pomůže, jestliže je napadneš.“ Na Alfonsově mladém čele se objevily hluboké vrásky. „Zdá se, že ty a tvůj bratranec,“ řekl, „kujete horlivě pikle.“ – „Byl bych tě seznámil s varováním dona Josefa již dříve,“ odvětil Jehuda, „ale nebyl jsi tak laskav, abys mi dovolil před tebe předstoupit.“

Král přecházel hlučnými kroky po místnosti. Don Jehuda dále dovozoval: „Chápu, že Tvoje Veličenstvo touží po tom, zkrotit opovážlivé barony. Toužím po tom i já – promiň mi tuto pokornou poznámku. Ale buď té milosti a ještě krátký čas vyčkej. Uvážíme-li věc v klidu, není to tak veliká škoda, kterou Castrové způsobilí.“

„Drží mé poddané ve svých žalářích!“ zvolal Alfonso.

„Rozkaž,“ navrhl Jehuda, „a já ty zajatce vykoupím. Jsou to drobní lidé. Běží o několik set maravedí.“

„Mlč!“ vybuchl Alfonso. „Král nevykupuje své poddané od vazala! Ale tomu ty nerozumíš, kramáři!“

Jehuda zbledl. To byla právě příčina sporu, zda jsou Castrové Alfonsovými vazaly. Ale tihle nadutci jsou už takoví, že pokládají loupení a zabíjení za jediný přípustný způsob, jak řešit názorové rozdíly. Nejraději by mu byl

řekl: Jen se pusť do toho svého tažení, poblázněný rytíři! Hodím ti těch šest tisíc maravedí. Ale všechny jeho plány by se zhroutily, kdyby došlo k válce s Aragonii. Musí tomuto tažení zabránit.

„Možná," navrhl, „že bude lze zajatce osvobodit, aniž tím bude ohrožena tvoje královská důstojnost. Snad se dá dosáhnout, že Castrové vydají zajatce Aragonci. Dovol mi, abych o tom zahájil jednání. Budeš-li s tím souhlasit, pojedu třeba sám do Zaragozy poradit se s donem Josefem. Slib mi, prosím, jen jedno, pane králi: že nedáš rozkaz k výpravě proti Castrům dříve, dokud mi nedovolíš promluvit s tebou o věci ještě jednou."

„Co si to dovoluješ!" rozhněval se Alfonso. Ale uvědomil si nesmyslnost svého předsevzetí. Ten žid měl bohužel pravdu.

Vzal do ruky zlatou minci, potěžkával ji, prohlížel si ji. Jeho tvář se vyjasnila. „Nic neslibuji," řekl. „Ale budu uvažovat o tom, co jsi řekl."

Jehuda pochopil, že více se mu dosáhnout nepodaří. Vyžádal si svolení a odjel do Aragonie.

I přes Jehudovu nepřítomnost kanovník Rodrigue často navštěvoval Castillo Ibn Ezra. Vyhledával společnost starého Musy.

Ti dva sedali v malé hale, dívali se do tiché zahrady, naslouchali lehkému, ustavičně stejnoměrnému, ustavičně se měnícímu dopadání tryskající vody a vedli pomalý rozhovor. Podél stěn se táhly, zářice rudě, modře a zlatě, mozaiky s mudroslovnými průpovídkami. Kroucená písmena novějšího arabského písma, navzájem propletená, lemovaná květnatými ornamenty, rozvíjenými v arabesky, tvořila pestrou tkaninu,

pokrývající stěny jako koberec. Z rozmarných kroucenin se zvedala staroarabská, „kufická“ strohá písmena i hranaté znaky hebrejské, pojily se v úsloví, rozpojovaly se, mísily se v nápisy jiné, opět se vracely, podivně nepokojné, zneklidňující.

Rodrigue sledoval v houštině ornamentů a arabesek onen hebrejský výrok, který mu tenkrát při jeho první návštěvě přeložil Musa: „Osud synů lidských a osud hovad je osud

M

jednostejný… a dýchání jednostejné mají… Kdo to zná, že duch synů lidských vystupuje vzhůru a duch hovad že sestupuje pod zemi?“ Již tenkrát kanovníka znepokojilo, že tyto verše, jak je četl Musa, zněly jinak než v latinské podobě, tak důvěrně mu známé. Nyní si dodal odvahy a chystal se o tom s Musou diskutovat. Ale ten ho přívětivě varoval: „Neměl by ses zabývat tak nebezpečnými úvahami, můj veleváženýpříteli. Víš, že když Jeroným překládal bibli, inspiroval ho sám Duch svatý, takže slova, jimiž hovoří Bůh s Mojžíšem v řeči latinské, jsou právě tak božská jako slova hebrejská. Nesnaž se být příliš moudrý, veleváženýdone Rodrigue. Pes pochybností má lehký spánek. Mohl by se probudit a rozštěkat se na tvé přesvědčení, a ty bys byl ztracen. Beztak nazývá již mnoho tvých bratří v povolání z ostatních křesťanských zemí naše Toledo městem černé magie a naše kroucená arabská a hebrejská písmena se jim zdají ďábelskou škrabanicí. Ještě by tě mohli nazvat kacířem, kdybys byl tak zvědavý.“

Mírné oči dona Rodrigua se přesto nemohly odtrhnout od těch znepokojivých nápisů. Ale ještě více

než nápisy znepokojoval kanovníka muž, který je sem dal umístit. Starý Musa – to don Rodrigue záhy poznal – byl skrz naskrz bezbožník, nevěřil ani v toho svého Alláha a Mohameda, a přesto byl ten pohan člověk laskavý, snášenlivý, příjemný. A kromě toho a především to byl opravdový učenec. On sám, Rodrigue, prostudoval vše, co dovedla poskytnout křesťanská věda, trivium i quadřívium, gramatiku, dialektiku a rétoriku, aritmetiku, hudbu, geometrii a astronomii, krom toho všechnu dovolenou moudrost arabskou a všelikou teologii; ale Musa toho znal mnohem víc, znal všecko a všecko měl promyšleno, a byl to jeden z nejkrásnějších božích darů moci rozmlouvat s tímto bezbožníkem.

„Kacíř – já?“ odpověděl tedy na varování svého druha s přívětivým zármutkem. „Obávám se, že kacíř jsi ty, můj milý moudrý Muso. A jsi nejen kacíř, jak se obávám, nýbrž docela a veskrze pohan, který nevěří ani pravdám své vlastní víry.“ – „Toho se obáváš?“ otázal se starý ohyzdný učenec a upřel pronikavé oči na mírnou Rodriguovu tvář. „Obávám se toho,“ odpověděl Rodrigue, „protože k tobě pociťuji přátelství a je mi líto, že se budeš smažit v pekle.“ – „A nesmažil bych se v pekle,“ zeptal se Musa, „už proto, že jsem moslim?“ – “To není tak naprosto jisté, milý Muso,“ poučil jej Rodrigue. „Rozhodně ne na tak prudkém ohni.“

Musa pravil po chvilce zamyšleně a dvojsmyslně: „Nerozlišuji nijak zvlášť mezi třemi proroky, v tom máš jistě pravdu. Mojžíš pro mne znamená právě tolik jako Kristus a ten stejně tolik jako Mohamed.“ – „Něco takového bych neměl ani poslouchat,“ řekl kanovník a trochu si odsedí. „To bych musil proti tobě zakročit.“ Musa zdvořile ustoupil. „Pak jsem tedy nic neřekl.“

Když Musa takto diskutoval, vždy chvílemi vstal, přistoupil k psacímu pultu a během hovoru čmáral kroužky a arabesky. Rodrigue se na něho závistivě a vyčítavě díval, že tak nadarmo mrhá vzácným papírem.

Kanovník Musovi rád předčítal ze své kroniky a žádal ho o doplňky a připomínky. V této kronice se hodně hovořilo

mrtvých světcích. Mnohokráte, bojujíce na výšinách nebeských, porazili nevěřící; a jejich ostatky, které vojska brala s sebou do bitvy, vybojovaly křesťanům mnohé vítězství. Musa jednou podotkl, že tyto svaté ostatky byly leckdy

svědky porážky křesťanů; ale takovéto připomínky bývaly mírné a věcné a Musa uznával za správné, že se Rodrigue o těchto věcech nezmiňuje. Musa poslouchal vůbec kanovníka s pochopením a posiloval ho ve víře v důležitost jeho díla.

Když pak ovšem Musa předčítal ze svých vlastních „Dějin moslímů ve Španělsku“, zdálo se nebohému, ale šťastnému Rodriguovi všecko, co sám napsal, zoufale primitivní. Rozráželo ho horko i zima, když naslouchal tomuto jedinečnému, smělému historickému dílu. „Státy,“ stálo tam, „nejsou božské instituce, nýbrž vznikají z přirozených sil života. Společenské sjednocení je nutné k udržení lidského rodu a kultury, státní moc je nutná, aby se lidé navzájem nepozabíjeli, neboť jsou od přírody zlí. Síla, která formuje stát v jednotný útvar, je asábijja, vnitřní sepětí vůlí, dějinami a krví. Státům, národům, kulturám, tak jako všem věcem stvořeným, určuje příroda jejich životnost, existují stejně jako jednotlivé bytosti v pěti věkových fázích: mají svůj vznik, vzestup, rozkvět, úpadek, zánik. Vždycky znovu

se civilizace mění ve změkčilost, svoboda v pochybování o všem a státy, národnosti a kultury se vzájemně střídají podle přísných, věčně stejných zákonů, jsouce stále nestálé jako písečné přesypy.“

„Chápu-li tě správně, příteli Muso,“ zamyslil se jednou po takovém čtení don Rodrigue, „nevěříš v Boha, nýbrž jen v kadar, v osud.“ – „*Bůh.* je osud,“ odvětil Musa. „To je suma všeho poznání jak ve Veliké knize židů, tak i v koránu.“ Jeho oči a po něm i oči Rodriguovy se upřely na výrok, který pronesl prorok Šalomoun: „Všeliká věc má jistý čas a každé předsevzetí pod nebem svou chvíli. Jest čas rození a umírání, čas sázení a čas vykopání, co vsazeno bývá; čas mordování a čas hojení, čas naříkání a čas tančení, čas milování a čas nenávidění, čas boje a čas pokoje. Jaký zisk má tedy člověk do budoucna počítající a činorodý ze vší své práce?“ A když Musa viděl, že kanovník tuto větu pochopil, pokračoval: „A v jedenaosmdesáté súře koránu, předcházející súře závěrečné, Prorok praví: ‚To, co hlásám, je napomenutí pro vás, kdož chcete kráčeti cestou pravdy. Ale nebudete tak *moci* chtíti, nebude-li chtíti Bůh, jenž je všemohoucí.‘ Vidíš, můj velevážený příteli, jak Šalomoun, tak i Mohamed dospívají k poznání: Bůh a osud jsou totožné, čili, vyjádřeno filosoficky: Bůh je sumou všech náhod.“

Kdykoli don Rodrigue slyšel takovéhle věci, byl stísněn a pokaždé se rozhodl, že víckrát už do Castilla Ibn Ezra nevkročí. Ale za dva dny už opět seděl v otevřené hale pod znepokojivými nápisy. Mnohdy s sebou dokonce přiváděl některé ze svých žáků, nejčastěji mladého Benjamína.

Občas přicházela do okrouhlé haly i doña Raquel a naslouchala rozvážným rozmluvám učených pánů, do kterých zaznívalo tiché šumění vodotrysku.

Jednou připomněla Benjamínova přítomnost Raquel příběh rabína Chanana a otázala se kanovníka, co ví o onom rabbim Chananovi ben Rabua i o jeho stroji na měření času; neboť jí nešlo z hlavy vyprávění dona Benjamína, jak byl onen učený rabín pronásledován a jak musil zničit vlastní dílo a jak ho pak mučili a upálili. Don Rodrigue nechtěl ani slyšet, že by učenci byli pro svoje vědomosti mučeni, a nepojal také příběh rabbiho Chanana do své kroniky. „Byl jsem se podívat na ty nádrže v La Galianě," prohlásil, „jsou to docela obyčejné nádrže; nevěřím, že by sloužily k měření času. Pokládám také za neuvěřitelné, že byl onen rabbi Chanan mučen a zabit. V dokumentech jsem o tom nic nenalezl."

Mladý don Benjamín dotčen, že kanovník uvádí v pochybnost jeho vyprávění o rabbim Chananovi, řekl uctivě, ale horlivě: „Byl to však vynikající učenec, to uznáš jistě i ty, nejctihodnější done Rodrigue. Sestrojil nejen nádherný astrolab, přeložil i Galenova díla do arabštiny a do latiny a tak zachoval starobylou lékařskou vědu naší době."

Don Rodrigue na to nic neřekl, místo toho začal vykládat o velikých lékařích raného křesťanství. Byli tu například světci Kosma a Damián, ostatně arabského původu, kteří v Galenově době uskutečnili léčení stejně zázračná jako on. Jejich sokové je udali, že jsou křesťané. Soudci je odsoudili a hodili je do moře: i přišli andělé a zachránili je. HodiJije do ohně: oheň jim neublížil. Kamenovali je: kameny změnily směr a kamenovaly jejich nepřátele. I po své smrti uskutečnili podivuhodná

léčení. Například jeden muž měl na stehně rannou sněť. Pomodlil se před obrazem obou světců. Upadl do hlubokého spánku a zdálo se mu, že světci mu odřízli chorou nohu a nahradili ji nohou mrtvého Araba. A skutečně, když se probudil, měl novou, zdravou nohu; byl nalezen také mrtvý Arab, jehož nohu světci onomu muži nasadili.

„To musili být velcí kouzelníci," řekla uznale doňa Raquel. Ale Musa podotkl: „Velicí moslimští lékaři dosahovali nejlepších léčebných výsledků, dokud byli naživu. Znám také mnoho křesťanů, kteří si při vážném onemocnění rádi vezmou židovského nebo moslimského lékaře." Don Rodrigue odpověděl méně mírumilovně než jindy: „My křesťané učíme, že skromnost je ctností." Musa přívětivě doznal: „Pravda, můj vysoce vážný příteli, učíte tomu." Don Rodrigue se zasmál. „Nic ve zlém," řekl. „Kdybych onemocněl, budu šťasten, budeš-li mě ošetřovat ty, ó moudrý Muso."

Don Benjamín potají kreslil do svého památníku. Ukázal pak doně Raquel, co vytvořil. Na stromě seděl havran a ten havran měl Musovu podobu. Byl to nesporně veselý a hezký portrét a Raquel se líbila kresba a líbil se jí i ten, kdo ji vytvořil.

Protože král proti Castrům nic nepodnikal, byli jejich přívrženci stále troufalejší. Jako kdysi bránili obyvatelé Burgosu národního hrdinu, Cida Campeadora, proti Alfonsovi Šestému, tak hájili nyní vzpurní baroni Castry proti Alfonsovi Osmému: „Jak dobrými vazaly by byli, kdyby měli lepšího krále." Pánové de Nunez a de Arenas se posmívali, když král požadoval splatné berně:

„Jen si, done Alfonso, přijď k nám pro peníze, až si přijdeš pro své poddané na hrady Castrů!“

Don Alfonso zuřil. Jestliže nechtěl, aby se proti němu vzbouřili všichni jeho baroni, nemohl připustit, aby mu Castrové dále tropili neplechy.

Svolal své důvěrníky ke korunní radě. Byli tu don Manrique de Lara a jeho syn Garcerán, arcibiskup don Martin de Cardona a kanovník don Rodrigue; escrivano mayor don Jehuda byl ještě v Aragonii.

Před přáteli popustil don Alfonso uzdu svému bezmocnému hněvu. Castrové mu působí jednu potupu za druhou, a jeho escrivano vyjednává s obmyslným králem Raimundezem a chce po kramářsku rozřešit rytířský spor. A přitom má ten žid hlavní vinu na nepříznivé situaci tím, že se usídlil v domě Castrů. „Nejraději,“ zakončil drsně, „bych ho zase vyhodil.“

Don Manrique ho chlácholil: „Buď spravedlivý, pane králi. Náš žid si Castillo zasloužil. Splnil víc, než slíbil. Grandové platí daně i v době míru. Sedmnáct měst, která náležela grandům, je nyní poddáno tobě. A jestliže Castrové drží v zajetí několik tvých poddaných, je teď vysvobozeno mnoho set tvých rytířů a vojáků, kteří byli uvězněni v Seville.“

Arcibiskup don Martin se svou zarudlou, kulatou, drsně bujarou tváří pod šednoucími vlasy se postavil na odpor. Seděl tu rozkohoucen, zpola kněz, zpola rytíř. Pod oděvem, vyjadřujícím jeho hodnost, bylo vidět brnění; neboť zde v Toledu, v takové blízkosti moslimů, byl podle něho člověk ustavičně bojovníkem ve Svaté válce. „Máš pro toho svého žida hojná slova chvály, šlechetný done Manrique,“ řekl svým hřmotným hlasem. „Tento nový Ibn Ezra, doznávám, vykouzlil ze země statisíce

zlatých maravedí a něco z toho ponechal i králi našemu pánu. Zato však svaté církvi způsobil tím větší škodu. Nezavírejte oči před touto skutečností, pánové! Toledské židovstvo bylo vždycky drzé, již za dob našich gótských otců, ale to, že jsi ráčil, pane králi, dosadit v úřad tohoto Jehudu, způsobilo, že se nestoudnost aljamy stala nesnesitelnou. Nejenže mi její hlava, Efraim bar Abba, odmítá platit desátek, při čemž se bohužel může odvolávat na tebe, pane králi, troufá si dokonce nadto se zjevnou vyzývavostí dát hlásat v synagóze ono Jákobovo požehnání: ‚Nebude odňato žezlo od Judy aniž hůl vladařská od nohou jeho.' A přitom jsem tomu člověku dokázal ve spisech církevních Otců, že toto Jákobovo požehnání mělo platnost jen do Mesiášova příchodu a že s příchodem Spasitelovým pozbylo svého významu. Ale jen my křesťané chápeme tajemný vnitřní smysl Písma. Tihle židé se podobají nerozumným živočichům a ulpívají jen na povrchu."

„Toledská aljama," podotkl mírně kanovník, „by se snad neměla soudit tak přísně. Když tenkrát zaslepení, hříšní a zpupní židé jeruzalémští vlekli našeho Pána Ježíše Krista před soud, židovská obec toledská poslala veleknězi Kaifášovi poselství a varovala ho před ukřižováním Spasitele. Tak stojí jasně psáno ve starých knihách."

Arcibiskup pohlédl na dona Rodrigua s nelibostí, ale potlačil odpověď. On a jeho sekretář byli spojeni zvláštním poutem. Arcibiskup byl zbožný, v jádru poctivý muž a byl si vědom, že ho jeho bojovný temperament leckdy svede ke slovům i skutkům, které nejsou vhodné pro něho, španělského primase, následníka svatého Eugenia a svatého Ildefonse; a tak se

kál za hříchy, ke kterým ho občas mohla svést jeho bojovnost, že se obtížil ustavičnou přítomností bázlivého dona Rodrigua. Na to se chtěl odvolat, až by mu bylo v den posledního soudu vytýkáno, že voják v něm převážil kněze.

Místo na dona Rodrigua obrátil se tedy na krále: „Když jsi tehdy pod tlakem nezbytí a svých rádců povolal toho žida, varoval jsem tě, done Alfonso, a předpověděl jsem ti, že přijdou dni, kdy toho budeš litovat. Svaté koncilium mělo dobré důvody, když zapovědělo křesťanským králům svěřovat nevěřícím vysoké úřady.“

Don Manrique řekl: „Také král anglický i král navarrský, a stejně i králové leónský, portugalský a aragonský si přes usnesení lateránského koncilu ponechali své židovské ministry. Spokojili se tím, že vyslovili Svatému otci své politování. Tak to učinil i král náš pán. Mohl by se kromě toho odvolat na příklad svých vznešených předků. Alfonso Šestý, císař hispánský, měl dva židovské ministry, Alfonso Sedmý jich měl pět. Nevím, jak by byla Kastilie dokázala postavit takové množství chrámů pro světce a takové množství pevností proti moslimům bez pomoci židů.“

„Dovol mi ještě, nejdůstojnější otče,“ dodal kanovník, „abych ti se vší úctou připomněl našeho přítele, ctihodného biskupa ve Valladolidu. Ani on nedokázal vybrat berně sám a musil pověřit jejich vymáháním našeho Jehudu.“

Tentokrát už don Martin nedovedl ukrýt hněv ve své hrudi. „Máš mnoho ctností, done Rodrigue,“ vybuchl, „jsi téměř světec, a proto tě snáším. Ale dovol mi, abych

ti ve vší pokoře pověděl: někdy hraničí tvoje laskavost a trpělivost s nestydatostí.“

Král nevěnoval těmto rozmíškám pozornost. Seděl zamyšlen a teprve teď vyslovil, o čem uvažoval: „Již mnohokrát jsem se ptal sám sebe, proč dal Bůh nevěřícím tolik sil, které nám odepřel. Vykládám si to tak: Protože je navěky zatratil, právě proto je ve své milosti na tu krátkou dobu, kterou prožijí na zemi, obdařil takovou chytrostí a výmluvností a schopností shromažďovat poklady.“

Ostatní mlčeli trochu rozpačitě. Bylo kupodivu, že král prozradil tak otevřeně své nejskrytější myšlenky, bylo to vlastně nepřístojné. Ale král měl právo vyslovit s královskou bezstarostností, co mu tanulo na mysli.

Mladistvý don Garcerán se vrátil k předmětu porady. „Jednu věc, králi, bys mohl učinit,“ navrhl. „Jestliže nemůžeš proti Castrům přímo vystoupit, pošli alespoň na jejich hranice posádku. Pošli vojska do města Cuency.“ – „To je dobrá rada,“ souhlasil hlučně arcibiskup. „Ano, pošli do Cuency vojsko, a ne malé, ať Castrům přejde chuť přepadávat tvé poddané.“

Don Alfonso už sám na to myslil. Ale bylo mu vhod, že to navrhují ostatní. „Ano, to učiním,“ prohlásil. A s kousavou bujarostí podotkl: „Proti tomu nemůže mít námitky ani náš žid.“

Don Manrique měl za to, že tři prapory postačí k zabezpečení Cuency proti Castrům. Don Alfonso namítl, že násilnické činy Castrů by mohly vzbudit i u valencijského emíra zálusk na toto město; že tedy raději pošle do Cuency více vojáků, a to dvě stě kopí. Arcibiskup, který byl považován na znalce válečného umění, připomněl, že někteří vojáci budou musit být

ustavičně na cestách, aby chránili ohrožené selské usedlosti a poskytovali ochranný doprovod cestujícím občanům. „Pošli tři sta kopí, done Alfonso!“ žádal.

Don Alfonso poslal pět set kopí.

Velení nad těmito oddíly svěřil svému příteli donu Estébanu Illánovi, mladému, srdnatému, smělému pánovi. Než don Estéban odjel, kladl mu král na srdce: „Nedopusť, aby mi byla způsobena další pohana, done Estébane! Nestrp nejmenší příkoří! Nedovol, aby Castrovci ukradli na našem území jedinou slepici! I kdyby to mělo stát deset našich vojáků!“ Dal mu rukavici, odznak rytířského úkolu. Don Estéban mu políbil ruku a pravil: „Nebudeš mít příčinu k nespokojeností, done Alfonso!“

Vojáci odtáhli do malého města Cuency a do vesnic v jeho okolí. Hlídkovali při těžko přehledných hranících albarracínské hornatiny. Ale nikdo z Castrových zbrojnošů se neukázal. Uplynul týden, další. Vojáci dona Estébana proklínali nudnou službu, obyvatelé Cuency nadávali na tíživou přítomnost vojáků.

Jehuda byl zatím v Zaragoze a vyjednával se svým bratrancem donem Josefem ibn Ezrou. Byl to inteligentní pán, otylý, rozvážný, zdvořilý a skeptický; dal Jehudovi na srozuměnou, že prohlédl jeho pohnutky. Ale i jemu záleželo na udržení míru, a tak s ním jednal přátelsky. Jehuda chtěl dosáhnout, aby Aragonie vykoupila od Castrů kastilské zajatce a vrátila je donu Alfonsovi; ten by pak za to ustoupil od svého nároku na město Darocu. Jehudův návrh se donu Josefovi nezdál špatný a věřil, že se mu podaří, aby jeho pán toto sousto strávil. Nesmělo se však jednat ukvapeně. Král Raimundez byl v polním táboře, plně zaměstnán zdárným zakončením války proti

toulouskému hraběti, a don Josef musel vyčkat vhodné doby, než na něho bude mocí přijít s věcí tak bezvýznamnou. Měl odcestovat za donem Raimundezem asi za čtrnáct dní. Do té doby že bude musit don Jehuda počkat. Potom že by i on mohl navštívit dona Raimundeze.

Jehuda těchto čtrnáct dnů plně využil. Odjel do Perpignanu a zdárně tam dokončil spletitou obchodní záležitost. Odjel do Toulouse, kde navštívil svého příbuzného melra Ibn Ezru, židovského bailliho, rychtáře tohoto města. Potom odjel za králem Raimundezem do jeho tábora. Don Josef mu byl věrným pomocníkem a don Raimundez ho milostivě vyslechl. Ale král byl pomalý a rozvážný pán, trvalo celý další týden, než se odhodlal říci ano.

Jehuda si oddechl. Byla odstraněna nejhorší ze všech těch hloupých překážek ohrožujících jeho mírové dílo. Poslal donu Alfonsovi kurýra se zprávou, že dohoda je šťastně podepsána a stvrzena pečetí, že on sám, Jehuda, se během několika dnů vrátí.

Ale ještě než dospělo toto poselství do Toleda, dostal don Alfonso z Cuency dlouhý, zmatený dopis od svého přítele Estébana Ulána.

Stala se nepředvídaná věc. Ozbrojení lidé Castrů chtěli uloupit na kastilském území stádo ovcí. Lidé dona Estébana je pronásledovali až na území Castrů. Tam narazili na houf rytířů a zbrojnošů. Začali si navzájem spílat, došlo k šarvátce. Při ní byl zabit jeden z rytířů, naneštěstí jeden z bratří Castrů, hrabě Fernán. Je nutno přiznat, psal don Estéban, že Fernán de Castro, když jej zasáhl kastilský šíp, nebyl vyzbrojen do boje, nýbrž se právě chystal na hon, na rukavici mu seděl jeho oblíbený

sokol. Proč kastilský voják vystřelil nerozvážný šípj to už se nedalo zjistit; Estéban dal viníka okamžitě pověsit.

Don Alfonso četl a jeho mysl poklesla. Hůře to dopadnout nemohlo. Obyčejný žoldnéř v Alfonsových službách hanebně zavraždil pána z nejvyšší šlechty, který nebyl ozbrojen. Celá Hispárůe přičte tuto smrt na vrub jemu, kastilskému králi.

Druhý Castro, Gutierre, bude mít nyní pádný, rytířský důvod, aby pomstil svého bratra. Obrátí se na Aragonii a král Raimundez, vítěz v Provenci, bude mít vítanou záminku, aby jemu, Alfonsovi, nenáviděnému synovci, vypověděl válku. A tak byla nyní na spadnutí hloupá válka s Aragonii, kterou on sám nechtěl a před kterou ho každý varoval.

Alfonso se před Jehudou styděl. Styděl se před všemi svými rádci. Před celým křesťanstvem. A přitom udělal jen to, co by byl učinil na jeho místě každý rytíř. Bylojeho královskou povinností chránit dobré město Cuencu a poslat tam oddíly. A to, že svěřil velení odvážnému donu Estébanu Illánovi, to mu také nemohl nikdo zazlívat. Don Estéban byl jeho přítel a dobrý rytíř a měl kromě toho do svého meče zakovánu kůstku svatého Ildefonse. Ach, tato dobrá relikvie nedokázala zadržet dáb!a. Neboť to byla jen pekelná smůla, že to takhle dopadlo, byla to ďáblova obmyslnost a nikdo na tom neměl vinu, ani on, ani don Estéban, ani Fernán de Castro, ba ani žid. Ale celé křesťanstvo bude dávat vinu jemu, Alfonsovi.

Ne, Jehuda mu nepřinesl štěstí. A teď, kdy tak naléhavě potřebuje radu, právě tu není!

Je dobře, že tu není. Nemohl by se na něho ani podívat. Nesnesl by jeho vyčítavé, rozumné povídání.

Potřeboval člověka, který by ho plně chápal, jeho nevinu, jeho neslýchané neštěstí, člověka velmi blízkého, někoho, kdo by k němu patřil.

Nečekaje na Jehudův návrat odjel jen s velmi malým doprovodem do Burgosu ke své královně, k doně Leonor.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Doña Leonor krále radostně uvítala. Chápala ho, nemusil ani vykládat, co se událo. Cítila jako on. To všecko je zlý osud, její Alfonso nemá žádnou vinu.

Přitom na ni dolehla ještě tíže než na něho skutečnost, že vypukne válka s Aragonii. Snila vždy o spojení obou zemí, a tato válka by zničila všechny její naděje. Ale skryla svou zkormoucenost, byla vlídná jako vždycky. Alfonso nalezl v její přítomnosti a v rozmluvách s ní útěchu a posilu, jak očekával.

Obvykle dával přednost Toledu před Burgosem. V Toledu vykonal ještě jako chlapec první svůj veliký čin, odtud dobyí své říše; Toledo bylo též nablízku úhlavnímu, odvěkému nepříteli, moslimům, a do takovéto blízkosti nepřítele patřil on jako král a voják. Ale tentokrát byl rád v starém, odevždy křesťanském městě Burgosu, a památky, kterých tu bylo všude plno, mu dodávaly sílu a sebedůvěru. Podle castilla tohoto města Burgosu měla své jméno také Kastilie, zde učinil jeho předek Fernán Gonzales z hrabství Kastilie nezávislou, velikou a mocnou zemi. A zde v Burgosu dokázal jeho praděd, Alfonso Šestý, že král necouvne ani před největším mužem Španělska. Onen Alfonso vypudil z města nejudatnějšího reka země, Gida Campeadora,

protože s ním byl jako s vojevůdcem nespokojen; kastilský král neodpouští žádnou neposlušnost, neodpustí ji ani Cidovi, natož nějakému Castrovi.

Nyní však byl Gid Campeador mrtev, králové nejvznesenější – nějšímu rytíři a bojovníku Hispárůe dávno odpustili a město Burgos bylo hrdé na četné památky po tomto hrdinovi. Škodolibě a pobaveně stál don Alfonso před truhlou, která visela v chrámu kláštera Huelga. Tuto bednu dal kdysi Cid jako zástavu dvěma židovským peněžníkům; předstíral, že je plná velikých pokladů. Ale pak se ukázalo, že je v ní jen písek; hrdina trval na tom, že stačí jeho slovo. Tak podal Gid touto bednou názorný příklad, jak má jednat rytíř s kramářskými židy.

Don Raimundez Aragonský nijak nespěchal se zahájením válečného tažení; byl odjakživa proslulý svou váhavostí. Pro krále Alfonsa bylo vsak čekání utrpením a zmínil se doně Leonor o tom, že sám udeří první.

Ale to už doňa Leonor nemlčela. Otevřeně mu připomněla, že země dosud nezapomněla porážku u Sevilly. Lidé budou proti nové válce reptat i tehdy, když bude napaden on sám. Bylo by za těchto okolností šílenstvím zaútočit a dopustit se takto bezpráví. Don Alfonso vyslechl tato strohá slova bez námitek.

Potom konečně přijel do Burgosu Jehuda. Okamžitě pochopil celý dosah zprávy o smrti Fernána de Castro. V zoufalé sklíčenosti svaloval všechnu vinu sám na sebe. Jeho výpočty byly nesprávné. Měl zůstat v Toledu a králi to rozmluvit. Jeho předvídavost tentokrát selhala.

Byl však natolik mužem Činu, že se přesto nevzdal naděje na zachování míru. Okamžitě se vydal na cestu do Toleda. Dověděl se, že Alfonso je v Burgosu. Obrátil se a odjel do Burgosu.

Ohlásil se u dona Alfonsa. Ten ho pod nejrůznějšími záminkami nepřijal. Zato však pro něho poslala doña Leonor.

Při pohledu na tuto chytrou ženu nabyl Jehuda znovu odvahy. „Jestliže Tvoje Veličenstvo dovolí,“ navrhl, „odjedu do Zaragozy a pokusím se krále usmířit. Když jsem byl nyní v jeho polním táboře, dopřál mi vlídného a ochotného sluchu.“

„Od té doby se věci změnily,“ řekla doña Leonor. Don Jehuda obezřetně odpověděl: „Nesměl bych však přijít s prázdnýma rukama.“ – „A co by to mělo být, s čím bys tam přišel?“ otázala se Leonor. „Bylo by snad možné,“ pravil Jehuda ještě obezřetněji, „že by don Alfonso přestal uplatňovat spornou lenní svrchovanost Kastilie.“ – „Lenní svrchovanost Kastilie není sporná,“ řekla doña Leonor chladně a prohlásila: „To raději válku!“ Přitom změřila Jehudu pohledem tak nepřátelským a pohrdavým, ze kterého Jehuda pochopil, že doña Leonor je ze stejného těsta jako král. Ani ona se za nic na světě nechce vzdát toho prázdného, rytířského, směšného titulu a nároku. I ona pokládá rozumnou úvahu a předvídavé plány za kramářství.

Když se don Alfonso konečně setkal s Jehudou, pravil posměšně: „Tak ty jsi v Zaragoze a před Toulousem horlivě a důmyslně osnoval chytré smlouvy, milý escrivano. Teď vidíš, k čemu to všecko je. Nepřinesl jsi mi štěstí, done Jehudo. Buď alespoň tady užitečný a sežeň mi peníze. Obávám se, že budeme potřebovat velmi mnoho peněz.“

Don Alfonso se radil se svými důstojníky. Vyznal se ve válečnickém řemesle a byl odhodlán neprodat Aragonci svou kůži lacino. Dobře viděl, že všechny

výhody jsou na protivníkově straně, ale byl pln sebedůvěry. Jako křesťanský rytíř vložil svůj osud do rukou Všemohoucího, který nepřipustí záhubu svého Alfonsa Kastilského.

A Bůh jeho důvěru odměnil. Don Raimundez Aragonský náhle zemřel, ve věku teprve sedmapadesáti let. V plném mužném rozkvětu, když v Provenci dobýval jednoho vítězství za druhým, Bůh udeřil na jeho srdce a zbavil ho života dřív, než mohl ublížit svému kastilskému synovci.

Alfonsova situace se náhle šťastně změnila. Aragonský následník trůnu, sedmnáctiletý infant don Pedro, nebyl jako jeho otec. Don Raimundez zvelebil svou říši státnickým uměním, dobyl titulu i území v Provenci lstí a vojenskou sílu nasazoval jen tehdy, když si byl jist vítězstvím; také se bez ostychu pokořoval před svými grandy, jestliže tím od nich mohl získat peníze a nějakou službu. Mladému donu Pedrovi se tyto kousky zdály pletichářské a rytíře nedůstojné. Viděl jako mnozí jiní ve svém kastilském bratranci pravzor křesťanského rytíře. U něho nehrozilo nebezpečí, že by donu Alfonsovi vypověděl válku.

„Bůh je mi nakloněn,“ radoval se Alfonso před královnou a před Jehudou se kasal: „Tak to vidíš.“

Doña Leonor s tichým úsměvem prožívala s ním tuto jeho nespoutanou radost. Odevždy usilovala o pevnou alianci Kastilie a Aragonie, a i když se ani za nic nechtěla vzdát nároků na kastilskou suverenitu, snažila se přesto stůj co stůj zabránit tomu, aby z těchto nároků nevznikly nové spory.

Zdědila po otci a po matce tolik politické prozíravosti, aby pochopila, že Kastilie sama se nikdy nemůže stát velkou říší jako například říše římskoněmecká, anglická či francouzská. Kdysi byly Kastilie a Aragonie spojeny a vladař obou království se mohl právem nazývat císařem hispánským. Doňu Leonor po všechna léta trápil spor králů Raimundeze a Alfonsa. Byla nyní odhodlána tento spor ukončit a spojit obě země novým a pevným poutem.

Naskýtal se k tomu dobrý prostředek. Doňa Leonor neporodila následníka trůnu, nýbrž pouze tři infantky, takže ten, kdo by se oženil s nejstarší, třináctiletou Berengarií, měl vyhlídku stát se dědicem Kastilie. Vždycky se nabízelo zasnoubit infantku s korunním princem aragonským, čímž by opět jediný panovník nosil korunu obou zemí. Jestliže k tomuto zasnoubení nedošlo už dávno, zavinila to jen hluboká vzájemná zášť obou králů. Nyní byla tato překážka odstraněna, bylo možno zasnoubit infantku s mladým Pedrem a toho jako Alfonsova obdivovatele nebude těžké přimět, aby uznal suverenitu svého tchána, jehož dědicem se beztak jednou stane.

Don Alfonso naslouchal zdvořile a poněkud netrpělivě, když mu královna tohle všecko vykládala. „To je správné a moudré, moje chytrá Leonor," prohlásil. „Ale máme dost času. Ten mladík nebyl dosud pasován na rytíře. Strýc Raimundez nemohl přenést přes srdce, aby mě o tuto službu požádal. Myslím, že nejprve dona Pedra pozveme, aby zde z mé ruky přijal meč a rytířskou hodnost. Další už se poddá samo."

Když se takto domluvili, odcestovali královští manželé s velikou okázalostí do Zaragozy k slavnostnímu pohřbu dona Raimundeze.

Mladý král don Pedro se choval k Alfonsovi s tou nadšenou úctou, jak se dalo očekávat. A planul obdivem k doně Leonor. Byla to veliká dáma, kterou opěvovali básníci, zbožňovaná krasavice, pro kterou rytíř dovede vzplanout čistou láskou a která si tuto lásku nechá milostivě líbit.

Doňa Leonor byla pamětliva názoru dona Alfonsa, že není dobře se ukvapit. Jen všeobecnými, neurčitými slovy naznačila, že ona a don Alfonso mají v úmyslu spojit se s aragonským bratrancem ještě těsnějším poutem. Ale počínala si tak důvěrně, chovala se tak roztomile a dávala zároveň najevo takovou mateřskou něhu, že štíhlý mladý princ okamžitě pochopil a zarděl se až do kořínků vlasů. Lákalo ho nejen pomyšlení, že bude tak těsně spojen se starším proslulým rytířem, do budoucna mu též svitla kouzelná naděje na císařskou korunu spojených hispánských zemí. Políbil doně Leonor ruku a odpověděl: „Neexistuje básník, paní, který by nalezl slova, jimiž by dokázal vyzpívat mé štěstí.“

Jinak nepadlo ani slovo o vládních záležitostech ani o vztazích obou zemí, Kastilie a Aragonie. Zato se hovořilo o přijetí dona Pedra do rytířského stavu. Bylo mu sedmnáct let, to byl příhodný věk a bylo žádoucí, aby se ceremonie uskutečnila před korunovací. Alfonso pozval prince, aby k pasování na rytíře přijel do jeho města Burgosu. On sám že ho tam bude pasovat na rytíře a připraví obřady, důstojné obou největších španělských panovníků.

Don Pedro pozvání radostně přijal.

V Burgosu byly zahájeny veliké přípravy. Don Alfonso tam povolal celý svůj dvůr. Doña Leonor vyslovila názor, že by se měly pozvat také escrivanovy děti; král po krátkém váhání vyslovil souhlas.

Když herold vyřizoval v Castillu pozvání třem Ibn Ezrům, pocítil Jehuda triumf. Se vší nádherou, s početným doprovodem přicestoval i s dětmi do Burgosu.

Don Garcerán a jeden mladý pán z dvořanstva doni Leonor ochotně doprovázeli doňu Raquel a jejího bratra po prastarém městě. Hoch Alazar, zanícený pro vše rytířské, dychtivě si prohlížel Četné památky po Cidu Campeadorovi, jeho náhrobek, jeho zbraně, výstroj jeho koně.

Ještě více hocha nadchly přípravy ke hrám. Byly již vyvěšeny štíty rytířů, kteří se přihlásili k velikému turnaji. Měly se konat také závody ve střelbě z kuše. Alazar, pyšný na svou nádhernou moslimskou kuši, okamžitě se rozhodl, že se závodů zúčastní. S dětinským obdivem stál u ohrady, ve které byli chováni býci pro veliký boj.

Slavnostní hostina na počest dona Pedra byla uspořádána na královském hradě, v onom castillu, z něhož odvozovala kastilská země své jméno. Byla to stará, holá, přísná stavba. Podlahy byly pokryty tlustými koberci a schody byly posypány růžemi. Na stěnách visely goblény, znázorňující bitevní i lovecké scény; doña Leonor je dala přivézt ze své francouzské vlasti. Ale všechna tato snaha dokázala dát chmurné budově jen slabý nátěr radostného prostředí.

V hlavních sálech hradu byly postaveny velké tabule a mnoho malých stolů, podobně i na hradním nádvoří.

Aragonský princ přivezl s sebou svého alfakima, dona Josefa ibn Ezra; jeho a dona Jehudu posadili k tabuli na nádvoří. Nebylo to nejčestnější místo, ale zasedací pořádek byl při takovýchto slavnostech věcí velmi svízelnou.

Město Burgos bylo nechvalně proslulé svým drsným podnebím a i nyní v červnu bylo na hradním nádvoří nepříjemné chladno, uhelné pánve neskýtaly dost tepla a toto nepohodlí připomínalo oběma židovským pánům během celého oběda, že by se uvnitř hradu sedělo příjemněji. Ale nedali na sobě znát rozmrzelost pro tuto urážku, nepřiznávali ji ani sami sobě a hovořili zvesela o pošetilých důsledcích, jaké bude jistě mít dohoda Kastilie s Aragonii, že se usnadní výměna zboží a že dojde k celkovému hospodářskému oživení.

Don Jehuda mnohokrát při tomto rozhovoru zalétl pohledem ke své dceři. Jeho chytré děvče pravděpodobně zpozorovalo, že aragonský pán nižší šlechty, kterého jí dali u stolu za souseda, není nejvybranějším společníkem, jakého by bylo možno najít; ale zřejmě se s ním nebavila nijak špatně. A Alazar vesele rozmlouval s nedospělými mladíky u bujarého stolu mladých mužů.

Když hostina skončila, shromáždili se všichni uvnitř hradu. Podél stěn byla umístěna vyvýšená pódia, estrády. Na nich seděly za nízkým zábradlím dámy, pánové k nim hovořili zdola. Doña Raquel seděla ve druhé řadě, často zakryta těmi, které seděly před ní. Don Garcerán na ni upozornil krále. Také někteří jiní jeho mladí pánové mu už pověděli o pozoruhodné, bystré dceři jeho žida, byl na ni zvědav. Když mu ji don Garcerán ukázal, stál dost daleko od ní, a i když se na ni podíval jen zběžně, svým bystrým zrakem dobře rozpoznal její rysy. Útlá,

bledě snědá tvář s velikýma očima vypadala dětsky, poprsí a něžné hrdlo vystupovalo mladistvě ze širokého výstřihu živůtku lemovaného kožešinou. „No dobře,“ prohlásil Alfonso, „docela hezká.“

Doña Leonor jako dobrá hostitelka zpozorovala, že Jehudovi není prokazována taková úcta, jaká přísluší escrivanovi. Poslala pro něho páže a položila mu několik obvyklých zdvořilých otázek, jak se baví a zda mu nic nechybí. Pak ho vyzvala, aby jí představil své děti.

Doña Raquel jí hleděla do tváře s neskrývanou zvědavostí a doňu Leonor přivedlo poněkud z míry, že si ta židovka počíná před svou královnou tak bezostyšně. Také krajky na jejím živůtku a zelený damašek, ze kterého byly zhotoveny její šaty, zdály se jí na mladé děvče nepřiměřeně drahocenné. Ale doña Leonor byla hostitelkou, dbala pravidel kurtoazie, zůstala přívětivá, dala dokonce donu Alfonsovi na srozuměnou, že by měl dětem svého ministra říci také několik slov.

Chlapec Alazar se začervenal až po uši, když ho král oslovil. Viděl v něm ztělesnění hrdinských ctností. Uctivě a naivně se otázal, zda se don Alfonso také sám zúčastní her, a jal se vykládat, že on, Alzar, se přihlásil k závodům ve střelbě kuší. „Moji kuši vyrobil vlastnoručně Ibn Ach ad, proslulý sevillský výrobce kuší,“ řekl hrdě. „Uvidíš, pane králi, že tvoji pánové to jen tak snadno nevyhrají.“ V duchu pobaven si don Alfonso řekl, že ten chlapec je pravým synem jeho vypínavého escrivana.

Ne tak prostě proběhl jeho rozhovor s doňou Raquel. Vyměnili latinsky několik nic neříkajících úvodních vět. Raquel se přitom na něho dívala svýma velikýma modrošedýma očima s klidnou pozorností a i jemu se znelíbil její nedostatek ostychu. Hledal chvíli téma

dalšího rozhovoru a pak se zeptal: „Rozumíš tomu, co zpívají moji joglares?“ Joglares, jeho hudebníci, zpívali kastilsky. Doña Raquel odpověděla upřímně a podle pravdy: „Mnohému rozumím. Ale není mi všecko ve vaší vulgární latině srozumitelné.“

„Vulgární latina“ bylo obvyklé označení pro hovorovou řeč a cizinka nechtěla patrně říci nic urážlivého. Alfonso však nedal na řeč své země dopustit a pokáral ji: „My nazýváme tuto řeč kastilštinou. Mnoho set tisíc dobrých lidí, téměř všichni moji poddaní, jí mluví.“ Sotvaže to řekl, zdálo se mu to zbytečně příkré a školometské, a tak odbočil: „Kastilská země ostatně odvozuje své jméno zde od tohoto castilla. Odtud jí dobyl hrabě Fernán González. Líbí se ti tento hrad?“ A protože doña Raquel se rozmýšlela nad odpovědí, dodal arabsky: „Je velmi starý a bohatý na památky.“ Doña Raquel, zvyklá říkat, co si myslí, odpověděla: „Pak chápu, že se ti tento hrad líbí, pane králi.“ To dona Alfonsa rozladilo. Myslí si snad, že proslulý zámek se může líbit jen člověku, který je s ním spjat osobními vztahy? Chtěl jí na to dát příkrou odpověď. Ale konec konců je tato doña Raquel jeho hostem a není jeho věcí, aby židově dceři vštěpoval kurtoazii. A tak začal mluvit o něčem jiném.

Bez zásahu dona Manriqua by byli židovského chlapce Alazara, i když byl escrivanovým synem, sotva připustili k závodům ve střelbě kuší. Ale přece jen se závodů zúčastnil a získal druhou cenu. Chlapcova prostosrdečnost a roztomilá dravost, jeho radost ze získané ceny, jeho zahanbení, že je to jen druhá cena, to všechno mu bezděky zjednalo všeobecné sympatie.

Král mu blahopřál. Alazar tu stál rozradován, ale zjevně trýzněn těžkými pochybnostmi. Pak náhle rozhodnut podal Alfonsovi kuši a řekl: „Tady ji máš, pane králi. Jestliže se ti líbí, daruji ti ji.“ Alfonso byl překvapen. Jinoch byl jiný než jeho otec; nelpěl na penězích a majetku, měl v sobě jednu z velkých rytířských ctností, largesse, štědrost. „Jsi hodný hoch, done Alazare,“ pochválil ho. Chlapec sdílně vykládal: „Musíš vědět, pane králi, že pro mne to nebylo žádné umění vyhrát. Již od pěti let se cvičím ve střelbě kuší. Kdo není dobrým střelcem, toho u moslimů nepřijmou do žádného rytířského řádu.“

„To se doopravdy požaduje?“ otázal se don Alfonso. „Zajisté, pane králi,“ odpověděl Alazar a jal se vypočítávat plynnou arabštinou deset ctností moslimského rytíře, jak se tomu musil naučit: „Dobrota, statečnost, zdvořilost a takt, nadání pro poezii, výmluvnost, tělesná síla a zdraví, nadání k jízdě na koni, házení kopím, šerm a střílení kuší.“ Donu Alfonsovi blesklo hlavou, že by on sám vzhledem ke svému malému cviku v poezii a řečnictví měl málo vyhlídek k přijetí do některého moslimského rytířského řádu.

Třetího dne se konaly býčí zápasy. Těchto her se směli zúčastnit z grandů jen ti nejvznešenější. Prelátům byla účast zakázána od té doby, co taragonský biskup Eusebius byl při býčích zápasech těžce zraněn; k velikému zármutku arcibiskupa dona Martina, který by se byl těchto rytířských her tak rád zúčastnil.

Na jedné tribuně, obklopen hodnostáři říše, přihlížel hrám don Alfonso se svou královnou. Byl v dobrém rozmaru; rozjařoval jej boj mužů s býky.

Na jiné tribuně a na balkónech okolních domů seděly vyšňořené dámy, mezi nimi doña Raquel. Seděla opět za ostatními, zpola zakryta, ale jasný zrak dona Alfonsa ji vyslídil; zpozoroval přitom, že její pohled nesleduje ustavičně boj, nýbrž že se občas obrací k němu. Vzpomněl si, jak mu tohle mládě, zřejmě právě tak troufalé jako otec, řeklo do očí, že se mu jeho královský hrad nelíbí. A najednou dostal chuť také se zúčastnit her. Nesmí zklamat toho milého hocha, který mu chtěl věnovat svou kuši, musí se vyznamenat před mladým bratrancem, který se mu obdivuje. Bylo jasné, že musí podstoupit boj s býkem a čestně obstát.

Don Manrique ho zapřísahal, aby nedával v sázku svůj svatý život v bezvýznamném boji. Doña Leonor ho prosila, aby od toho upustil. Don Rodrigue mu připomněl, že se od dob Alfonsa Šestého nezúčastnil žádný hispánský král býčích zápasů. Arcibiskup don Martin poukázal na to, jak on sám se ovládá. Ale don Alfonso byl samý žert a pln mladistvé bujnosti všechny námitky oslyšel.

Odhodil královský plášť a již mu navlékali řídce pletenou drátěnou košili. Zatroubily polnice a herold zvolal: „Proti dalšímu býkovi nastoupí don Alfonso, z milosti boží král toledský a kastilský.“

Slušelo mu to, když vyjel na kolbiště bez těžkého brnění, jen v poddajné drátěné košili, s holým krkem a nezakrytým obličejem, ryšavé vlasy maje shrnuty pod železnou přílbou. Byl znamenitý jezdec, citlivě ovládal koně do nejmenšího hnutí. Ale přes všechno umění se mu první tři výpady nezdařily a při třetím to vypadalo velmi nebezpečně, takže všichni vykřikli. Ale rychle ovládl

sebe i koně. Hromovým hlasem zvolal: „Za tebe, doňo Leonor!“ a čtvrtý výpad se podařil.

Večer při koupeli vyprávěla doňa Raquel chůvě Sa’ad: „Ten Alfonso je velice statečný a bylo to jako v příběhu o kupci Achmedovi, který putoval daleko, předaleko, až vešel za příšerou do poslední komnaty. Nemám tyhle býčí zápasy ráda, je jistě dobře, že byly u nás v Seville zrušeny. Ale pro křesťany je to zřejmě vítaná kratochvíle a byla to velkolepá podívaná, když se jejich král rozjel tryskem na divokého býka. Před posledním výpadem pohnul rty, dobře jsem si toho všimla. Kupec Achmed se pomodlil první súru, než vstoupil do poslední komnaty; pravděpodobně i král odříkával nějaké svaté zaklínadlo. A také mu pomohlo. Vypadal jako svěží jitro a byl velmi šťasten, když zvíře padlo. Je to hrdina. Ale opravdový rytíř není. Nedostává se mu k tomu některých důležitých ctností. Je neobratný v řeči a nemá smysl pro poezii. Jinak by se mu ani nemohl tak líbit jeho starý, pochmurný hrad.“

Doňa Leonor a don Alfonso nepokládali za žádoucí kalit slavnost těchto dnů rozhovory, při kterých by musily být projednávány a řešeny sporné body, a tak se o zasnoubení a o vazalské přísaze nikdo nezmínil.

Slavnostní týden míjel. Nadešel veliký den, den „adoubement“, den, kdy měl být mladý don Pedro pasován na rytíře.

Ráno podstoupil mladý princ slavnostní očistnou koupel. Oblékli ho dva kněží. Šat byl rudý jako krev, kterou měl rytíř prolévat na obranu církve a božského pořádku; boty hnědé jako země, do které jednou vejde; pás byl bílý jako čistá mysl, kterou uchovat se zaslíbí.

Vyzváněly všechny zvony, když byl mladý pán veden ulicemi, posypanými růžemi, ke chrámu svatého Santiaga. Zde uprostřed kastilských a aragonských grandů a dam ho očekával don Alfonso. Panoši nasadili slavnostně pohnutému donu Pedrovi na hlavu přílbu, oblékli mu drátěnou košili a podali mu trojúhelníkový štít; nyní měl obranné zbraně. Připásali mu meč; nyní měl útočnou zbraň. Dvě dívky mu připjaly zlaté ostruhy; nyní mohl bojovat na koni za právo a ctnost.

Takto opatřen poklekl don Pedro a arcibiskup don Martin se začal modlit hlaholným hlasem: „Otče náš, jenž jsi na nebesích a který jsi přikázal, aby se na zemi používalo meče k trestání zloby, a jenž jsi k ochraně práva vytvořil křesťanské rytířstvo: učiň, aby tento tvůj služebník tohoto svého meče nepoužil nikdy k tomu, aby jím zasáhl nevinného, nýbrž aby povždy hájil tvé právo a tvůj řád.“

Don Alfonso si vzpomněl, jak byl kdysi pasován na rytíře, když byl ještě docela mlád, když měl za sebou onu krvavou bitku se vzbouřenci v ulicích Toleda. Bylo to v toledské katedrále, před sochou svatého Santiaga a sám apoštol mu tehdy propůjčil rytířskou hodnost. Snad ten úder mečem, jak se domnívali pochybovači, uštědřila tenkrát ona socha jen prostřednictvím nějakého důmyslného automatického mechanismu. Ale snad se doopravdy, jak jej ujišťoval arcibiskup, proměnila v onom velikém okamžiku socha v živého apoštola. A proč by také nepřišel Santiago osobně, aby pasoval na rytíře kastilského královského chlapce?

Soucitně a pohrdlivě shlížel na mladého bratrance, který tu před ním pokorně klečel. Jaké činy měl už on sám za sebou, když byl v témže věku jako tento zde!

Vzpurní ricoshombres na něm požadovali pod přísahou záruky, na které měli podle svého názoru nárok; ale on, neboť byl z milosti boží králem toledským a kastilským, se na ně hněvivě rozkřikl hlasem, který byl ještě vysokým hlasem nedospělého chlapce: „Ne, ne!“ a „Na kolena s vámi, jste darebáci, a žádní grandové!“ A oni mu pohrozili obnaženými meči a poslali pak proti němu vojenské oddíly a další oddíly a on pak křížil meč a bil se s velmi skutečnými nepřáteli. Ale tenhle, co tu teď před ním klečí, jeho mladý bratranec, to je jen nuzácký aragonský král, ten hloupý kluk složí ochotně svým drzým grandům otrockou přísahu, kterou aragonští baroni vždy požadovali od svých takzvaných králů: „My, kteří jsme více než ty, volíme si tě za svého krále s podmínkou, že zachováš naše práva a svobody, a mezi tebou a sebou si zvolíme soudce, který bude mít více moci než ty. Když ne, ne. Si no, no!“ Je to veliká milost, že přijímá takovéhoto „krále“ za budoucího manžela své infantky a za svého nástupce, a požaduje za to velice málo, chce-li, aby on, Alfonso, měl do konce svého života svrchovanou moc nad Hispárií.

Don Pedro nyní, naplněn hlubokou rytířskou zbožností, odříkával přísahu: „Slibuji, že nikdy nepoužiji tohoto svého meče, abych jím zasáhl nevinného, nýbrž vždy tak, abych bránil boží právo a jeho svatý řád.“ A sklonil hlavu a očekával pokorný, povznášející úder meče, který mu měl navždy stvrdit jeho rytířskou přísahu.

Meč dopadl. Don Alfonso ho udeřil plochou čepelí na ramena, nijak prudce, ale přece jen silně, že úder skrze dírkování drátěné košile zabolel.

Don Pedro mimoděk trhl rameny. Zvedl hlavu, chtěl vstát. Ale don Alfonso jej zadržel. „Ne, pane bratrance, ještě ne!“ řekl. „Spojíme pasování na rytíře s lenní přísahou.“ A přiákzal: „Podejte mi prapor!“ Než mu byl podán prapor, svlékl si s pravé ruky rukavici. Potom s kastilským praporem v levici řekl: „Protože si to tak přeješ, bratrance done Pedro Aragonský, přijímám tě za svého dobrého vazala a slibuji věrně, že tě budu chránit, až mě budeš potřebovat. K čemuž mi dopomáhej Bůh.“ Nemluvil zvlášť hlasitě, ale jeho pánovitý hlas se rozléhal chrámem.

Mladý Pedro, ještě omámen vzrušením, pod dojmem pokořujícího i povznášejícího obřadu pasování na rytíře nevěděl, co se s ním děje. Doňa Leonor mu dala naději na zasnoubení s infantkou a na to, že se stane následníkem kastilského trůnu. Či snad učinila víc, dala mu snad dokonce slib? A co znamená tato druhá přísaha, přísaha vazalská? Neučinil snad již svými neobratnými slovy závazný slib? Ale což se smí vůbec zabývat takovýmito nedůvěřivými úvahami? Právě nyní slíbil rytířskou poslušnost, a selhal by již při první zkoušce?

Tak tu klečel mladší rytíř před starším a ten starší žádal nyní mužným, velitelským hlasem: „Ty pak, done Pedro, na znamení, že mi chceš sloužit věrně a v bázni boží, kdykoli tě budu potřebovat a kdykoli tě zavolám, polib mi ruku!“ A nastavil ruku klečícímu.

V přeplněném chrámu nastalo ticho přímo hmatatelné. Aragonských pánů se zmocnilo zděšení. Již déle než celý lidský věk byla Aragonie zbavena tíživého vazalství. Proč se jejich mladý král smiřuje s Kastilanovou potupnou přísahou? Byly snad vyměněny zásnubní listiny?

A don Pedro stále ještě klečel, před ním velitelsky napřažená ruka. Ti, co stáli vzadu, natahovali krk, aby viděli, co se teď stane.

A stalo se. Mladý Aragonec políbil pravici muže, který držel v levici prapor Kastilie. A ten mu podal rukavici a Aragonec ji přijal.

Krátce poté, když vyšel z šera chrámu ven do jasného dne, obklopen svými zachmuřeně zamlklými pány, procitl don Pedro ze snu a vytržení a uvědomil si, co se stalo, co provedl.

Ale provedl to on? To ten druhý ho obelstil, vlákal ho do nastražené léčky. Muž tak vážený, vzor všech rytířských ctností, zneužil posvátného obřadu pasování na rytíře k tak hanebnému příkoří.

Po obřadu v kostele měla následovat lidová slavnost. Byl již připraven čestný doprovod kastilských baronů. Ale don Pedro nařídil svým grandům: „Odjíždíme, pánové, a to okamžitě! V našem hlavním městě rozhodneme, co se stane dál.“

A uprostřed řinčivého lomozu, aniž uznal Kastilany za hodny jediného pohledu na pozdrav, opustil mladý král se svým komonstvem město Burgos.

Tentokrát došla trpělivost i královně. Teď je tedy amen se spojenectvím, na kterém jí tolik záleželo. Nebylo to hrdinství, byla to dětinská svévole, chtít vynutit násilím něco, čeho bylo možno bezpečně dosáhnout po dobrém.

Ale její hněv dlouho netrval. Alfonso byl už takový, neměl smysl pro zdlouhavé jednání. Chtěl létat, ne klopotně šplhat. Dokonce i její anglický otec, největší král a nejchytřejší státník, míval takovéto hněvivé

záchvaty; nedokázal zadržet prudká slova, která dohnala jeho rytíře k zavraždění arcibiskupa z Canterbury, třebaže z toho muselo vzejít převeliké zlo.

Don Manrique a don Jehuda požádali o slyšení. Leonor je přijala.

Jehudou lomcovala sžíravá zlost; královo bezhlavé vojáctví znovu zničilo to, co s takovou námahou a trpělivostí vybudoval. Také don Manrique byl pobouřen. Ale doña Leonor veškeré výtky proti Alfonsovi s královskou vznešeností a důstojností odmítala. Všechna vina je prý na mladém Pedrovi, který se tak náhle a proti všem pravidlům kurtoazie sebral a ujel dřív, než bylo možno vyjasnit zřejmé nedorozumění.

Don Manrique prohlásil, že by bývalo dojista zdvořilejší, kdyby byl mladý pán zůstal v Burgosu. Ale ten nezdvořilý mládenec je dělej co dělej aragonským králem. Nepochybně přijme nyní Gutierra de Castro za svého vazala a válka, kterou dobrotivé nebe odvrátilo, nyní přece jen vypukne.

Jehuda opatrně řekl: „Měli bychom se snad přece jen ještě nyní pokusit ono nedorozumění vysvětlit.“ A protože doña Leonor mlčela, pokračoval: „Jestliže je někdo schopen rozmluvit aragonskému chlapci jeho omyl a jeho hněv, jsi to ty, paní královno.“ Doña Leonor se zamyslila. „Pomohli byste mi,“ zeptala se, „při vypracování poselství pro něho?“ Don Jehuda odpověděl ještě obezřetněji: „Obávám se, že poselství tu nestačí.“ Doña Leonor svraštila obočí. „Mám snad já sama odjet do Zaragozy?“ otázala se. Don Manrique přišel Jehudovi na pomoc. „Jiný prostředek tu asi není,“ řekl. Doña Leonor se tvářila vznešeně a neodpovídala; don Jehuda se už strachoval, že její pýcha zvítězí nad jejím rozumem.

Ale po chvíli přislíbila: „Uvážím, co bych mohla učinit, aby to nebylo na újmu kastilské cti.“

Před donem Alfonsem mlčela, nic mu nevyčítala, čekala, až sám promluví. A skutečně také brzy přišel a začal naříkat: „Nemám potuchy, co všichni mají. Chodí okolo mne jako okolo nemocného. Nemohu přece za to, že ten všivák jednoduše ujel. Táta ho měl líp vychovat.“ – „Protože je dosud tak mlád,“ řekla smířlivě doña Leonor, „neměli bychom brát nedostatky v jeho chování tak vážně.“ – „Jsi shovívavá jako vždy, doño Leonor,“ odpověděl.

„Malá část viny je možná i na mně,“ pokračovala. „Měla jsem s ním zřejmě o lenní přísaze promluvit liž dřív. Neměla bych napravit, co jsem promeškala? Co kdybych odjela do Zaragozy a to nedorozumění vysvětlila?“ Alfonso povytáhl obočí. „Není to příliš velká čest pro toho mladého klacka?“ zeptal se. „Je to buď jak buď aragonský král,“ odvětila Leonor, „a my jsme ho chtěli zasnoubit s naší infantkou.“

Alfonso pocítil lehkou rozmrzelost a značné ulehčení. Jak je dobře, že má svoji Leonor. Prostě, bez velikých slov se snaží napravit to, co se stalo. „Jsi pravou královnou pro dobu, která vyžaduje tolik oklik a úskoků. Já jsem a zůstanu rytířem a nemám dost trpělivosti. Nemáš to se mnou vždycky snadné, doño Leonor.“ Ale silněji než tato slova prozrazoval jeho rozradovanou vděčnost jeho mladistvě rozzářený obličej.

Než odcestovala doña Leonor do Aragonie, poradila se s donem Jehudou a donem Manriquem de Lara. Domluvili se, že v Zaragoze je nutno navrhnout toto: Kastilie stáhne svou posádku z Cuency a zaváže se, že po dva roky nepošle žádné oddíly na hranice Castrova

hrabství; naproti tomu má Aragonie zabránit dalším Castrovým nepřátelským akcím. Jestliže se Gutierre de Castro prohlásí za vazala Aragonie, Kastilie to vezme na vědomí, aniž se přitom vzdá svých nároků. Pokud jde o svrchovanost Kastilie nad Aragonii, zůstává otázka nerozhodnuta a ona ceremonie na tom nic nezměnila; neboť právně vstoupí závazná suverenita Kastilie v platnost teprve tehdy, až Aragonie za to vyplatí povinných sto zlatých maravedí, a Kastilie nebude zaplacení této částky požadovat.

V Zaragoze přijal mladý král doňu Leonor se svrchovanou zdvořilostí, ale neskrýval kruté zklamání nad tím, co se zběhlo v Burgosu. Doña Leonor svého Alfonsa neomlouvala; zato vyprávěla, jak velice trpí dlouhým příměřím se Sevillou, k němuž jej přemluvili jeho přespříliš opatrní ministři. Že z celého srdce touží, aby odčinil sevillskou porážku a vybojoval křesťanstvu nová vítězství nad nevěřícími. Šťastné spojení s Aragonií, které se zdálo tak blízké, by mu to bylo umožnilo, a tak se stalo, že si v rytířské netrpělivosti počínal ukvapeně. Ona že chápe oba panovníky, dona Alfonsa i dona Pedra. Hleděla na něho upřímně, srdečně, mateřsky, ženský.

Jen s největším úsilím si don Pedro uchoval před touto šlechetnou roztomilou ženou hrdou důstojnost, slušící uraženému rytíři. Řekl: „Zmírnila jsi potupu, kterou mi způsobil, paní. Za to ti děkuji. Nechť tvoji rádci jednají s mými.“

Když se doña Leonor s donem Pedrem loučila, začala jako tehdy hovořit sladkými, roztomilými slovy o těsnějším spojení kastilského a aragonského rodu. Don Pedro se zarděl. „Ctím tě, paní,“ řekl, „a když ses na mne

poprvé milostivě usmála, rozkvetlo mé srdce. Ale nyní přišla zlá zima a všecko zmrzlo.“ A s přemáháním dodal: „Dám svým rádcům pokyn, aby přijali kastilské návrhy, na tvou počest, paní. Zachovám mír s donem Alfonsem. Ale spojenectví rozbil. Nechci se s ním sešvagřit a nechci společně s ním táhnout do boje.“

Doña Leonor se vrátila do Burgosu. Don Alfonso uznal, že dosáhla velikého úspěchu: válka byla odvrácena. „Jsi moudrá paní, Leonor,“ pochválil ji. „Jsi moje královna a žena.“

A tu noc miloval don Alfonso ženu, která mu porodila tři dcery, jako v oné noci, kdy ji poprvé poznal.

PÁTÁ KAPITOLA

Po téměř půltisíciletém panství moslimů nad Jeruzalémem dobyl znovu město křesťanům Gottfried z Bouillonu a zřídil tam „Jeruzalémské království“. Ale křesťané tam vládli jen osmaosmdesát let; pak se znovu zmocnili města moslimové.

Muž, který tentokrát přivedl moslimy do Jeruzaléma, byl Júsuf, zvaný Saladin, „spása víry“, sultán syrský a egyptský, a bitva, ve které vybojoval rozhodující vítězství, byla svedena u hory Hattin, západně od Tiberiady. Očitým svědkem této bitvy byl moslimský historik jménem Imad ad-Din. Byl to přítel Musy ibn Da’uda a vylíčil mu v obšírném dopise průběh boje.

„Nepřátelští těžkooděnci,“ psal, „byli nezranitelní, pokud seděli v sedle; neboť byli od hlavy až k patě chráněni košilemi, utkanými z drátěného pletiva. Ale

jakmile padl kůň, byl rytíř ztracen. Na počátku bitvy byli jako lvi, ke konci jako rozprášené ovce.

Nikdo z nevěřících neunikl. Bylo jich celkem pětačtyřicet tisíc; necelých patnáct tisíc jich přežilo bitvu, a ti, kteří ji přežili, byli vzati do zajetí. Všichni nám padli do rukou, král jeruzalémský a všichni jeho velmoži a hrabata. Stanové provazy nestačily. Viděl jsem třicet i čtyřicet zajatců na jednom provaze, viděl jsem více než sto nepřátel, střežených jediným našincem. Viděl jsem to na své vlastní, požehnané oči. Na třicet tisíc jich bylo pobito, ale přesto bylo ještě tolik zajatých, že našinci prodávali zajatého rytíře i za pár sandálů. Již sto let se zajatci neprodávali tak lacino.

Jak byli ještě před několika hodinami ti křesťanští pánové pyšní a jak se naparovali! Nyní se stali baroni a hrabata kořistí lovce, rytíři potravou pro lvy, mužové na svobodě tak zpupní leželi nyní spoutáni provazy a v železech. Alláh je veliký. Naši nepřátelé nazývali pravdu lží, korán podvodem a teď tu leželi na zemi, polonazí, se svěšenou hlavou, sraženi v prach rukou pravdy.

Ti zaslepení bloudi nesli s sebou do bitvy svou nejsvětější svátost, kříž, na kterém zemřel jejich prorok Kristus. I tento kříž nám padl do rukou.

Když byla bitva u konce, vystoupil jsem v zadumání na horu Hattin. A tato hora Hattin je ona hora, na které měl jejich prorok Kristus proslulé kázání. Rozhlédl jsem se po bitevním poli. A tu jsem poznal, co může způsobit lid, který provází Alláhovo požehnání, lidu, na kterém spočine jeho prokletí. Viděl jsem useknuté hlavy, rozčtvrcené mrtvoly, rozdrcené údy, všude umírající a mrtvé, pokryté krví a prachem. I přišla mi na mysl slova koránu: Tehdy řeknou nevěřící: Nejsem nic než prach.“

Ještě mnoho takových vět napsal historik Imad ad-Din, uchvácen tím, co zažil, a končil: „Ó sladká, sladká je vůně vítězství!“

Musa dočetl dopis a dolehla naň starost. Ze stěny kufickými písmeny varovalo staré pořekadlo: „Je lepší unce míru než tuna vítězství.“ Pro tento výrok ztratil mnohý moslim v dobách Svaté války život jako kacíř. Přesto opakovali tento výrok mnozí moudří mužové, i jeho přítel Imad, pisatel dopisu, jej kdysi rád citoval; jednou by ho byl kvůli němu málem zabil fanatický derviš. A nyní napsal tenhle dopis!

Ano, je tomu tak, jak stojí psáno ve Velké knize židů: jeser ha-ra, zlý pud, mocně působí již od mládí. Lidé touží štvát se a bít a zabíjet a vraždit, a dokonce tak moudrý člověk jako jeho přítel Imad se „opájel vínem vítězství“.

Ach, ještě mnozí se budou velmi záhy opájet vínem války! Neboť když je teď Jeruzalém opět v rukou moslimů, neopomine velekněz křesťanů vydat výzvu ke Svaté válce, a bude mnoho takových bojišť, jaké s tak děsivou názorností popsal Imad.

A také se tak stalo.

Zpráva o pádu Jeruzaléma, kterého dobyli křižáci před necelými devadesáti lety s tak nesmírnými oběťmi, naplnila křesťanstvo divokým žalem. Všude se lidé modlili a postili. Církevní hodnostáři odložili všechnu dřívější okázalost, aby byli v přísné odříkavosti vzorem ostatním. Kardinálové dokonce učinili slib, že nevsednou na koně, dokud bude země, po níž kráčel Spasitel, znesvěcena nohama nevěřících; a že budou pěšky putovat křesťanskými zeměmi, aby hlásali pokání a pomstu.

Svatý otec vyhlásil nové křižácké tažení, aby byl osvobozen Jeruzalém, pupek světa, druhý ráj. Sliboval každému, kdo by se chopil kříže, odpuštění hříchů na věčnosti i zde na zemi a vyhlásil na sedm let světový mír. treuga Dei.

Sám dal vznešený příklad a ukončil svůj dlouhý spor s vládcem Německa, římským císařem Bedřichem. Poslal legáta, tyrského arcibiskupa, ke králům francouzskému a anglickému a zapřísahal je, aby ukončili své rozbroje. Napomenul v naléhavém poselství krále portugalského, leónského, kastilského, navarrského a aragonského, aby pochovali své spory a aby se bratrsky spojeni i oni podíleli na křižáckém tažení. Jejich úkolem bylo zahájit válku proti moslimům na jejich poloostrově a proti Antikristovi Západu, kalifovi Jakubu Almansúrovi v Africe.

Když arcibiskup oznámil donu Alfonsovi papežovo poselství, svolal Alfonso korunní radu, svou kurii. Don Jehuda, moudře předstíraje ochuravění, se nedostavil.

Arcibiskup důrazně připomněl, že zde v Hispárii započala křižácká tažení dříve než ve všech ostatních zemích, před více než půl tisíciletím. Hned poté, co padl na tuto zemi moslimský mor, zahájili křesťanští Gótové, předkové pánů zde zasedajících, svůj odboj. „Je na nás,“ zvolal nadšeně, „abychom pokračovali ve veliké, svaté tradici,“ a ukončil svůj projev bitevním heslem křižáků: „Deus vult, Bůh to chce!“

Jak rádi by byli pánové uposlechli tohoto hesla! Všichni po tom prahli, dokonce i mírumilovný don Rodrigue. Ale věděli, že právě jim stojí v cestě nepřekonatelné překážky. Seděli tu a ztrápeně mlčeli.

„Byl jsem při tom,“ řekl posléze starý don Manrique, „když jsme vpadli do Andalusie a pronikli až k moři, a zúčastnil jsem se bojů, ve kterých král náš pán odňal moslimům dobré město Cuencu a pevnost Alarcos. Po ničem více netoužím, než aby mi bylo ještě jednou, než se rozžehnám s tímto světem, dopřáno vytáhnout proti nevěřícím. Ale máme bohužel smlouvu, smlouvu o příměří se Sevillou, a podepsal ji svým jménem král náš pán a pečeť nese jeho erb.“

„Tahle mizerná listina,“ řekl rozhněvaně arcibiskup, „ta teď neplatí, nic neznamená a nikdo nemůže mít králi našemu pánu za zlé, jestliže ji odevzdá katovi, aby ji spálil. Nejsi touto smlouvou vázán, pane králi,“ obrátil se na Alfonsa. „‚Juramentum contra utilitatem ecclesiasticam prestitum non tenet, přísaha, která je v rozporu s prospěchem církve, neplatí.‘ Tak je psáno v Gratianově sbírce dekretálií.“

„Je to tak,“ přisvědčil kanovník a uctivě pokýval hlavou. „Ale tihle nevěřící toho nedbají. Trvají na tom. že smlouvy mají být dodržovány. Sultán Saladin ušetřil většinu zajatců. Ale když se markrabě de Chátillon odvolával na to, že porušil příměří právem, dal ho – jen si vzpomeňte, pánové! – sultán popravit. A kalif západních nevěřících uvažuje a jedná právě tak jako Saladin. Nedodržíme-li příměří se Sevillou, přeplaví se z Afriky přes moře a jeho vojáků je bezpočet jako písku v poušti; pak nám nebude nic platná ctnost ani statečnost. Kdyby tedy král náš pán prohlásil, odvolávaje se na božské právo církve, smlouvu za neplatnou, nebylo by to k prospěchu církve, nýbrž proti jejímu prospěchu.“

Don Martin pohlédl zlostně na svého sekretáře; vždycky musí přijít s takovouto rabulistikou. Ale don

Rodrigue pokračoval bez rozpaků: „Bůh, jenž vidí do lidských srdcí, ví, jak si všichni horoucně přejeme pomstít pohanu Svatého Města. Ale Bůh nám dal také rozum, abychom ukvapenou horlivostí neštěstí všeho křesťanstva ještě nezmnožili.“

Rozhněvaný don Alfonso se zamračeně díval před sebe. „Afričané přijdou Seville na pomoc,“ řekl pak, „to je pravda. Ale ani já nezůstanu sám. Udeřím-li proti moslimům, pomohou mi křižáci, kteří přistanou u našeho pobřeží. Pomáhali nám již dříve.“

„Křižáci,“ připomněl Manrique, „budou přicházet v jednotlivých skupinách, ti nemohou čelit disciplinované, dobře organizované kalifově armádě.“ A protože se král nechtěl dát přesvědčit, musil mu don Manrique připomenout pravý důvod, který nutí Kastilii k nečinnosti. Podíval se mu do očí a řekl pomalu a důrazně: „Budeš mít, pane králi, vyhlídky jen tehdy, až si zajistíš pomoc svého aragonského bratrance, a musila by to být pomoc opravdová, ze srdce. Don Pedro by ti musil dobrovolně přenechat vrchní velení. Bez jednotného vrchního velení nejsou křesťanská vojska našeho poloostrova schopna kalifovi čelit.“

Don Alfonso si byl v duchu vědom, že je tomu tak. Neodpověděl. Ukončil korunní radu.

Když byl sám, zmocnil se ho nezkrotný vztek. Bylo mu nyní téměř třiatřicet let, prožil celý lidský věk a nebylo mu dopřáno vykonat opravdu veliké činy. V jeho stáří dobyl Alexander celý svět. A teď tu byla veliká, jedinečná příležitost, křižácké tažení, a oni mu znemožňují lstivými argumenty, které nelze vyvrátit, aby si vydobyl slávu jako nový Cid Campeador.

Ale on si v tom zabránit nedá. A jestli ho ten kluk, ten aragonský všivák, neuzná za vrchního velitele, pustí se do války i bez něho. Bůh ho určil svým vojevůdcem v západní části světa a on si toto svaté poslání nedá vyrvat. Však si opatří sdostatek vojenských posil i bez Aragonce. Postačí mu křižáci, kteří přistanou na jeho území, jen na několik měsíců, pak si budou moci pokračovat v cestě do Svaté země. Když bude mít vedle vlastního vojska navíc jen dvacet tisíc mužů, dobude celé jižní Andalusie a pronikne do Afriky dříve, než kalif shromáždí armádu. A pak si to Jakub Almansúr dobře rozmyslí, než si obnaží východní hranici.

Jen peníze musí sehnat, peníze na nejméně půlleté tažení, peníze, kterými by zaplatil vojenské posily.

Zavolal si Jehudu.

Od chvíle, co bylo vyhlášeno křižácké tažení, pociťoval Jehuda těžké obavy a současně povzbuzení. Je tedy zde ona veliká válka, které se všichni obávali, hranice mezi islámem a křesťanstvem se staly opět nejistými, jeho, Jehudovo poslání nabylo obrovského významu. Neboť escrivano kastilského krále může vykonat více než ostatní, aby byl poloostrovu zachován mír.

Opětovně si uvědomil, jak je moudrý jeho přítel Musa. Odevždy mu Musa domlouval: Buď klidný, nedělej přespříliš, nepočítej přespříliš, podřiď se osudu, vůči kterému jsou všechny plány marné. Ale on, Jehuda, nemohl nepočítat a nekout plány a nejednat. A tak když král vyvolal nebezpečí války s Aragonií, vymýšlel si všemožné kličky a horlivě cestoval po celé zemi na sever a zpátky na jih a zase na sever, vyjednával a dohadoval se, a takto si počínal i podruhé, a když se ukázalo, že

všechny jeho plány byly marné, v zoufalství si naříkal Bohu. Ale osud, stejně moudrý a žertovný jako jeho přítel Musa, obrátil to, co se jemu jevilo jako nejvyšší zlo, v símě požehnání. Právě ona roztržka s Aragonem, kterou se tak horlivě snažil napravit, přiměla nyní dona Alfonsa, aby se zdržel války. Štěstí a mír pro poloostrov nevzešlo tedy zJehudových chytrých výpočtů a úvah, nýbrž z Alfonsova troufalého, nedomyšleného skutků.

Ze Sevilly přijel knihkupec a nakladatel Chakam. Byl to největší knihkupec západního světa, zaměstnával čtyřicet písařů, v jeho krásném domě bylo pro knihy každého vědeckého odvětví zvláštní oddělení. Odevzdal donu Jehudovi jako dar emíra Abdulláha „Vlastní životopis“ Peršana Ibn Siny v původním rukopise. Ibn Siná, který zemřel před sto padesáti lety, byl pokládán za největšího myslitele islámského světa; vysoko jej cenili i křesťanští učenci, kteří ho znali pod jménem Avicenna. O rukopis, který nyní přinesl nakladatel Chakam, byly sváděny prudké boje; córdobský kalif, aby se rukopisu zmocnil, zabil jeho majitele s celou rodinou. Jehuda nevěděl, co počít radostí nad vzácným emírovým darem, okamžitě se rozběhl k Musovi, oba něžně a s dojetím hleděli na písmena, do kterých nejmoudřejší ze všech smrtelných zachytil svůj život.

Zároveň s darem vyřídil nakladatel Chakam Jehudovi emírův důvěrný ústní vzkaz. Panovník sděloval svému příteli, že kalif Jakub Almansúr koná již nyní přípravy, aby se při první zprávě o útoku na Sevillu přeplavil v čele armády na poloostrov; za tímto účelem se prý vrátil z východu do Marákeše. Emír Abdulláh vyjádřil své přesvědčení, že jeho příteli Ibrahimovi záleží na zachování míru stejně jako jemu samému; že by tedy

snad učinil správně, kdyby všechny krále nevěřících varoval.

Na to vše si Jehuda vzpomněl, když nyní předstoupil před dona Alfonsa. „Tady konečně jsi, můj escrivano,“ uvítal jej král s potutelnou zdvořilostí. „Jsi zase zdráv, chudáčku nemocný? Škoda, že ses nemohl zúčastnit mé korunní rady.“ – „Nebyl bych mohl,“ odvětil Jehuda, „vyslovit jiný názor než ostatní tvoji familiares. Jako tvůj escrivano musím se stavět za tvou neutralitu ještě horlivěji než oni. Neboť uvaž toto, pane králi. Kdyby ses nyní chopil kříže, následovali by tě mnozí, které by sis nepřál mít mezi svými žoldnéři. Velmi mnoho tvých zpola nevolnických sedláků by se dalo naverbovat do vojska a získali by tím výhody příslušející křižákům. Zbavili by se tak tvrdé denní dřiny a ty bys pak musil živit je, místo aby oni živili tebe a tvé barony. To by byla zhouba pro tvoje hospodářství.“

„Moje hospodářství!“ řekl Alfonso s posměchem. „Pochop, ty ubohý počtáři, že neběží o ‚hospodářství‘, že jde o čest Boha a kastilského krále.“

Don Jehuda zůstal neoblomný, i když viděl, jak nebezpečně je don Alfonso rozkurážen. „Uctivě tě prosím, pane králi,“ řekl, „abys mě nechápal nesprávně. Nikterak tě od války nezrazuji. Naopak, radím ti, abys válku připravoval. Dokonce tě prosím, abys již nyní vybíral válečné daně, právě ony mimořádné válečné daně, které stanovil papež. Připravuji pamětní spis, v němž bude dokázáno, že máš právo tyto daně vybírat, i když ještě nevedeš válku.“

Poskytl králi čas, aby uvážil jeho návrh, a pokračoval: „Do tvé pokladny budou plynout ještě další příjmy tak dlouho, dokud se nezúčastníš války. Obchod

se zeměmi východního islámu ustal. Velicí křesťanští rejdaři a obchodníci, Benátčané, Pisané, flanderští kupci, nemohou už z Východu dovážet. Výrobky bohatší poloviny světa mohou být nakupovány jen prostřednictvím kupců tvých zemí, pane králi. Kdokoli by si chtěl opatřit z islámského světa obilí, dobytek, ušlechtilé koně, musí se obrátit na tebe. Kdokoli by chtěl získat zboží, které vyrábějí zruční moslimští kováři, jejich podivuhodné zbraně, jejich nádherná díla z kovu, kdokoli by chtěl v křesťanských zemích koupit islámské hedvábí, kožešiny, slonovinu a zlatý prach, korály a perly, rozmanité koření, barvy a sklo, musí žádat o zprostředkování tvé poddané. Uvaž to, pane králi. Pokladnice ostatních panovníků se budou vyprazdňovat, dokud potrvá tato válka, tvoje se bude naplňovat. A až oni budou vyčerpáni, potom udeř ty, pane králi kastilský, a ty zasaď rozhodující úder!“

Žid mluvil přesvědčivě. Krále lákalo to, co říkal.

Ale ještě více ho to rozčililo. „Opatři mi peníze!“ rozkřikl se na Jehudu. „Pro začátek dvě stě tisíc! Chci udeřit teď, teď, teď! Obstav, co chceš! Opatři mi peníze!“ Jehuda zbledl a odpověděl: „Nemohu, pane králi. To nemůže nikdo.“

Všechen Alfonsův hněv vůči sobě samému i vůči neblahému osudu, který mu nedovoluje získat proslulost a věhlas, obrátil se proti Jehudovi. „Ty jsi na mne uvalil tuto potupu,“ běsnil. „Ty s tím svým hanebným příměřím a s ostatními hebrejskými úskoky. Jsi zrádce! Kuješ pikle se Sevillou a se svými obřezanými přáteli, abych proti nim nevytáhl do boje a abych nemohl znovu získat svou čest. Zrádče!“

Jehuda zbledl ještě více a mlčel. „Jdi!“ rozkřikl se na něho král. „Jdi mi konečně z očí!“

Onou zvláštní daní, o které se Jehuda králi zmínil, byl takzvaný saladinský desátek. Papež totiž ustanovil, aby v křesťanských zemích jedenkaždý, kdo se nezúčastní velkého tažení proti sultánovi Saladinovi, přispěl na válku alespoň penězi, a to desetinou všech svých příjmů a svého movitého majetku.

Escrivanovi kastilského krále byl tento výnos Svatého otce vítán. On a jeho právníci, repositari, dospěli k názoru, že saladinský desátek musí být vybírán i v zemích krále Alfonsa. Neboť ačkoli byl král náš pán z boží vůle donucen okolnostmi k prozatímní neutralitě, byla přesto tato neutralita jen dočasná a král byl tedy povinen zbrojit ke Svaté válce. Toto dokládal Jehuda v obsáhlém pamětním spise.

Don Manrique odevzdal spis králi. Alfonso četl. „Je zchytralý,“ řekl tiše a podrážděně, „je to zchytralý pes, je to zchytralý obchodník a pes. Mohl by mi opatřit peníze, ten pes, jen kdyby chtěl. A proč vůbec nepřijde sám?“ zeptal se. Don Manrique odpověděl: „Myslím, že se nechce znovu vystavovat tvému hněvu.“ – „Což je tak citlivý?“ posmíval se Alfonso. „Zřejmě ses do něho pustil trochu zhurta, pane králi,“ odvětil don Manrique.

Král byl natolik chytrý, aby pochopil, že se žid urazil právem, a zlobil se sám na sebe. Ale křesťanstvo táhne do Svaté války, a on, Alfonso, má to nevýslovné neštěstí, že je odsouzen k nečinnosti. Není tedy jeho právem být podrážděný a vylít si svou rozmrzelost i na nevinném? Takový rozumný člověk jako žid by to měl pochopit.

Hledal záminku, jak by se s Jehudou opět setkal. Dávno již pomýšlel na vybudování pevnosti Alarcos, kterou sám připojil ke své říši. Po tom všem, co Ibn Ezra vykládal, musí teď být na to dostatek peněz. Pozval Jehudu k podání zprávy.

Ale ten se dosud s urážkou nesmířil, a tak pocítil zlobné zadostiučinění, že ho teď Alfonso volá. Král tedy brzy poznal, že se bez něho neobejde. Ale Jehuda se nechtěl tak snadno dát, nechtěl se vystavit další potupě. Uctivě se omluvil, že je mu nevolno.

Don Alfonso se nejprve rozhněval, ale pak se ovládl a prostřednictvím dona Manriqua požádal o peníze na Alarcos, o mnoho peněz, o čtyři tisíce zlatých maravedí. Escrivano peníze okamžitě a bez námitky vyplatil a blahopřál králi uctivým dopisem k rozhodnutí vybudovat pevnost, čímž dokáže celému světu, že chystá válku. Král nevěděl, co si má o židovi myslet.

Alfonsa lákalo odjet do Burgosu, aby se poradil se svou královnou. Měl tam odjet už dávno. Doña Leonor byla těhotná, patrně od oné noci, kdy k ní ulehl po jejím šťastném návratu ze Zaragozy. Ale Burgos byl teď plný nepříjemných hostů. Město leželo při velké vojenské silnici, vedoucí do Santiaga de Compostela, k nejsvětější evropské svatyni. A jestliže bylo na této silnici vždycky veliké množství poutníků, přicházeli si nyní velcí pánové, odjíždějící do bojů na Východě, ještě v daleko větším počtu pro Santiagovo požehnání; ti všichni tam putovali přes Burgos, ti všichni přicházeli na návštěvu k doně Leonor, a dona Alfonsa krušila představa, jak by mu asi bylo, kdyby se on, zápecník, setkal s těmito bojovníky.

Ale nedokázal nečinně a zkormouceně posedávat na svém královském hradě. Stále se něčím zaměstnával,

cestoval tu tam, tu jinam. Zajel do Calatravy k řádovým rytířům na inspekci tohoto nejvybranějšího oddílu své armády. Zajel do Alarcosu, aby se podíval na opevňovací práce. Projednával s přáteli marné válečné plány.

Když nenašel jiné zaneprázdnění, jezdil na lov.

Když se jednou vracel z takového lovu s Garceránem de Lara a Estébanem Illánem, rozhodl se, protože bylo veliké horko, že si odpočinou na jeho sídle La Huerta del Rey.

Huerta del Rey bylo rozlehlé panství, ležící v chladivém údolí při zákrutu řeky Tajo, obehnané pobořenými zdmi. Osaměle tu stála brána; na ní bylo možno přečíst arabský pozdrav, vyrytý pestrými starobylými písmeny: Alafia, zdar, požehnání. Byla zde křoviska, malý hájek i rozmanité záhony; ale tam, kde byly dříve s velikým uměním pěstovány vzácné květiny, nasázel zahradník užitkové rostliny, zeleninu, kapustu, řepu. Uprostřed toho všeho stál zanedbaný zámeček, kus dál líbezná besídka a na břehu řeky chátral domek s lodičkami a kabinou na koupání.

Pánové seděli pod stromem a dívali se k zámečku. Vypadal cizokrajně, byl veskrze islámský. Odjakživa stával na tomto místě, odkud se v chladivé blízkosti řeky otvíral krásný pohled na město, nějaký dům. Římané zde postavili vilu, Gótové tu zbudovali venkovské sídlo a bylo dokázáno, že tento zámeček, který byl nyní tak zchátralý, dal arabský král Galafré vystavět své dceři, infantce Galianě; ještě teď se tomu zámku říkalo Palacio de Galiana.

Dnes bylo dokonce horko i tady, tísnivé ticho spočívalo nad řekou i zahradou, pánové jen tu a tam utrousili slůvko. „Ta Huerta je vlastně větší, než jsem si

představoval,“ prohlásil don Alfonso. A najednou dostal nápad. Jeho otcové i on musili hodně ničit a měli málo času, aby stavěli; ale chuť stavět jim byla vrozena. Jeho Leonor budovala chrámy, kláštery, útulky, on sám chrámy, tvrze, pevnosti. Proč by nemohl postavit jednou něco pro sebe a své nejbližší? Nemůže být obtížné restaurovat Galianu a učinit z ní pohodlný domov, bude dobré bydlit zde v létě, a možná, že i doña Leonor sem někdy v horkých dnech přijede. „Co myslíte, pánové?“ prohodil. „Neměli bychom Galianu restaurovat?“ A bujaře rozhodl: „Pojďme si to zbořeniště prohlédnout.“

Vydali se k domu. Kastelán Belardo jim vyšel vstříc rozčilen, pln ochoty a úcty. Ukázal na záhony se zeleninou a horlivě vysvětloval, co všecko udělal z téhle neplodné planiny. V domě pak ukazoval četné škody a mnohomluvně vykládal, jak to vše musilo být kdysi krásné, mozaiky, ozdoby na podlahách, stěny, stropy. Ale vždycky znovu se rozvodnilo Tajo a všecko zaplavilo. Ze ho bolí srdce, jak je ten palác sešlý, ale jednotlivec tady nic nezmůže. Mnohokrát prý žádal u pánů radů pana krále, aby se to opravilo a aby se řeka zahradila, ale vždycky ho prý příkře odmítli, že na to nejsou peníze.

„Ten žvanil má pravdu,“ řekl latinsky Estéban donu Alfonsovi. „Toto palacio bylo jistě neobyčejně krásné. Ten starý obřezaný král tady udělal pro dceru pomyšlení.“

Boty pánů, opatřené ostruhami, duněly po půvabné, rozdrolené mozaice podlah, jejich hlasy se odrážely od prázdných stěn.

Don Alfonso se rozhlížel a nemluvil. ‚Opravdu nesmím nechat Galianu déle chátrat,‘ myslil si. Don Garcerán prohlásil: „Bude to stát hodně práce a peněz,

ale myslím, že bys dokázal udělat z Galiany nadmíru krásný dům, done Alfonso. Jen uvaž, co udělal tvůj žid ze starého, ohyzdného Castilla de Castro.“

Alfonso si vzpomněl, jak židova dcera troufale žasla nad starobylou neforemností jeho zámku v Burgosu. A tu don Estéban, podnícen slovy dona Garcerána, radil: „Jestliže máš doopravdy v úmyslu restaurovat Galianu, musíš si napřed prohlédnout dům svého žida.“

‚Jednal jsem s tím židem opravdu nezdvořile,‘ myslil si Alfonso, ‚don Manrique je také toho názoru. Napravím to a prohlédnu si jeho dům.‘

„To máte možná pravdu,“ odpověděl nezávazně.

Jak Jehuda předpověděl, Kastilie rozkvétala v době, kdy ostatní křesťanstvo táhlo do Svaté války. Karavany a lodi přiválely z Východu do moslimských zemí Hispárůe zboží, které putovalo do Kastilie a odtud dále do všech křesťanských zemí.

Když bylo vyhlášeno křižácké tažení, baroni žehrali a nadávali, že žid jim zbraňuje odtáhnout do svatého boje, že je nutno žida vyhnat. Ale záhy se ukázalo, jaký nesmírný prospěch přináší zemi neutralita; žehrání utichalo, vzrůstala úcta a tajná vážnost k židovi. Stále více šlechticů se ucházelo o jeho přízeň. Jeden z rodu de Guzmán a jeden z rodu de Lara, i když chudý bratranec mocného dona Manriqua, již požádali židovského escrivana, aby přijal jejich syny do svého castilla jako pážata.

Když Jehuda Musovi jakoby mimochodem hrdě sdělil, jak se vzmáhají obchody země i jeho vlastní, pohlédl Musa na přítele s posměšnou uznalostí, soucitně i pobaveně. Musí být ustavičně v činnosti, myslil si. Musí

dělat sto obchodů najednou, není ve své kůži, když neuvádí do pohybu lidi a věci a když v královských kancelářích neškrabe stále více per a když neposílá stále více lodí přes sedmero moří a stále více karavan po stále větším počtu zemí. Namlouvá si, že to dělá pro mír a pro svůj lid, a také tomu tak je, ale dělá to především proto, že ho těší jeho moc a činnost. „Je snad důležité," otázal se, „zda nahromadíš ještě více moci, zda budeš mít dvě stě tisíc zlatých maravedí či dvě stě padesát tisíc? A přitom ani nevíš, zda v této chvíli, co tu sedíš a popíjíš kořeněný nápoj, nezničila na dálku čtyř neděl cesty odtud písečná bouře tvou karavanu nebo moře tvou loď." – „Nebojím se písečných bouří a nebojím se moře," odpověděl Jehuda. „Něčeho jiného se bojím." A otevřel své srdce před přítelem, zjevil mu své tajné obavy. „Bojím se," řekl, „divokých rozmarů rytíře a krále dona Alfonsa. Znovu mě bezdůvodně urazil a teď, když mě k sobě povolal, oznámil jsem, že je mi nevolno, a odmítl jsem k němu přijít. Vím ovšem, že se pouštím do nebezpečné hry, jestliže se činím tak vzácným." Musa přistoupil ke svému psacímu pultu a začal čmárat kroužky a arabesky. „Děláš se tak vzácným, milý Jehudo," otázal se přes rameno, „v zájmu míru nebo z hrdosti?" – „Jsem hrdý," odpověděl Jehuda, „ale tentokrát, věřím, je má hrdost ctností a dobrým výpočtem. Pošetilost a rozum jsou v tomto králi smíšeny tak podivně, že nikdo nedovede předvídat, jak bude nakonec reagovat."

I nadále se krále vzdaloval a ten se spokojoval tím, že mu posílal stručné, povýšené vzkazy. Jehudovy obavy rostly. Byl připraven, že ho ten divoch na hodinu vyžene z castilla i ze země a že ho snad dokonce i zatkne a

uvězní ve svém hradním sklepení. Pak opět doufal, že se ho Alfonso pokusí usmířit a že mu podá před celým světem důkaz své úcty. Bylo to trpké čekání. Jeho syn Alazar se ho například s naivním zármutkem otázal: „Což se don Alfonso na mne nikdy nezeptá? Proč k tobě nepřijde na návštěvu?“ Jehudu bolelo srdce, když musil odpovědět: „V této zemi to není zvykem, synu.“

Jak si oddechl, když mu posel z královského hradu ohlásil návštěvu dona Alfonsa!

Král přišel s Garceránem, Estébanem a s malým doprovodem. Snažil se zakrýt rozpaky jakousi blahosklonnou, přívětivou bodrostí.

Dům mu připadal cizí, téměř nepřátelský jako jeho vlastník. Přitom si dobře povšiml, že je svým způsobem dokonalý. Jakási tajemná organizující síla spojovala všechny rozdílné složky v jednotný celek. Všude kolem bylo roztroušeno netušené bohatství, nebylo zapomenuto na jediný kout, na jediné skryté místečko. Bylo zde množství služebníků, téměř je nebylo vidět, a přece byli na místě vždy, když jich bylo třeba. Koberce všude tlumily hluk, ticho domu bylo ještě znásobeno šumem vody. A tohle stálo uprostřed jeho hlučného Toleda! Tohle se stalo z jeho Castilla de Castro! Cítil se tu cizincem, měl pocit, že je zde rušivým hostem.

Viděl knihy a svitky, arabské, hebrejské, latinské. „Máš kdy tohle všecko číst?“ zeptal se. „Čtu hodně,“ odpověděl Jehuda.

V hostinských místnostech králi pověděl, že Musa ibn Da’ud je nejmoudřejším lékařem mezi věřícími všech tří náboženství. Musa se před králem poklonil a hleděl na něho očima, ve kterých nebylo mnoho úcty. Don Alfonso žádal, aby mu přeložili některá z těch mudrosloví, která

se různobarevné i zlatě táhla podél stěn. A Musa překládal, jako kdysi překládal Rodriguovi: „Osud synů lidských a osud hovad je jednostejný… Dýchání jednostejné mají… Kdo to zná, že duch synů lidských vstupuje vzhůru a duch hovad že sestupuje pod zemi?“ Don Alfonso se zamyslil. „To je kacířská moudrost,“ řekl přísně. „Je to z bible,“ poučil ho přívětivě Musa. „Jsou to věty kazatele Šalomouna, krále Šalamouna.“ – „Pokládám takovouto moudrost za naprosto nekrálovskou,“ řekl odmítavě don Alfonso. „Král nemůže sestoupit pod zem jako hovado.“

Ukončil rozmluvu a obrátil se na Jehudu se žádostí: „Ukaž mi svou zbrojnici!“ – „Dovolíš-li, pane králi,“ odpověděl Jehuda, „ukáže ti zbrojnici můj syn Alazar, bude to nejkrásnější den v jeho životě.“

Don Alfonso si potěšen vzpomněl na milého chlapce. „Máš bystrého, rytířského syna, done Jehudo,“ řekl. „Také tvou dceru chci vidět, přeješ-li si to,“ dodal. Rozmlouval s chlapcem vlídně, znalecky o zbraních, o koních i mezcích.

Pak společnost odešla do zahrady, a hle, byla zde doňa Raquel.

Byla to tatáž Raquel, která mu dala v Burgosu tak nepatřičnou odpověď, a přece byla jiná; měla na sobě šaty poněkud cizokrajného střihu a počínala si jako paní domu přijímající cizího, vznešeného hosta. Jestliže byla v Burgosu rušícím živlem, něčím, co tam naprosto nepatřilo, tvořilo zde všecko, nádherná zahrada, vodotrysky, cizokrajné rostliny, rámec, který s ní byl v plném souladu, a on, Alfonso, byl zde cizincem, někým, kdo sem nepatří.

Uklonil se, stáhl si rukavici, jak to vyžadovala kurtoazie, uchopil její ruku a políbil ji. „Jsem rád, že tě opět potkávám, paní," řekl hlasitě, aby to všichni slyšeli. „Nemohl jsem tenkrát v Burgosu ukončit naši rozmluvu."

Společnost se teď rozmnožila; ke králi a jeho pánům se přidal Alazar a Jehudovi panoši. Když se pak všichni vydali na procházku, zůstal Alfonso s doňou Raquel poněkud pozadu. „Když teď vidím tento dům, paní," řekl, a mluvil kastilsky, „chápu, proč se ti moje castillo v Burgosu nezamlouvalo." Zarděla se, uvedlo ji do rozpaků, že ho tenkrát urazila, a zároveň jí lichotilo, že si zapamatoval její slova, mlčela, drobounký, sotva znatelný úsměv jí pohrával kolem vykrojených rtů. „Rozumíš mé vulgární latině?" pokračoval. Zarděla se ještě víc; zapamatoval si každé slovo. „Naučila jsem se mezitím kastilštině mnohem lépe, pane králi," odpověděla. Alfonso na to řekl: „Rád bych s tebou mluvil arabsky, paní, ale z mých úst by to znělo krouceně a tvrdě a uráželo by to tvůj sluch." – „Mluv klidně kastilsky, pane králi," řekla upřímně doňa Raquel, „vždyť je to jazyk tvé země."

Tato slova dona Alfonsa zamrzela. Měla spíše říci: „Ráda ji slyším," nebo něco takového, tak by to žádala zdvořilost; místo toho řekla drze to, co si právě myslila, a ponížila jeho kastilštinu. „Má Kastilie," řekl výbojně, „je pro vás stále ještě země velmi cizí a doma se cítíš jen tady ve vašem domě." – „Ale to ne," řekla Raquel. „Pánové tvé země jsou k nám laskaví a snaží se, abychom tu zdomácněli."

Nyní měl don Alfonso říci obvyklou galantní větu, například: Není zatěžko být laskavý k takové dámě, jako jsi ty. Ale najednou měl po krk všeho toho klopotného,

vyumčlkovaného, módního žvanění. A téhle Raquel určitě připadají ty galantní tlachy komické. Ale jak s ní vlastně mluvit? Nepatřila k těm dámám, očekávajícím přehnanou, nic neříkající zamilovanou konverzaci, a tím spíš nepatřila k ženám, před nimiž je možno chovat se s vojačkou neurvalostí. Byl zvyklý na to, že každý má své pevně určené místo, a on, Alfonso, věděl vždycky s naprostou jistotou, koho má před sebou. Ale jak je to s touhle doňou Raquel a jak se má před ní chovat, to nevěděl. Všecko, co se týkalo jeho žida, pozbývalo okamžitě svých pevných obrysů a zřetelnosti. Co vlastně chce od téhle doni Raquel? Co s ní chce? Chce s ní snad – a v myšlenkách použil velmi drsného výrazu své vulgární latiny – spát? Nevěděl.

Když se zpovídal, mohl s dobrým svědomím tvrdit, že nikdy nemiloval žádnou ženu mimo doňu Leonor. Rytířské lásce, kterou opěvali truvéři, nemohl přijít na chuť. Protože neprovdané šlechtické dcery se ukazovaly jen zřídka a vždycky jen ve velké společnosti, předpisovala pravidla zdvořilosti zamilovat se do provdaných dam a obracet se k nim vyumělkovanými, chladnými milostnými verši. A nic z toho nekoukalo. A tak spával se ženami od trénu nebo s ukořistěnými moslimskými ženami; s těmi bylo možno mluvit a jednat, jak se mu zamanulo. Měl také jednou pletky s manželkou jakéhosi rytíře z Navarry, ale neměl z toho žádné potěšení a uvítal s pocitem úlevy, když se ta paní vrátila do své vlasti. Také krátký poměr s doňou Blankou, Leonořinou dvorní dámou, mu přinesl jen trápení a doña Blanca odešla nakonec zpola dobrovolně, zpola nedobrovolně do kláštera. Ne, šťasten byl jen se svou Leonor.

O tom všem uvažoval don Alfonso nikoli jasnými slovy, ale přesto si to zřetelně uvědomoval: zlobil se, že se zapletl do této rozmluvy s židovou dcerou. A přitom se mu ani nelíbí, není v ní nic něžného, ženského, je prostořeká a osobuje si vlastní soudy, a je přitom vlastně ještě dítě. Nemá pranic z té chladné, vznesené plavosti křesťanských dam, žádný rytíř by na ni neskládal verse a ona by jim také ani nerozuměla.

Nebude se s ní už dále bavit, odejde z tohoto domu. Tichá zahrada se svými jednotvárně šplouchajícími vodotrysky a s těžkou, sladkou vůní pomerančových květů mu šla na nervy. Nebude už ze sebe dál dělat blázna a procházet se po boku té židovky a svádět s ní hloupé půtky, nechá ji tady stát, odejde a už se nevrátí.

Místo toho slyšel sám sebe, jak říká: „Mám zde za městem sídlo jménem La Galiana. Ten dům si dal postavit jeden moslimský král, je velmi starý a koluje o něm mnoho pověstí.“ Doña Raquel zbystřila pozornost. I ona slyšela o Galianě, není to to místo, kde stály vodní hodiny rabbiho Chanana? „Chci dát ten palác opravit,“ pokračoval don Alfonso, „a to tak, aby se nové příliš neodlišovalo od starého. Uvítal bych, kdybys mi poradila, paní.“

Doña Raquel vzhlédla zaražena, téměř rozhněvána. Moslimský pán by se nikdy neopovážil obrátit se na dámu s tak neotesaným a pochybným pozváním. Ale okamžitě si řekla, že u křesťanských rytířů je tomu jinak a že kurtoazie jim ukládá říkat přehnanosti, které nic neznamenají. Pohlédla ze strany donu Alfonsovi do tváře a ulekla se. Byla to tvář plná napětí a chtivosti. To, co řekl, bylo víc než pouhá kurtoazie.

Plaše a dotčeně se uzavřela. Najednou nebyla ničím víc než paní domu. Odpověděla zdvořile, nyní arabsky: „Otce dojista potěší, ó králi, bude-li ti moci posloužit svou radou.“

Na čele dona Alfonsa naskočily náhle hluboké vrásky. Co to učinil! Zasloužil si toto odmítnutí, měl s ním počítat. Měl být hned od začátku opatrný; to děvče náleží k prokletému národu. To tahle zpropadená zahrada, celý ten zpropadený, očarovaný dům mu nakukal takovéto řeči. Ovládl se, vykročil o něco rychleji, takže po několika krocích dostihli ostatní.

Okamžitě se na něho obrátil chlapec Alazar. Vyprávěl právě o brnění, jehož hledí je ve všech svých částech pohyblivé, aby mohly být kovem podle libosti chráněny buď oči nebo nos či ústa, a královi panoši mu nevěřili. „Ale já jsem takováto brnění viděl,“ rozhorlil se. „Kovář Abdullah v Córdobě je vyrábí a otec mi slíbil, že mi takové daruje, jakmile budu pasován na rytíře. Určitě máš i ty takové brnění, pane králi.“ Don Alfonso odpověděl, že o takových brněních slyšel. „Já sám je nemám,“ dodal suše. „Pak ti musí otec takové brnění opatřit,“ řekl prudce Alazar. „Bude se ti líbit,“ ujišťoval. „Dovol mému otci, aby ti je objednal.“

Tvář dona Alfonsa se rozjasnila. Nesmí se chlapci mstít za to, že jeho sestra je prostořeká a urážlivá. „Vidíš, done Jehudo,“ řekl, „já a tvůj chlapec, my si dobře rozumíme. Nechceš mi ho poslat jako panoše na hrad?“

Doňa Raquel byla zřejmě zmatena. Též ostatní jen stěží skrývali svůj údiv. Alazar ze sebe vyrazil, téměř koktaje radostí: „Myslíš to vážně, done Alfonso? Chceš mi být milostivým pánem?“ A don Jehuda, protože se mu

tak nečekaně splnilo jeho přání, se jen hluboce uklonil a řekl: „Tvoje Veličenstvo je velice milostivé.“

„Král náš pán,“ pravil večer téhož dne dceři Raquel, „s tebou zřejmě velmi vlídně rozmlouval, milá dcero.“ Doña Raquel odpověděla upřímně: „Myslím, že král byl až příliš vlídný. Nahnal mi strach.“ A jala se vysvětlovat: „Chce obnovit svůj letohrádek Galianu a vyzval mě, abych mu při tom radila. Není to – neobvyklé, otče?“ – „Je to neobvyklé,“ odpověděl Jehuda.

Skutečně několik dní poté byli Jehuda a doña Raquel pozváni, aby se zúčastnili výletu dona Alfonsa do Galiany. Tentokrát pozval don Alfonso velkou společnost a při obchůzce na doňu Raquel téměř ani nepromluvil. K obveselení svých hostů však kladl neotesanému, mnohomluvnému zahradníku Belardovi mnoho otázek. Po obchůzce byl na břehu řeky Tajo podáván oběd. Ke konci oběda král, který seděl na pařezu, prohlásil se sebeironizující slavnostností: „Vládneme už nyní zde v Toledu téměř celé století, učinili jsme z něho své hlavní město, dobré, veliké, pevné, zabezpečené proti útokům nevěřících. Ale úkoly Naší cti, víry a války Nám nedopřály času na jiné věci, které jsou možná zbytečné, které však sluší králi, na věci krásy a okázalosti. Například

Naši přátelé z jihu, Náš escrivano a jeho dcera, kteří se dívají na Naše města a domy cizíma, nezaujatýma očima, pokládají Náš zámek v Burgosu za holý a nepohodlný. A tak se Nás ve chvíli nečinnosti zmocnil rozmar znovu vybudovat toto Naše zanedbané Palacio de Galiana, a to krásněji, než kdy bývalo, aby svět viděl, že nejsme už žebráky, že i My dovedeme nádherně stavět,

jestliže se Nám toho zachce.“ To byla dlouhá a hrdá řeč, jakou don Alfonso jinak míval nanejvýš při státních aktech, a pánové, sedící ještě nad zbytky hostiny, žasli.

Král opustil tento vznešený tón a obrátil se na Jehudu. „Co myslíš, milý escrivano?“ otázal se. „Jsi přece v těchto otázkách odborníkem.“ – „Tvůj zámek La Galiana,“ odpověděl rozvážně don Jehuda, „je nádherně položen v chladivé blízkosti této řeky a má skvělý výhled na tvé slavně proslulé město. Stojí za to obnovit takový zámek.“

„Tedy jej obnovíme,“ rozhodl prostě král. „Je tu jedna potíž,“ řekl uctivě Jehuda. „Máš dobré vojáky, pane králi, i zdatné řemeslníky. Ale tak dovední tvoji umělci a řemeslníci ještě nejsou, aby dokázali přestavět tento zámek způsobem, jaký by odpovídal tvé vznešenosti a tvým představám.“ Král se zachmuřil. „Což ty sám,“ zeptal se, „jsi nezbudoval veliký dům s neobyčejnou nádherou ve velmi krátké době?“ – „Pozval jsem moslimské stavitele a řemeslníky, pane králi,“ řekl prostě a tiše don Jehuda.

Nastalo nehybné ticho. Celý křesťanský svět je ve Svaté válce s nevěřícími. Sluší se, aby křesťanský král povolal moslimské umělce? A budou moslimové ochotni stavět zámek křesťanskému králi?

Don Alfonso se rozhlédl po tvářích kolem sebe. Bylo v nich očekávání, nikoli výsměch. Ani na tváři židovky nebyl výsměch. Ale nepomyslila by si v skrytu uštěpačně a všetečně, že nedovede postavit nic jiného než ty staré, zachmuřené tvrze? Což král toledský a kastilský nedokáže uskutečnit věc tak nepatrnou, jako je obnova letohrádku? „Pozvi mi sem tedy moslimské stavitele,“ rozkázal opět jakoby mimochodem a netrpělivě dodal:

„Chci Galianu vybudovat.“ – „Protože je to tvůj rozkaz, pane králi,“ odpověděl don Jehuda, „pověřím svého Ibn Omara, aby ti pozval vhodné lidi. Je to obratný člověk.“ – „Dobrá,“ řekl král. „Hleď, aby práce rychle pokračovaly.“ A velel: „Vyrazíme, pánové!“

Na doňu Raquel ani během obchůzky, ani při obědě nepromluvil.

ŠESTÁ KAPITOLA

Don Alfonso stále silněji toužil po uklidňující Leonořině přítomnosti. Kromě toho jí už těhotenství působilo nesnáze, porod byl očekáván za šest až sedm neděl, nesměl ji nechávat déle samotnou. Poslal jí zprávu, že přijede do Burgosu.

Doña Leonor mu neměla za zlé, že ji nechává tak dlouho

0 samotě. Rozuměla mu, jak ho asi trápí nucená nečinnost, chápala, že se chce u jejího dvora vyhnout setkání s muži, kteří byli na cestě do Svaté země, byla mu velice vděčna za to, že přijel alespoň nyní.

Dokázala mu, jak dobře mu rozumí. I když ji to bolelo, uznávala, že Kastilie musí zůstat neutrální. Vždyť se sama přesvědčila, jak hluboce se dona Pedra dotkla urážka. Věděla, že

1 kdyby mimo nadání došlo k nezbytné alianci s Aragonií, vedla by králova roztrpčená touha po odplatě k ustavičným zhoubným svárům o otázkách vrchního velení a porážka by byla předem zpečetěna.

Alfonso ji rozumnými slovy ubezpečil, že přemoci sebe sama je statečnější než jakýkoli sebesmělejší válečný čin. Ze také všude chápou onu neblahou konstelaci, nutící ho k jeho nečinnosti. „Byl jsi a vždycky

zůstaneš nejpřednějším rytířem a hrdinou vHispárůi, můj Alfonso,“ řekla, „a celé křesťanstvo to ví.“

Když takto mluvila, bylo mu blaze u srdce. Leonor je jeho paní a královnou. Jak jen to mohl v Toledu tak dlouho vydržet bez její útěchy, bez její rady, bez její péče?

Snažil se, aby i on jí lépe porozuměl. Až dosud považoval za roztomilý ženský rozmar, že dává přednost svému Burgosu před jeho Toledem; nyní pochopil, že příčina toho tkví přímo v její povaze. Vyrostla u dvorů otce Jindřicha Anglického a matky Ellinor de Guienne, kde byla domovem vzdělanost a nejjemnější mrav, a tak si jistě připadala ztracená v jeho odlehlém Toledu. Z jejího Burgosu, ležícího při velké poutní silnici do Santiaga de Compostela, bylo možno snadno udržovat spojení s nejkultivovanějšími křesťanskými dvory; také tam ustavičně přicházeli na návštěvu rytíři a básníci ode dvora jejího otce i její nevlastní sestry, dámy v křesťanském světě ženskými ctnostmi nejvíce proslulé, princezny Marie z Troyes.

Na Burgos hleděl nyní Alfonso chápavějšíma očima. Viděl přísnou, vznosnou krásu prastarého města, které se zbavilo všech arabských pozůstatků a zvedalo se tu v celé své velebnosti, vznešenosti, nepoddajnosti, křesťanskosti. Byl bláhový, jestliže si nechal svůj nádherný rytířský Burgos třeba i jen na okamžik znechutit žvásty pošetilého děvčete.

Zlobil se, že poručil znovu vybudovat Galianu v celé její moslimské okázalosti, a ani se o tom královně nezmínil. Původně myslil na to, že ji přemluví, aby také někdy strávila v létě několik týdnů v Toledu. Nyní věděl, že Galiana se jí nebude líbit; měla ráda vše uměřené,

pevné, vážné, a nic změkčile okázalého, úpadkového, pomíjivého.

V těchto týdnech se snažil, aby se doně Leonor zalíbil. Protože jí její stav nedovoloval jezdit na koni a zúčastnit se honů, zřekl se i on sám tohoto potěšení a zůstával většinu času na hradě. Zabýval se též více než dříve svými dětmi, především infantkou Berengarií. Byla to vytáhlá dívka s nehezkou, ale smělou tváří. Po matce zdědila zájem o svět a o lidi, také ctižádostivost, hodně četla a učila se. Zřejmě ji těšilo, že se jí teď otec více věnuje, ale zůstávala málomluvná a uzavřená. Alfonso se s dcerou nesblížil.

Doña Leonor se už smířila s tím, že neporodí mužského potomka. Dokonce, prohlásila s úsměvem, bude to mít i svou dobrou stránku, jestliže přivede na svět čtvrtou dceru. Neboť pak bude mít budoucí manžel její Berengarie bezpečné vyhlídky na kastilskou korunu a bude tedy této říši věrným spojencem. Nevzdala se naděje, že navzdory všemu získá dona Pedra k upřímné alianci, a měla v úmyslu odjet hned po slehnutí do Zaragozy a znovu usilovat o zasnoubení. I při tomto třetím křižáckém tažení nastupovaly křesťanské armády velmi pomalu, veliká výprava na Východ dospěla až dosud jen k Sicílii, takže kdyby došlo k usmíření s Aragonii, byly dobré vyhlídky, že se Alfonso bude ještě moci Svaté války zúčastnit.

Zatím si doña Leonor vymýšlela nejrůznější vyražení, aby mu dlouhá doba čekání rychleji uplynula.

Byl zde kupříkladu řád calatravských rytířů. Tento výkvět kastilské armády byl králi podřízen jen v době války; v míru byl velmistr v podstatě nezávislý. Svatá válka skýtala donu Alfonsovi dobré důvody, aby naléhal

na změnu tohoto stavu. Doña Leonor Alfonsovi navrhla, aby odjel do Calatravy, aby poskytl řádu peněžní podporu na stavbu opevnění a na výzbroj pro rytíře a aby se dohodl s velmistrem Nunou Perezem, který byl sice mnichem, ale zároveň pánem nadmíru bojechtivým, o změně řehole a pravidel.

Dále zde byli zajatci, kteří padli do rukou sultánu Saladinovi v boji o Svaté Město. Papež naléhavě požadoval na všem křesťanstvu, aby za ně bylo složeno výkupné. Ale Svatá válka pohlcovala ohromné částky, odkládalo se to a odsunovalo, lhůta míjela. Sultán určil výkupné deset zlatých korun za muže, pět za ženu, jednu za dítě, bylo to hodně, ale nebylo to nepřiměřené. Doña Leonor radila, aby don Alfonso vykoupil zajatce, a to v co největším počtu. Takto mohl světu ukázat, že v horlivosti u víře nezůstává pozadu za ostatními.

Byly to plány, s nimiž Alfonso souhlasil. Ale jestliže je chtěl uskutečnit, potřeboval peníze.

Povolal do Burgosu Jehudu.

Don Jehuda zatím prodléval v Toledu ve svém krásném Castillu Ibn Ezra. A kdežto všude na světě byla válka, žil jeho Sefarad v míru a obchody země i jeho vlastní vzkvétaly.

Ale nové těžké obavy na něho dolehly, obavy o židy v Toledu a v celé Kastilii.

Podle jednoznačného papežova ediktu měli všichni, kteří se nezúčastnili křižáckého tažení, odvádět saladinský desátek, tedy i židé. Arcibiskup don Martin využil tohoto výnosu a vyzval aljamu, aby mu tuto dávku zaplatila.

Don Efraim přinesl Jehudovi arcibiskupův dopis. Byl ostrý, výhružný. Jehuda si jej přečetl; tuto výzvu dona Martina čekal už dávno.

„Aljama,“ řekl přiškrceným hlasem don Efraim, „bude zničena, jestliže bude musit vedle ostatních daní zaplatit ještě saladinský desátek.“

„Chcete-li se vyhnout placení,“ odpověděl don Jehuda bez obalu, „nepočítejte s mou pomocí.“

Na obličeji představeného obce se zračila zlost a vztek. Tenhle Jehuda, myslil si trpce, se nestará ani za mák o to, co platíme my ostatní. Ten si jednoduše shrábne svou provizi, lichvář: my můžeme třeba zkapat.

Don Jehuda dobře uhodl, co si jeho společník myslí. „Nehořekuj mi kvůli penězům, můj pane a učiteli Efraime,“ pokáral ho. „Však vyděláváte hodně na kastilské neutralitě. Byl bych na vás saladinský desátek už dávno požadoval. Neběží o peníze. Jde o něco důležitějšího.“

Parnas Efraim neviděl pro obrovskou výši částky, kterou měla jeho aljama zaplatit, nic dalšího; když v něm nyní Jehuda tak nemilosrdně vyburcoval jeho svědomí, nemohl si nadále skrývat nebezpečí daleko horší. Saladinský desátek byla daň příslušející církvi, nikoli králi. Už když se jednalo o vybírání těchto dávek od křesťanů, uplatňoval arcibiskup nárok, že vymáhat tyto daně je jeho právem, a koruna mu musila učinit mnohé ústupky. Vůči židům bude don Martin trvat na této své výsadě ještě daleko příkřeji; ale kdyby to prosadil, bude s nezávislostí aljamy konec.

To teď tvrdými slovy dokládal Efraimovi don Jehuda. „Víš právě tak dobře jako já, oč běží,“ řekl. „Mezi nás a krále se nesmí vsunout žádný mezičlánek.

Musíme zůstat nezávislí, jak je to zapsáno ve starých knihách. Musíme si uchovat vlastní správu a soudnictví jako grandové. Král musí dostat právo, já musím dostat právo k vybírání těchto daní, a ne don Martin. O to budu usilovat, pouze o to. A jestliže se mi to podaří, a jestliže vás to bude stát jenom peníze, můžete zazpívat haleluja!“

Don Efraim, třebaže byl takto tvrdě napaden, dával v duchu Jehudovi za pravdu. Obdivoval se mu dokonce, jak rychle a jasně postihl, oč běží. Ale nechtěl dát najevo tuto úctu, kterou proti své vůli cítil. Příliš hluboce naň dolehl strach o peníze. Seděl tu pln nepokoje, zimomřivě, škrábal si dlaň jedné ruky nehty druhé a durdil se dál: „Tvůj bratranec don Josef dosáhl toho, že židé v Zaragoze budou platit jen polovinu desátku.“ – „Patrně je můj bratranec obratnější než já,“ odvětil suše Jehuda. „Jisté je tolik, že nemá takového protivníka, jako je arcibiskup don Martin.“ Rozohnil se: „Což to stále ještě nechceš pochopit? Budu spokojen, když nás tentokrát arcibiskup nedostane do svého chomoutu. Za to rád zaplatím králi plný desátek, a bude to tučný desátek, done Efraime, tím si můžeš být jist. Samostatnost aljamy mi za to stojí.“ Mluvil nad očekávání prudce, takže dokonce zadrhoval a zajíkal se.

„Vím, že jsi naším přítelem,“ pospíšil si s odpovědí don Efraim. „Ale jsi krutý přítel.“

Když arcibiskup dostal uctivě odmítavou odpověď dona Efraima, neposlal druhou upomínku. Odcestoval však do Burgosu, zřejmě se záměrem naléhat na krále, aby mu udělil vůči židům plné moci.

Jehuda se obával, že by se mu to mohlo podařit. Alfonso a Leonor byli zbožní, kastilská neutralita tížila jejich svědomí, don Martin se mohl dovolat na

nedvojsmyslný papežův edikt a mohl je varovat, aby nevršili jeden hřích na druhý. Jehuda si kladl otázku, zda by neměl odjet do Burgosu. Ale zdržovaly jej námitky starého Musy, že by právě „jednáním“ mohl vše pokazit.

Pokládal proto za znamení boží, když ho sám král do Burgosu povolal.

Arcibiskup skutečně na krále ostře dotíral. Odvolával se na celou řadu výnosů Svaté stolice a na spisy nejvyšších církevních autorit. Což neodpověděli židé Pilátovi: „Nechť Kristova krev padne na hlavu naši a našich dětí“, a neodsoudili se tak sami? Tenkrát je Bůh odsoudil k věčné porobě a je povinností křesťanských panovníků učinit vše, aby šíje proklatců zůstaly navždy skloněny. „Ty však, done Alfonso,“ obořil se na něho, „jsi po celou dobu své vlády židy rozmazloval a hýčkal, a v této těžké době, kdy Vykupitelův hrob znovu padl do rukou obřezaného Antikrista a kdy papežský edikt ukládá všem, tedy i židům, zcela jednoznačně placení saladinského desátku, zdráháš se to splnit a poskytuješ nevěřícím výsady, jaké nemají ani tvoji pravověrní poddaní.“

Arcibiskupovy domluvy na krále zapůsobily. Slíbil: „Dobrá, done Martine. I moji židé budou platit saladinský desátek.“

Don Martin zajásal: „Okamžitě ty daně předepíši.“

Ale tak to Alfonso nemyslil. Papež může žádat, aby on, král, vymáhal desátek, i to, aby ho použil pro válečné účely; ale vybírání peněz a rozhodování, jak jich použít, to je právem jeho jako krále. To byl starý spor, ožil znovu již při prvním vypsání saladinského desátku, a jakkoli si Alfonso arcibiskupa vážil jako věrného, rytířského přítele, nebyl ochoten podvolit se mu.

„Promiň, done Martine, to nepřísluší tvému úřadu.“ A protože arcibiskup vzplanul, uklidňoval ho: „Ty nebažíš po penězích a ani já po nich nebažím. Jsme křesťanští rytíři. Od nepřítele si bereme kořist, ale nepřeme se o peněžní věci s přítelem. Ponechme i tentokrát rozhodnutí právníkům a repozitářům.“

„Znamená to,“ otázal se podezíravě a svárlivě don Martin, „že chceš, aby o ediktu Svatého otce rozhodoval tvůj žid?“ – „Přichází právě vhod,“ odvětil don Alfonso, „že Jehuda je na cestě sem. Dojista budu moci vyslechnout i jeho názor.“ Teď ale arcibiskup vybuchl: „Ty se chceš ptát toho dvojnásobného nevěřícího? Ďáblova vyslance? Myslíš si, že ti dá takovou radu, která by mohla ublížit jeho příteli, sevillskému emírovi? Kdo ti ručí za to, že s ním ještě dnes nekuje pikle? Již faraón řekl: ‚Jestliže nás potrefí válka, přidají se židé k našim nepřátelům.‘“

Don Alfonso se musil ovládnout, aby zůstal klidný. „Tento escrivano mi prokázal dobré služby,“ řekl, „lepší než kdokoli před ním. V hospodářství mé říše panuje více pořádku a méně útlaku. Křivdíš tomu člověku, done Martine.“ Vřelost, s jakou se král Hebrejce ujal, arcibiskupa polekala. „Nyní se ukazuje,“ řekl, a teď spíše starostlivě než hněvivě, „že Svatý otec dobře věděl, proč varoval křesťanské panovníky před židovskými rádci.“ A jal se citovat papežovo poselství: „Mějte se na pozoru, křesťanští panovníci. Jestliže ze soucitu připustíte židy do příliš těsné blízkosti, poděkují vám tak, jak praví přísloví: mus in pera, serpens in gremio et ignis in sinu, jako myš v kapse, had v kazajce a oheň v rukávě.“ A chmurně dodal: „Ten člověk tě strašlivě ovládl, done Alfonso, vehlodal se ti do srdce.“

Krále dojal přítelův zármutek. „Nemysli si,“ řekl, „že chci církvi odepřít to, co jí náleží. Uvážím důvody tvoje i jeho, a jestliže neuvede argumenty dost závažné, pádné a nezištné, poslechnu tě.“

Ale arcibiskup byl i nadále zachmuřen a pln obav: „Nestačilo,“ domlouval mu, „že tě Pán pro tvoje hříchy zatratil, abys zůstal ležet v peleši lotrovské, zatímco celé křesťanstvo bojuje? Nepřipojuj nový hřích ke starému! Nedopusť, zapřísahám tě, aby v tvých říších nevěřící hanebně kupčili s ediktem Svatého otce!“ Don Alfonso ho chopil za ruku. „Děkuji ti za tvé napomenutí,“ řekl. „Budu na ně myslit, až se ten druhý bude snažit mě umluvit.“

Po celý ten čas, co čekal na Jehudu, nešla mu slova dona Martina z hlavy. Arcibiskup má pravdu: příliš se s tím židem zapletl. Nechoval se k němu jako k člověku, s nímž musí jednat z nezbytí, nýbrž jako k příteli. Navštívil ho v jeho domě, vzal si k sobě jeho syna za panoše, hašteřil se s jeho dcerou a nechal se posměchem a zpupností toho děvčete svést k tomu, že dal vybudovat islámský letohrádek. Kdo si vezme hada na klín, uštkne ho. Možná, že již uštkl.

Ten žid ho nesmí dále klamat. Musí se zodpovídat, že dosud od aljamy nepožadoval saladinský desátek. A nebude-li mít dost pádné a trefné důvody pro opačné řešení, odevzdá Alfonso židy donu Martinovi. Nedovolí, aby nevěřící zvedali hlavu příliš vysoko!

Ale smí své vlastnické právo vůči židům, toto patrimonio real, přepustit církvi? Žádný z jeho předků nedovolil, aby někdo na ně sáhl.

Vzal si k ruce přehledy o finanční situaci říše. Byly příznivé, více než příznivé. Ten muž mu dobře slouží, to

se nedá popřít. Ale přesto bude pamětliv arcibiskupova napomenutí, nedá se nikým obelstít.

Především si od žida vyžádá ohromnou částku na Galatravu a na vykoupení zajatců. Už zde mu židova odpověď ukáže, zda dává přednost zájmům koruny a říše, či svým vlastním a svých židovských souvěrců.

Přijal Jehudu pln očekávání.

Ale i Jehuda byl pln nepokojného napětí. Neskonale mnoho záviselo na tomto rozhovoru s králem, bude musit být opatrný.

Nejprve podal podrobnou zprávu o hospodářské situaci. Vyprávěl o významných úspěších a nezapomněl ani na drobnější dobré výsledky, o kterých se dalo předpokládat, že krále potěší. Byl tu například nový velký hřebčinec; šedesát ušlechtilých koní z moslimské Andalusie a z Afriky bylo na cestě do Kastilie, byli získáni tři znamenití pěstitelé koní. Pak zde byla kastilská mince; bylo raženo stále více zlatých maravedí, a třebaže Alfonsova podobizna působila jako každá podobizna u Prorokových přívrženců pohoršení, šířily se i do islámských zemí mince, na kterých byla tvář dona Alfonsa a znak jeho moci. A paní královně snad způsobí radost, že v nepříliš vzdálené době bude moci nosit šaty utkané z kastilského hedvábí.

Král naslouchal se zájmem a zdálo se, že je spokojen. Ale vzpomněl si na své předsevzetí, že nepřipustí, aby se ten žid příliš nafukoval. „To zní velmi pěkně," prohlásil a se zlomyslnou vlídností dodal: „A tak tedy máme zřejmě konečně i dost peněz, abychom udeřili na naše moslimy." Don Jehuda byl zklamán, že se mu dostalo tak skrovného díku, ale pokojně odpověděl:

„Blížíme se k tomuto cíli rychleji, než jsem se nadál. A čím déle zachováš mír, pane králi, tím lepší budou tvé vyhlídky, že postavíš armádu tak velikou a silnou, aby tvé vítězství bylo zajištěno.“

Se stejnou potměšilou vlídností se don Alfonso zeptal dále: „Domníváš-li se, že mi stále ještě musíš zakazovat Svatou válku, uvolníš mi alespoň peníze, abych mohl křesťanstvu ukázat dobrou vůli?“ – „Buď tak laskav, pane králi,“ odvětil don Jehuda, „a vysvětli svému nechápavému služebníku jasněji svůj záměr.“ – „Já a doña Leonor jsme rozhodli,“ oznámil mu don Alfonso, „že vykoupíme od Saladina zajatce, mnoho zajatců,“ a uvedl ještě větší počet, než chtěl původně žádat: „tisíc mužů, tisíc žen, tisíc dětí.“

Jehuda byl zřejmě zaražen a Alfonso si již myslil: Teď jsem ho přistihl; teď ukáže svou pravou tvář, ten lišák. Ale tu již Jehuda odpověděl: „Šestnáct tisíc zlatých maravedí, to je velmi mnoho peněz. Žádný jiný panovník na tomto poloostrově by nemohl věnovat tak velkou částku na tak nezištně zbožný účel. Ty však můžeš, pane králi.“

Alfonso nevěda, má-li se radovat nebo zlobit, pokračoval: „Dále bych chtěl poskytnout podporu calatravskému řádu, a nesmí to být podpora jen tak ledajaká.“ Jehuda byl teď doopravdy zděšen. Ale okamžitě si řekl, že král si chce nepochybně vykoupit na nebesích odpuštění za svou neutralitu ve Svaté válce a že bude lépe, učiní-li to tímto způsobem, než kdyby přepustil saladinský desátek arcibiskupovi. „Na jakou částku jsi pomýšlel, pane králi?“ otázal se. „Rád bych slyšel tvoje mínění,“ vyzval ho Alfonso. Jehuda navrhl: „Co kdybys dal Calatravě stejný obnos jako Alarcosu:

čtyři tisíce zlatých maravedí?“ – „Žertuješ, můj milý,“ řekl král vlídně. „Neodbudu přece své nejlepší rytíře jako žebráky. Dej vyhotovit darovací listinu na osm tisíc maravedí.“

Tentokrát se donu Jehudovi nepodařilo ovládnout svou tvář natolik, aby sebou neškubla. Ale uklonil se bez námitky a řekl: „Daroval jsi v této hodině na svaté účely čtyřiadvacet tisíc zlatých maravedí, pane králi. Dojista tě Bůh za to odmění.“ A zvesela, neboť se opět již vzpamatoval, pokračoval: „Beztak jsem očekával, že milost boží tě bude provázet, a učinil jsem již náležitá opatření.“ Král udiveně vzhlédl. „Počítal jsem s tím,“ vysvětloval Jehuda, „že Bůh tě po zásluze obdaří následníkem trůnu, a tak jsem dal svým repositariům pokyn, aby zrevidovali seznam křestních darů.“ Ve starých knihách bylo totiž určeno, že při narození prvního syna má král právo požadovat od každého vazala příspěvek na důstojnou výchovu následníka trůnu, a šlo tu o značné částky.

Don Alfonso se stejně jako doña Leonor již vzdal naděje na dědice trůnu, atak ho potěšilo, že jeho escrivano spoléhá v jeho štěstěnu. Rozveselen prohodil se slabým, rozpačitým úsměvem: „Jsi opravdu pohotový a pečlivý člověk,“ a už chtěl uskutečnit své předsevzetí a nepověřit dona Martina vybíráním desátku, protože mu žid tak bez váhání poskytl žádanou částku.

Ale což nesmlčel žid, jak je to s vybíráním saladinského desátku od aljamy? Nezmínil se o něm ani slůvkem. „Jak je to vlastně s vaším saladinským desátkem?“ obořil se na něho znenadání. „Řekli mi, že chcete církev o něj připravit. To nestrpím, s tím si na mne nepřijdete.“

Tento náhlý, podrážděný výpad přivedl Jehudu z rovnováhy. Ale uvědomil si, že teď osud sefardských židů závisí na jeho jazyce, vzchopil se, přiměl se k chladné úvaze a trpělivosti. „Pomluvili nás, pane králi," odpověděl. „Zahrnul jsem saladinský desátek od aljamy už dávno do svého rozpočtu; jinak by tu nebyly peníze, které jsi dnes žádal. Přirozeně chtějí však i tvoji židovští poddaní odvádět tuto daň jen tobě, pane králi, a nikoli někomu jinému, kdo by ji mohl požadovat nebo ji už požadoval."

I když dona Alfonsa uspokojilo, že žid tak snadno vyvrátil obvinění dona Martina, pokáral Jehudu: „Nesmis být tak opovážlivý, done Jehudo! Ten ‚někdo', o němž mluvíš, je toledský arcibiskup."

„Ustanovení," odpověděl Jehuda, „kterým tvoji otcové určili povinnosti aljamě a které stvrdilo i Tvoje Veličenstvo, praví, že obec má odvádět daně jen tobě a nikomu jinému. Jestliže dáš takový rozkaz, bude desátek samozřejmě vyplacen panu arcibiskupovi. Ale bude to jen desátek a ani o sueldo víc, desátek velice hubený; neboť je těžké ostříhat berana, který se vzpouzí. Bude-li však desátek náležet tobě, bude to tučný, bohatý desátek; neboť tebe, pane králi, toledská aljama miluje a ctí." A tiše, vemlouvavě pokračoval: „Co ti nyní povím, měl bych patrně raději skrýt ve svém srdci. Ale jsem tvůj poctivý služebník a nemohu ti to smlčet. Bylo by pro nás zlé a tížilo by naše svědomí, kdybychom měli svými penězi přispět k dobytí města, které je nám odedávna svaté a které dal Bůh dědictvím *nám.* Ty, pane králi, nepoužiješ těchto peněz k válce na Východě, nýbrž k rozmnožení velikosti a síly své Kastilie, která nás chrání a skýtá nám blahobyt a bezpečí. Víme, že použiješ těchto

peněz i k našemu prospěchu. Ale nač je upotřebí pan arcibiskup, to nevíme.“

Král uvěřil tomu, co žid říkal. Ať už v tom byly jakékoli podivné příčiny, šel tento žid stejnou cestou jako on, byl jeho přítelem. Alfonso to cítil. Ale to právě bylo nepřípustné. Myš v kapse, had v kazajce, oheň v rukávě, zněla mu v uších slova Svatého otce. Nesmí si toho žida pustit příliš k tělu, byl by to hřích, byl by to nyní ve Svaté válce hřích dvojnásobný.

„Neber nám práva, kterých už sto let požíváme,“ zapřísahal jej Jehuda. „Nevydávej své nejvěrnějŠí poddané do rukou jejich nepříteli. Jsme majetkem *tvým*, nikoli arcibiskupovým. Dovol *mně*, abych vybíral tvůj saladinský desátek, pane králi!“

Jehudova slova na Alfonsa zapůsobila. Ale ten, kdo to říkal, byl nevěřící, a za tím, který jej varoval, stála církev. „Uvážím tvé důvody, done Jehudo,“ řekl vážně.

Jehudova tvář pohasla. Jestliže tohoto muže nepřesvědčil nyní, nedokáže to už nikdy. Bůh nepožehnal jeho slovům. On, Jehuda, selhal.

Alfonso viděl židovo strašlivé zklamání. Tento Ibn Ezra mu prokázal služby jako nikdo druhý. Bylo mu líto, že ho urazil.

„Nemysli si,“ řekl, „že neoceňuji tvé služby. Dobře jsi splnil svůj úkol, done Jehudo.“ A dodal vřele: „Pozvu své pány, aby byli svědky, jak mi vracíš rukavici na znamení dobře splněného úkolu.“

Ani doña Leonor si nebyla jista, zdali se má vybírání saladinského desátku od židů přenechat arcibiskupovi. Jako královna se nechtěla vzdát důležitého práva koruny. Jako křesťanka cítila, že by se dopustila hříchu, kdyby z

problematické neutrality země získávala výhody, a proto nemohla podceňovat arcibiskupovo napomenutí. Tíživé těhotenství zvyšovalo její nejistotu. Nedovedla svému Alfonsovi nijak poradit.

Hledal nějaké boží znamení. Rozhodl se, že vyčká slehnutí doni Leonor. Porodí-li mu chlapce, bude to znamení. V tom případě dá saladinský desátek vybrat pro královskou pokladnu; neboť by nebylo správné, aby zkracoval synovo dědictví.

Zatím vzdal svému escrivanovi poctu, jak slíbil. Před velikým shromážděním mu Jehuda směl vrátit rukavici rytířského úkolu a Alfonso vzal do své holé ruky holou ruku svého vazala, poděkoval mu milostivými slovy, objal ho a políbil na obě tváře.

Arcibiskup nesmírně zuřil. Jeho kněžské varování vyznělo naprázdno, ten Antikristův posel si opřádal krále stále těsněji. Ale don Martin byl odhodlán nedat si tentokrát vyrvat vítězství chrámu nad synagógou. Rozhodl se, že se nezalekne ani nejhorŠích prostředků a že lest přemůže lstí.

Nic prý mu není více vzdáleno, domlouval králi, než dohadovat se s ním o peníze. Na důkaz toho že mu činí nabídku, kterou bude moci před Svatou stolicí jen velmi těžko obhájit. Spoléhaje na to, že don Alfonso použije saladinského desátku výhradně na zbrojení, ponechá použití peněz na něm. Sobě samému a církvi vy minuje toliko právo na vymáhání desátku; přijaté částky že bude okamžitě poukazovat královské pokladně.

Don Alfonso viděl na dobrosrdečně zchytralé tváři svého přítele, jak je mu zatěžko přijmout takovýto kompromis. Sám si byl dobře vědom, že tu běží o zásadu, a odpověděl: „Vím, že chceš pro mne jen to nejlepší. Ale

zdá se mi, že i můj escrivano je poctivý, jestliže mě napomíná, abych se nevzdával důležitého práva své koruny.“

Don Martin se rozhněval: „Zase ten nevěřící! Ten zrádce!“

„Není zrádce,“ hájil Alfonso svého ministra. „Dostane ze svých židů desátek až do posledního suelda. Z tohoto desátku mi již přislíbil pro naše křižácké tažení ohromnou částku: čtyřiadvacet tisíc zlatých maravedí.“

Arcibiskupa tato částka ohromila. Ale vzpamatoval se a řekl posměšně: „Ten toho vždycky nasliboval.“

„Až dosud každý slib dodržel,“ odpověděl don Alfonso.

Don Martin slyšel v duchu věty z papežských poselství a nařízení: Protože židé na sebe uvalili vinu za ukřižování, buďtež odsouzeni k věčnému otroctví, budiž jim vypáleno znamení Kainovo, jako on nechť bez oddechu a stále na útěku bloudí světem. A tady stojí Alfonso, křesťanský panovník, veliký rytíř a hrdina, a místo aby židy bil po hlavě tak, aby ji konečně sklonili, má jen slova uznání a přátelství pro ďábla, který se mu zahryzl do srdce. Don Martin byl rozhodnut, že si bude počínat lstivě a že zachová křesťanskou laskavost a mírnost. Ale teď už se nedokázal ovládnout. „Což nevidíš, ty peklem zaslepený,“ rozhorlil se, „jak tě svádí na scestí? Říkáš, že jeho zásluhou tvoje země vzkvétá: Což nevidíš, že tento rozkvět je prosycen jedem? Pramení z hříchu. Tloustneš ze zločinu své neutrality. Zatímco křesťanští panovníci podstupují odříkání, nebezpečí, smrt, aby osvobodili Svatý hrob, ty si stavíš skvostný pohanský zámek pro svou kratochvíli! A církvi nedopřeješ ani desátek, který jí určil Svatý otec!“

Právě proto, že Alfonso sám litoval znovuvýstavby Galiany, nesnesl troufalou knězovou výtku. „Zakazuji ti, abys takto mluvil!“ rozkřikl se na něho. Stěží se ovládl. „Jsi velký církevní hodnostář, done Martine,“ řekl, „dobrý voják a věrný přítel. Kdybych na to nemyslil, musil bych tě teď vyzvat, abys mi měsíc nechodil na oči.“

Ještě téhož dne povolal k sobě Jehudu. „Neodevzdám židy církvi,“ rozhodl. „Ponechávám si je jako své vlastnictví. Desátek zaplatí mně, a ty ho budeš vymáhat. A hleď, ať je to desátek tučný, jak jsi slíbil.“

Několik dní poté povila doña Leonor chlapce.

Nezměrná byla radost dona Alfonsa. Velkolepě mu dalo za pravdu požehnání boží. Učinil správně, že poslušen vnitřního hlasu neodstoupil církvi žádné ze svých královských práv. A učinil správně i tenkrát, když donutil mladého Pedra k vazalskému políbení ruky. Kdyby byl vyčkával, kdyby byl předtím zasnoubil aragonskému chlapci mladou infantku, pozbyl by nyní jeho zeť očekávaného dědictví a nastala by roztržka daleko horší.

V kapli svého hradu klečel Alfonso pln blažené vděčnosti, že Kastilie má nyní dědice z jeho krve. Povede svou velikou válku navzdory všemu, a porazí Sevillu a Córdobu a Granadu ke cti boží. Rozmnoží svou říši, posune její hranice daleko k jihu. A nepodaří-li se jemu dobýt nazpět celého poloostrova, požehná Bůh jeho synovi, aby tuto práci dokončil.

Také don Jehuda byl nesmírně šťasten. Přes důvěru, kterou dával najevo, měl značné obavy, že královna porodí opět dceru; pak by nakonec přece jen usmířila

dona Pedra zasnoubením s infantkou Berengarií a následovala by pak aliance i velká válka. Nyní bylo toto nebezpečí zažehnáno.

Don Jehuda se domníval, že každý bude sdílet jeho radost, především přátelsky mu nakloněný, politicky prozíravý don Manrique. Ten mu však ostře vyčinil: „Nezapomínej, že mluvíš s křesťanským rytířem! Mám radost, že král náš pán má dědice, ale má radost je do značné míry zkalena, protože teď je naše dobrá válka oddálena snad navždy. Domníváš se, že chci zavřít oči a už ani jednou nevytáhnout do pole proti nevěřícím? Domníváš se, že kastilský rytíř vidí rád, že jeho král sedí za pecí v době, kdy celé křesťanstvo bojuje ve Svaté válce? Tvoje řeč mě urazila, židе.“

Jehuda odešel zahanben. Ale vděčně si uvědomil, z jak nesmírného nebezpečí zachránil Všemohoucí poloostrov Sefarad a svůj lid izraelský narozením tohoto infanta.

Alfonso se chystal velkolepě oslavit křest svého syna a pozval do Burgosu celý svůj dvůr. Nepozval vsak doňu Raquel.

Zato obzvláštní pozornost prokazoval svému panoši donu Alazarovi. Často ho k sobě volal a dával mu zjevně přednost před ostatními pážaty. Jednou si povšiml, jak málo se podobá

Alazarova svěží, hezká tvář tváři jeho sestry. Podivil se tomu, že si toho povšiml, a zapudil tu myšlenku.

Jehuda poslal králi a doně Leonor ke krtinám vybrané dary, pamatoval i na infantku Berengarii. Všiml si, že je zklamána a zarmoucena. Nevzdala se zřejmě naděje, že se zasnoubí s donem Pedrem, viděla už před

sebou kastilskou a aragonskou korunu, korunu spojené Hispárue. Ta nyní zmizela do nenávratna.

S velikou slávou byl infant pokřtěn jménem Fernán Enrique. Poté se don Jehuda navrátil do Toleda.

SEDMÁ KAPITOLA

Již při prvním křižáckém tažení napadli křesťanští bojovníci především nevěřící ve svých zemích, židy.

Vůdcové hnutí to nechtěli; jejich cílem bylo osvobodit Svatou zemi ze jha nevěřících a nic dál. Ale ke křižákům se přidali mnozí, které nepodněcovaly toliko náboženské tužby; zanícení pro věc boží se mísilo s dobrodružnými choutkami a se zištností. Rytíři, jejichž podnikavost byla doma spoutána zákony, doufali, že najdou v moslimských zemích kořist a válečnou slávu. Poddaní sedláci se chápali kříže, aby se zbavili břemene nevolnictví a daní. „Nespočetná chátra," píše bohabojný kronikář té doby, Albertus Aquentis, „přidala se ke křižáckým vojskům spíše proto, aby se hříchů dopouštěla, než aby se za hříchy kála."

Jistý Guillaume le Carpentier z okolí Troyes, divoký řečník a rváč, shromáždil veliký zástup bojechtivých poutníků a táhl s nimi k Rýnu. Přidávalo se k němu stále více lidí, Franků i Němců, záhy jich bylo na sto tisíc. „Poutní bratří" byli nazváni v porýnských zemích tito hrůzní následovatelé křižáků.

„Pozvedl se," praví židovský kronikář té doby, „lid divoký, nespoutaný, surový, smíšený z Franků a Němců, a chystal se táhnout do Svatého Města, aby odtamtud vypudil syny Izmaelovy. Jedenkaždý z těch zločinců si

přišil na svůj šat znamení kříže, i shromáždili se ve velikých zástupech, muži, ženy i děti. A jeden mezi nimi, Vilém, zvaný Tesař, – budiž prokleto jméno zlotřilce – je popouzel a pravil: ‚Hle, chystáme se vytáhnout, abychom se pomstili synům Izmaelovým. Ale což nesedí již zde židé, jejichž otcové ukřižovali našeho Boha? Pomstěme se nejprve na nich. Vyhlazeno buď jméno Judovo, jestliže se budou i nadále vzpírat, aby uznali Ježíše za Mesiáše.' A oni mu naslouchali a pravili jeden druhému: ‚Čiňme podle jeho slov,' a přepadli lid Svaté úmluvy."

A tak nejprve v den šestého ijaru, byl právě sabat, vybili židy města Špýru. Tři dny nato židy města Wormsu. Pak vyrazili na Koiín. Zde se biskup Hermann pokusil své židy ubránit. „Ale brány milosrdenství byly zavřeny," praví kronikář, „a ti zlotřilci pobili žoldnéře a zmocnili se židů. Mnozí, než by přijali vodu křtu, muži, ženy a děti, vrhali se do Rýna, obtěžkáni kameny, volajíce: ‚Slyš, Izraeli, Hospodin Bůh náš jediný.*"

Podobně se dálo v Trevíru, podobně v Mohuči.

O událostech v Mohuči praví kronikář: „Třetího dne měsíce sivanu, o němž kdysi náš učitel Mojžíš pravil: Buďte připraveni na den třetí, kdy se navrátím z hory Sinai – tedy v tento den třetího sivanu o polednách přitáhli k městu s celou svou tlupou Emicho z Leiningen – buď prokleto jméno zlotřilce – a občané mu otevřeli brány. I pravili ti zlotřilci jeden ke druhému: ‚Nyní pomstěme krev Ukřižovaného.' Synové Svaté úmluvy se chopili zbraní na svou obranu; ale nebyli schopni, zesláblí strachem a dlouhým postem, čelit nepříteli. Na biskupském hradě drželi dosti dlouho pevnou bránu do vnitřního nádvoří proti banditům; ale pro velikost hříchů našich nedovedli jim klást odpor. Když pak viděli, že

jejich osud je zpečetěn, dodávali si navzájem odvahy a pravili: ‚Nyní nás co nevidět nepřátelé pobijí, avšak duše naše vejdou bez úhony ve světlou zahradu Eden. Sláva tomu, kdo podstoupí smrt ve jménu jediného Boha,' i rozhodli se: ‚Přinesme oběť ke cti boží.' A když pak nepřátelé pronikli do nádvoří, uviděli muže, zahalené do modlících plášťů, ani tu sedí bez pohnutí. I domnívali se ti zlotřilci, že je to lest. Jali se na ně házet kameny a vystřelovat na ně šípy. Ale ti v modlících pláštích se ani nepohnuli. A tu je pobíjeli svými meči. Ale ti, kteří se utekli dovnitř hradu, zabili se předtím sami, jeden druhého navzájem. V tento den třetího sivanu vpravdě obstáli mohučští židé v oné zkoušce, kterou kdysi uložil Bůh našemu praotci Abrahámovi. A jako řekl Abrahám: Zde jsem, a byl ochoten obětovat i svého syna Izáka, tak přinesli i oni v oběť své děti a nejbližší. Obětoval otec syna, bratr sestru, snoubenec nevěstu, soused souseda. Byla kdy vídána takováto oběť v jediném dnu? Více než jedenáct set se jich dalo usmrtit nebo samo se usmrtilo, aby posvěceno bylo jméno Jediného, Vznešeného, Strašného."

V Řezně pobili poutní bratří sedm set devětačtyřicet židů, jejichž jména jsou zaznamenána v knihách mučedníků. Sto osm jich bylo ochotno přijmout křest. Poutní bratří je zahnali do Dunaje, spustili na vodu veliký kříž, ponořili židy do vody a smáli se a volali: „Nyní jste křesťany a nedejte se již nikdy přistihnout při židovské nevěře." Vypálili synagógu a z pergamenu hebrejských svitků Písma svatého si vyřezali vložky do bot.

A tak v rýnských zemích přišlo v měsících ijaru, sivanu a tamuzu o život dvanáct tisíc židů a čtyři tisíce ve Švábsku a Bavorsku.

Většina světských i duchovních knížat zavrhovala hanebnosti poutních bratří a násilné křty. Německý císař Jindřich Čtvrtý vyjádřil ve slavnostní řeči svůj odpor nad krveprolévánim a dovolil násilně pokřtěným návrat k židovské víře. Zavedl také řízení proti mohučskému arcibiskupovi, že sdostatek nechránil své židy a že se obohatil jejich majetkem. Arcibiskup musil uprchnout, císař zabavil jeho příjmy a poskytl židům odškodné.

Poutní bratří většinou žalostně skončili dříve, než se dostali do Svaté země. Mnoho tisíc jich pobili Uhři, jejich vůdcové, Guillaume le Carpentier a Emicho z Leiningen, vrátili se domů s hanbou, provázeni jen chatrnými zbytky své zdivočelé tlupy. Kronikář vypráví, že se Guillaume před zahájením své výpravy dotázal rabína z Troyes, jak skončí jeho tažení. I odpověděl rabín: „Budeš nakrátko žít v slávě, ale potom se přemožen a na útěku vrátíš do tohoto města se třemi koňmi.“ Guillaume mu pohrozil: „Až se vrátím a budu-li mít o jediného koně víc, zabiji tebe i všechny ostatní židy ve Francii.“ Když se pak vracel, byli s ním tři lidé na koních, měl tedy celkem čtyři koně a těšil se, že rabína zabije. Ale když projížděl městskou branou, uvolnil se kámen a zabil jednoho z jeho průvodců i s koněm. Nato upustil Guillaume od svého předsevzetí a odešel do kláštera.

Když nyní došlo k novému křižáckému tažení, připomínali si židé útrapy, které museli tehdy zakusit jejich otcové a které jsou zaznamenány v knize „Údolí slz“, i byli plni obav.

A záhy poté se jim dělo tak jako kdysi. Ale tentokráte to byli především panovníci, kteří je utiskovali.

Český vévoda Vratislav donutil své židy ke křtu, a když se pak chtěli vystěhovat, aby se mohli navrátit k židovské víře, prohlásil všechen jejich majetek za zabavený. Jeho komoří, vzdělaný pán, měl k vystěhovalcům z vévodova pověření promluvu v latinských hexametrech:

„Z pokladů Jeruzaléma nic nepřinesli jste do Čech,
nazí jste přišli sem k nám a nazí zas půjdete odtud.“

Nejvíce trpěli židé ve francouzském království. Tam se jich při minulém křižáckém tažení ujali Ludvík Sedmý a Ellinor de Guienne. Ale král, který vládl ve Francii nyní, Filip August, postavil se sám v čelo těch, kteří vraždili a olupovali „ono prokleté plémě“. „Židé,“ prohlásil král, „zmocnili se zločinnou lstí velikého počtu domů mého hlavního města Paříže. Oloupili nás právě tak jako jejich předkové Egypťany.“ Aby tuto loupež pomstil, dal žoldnéři o sabatu obklíčit synagógu v Paříži a synagógu v Orleansu a nepustil odtamtud židy dřív, dokud nevydrancoval jejich domy. Musili svléci i své sváteční oděvy a vrátit se polonazí do svých nahých domovů. Potom vydal rozkaz, aby nechali svůj majetek na místě a opustili do tří měsíců jeho říši.

Většina vypuzených se uchýlila do sousedních hrabství, která byla podle jména královými vazalskými zeměmi, ale ve skutečnosti byla samostatná.

Ale ruka krále Filipa Augusta na ně dosáhla i tam.

Byla tu kupříkladu champagneská markraběnka Blanche, starší dáma svobodomyslných názorů a laskavého srdce. Přijala do své země mnoho

vystěhovalců. Na francském území bylo pak odedávna zvykem, že o velikonočním týdnu byl vždy některý zástupce židů, představený obce nebo rabín, na paměť Kristova umučení veřejně zpolíčkován. Markraběnka dovolila svým židům, aby se z tohoto naturálního úkonu vykoupili penězi, které dostávala církev. Král Filip August, podrážděn tím, že vystěhovalci nalezli u markraběnky Blanche útočiště, požadoval od své vazalky, aby toto opatření zrušila. Odvolával se na Svatou válku, a tak se musila podřídit.

Ale osud ušetřil židy této potupy, došlo však k tomu způsobem kormutlivým, ba tragickým. Ještě před velikonocemi zabil totiž jeden křižák, poddaný krále Filipa Augusta, na území markraběnky, ve městě Bray-sur-Seine, jednoho žida. Markraběnka odsoudila vraha k smrti a nařídila popravu na den svátku purim, na den, kdy židé slaví pád svého nepřítele Hamaná skrze královnu Ester a jejího pěstouna Mardochea. Židé města Bray přihlíželi popravě vraha nepochybně s velkým zadostučiněním. Králi Filipu Augustovi bylo oznámeno, že prý vrahovi, jeho poddanému, svázali ruce a nasadili mu na hlavu trnovou korunu, vysmívajíce se tak Spasitelovu utrpení. Královský zlosyn, jak jej nazývá kronikář, vyzval poté markraběnku, aby všechny židy města Bray vzala do zajetí. Když se zpěčovala, poslal král do Bray vojáky. Židé byli pochytáni a postaveni před rozhodnutí mezi křtem a smrtí. Čtyři se dali pokřtít, devatenáct dětí mladších třinácti let bylo vsazeno do kláštera, všichni ostatní židé byli upáleni na sedmadvaceti hranicích. Markraběnce Blanche Filip August řekl: „Teď už se tvoji židé nemusí nechat o

velikonocích pohlavkovat, paní.“ Načež odtáhl do Svaté války.

Ale židé celé severní Francie se již necítili bezpečni a vyslali posly za svými bratry do šťastnějších zemí, do Provence a do Hispárůe, s žádostí o pomoc.

Největší naděje vkládali do mocné obce toledské. Tam poslali muže, který byl pokládán za největšího a nejzbožnějšího z francouzských židů, rabbiho Tobiáše ben Šimona.

Sotva se don Jehuda vrátil, rabbi Tobiáš ho navštívil.

Náš pán a učitel Tobiáš ben Šimon, zvaný ha-Chasíd, zbožný, episcopus judaeorum francorum, nejvyšší hlava francouzských židů, byl teolog v Izraeli slavný a proslulý. Měl nenápadný zevnějšek a skromné chování. Pocházel ze staré rodiny učených židů, kteří před necelým stoletím uprchli před poutními bratřími z Německa do severní Francie.

Mluvil pomalu, nečistou hebrejštinou německých židů, nářečím aškenázi, které znělo zcela jinak než ušlechtilá, klasická hebrejština, na kterou byl don Jehuda zvyklý. Ale brzy zapomněl na výslovnost rabbiho Tobiáše pro obsah toho, co mu pověděl. Rabbi vyprávěl o nesčetných, rafinovaně promyšlených, krutých příkořích ze strany krále Filipa Augusta a o hrůzných, krvavých událostech v Paříži, v Orleansu, v Bray-surSeine, v Nemoursu a ve městě Sensu. Vyprávěl zdlouhavě, vyprávěl o drobných útrapách, které pronásledovatelé působili židům, se stejnou důkladností a obšírností jako o strašných krveprolitích, a tak se i drobné události zdály veliké a každá veliká událost byla jen článkem v nekonečném řetězu. A znovu a znovu se ozýval refrén: „I

volali: ‚Slyš, Izraeli, náš Bůh je jediný', a byli povražděni."

Bylo zvláštní naslouchat vyprávění tohoto nevzhledného rabbiho o všech těch hrozných událostech v tichém, nádherném, bezpečném domě. Rabbi Tobiáš mluvil dlouho a naléhavě. Ale don Jehuda naslouchal s vytrvalou pozorností. Jeho živá představivost mu umožňovala vžívat se do věcí, o kterých rabbi hovořil. Procitly v něm vlastní trpké vzpomínky. Tenkrát, před půldruhým lidským věkem, počínali si moslimové v jeho rodné Seville stejně jako nyní křesťané ve Francii. I oni napadli nejprve „nevěřící", které měli při ruce, židy, a postavili je před rozhodnutí, aby buď přestoupili k jejich víře, nebo aby zemřeli. Jehuda si dovedl dobře představit, jak je těm, kteří byli napadeni nyní.

„Zatím," řekl rabbi Tobiáš, „nám ještě pomáhají hrabata a baroni nezávislých území. Ale pomazaný zlotřilec na ně naléhá a oni se mu nebudou dlouho protivit. Jejich srdce nejsou zlá, ale nejsou ani dobrá, a oni pro spravedlnost a kvůli židům nepovedou válku proti francouzskému králi. Není daleko doba, kdy budeme musit putovat dál, a nebude to snadné; neboť jsme nezachránili nic kromě vlastní kůže a několika svitků tóry."

V krásném domě panoval mír, nádhera a klid. Příjemně šuměly vodotrysky; zlatě, modře a červeně zářila ze stěn písmena ušlechtilých veršů. Tenké, bledé rty v podivně neživé rabbiho tváři odříkávaly jednotvárně slovo za slovem. Ale don Jehuda viděl před sebou ty spousty, spousty židů, jak vlekou zemdlené nohy, jak odpočívají na okraji cesty, úzkostlivě se rozhlížejíce, jaké

nové nebezpečí jim hrozí, jak sahají po dlouhých holích, které si ulomili kdesi ze stromu, a jak putují dál.

Starost o francouzské židy zaměstnávala dona Jehudu již v Burgosu a jeho čilý duch osnoval již mnohé plány, jak pomoci. Ale teď, když naslouchal vyprávění rabbiho Tobiáše, začal se mu rýsovat nový plán; bude to smělá, svízelná akce. Ale není tu jiná možnost, jak opravdu pomoci. Pohled na nevzhledného rabbiho, který neprosil, ani nenabádal, ani se ničeho nedožadoval, Jehudu vzrušoval.

Když přišel nazítří Efraim bar Abba do Castilla Ibn Ezra, byl Jehuda rozhodnut. Don Efraim, dojat vyprávěním rabbiho Tobiáše, chtěl shromáždit fond v částce deseti tisíc zlatých maravedí na pomoc pronásledovaným ve Francii, on sám chtěl věnovat tisíc maravedí, a žádal dona Jehudu o příspěvek.

Ten však odpověděl: „Vyhnancům mnoho nepomůžeme, jestliže jim dáme peníze, které jim pomohou z nouze na několik měsíců nebo snad na rok. Hrabata a baroni, v jejichž městech jsou nyní usídleni, králi ustoupí a vyženou je znovu a oni budou bez cíle štváni po světě, upadajíce do rukou stále novým nepřátelům, odsouzeni ke konečné záhubě. Je pouze jediná pomoc: usadit je na bezpečném místě, kde by mohli trvale zůstat.“

Parnas aljamy byl nemile překvapen. Kdyby teďv době Svaté války vtáhly do země zástupy chudých židů, mělo by to nutně zlé následky. Arcibiskup by opět kázal a štval a celá země by mu dala za pravdu. Toledští židé jsou vzdělaní, mohovití, civilizovaní, získali si úctu u ostatních občanů; budou-li teď do země vpuštěny stovky a snad tisíce francouzských židů, kteří jsou žebráky a

neznají řeč a mravy země, kteří tudíž budou nápadní svým oděvem a cizími, špatnými způsoby, nepřinese to jim samým žádnou pomoc a toledští židé tím budou vážně ohroženi.

Leč Efraim se bál, že by takovéto námitky šíleně odvážného Ibn Ezru v jeho předsevzetí jen posílily. Vyslovil tedy jiné námitky: „A zdalipak se kdy budou," řekl, „tito francouzští židé tady cítit doma? Jsou to drobní lidé. Obchodovali s vínem, zabývali se drobnými obchůdky, znají jen ubohé kramaření, jaké poznali ve Francii, nedovedou uvažovat velkoryse, nemají ani potuchy o velikém podnikání. Nekárám je za to; byl jim přisouzem takovýto ubohý, tvrdý život, mnozí jsou syny těch, kteří musili uprchnout z německých zemí, nebo sami ještě prožili pronásledování v Německu. Nedovedu si představit, jak se tihle zkormoucení, vystrašení lidé vžijí do našeho světa." Don Jehuda mlčel; párnasovi se zdálo, jako by se docela nepatrně usmíval. Don Efraim pokračoval naléhavěji: „Sám náš veliký host je zbožný muž, učenec právem proslulý. Ale i když je v jeho knihách uloženo tolik hlubokých a velkolepých myšlenek, mnohé mě u něho překvapuje. Pohlížím na morálku a dodržování přikázání přísněji než ty, done Jehudo, ale tento náš pán a učitel Tobiáš dělá ze života jediné ustavičné pokání. Jeho měřítka a názory jeho přívrženců jsou jiné než naše. Domnívám se, že naši bratři z Francie by nevycházeli dobře s námi a my s nimi."

Go don Efraim neřekl, ale co chtěl tomuto donu Jehudovi, mešumadovi, odpadlíkovi, připomenout, bylo, že rabbi Tobiáš měl nejtvrdší slova zatracení právě pro ty, kteří byli jako on, pro ty, kteří odpadli od víry. Neznal

shovívavost ani k „anusim“, to jest k těm, kteří se nechali přimět ke křtu hrozbou smrti, ani když se pak opět vrátili k židovské víře. Ať jen ví don Jehuda, který dobrovolně a bez nebezpečí sloužil tak dlouho cizímu Bohu, že je v očích tohoto rabbiho Tobiáše a jeho stoupenců odsouzen k trestu vyhlazení, takže jeho duše bude zničena spolu s jeho tělem. Chtěl by aljamě i sobě samému pověsit na krk lidi, kteří o něm takto soudí?

„Zajisté,“ řekl nevypočitatelný don Jehuda, „tento veliký muž je jiný než my. Lidé jako my jsou mu možná z duše cizí, lidé jako já jsou mu snad dokonce odporní. Ajistě nemálo jeho stoupenců bude mít právě tak chmurné názory jako on. Ale i ti pronásledovaní bratři, které kdysi vpustil do země můj strýc, don Jehuda ibn Ezra ha-násí, kníže, byli velmi odlišní a bylo nejvýš nejisté, zda se zde sžijí. A oni se sžili. Vzkvétají a jsou spokojeni. Věřím, že si zvykneme i na způsob života svých franských bratří, jestliže se o to budeme doopravdy snažit.“

Don Efraim tu seděl celý skrčený ve svém příliš velikém oděvu, v duchu počítal a byl hluboce zkormoucen. „Zakládal jsem si na tom,“ řekl, „že na franské uprchlíky vynaložíme deset tisíc zlatých maravedí. Jestliže je přivedeme sem do prostředí, v němž si nebudou umět vydělat na živobytí, budeme se o ně musit starat celá léta, snad navždy. Deset tisíc zlatých maravedí na dlouho nevystačí. A my máme navíc platit saladinský desátek. Je tu dále ještě fond na výkupné za zajatce. Je už značně odčerpán a žádá se z něho víc než kdykoli předtím. Na celém světě poskytuje Svatá válka synům Edomovým i synům Hagařiným dobrou záminku, aby brali židy do zajetí a aby vymáhali vysoké výkupné.

Písmo přikazuje zajaté osvobozovat. Pokládám proto za nezbytnější poslouchat tohoto svatého přikázání. Pokládám za méně důležité přivést sem ty tvoje tisíce franských chuďasů. Bylo by to milosrdné, ale bylo by to, odpusť mi upřímná slova, lehkomyslné, nezodpovědné.“

Dona Jehudy se to zřejmě nedotklo. „Nejsem dost učený ve věcech Písma,“ odvětil, „ale v sluchu i v srdci mi utkvělo přikázání našeho učitele Mojžíše: Jestliže vedle tebe upadne tvůj bratr do bídy a jestliže strádá, je na tobě, aby ses ho ujal, aby živ byl vedle tebe.’ Ostatně mám za to, že si budeme moci dovolit splnit jednu povinnost a nezanedbat druhou. Dokud se mi bude dařit,“ a říkal to laskavě i domýšlivě zároveň, „uchránit tuto kastilskou zemi před válkou, dotud bude toledská aljama vydělávat tolik, že se nebude musit ani dotknout fondu na výkupné, bude-li chtít poskytnout chléb a přístřeší několika tisícům franských židů.“

Dona Efraima svíral strach stále mučivěji. Tento zpupný člověk nechce tedy vidět, jak nebezpečný je jeho záměr, snad to opravdu ani nevidí. Efraim se už nedokázal ovládnout, musil dát výraz své úzkosti, pramenící hluboko v srdci: „Uvážil jsi též, můj bratře a pane done Jehudo,“ řekl, „jak silnou zbraň dá tvoje předsevzetí do rukou arcibiskupovi? Rozpoutá všechny mocnosti pekelné, než připustí, aby tvoji franští židé přišli do země. Obrátí se na onoho vyhlášeného francouzského krále. Obrátí se na papeže. Bude kázat a štvát lid, že uprostřed Svaté války přivádíme do Kastilie houfy žebráků a nevěřících. Těžíš se veliké přízni krále našeho pána. Ale i arcibiskupovi je don Alfonso nakloněn a doba, Svatá válka, je příznivá jemu a je proti nám. Získal sis nehynoucí zásluhu, done Jehudo, že jsi

uhájil naše fueros a svobody proti nepříteli. Ale podaří se ti to podruhé?“

Efraimova slova na dona Jehudu zapůsobila a znovu si uvědomil obtížnost svého záměru. Snad se opravdu přecenil. Ale skryl své pochybnosti, nasadil si, jak don Efraim očekával, sebejisté vzezření a řekl suše: „Vidím, že se můj návrh nesetkává s tvým souhlasem. Uzavřeme dohodu. Ty seber svých deset tisíc zlatých maravedí. Já pak se pokusím získat od krále souhlas k tomu, aby pronásledovaní byli vpuštěni do země a aby jim byla poskytnuta práva a svobody, kterých potřebují. Učiním to ve vší tichosti, bez podpory ze strany aljamy, bez prosebných bohoslužeb v synagógách, bez modliteb žalosti a nářků, bez slavnostní delegace ke králi. Nech všechno na starosti mně a jenom mně.“ Viděl, jak tu jeho společník sedí zarmoucen; to nechtěl připustit. Vřelým tónem dodal: „Ale jestliže se mi to podaří, jestliže mi král řekne ano, potom, to mi slib, zanech i ty svého odporu, vzdej se ho v srdci a buď mi nápomocen při uskutečnění mého díla celou silou moudrosti, kterou ti propůjčil Bůh,“ a podal mu ruku.

Don Efraim, proti své vůli podmaněn, ale stále ještě zmítán pochybnostmi, uchopil jeho ruku a odpověděl: „Tak se staň.“

Zatím král v Burgosu, v blízkosti doni Leonor, zapomněl na Toledo a na vše, co k němu patřilo. Vychutnával klid a bezpečí svého hradu v Burgosu. Měl syna a dědice. Byl hluboce uspokojen.

Ale když zůstával vzdálen týdny a měsíce svého hlavního města, naléhali jeho rádcové, aby se vrátil.

Sotvaže měl burgoské hradby za zády, zmocnil se ho opět někdejší nepokoj a trýznilo ho prokletí, které na něm spočívalo: že musí čekat a čekat, že je mu znemožněno získat další území pro svou říši. Alfonso Šestý a Sedmý nosili císařskou korunu, jejich velké činy opěvovali pěvci; o tom, čeho dosáhl on, skuhralo jen několik mizerných romancí.

Když se pak před ním vynořila skála, na které leží Toledo, zmocnila se ho jeho netrpělivost vší silou, a tak hned první den si dal k sobě zavolat svého escrivana, člověka, se kterým se musil hrdlit, aby směl splnit svou rytířskou povinnost a vsednout na válečného koně.

Jehuda očekával dychtivě králův návrat. Chtěl mu, jakmile se naskytne příležitost, přednést svůj velký plán a domoci se ediktu, který by umožnil franským židům přistěhování do Kastilie. Nachystal si dobré argumenty. Po celé zemi se všecko hýbe a roste, je třeba nových rukou, je nutno jako za časů Alfonsa Šestého a Sedmého osídlovat zemi novými lidmi.

A tak stál konečně před králem a přednášel mu zprávu. Mohl opět hovořit o velkých úspěších, o potěšitelně vysokých příjmech, o dalších třech městech, která byla vyrvána odbojným grandům a podřízena Alfonsově moci. Všude v zemi vznikaly nové slibné podniky, i v samotném Toledu a v jeho nejbližším okolí. Byla tu sklářská huť, velká výrobna kožší, hrnčířská dílna, továrna na papír, a kromě toho byla dále rozšířena ražba mincí a zvelebeny královské hřebčince.

Zatímco Jehuda takto plynně vykládal, uvažoval v duchu, zda by neměl již hned v této první chvíli přednést králi svou velikou žádost. Ale don Alfonso mlčel a jeho tvář byla neproniknutelná.

Jehuda mluvil dál. Uctivě se otázal, zda si pan král povšiml na zpáteční cestě v okolí Ávily velikých stád dobytka; chov dobytka že je nyní jednotně řízen, takže je možno rovnoměrně využívat pastvin. A zda našel don Alfonso na zpáteční cestě čas, aby se podíval na plantáže bource morušového, určené pro jeho hedvábnickou manufakturu.

Konečně otevřel král ústa. Ano, řekl, viděl bourcové plantáže i stáda i některé další věci, svědčící o horlivosti jeho escrivana. „Ale nechci, abys mě tím dále nudil," řekl rozmrzele nenadále změněným tónem. „Tvé služby jsou známy a uznávány. Mne teď zajímá jen jedno: kdy budu konečně moci napravit pohanu a zasáhnout do Svaté války?"

Jehuda se nenadál, že králova milost se tak rychle obrátí v nepřátelství. S trpkostí a zármutkem si uvědomil, že rozmluvu o osídlení vyhnaných židů bude musit odsunout. Ale nemohl si odpustit, aby nevyvrátil Alfonsovu pošetilou výtku.

„Doba, kdy budeš moci vstoupit do války, pane králi," řekl, „nezávisí jen na financích tvé země. Ty jsou v pořádku." A vyzývavě doložil: „Až budou ostatní panovníci Hispárůe, zejména Aragonec, ochotni vytvořit společně s tebou jednotně vedenou armádu, budeš moci, pane králi, přispět vyšší částkou než jen svým podílem. I kdyby to bylo již zítra. Tím si buď jist."

Alfonso svraštil čelo. Ten žid ho vždycky odbude nějakým drzým, posměšným „až". Nevšímal si ho, začal přecházet po místnosti sem a tam.

Potom se nečekaně zeptal přes rameno: „Pověz mi, jak je to vlastně s Galianou? Přestavba měla být teď někdy dokončena." – „Je dokončena," odpověděl hrdě

Jehuda, „a je kupodivu, co můj Ibn Omar z té staré boudy udělal. Budeš-li, pane králi, chtít, budeš se tam moci usídlit během čtrnácti dnů či nejpozději do tří neděl.“

„Budu možná chtít,“ řekl prostě Alfonso. „Buď jak buď, rád bych se podíval na to, co jste udělali. Podívám se tam ve čtvrtek, snad i dříve. Vzkážu ti. A ty mě doprovodíš a podáš mi výklad. A přivedeš s sebou zase doňu Raquel,“ uzavřel s předstíranou nenuceností.

Jehuda se hluboce ulekl. Neobvyklé pozvání dona Alfonsa v něm obnovilo někdejší těžké obavy.

„Jak poroučíš, pane králi,“ řekl.

V určenou hodinu očekávali Jehuda a Raquel krále před branou Huerty del Rey. Don Alfonso se dostavil přesně. Hluboce a zdvořile se uklonil před Raquel a přívětivě pozdravil escrivana. „Ukaž mi tedy, co jste udělali,“ řekl s bodrostí trochu nucenou.

Pomalu procházeli parkem. Teď už tu nebyly záhony se zeleninou, nýbrž půvabně seskupené rozmanité ozdobné rostliny, stromy i křoviny. Malý lesík byl ponechán tak, jak byl. Rybníček vsak měl nyní odtok, takže do řeky Tajo vedi potůček, překlenutý několika můstky. Byly zde pomerančovníky a stromy plodící dovedně pěstované ohromné citróny, které byly až dosud v křesťanských zemích neznámé. Ne bez jisté pýchy ukázal Jehuda králi tyto plody; „plody Adamovými“ je nazývali moslimové, neboť Adam překročil zákaz Páně, když tohoto plodu ochutnal.

Po Široké, pískem posypané cestě se vraceli k zámku. I nadále zůstal na bráně pozdrav, psaný arabskými písmeny:

alafia, zdar, požehnání. Prohlíželi si vnitřek. Podél stěn se táhly divany, gobelíny visely s malých galerií, krásné koberce pokrývaly podlahy, všude skýtala tekoucí voda příjemný chládek. Mozaikové práce na stěnách a stropech nebyly ještě hotovy. „Netroufali jsme si," vysvětloval Jehuda, „vybrat verše a pořekadla bez tvých pokynů. Očekáváme tvé rozkazy, pane králi."

Don Alfonso byl málomluvný, i když se mu palác zřejmě zamlouval. Obvykle se příliš nestaral o to, jak vypadá hrad nebo dům. Tentokrát se díval na všecko vnímavějším pohledem. Židovka měla pravdu: jeho tvrz v Burgosu je strašně chmurná, nová Galiana je krásná a pohodlná. Přesto mu hrad v Burgosu vyhovoval lépe; necítil se dobře v téhle změkčilé nádheře. Říkal zdvořile uznalé, nuceně věty, jeho myšlenky byly roztoulané, jeho slova byla stále skrovnější. Také doña Raquel mluvila málo a poznenáhlu se odmlčel i don Jehuda.

Patio bylo spíše zahradou než dvorem. I zde byla veliká nádrž s vodotryskem. Dokola byla loubí, matová zrcadla vyvolávala zdání, že se zahrada prostírá donekonečna. S bezděčným uznáním se král obdivoval, co všecko ti lidé dokázali v tak krátké době vytvořit.

„Nebyla jsi zde někdy, paní," obrátil se pojednou na doňu Raquel, „během stavby?" – „Ne, pane králi," odpověděla dívka. „To není hezké," pravil král, „žádal jsem tě přece o radu a pomoc." – „Můj otec a Ibn Omar," namítla Raquel, „vyznají se mnohem lépe v otázkách stavby i bytového zařízení." – „A líbí se ti Galiana ve své nynější podobě?" otázal se don Alfonso. „Postavili ti nádherný zámek," odpověděla Raquel s upřímným nadšením. „Stojí tu jako čarovný palác z našich pohádek." Říká z *našich* pohádek, myslil si král. Je stále

cizinkou a dává mi stále na srozuměnou, že kde je ona, tam jsem cizincem já. „A je všecko tak, jak sis představovala?“ zeptal se. „Snad to či ono bys tu nechtěla mít. Nechceš mi dát žádnou radu, ani nejmenší?“ S lehkým údivem, ale bez rozpaků pohlédla Raquel na tvrdošíjného muže. „Protože tak poroučíš, pane králi,“ řekla, „povím ti svůj názor. Nelíbí se mi zrcadla v těch ochozech. Nemám ráda, vidím-li svůj obraz znovu a znovu, a je mi tak trochu nevolno, když vidím tebe a otce a stromy a vodotrysky ve skutečnosti a zároveň v obraze.“ – „Dáme tedy ta zrcadla pryč,“ rozhodl král. Nastalo trochu stísněné ticho.

Seděli na kamenné lavičce. Don Alfonso se na Raquel nedíval, ale viděl ji v zrcadle arkád. Díval se na ni zkoumavě. Viděl ji poprvé. Byla smělá i zasněná, moudrá i naivní, mnohem mladší než on i mnohem starší. Kdyby se ho byli ještě před čtrnácti dny zeptali, zda si na ni za celou tu dobu v Burgosu vzpomněl, byl by mohl s dobrým svědomím říci, že ne. A byla by to lež; ve skrytu duše ho vzpomínka na ni ustavičně provázela.

Zkoumal ji dále v zrcadle svým pohledem. Její útlá tvář s velikýma modrošedýma očima pod černými vlasy byla upřímná, dětská, ale za nevysokým čelem se dozajista skrývá leccos povážlivého. Není dobré, že ani v Burgosu na ni nepřestal myslit. „Alafia, zdar, požehnání“, hlásal pozdrav nad branou jeho nového zámku, ale není dobré, že dal tento zámek zbudovat. Don Martin ho tenkrát pokáral právem: moslimská nádhera nesluší křesťanskému rytíři, zvlášť ne v době křižáckého tažení.

Don Martin mu kdysi vysvětlil, že vyspat se s ženskou od trénu je zcela obyčejný hřích, těžší hřích že je

spát s moslimskou zajatkyní a ještě těžší hřích se šlechtičnou. Spát se židovkou, to je jistě hřích nejtěžší.

Doña Raquel, aby přerušila nedobré mlčení, řekla, a snažila se mluvit zvesela: „Jsem zvědava, pane králi, jaké verše vybereš na mozaiky. Ty teprve dají domu pravý smysl. A poručíš si písmena latinská nebo arabská?“

Don Alfonso si myslil: Jak je tato dívka odvážná a nerozpačitá, sebevědomá, hrdá na svou moudrost a na svůj vkus. Ale já se jí zmocním. Ať si don Martin říká, co chce. Nakonec přece jen potáhnu do Svaté války a všechny hříchy mi budou odpuštěny.

Řekl: „Myslím, že si nevyberu žádné verše, paní, a nebudu ani určovat, zda mají být písmena latinská nebo arabská nebo hebrejská.“ Obrátil se k Jehudovi: „Dovol, abych byl k tobě tak upřímný, milý escrivano, jako byla ke mně doña Raquel v Burgosu. Co jste tady udělali, je velice krásné a umělci a znalci to budou chválit. Ale mně se to nelíbí. To nemá být výčitka, chraň bůh. Naopak, obdivuji se tomu, jak dobře a rychle jste to všecko udělali. A jestliže mi namítneš: Tak jsi mi to uložil a já jsem tě jen poslechl, budeš mít pravdu. Říkám ti, jak to je: Tenkrát, když jsem ti dal tento pokyn, zatoužil jsem právě po něčem takovém. Ale byl jsem mezitím v Burgosu, ve svém starém, strohém zámku, v němž se naše doña Raquel tak nedobře cítí. Nuže, já se teď cítím nedobře tady a myslím si, že i když budou zrcadla pryč a i když budou ze stěn zářit nejkrásnější verše, nebudu se tu cítit dobře.“

„To je mi líto, pane králi,“ řekl s předstíranou lhostejností don Jehuda. „Na tuto stavbu byla vynaložena spousta práce a spousta peněz a rmoutí mě, že

nepředložené slovo mé dcery tě svedlo íc postavení domu, který se ti nelíbí.“

Byla to troufalost, pomyslil si král, že mi chtěl don Martin zakázat postavit islámský zámek. A nebude mi ani zakazovat, abych s tou židovkou spal.

„Jsi urážlivý, done Jehudo ibn Ezro,“ řekl, „jsi hrdý muž, nezapírej. Když jsem ti tenkrát chtěl dát Castillo de Castro jako alboroque, odmítl jsi. A naše ujednání bylo přece velké ujednání a vyžadovalo veliký nadávek. Jsi povinen to odčinit, milý escrivano. Tento zámek – vina je pouze na mně, jak už jsem řekl – není pro mne dost vhodný, je na vojáka příliš pohodlný. Ale vám se líbí. Dovol mi, abych vám jej věnoval.“

Jehuda zbledl, ještě více zbledla doña Raquel. „Však vím,“ pokračoval král, „že máš dům, nad nějž si lepší ani nemůžeš přát. Ale tento zde je snad vhodný pro tvou dceru. Což nebyla kdysi La Galiana palácem moslimské princezny? Zde se bude tvé dceři dobře bydlet, tento dům je pro ni jako stvořený.“ Slova zněla zdvořile, ale tvář toho, který je říkal, byla temná; čelo bylo svraštělé, zářivě jasné oči hleděly na doňu Raquel téměř nepřátelsky.

Odtrhl od ní pohled, přistoupil těsně k donu Jehudovi a řekl mu přímo do tváře, tise, ale tvrdě a s důrazem na každé slovo, takže to Raquel musila slyšet: „Abys mi rozuměl, *chci*, aby zde tvoje dcera bydlela.“

Don Jehuda stál před ním zdvořilý, pokorný, ale nesklopil před ním oči, a byly to oči plné hněvu, pýchy a zášti. Alfonsovi nebylo dáno nořit se hluboko do duše lidí. Ale tentokrát, jak tu stál tváří v tvář svému escrivanovi, tušil, jak divoká bouře zuří v Jehudově nitru,

a na zlomek vteřiny zalitoval, že ho svou výzvou zahnal do úzkých.

Nastalo hluboké ticho, které ty tři obestřelo přímo tělesně. Potom s přemáháním Jehuda řekl: „Prokázal jsi mi velikou milost, pane králi. Nenič mě milostí přílišnou.“ – „Tenkrát jsem ti odpustil,“ odpověděl don Alfonso, „že jsi odmítl moje alboroque. Nerozhněvej mě podruhé. Chci tento zámek věnovat tobě a tvé dceři. Sic volo,“ řekl tvrdě, zřetelně odděluje jedno slovo od druhého, a opakoval kastilsky: „Chci tomu!“

A náhle se s vyzývavou zdvořilostí obrátil k dívce: „Což mi ani nepoděkuješ, doño Raquel?“

Raquel odpověděla: „Zde stojí don Jehuda ibn Ezra. Je to tvůj věrný služebník a je to můj otec. Dovol mi, abych požádala jeho, aby ti odpověděl.“

Král se díval zuřivě, bezmocně a úpěnlivě z Jehudy na doňu Raquel, z doni Raquel na Jehudu. Co si to tihle dva dovolují? Nestojí tu jako nějaký nevítaný prosebník?

Ale tu již don Jehuda řekl: „Dopřej nám času, pane králi, abychom nalezli slova pro náležitou odpověď a uctivý dík.“

Domů se Raquel vracela v nosítkách. Jehuda jel vedle ní na koni. Očekávala, že jí otec vysvětlí, čeho tu byli svědky. Co on řekne a rozhodne, to bude správné.

Tenkrát v Castillu Ibn Ezra ji vzrušilo, když ji král tak „neobvyklým“ způsobem pozval. Uklidnilo ji, že se pak dále nic nedělo; byla ovšem také trochu zklamána. Nové pozvání dona Alfonsa ji naplnilo novým očekáváním, jakousi nikoli nepříjemnou stísněností. Ale co se událo nyní, ta jeho drzá, nezkrotná, velitelská výzva, to přišlo jako úder. V tom už nebylo ani za mák

kurtoazie. Tento muž ji chce obejmout, chce ji líbat svými zpupnými, nahými rty, chce s ní ležet. A neprosí, on jí rozkazuje: sic volo!

Kdysi v Seville vedli začasté moslimští rytíři a básníci s Raquel galantní rozhovory; ale jakmile zabíhala jejich slova příliš daleko, byla Raquel hned plachá a uzavřená. I když dámy mezi sebou žvatlaly o rozmanitých způsobech lásky a rozkoše, naslouchala jen s rozpaky a s nelibostí; dokonce i se svou přítelkyní Lajlou mluvila o těchto věcech jen v náznacích. Jiné bylo, když verše básníků vyprávěly o tom, jak muži a ženy pozbyli vášnivou láskou rozumu, nebo když o těchto věcech vyprávěli vypravěči pohádek s přivřenýma očima a s uchváceným vzezřením; pak vídala i Raquel ve své duši plamenné, matoucí obrazy.

Také křesťanští rytíři hovořili hodně o lásce, o „milostnosti“. Ale to byly liché, přehnané řeči, byla to kurtoazie a jejich milostné verše měly v sobě jakousi strnulost, byly chladné a neskutečné. Občas si představovala, jaké by to asi bylo, kdyby některý z těch pánů, oděných v železo nebo těžký brokát, odhodil oděv a objal ji. Byla to představa, při které se jí úžil dech, ale hned nato se jí to vše zdálo směšné a v této směšnosti utonulo vše dráždivě ožehavé.

A nyní je zde tento král. Viděla jeho holá, vyholená ústa v rezavě plavých vousech, viděla jeho zářivé, divoké oči. Slyšela, jak říká, ne hlasitě a přece tak, že se to rozléhalo jako hrom v jejím sluchu i v srdci: Chci tomu! Nebyla zbabělá, ale jeho hlas jí naháněl strach. Ale nejen strach. Tento hlas jí pronikal skrz naskrz. Rozkazoval, a to byl jeho způsob kurtoazie, a i když to nebyl způsob

něžný ani ušlechtilý, byl přece velice mužný a dojista ne směšný.

A teď jí rozkázal: Miluj mě, a ona byla rozechvěna až do hloubi srdce. Bylo jí jako onomu třetímu bratrovi, když stál před jeskyní a nevěděl, má-li vejít z jasného, bezpečného dne do bledězlatého šera; v jeskyni byl kníže dobrých duchů, ale byla tam i Smrt, ničitelka všech věcí; a s kým se tam uvnitř třetí bratr setká?

Otec klusal vedle ní s klidnou tváří. Jak je dobře, že má otce. Královo slovo způsobilo, že teď budou musit podruhé od základu změnit svůj život. Bude to otec, který rozhodne. Jeho tělesná blízkost, jeho přívětivě pozorný zrak jí dodával jistoty.

Ale don Jehuda, přestože se tvářil tak klidně, byl sám zmítán vírem protichůdných myšlenek a pocitů.

Raquel, svou Raquel, svou dceru Raquel, něžnou, moudrou, líbeznou jako květ, tu že by měl vydat tomuto muži!

Don Jehuda vyrostl v islámské zemi, kde zvyk i zákon dovolovaly muži mít více žen. Takováto další žena požívala mnohých práv, další žena velkého pána požívala i vážnosti. Ale nikoho by bylo nenapadlo, že by muž významu kupce Ibrahima mohl dát někomu svou dceru jako další ženu, a kdyby to byl třeba i emír.

Don Jehuda sám nemiloval nikdy žádnou ženu kromě Raqueliny matky, která zahynula nešťastnou náhodou velmi brzy po narození chlapce Alazara. Ale don Jehuda byl smyslný muž, měl ještě za jejího života jiné ženy, a mnoho jich měl po její smrti; ale Raquel a Alazara těchto žen vzdaloval. Užíval rozkoše s tanečnicemi z Káhiry a Bagdádu, s nevěstkami z Cádizu, které byly proslulé svou dovedností; ale začasté býval

pak znechucen a pokaždé se vykoupal v tekoucí vodě, než opět předstoupil před čistou tvář své dcery. Nemůže vydat svou Raquel drsnému, zrzavému barbarovi, aby se jí zmocnil.

Proslulost Ibn Ezrů byla v tom, že učinili pro blaho svého národa víc než kterýkoli jiný rod sefardských židů, a tam, kde šlo o blaho Izraele, dovedli se přes svou hrdost i pokořit. Ale je něco jiného ponížit sám sebe, a něco jiného ponížit dceru.

Jehuda věděl, že tento Alfonso nestrpí odpor. Měl na vybranou, buď dceru vydat, nebo uprchnout. Uprchnout velmi daleko, uprchnout ze všech křesťanských zemí; neboť Alfonsova vášeň by jeho i dceru všude dostihla. Musil by odejít do daleké východní moslimské země, kde jsou ještě židé pod Saladinovou ochranou bezpečni. Musil by sebrat děti a uprchnout nahý a holý, pokryt jen dluhy; neboť všechen jeho majetek byl uložen v Alfonsových zemích. Jako uprchlík a chuďas, právě tak, jako k němu přišel rabbi Tobiáš, přišel by pak i on do Kasr-eš-Šama, k bohatým a mocným káhirským židům.

Ale i kdyby si ze srdce vyrval hrdost a přiměl se k tomu, aby podstoupil úpadek, chudobu a vyhnanství, smí to učinit? Kdyby zachránil své dítě před potupným svazkem, obrátil by se pak Alfonsův hněv proti všem židům. Toledští židé nebudou pak moci pomáhat bratřím ve Francii, nepomohou ani sami sobě. Alfonso svěří saladinský desátek arcibiskupovi a odejme aljamě její práva. A oni řeknou: ‚To Jehuda, ten mešumad, nás zničil.' A řeknou: ‚Jeden Ibn Ezra nás zachránil, tento Ibn Ezra nás zničil.'

Co tedy dělat?

A Raquel čekala. Živě cítil, jak děvče v nosítkách vedle něho čeká. V srdci se začal modlit modlitbu velikého soužení: ‚Ó Alláhu, hledám tvou pomoc v nouzi a zoufalství! Vytrhni mě z mé slabosti a nerozhodnosti! Pomoz mi z mé vlastní zbabělosti a podlosti! Pomoz mi z útisku lidí!'

Potom řekl: „Bylo nám uloženo těžké rozhodnutí, milá dcero. Musím se poradit sám se sebou, než promluvím s tebou."

Raquel odpověděla: „Jak poroučíš, otče." A v duchu si řekla: ‚Bude dobré, jestliže se rozhodneš odejít, a bude dobré, jestliže se rozhodneš zůstat.'

Když nastala noc, seděl don Jehuda sám v knihovně pod příjemným světlem lampy a četl v Svatém písmu.

Četl příběh o obětování Izáka. Bůh zvolal: Abrahámе! a on odpověděl: Zde jsem, i hotovil se zabít jako oběť svého jediného milovaného syna.

Jehuda si připomněl, jak se mu jeho syn Alazar stále více odcizuje. Byl mocně přitahován rytířským životem na královském hradě a odvracel se od židovské a arabské moudrosti i mravů. Ostatní panoši dávali sice židovskému chlapci na srozuměnou, že je vetřelcem; ale zdálo se, jako by jeho touha vyrovnat se jim jejich odporem jen rostla, a cítil se chráněn i zjevnou královou přízní.

Je dost na tom, že mu Alfonso vzal syna. Nesmí mu vzít i dceru. Jehuda si nedovedl představit svůj domov bez moudré, veselé Raquel.

A rozvinul další svitek Písma a četl o Jeftovi, který byl synem nevěstky a loupežníkem, ale kterého v nouzi učinily dítky Izraele svým nejvyšším pánem a soudcem.

A ten, než vytáhl proti nepřátelům, proti Ammonitským, učinil slib a pravil: Vydáš-li v ruku mou Ammonitské, Hospodine, bude ten, kdo mi vyjde vstříc ze dveří mého domu, jestliže se vrátím zdráv, náležet tobě a já ti ho budu obětovat. A když pak zvítězil nad Ammonitskými, navrátil se nazpět domů, a aj, vyšla mu vstříc jeho dcera s bubny a houfem plesajících a on neměl kromě ní ani syna ani dcery. I stalo se, že když ji uzřel, roztrhl roucha svá a pravil: Ach, dcero má, velice jsi mne ponížila, neboť jsi z těch, kteří mě kormoutí. A vykonal při ní slib svůj, který byl učinil.

A Jehuda viděl před sebou drobnou, bledou, chmurnou, vyhaslou tvář rabbiho Tobiáše a slyšel ho, jak vypráví vyschlým a přece tak vemlouvavým hlasem, jak ve franských obcích obětoval otec syna a snoubenec nevěstu pro vznešené jméno Hospodinovo.

Co se žádá na něm, je cosi jiného. Je to snazší a je to těžší, vydat dceru napospas chtíči tohoto křesťanského krále.

Nazítří ráno zašel don Jehuda k příteli Musovi a řekl mu bez okolků: „Křesťanský král chce dostat mou dceru, aby s ní spal. Chce jí věnovat zámek Galianu, který si dal ode mne postavit. Musím uprchnout, nebo mu ji musím vydat. Jestliže uprchnu, bude trýznit všechny židy, kteří jsou v jeho moci, a bude ztraceno útočiště pro mnohé, kteří jsou pronásledováni v zemích francouzského krále.“

Musa pohlédl svému druhovi do tváře a viděl, jak je rozrušen; neboť před přítelem odhodil Jehuda masku. A Musa si řekl: ‚Má pravdu. Nepodrobí-li se, bude ohrožen nejen on a jeho dítě, ale i já, i toledští židé, i ten zbožný a moudrý a podivně bláhový rabbi Tobiáš i všichni ti, jichž je Tobiáš mluvčím, a těch je velice mnoho. A také může

doopravdy vypuknout velká válka dříve, nebude-li Jehuda mezi královskými rádci.'

A Musa si řekl: ‚Miluje svou dceru a nechce ji k ničemu nutit. Ale chce, aby zůstala a poddala se tomu muži. Předstírá si, že stojí před těžkou volbou, ale už dávno se rozhodl, chce zůstat, nechce pryč do chudoby a bídy. Kdyby nechtěl zůstat, byl by řekl hned: Musíme uprchnout. Také já bych raději zůstal, také já bych šel velice nerad znovu do chudoby a vyhnanství.'

Musa sdílel názory moslimů na lásku a rozkoš. Ona ušlechtilá, zduchovněná „milostnost" křesťanských rytířů a pěvců se mu zdála přeludem, bludem; láska arabských básníků byla hmatatelná, skutečná. Také jejich mladí muži umírali láskou, i jejich dívky se rozplývaly touhou po miláčkovi; ale nebylo žádné neštěstí, když se muž vyspal i s jinou ženou. Láska je věcí smyslů, nikoli ducha. Veliké jsou radosti lásky, ale jsou to radosti temné, které nelze srovnávat s čirou blažeností vědeckého bádání a poznávání.

V skrytu své duše věděl dojista i jeho přítel Jehuda, že oběť požadovaná od Raquel není tak hrozná. Ale kdyby mu Musa rozumně nedomluvil, učinil by nakonec nesprávné rozhodnutí, aby se mohl sám před sebou a před ostatními vychloubat svou duší a svým posláním, a odešel by z Toleda k „záchraně" své dcery. Ale pravděpodobně nikterak k její záchraně. Neboť co ji očekává, nestane-li se nezákonnou ženou zdejšího krále? Dopadne-li to dobře, provdá ji Jehuda za syna nějakého pachtýře daní nebo nějakého boháče. Nebude lépe, když prožije silné radosti i bolesti, veliký osud místo osudu prostředního, bledého? Ze stěny nabádalo arabské pořekadlo: „Nevyhledávej dobrodružství, ale nevyhýbej

se jim.“ Raquel je dcerou svého otce; kdyby měla volit mezi osudem počestným, bezbarvým a mezi osudem nejistým, povážlivým, oslnivým, rozhodla by se pro nejistý úděl.

Řekl: „Zeptej se jí, Jehudo. Zeptej se své dcery.“ Jehuda řekl nedůvěřivě: „Mám přesunout rozhodnutí na to děvče? Je rozumná, ale co ví o světě? A má rozhodnout o osudu tisíců a desetitisíců?“

Musa odpověděl jasně a prostě: „Zeptej se jí, zdali je jí ten muž odporný. Ne-li, zůstaň. Sám jsi řekl, že kdybys uprchl, postihla by velmi mnohé pohroma.“

Jehuda pohněván a zachmuřen odpověděl: „A já mám spásu mnohých vykoupit tím, že udělám ze své dcery nevěstku?“

Musa si řekl: ‚Stojí tu upřímně rozhořčen a chce, abych mu jeho rozhořčení vymluvil a jeho morálku vyvrátil. V duši je rozhodnut zůstat. Musí vyvíjet činnost, pudí ho to k činnosti, není mu dobře v nečinnosti. A aby mohl podle své chuti jednat, k tomu potřebuje mít moc. A moc bude mít jen tehdy, jestliže zůstane. Dokonce snad, ale to si on nepřizná, pokládá za štěstí, že král po dívce zatoužil, a sní už o tom, jak z královy náruživosti získá pro Kastilii a pro své židy blahobyt a rozkvět a pro sebe samého moc.’ Musa hleděl na přítele s hořkým úsměvem.

„Jak ses rozhorlil,“ odpověděl. „Mluvíš o své dceři jako o nevěstce. Kdyby král chtěl udělat z naší Raquel nevěstku, scházel by se s ní potají. Ale on ji chce usídlit v Galianě, on, křesťanský král, ji, židovku, nyní, v době Svaté války.“

Přítelova slova na Jehudu zapůsobila. Když stál králi tváří v tvář, cítil k tomu divokému a surovému muži

nenávist a hněv, ale zároveň jakousi nepřátelskou úctu k jeho hrdosti a obrovské síle vůle. Musa má pravdu; vůle tak strašlivě silná je víc než chlípná choutka.

„Mít více žen není mravem této země," řekl Jehuda matně.

„Pak tedy král tento mrav zavede," odpověděl Musa.

„Má dcera nesmí být další ženou pro nikoho, ani pro krále," řekl Jehuda.

Musa mu připomněl: „Další ženy praotců se staly matkami našich kmenů. Jak to bylo s Hagar, další ženou Abrahámovou? Porodila syna, který se stal praotcem nejmocnějšího národa na světě, a jeho jméno bylo Izmael." A protože Jehuda mlčel, poradil mu opětovně a naléhavě: „Zeptej se své dcery, zdali je jí ten muž odporný."

Jehuda příteli poděkoval a odešel od něho.

A šel a zavolal svou dceru a řekl: „Zkoumej své srdce, dítě, a bud ke mně upřímná. Bude ti tento král odporný, jestliže k tobě přijde do Galiany? Rekneš-li: ‚Tento muž je mi odporný', vezmu tě za ruku a zavolám tvého bratra Alazara a odejdeme odtud a budeme putovat přes severní horstva do země hraběte z Toulouse a odtud dál a dál mnohými zeměmi do říše sultána Saladina. Ať si pak zde tento muž běsní a ať pak neštěstí postihne tisíce."

Raquel pocítila v srdci hrdou pokoru a divokou zvědavost. Byla šťastna, že je vyvolena jako její otec, že i ona je nástrojem Alláhovým, a naplnilo ji očekávání takřka nesnesitelné.

Řekla: „Tento král mi není odporný, otče."

Jehuda ji varoval: „Rozvaž si to dobře, dcero. Ze tvých slov může padnout mnoho zármutku na tvou

hlavu.“ Ale doña Raquel opakovala: „Nikoli, otče, tento král mi není odporný.“ A když to řekla, padla do mdlob.

Jehuda se nesmírně polekal. Říkal jí do ucha verše koránu, zavolal chůvu Sa’ad a komornou Fátimu, aby ji odnesly do postele, zavolal Musu, aby se jí ujal jako lékař.

Ale když Musa přišel, aby ji ošetřil, spala klidným, hlubokým, zjevně zdravým spánkem.

Jakmile bylo rozhodnuto, Jehudovy pochybnosti zmizely. Měl pevnou víru, že nyní dokáže uskutečnit svoje plány. V očích mu zářilo tolik pevného sebevědomí, že rabbi Tobiáš na něho hleděl vyčítavě a zarmouceně. Jak může být syn Izraele v této době utrpení takto šťasten! Ale Jehuda mu řekl: „Posilni své srdce, můj příteli a pane, nebude už dlouho trvat a já ti sdělím zprávu radostnou pro naše bratry.“

Doña Raquel byla chvílemi celá rozzářená, jindy byla opět hluboce zamyšlená a uzavřená, žila v ustavičném napětí. Chůva Sa’ad na ni naléhala, aby jí pověděla, co se děje, ale ona jí nic neřekla a stařena byla uražena. Raquel spala v té době dobře, ale trvalo jí dlouho, než usnula, a když očekávala spánek, slýchala svou přítelkyni Lajlu, jak říká: „Chudinko.“ A slýchávala i Alfonsa, přikazujícího: „Chci tomu!“ Ale Laj la je hloupé malé děvče a don Alfonso je vyhlášený panovník a pán.

Třetího dne řekl don Jehuda: „Nyní ohlásím naši odpověď králi, dcero.“ – „Smím vyslovit otci jediné přání?“ zeptala se Raquel. „Vyslov své přání,“ odvětil don Jehuda. „Přeji si,“ řekla Raquel, „aby na stěny zámku La Galiany byly umístěny, než tam odejdu,

nápisy, které by mi vždy v pravý čas připomněly, co je správné. A prosím tě, otče, abys tyto nápisy vybral.“ Dceřino přání Jehudu dojalo. „Ale bude to trvat měsíc,“ připomněl, „než bude mozaika s nápisy hotova.“ Doña Raquel odpověděla s úsměvem, který byl zároveň zarmoucený i veselý: „Právě to jsem měla na mysli, otče. Dopřej mi, prosím, abych tuto dobu strávila ještě s tebou.“

Don Jehuda ji vzal do náruče, přitiskl si její tvář k prsům, aby na ni mohl pohlédnout shora, a hle, její tvář byla naplněna týmž zoufanlivým i blaženým napětím, které naplňovalo i jeho.

Slavnostní průvod, vedený sekretářem dona Jehudy Ibn Omarem, opustil Castillo Ibn Ezra. Muži a mezci nesli nejrozmanitější poklady, podivuhodné koberce, vzácné vázy, nádherně vypracované meče a dýky, nejvybranější koření; v průvodu šli též dva plnokrevníci a byly neseny i tři džbány, naplněné zlatými maravedí. Průvod přešel tržiště, zocodovér, a vystupoval vzhůru ke královskému hradu. Lidé zevlovali a pochopili, že je to karavana nesoucí dary.

Na hradě ohlásil komorník králi: „Je zde poselstvo.“ Alfonso se překvapen otázal: „Jaké poselstvo?“ Údivem téměř vyveden z rovnováhy přihlížel, jak všechny ty poklady přinášejí dovnitř. Dary Ibn Ezry měly být zřejmě odpovědí na jeho žádost; žid mu zde zřejmě dává odpověď, jak si v tom nevěřící libují, formou podobenství. Ale žid mu i tentokrát zůstal záhadou, jeho podobenství bylo příliš jemné. Don Alfonso mu nerozuměl.

Dal si Ibn Ezru zavolat. „Proč mi to zlaté harampádí posíláš?“ rozkřikl se na něho. „Chceš mě v zájmu těch

svých obřezanců podplatit? Chceš mi dát výkupné za Svatou válku? Nebo jakou jinou potměšilou zradu ode mne očekáváš? To je ďábelská drzost!“

„Promiň svému služebníku, done Alfonso,“ odpověděl Jehuda nedotčen, „jestliže nechápe tvůj hněv. Nabídl jsi mně nehodnému a mé dceři přebohatý dar. U nás je zvykem odpovídat na dar darem. Vynasnažil jsem se vyhledat ve svém majetku to nejkrásnější, abych nalezl milost v tvých očích.“ Alfonso netrpělivě odpověděl: „Proč mluvíš s takovými okolky, člověče? Pověz to tak, aby tomu křesťan a rytíř rozuměl: Přijde tvoje dcera do Galiany?“

Stál v bezprostřední židově blízkosti a metal mu svá slova přímo do tváře. Potupa sevřela Jehudovi hrdlo. ‚Mám to tedy dokonce i vyslovit,‘ myslil si, ‚mám strohými slovy vyslovit souhlas, aby si moje dítě lehlo k tomuto člověku do postele, zatímco jeho královna, daleká a nedosažitelná, přebývá tam ve svém chladném Burgosu! Mám vyřknout vlastními rty slova špíny a ponížení, já, Jehuda ibn Ezra! Ale tohle mi ten nezkrotný člověk zaplatí. Zaplatí mi to proti své vůli dobrými skutky!‘

V Alfonsovi byla jen jediná myšlenka: ‚Shořím. Zemru. Kdy konečně promluví ten pes? Jak se na mne dívá! Člověku by jeho pohled málem nahnal strach.‘

Tu se Jehuda uklonil. Uklonil se hluboce, dotkl se jednou rukou země a řekl: „Moje dcera bude bydlit v Galianě, pane králi, protože si tak přeješ.“

Don Alfonso zapomněl na všechnu zlobu. Nesmírná, mladistvá radost se rozhostila na jeho tváři, která se celá rozzářila. „To je nádherné, done Jehudo!“ zvolal. „To je

báječný den!“ Jeho radost byla tak dětinsky upřímná, že Jehudu téměř usmířila.

Řekl: „Jen jedinou prosbu má moje dcera: aby na stěny domu La Galiana byly umístěny vhodné nápisy dřív, než do něho vstoupí.“

Don Alfonso pojal znovu podezření a zeptal se: „Co zase tohle znamená? Chcete mě zchytralými záminkami podvést?“

Don Jehuda si s hořkostí vzpomněl na praotce Jákoba, který musel pro Ráchel sloužit sedm let a dalších sedm let, a tenhle člověk nechce čekat ani pouhých sedm neděl. Řekl upřímně a zarmoucen: „Uskoky a vytáčky jsou mému dítěti cizí, done Alfonso. Rač prosím pochopit, že doña Raquel touží setrvat ještě krátkou dobu v náručí svého otce, než se vydá na novou cestu. Rač prosím pochopit, že chce nalézt důvěrně jí známá slova moudrosti na novém místě, které není prosto úskalí.“

Alfonso se otázal chraptivým hlasem: „Jak dlouho to bude s těmi nápisy trvat?“ Jehuda odpověděl: „Moje dcera bude v Galianě dřív, než uplynou dva měsíce.“

ČÁST DRUHÁ

I uzavřel se s židovkou na téměř celých sedm let a nemyslil ani na sebe, ani na svou říši, ani se o nic jiného nestaral.

Alfonso el Sabio, Crónica General kolem roku 1270

Sedm roků žili takto král s židovkou sami sobě, neodloučili se nikdy, takovou k ní láskou přilnul král, že ani nepomyslil na sebe a na svou říši.

Ze Sepúlvedovy romance

PRVNÍ KAPITOLA

Alfonso otevřel oči a byl ihned zcela probuzen. Nepotřeboval nikde a nikdy žádný přechod ze spánku a snu do skutečnosti. I nyní se okamžitě vzpamatoval v nezvyklém arabském pokoji, do něhož pronikalo skrze tmavou záclonu v malém okně jen tlumené ranní světlo.

Nahý, štíhlý, bělostný, rusovlasý ležel na okázalém loži, lenivý, nadmíru spokojený.

Spal sám. Raquel ho po několika hodinách poslala pryč; stejně to učinila i ve třech předcházejících nocích. Chtěla se probouzet sama. Vždy večer a ráno, než se objevila, konala dlouhé přípravy, koupala se v růžové vodě a pečlivě se oblékala.

Vstal, protáhl se, přecházel nahý sem a tam po neveliké místnosti pokryté koberci. Začal si pozpěvovat, a protože všecko kolem bylo tak tiché a tlumené, pozpěvoval si hlasitěji, zpíval, rozezpíval se hlasitěji, byla to válečná píseň, hlaholil si ji spokojeně z plných plic.

Od té doby, co byl v Galianě, nespatřil kromě zahradníka Belarda křesťanskou duši; nepustil k sobě ani přítele Garcerána, který přicházel každé ráno, aby se zeptal na jeho přání a rozkazy. Dříve byla každá jeho hodina vyplněna lidmi a prací nebo aspoň nějakou činností a rozhovory; nyní poprvé nedělal nic a byl sám. Totam bylo Toledo, Burgos, Svatá válka, celá Hispárůe, neexistovalo nic, jen on a Raquel. Užaslý vychutnával tento naprosto nový svět. To, co zde prožívá, to je život; všecko, co bylo předtím, byl jen polospánek.

Dozpíval, prohnul se, mocně zívl, bezdůvodně se zasmál.

Potom byl pohromadě s Raquel. Snídali, on slepičí polévku s masovou paštikou, ona vajíčko, cukrovinky, ovoce; on pil silně zředěné kořeněné víno, ona hodně slazenou citrónovou šťávu. Prohlížel si ji pyšně a s potěšením. Byla zahalena v oděv z lehkého hedvábí; měla na sobě i malý poloviční závoj, jak se slušelo pro vdanou ženu. Ale ať se jen halí a skrývá jak chce, on na ní zná každičké místečko.

Vesele se bavili. Musila vysvětlovat a vykládat; tak mnohé věci, které s ní souvisely, byly mu cizí a on chtěl všechno vědět; a rozuměl jí, ať mluvila arabsky, latinsky nebo kastilský.

I jeho samotného napadalo stále něco nového, co by ji určitě zajímalo a co jí musil okamžitě sdělit. Každé slovo, které jeden či druhý řekl, bylo důležité, i když bylo sebebezvýznamnější a sebeotřelejší, a když byl pak každý z nich sám, připamatovávali si slova toho druhého a uvažovali o nich a usmívali se. Bylo nádherné, že si spolu tak dobře rozuměli, i když byli tak odliyní. V nejniternějším pocitu byli zajedno, jeden vždy neomylně vycítil, co cítil druhý: bezmezné štěstí.

O té blaženosti, když spolu splynuli! Bylo cítit, jak se toto splynutí blíží, bylo už docela blízko. A trvalo pouze nejkratší zlomek okamžiku a bylo zde a oni po něm toužili a snažili se je oddálit, neboť touha byla stejně nádherná jako její splnění.

La Galiana měla veliký park. V bílých zdech, do kterých byla přísně uzavřena, naskýtaly se vždy nové objevy, a ke všemu, k malému lesíku, k besídce, k rybníku, k samému domu, se vztahovaly podivuhodné příběhy a památky. Bylý tu například dvě téměř již zničené nádrže, ponechali je tak, jak byly – onen prastarý hodinový stroj rabbiho Chanana. Raquel Alfonsovi vyprávěla o rabbiho životě a smrti. Alfonso to vyslechl, nevěděl, co s tím, neřekl nic.

Oba znali příběh princezny Galiany, podle které byl zámek pojmenován, a rádi o něm hovořili. Galianin otec, toledský král Galafré, jí tento zámek vystavěl. Přivábeni pověstí o její kráse přicházeli mnozí nápadníci, mezi nimi i Bradamante, král sousední Guadalajary, muž obrovité

postavy, a král Galafré mu slíbil svou dceru. Ale také franský král Karel Veliký uslyšel o kráse princezny Galiany, přišel do Toleda pod nepravým jménem Mainét, vstoupil do Galafréových služeb a přemohl králova nejmocnějšího nepřítele, córdobského kalifa. Galiana se do hrdinského Karla zamilovala a vděčný král Galafré pak zaslíbil její ruku jemu. Ale tu vypověděl zklamaný nápadník, obrovitý Bradamante, Toledu válku a vyzval Mainéta-Karla na souboj. Ten vyzvání přijal a obra přemohl a usmrtil. Ale rychlý vzestup vyvolal proti Karlovi nepřátelství mnoha lidí a ti králi Galaíréovi namluvili, že Mainét usiluje o jeho korunu. Galafré rozhodl, že ho dá zavraždit. Ale princezna Galiana varovala svého miláčka, uprchla s ním do jeho města Cách a stala se křesťankou a jeho královnou.

Raquel byla ochotna uvěřit, že se Galiana do franského krále zamilovala a že s ním utekla. Ale že by byl Karel přemohl obra, tomu nevěřila, natož tomu, že se Galiana stala křesťankou. Alfonso prohlásil: „Tak to našel don Rodrigue ve starých knihách, a to je velmi učený muž.“ – „Zeptám se někdy strýčka Musy,“ rozhodla Raquel.

Alfonso trochu podrážděně řekl: „Palác Galiana byl zničen, když se můj praděd zmocnil Toleda. Nebyl už obnoven, protože Toledo leželo tehdy přímo na hranicích. Nyní však mám Calatravu a Alarcos pevně v moci a Toledo je zajištěno. Mohl jsem ti tedy La Galianu bez nebezpečí znovu vybudovat.“ Raquel se lehounce usmála. Nemusí jí ani říkat, jaký je hrdina, rytíř a veliký král, to ví každý.

Alfonso si dal od Raquel vysvětlit nápisy s pořekadly na stěnách; starobylá kufická písmena si byla

namnoze velmi podobná, ale Raquel je četla bez nesnází. Vykládala mu, jak se naučila psát a číst. Nejprve jednoduché verše z koránu a devětadevadesát jmen Alláhových v běžném novém písmu naschí, později se naučila starému kufickému písmu a nakonec od strýčka Musy i hebrejskému. Alfonso jí, své milované Raquel, tyto četné zbytečné vědomosti odpouštěl.

Mezi pořekadly na stěně byl i onen prastarý arabský výrok, který strýček Musa tolik miloval: „Pírko míru je lepší než železná hromada vítězství.“ Přečetla mu toto pořekadlo; zplna, temně a významně zazněla ta podivná slova z jejích dětských rtů. Protože jim neporozuměl, přeložila je do běžnější mu latiny: „Unce míru má větší cenu než tuna vítězství.“ – „To je nesmysl,“ prohlásil Alfonso příkře. „To je moudrost pro sedláky a měšťáky, ne pro rytíře.“ Ale protože nechtěl Raquel urazit, dodal smířlivě: „V ústech dámy jsou snad tato slova vhodná.“

„Také jsem jednou složil poučnou průpověď,“ vykládal potom. „Bylo to, když jsem dobyl Alarcosu. Obsadil jsem horský hřeben jižně od Nahr el Abiad a zajistil jsem jej silnou stráží, jejíž velení jsem svěřil jistému Diegovi, leníkovi mých baronů de Haro. A ten člověk způsobil, že jeho hlídky byly přepadeny, málem by mě to bylo stálo Alarcos. On ten Diego totiž usnul. Dal jsem ho spoutat, přivázali ho ke stanovému kolíku. A tehdy jsem složil tu svou průpověď. Zkusím, zda si na ni ještě vzpomenu. ‚Bdít musí ten, kdo chce získat hlavu a štít nepřítele. Vlk, který spí, nic nechytí. Muž, který spí, nedosáhne vítězství.‘ Dal jsem to napsat obrovskými písmeny a Diego to musil číst tři jitra za sebou. Teprve potom jsem mu dal vypíchnout oči, které nic neviděly. A pak jsem se zmocnil Alarcosu.“

Raquel zůstala toho dne málomluvná.

Hodiny největšího vedra strávila Raquel obyčejně v tichém temnu svého pokoje; plstěné obložení stěn bylo zavlažováno vodou a skýtalo chlad. Don Alfonso si pak obvykle lehl v parku do stínu některého stromu, s oblibou blízko zahradníka Belarda, který byl i v době horka pilný, nebo pilnou práci předstíral. Poprvé chtěl Belardo zmizet z dohledu, ale Alfonso si ho zavolal, rád rozmlouval s lidmi nízkého původu. Mluvil jejich řečí, mluvil jejich tónem, takže mu důvěřovali a při vší úctě, kterou mu prokazovali, říkali mu pravdu. Kulatá, tučná, prohnaná Belardova tvář a jeho bodré, mazané chování krále bavily. Často si ho k sobě volal a rozmlouval s ním.

Belardo měl příjemný hlas. Alfonso na něm žádal, aby mu zpíval, nejraději romance. Byla to například romance o dámě Florindě, zvané též La Cava. Když Florinda a její dívky myslily, že jsou nepozorovány, vyprávělo se v té písni, odkryly své něžné nohy a měřily žlutou hedvábnou stužkou, které jsou nejmenší. A nejbělejší a nejkrásnější nohy měla Florinda. Ale ukryt za okenní záclonou přihlížel této hře král Rodrigo a srdce mu vzplanulo skrytým žárem. Zavolal Florindu k sobě a řekl: „Florindo, Rozkvetlá, jsem slepý a chorý láskou. Vyléčí mou nemoc a já se ti odvděčím svým žezlem i svou korunou.“ Zprvu prý ani neodpověděla, ba dokonce byla uražena. Ale nakonec se stalo tak, jak si to přál on, a Florinda, Rozkvetlá, ztratila svůj květ. Záhy musil král pykat za svou hanebnou choutku a s ním celá Hispárue. A na otázku, kdo z obou měl větší vinu, říkají muži: Florinda, a ženy říkají: Rodrigo.

Tak zpíval zahradník Belardo a Alfonso naslouchal a na okamžik ho měl v podezření, že mu s drzým úmyslem

připomněl osud tohoto Rodriga, posledního gótského krále. Neboť otec svedené Florindy, hrabě Julian, jak vyprávějí jiné romance, spojil se s Araby, aby se králi Rodrigovi pomstil, přivedl Araby do Španěl, a tak zašla říše křesťanských Gótů pro hříšnou vášeň krále Rodriga. Ale zahradník Belardo měl při zpěvu hloupě nevinný, uchvácený výraz; nepomyslil na nic špatného.

Odpoledne se Raquel koupávala v rybníce. Žádala vždy Alfonsa, aby plaval s ní. Svlékal se před ní s ostychem a pokládal za nevhodné, že i ona se před ním svléká. Zmocnily se ho staré předsudky. Mohamed předepsal svým věřícím, aby se omývali třikrát, ba pětkrát denně, i pro židy byla přísná čistotnost náboženským příkazem, a tak církev pohlížela s nelibostí na toho, kdo se příliš často myl.

S drobným, zálibným výkřikem strčila Raquel do vody nohu, pak se rychle a odhodlaně ponořila a už plavala. On za ní, rád plaval a potápěl se.

Nazí seděli u vody a sušili se na slunci. Bylo horko, vzduch se kmital, z květinových záhonů a pomerančovníků vycházela těžká vůně, cvrčci cvrčeli a vrzali. Otázal se znenadání: „Znáš příběh o Rodrigovi a Florindě?“ Raquel jej znala. „Ale to,“ prohlásila s předčasnou moudrostí, „že pro jejich lásku gótská říše zanikla, to je pohádka. Strýček Musa mi to podrobně vysvětlil. Křesťanský stát zestárl, gótští králové a vojáci byli změkčilí. Tak se stalo, že naši nad nimi zvítězili tak rychle a s tak nevelkou vojenskou silou.“

Alfonsa zamrzelo, že řekla „naši“. Ale výklad toho podezřelého Musy se mu zamlouval. „V tom má tvůj strýček Musa výjimečně pravdu,“ řekl. „Král Rodrigo byl špatný voják, proto prohrál. Ale my jsme se od té doby

naučili válečnému umění," řekl a vztyčil změkčilí jsou teď tvoji moslimové

se svými koberci a verši a devětadevadesáti božími jmény, kterým tě naučili. My rozbořímе jejich zdi a věže a srazíme v prach jejich panovníky a jejich města srovnáme se zemí a zasypeme je solí. Vrhneme tvé moslimy do moře, paní. Však se toho dožiješ." Vstal. Stál v slunci nahý, vzdorný, plný síly.

Celá se schoulila, přemožena vědomím své cizoty. Je obdivuhodný, ten její Alfonso, jak tu stojí silný, veselý, hrdý, mužný, zasluhuje, aby ho milovala. A je chytřejší, než by se zdálo. Je skutečně pánem, rozeným vládcem Kastilie a snad celé mořem omývané Andalusie. Ale to nejlepší, co existuje pod nebem a na nebi, je mu uzavřeno. To nejdůležitější nezná, neví nic o duchu. Ona však o něm ví, protože má otce a Musu a protože náleží k těm, jejichž dědictvím je Veliká kniha.

Tušil, co se v ní děje. Věděl, že ho Raquel miluje celou duší, že má na něm ráda všecko, jeho ctnost, i jeho sílu v celé té přemíře, která je snad chybou. Ale to nejlepší na něm, jeho rytířskost, tu může nejvýš jen milovat, chápat ji nemůže. Co je rytíř a co je dokonce král, to jí nikdy nedokáže vysvětlit. Moji psi to chápou líp, pomyslil si hrubě a v té chvíli zalitoval, že nevzal své velké psy s sebou do Galiany. Ale současně nejasně tušil, že v duši této Raquel jsou prostory, které jsou uzavřeny zase jemu. To je to arabské, židovské, zgruntu cizí, co nikdy nedokáže zcela pochopit, co dokáže nanejvýš jen zničit. A ještě nejasněji a ještě méně zřetelně pocítil na okamžik, že pro něho je to tak s celou hispánskou zemí. Ta země mu náleží, vlastní ji, dal mu ji Bůh, je králem, má ji rád. Ale v této Hispárůi existuje veliká, veliká část,

arabská a židovská, a tato část je mu poddána a je mu současně nedostupná.

Ale tu uviděl Raquel, jak tu sedí schoulena, celá jeho, vydaná v jeho moc, dáma v nouzi, a on si připomněl svou rytířskou povinnost. „Nebude to zítra ani pozítří, co vrhnu tvé moslimy do moře," chlácholil ji, „docela jistě jsem se tě nechtěl dotknout."

Již po několika dnech jim připadalo, jako kdyby zde byli celý život. Přesto nepocítili únavu ani jednotvárnost, dny byly příliš krátké, i noci byly příliš krátké, stále bylo něco nového, co bylo třeba si povědět, a nabízely se stále nové zábavy.

Raquel v roli vypravěčky pohádek seděla v patiu u vodotrysku a voda vystřikovala vzhůru a padala dolů a ona vyprávěla dvacet příběhů, sto příběhů, prolínaly se jeden do druhého jako ty nápisy na stěnách. Vyprávěla mu příběh o zaklínači hadů a o jeho ženě a o štědrém psu a o smrti milence z kmene Uzra a o zarmouceném učiteli. A vyprávěla příběh o jednozubci a dvojzubci a příběh o vznešeném pánovi, který otěhotněl. A vyprávěla pohádku o vejci ptáka Roka a pohádku o pomeranči, který se rozevřel, když jej chtěl básník sníst, a on vešel do toho pomeranče a přišel do velikého města a potkala ho tam nejpodivuhodnější dobrodružství.

Seděla na obrubě vodotrysku, hlavu si podpírala rukou a vyprávěla a často přivírala oči, aby viděla jasněji to, co vypráví. Vyprávěla s arabskou věcností, například: „Nazítří ráno – dobré jitro, milý posluchači a králi – přišla pak naše vdova ke kupci…" nebo se přerušila a otázala se: „A teď, milý posluchači a králi, co ty bys byl udělal na místě toho lékaře?"

Naslouchal, a naslouchaje tomu, jak je svět plný podivuhodných věcí, náhle pochopil, jak podivuhodný je i jeho vlastní život, který až dosud pokládal za něco samozřejmého. Neboť neméně pestré než její pohádky bylo všechno to, co prožil on sám: Jak se ve třech letech stal králem a jak se grandové přeli o poručnictví a jak ho vláčeli od ležení k ležení a od města k městu, až jako čtrnáctiletý jinoch hlasem ještě přeskakujícím vyzval v Toledu z věže chrámu San Roman občany, aby se zastali krále a zachránili ho z rukou baronů. A jak stále ještě velmi mlád se ucházel o ruku anglické princezny, která byla sama ještě dítětem, jak musila přijít oklikou, protože země byla ve válce s Leónem, než mohl být nakonec uzavřen sňatek. A jak po celý svůj mladý život vedl dále válku a jak se potýkal s nevěřícími, se vzpurnými grandy, s králem aragonským, leónským, navarrským, portugalským a též, ve vší zbožnosti, se Svatým otcem. A jak stavěl kostely a kláštery a pevnosti a nakonec i tento zámek La Galianu. A jak tu nyní sedí, když zde nalezl smysl života: tuto ženu a tyto pohádky, z nichž jednou je i jeho vlastní život.

Vymýšlela nové hry. Ukázala se mu v chlapeckém oděvu, který nosívala na cestách. Opásala se i dýkou; tak si před ním vykračovala, něžná, hezká a neobratná. Darovala mu bohatě vyšívaný župan z těžkého hedvábí a perlami pošité pantofle. Ale on si jen nerad oblékl župan, a když chtěla, aby si sedl na zem se zkříženýma nohama, nevrle to odmítl.

Aby napravil příkoří, že si neváží jejího daru, ukázal se jí v brnění. Bylo to jen lehké stříbrné brnění, které míval na sobě při slavnostech. Byla upřímně nadšena, jak je štíhlý, statný a elegantní, a vyprávěla mu, jak se o něho

tenkrát bála, když bojoval s býkem. Ale když ho požádala, aby se jí ukázal v opravdovém brnění, v tom, které nosí do bitvy, uhnul, a také když se ho zeptala na jeho proslulý meč fulmen Dei, dal jí jen nejasnou odpověď.

Raquel vychvalovala Alfonsa před chůvou Sa'ad. A když chůva mrzutě mlčela, řekla jí vyčítavě: „Ty ho nemáš ráda, nemůžeš ho ani vystát." – „Jak bych nemohla vystát něco, co se líbí mému jehňátku!" namítla Sa'ad. Ale pak doznala: „Trápí mě, že tě neučiní svou sultánkou. I na sultánku bys byla až příliš dobrá." Chůva zůstávala ustaraná a nešťastná a jednoho dne vytáhla z hloubi svých mohutných ňader to nejlepší, co měla, stříbrný amulet s pěti paprsky jako prsty jedné ruky. Byla to „ruka Fátimy", amulet, který byl zakázaný, ale velmi účinný, a zapřísahala Raquel, aby jej nosila; Raquel byla dojata a přijala jej.

Když chůva Sa'ad potřebovala věci z města, musila se obrátit na Belarda. Jen stěží rozuměli jeden druhému a ten tlustý nevěřící jí byl stejně protivný jako ona jemu. Ale oba měli potřebu si popovídat. A tak sedali spolu na lavičce ve stínu pod stromem, ona zahalena hustým závojem, a nadávali. Ona předpokládajíc, že jí nerozumí, vyslovovala hrdelnou, hbitou arabštinou velmi pohrdavé soudy o králi našem pánu;

on káral a odsuzoval drsnou kastilštinou ohavný zločin křesťanského krále, který se v době Svaté války válí se židovkou. Nerozuměli jeden druhému a pokyvovali si na souhlas.

Mezitím si dal don Alfonso poslat psy, veliké psy. Raquel je neměla ráda. Dováděl se zvířaty, házel jim při jídle kusy masa. To se nezamlouvalo Raquel, která byla

zvyklá na tiché, přesné dodržování pravidel stolování. Zpozoroval její rozladění, přestal si se psy hrát a krmit je, ale začal zase nanovo. Hráli Šach. Raquel hrála dobře a soustředěně a dlouho uvažovala nad každým tahem. To v něm probouzelo netrpělivost, vybízel ji, aby už táhla. Udiveně vzhlédla, takové pobízení nebylo v islámských zemích obvyklé. On sám hrál ukvapeně a jednou chtěl vzít jeden tah zpět. Byla překvapena; když se někdo figurky dotkne, musí s ní pak táhnout. Přívětivě ho upozornila na toto pravidlo. Řekl: „U nás to tak není," a vzal tah zpět. Až do konce hry nepromluvila slovo a hrála tak, aby prohrála.

Chytali ryby. Jezdili na lodičce po řece Taju. Žádala ho, aby ji upozorňoval na její chyby v latině a kastilštině, a sama se snažila opravovat jeho arabštinu. Chápal rychle, ale nepřikládal těmto věcem žádný význam.

V Galianě byly přesýpací hodiny, sluneční hodiny i vodní hodiny; Raquel se na ně ani nepodívala. Jejími jedinými hodinami byly květiny. Byly tu šírázské růže, ty se otvíraly v poledne, byly zde tulipány z Konje, ty se rozvíjely až pozdě odpoledne, byl tu jasmín, vydával plnou vůni jen kolem půlnoci.

Ale přišlo jednou ráno, kdy se Garcerán dostal k Alfonsovi a hlásil: „Je zde můj otec." Široké, jasné čelo dona Alfonsa se nebezpečně svraštilo: „Nechci nikoho vidět," zvolal, „nechci!" Garcerán chvilku mlčel, poté odpověděl: „Můj otec, tvůj první ministr, ti vzkazuje, že má k vyřízení tolik věcí jako šedivých vlasů na hlavě." Alfonso v domácích střevících přecházel po místnosti. Garcerán ho sledoval pohledem, měl s přítelem skoro soustrast. Posléze řekl Alfonso zlostně: „Popros otce, ať chvilku počká. Promluvím s ním."

Don Manrique neměl jediného slova výčitky, hovořil o záležitostech, jako kdyby byl od krále včera odešel. Calatravský velmistr řádu žádá prý audienci v naléhavé věci. Biskup z Cuency je v Toledu a prosí, aby směl přednést králi osobně záležitost svého města. Stejnou prosbu má i delegace města Logrona a deputace z Villanuevy. Jsou prý znepokojeni, že se s králem nedá mluvit. Alfonso prudce odpověděl: „Což musím pořád jen sedět a čekat, nemá-li někdo nějakou nestydatou prosbu? Není tomu ještě ani dva měsíce, co jsem biskupovi z Cuency poukázal tisíc maravedí. Nechci tu jeho pobožnou, chamtivou tlamu ani vidět.“ Don Manrique pokračoval, jako kdyby král nebyl nic řekl: „Villanueva dostala přísliby a čeká. Privilegia pro Logrofío vyžadují tvůj podpis. Musí být rozhodnuta věc s Lopem de Haro, už dávno bylo slíbeno vyřízení. Řádový mistr nemůže bez tvého rozhodnutí pokračovat ve výstavbě Calatravy. Občané tvého města Cuency čekají v Castrových žalářích.“ Alfonso řekl temně, ale bez rozčilení: „Já sám jsem musil hodně čekat, však víš, done Manrique,“ a náhle rozhodl: „Zítra budu v Toledu.“

Odešel k Raquel. Úsečně – bolest a zlost ho činily neobratným – Raquel oznámil: „Musím zítra do Toleda.“ Smrtelně zbledla. „Zítra?“ otázala se nesmyslně. „Ale zdržím se jen krátce,“ ujistil ji spěšně, „třetího dne budu nazpět.“ – „Třetího dne.“ opakovala po něm a opět to znělo tak žalostivě nesmyslně, jako by nechápala. „Neodcházej ještě,“ prosila, a znovu a znovu: „Neodcházej ještě.“

Odjel nazítří ráno, a Raquel byla sama.

To ráno bylo nekonečné a bude tu ještě další ráno a třetí, než se Alfonso vrátí.

Odešla do zahrady, došla k Tajů, šla nazpět domů, šla znovu do zahrady, hleděla k temnému městu Toledu, a šírázská růže byla stále ještě zavřena a stále ještě nebylo poledne. A když se pak růže rozevřela, vlekly se hodiny ještě pomaleji. Raquel ležela za časného odpoledne v stínu svého pokoje, bylo velice horko, a což nikdy nebude večer? A šla znovu do zahrady, ale tulipány byly ještě zavřeny a stíny se téměř ještě neprodloužily. Konečně nastala tma, ale ta byla ještě trýznivější.

Po nekonečné noci zasvitlo černošedé jitro, jeho šedost nabývala jasu, bělavě prozařovala záclonami. Vstala, dala se vykoupat, natřít mastmi a obléci a otálela a čekala. Přinesli jí snídani, ale ovoce se jí zdálo málo šťavnaté, vybrané sladkosti málo sladké. Vnitřním zrakem viděla Alfonsa, který tu nebyl, jak bez okolků a chtivě jí a pije. Mluvila k němu, říkala nepřítomnému zamilovaná slůvka, velebila jeho hubenou, mužnou tvář, jeho rezavé vlasy, nevelké, ostré zuby. Její ruce přejížděly po jeho nohou a stehnech, říkala mu nestoudná slova, která by byla skutečnému Alfonsovi nedovedla povědět, a zardívala se a smála.

Sama sobě vyprávěla pohádky. Byli tu obři, netvoři, kteří vše kolem sebe pobíjeli a chtěli vysát morek z kostí svých nepřátel. Říkali věty, které říkal Alfonso, ale znásobené do nestvůrnosti. Alfonso byl jedním z těch divokých tovaryšů, ale nedokázala zjistit, který z nich. Nebyl to vlastně ani on, byl to proměněný, zakletý Alfonso, který čekal na milenku, jež ho měla vysvobodit z podoby, kterou na sebe musil vzít. A ona ho vysvobodí.

Vzpomínala na to, jak na něho poprvé promluvila v^ Burgosu a řekla mu, že se jí jeho chmurná pevnost nelíbí. A vzpomněla si na jeho sultánku doňu Leonor, jak ji zkoumala a prohlížela si ji milostivě chladným pohledem. Zmocnil se jí lehký neklid, setřásla jej.

Napsala Alfonsovi dopis, nikoli proto, aby si jej kdy přečetl, ale musila se vyznat, jak a proč ho miluje. A psala z celého srdce: „Jsi nádherný, jsi největší rytíř a hrdina v Hispárůi, dáváš všanc život pro pošetilé věci, protože rytíř tak musí činit, a to je nesmyslné a úchvatné, a proto Tě miluji. Ty můj milý, netrpělivý, bojechtivý, jsi halasný, bouřlivý, nespoutaný jako divoký pták a já bych si tě přála mít ve svém klíně.“ Přečetla, co napsala, a přikývla s vážnou, divokou tváří.

Přečetla si, aby se učila řeči, knížku franských veršů; zvlášť jedna báseň se jí zalíbila. Vyhledala tu knížku a naučila se té básni zpaměti. „Dáma řekla: ‚Jakýkoli slib chci pro tebe učinit, můj příteli a opravdová touho mého srdce, mon ami et mon vrai désir.‘ Rytíř řekl: ‚Kterak jsem si zasloužil, paní, že mě tak miluješ?‘ Dáma řekla: ‚Protože jsi docela takový, jak jsem o tom snila, mon ami et mon vrai désir.‘“

Šla do parku. Zahradník Belardo česal broskve a ona ho požádala, aby nechal na stromě několik plodů, jak se to dělalo v Seville, aby strom nebyl smutný. Belardo okamžitě s česáním ustal, ale ona vycítila za jeho ochotou nepřátelství.

Seděla na břehu Taj a a hleděla k Toledu a snila. Vzpomínala na Alfonsa v jeho stříbrném brnění. Dá mu darem brnění, jaká vyráběl zbrojíř Abdulláh v Córdobě, černomodré, s mnohými pohyblivými díly, velmi

elegantní, a přesto chránící lépe než drátěná košile křesťanů. Otec jí musí toto brnění opatřit.

Najednou si připomněla slib, který dala otci, že přijde někdy v předvečer sabatu k němu a že s ním stráví celý sváteční den. On to od ní nežádal, sama mu to nabídla, a až do této chvíle na to docela zapomněla! Zděšeně si uvědomila, kterak se otec z jejího života vzdálil.

Půjde k němu tento pátek. Ne, to se vrátí Alfonso. Ale příští pátek k němu půjde a nic jí v tom nezabrání.

V Toledu neměl pro Alfonsa žádný z jeho rádců jediné slovo výčitky nebo i jen údivu, ale Alfonso vycítil jejich nesouhlas. Nedbal toho. Bylo by mu trapné setkat se s jediným člověkem, s Jehudou. Ale ten nepřišel.

Ustavičná činnost vyplnila Alfonsův den, audience, porady, studování listin. Hovořil, debatoval, vážil důvody pro a proti, rozhodoval, podepisoval. Snažil se vidět lidi a věci naprosto jasně a ostře, ale vždy znovu ho obestřela mlha okouzlení, okouzlení Galiany, a když mluvil a pracoval a podpisoval, myslil si: Co asi teď dělá? A je na miradoru nebo v patiu? A má na sobě ty zelené šaty?

V noci hořel žádostivostí. Chtěl myslit na nákres pevnosti Calatravy a na svůj spor s arcibiskupem z Cuency. Místo toho mu přišly na mysl arabské verše, které mu Raquel odříkávala, a snažil se vybavit si celou báseň, ale přes svou dobrou paměť nedokázal si vzpomenout na všechny verše, a to ho zlobilo. Viděl zřetelně Raqueliny rty, z kterých ty verše vycházely, a on jim nerozuměl a ona se mu snažila pomoci a rozevřela náruč a očekávala jej. A znovu ho polilo horko a zabušilo mu v tepnách a nevydržel déle ležet.

Konečně minuly ty nekonečné tři dny a on byl opět v Galianě a oba naplňovala táž bezmezná, překypující, do nebe povznášející radost.

Dala mu vše, po čem toužil, ale jemu to nestačilo. Nestačil žádný dotek, polibek, objetí, spojení. Toužil po ní ještě hlouběji a zuřil, že pro jeho žádost není ukojení.

Byl s ní zajedno, zajedno víc než sám se sebou. Mohl jí říkat věci, které ještě nikomu neřekl, ani sám sobě, hrdé, dětinské, královské, pošetilé věci; a když si myslil, že jí odhalil své nejtajnější myšlenky, její blízkost způsobovala, že dokázal odhalit věci ještě tajnější, které byly za nimi skryty. Bylo mu milé, když Raquel odpovídala; neboť téměř vždycky odpověděla něco neočekávaného, čemu přesto okamžitě porozuměl. Ale i když mlčela, bylo mu to milé, neboť kdo jiný by dokázal tak výmluvně mlčet, souhlasit, odmítat, jásat, naříkat, kárat?

A opět neexistoval kolem nich obou čas, a nebylo ani včerejška, ani zítřka, byl jen bohatě plný dnešek.

Ale tu náhle přeťala Raquel tuto bezčasnou blaženost. „Dnes odpoledne,“ prohlásila, „odjedu do Toleda k otci.“

Pohlédl na ni zmaten. Zešílela? Zešílel on? To přece nemohla říci. Špatně jí rozuměl. Zajíkavě se zeptal. Trvala na svém. „Dnes odpoledne odjedu k otci. V neděli ráno se vrátím.“

Zmocnila se ho zběsilost. „Nemáš mě ráda!“ rozhořčil se. „Ani se skoro neznáme a už tě to žene odtud. To je smrtelná urážka. Nemáš mě ráda!“

Když jí říkal tato drsná slova, a stále drsnější, myslila si: Ten pyšný král je strašlivě sám. Nemá nikoho mimo mne. A já mám jeho i otce.

Ale všechen její triumf jí nepomáhal překonat přímo tělesnou bolest, kterou pociťovala již nyní při pomyšlení, že bude od něho vzdálena dnes večer a dnes v noci a znovu celý dlouhý den a celou dlouhou noc.

DRUHÁ KAPITOLA

Donu Jehudovi chyběla Raquel mnohem víc, než čekal. Občas se ho zmocnila rdousivá žárlivost vůči Alfonsovi. Potom si opět představoval, jak mu ten nenáviděný v nevypočítatelném rozmaru pošle Raquel nazpět, zničenou a vyřízenou.

Také Alazar mu dělal starosti. Dvojsmyslná situace Raquel, sestřina i otcova všem známá potupa stále více ztěžovala chlapci jeho život na hradě. Ale nehledal radu u otce, jak se Jehuda obával a doufal; naopak se uzavřel, přicházel stále řidčeji a při svých řídkých návštěvách byl jednoslabičný a zkormoucený.

Nastal první sabat po odchodu Raquel.

Sabat byl vždycky, již v Seville, pro Jehudu veliký den. Tento sedmý den, den odpočinku, daroval Bůh svému lidu, aby se o něm Izrael cítil i v dobách soužení svoboden a povznesen nad všechny národy. Pracovitý Jehuda slavil sabat opravdově, odvrátil se od světských záležitostí a radoval se z toho, že jeho lid i on sám byli vyvoleni.

Zcela nerozumně doufal, že Raquel přijde již o tomto prvním sabatu. Když nepřišla, zvítězil jeho rozum nad jeho zklamáním. O druhém sabatu nedokázal již jeho rozum a vynaložená vůle zadržet obavy, které ho sžíraly. Vymýšlel si steré důvody, které mohly Raquel zabránit,

aby přišla; ale marně v něm hlodaly dohady: co je s mým dítětem? Proč mě mé dítě opustilo?

Potom přijel Alfonso do Toleda. Jehudu lákalo navštívit jej, měl dobrou záminku v naléhavých záležitostech. Ale měl strach sám ze sebe i ze svého srdce a nešel k Alfonsovi. Čekal, že ho Alfonso zavolá, čekal první den a druhý a třetí a byl rád, že ho král nezavolal, a zuřil, když král opustil Toledo a nezavolal jej.

A přišel třetí sabat bez Raquel. Spolčili se, ten křesťan, voják, muž bez ducha a svědomí, a jeho kdysi tak pomilovánníhodná, tak láskyplná dcera, spojili se, aby ho utrápili mlčením, aby mu vyrvali srdce z těla. Raquel byla pro něho ztracena.

A potom přišla její zpráva. A potom před započetím sabatu přišla ona sama.

Jehuda měl ostych z tělesného dotyku, ale uchopil Raquel skoro násilím, objal ji, zvrátil její hlavu nazad, vpíjel ji pohledem. Spočívala v jeho objetí, měla oči zavřeny, nemohl rozpoznat, co prožila. Tolik však bylo jisto: nebyla vyděšena, byla to jeho Raquel a byla ještě krásnější.

Požádal ji, aby rozsvítila svíčky, jak bylo po starém zvyku právem žen, i rozzářila se světla do sklánějící se noci sabatu, byl to dobrý večer. Zapěl sobotní píseň Jehudy Haleviho: „Pojď, miláčku, pojď, sabate, v ústrety nevěstě,“ a odříkával s duší plesající Davidův žalm: „Rozveselte se, nebesa! Plesej, země! Zvuč, moře! Plesej pole, prozpěvujte stromy i lesy před tváří Hospodina!“

Usedli k večeři, Musa s nimi. Raquel byla zřejmě zamyšlená, ale v radostné náladě. Musa jí proti svému zvyku pohladil ruku a řekl: „Jak jsi krásná, dcero.“

Hovořili při jídle o vseli – čem, ne však o tom, nač všichni mysleli.

Raquel spala té noci dobře a zhluboka. Jehuda byl ještě zmítán pochybnostmi a byl snad i žárlivý, ale zmizela trýzeň, kterou pociťoval po celý ten čas.

Nazítří pak, když Raquel seděla sama s otcem v patiu u velké fontány, dívali se na sebe s úsměvem, chvílemi se jejich pohledy setkaly jen na okamžik, pak se do sebe nadlouho vnořily, až konečně Raquel odpověděla na nevyslovenou otázku: „Všechno je v pořádku, otče," řekla. „Nejsem nešťastna. Jsem šťastna," doznala a dodala upřímně: „Jsem velice šťastna." Jehuda, kterému jindy nechybělo slov, nevěděl, co říci. Spadla z něho veliká tíha, to bylo jisté, ale nevěděl, má-li radost.

V Galianě se Raquel víc a víc navracela k moslimským zvykům. Nyní si připomněla, že je židovka. Na veřejích v Castillu Ibn Ezra byla jako v každém židovském domě připevněna znamení vyznání, malé rourky obsahující svitky pergamenu s vyznáním jednoho jediného Boha Izraele a se slibem bezmezné oddanosti. Raquel se rozhodla, že takovouto jednu „mezuzu" umístí také v Galianě.

Nadešla noc a s ní havdala, rozloučení, vznešený a trpký obřad, oddělující sabat od všedních dnů, svaté od obyčejného. Byla zde planoucí svíce, pohár naplněný vínem, koření, chované v drahocenné krabici. A Jehuda požehnal vínu a upil z něho, požehnal koření a nadechl se naposledy jeho sváteční vůně, požehnal světlu a uhasil svíci ve víně.

Řekli si dobrou noc se smíšenými pocity, neboť měl uplynout celý týden, než se opět shledají. Ale Raquel

ještě ani neusnula, a už v ní bylo jen a jen očekávání zítřejšího jitra, kdy se vrátí do Galiany.

Kanovník don Rodrigue měl srdce naplněné láskou k lidem, kanovník don Rodrigue se snažil plnil křesťanskou povinnost poslušnosti, a tak se někdy dostala jeho láska k lidem do rozporu s příkazem poslušnosti. Svatý otec vyhlásil křižácké tažení a bylo povinností Hispárůe zúčastnit se ho; ale jakmile kanovník pomyslil na to, že je opět na světě veliká válka a že se lidé navzájem týrají a ničí, radoval se, že je až dosud alespoň jeho polooostrov ušetřen. Ale to byla hříšná radost, a když si v noci připomněl, že zatímco tolik dobrých křesťanů podstupuje pro Svatou zemi tisícero strázní i smrt, žijí on a jeho Španělé v blahobytu, zmocňoval se ho někdy stud tak palčivý, že opouštěl lože a spal na holé zemi.

Jeho zármutek nad všeobecným neštěstím byl znásobován obavami o dona Alfonsa, jehož byl zpovědníkem. Kanovník Alfonsa miloval jako mladšího bratra. Ten oslňující rytíř a král mu učaroval. Od té doby, co Rodrigue započal svou kroniku, těšil se, že ji uzavře líčením vlády tohoto svého milovaného žáka; našel již slova k vyjádření povahy a vlastností Alfonsa Osmého: vultu vivax, memoria tenax, intellectu capax, živého vzezření, vynikající paměti, silného rozumu. A teď se tento jeho Alfonso tak hrozně a nebezpečně spustil, zapletl se do nejtěžšího hříchu, do hříchu základního a hlavního, do třetího ze smrtelných hříchů!

Bylo jeho úkolem, aby přiměl Alfonsa k účinnému pokání, které by ho jediné mohlo zachránit před duchovní smrtí. Áíe Rodrigue byl dobrý znalec lidí, viděl, že hříšník je opojen prudkým pachem svého hříchu,

jakékoliv napomínání by bylo marné. Rodrigue se musil spokojit tím, že se za Alfonsa modlil. A někdy také, když se kál, bylo mu, jako by odpykával část Alfonsovy viny. Člověk si samozřejmě nesmí osobovat, aby jako Spasitel bral na sebe hříchy druhých, toho si byl kanovník vědom; nicméně trocha takovéhoto kacířství značně oblažovala jeho tělesná trýznění.

Jestliže pokání nedokázala donu Rodriguovi poskytnout víc než pocit splněné povinnosti, přinášela mu ve chvílích milosti jakési sladké, posvátné ulehčení. Tu mizelo jeho tělo, vytrácelo se vše pozemské a on vcházel v přísnou blaženost, v níž nebylo nic jiného než duch a Bůh.

Vzdal se již naděje, že bude s to pomoci králi z jeho vnitřních nesnází, ale v takovéto hodině vytržení se rozptýlily všechny jeho pochybnosti. Z prazákladů jeho bytosti vyrůstala v něm jistota, že Bůh mu v pravý čas vloží do úst pravá slova.

Nijak se netrápil, když jej v těchto dnech důvěry předvolal arcibiskup. „Jak dlouho chceš ještě nečinně přihlížet,“ obořil se na něho don Martin, „jak se Alfonso, jehož jsi zpovědníkem, propadá do bahna?“ A než mohl don Rodrigue odpovědět, pokračoval: „Pomni Finesa, vnuka Áróna, kterak vystoupil proti muži, který smilnil s Midianitkou.“ Kanovník na něho upřel zadumaný zrak a odpověděl tiše, skoro s úsměvem: „Nedovedu si představit, že by se líbilo Bohu, kdybych vrazil králi našemu pánu a doně Raquel do těla kopí.“ – „Však víš, že jsem to řekl jen obrazně,“ durdil se arcibiskup. „Ale to ti musím říci: bylo by na místě více horlivosti.“ – „Důvěřuji v Boha,“ pravil don Rodrigue. „Učiní, abych v pravý čas nalezl pravá slova.“

Arcibiskup poznal, že by bylo zbytečné na Rodrigua dále naléhat. Ale už několik týdnů uvažoval, zda on sám nemá povinnost domluvit králi pro jeho strašný zločin. Jen s velkým přemáháním se rozhodl, že tento úkol přenechá laskavému, mírnému, takřka svatému Rodriguovi, a tak ho zamrzelo, že teď mu na jeho mírné napomenutí odpověděl jen zbožným, ale nic neříkajícím povídáním. Hledal záminku, jak dát svému sekretáři najevo nespokojenost.

Existovala mezi nimi dávná sporná otázka. Zatímco celý křesťanský Západ počítal podle vzoru římského opata Dionysia Exigua svou éru od roku Kristova narození, začínali hispánští panovníci svou éru o osmatřicet let dříve, rokem, v němž císař Augustus sjednotil poloostrov v jednotný státní útvar. Protože rozdílnost v datování vedla k nesrovnalostem při korespondenci se zahraničím, snažil se don Rodrigue při vyhotovení dopisů arcibiskupské kanceláře přizpůsobit datování zahraniční ^zvyklosti. Když byl arcibiskup v dobrém rozmaru, tyhle zmatky jeho novotářského sekretáře mu nevadily. Ale když byl ve špatné náladě, vždycky se do něho pustil. Také dnes zničehonic řekl přísně: „Vidím s politováním, milý pane a bratře, že zase začínáš datovat naše dopisy letopočtem papežské kanceláře. Často již jsem ti zjevil svou vůli, že má být zachována svébytnost hispánské církve. Odmítám vzdát se práv, která jsou starší než práva papežova. Konec konců byl i můj předchůdce zde v Toledu dosazen apoštolem Petrem.“

Don Rodrigue věděl, proč jeho představený tak násilně obnovuje starý spor o letopočet. Nepustil se s ním do debaty, nýbrž řekl smířlivě: „Neztrácej důvěru,

nejdůstojnější otče. Milost boží mi dopřeje zachránit duši krále našeho pána.“

Alfonso stál před mezuzou, svitkem vyznání, kterou Raquel připevnila k veřejím svého pokoje v Galianě. „Copak je to?“ otázal se s lehkým, nikoli však nepřívětivým posměchem, „hodláš tady v domě provést ještě hodně změn?“ – „Ale ovšem,“ odpověděla zvesela. „Když je dům zařízen, přichází smrt,“ citovala arabské přísloví. „Dobrá,“ prohlásil Alfonso, „takový amulet nemůže uškodit.“

Raquel neodpověděla. Odpustila mu, že ve znaku jejího vyznání neviděl nic jiného než amulet. Jak mohl rozumět on, který poklekal před podobami tří bohů, jedinému a nedílnému, neviditelnému Bohu Izraele? Byl jen a jen rytířem a vojákem, nebyl naplněn posvátnou úctou před nejvyšší bytostí, to věděla dávno. Ale kupodivu neztrácel tím v jejích očích svou velikost. Jeho hrdinství, i když bylo bezbožné a zhoubné, jí vzněcovalo srdce.

Alfonso si nyní ujasňoval věci, které až dosud jen temně tušil. Ať byl jeho život zde v Galianě nerytířský, ať snad zrazoval svou královskou povinnost – byl ochoten zaplatit své štěstí takovou zradou. Žít s Raquel, to byl smysl jeho života. Trpěl, jestliže musil být bez ní i jen několik minut. Nebude moci být bez ní nikdy, cítil to, věděl to a to bylo strašné a byla v tom blaženost.

A jako jeho naplňovalo štěstí i Raquel. Nežila zde pro nějaké „poslání“. Žila zde, protože tomu tak chtěla, protože ji to činilo šťastnou. A Alfonso, křesťan, rytíř, barbar, se jí zamlouval právě takový, jaký byl. Byl král, byl

poslušen jen jediného zákona, svého vnitřního, královského hlasu, a tento hlas měl pravdu, i když mu poručil oslepit muže, který usnul na stráži, nebo srovnat se zemí nepřátelské město a zasypat je solí.

S ním, pro něho byla hrdá na věci, které by byla dřív s úsměvem přešla. Vyprávěl jí o divokých gótských a normanských králích, kteří byli jeho předky, a ona se jim obdivovala s ním. Velebil drsnou sílu své vulgární latiny, své kastilštiny, a ona se horlivě snažila naučit se jí.

Radoval se jako chlapec, když použila slov a obratů jeho kastilské vojácké řeči. Aby se jí odvděčil, přehodil pak přes sebe arabský plášť, když mu u studně vyprávěla své pohádky. Když ho ovšem požádala, aby si dal oholit vousy, protože chtěla vidět jeho obličej holý, zhurta to odmítl. „To dělají jen joglares, kejklíři," rozhořčil se. Neměla mu to za zlé, zasmála se. Nebylo mezi nimi cizoty, byli jedno tělo, jedna duše jako v prvních dobách.

Ale pak přišel pátek a ona se chystala k otci. Alfonso se tentokrát nepokusil ji zadržet; ale seděl tu a díval se zlostně, jako trucující děcko.

Raquel ho opouštěla nerada jako poprvé. Ale již na cestě ke Castillu Ibn Ezra pocítila hlubokou touhu po otci; bylo jí, jako by u něho měla načerpat pomoc a posilu.

A skutečně nabývala v jeho blízkosti síly. V Galianě byla jen částí Alfonsa, nebyla sama sebou; obdivovala se Alfonsově celistvosti a cítila svou podřadnost, svou dvojakost. V otcově přítomnosti pochopila, že tato její dvojakost je ctností, že je štěstím, i když pochybným.

Alfonso tentokrát neodjel do Toleda; nechtěl mít opět kolem sebe ty němě odsuzující obličeje svých pánů. Raději snášel v Galianě trýzeň čekání na Raquel.

Ale když tady nebyla, tísnila ho cizota domu. Skličovaly ho nádherné polštáře, barevné ozdůbky a ornamenty, pleskající vodotrysky.

Stál před jedním z hebrejských nápisů. Jeho dobrá paměť mu přesně připomněla slova, která mu Raquel přeložila. Židovský Bůh v nich ujišťoval vyvolený národ svou věčnou přízní a triumfem nad všemi ostatními národy. Alfonso horoucně toužil po Raquel a zároveň si před tím pohoršlivým, osobitým nápisem říkal: nedošlo přirozenou cestou k tomu, že pro ni tak trpí. Vždyť židé jsou tvorové, na které má ďábel se souhlasem božím obzvlášť spadeno. ‚Had na prsou, oheň v rukávě,' mihlo se mu hlavou. I Raquel je proti své vůli čarodějkou, a on je posedlý.

Vyšel ven do zahrady, vrhl se pod strom.

Zavolal si zahradníka Belarda, aby si s ním popovídal. Otázal se ho rovnou: „Co si vlastně myslíš o mém životě zde?" Belardova kulatá, masitá tvář vyjadřovala toliko přihlouplý údiv. „Co si o něm myslím, pane králi," odpověděl nakonec, „to se pro mne nesluší říkat a ani o tom uvažovat." – „Jen to pověz," nařídil netrpělivě Alfonso. „Musím-li to tedy říci," odvětil Belardo, „tak tedy říkám: tak náramně velký hřích se hodí jen pro náramně velkého pána." –"Mluv dál!" vyzval ho Alfonso. „A je také škoda," pokračoval důvěrně zahradník Belardo, „že my všichni a snad i ty sám, pane králi, přicházíme tím o radost srdce a největší potěšení života." – „Mluv klidně dál!" pobízel ho král. „V těchto posledních měsících," rozpovídal se zahradník

Belardo, „musím stále myslit na svého nebožtíka dědečka. Když byl v dobré náladě, vykládal o svém velkém, svatém válečném tažení. Víš, pane králi, to bylo tak. Když tenkrát řecký císař Alexius prosil Svatého otce o pomoc pro Svatou zemi, napsal mu, jak veliké příkoří tam musí křesťanstvo snášet a jak svaté obrazy Spasitele mají zmrzačený nos a uši, paže a nohy a jak se pohanští machometáni dopouštějí hanebného násilí na křesťanských dcerách, při čemž jejich matky musí k tomu zpívat, a potom že zase znásilňují matky a zase dcery pak musí zpívat hanebné romance. Dále řecký císař psal, že taková válka je nejen svatá, ale že je možno na pohanech dobýt velkých zlatých pokladů a že také ženy na Východě jsou nesrovnatelně krásnější než západní ženy. Všechno křesťanstvo bylo tímto dopisem dojato a rozhorleno a také můj nebožtík dědeček. Přišil si na kabát kříž a koupil si starý kožený límec a koženou přílbu a vytáhl s milostivým svolením tvého v slávě zvěčnělého děda na dalekou cestu. Nedovedu si ani představit, jak to ten starý muž dokázal; tenkrát byl ovšem o hodně mladší. Když tam konečně přišel, ti ostatní zatím už všeho dobyli, pokladů i žen, a mnozí z nich už byli také mrtvi. Vůbec se tedy nedostal k tomu, aby bojoval, a také si nic nepřinesl domů. Ale přece jen to bylo to nejlepší, co v životě měl, protože se pomodlil na kameni, na kterém seděl sám Spasitel, a ponořil tělo do posvátné řeky Jordánu. A když byl můj dědeček v dobré náladě, vypravoval o tom a díval se při tom jako světec.“ Belardo ve vzpomínce umlkl. „Nu a?“ zeptal se Alfonso. „Bylo by zkrátka hezké,“ prohlásil Belardo a v jeho očích byla přihlouplá roztouženost, „kdyby i našinec zažil tak svaté potěšení. Co se nám vůbec ve válce proti těm odporným

machometánům může stát? Půjde-li to dobře, ukořistíme peníze i ženy, a půjdeli to špatně, vejdeme blaženě do ráje.“ – „Zkrátka,“ uzavřel Alfonso, „pokládáš za pohanu, že se zde válím v peleši lotrovské.“ – „Bůh mě chraň před tak ohavným pomyšlením o Tvém Veličenstvu,“ hájil se Belardo.

I když bylo žvanění mazaného zahradníka pošetilé, Alfonso se nad ním zamýšlel. Všichni cítili, že zanedbal své rytířské a královské povinnosti, že „podlehl“, jak se to ve starých dobách stalo hrdinům Herkulovi a Antoniovi a také hebrejskému rytíři Samsonovi s jeho Dalilou. Nevydržel to v zámku, trávil všechen čas na zahradě, spal dokonce venku a jeho spánek nebyl dobrý.

Ale jakmile byla Raquel nazpět, zmocnilo se ho staré okouzlení. Už ho neodpuzovaly arabské způsoby. Život v Galianě byl dobrý, nikdy se mu nežilo lépe. Smál se s mladistvým údivem, jak je šťasten. Byl v něm radostný vzdor. Jestliže podlehl, bylo mu to vhod, byl s tím srozuměn, nikdo ať si mu netroufá přijít na oči a žvanit mu něco o vině a pokání. Tak nádherné štěstí, které prýštilo z Raquel, nemůže pocházet od ďábla. Patrně ho Bůh obdařil touto zvláštní milostí, protože je král, a tato blažená láska je jen dalším důkazem jeho milosti. Je don Alfonso, Alfonsus Rex, Osmý toho jména. Stojí za tím, co činí. Žije s Raquel, protože to je boží vnuknutí a jeho královská vůle.

Když odcházela příští pátek k otci, řekl: „Nechci, aby ses do mého hlavního města plížila potají. Nechci, aby se skrývala dáma, kterou si vyvolil král Alfonso.“

Dala se odnést do Toleda v otevřených nosítkách. On sám povolal do Galiany doprovod a odjel se vší nádherou do města a na svůj hrad.

Panoš Alazar měl ke králi prosbu. Štítonoš Sancho si z něho ztropil posměch pro jeho milostnou službu doně Juane a on chtěl vyzvat Sancha na souboj. Žádal krále uctivě o milost, aby ho povýšil na „écuyera“, aby mohl soka na souboj vyzvat.

Chlapcova žádost byla oprávněná; sloužil bezvadně delší dobu, než bylo podmínkou, a mohl očekávat, že král mu propůjčí žádanou hodnost. Ale žida nebylo možno učinit štítonošem. „Milý Alazare,“ odvětil král přívětivě po krátkém přemýšlení, „máš všechny dobré vlastnosti, které má mít rytíř. Ale u nás je to tak, že známe jen křesťanské rytíře.“ Chlapec se zarděl. „Toho jsem si vědom,“ řekl. „Než jsem požádal Tvoje Veličenstvo o tuto milost, prozkoumal jsem důkladně své svědomí a zvážil jsem všechny důvody pro i proti. Jsem rozhodnut stát se křesťanským rytířem.“

Alfonso byl překvapen, zmaten. Tisíce, desetitisíce židů se dalo zabít, než by se vzdali svého náboženství, a teď si přijde tenhle chlapec, kterého nikdo nenutil, ba dokonce ani nevyzval, a chce se vzdát své víry. „Mluvil jsi s otcem?“ otázal se poněkud na rozpacích. „Ne,“ odvětil bez váhání Alazar a dodal vzdorně: „Nikdo mě nepřemlouval, nikdo mi to nesmí rozmluvit.“

Alfonsův zmatek se rozptýpil. Byl to život na kastilském dvoře, na jeho dvoře, který dal tomuto mladému muži prohlédnout. A náhle se v králi vynořila myšlenka, na kterou se až dosud nikdy neodvážil pomyslit, představa, že by mohla být osvícena i jeho milovaná. Což už nezískala cit a pochopení pro jeho rytířskost, bojovnost, která byla dříve jejímu srdci tak naprosto cizí? Ale pouhé pomyšlení na to, že by mu

mohlo být dopřáno získat Raquel pro pravou víru, dávalo tomu, že se s ní zapletl, nový, jasný smysl a ubíralo jeho vášni na hříšnosti. Jeho radost byla tak nespoutaná, že jen s přemáháním dokázal dát Alazarovi klidnou odpověď. „Co mi zde sděluješ, milý hochu," řekl, „působí mi velkou radost. Ale nejsem vzdělán ve věcech náboženství a nevím, co všechno je třeba učinit, než tě pustí k přijetí svátosti. Promluvím si s donem Rodriguem."

Když se mu dostalo od Boha tak laskavého povzbuzení, rozhodl se, že si konečně promluví s knězem i o vlastních věcech. Ještě než přistoupil k tomu, aby promluvil o Alazarově záležitosti, přiznal Rodriguovi upřímně, jak těsné je jeho spojení s Raquel. „Neříkej mi, nejctihodnější otče," horlil dále, ještě než mohl kanovník začít se svým napomínámín a radami, „neříkej mi, že tato vášeň je hříchem. A jestliže ano, je to dobrý, blažený hřích a já ho nelituji." A horoucně dodal: „Miluji tuto nejdražší ženu nade všechno a Hospodin, který to dopustil, mi to promine."

Když Alfonso začal mluvit, byl don Rodrigue naplněn zbožnou vděčností, že Bůh pohnul srdcem hříšníka. Ale jeho radost se rychle změnila ve zděšení, když poznal, jak je král zdivočelý. „Mluvíš hodně," řekl smutně, když Alfonso skončil, „chceš mě předejít a zabránit mi, abych ti nemohl říci ta přísná slova, která jsou zde na místě. Ale ve svém nitru víš všecko, co bych ti chtěl říci, a víš to už dávno a líp, než bych ti já mohl povědět."

Alfonso viděl jeho zarmoucenou tvář a otázal se tiše: „Pozbyl jsem milosti, otče? Jsem odsouzen k věčnému zatracení?" Ale když kanovník odpovídal jen zkormouceným mlčením, Alfonsův cit se znovu změnil.

„Dobrá,“ řekl lehkomyslně. „Pak tedy chci propadnout zatracení.“ A otázal se vyzývavě: „Kde jsou praotci mých praotců, králové, kteří tehdy ještě nepřijali Kristovo učení? Vím, kde jsou. Ať mě Bůh pošle za nimi!“

Přes všechno zoufalství napomenul ho Rodrigue mírně: „Neprohřešuj se ještě více, synu, tak rouhačskými žerty! V hloubi svého srdce nevěříš ani za mák těm pohanským žvástům. Uvažujme raději v pokoře, co bychom teď měli počít s tvou duší.“

S mladistvým úsměvem kolem rtů ho král prosil: „Nebuď tak hrozně zarmoucen, nejctihodnější otče a příteli! Bůh je milostiv a nemá tak zlé úmysly se mnou, ubohým hříšníkem. To mi věř! Bůh mi dal pokyn.“ A vyprávěl o Alazarovi.

Kanovník naslouchal s plnou pozorností a pocítil ulehčení ve svém zármutku. Věděl, jak zatvrzelí jsou ve svém zpupném vědění i bludu obyvatelé Castilla Ibn Ezra, on sám by se nikdy nebyl pokusil, aby obměkčil srdce příslušníka rodu Ibn Ezra, a tomuto donu Alfonsovi, doopravdy vyvolenému Páně, stačilo jen vzít toho chlapce na svůj hrad a už ho obrátil k laskavému Spasiteli! Taková zásluha může napravit mnohý hřích.

Alfonso viděl, jak je don Rodrigue pohnut, a s roztomilou důvěrností mu otevřel nejskrytější komnatu svého hrdého srdce. „Král jako kněz,“ řekl, „je nadán Bohem tajemnou znalostí, která je ostatním odepřena. Vím, že Bůh mi poslal tuto podivuhodnou ženu, abych ji probudil a vykoupil její duši.“

Alfonsova pýcha sice kanovníka zarmucovala, ale v jeho slovech bylo zrnko pravdy. Boží cesty nejsou jako naše. Snad skutečně vzejde z vášně, do které se král zapletl, nikoli zhouba, nýbrž požehnání.

Ať tomu bylo jakkoli, don Rodrigue se prozatím octl před těžkým úkolem. Upřímné Alfonsovo předsevzetí zachránit duši doni Raquel nezbavovalo kanovníka povinnosti zapovědět mu tělesné obcování s ní. Věděl však, že král nebude takového zákazu dbát.

„To je dobré předsevzetí, pane králi, milý synu,“ řekl, „že chceš získat doňu Raquel církvi, ale já tě nemohu propustit za tak laciné výkupné.“ – „Co mám tedy ještě učinit?“ zeptal se Alfonso s lehkou netrpělivostí. A Rodrigue mu poradil, v duchu sám na sebe rozzloben pro svou slabost: „Zůstaň vzdálen světu nějakou dobu, dva týdny nebo alespoň týden. Uchyl se do některého z duchovních útočišť své země, obrať se do svého nitra a čekej, až hlas boží k tobě promluví.“ – „Ukládáš mi těžký úkol,“ řekl Alfonso. „Ukládám ti méně, než bych měl,“ odpověděl don Rodrigue. „Je mi zatěžko požadovat na milovaném synovi plnou míru.“

Rabbi Tobiáš, který bydlel v domě dona Efraima, zůstával většinou sám ve svém pokoji, postil se, modlil, hloubal v Písmu svatém. Každý okamžik, učil, kterého se použije jinak než k pohroužení se do Pána a jeho pravdy, je promarněn a ztracen.

Rabbi se stal přísným a fanatickým z těch hojných trampot, které musil zakusit on a jeho obec. Když král Filip August vyhnal židy z Paříže, uprchl s příslušníky své obce do Braysur-Seine. Když pak markraběnka Blanche obnovila onen edikt, že se na Velký pátek musí dát představitel židů na znamení pokání za umučení Krista veřejně zpolíčkovat, trvala obec na tom, aby rabbi Tobiáš zavčas zmizel, protože úřady by si pravděpodobně pro toto pokoření vybraly jeho. Za jeho

nepřítomnosti podnikl král onu krátkou, strašnou trestnou výpravu proti brayským židům, žena rabbiho Tobiáše byla upálena, jeho děti vsazeny do kláštera. Rabbi Tobiáš hovořil zde v Toledu vždycky jen o utrpení obecném, nikdy o svém vlastním, zakázal i těm, kteří znali jeho osud, aby o tom mluvili, a tak se toledští židé teprve pomalu dovídali, co se mu přihodilo.

V samotě svého pokoje ovšem přemítal rabbi často o událostech v Bray a zmocňovaly se ho vždy znovu pochybnosti, zda učinil tenkrát správně, když uposlechl naléhání obce a opustil město. Kdyby byl zůstal, připraven podstoupit ono pokoření, bylo by mu bývalo dopřáno obětovat spolu se ženou a dětmi život k posvěcení jména božího.

Pokání a sebetrýznění pokládal rabbi Tobiáš odevždy za velikou milost boží; nedovedl si představit lepší dovršení vezdejšího života než mučednictví, obětování, „akedu“. Prohlašoval za smrtelný hřích, kdyby si někdo při příchodu křižáků postavil před dům kříž nebo si přišil kříž na oděv. „Jestliže bandité požádají,“ učil, „abyste jim vydali muže, kterého chtějí zabít, nebo ženu, kterou chtějí zhanobit, jste povinni dát se všichni pozabíjet, než byste uposlechli. A proklet buď takový, jenž, aby si zachránil život, přistoupí k modloslužebné víře, a zůstane navěky proklet i tenkrát, jestliže se třeba již za týden navrátí v lůno Izraele.“

„Nejskvělejší korunou,“ učil, „je pokora, nejvyšší obětí zkroušené srdce, největší ctností odevzdanost do vůle boží. Jestliže je zbožný předmětem posměchu a je veřejně mrskán, poděkuje Všemohoucímu za trest a slíbí polepšení ve svém srdci. Nevzpírá se ani proti těm, kteří mu činí zlo, odpouští svým trýznitelům. Myslí

nepřestajně na den své smrti. Jestliže je mu vzato, co je mu nejdražší, žena a dítě, skloní se v pokoře před spravedlivou Prozřetelností. Chtějí-li ho jeho nepřátelé donutit, aby zapřel svou víru, obětuje s radostnou zbožností život. Nereptejte při pohledu na blahobyt a zpupnost pohanů; milostivé jsou cesty boží, i když jejich cíl zůstává po celá desetiletí i staletí skryt.“

Takováto odevzdanost osudu nebyla pro rabbiho Tobiáše vždy snadná, měl vznětlivé srdce. Nemálo židů vylévalo svou nenávist proti pronásledovatelům v divokých verších plných spílání a hněvu proti „vagabundům a stepním vlkům“, proti jejich „ukřižované modle“, proti „pomyjím křtu“. A strašlivá byla žaloba, vykřikovaná v modlitbě pomsty. „Bože spravedlivý,“ kvílely tyto verše, „nezapomeň prolité krve! Nestrp, aby zůstala přikryta zemí! Vykonej nad mými nepřáteli soud, který předpověděli tvoji proroci! Dolů do údolí Josafat nechť srazí tvá ruka mé protivníky!“ I proti samému Hospodinu vykřikovali tito básníci své obžaloby: „Kdo jsi, Bože, že se neozýváš? Proč dovolíš, aby se Edom znovu dopouštěl hříchu a jásal? Pohané vnikli do tvého chrámu, a ty mlčíš! Ezau se vysmívá tvým dětem, a ty jsi němý! Ukaž se, povstaň, dej zaznít svému hlasu, ó nejněmější mezi němými!“ Když četl rabbi Tobiáš takovéto verše, nedokázal ani on zabránit svému srdci, aby se nebouřilo. Ale okamžitě litoval: ‚Což smí hlína říci hrnčíři: Co to děláš?‘ káral sám sebe a jeho zkormoucenost byla ještě fanatičtější.

Věřící v něm viděli proroka. Když se v samotě svého pokoje pohroužil do Veliké knihy, měl někdy opravdu podivuhodné vidění a dovedl vtělit svůj příběh do slov. Tu pak viděl zbožné, vyznavače, kterak sedí v

zahradě Eden, ozářené světlem božím, a viděl hříšníky, jak se smaží v kotlech gehinnomu, pekla, a on se jich dotazoval a ti v pátém, nejstrašnějším kruhu odpovídali. „Takto se s námi děje, protože jsme v pozemském životě popřeli Hospodina a modlili se k Ukřižovanému,“ a vyprávěli mu, že se musí nyní smažit dvanácte měsíců, až bude jejich duše zničena jako jejich tělo; potom že peklo vyplije jejich popel a vítr je odvane pod chodidla spravedlivých. A viděl se o půlnoci v synagóze a byli zde shromážděni mrtví z posledních sedmi let; mezi nimi pak byli jako stíny i ti, kteří měli zemřít průběhem příštího roku. A jak tak seděl se zamhouřenýma očima nad svatými knihami, chodil po ulicích města Paříže a po ulicích města Toleda a viděl lidi, které znal, a viděl, že nevrhají žádný stín, a věděl: těmto je určen blízký, strašlivý konec. Viděl ne bez jistého zadostučinění, že mezi těmito beze stínuje i onen Jehuda ibn Ezra, mešumad, který vydal dceru napospas frejům pohanského krále.

Mezitím došla od franských židů nová, zlá zpráva. Jak rabbi Tobiáš předvídal, následovali mnozí z velkých hrabat a pánů příkladů svého krále, obrali židy a vyhnali je pak ze svého území. Rabbi Tobiáš to slyšel a četl, i vypravil se a dostal se k parnasu Efraimovi.

Pro toho byl náš pán a učitel Tobiáš cizorodý a trochu nebezpečný živel, ale nedovedl se ubránit jistému kouzlu, vycházejícímu z tohoto šedivého, bledého, ale niterně tak zaníceného člověka; když jej teď mimo svůj obyčej vyhledal, vyčkával s obavou a zároveň dychtivě, co mu asi poví.

Rabbi Tobiáš mu pak svým tichým hlasem sdělil, že chce opustit Toledo a navrátit se ke svým židům. Že jsou

ohroženi stále víc a on nevěří, že by z Toleda mohlo být ohroženým pomoženo. Uprchlíci nemohou už déle zůstat na franském území, a protože jsou jim sefardské hranice uzavřeny, chce je prý odvést do Německa, odkud přišli jejich otcové.

V Efraimovi se střetaly rozmanité, protichůdné myšlenky a pocity. Bylo stále více těch, kdož se dovolávali pomoci, a pro aljamu bude požehnáním, zůstane-li ušetřena těchto hostů, jejichž nebezpečnost byla tím větší, čím větší byl jejich počet. Ale byla to velmi mlhavá budoucnost, která očekávala uprchlíky v Německu. Císař Bedřich jim dojista dá povolení; ale dosud nikde nebyli židé pronásledováni ukrutněji než v německých zemích, a císař vytáhl na Východ; postačí jeho jméno, aby je uchránilo? To všecko ví rabbi Tobiáš stejně dobře jako on. Ale jeho divoká horlivost ve víře způsobuje, že spíše po utrpení a zkouškách svých bratří touží, než aby se jich bál. Neměl by to rabbimu rozmluvit?

Zatímco takto mlčky uvažoval, pokračoval Tobiáš: „Upřímně ti pravím, je mi vhod, že nám ten Jehuda ibn Ezra nepřináší pomoc, kterou přislíbil. Kormoutilo mě, že se nám má dostat pomoci od mešumada, který dává svou dceru v plen modloslužebníkovi. Nechci jeho peníze a jeho pomoc. ‚Nepřineseš do domu božího mzdu nevěstky', stojí psáno."

Tichý, jednotvárný tón, kterým rabbi Tobiáš hovořil, zdůrazňoval tím víc nenávistnost a pohrdavost v jeho slovech. Don Efraim cítil ne bez jistého zadostučinění, jak zbožný muž potvrzuje jeho vlastní odpor vůči Jehudovi, ale byl spravedlivý, hájil Ibn Ezru. „Jestliže v západním světě," odpověděl, „má někdo mezi našimi

bratry opravdovou možnost, aby vám pomohl, je to don Jehuda, a je mimo jakoukoli pochybnost, že má nejlepší snahu. Posečkej ještě krátký čas, můj pane a učiteli! Neuzavírej svou netrpělivostí a přísností pronásledovaným bratřím útočiště v bezpečné Kastilii.“

Rabbi Tobiáš litoval, že se nechal ovládnout hněvem. Přislíbil, že ještě nějakou dobu počká.

Don Jehuda byl zkrušen. Trýznila ho představa, co si asi toledští židé myslí o něm a o Raquel. Necítí k nim opovržení?

Trápila ho i starost o Alazara. Chlapec mu sice neřekl o svém úmyslu přestoupit na křesťanskou víru, ale Jehuda si byl vědom, že je syn pro pravdy židovského učení a arabské moudrosti navždy ztracen. A vinu na tom má on sám. Místo aby svého syna uchránil před nebezpečným dvorem toho rytíře a vojáka, přímo ho tam vehnal.

Vina, vina! Obtížil se těžkou vinou!

Vychloubal se svým posláním. Předstíral si, že obětoval dceru k poctě boží. Ale Bůh nepřijal jeho oběť, to bylo den ze dne jasnější. Očekával, že spojení Raquel s Alfonsem mu usnadní usídlení franských židů v Kastilii; místo toho toto spojení dílo záchrany oddálilo, snad je i docela znemožnilo. Král se mu vyhýbal, neviděl ho už drahný čas, ani mu nemohl přednést záležitost, která pálila jeho svědomí.

V takovém rozpoložení byl Jehuda, když ho navštívil párnas Efraim. Pokládal za svou povinnost uvědomit ho o úmyslu rabbiho Tobiáše.

Don Jehuda byl hluboce pobouřen. Tento Efraim bar Abba o něm vždycky pochyboval a nyní směl triumfovat

a říci mu prostě do očí, že i rabbi Tobiáš pokládá jeho slib, podle kterého chtěl poskytnout pronásledovanému Izraeli útočiště v Kastilii, za prázdný tlach. Než by na něho dál čekal, chce rabbi raději své franské židy odvést do nebezpečného Německa. A nepřišel ani osobně, aby mu to řekl. Ten zbožný muž se vyhýbá jeho blízkosti jako moru.

„Vím," řekl trpce, zaléván palčivým studem, „že rabbi Tobiáš mnou pohrdá z celého svého přísného, zbožného, prostého srdce."

„Nechal jsi našeho pána a učitele Tobiáše velice dlouho čekat," odpověděl mu Efraim. „Je pochopitelné, že se nyní chce pokusit najít záchranu jinde. Vím, že tvůj slib byl upřímný, ale obávám se, že v této věci tě neprovází požehnání Páně."

Jehudu popudilo, že mu Efraim tak otevřeně vytýká jeho vypínavost. A hněv mu dopomohl k nápadu. „Potřebuji k získání privilegia více času," řekl, „než jsem se nadál, a chápu tvou malomyslnost. Ale nezapomínej, jak rychle se doba změnila k horšímu. Když jsem přednesl svůj návrh, běželo o patnáct set nebo nanejvýš dva tisíce pronásledovaných. Nyní je jich pět nebo šest tisíc. Chápu tvé pochybnosti, do země nelze vpustit tolik žebráků." Na docela malý okamžik se odmlčel, pohlédl Efraimovi do tváře a pokračoval: „Ale myslím, že jsem nalezl řešení. Uprchlíci totiž nesmějí být žebráky, až překročí hranice. Musíme je od počátku vybavit penězi. Myslím, že takové čtyři zlaté maravedí na osobu postačí."

Efraim naň nechápavě pohlédl. „Mluvil jsi o šesti tisících uprchlíků!" vyrazil svým tenkým hlasem. „Odkud chceš vzít peníze?"

Jehuda odpověděl vlídně: „Já sám bych je nesehnal, to máš pravdu. Dám sám polovinu té částky, asi dvanáct tisíc zlatých maravedí. Na zbytek potřebuji tvou pomoc, můj pane a učiteli Efraime.“

Efraim tu seděl drobný, schoulený do svých hojných teplých oděvů. Jehudovy troufalé úmysly a plány ho naplňovaly bezděčným obdivem a těšilo ho, že se ten hrdopýšek dovolává jeho pomoci. Ale jak mu on může pomoci? Dvanáct tisíc maravedí! Po těch obrovských částkách, které aljama věnovala na podporu pronásledovaných, nemůže opatřit další ohromný obnos. Rabbi Tobiáš si tedy při své zbožnosti a fanatismu odvede své franské uprchlíky do Německa a do záhuby.

Ale to nejde! To nesmí don Efraim dopustit! Neměl by už šťastné chvilky. Musí Ibn Ezrovi pomoci! Musí ty peníze z aljamy vymačkat.

Třeba ještě – v Efraimovi se hnula malá, hříšná naděje – třeba přece jen ještě Jehudův plán ztroskotá. Ten kejklíř, zločinec a prorok si namlouvá, že může na pohanském králi dosáhnout všeho, protože mu dovolil smilnit se svou dcerou. Ale to zná špatně křesťany a jejich krále, ten velikášský domýšlivec.

Téměř s neznatelným posměchem shrnul don Efraim prostě celou situaci: „Jestliže se tedy aljama zaručí za požadovaný zbytek částky, ručíš za to, že vymůžeš povolení pro přistěhování šesti tisíc franských židů. Pochopil jsem tě správně?“ Jehuda se stejnou obchodní věcností potvrdil: „Je nutno pro šest tisíc franských uprchlíků opatřit částku čtyř zlatých maravedí na osobu! Já sám dám k dispozici šest tisíc maravedí. Zajistí-li aljama zbytek, zavazuji se, že vymohu královský edikt, který umožní uprchlíkům usadit se v Kastilii.“

Don Efraim se dotazoval tvrdě a nemilosrdně dál: „A v jaké lhůtě, můj pane a učiteli done Jehudo, se zavazuješ vymoci ten edikt?“

Jehuda na něho divoce pohlédl. Je drzý, tenhle Efraim bar Abba. Je to poprvé, co Jehuda nemá úspěch, a už začínají být ti ostatní drzí. Ale řekl si rychle, že aljama s ním jedná právem jako se špatným dlužníkem; slíbil a nedodržel slib.

Ale není ještě v koncích. Snad, jestliže se vypne k nejzazšímu, nesmírnému úsilí, přijme Bůh jeho oběť a on zlomí královu zlovůli.

Náhle rozhodnut vstal, pokynul Efraimovi, aby zůstal sedět, vyňal ze schránky svitek Písma svatého, rozvinul jej, položil ruku na vybrané verše a řekl tiše, ale vášnivě: „Zde v tvé přítomnosti, můj pane a učiteli Efraime bar Abbo, slibuji: Než skončí svátky Pod zelenou, získám od krále Alfonsa, toho jména Osmého, privilegium, které umožní šesti tisícům franských židů usadit se zde v této zemi Sefaradu.“

Efraim nesmírně poděšen vstal. Jehuda ho požádal s nezmenšenou vášnivostí: „A nyní, pane svědku, vezmi na vědomí, co jsem slíbil, a přečti věty učení, jak náleží svědkovi!“

A tu se Efraim sklonil nad svitkem a četl a odříkával bledými rty: „Učiníš-li slib, nesmíš ustoupit od jeho dodržení; neboť Hospodin tvůj Bůh jej bude od tebe požadovat a bude to pro tebe hřích. Co vyšlo ze tvých rtů, jest tobě dodržeti a činiti tak, jak jsi slíbil.“ A Jehuda řekl: „Amen, tak se staň. A jestliže nevykonám, co jsem slíbil, vyhlásíš nade mnou velikou klatbu.“ A Efraim řekl: „Amen, tak se staň.“

Alfonso strávil dobu sebezpytování v penitenciárním domově v Calatravě. Snažil se ujasnit si zavrženíhodnost svého počínání v Galianě, snažil se ho litovat. Ale nelitoval, těšil se z toho, co učinil, a věděl, že od toho neupustí. Tiché dny klášterní samoty jen posilovaly mladistvě odhodlaný vzdor, s nímž se postavil proti zármutku dona Rodrigua. Nebyl to oheň pekelný, jestliže nyní planul touhou po Raquel, byla to milost boží. A on zachrání její duši, tím si byl jist.

V tomto rozpoložení se vrátil do Toleda. Avšak v náhlém hnutí kajícnosti, jako by tím mohl dohnat, co zameškal v klášteře, uložil si, že zůstane tento den ještě v Toledu a že teprve večer příštího dne se vrátí do Galiany.

Vrhl se do práce, rád, že vyžaduje jeho plné soustředění.

Aragonský don Pedro shromáždil značnou vojenskou moc, se kterou chtěl v nejbližší době zaútočit na moslimské území, do oblasti Valencie. Byl to arcibiskup, který to Alfonsovi oznámil. Don Martin byl spokojen, když se dověděl, že se kanovníkovi podařilo pohnout krále k tichému klášternímu rozjímání s Bohem, a don Alfonso teď zajisté rád nakloní sluch duchovnímu napomenutí. Velkými slovy mu tedy arcibiskup ukázal, jaká by to byla nesmírná hanba před celým křesťanstvem, kdyby Aragonec do Svaté války zasáhl a největší král na poloostrově by zůstal nečinný.

Pak znenadání a k údivu dona Alfonsa začal pět chválu na joglara Juana Velázqueze. Obvykle měla církev pro pochybné umění těchto lidových zpěváků jen slova hany. Ale Juan Velázquez si tak získal arcibiskupovo srdce, že ho pozval, aby zpíval a hrál v jeho paláci. Vyslovil přesvědčení, že i don Alfonso najde

potěšení v tom, jak Juan Velázquez zpívá svou drsnou kastilštinou o Rolandových a Cidových činech, a což teprve jaké umí akrobatické kousky!

Don Alfonso dal joglara zavolat. Ano, don Martin měl pravdu: prosté, krevnaté romance dojaly jeho srdce.

Nesmí nechat meč dále rezavět. Promluvil si se svým starým upřímným donem Manriquem o tom, že nyní chce konečně zahájit útok.

Ten odpověděl, že jeho netrpělivost není o nic menší než netrpělivost králova. Ale s ohledem na výdaje, které si dal sestavit od pana escrivana, naděje na válku prý ho přešla. Don Jehuda prý použil arabských číslic, a on, Manrique, zvyklý na římské, dovede arabské, které ostatně také církev zakazuje, jen stěží přečíst. Ale bohužel jsou sumy, s kterými je nutno se potýkat, tak vysoké, že se bez arabských číslic nelze obejít. „Měl by sis o tom se svým escrivanem sám promluvit, pane králi," zvolal don Manrique, „co stojí válka proti kalifovi."

Alfonso se po celou tu dobu setkání s Raqueliným otcem bál a přitom cítil jakousi dráždivou touhu setkat se s ním. Když teď don Manrique připomněl Jehudovo jméno, rozhodl se, že ho zavolá.

V touž dobu, co poslal herolda do Castilla Ibn Ezra, poslal i do Galiany zprávu doně Raquel, zprávu velmi stručnou, arabsky, latinsky a kastilsky:„Zítra, zítra, zítra na shledanou."

Když Jehuda dostal královo pozvání, zhluboka si oddechl. Ať přinese toto setkání jakýkoliv výsledek, je to lepší než čekání.

Stáli proti sobě a každý nacházel na tváři druhého něco nového. Jehuda hledal a nalezl v barbarově tváři rysy, které patrně upoutaly jeho Raquel, a král nalezl

překvapen v židově tváři rysy, podobné rysům jeho nejdražší.

„Tak se mi zdá, milý escrivano," začal don Alfonso s bodrostí trochu křečovitou, „že si dík tvé prozíravosti stojíme teď náramně dobře. Chci se tedy konečně pustit do války. Odhadl jsi, že je k ní třeba dvě stě tisíc maravedí. Mohu je mít?"

Jehuda byl připraven na to, že bude musit vyslechnout a vyvrátit všelijaké pošetilosti, než bude moci promluvit o své veliké věci. Odpověděl tedy klidně: „Můžeš je mít, pane králi. Ale tentokrát nešlo o tažení proti kalifovi, nýbrž proti Aragonii." Snad, aniž si to přiznal, byla králi ministrova námitka vítána. Ale trval na svém: „Jestliže si troufá jít do války Aragonie, proč bych si to nemohl dovolit já?" Jehuda mu namítl: „Tvůj vznešený aragonský bratranec neuzavřel s valencijským emírem příměří." Alfonso odvětil temně: „Člověk, který se tolik přičinil o to, že na mne bylo to neblahé příměří uvaleno, by učinil lépe, kdyby mi to nepřipomínal." Jehudova tvář zůstala bez hnutí. „Skutečnosti," řekl, „zůstávají skutečnostmi, ať už je vyslovíme, či ne. Ostatně nepokládám za podobné pravdě, že by don Pedro zahájil útok. Můj bratranec don Josef ibn Ezra má sdostatek odvahy, aby dovedl králi povědět i nepříjemné věci. Upozorní ho na to, že kalif je přichystán vrátit se z Východu do svého hlavního města a že by se pravděpodobně přeplavil do Andalusie, kdyby Aragonie zahájila útok. Pokud je Aragonie osamocena, nemůže se pustit do boje. A právě tak je na tom Kastilie."

Don Alfonso tu seděl se stisknutými rty, se svraštělým čelem. Byla to stále stejná námitka, na kterou

narážel. Válka nebyla možná, dokud se nesmíří s tím aragonským klukem.

„Vím, pane králi,“ řekl vemlouvavým hlasem Jehuda, „že tvé srdce touží, aby ses mohl pustit do boje. Nechť mi Tvoje Veličenstvo věří, že můj bratranec don Josef a já bez ustání myslíme na to, jak by mohlo být mezi našimi urozenými panovníky dosaženo opravdového míru.“

Králova nevole ještě vzrostla. Nějaký Ibn Ezra nemůže přece dosáhnout smíření s Aragonií. To ví ten žid stejně dobře jako on. Vysmívá se mu snad?

Jehuda zpozoroval královu nevoli. Nebyl to nyní vhodný okamžik k žádosti o vpuštění uprchlíků. Ale vykonal slib, velebně a chmurně se před ním tyčila veliká klatba, lhůta byla krátká. A kdoví kdy se s králem setká podruhé? Musí promluvit.

Promluvil.

Alfonso výsměšně naslouchal. Teď ukázal ten lišák svou pravou tvář. „Což jsi mě právě neujistil,“ řekl, „že mi chceš pomoci, abych mohl konečně začít svou Svatou válku? A přitom žádáš, abych vpustil tvé židy do země? Říkám ti rovnou do tvé prohnané tváře: ty mi chceš tu válku zmařit. Děláš všecko možné, abys ji zmařil. Chceš zmařit mou dohodu s tím aragonským klukem. Štveš mě proti Aragonci a tvůj pan bratranec štve Aragonce proti mně. Kujete pikle a lžete a balamutíte, jste praví peněžníci a handlíři a židi.“ Král nekřičel, mluvil tiše a tím nebezpečnější bylo to, co říkal.

Přece jen jsem neměl mluvit, pomyslil si Jehuda. Ale musil jsem promluvit. Přísahal jsem nebi, nemohu couvnout. Řekl troufale: „Urážíš mě neprávem, pane králi, i mého bratrance. Děláme, co je v našich silách.

Ale naše možnosti nejsou ovšem zvlášť veliké.“ A ještě směleji pokračoval. „Vím o někom, kdo by mohl dosáhnout více: je to tvoje paní královna. Je chytřejší než my všichni. Jdi k ní! Požádej ji, aby se podjala úkolu usmířit urozeného dona Pedra.“

Král začal přecházet po místnosti. „Jsi velice drzý, pane escrivano,“ obořil se na něho, potlačovaný hlas ani nedokázal skrýt jeho hněv.

Ale Jehuda mluvil se smělou troufalostí dál, neměl co ztratit: „Ale i tvoje paní královna, i kdyby se jí podařilo dosáhnout usmíření, bude k tomu potřebovat řadu měsíců. Odpusť mému obyčejnému obchodnickému rozumu, jestliže nechápe, proč bychom neměli využít těchto měsíců, abychom ony uprchlíky přivedli do země. Mají ruce a hlavu, které můžeme dobře upotřebit. Tvoje země, pane králi, jsou po četných válkách stále ještě vylidněny. Měl by sis zajistit tyto velmi užitečné osídlence. Velice tě prosím, pane králi, abys ukvapeně neodmítal mé dobré důvody. Uvaž je! Přemýšlej o nich!“

Don Alfonso dostal chuť ukončit tento nepříjemný rozhovor. Snad má ten žid pravdu, pravděpodobně pravdu má, a užuž chtěl král vyslovit souhlas. Ale pak ho napadlo: Co činí žida tak troufalým, to není závažnost jeho argumentů, to je něco docela jiného. „Snad jsou tvoje důvody dobré,“ řekl podrážděně, „ale jsou zde i dobré důvody proti, a tyje znáš.“ Jehuda se chystal odpovědět. Ale Alfonso ho prudce předešel. „Nechci už o tom ani slyšet,“ zahřměl.

Ale tu uviděl bledou, rozrušenou židovu tvář, vzpomněl si na dceru muže s touto tváří a rychle dodal: „Nechme toho, uvážím to všecko, nejen důvody proti, ale i tvoje.“ A s dřívější nucenou veselostí rozhovor ukončil:

„A nezapomenu ani na to, jak dobře se nám teď daří tvou zásluhou.“

Rozloučili se, král milostivě, žid s předstíranou pokorou a s předstíranou důvěrou, oba plni vzájemné podezíravosti.

TŘETÍ KAPITOLA

Raquel si po všechen ten čas lámala hlavu, co to znamená, že ji Alfonso celý týden a ještě déle nechává o samotě. Přepadaly ji temné obavy. Obávala se, že chce zasáhnout jeho Bůh.

Potom přišel dopis, v němž jí ve třech jazycích své země jásavě oznamoval: Zítra, zítra, zítra. A pak přišel.

Jakmile se uviděli, byly dni odloučení rázem tytam. Po celý ten nekonečný týden jen dýchali, nežili. Nyní žili. Nebylo pro ně života mimo Galianu. Vymyslili si zvláštní řeč, smíšenou z latiny a arabštiny a plnou drobných, tajemných pravidel, a nepoužívali jiné řeči než této, ale snad ještě lépe si rozuměli, když mlčeli.

Přesto se pro ně mnohé změnilo. Lépe jeden druhého znali. Alfonso si někdy v Raqueliných pohybech a slovech povšiml onoho záludného rysu, jenž ji spojoval s jejím národem, který Bůh proklel, a se zbožnou, poněkud potměšilou dychtivostí si připomněl své rozhodnutí, že z ní tyto stopy vymýtí. Ona pak neskrývala nelibost, kterou jí působila jeho láska k velikým psům. Jednou se stalo, že s odporem ucouvla před zvířaty, která na ni s dobromyslnou neohrabaností vyskakovala. Tuji vesele a výsměšně řekl: „My, hispánští panovníci, milujeme svá zvířata. Moji otcové, gótští králové, byli přesvědčeni, že

se v ráji shledají i se svými psy. Jinak by to ani žádný ráj nebyl. Věřili zřejmě v moudrost tvého tak milovaného Musy, že duše zvířete odchází ze světa do stejných míst jako duše člověka.“ Viděl, že se jí jeho žert nelíbí, a bouřlivě se kál: „Promiň, nejdražší! Nemáš mé psy ráda, nahánějí ti strach, poslu je pryč.“ A když to odmítla, zvýšil ještě své úsilí, aby ji usmířil: „Ani mého Belarda nemáš ráda, doznej to! Také jeho pošlu pryč.“ Jen stěží si nechal své předsevzetí rozmluvit.

Někdy ho tížilo vědomí, že se nyní musí soustředit na to, aby ji obrátil na pravou víru. Ale když byl s ní, v její blízkosti, uvědomoval si, že toto podniknutí bude ožehavější, než si představoval. Vždyť ona ještě ani nepochopila, co je to rytíř, co je on sám. Bude nezbytné, aby jí nejprve přiblížil sám věhlas rytířství, aby mu porozuměla.

Povolal do Galiany onoho joglara Juana Velázqueze.

Když Raquel uslyšela prostou drsnou křesťanskou kytaru, vzpomněla si nájemné harfy, loutny a flétny Arabů, na jejich mismár, šahrúd a barbút. Ale měla bystrý, jemný sluch i vnímavost, a tak dobře postihla, jak životné jsou joglarovy prosté verše a písně. Nepochopila vždycky přesný význam jeho vulgární latiny, ale uchvacovala ji hrdinsky rytířská radostnost jeho písní.

Juan Velázquez zpíval o činech a o smrti markraběte Rolanda z Bretaně: Jak stojí v údolí Roncevalu s beznadějně malým oddílem proti záplavě pohanů a jak mu jeho přítel Olivier radí, aby zadul na svůj mohutný roh olifant a přivolal nazpět vojsko krále Karla, velikého císaře. Jak se Roland zdráhá, jak jeho rytíři konají skutky neuvěřitelné statečnosti a jak jsou jeden po druhém zabíjeni. A jak Roland, sám zraněn, kráčí po bitevním

poli a sbírá své mrtvé paladýny, aby je donesl arcibiskupu Turpinovi k poslednímu požehnání. A jak Roland nakonec, příliš pozdě, zaduje na svůj zázračný roh a hory a údolí široko daleko se rozezvučí. A jak je raněn podruhé, tentokrát těžce, a jak procitne z dlouhého bezvědomí a shledá, že na širé pláni mrtvých on jediný je živ. Vidí, jak přichází smrt, jak mu sestupuje od hlav dolů do srdce. Tu se odplazí s nejvyšším úsilím pod smrk, ulehne do zelené trávy s hlavou obrácenou k jihu, ke Španělsku, tváří k nepříteli, a pozvedne pravou rukavici vzhůru k Bohu. A anděl svatý Gabriel mu vezme rukavici z ruky.

Raquel naslouchala uchvácena, s dětským údivem. Potom ovšem začala uvažovat a prohlásila, že jedné věci nerozumí: proč hrdina Roland nezaduje na roh zavčas; pak by on a jeho rytíři porazili nepřítele a zůstali by živi a zdrávi. Krále tato lichá námitka zamrzela. Ale tu již Raquel požádala zpěváka, aby jí opakoval verše o Rolandově smrti, její oči zářily dojetím a nadšením a Alfonso si byl jist, že její duše pochopila velikost rytířství.

Ukázalo se, že je tomu tak, když mu přivlekla dárek, o kterém se náznakem už kdysi zmínila: arabské brnění.

Bylo ze skvostné, modravě černé ocele, složeno z hojných pohyblivých dílů, bylo lehké a elegantní, byl to podivuhodný výrobek. Pomohla mu brnění obléci. To byla mužská záležitost a nelíbilo se mu, že mu pomáhá. Ale neměl to srdce, aby jí bránil.

Tak ho oblékla, žertujíc při tom, ale plna nadšení. Stál tu, černomodrý a hrdinský, oka drátěné košile pružně přiléhala k silné, oddechující hrudi, zářivě hleděly oči z průzorů hledí. Tleskala a volala s dětinským nadšením:

„Ó můj nejdražší, jsi zázrak velikého zázraku božího!“ A přecházela sem a tam, obcházela kolem něho tančíc a prozpěvovala při tom verše: „Ó, vy hrdinové! Nosíte lesklý meč, metáte štíhlé kopí. Vyjíždíte prudce, celou silou proti nepříteli. Jaká je to radost, povzbudit vás písní!“

S úsměvem, velmi potěšen jí naslouchal. Dosud nikdy mu nezazpívala válečné verše. Nyní vše dozrálo. Nyní jí bude moci povědět o té veliké, svaté věci, která ho s ní spojí navždy.

Otázal se jí přímo, zda by si s ním nechtěla vyslechnout mši.

Vzhlédla. Nepochopila. Snad to byl jeden z jeho podivných žertů. Nejisté se usmála. Její úsměv ho rozhořčil. Ale vzchopil se a řekl s dětinskou vážností: „Hleď, nejdražší paní, jestliže přijmeš křest, vykoupíš nejen svou duši, osvobodíš od těžkého hříchu i mne, a pak budeme moci bez hříchu a bez výčitek zůstat navždy spojeni.“ A řekl to s tváří tak důvěřivě nevinnou, že ji to dojalo.

Potom však si uvědomila celý temný dosah jeho slov a byla hluboce uražena. Není spokojen s tím, co mu dává, chce jí s tou svou vojačkou tupostí a nenasytností vzít její nesmrtelný odkaz. Což mu nestačí, že probudila boží hněv již tím, že mluví a jí a koupe se a spí s nevěřícím? Na její živé tváři se zračil její zármutek i urážka.

Alfonso se neobratně pokoušel jí domluvit. Její odpor byl tichý, jednoslabičný a rozhodný.

Ale věděla, že Alfonso je houževnatý bojovník, že od toho neupustí, a i když si byla jista svou vírou, hledala posilu u svých, u otce a u Musy.

Sdělila otci, že Alfonso na ni naléhá, aby přijala křest. Don Jehuda smrtelně zbledl. Řekla tiše: „Prosím tě, otče, neurážej mě svým strachem. Učil jsi mě, že jsem z rodu Ibn Ezra a že jsem účastna na Veliké knize. Pochopila jsem to.“

S Musou mluvila bez obalu. Řekla mu, že má strach z houževnatého boje, který ji očekává.

Musa ji držel za ruku a vyprávěl jí o židovských ženách proroka Mohameda. Zprvu chtěl Prorok získat židy pro svou víru po dobrém. Protože se stavěli na odpor, bojoval proti nim mečem a mnoho jich pobil. Při jednom takovém tažení přišla do jeho tábora židovská dívka jménem Zainab, jejíhož otce a jejíž bratry moslimští bojovníci zabili. Zainab řekla, že pochopila, že není boha kromě Alláha, slovy i gesty lichotila Prorokovi, dávala najevo, že je do něho zamilována, a on v ní nalezl zalíbení, spal s ní, dal ji do svého harému a dával jí přednost před ostatními ženami. A Zainab se ho zeptala, co nejraději jí, a on odpověděl: „Jehněčí plecko.“ Tu upekla jehně pro něho a jeho přátele a oni jedli; jehněčí plecko však potřela prudkým jedem. Jeden z přátel z toho kusu jedl a zemřel. Prorok sám vyplivl již první sousto; ale i on onemocněl. Židovka Zainab řekla, že chtěla dát Prorokovi příležitost, aby dokázal, že je miláčkem Alláhovým. Takovému že prý jed nemůže ublížit; ale kdyby tomu tak nebylo, pak by prý po zásluze zemřel. Jedni praví, že jí Prorok odpustil, druzí, že byla popravena.

Město Kaibar, které bylo obydleno téměř výhradně židy, odolávalo Mohamedovi s obzvláštní tvrdošíjností. Většina kaibarských mužů zahynula v boji; zbývajících šest set dal Prorok po dobytí města stít. Mezi

ukořistěnými ženami byla jistá Safia; její muž padl, její otec byl popraven. Safii bylo necelých sedmnáct let a byla tak krásná, že ji Mohamed vzal do svého harému, třebaže ji už poznal jiný muž. Velice ji miloval, poklekal, aby mohla snáze vystoupit na velblouda, zahrnoval ji bohatstvím a nemohl se jí nasytit až do své smrti; ale ona ho přežila o celých pětačtyřicet let.

To vyprávěl Musa. „Tyto ženy tedy odpadly od Hospodina?“ otázala se Raquel. „Kdyby bylo Mohamedovo učení nadchlo dívku Zainab,“ odpověděl Musa, „sotva by se byla pokusila ho otrávit. A co se týče Safie, odkázala své bohatství příbuzným, kteří zůstali židy.“

Pak se Raquel zeptala: „Mluvíš o Prorokovi často bez úcty. Proč setrváváš při islámu, strýčku Muso?“ – „Jsem věřící tří náboženství,“ odpověděl Musa. „Každé z nich má něco dobrého a každé z nich učí věcem, kterým uvěřit se rozum vzpírá.“ Přistoupil ke svému psacímu pultu, čmáral kroužky a arabesky a pak řekl přes rameno: „Dokud jsem přesvědčen, že víra mého národa není horší než víra jiného národa, měl bych v ošklivosti sám sebe, kdybych opustil společenství, ve kterém jsem se narodil.“ Mluvil klidně, nevzrušeným hlasem a jeho slova se Raquel hluboce vryla do paměti.

Když byl Musa o samotě, chtěl se pustit do práce na svých „Dějinách moslimů“. Ale přemýšlel o tom, co prve řekl Raquel, podivoval se silným slovům, kterých užil, a nemohl se soustředit na své dílo.

Místo toho napsal verše: „Doba je tak naplněna zbraněmi a rytíři a železem a hřmotem, že i slova mudrce řinčí, místo aby byla tichá jako šumění večerního větru v korunách stromů.“

Don Rodrigue nerad mluvil o milosti, která mu byla dopřána, o stavech vytržení, plodech své askeze. Raději vystupoval jako badatel, jako učenec. Byl upřímný. Neboť přes všechnu zbožnost byl posedlý touhou po ostrém, pochybovačném myšlení. Těšily ho podivuhodné hry rozumu a působilo mu velikou radost, když v diskusi sám se sebou i s druhými mohl vážit určitou tezi v jejích protikladech. Z teologů svého století miloval především Abaelarda. Nedopřála mu pokoje jeho poučka, že od filosofie velkých pohanů vede k evangeliu kratší cesta než od Starého zákona, a stále znovu se nořil do Abaelardova smělého díla Sic et non, Ano a ne, v němž byly proti sobě stavěny věty ze Svatého písma, které si odporovaly; bylo pak ponecháno na čtenáři, aby se s těmito rozpory vyrovnal.

Don Rodrigue věděl, že se smí odvážit až k nejzazším hranicím tohoto nebezpečného území. Neboť v jeho duši byl prostor, kam nepronikla žádná pochybnost všetečného rozumu; tam nalézal ochranu před všemi pokušeními.

Tato tichá, nezlomná jistota ve víře mu také dovolovala docházet i nadále do Castilla Ibn Ezra a vést přátelské spory s kacířem Musou.

Musa opět věděl, že může s kanovníkem hovořit bez obalu o všech choulostivých věcech, a nikterak se neostýchal vyslovovat své názory i o takových událostech, jako byly královy milostné pletky. „Náš přítel Jehuda,“ řekl, „doufal, že Raquel svou kázní a jemností zkrotí nespoutané vojáctví dona Alfonsa. A zatím ji jeho vojáčka povaha zřejmě okouzlila. Obávám se, že život v Galianě obrátí spíše naši Raquel k rytířskému názoru než krále k poselství míru.“

„Těžko můžeš žádat,“ odpověděl Rodrigue, „aby don Alfonso v době křižáckého tažení dopřával sluchu zpěvům o míru.“ Musa seděl pohodlně, trochu předkloněn v koutě a meditoval: „Ta vaše křižácká tažení! Nejde mi do hlavy, že nazýváte svého Spasitele knížetem míru a zbožně a v dobré víře vyzýváte jeho jménem do války.“ – „Nepřivedli jste Svatou válku na svět *vy*, milý a vážený Muso?“ otázal se jemně kanovník. „Nebyl to Mohamed, který hlásal učení o džihádu? Naše bellům sacrum je pouze obranou proti vašemu džihádu.“ – „Ale Prorok,“ podotkl zamyšleně Musa, „ukládá Svatou válku jen tomu, kdo si je jist vítězstvím.“

Shledal, že tato námitka jeho hosta rozladila, a tak zdvořile stočil hovor jinam. „Osud si volí podivuhodné okliky,“ vykládal, „aby uchránil náš poloostrov války. Všichni jsme se přece obávali, že náhlá vášeň krále našeho pána přivodí neštěstí. Místo toho přináší požehnání. Neboť dokud si naše Raquel krále udrží, sotva se vydá na pochod proti kalifovi. Jak svévolná, jak dětsky hravá je ona síla, které já říkám kadar a kterou ty, můj vysoce vážený příteli, nazýváš prozřetelností!“

Kanovník, takto vyzván, pokáral rouhajícího se starce: „Jestliže plísníš božstvo za jeho slepotu a pokládáš je za nesmyslné a nevypočitatelné, pak mi prosím vysvětli, proč se snažíš být moudrý? Co je pak všechna moudrost platná?“ –

„Mnoho užitku,“ připustil ochotně Musa, „to ovšem nepřináší, snažíme-li se rozpoznat dvojakost událostí a jejich vnitřní rozpory. Ale poznání zahřívá mé srdce. A jen doznej, můj vysoce vážený příteli, že těší i tebe.“

Po takovýchto rozmluvách si don Rodrigue vyčítal radost, kterou mu působí obcování s bezbožníkem, i

předsevzal si, že své návštěvy v Castillu Ibn Ezra skončí nebo alespoň omezí.

Ale tu mu sama nebesa dala znamení. Když totiž král poznal, že jemu samému se nikdy nepodaří prorazit krunýř nevíry kolem Raquelina srdce, požádal Rodrigua o „přispění; nemohl odmítnout tuto zbožnou žádost a byl nucen navštěvovat Castillo dál.

A tak byli v okrouhlé hale opět pohromadě jako kdysi, Musa, Raquel, kanovník a také mladý don Benjamín; Rodrigue ho vodil s sebou, aby jeho úmysl obrátit Raquel nebyl příliš zjevný.

Pro mladého dona Benjamína nebylo snadné chovat se před Raquel s obvyklou bezprostředností. V těchto týdnech bez ustání přemítal nad osudem, který jí byl přisouzen, o tomto těžkém a nebezpečném štěstí. Teprve od té doby, co zmizela do Galiany, poznal, co pro něho znamená, a touha, smíšená s hořkou rezignací, dávala nyní jeho přátelství podivuhodné zabarvení i hloubku.

Očekával, že najde Raquel velice změněnou. Ale hle, seděla tu a byla stejná jako dřív. Byl zklamán a okouzlen, a ač byl jinak tak metodickým mladým učencem, nedokázal uspořádat svoje myšlenky. Potají znovu a znovu zkoumal její tvář, naslouchal jen zpola tomu, co říkali ostatní, a mlčel.

Zatím čekal don Rodrigue na příležitost, aby započal své dílo obrácení. Nebyl fanatik, byla mu proti mysli jakákoliv nehoráznost, čekal na příhodné slovo, na které by mohl navázat. Jeho okamžik nadešel, když se Musa opět jednou pustil do svého oblíbeného tématu, že je totiž všem národům určena osudem doba jejich rozkvětu a stárnutí.

To že je patrně správné, prohlásil kanovník, ale jak málo národů dovede uznat, že jejich doba minula. „Máme tu například židovský národ," poučoval. „Jestliže si židé po příchodu Spasitele ještě celé století nebo dvě staletí namlouvali, že jsou nadále platná proroctví jejich Veliké knihy a že jejich říše opět povstane, to je konec konců pochopitelné. Ale nyní žijí přece v bídě již déle než tisíc let a stále nechtějí uznat, že Izaiášova proroctví jsou splněna právě Spasitelovým příchodem. Chtějí přelstít čas a přes očividnou skutečnost setrvávají ve svém bludu."

Nedíval se ani na Raquel, ani na Benjamína, nekázal, rozmlouval jen s Musou jako filosof s filosofem. Ale Benjamín dobře odhadl, kam míří, jak chce s nevinnou zbožností a krutostí znechutit Raquel její židovství. A tu se Benjamín vytrhl ze svého snění a stal se výmluvným. „My naprosto nechceme přelstít čas, vysoce důstojný otče," hájil víru svou i Raquelinu, „ale víme, že čas není proti nám, nýbrž s námi. Nevykládáme si přísliby vítězství v naší knize s hrubou doslovností. Nejsou to vítězství meče, která nám slíbili proroci, a ani po takových vítězstvích netoužíme. Neceníme si zvlášť rytířů a žoldnéřů a obléhacích strojů. Jejich úspěchy nemají trvání. Naším dědictvím je Veliká kniha. Zabývali jsme se jí po dva tisíce let, udržovala nás v jednotě, když jsme žili v bídě a byli jsme rozprášeni, stejně jako v dobách slávy, a jen my ji dovedeme správně vykládat. Co nám slibuje, to jsou vítězství ducha, a o tato vítězství nás nepřipraví ani křižácké tažení, ani džihád."

„Tak," řekl výsměšně a zkormouceně don Rodrigue, „eritis sicut dii, scientes bonům et malum; stále ještě věříte v slova hada z ráje. A protože, což doznávám, jste

nad jiné požehnáni rozumem, pokládáte se za vševědoucí. Ale právě tato pýcha vás zaslepuje a brání vám pochopit, co je zřejmé. Mesiáš už dávno přišel, čas se naplnil, ona požehnání jsou zde. Všichni to vidí, jen vy to vidět nechcete.“

„Že nadešel čas Mesiášův?“ odpověděl trpce don Benjamín. „Já nic nevidím. Nevidím, že byste ukuli ze svých mečů pluhy a ze svých kopí nože pro sklizeň hroznů. Nevidím, že by se Alfonso pásl společně s kalifem. *Náš* Mesiáš přinese světu opravdový mír. Co vy víte o míru! Mír, šalom: vždyť vy tomu slovu ani nerozumíte! Vždyť ani nedovedete to slovo přeložit do svých ubohých jazyků!“

„Hájíš mír náramně bojovně, můj milý done Benjamíne,“ pokoušel se ho Musa uchlácholit.

Ale Benjamín ho neposlouchal. Roznícen přítomností doni Raquel vybuchl: „Co je to ten váš ubohý pax, vaše treuga Dei, vaše ubohá eiréné! Šalom, to je dokonalost, to je blaženost, a všecko, co není šalom, je zlé. Našemu králi Davidovi nebylo dopřáno, aby postavil chrám, protože byl jen dobyvatelem a velkým králem. Teprve Šalomoun, mírový král, směl jej postavit, protože za jeho vlády žil každý v bezpečí pod svou vinnou révou a fíkovníkem. Znesvěcen je oltář, nad nímž se mává zbraní, je nehoden Boha, to je naše učení. Ale vy uctíváte svého Mesiáše tím, že útočíte na jeho město Jeruzalém, město míru, a že je ničíte. Jsme chudí a nazí, ale blázni jste vy se vší svou slávou i leskem svých zbraní. *Nám* je ta země zaslíbena, *nám* náleží. A protože tak stojí psáno, vedete o ni válku vy a moslimové. Bylo by to k smíchu, kdyby to nebylo tak kormutlivé.“

Prudkost mladého muže způsobila, že se kanovníkův tón stal ještě laskavějším. „Mluvíš o blaženosti, milý synu," řekl, ,,a nazýváš ji šalom a říkáš, že je vám dána dědictvím. Ale i my známe blaženost. My ji nazýváme jinak, ale není lhostejné, jaké jméno jí dáváme? Vy ji nazýváte šalom, my ji nazýváme vírou, my ji nazýváme milostí." A nyní musil vyslovit to, před čím měl takový ostych, co jindy tajně skrýval v srdci, musil se přiznat. „Milost, milý synu," řekl, „to není příslib daleké budoucnosti, ona existuje. Nejsem tak výmluvný jako ty, nedovedu milost vysvětlit. Nemůže jí být dosaženo a nemůže být ani spatřena pouhým usilováním rozumu. Je nejvyšším darem božím. Nemůžeme dělat nic jiného než se za ni modlit." A dodal s důrazem a z hloubi srdce: „Vím, že milost existuje. Jsem blažený ve víře. A modlím se k Bohu, aby tuto milost propůjčil i ostatním."

Celý západní svět byl plný takových rozhovorů, která víra je nejlepší. Pro tuto spornou otázku, pro vítězství křesťanství byla vedena válka. A v disputacích hořela vášeň.

Také v tiché okrouhlé Musově hale debatovali kanovník a don Benjamín o víře ještě mnohokrát. Ale Benjamín nyní už krotil svou prudkost; nechtěl se podruhé dotknout vášnivými útoky svého váženého učitele Rodrigua. Ale doña Raquel zřejmě žádnou posilu ve víře nepotřebovala; Benjamín už při onom prvním výbuchu s radostí shledal, s jakým zájmem mu naslouchala. Při těchto pozdějších diskusích přestával tedy na tom, že poukazoval na vnitřní rozumnost židovské víry, jejíž Bůh nežádá od svých věřících, aby byl obětován rozum. S vědeckou umírněností citoval věty z krásné knihy básníka Jehudy Haleviho „Na obranu

pokořené víry“ nebo se dovolával dokladů z děl velikého Mojžíše ben Maimóna, který nyní slynul slávou v Káhiře. Kanovník mu však se stejnou umírněností odporoval argumenty z Augustina nebo z Abaelarda. Raquel mluvila málo a málokdy se ptala. Ale naslouchala se zaujetím a dobře si vtiskla v paměť Benjamínova slova. Ona a Benjamín se spolu opět velmi sblížili.

Benjamín si neskrýval, že ji miluje. Ale nedal nic znát, choval se jako přítel. Raquel a on se cítili mladí v přítomnosti starších mužů, byli dobrými kamarády.

Když byl jednou Musa s Rodriguem o samotě, zeptal se ho, proč chce vlastně zviklat Raquel v její víře; vždyť přece i Abaelard, kterého Rodrigue tak ctí, učí, že je nutno být snášenlivý k cizí víře, pokud není v rozporu s přirozeným rozumem a mravností. „Což nejsem vůči tobě dost snášenlivý, můj ctěný Muso?“ otázal se kanovník. „Nedovedu ti povědět, jak nesmírná by to pro mne byla radost, kdyby byl korunován milostí takový mens regalis, královský duch, jako je tvůj. Ale nejsem tak domýšlivý, abych se domníval, že mi bude dopřáno tě osvítit. Není mi dáno, abych dovedl horlit, a nedovedu na druhé útočit; však to víš. Ale když pohlédnu do něžné, tvárné, nevinné tváře naší Raquel, cítím, že je mým úkolem bojovat o její duši. Protože znám dobré evangelium, byl bych hříšníkem, kdybych je smlčel.“

Krále se zmocňovala netrpělivost, že jeho i Rodriguovy snahy získat duši Raquel zůstávají marné.

Stál s Raquel před jedním z jejích hebrejských nápisů. Bylo tomu už několik’týdnů, co mu ty věty předčítala a překládala, ale měl dobrou paměť, zapamatoval si je tak, že mohl opakovat téměř slovo za

slovem. „Vydláždím tvou ulici drahokamy a zbuduji ti domy z křišťálu. Žádná zbraň, která se obrátí proti tobě, nesmí tě zasáhnout, a každý jazyk, jenž by se ozval proti tobě, budiž proklet.“ Posměšný údiv byl v jeho hlase, úzké rty byly sevřeny ve zlý úsměv. „Nechápu dobře,“ řekl, „proč jsi sem dala právě tento výrok. Což chceš i ty sama sebe zaslepovat? Kde jsou ty vaše ulice z drahokamů? Jste nyní ubozí a bezmocní již déle než tisíc let a žijete z naší milosti. Jak dlouho chcete ještě krášlit svou smutnou nahotu takovýmihle barvitými, prázdnými sliby? Je mi líto, že i ty jsi tak zatvrzelá.“

Bylo to poprvé, co se do ní tak hrubě pustil. Ach, byla by dokázala dobře odpovědět na tyhle nesprávné a zlovolné řeči; ale nechtěla, aby došlo ke sporu. Řekla klidně: „Váš velký doktor Abaelardus učí, že křesťanu sluší shovívavost vůči každému rozumnému náboženství.“ – „Ale to vaše není rozumné,“ vzkřikl nepřátelsky král, „to je právě to.“

Raquel bolelo, že tento nejdražší člověk hanobí to nejlepší, co ona má. Slyšela v duchu, jak Benjamín hájí židovskou víru právě důkazy její rozumnosti. Ale když chytrý, výmluvný Benjamín nedokázal přesvědčit mírného Rodrigua, jak by ona byla schopna vysvětlit prchlivému Alfonsovi pravý význam Veliké knihy? A k tomu ještě v jeho chmurné latině. Pohlédla mu zamyšleně do tváře velikýma modrošedýma očima. Ano, skutečně, *věřil* tomu, co namlouval ostatním. Tihle křesťané vyslali tisíckrát tisíc rytířů a žoldnéřů do Svaté země a nedokázali jí dobýt. A stále ještě nepochopili, že tato země není určena jim. A tady stojí i on, Alfonso, a posmívá se proroctvím těch, jimž ta země patří. A dívala

se na něho a najednou se musila zasmát slepotě těch lidí a obzvlášť svého Alfonsa.

Jeho rozlítilo už její mlčení i to, jak se na něho dívala, a její smích rozpoutal všechen jeho hněv. Pod svraštělým čelem nebezpečně zasvítily jeho oči. „Nesměj se!“ obořil se na ni. „Mlč! Nerouhej se naší Svaté válce, ty nevěřící!“

Mlčky opustila pokoj.

Dvě hodiny nato ji všude hledal, v domě i na zahradě, a ona hledala jeho. Když se našli, usmíval se rozpačitě jako chlapec, i ona se usmívala, políbili se.

A jak se tak líbali, řekla: „Jestliže se na někoho zlobíte, nevyhýbejte se jeho blízkosti. Vyhledejte jej a pozdravte jej a laskavou řečí bez prudkosti vytrhněte trn čehokoliv, co vás na něm rmoutí. Toto je zřídlo obnovené lásky. A lepší z vás bude ten, kdo přijde první a pozdraví. – Tak je psáno v koránu. My jsme přišli oba. Nikdo z nás není lepší.“

Jehuda byl celé měsíce svědkem toho, jak jeho syn stále více propadá prostředí těch druhých. Ale když se dal Alazar skutečně pokřtít, zmocnil se ho děs, jako by to bylo něco nečekaného.

Teprve nyní změřil celý dosah své viny. Neměl Alazara dost rád, neměl ho tak rád jako Raquel. Alazar žil po celé své dětství jako moslim mezi moslimy a on sám ho poslal, ještě než pochopil, co je židovství, na dvůr křesťanského krále, plný svodů. Nyní se stal jeho syn zrádcem, prodal svůj úděl vyvoleného za mísu čočovice, za rytířství, byl ztracen a vyřízen, navždy vymazán, vyškrtnut ze seznamu těch, kteří povstanou v den posledního soudu.

Jehuda nad ním truchlil jako nad mrtvým. Sedm dní seděl na podlaze s roztrženým rouchem.

Don Efraim bar Abba přišel, aby ho potěšil. Parnas měl hrůzu z Jehudy a jeho obrovitého údělu. Nemohlo ho postihnout strašlivější soužení než odpadnutí jediného syna. Odpadlíci se vždycky stávali nejkrutějšími nepřáteli židů, a teď byl takovým odpadlíkem tento mladý Jehudův syn. Ale povinnost přikazovala utěšovat truchlící, don Efraim překonal svůj odpor a hrůzu, přišel, sklonil se nad Jehudou a vyřkl formuli: „Pochválen buď, Hospodine, Bože náš, soudce spravedlivý," a vyslal deset nejlepších mužů aljamy, aby odříkávali předepsané modlitby.

Nebyl to jen zármutek nad synem, Jehudu soužil i onen opovážlivý slib, že otevře franským uprchlíkům hranice Kastilie. Krátila se lhůta, kterou si určil pod trestem veliké klatby. A ke králi se nemohl dostat. Ten se bude nyní ještě horlivěji vyhýbat setkání s ním, když mu teď ukradl obě děti, nejdřív děvče a teď i syna.

Nastaly novoroční dny, pochmurně slavnostní dny roš ha-šana, určené k zpytování svědomí.

Raquel strávila svátky u otce. Nezmínil se o Alazarově odpadnutí; ale viděla, jak hluboce tím trpí. Ji samu otřes nad bratrovým křtem jen posílil ve svaté vůli zachovat si pravou víru.

Jehuda si zjednal do domu člověka, který měl zadout na beraní roh, na šófar, jehož výstražný zvuk je v tento den pokání povinen slyšet každý žid. Neboť toto je den, kdy Bůh si připomíná všechno stvořené, kdy soudí a určuje osudy lidí. Ječivý, rezavý zvuk rohu naplňoval Raquel zbožným děsem; věřila v pohádky, a tak viděla, jak jsou jména spravedlivých zapisována neviditelnou rukou do knihy života a blahobytu a jak jsou vymazávána

jména zlých. Ale rozhodnutí o těch, kteří nejsou ani dobří, ani zlí, tedy o naprosté většině lidí, bylo odsunuto až do svátku Smíření, aby mohli ještě těch deseti dní využít a aby učinili pokání.

Odpoledne vyšli Jehuda a Raquel, jak vyžadoval obyčej, k tekoucí vodě. Vyšli za město k řece Taju. Házeli do řeky drobty chleba, házeli do řeky své hříchy, aby je voda odnesla do moře, a odříkávali Prorokovy verše: „Kde je takový bůh, jako jsi ty, jenž odpouští hříchy a promíjí nevěru, který nezachovává hněv svůj navěky, neboť se těší z toho, že je milosrdný. Slituje se nad námi, vymaže naši vinu, ponoří hříchy naše do hlubin mořských.“

Šeřilo se již, když se vrátili domů. Sloužící přinesl světlo. Ale Jehuda mu pokynul, aby je opět odnesl, takže Raquel viděla jen nejasně otcovu tvář, když začal hovořit. „Náhrobky někdejších Ibn Ezrů,“ řekl, „dokazují, že jsme z rodu krále Davida. A nyní můj syn, tvůj bratr Alazar, zradil a promarnil své královské dědictví. Tvůj otec není bez viny na této strašlivé věci. Je to těžká vina, lituji jí, a i když je milost boží hluboká jako moře, necítím se zproštěn svého hříchu.“ Bylo to poprvé, co otec k ní mluvil o vině, lítosti a odpuštění, a Raquel se sevřelo hrdlo soucitem. Že také podstoupil, pokračoval Jehuda, pokání, pokání nijak snadné, a vyprávěl jí o svém plánu usídlit franské židy v Kastilii.

Raquel pozorně naslouchala, ale neodpověděla a také se na nic nezeptala. Mluvil tedy dál, ne bez značného přemáhání. „Přednesl jsem,“ řekl, „svůj plán králi našemu pánu, neřekl ne a neřekl ano. A já jsem učinil slib a čas kvapí.“

Bylo to do té doby, co žila v Galianě, poprvé, že promluvil o Alfonsovi, a Raquel zasáhlo jako blesk, že ho nazývá králem naším pánem. Všecko, co otec říkal, ji zaplavilo jako ledová voda, děsivě, jitřivě. Vytušila skrytou výzvu, bránila se jí. Není od něho správné, že na ni vkládá břímě, které vzal sám na svá bedra.

Nemluvil dále, nenaléhal na ni. Dal přinést světlo, a všechno to zvláštní, děsivé zmizelo. Díval se na její tvář v slabém svitu svíček a olejových lamp. Řekl, a poprvé se toho dne usmál: „Jsi opravdová princezna z domu Davidova, milé dítě.“

Než se Raquel nazítří vrátila do Galiany, řekla otci: „Promluvím si s králem naším pánem o franských židech.“

Když Raquel oznámila králi, že stráví novoroční svátky v Castillu Ibn Ezra, nedal Alfonso ani slůvkem najevo svou hlubokou nelibost. Zůstal ty dny v Galianě. Představoval si, jak nesnesitelné by bylo žít v Toledu, tak blízko Raquel a tak nekonečně daleko od ní. Hněval se na Raquel, na Jehudu, na Jehudova Boha a na jeho svátky.

Byly nádherné jasné podzimní dny, ale on se z nich netěšil. Chodil na hony, ale netěšil ho lov ani jeho psi. Chmurně a velkolepě se před ním tyčily obrysy jeho města Toleda, a jeho netěšil tento pohled. Netěšila ho řeka Tajo ani rozhovory s jeho poddaným Belardem. Myslil na to, co mu Raquel vyprávěla o svých novoročních svátcích a jak se teď asi modlí k svému Bohu a škemrá, aby jí odpustil její zločin, že užívala se svým králem rozkoše a lásky.

Vrátila se, a z něho spadla všechna ta zlá tíseň. Ale záhy shledal, i když také ona měla ze shledání zřejmou

radost, že se vrátila změněna; na její tváři spočívalo teď jakési zvláštní, zadumané uspokojení. Nemohl se zdržet přívětivě potutelné otázky, zda vyrovnala svůj účet se svým Bohem, jak měla v úmyslu. Zřejmě mu tento posměšek neměla za zlé, snad si ho ani nepovšimla, dívala se na něho němě, pohroužena sama do sebe. Její mlčení jej pohněvalo víc než jakákoli námitka. On se nesmí ani opovážit jít ke zpovědi, žádný kněz by mu nemohl dát rozhřešení; ale ona se smířila se svým Bohem. Uvažoval, co by jí mohl říci zlého, urážlivého.

A tu nenadále Raquel promluvila. Ano, řekla s podivuhodně vážnou lehkostí, nyní započaly významné dny, během kterých se může zachránit hříšník, který se upřímně kaje. Neboť v den zamyšlení, na Nový rok, Bůh sice rozsudek zapisuje, ale teprve deset dní poté, v Den smíření, přitiskne pečeť; a modlitba a dobré skutky a opravdové obrácení jsou schopny rozsudek změnit. A náhle rozhodnuta pokračovala: „Stačí jen chtít, Alfonso, a mohl bys mi pomoci, abych našla plnou milost před tváří boží. Víš o nouzi mého národa ve Francii. Nechtěl bys otevřít těmto mým bratřím hranice?“

Alfonsa zalila vlna vzteku. Tohle je tedy to pokání, které jí uložili její kněží! Má ho přimět k tomu, aby uprostřed Svaté války zaplavil svou zemi nevěřícími, má ho odloučit od jeho národa a jeho Boha: za to jí pak dá její Hospodin rozhřešení. Je to spiknutí mezi ní, jejím otcem a jejich kněžími. Je to nejhanebnější, nejšpinavější jednání, jakým ho kdy obmyslili. Má být obelstěn jako největší hlupec, má zaplatit za její lásku a za její tělo svou duší. Ale on jim nesedne na lep, těm podvodníkům, nenechá se obelstít, nenechá se vydírat, to ne.

S největším vypětím zadržel divoká, drsná slova, která se mu drala na jazyk. Místo toho jí s tvrdou, znetvořenou tváří a ostrým velitelským hlasem, jako by mluvil ke shromáždění nepřátelských grandů, vmetl do tváře odměřená latinská slova: „Nepřeji si, aby se v Galianě mluvilo o státních záležitostech. Nepřeji si mluvit s tebou o státních záležitostech.“ Prudce se k ní obrátil zády a odešel.

Když k ní chtěl v noci přijít, prohlásila, že židovské ženy spí v době pokání samy. Tu protrhl jeho hněv všechny hráze. Jakže, má se ohlížet na její hloupé pověry? Nebo je to nový, zchytralý trik, jak z něho vymačkat edikt pro její židy? Brání se mu jen proto? S divokým pohledem řekl nebezpečně tiše:

„Kladeš mi podmínky, co? Mám vpustit tvé žebrácké židy do země, a pak mě k sobě dnes v noci pustíš, co? To si vyprošuji. Já jsem pánem v tomto domě a v této říši!“

Hleděla na něho široce rozevřenýma šedýma očima, očima žalujícíma a vyčítavýma, s úžasem, ale beze strachu. To ho přivedlo úplně z rovnováhy. Vrhl se na ni, hodil ji na lůžko, sevřel ji surově jako nepřítele. Bránila se, prudce oddychovala. Přitiskl ji pod sebe, stiskl ji znovu, držel ji pevně, sám těžce dýchaje, roztrhal na ní šaty, zmocnil se jí s otupělými smysly, zlobně, násilně, bez rozkoše.

Ještě v noci opustila Galianu. Odjela do Castilla Ibn Ezra.

Alfonso slyšel, jak Raquel s chůvou Sa’ad opouští dům. Cesta vzhůru k toledským skalám byla krátká, ale za noci ne bez nebezpečí. Váhal, pak za ní poslal

zbrojnoše, aby ji doprovodil. Ale ten ji už nedohnal. „Ať si má, co chtěla,' myslil si pomstychtivě. ‚Sama to zavinila. Je dobře, že to tak dopadlo. To nebesa tak zařídila. Teď mě už nic nezadrží. Teď vytáhnu proti moslimům. Jen ona je vinna tím, že jsem si tak dlouho počínal bezectně. Ten aragonský kluk se přepočítal. Nedopadne to tak, že budu v peleši lotrovské, až udeří on proti moslimům.'

Když nastalo jitro, rozhodl se, že bude velkomyslný a že zůstane ještě den v Galianě. Snad se Raquel vrátí. Chtěl se s ní přes svůj oprávněný hněv rozejít v přátelství. Doba, která přinesla tolik krásného, nesmí skončit tak hloupě a ohavně.

Potuloval se po domě a po parku a snažil se být v dobré náladě. Dalila ho chtěla vydat Filištínům, ale on není pošetilý Samson, nenechá si ukrást svou sílu. Ten krásný život zde se ukázal jako espejismo, jako přelud, vidina v poušti, ale nyní ji odvál svěží vítr a kolem něho je teď dobrá skutečnost.

Stál před mezuzou, kterou sem dala připevnit. Byla to drahocenná kovová rourka, zaskleným otvorem hrozebně vykukovalo slůvko šaddaj. Byl v pokušení strhnout ten pohanský krám, ale bál se, že by na sebe uvalil hněv jejího Boha, a spokojil se tím, že rozbil pěstí sklo. Úlomky mu poranily ruku, silně krvácela, otřel si ji, krvácela dál, díval se na ni s posměšným úsměvem. Ti, kteří se domnívali, že podlehne, budou otvírat oči. Bude teď bojovat. Udeří svým dobrým mečem fulmen Dei. Zbaví duši všech těch hloupých myšlenek ve zbožném, bohulibém mužném boji, bojem si vyžene z krve hříchy, pochybnosti, všechny ty těžké, oslabující pohanské sny.

Belardovi řekl v předstíraném dobrém rozmaru: „Snad už nebude dlouho trvat, můj milý, a naplní se tvé nejkrásnější naděje. Vyhledej si dědečkův kožený límec a jeho přílbu! Poskytnu ti příležitost, abys je provětral.“ Zahradník Belardo byl zřejmě spíše poděšen než potěšen. „Sloužím Tvému Veličenstvu vším, co mám,“ řekl, „i koženým límcem svého dědečka. Ale někdo tu také musí zůstat a ohánět se tady rýčem. Chceš snad nechat svou zahradu zpustnout, pane králi?“ Zahradníkovo váhání způsobilo, že se Alfonso zamyslil. „Však ještě zítra nevytáhnu,“ odpověděl se zlostným pohledem. A znenadání – stáli právě nablízku rozpadávajících se nádrží, zničeného stroje na měření času, zhotoveného rabbim Chananem – nařídil: „Budeme to tady muset zasypat. Nebo nám tam ještě někdo v noci spadne.“

Protože se Raquel nevrátila ani nazítří, odjel do Toleda. Na hradě zřejmě už věděli, že se s Raquel rozkmotřili, na všech tvářích bylo vidět radostné uvolnění.

Alfonso se vrhl do práce.

Bylo to tak, jak žid předpověděl: země utěšeně rozkvétala, kastilská pokladnice byla plná. Snad měl pravdu i v tom, že stále ještě není dost peněz na válku proti kalifovi. Ale to je ten žid na omylu, jestliže se domnívá, že by mu mohl takovými námitkami dále zbraňovat ve splnění jeho svaté povinnosti. Dost dlouho se židé vykrmovali z blahobytu země; stačí, aby jim jako jeho bratranec Filip August Francouzský peníze zase sebral, a bude mít prostředky na válku proti kalifovi.

Manriquovi řekl: „Nevydržím už déle být eques ad fornacem, rytíř pecivál, když celé křesťanstvo bojuje. Počítal jsem a uvažoval a jsem toho názoru, že se toho

mohu odvážit.“ Don Manrique odpověděl: „Tvůj escrivano, který je dobrým počtářem, je jiného názoru.“ – „Náš žid,“ odvětil pánovitě Alfonso, „zapomněl ve svém výpočtu na jednu položku: na čest. Co je čest, tomu on rozumí asi tak jako já jeho talmudu.“ Manrique se netajil svými obavami. „Buď jak buď, učinil jsi ho strážcem svého hospodářství,“ odpověděl, „a je tedy jeho povinností zájmy tvého hospodářství hájit. Nenech se strhnout horlivostí dona Martina, done Alfonso,“ žádal ho. „Pokušení pustit se do války je veliké, a je to zbožné pokušení. Ale nebudeme-li mít dost peněz, abychom vydrželi dva roky, mohla by takováto válka říši zničit.“

Alfonso v duchu nedůvěřoval stanovisku Ibn Ezry. Ten hledá důvody, jak zabránit Svaté válce, protože může své franské židy dostat do země jen v míru. Ale aby ten žid mohl na tak drzý plán vůbec přijít, k tomu ho podnítila jen jeho vlastní neblahá vášeň. Proto se Alfonso styděl promluvit se starým přítelem Manriquem o svém podezření. Místo toho se rozhněval: „Vy jen fňukáte a fňukáte a já mám být na posměch celému křesťanstvu.“

„Jednej s Aragonií, done Alfonso,“ radil suše a podrážděně Manrique. „Domluv se s donem Pedrem. Uzavři čestnou smlouvu.“

Rozmrzele propustil král přítele a rádce. Stále znovu se musil zmítat na tom starém řetěze. Manrique má ovšem pravdu, válka je samozřejmě možná jen tehdy, když se upřímně dohovoří s Aragoncem. Musí dojít k jasné dohodě, musí být uzavřeno spojenectví. Ale jen jeden člověk to dokáže, Leonor.

Odjede do Burgosu.

Jak dlouho se neviděl s Leonor? Celou věčnost. Psala stručné, zdvořilé dopisy, on vždycky po dlouhé

době stručně a zdvořile odpovídal. Dovedl si živě představit, jak to bude vypadat, až se sejdou. On se bude tvářit vesele, ona mu bude odpovídat přívětivým, poněkud křečovitým úsměvem. Nebude to nikterak radostné shledání.

Bude se snažit, aby jí vysvětlil, co se stalo. Ale kde najít slova, kterými by bylo možno objasnit druhému všechnu tu nádheru a hrůzu, když se na tebe přivalí tak ohromná vlna a strhne tě dolů a zase nahoru a opět dolů?

Tenkrát před Rodriguem se hrdě a vzdorně přiznal k Raquel a ke své vášni a kněz mu přes všechnu svou zbožnost porozuměl. Ale Leonor mu nemůže porozumět, ona, tak klidná, přívětivá, chladně ženská. Před ní bude koktat, a cokoli řekne, bude znít uboze, jako kdyby se hloupý chlapec snažil ospravedlnit. Bude to nejhorší ponížení v jeho životě.

Není nikoho na světě, před kým by se král směl takto ponížit. Není na světě nic, co by stálo za takové ponížení.

Ale ano. Je něco takového. Něco nádherného, co stojí za jakékoli ponížení a třeba i věčné zatracení.

A najednou je všecko zase zde, Galiana a celá ta její nekřesťanská skvělost. Cítí, jak se Raquel k němu vine, cítí její pleť, měkkou, nekonečně blahodárnou, cítí její krev, její tlukoucí srdce. Jeho prsty se provlékají jejími vlasy, zatínají se do jejích vlasů, až se Raquel zasměje: „Ale Alfonso, to bolí, Alfonso.“ Kdo dovede říci tak podivně komicky a s takovou naléhavostí „Alfonso“ jako ona, že je ti do smíchu a proniká ti to až do krve? Vidí její sivé oči, vidí, jak pohasínají, vidí, jak se nad nimi zavírají víčka, zvolna, těžce, a jak se opět otvírají.

Přišly mu na mysl arabské verše, které mu jednou dala přečíst: „Často jsem slyšel hvízdat kolem hlavy šípy, a nezachvěl jsem se; ale jakmile uslyším šustot jejích šatů, třesu se na celém těle. Často jsem slyšel polnice útočícího nepřítele, a mé srdce i má kůže zůstaly chladné; ale jakmile uslyším její hlas, rozrazí mě horkost.“ Ty verše ho tenkrát pohněvaly; rytíř se nesmí tak otrocky poddávat svým citům. Ale jsou pravdivé ty sladké a otrocké verše, pravdivé jako evangelium. Rozráží jej horko, i když si Raquel jen představí. Jak mohl třeba jen pomyslit na to, že by se jí vzdal, této Raquel, jeho Raquel, toho nádherného, hříšného smyslu svého života?

Musí Raquel zase mít, musí se s ní smířit.

Je zde pouze jedna cesta. Těžce dýchal. Ale je zde jen tato jediná cesta.

Poslal pro Jehudu.

Jehudu, ač byl statečný člověk, zachvátil strach, když k němu za temné noci přišla rozrušená Raquel. Řekla: „Pohaněl mě, jak ještě nikdy nikdo ženu nepohaněl.“ Jehuda byl v pokušení vyptat se na podrobnosti. Ale neptal se na nic. Vzbudil Musu, požádal ho, aby jí namíchal silný uklidňující nápoj, a řekl: „Odpočiň si, dcero, a dobře se vyspi.“

Když byl sám, uvažoval horečně, co se mohlo přihodit. Dojista požádala toho muže, aby přijal franské židy. Jehuda ze zkušenosti věděl, jak potměšile a brutálně dovede ten člověk ponížit druhé, když se rozčilí. A Raquel to zřejmě nesnesla, utekla mu, a ten člověk je pomstychtivý, vylije si zlost na něm a na celém židovstvu. Raquel a on sám se obětovali nadarmo.

Snažil se přimět ke klidu, ale spánek nepřicházel. Nesmí se stát, aby bylo všechno ztraceno, musí zde něco být, k čemu by se mohla upnout naděje. Hledal a uvažoval. Tento křesťanský král, i když ustavičně mluví o cti, neví, co je důstojnost. Podvakráte poté, co jemu, Jehudovi, spílal a lál, uznal, že ho potřebuje, a znovu se s ním sblížil. Miluje Raquel, nemůže bez ní žít, i s ní se zase sblíží, bude škemrat, aby se opět vrátila.

Bylo ráno pátého tišri. Za necelé tři neděle uplyne lhůta jeho slibu. Jehuda během první bezesné noci pochopil, že bude mít ještě mnoho bezesných nocí, že ještě mnohokrát upadne do zoufalství a opět se bude šplhat vzhůru po žebříčku nadějí a výmyslů.

Tak to bylo s Jehudou ibn Ezrou. Ale jak je to s tebou, Raquel? Ploužíš se domem bledá, nemluvná, marně očekávajíc vzkaz. Cítíš otcovy starostlivé, něžné pohledy, ale nezahřívají tě, ani ti neskýtají útěchu. Slyšíš bázlivé tlachání chůvy – ach, její dar, „ruka Fátimy“, nic nezmohla – a její štěbetání neproniká k tvým uším. Představuješ si tvář, postavu a pohyby toho muže, jaký byl v oněch dobrých, plamenných hodinách, kdy se spojily duše i těla. Ale tento obraz je setřen obrazem druhým, představou divoké, chtivé, násilnické tváře. Což takto vypadá rytířství, kterým je prodchnut? A přesto po něm toužíš a víš, že stačí, aby jen zavolal, a ty se vrátíš, poběžíš k němu nazpět.

Dny míjely. Don Alfonso byl v Toledu, ale neposlal pro Raquel ani pro Jehudu. Přišel jen don Manrique, aby se poradil o státních záležitostech.

Nadešel nejsvětější den židů, Den smíření, Jom Kippur. Jehuda, ten podivuhodný muž mnoha tváří, byl toho dne jiným Jehudou. Oprostil se ode vší malicherné

ctižádostivosti, přiznal si, že jeho „poslání“ bylo jen pláštíkem pro jeho touhu po moci, byl doopravdy zkrušen, byl před Bohem bídnou, hříšnou nickou, a jako byl dříve nad jiné domýšlivý, byl nyní o to pokornější. Bil se v prsa a modlil se s palčivým studem: „Hřešil jsem svou hlavou, kterou jsem drze a pyšně zvedal. Hřešil jsem svýma očima, které se dívaly opovážlivě a zpupně. Hřešil jsem svým srdcem, které se okázale nadýmalo. Uznávám, doznávám, lituji. Odpusť mi, Bože můj, a dej mi rozhřešení.“

Byl nyní nejen rozumem, ale celou svou bytostí připraven přijmout vše, cokoli přijde.

Když ho dva dny poté zavolal král k sobě, nedoufal v nic a nebál se ničeho. „Vítáno buď dobré i zlé,“ říkal si cestou na hrad a také to tak myslil.

Alfonso byl povýšený a rozpačitý. Mluvil zdlouha a zeširoka o malichernostech, například o potížích, které působí baroni de Arenas, a že ho ani nenapadne dále vyčkávat. Ať naopak určí Jehuda Arenasům ještě mnohem kratší lhůtu, než navrhoval, a když pak pánové nezaplatí, zmocní se on,

Alfonso, násilím vesnice, o kterou jde. Jehuda se uklonil a řekl: „Učiním, jak poroučí Tvoje Veličenstvo.“

Alfonso se položil na lehátko, sepjal ruce za krkem a řekl: „A jak je to s mou válkou? Pořád ještě jsi nenahrabal dost peněz?“ Jehuda odpověděl prostě: „Dohodni se s Aragonií, pane králi, a můžeš jít do útoku.“ – „Stále totéž,“ zabručel Alfonso. Vztyčil se a zeptal se bez jakéhokoli přechodu: „A jak je to s těmi židy, které mi chceš nasadit do země? Snaž se být poctivý a nemluv jako jejich bratr, nýbrž jako můj rádce. Nebudou mi všichni moji poddaní vyčítat, že uprostřed

Svaté války vpouští tenhle král do země tisíce židovských žebráků?“

Rázem se Jehudova zkormoucená odříkavá mírnost proměnila v divokou radost. „Nikdo nic takového neřekne, pane králi,“ odpověděl, a byl to teď naplno ten starý Jehuda, uctivý, jistý si Svou věcí, překypující převahou svého ducha. „Nebyl bych se odvážil žádat tě, abys vpustil do země *žebráky*. Chtěl bych ti naopak uctivě nabídnout, abys od každého z těch uprchlíků požadoval při přechodu hranic doklad o tom, že má jistý majetek, dejme tomu ne méně než čtyři zlaté maravedí. Noví osídlenci, to nebudou žebráci, nýbrž vážení lidé, zběhlí v řemesle i obchodě, a budou platit tučné daně.“

Alfonso, pevně odhodlán nechat se přesvědčit, řekl: „Domníváš se, že je možno to vysvětlit mým grandům a mému lidu?“ Jehuda odvětil: „Tvým grandům možná ne, tvému lidu dojista. Tvoji Kastilané poznají ten přírůstek podle toho, že se jim bude žít spokojeněji.“ Král se zasmál. „Přeháníš, jak jsem u tebe zvyklý,“ řekl. Potom, stále jakoby mimochodem, nakázal: „Dej tedy vypracovat edikt.“ Jehuda se hluboce uklonil a dotkl se jednou rukou země.

Ještě než se opět vzpřímil, král dodal: „Pošli mi dokumenty do Galiany. Dnes se tam vracím. A řekni, prosím, své dceři, že budu mít radost, jestliže bude přítomna při podpisu.“

Pět dní před uplynutím lhůty, kterou si určil, sdělil don Jehuda parnasu Efraimovi, že král náš pán vyslovil souhlas s usídlením šesti tisíc franských židů. „Mohu tě nyní ušetřit toho,“ řekl žertovně a s hrdou skromností, „abys nade mnou vyřkl klatbu. Těch dvanácti tisíc maravedí pro naše franské židy tě ovšem ušetřit

nemohu.“ A velkomyslně dodal: „Zůstane tvou zásluhou, jestliže přijdou do naší země. Kdybys mi nebyl přislíbil svou pomoc, nebyl bych to prosadil.“ Don Efraim vyřkl bledými rty požehnání, stanovené pro příležitost oznámení šťastné zprávy: „Pochválen buď, Hospodine, Bože náš, který jsi dobrý a udílíš dobré.“ Ale tu propukl celý Jehudův triumf: „Naftule elohim niftalti, vítězstvími božími jsem zvítězil,“ zajásal.

Jeho obličej zářil, chodil jako okřídlen, jako by se nedotýkal země. Byl to tentýž muž, který sotva před dvěma týdny byl ještě zkrušen vědomím své nicoty? Jeho pýcha se dotýkala nebes. Jeho hruď byla naplněna výsměchem k těm druhým, bláznům, chtějícím vést Svatou válku o zemi, která jim nikdy nebude náležet. Skutečnou svatou válku, boží válku vede on, Jehuda. Zatímco se ostatní bijí a pustoší, on usídlí v pokoji šest tisíc zachráněných. Viděl je již, jak se přičiňují obratnými hlavami i obratnýma rukama, jak budují dílny, pěstují víno, vyrábějí a vyměňují užitečné věci.

Slavil svůj triumf s přítelem Musou. S ním, který uměl ocenit pochoutky a dobrá vína, uspořádal dununskou hostinu, slavnostní hostinu po způsobu bratří Dununů, nejproslulejších hýřilů moslimského světa. Před Musou se radoval ze svého štěstí. Není miláčkem božím? Jestliže na něho někdy Bůh sešle neštěstí, pak jen proto, aby tím lépe mohl vychutnat své Štěstí.

„Vím, příteli,“ odpověděl s láskyplným posměchem Musa, „jsi potomek krále Davida a Bůh tě přenese na své dlani přes všechna nebezpečí. A proto také ani nepotřebuješ brát vždycky v potaz svůj dobrý rozum, nýbrž smíš jednat a rozhodovat se, jak se zalíbí tvému nezkrotnému srdci, právě tak jako oni rytíři, kterými tak

bezmezné pohrdáš. Tvůj rozum je hodnotí správně, ale ve svých skutcích jednáš podle jejich hesla: Jen zticha nesedět, stále něco dělat a raději jednat nesprávně než nejednat vůbec.“

Popíjeli vzácná vína a také Jehuda si bral svého Musu přátelsky na mušku: „Ano, mudrc musí být lhostejný v každé životní situaci a spíš se musí nechat zabít, než by sám udeřil. Ty sis tak počínal, mohu to dosvědčit. A kdybych se nebyl staral já, byl bys už dvakrát nebo třikrát zabit a nemohl bys pít tohle víno od řeky Rhóny.“ A pili.

„Jsem rád,“ řekl Musa, „že jsi alespoň pro dnešní večer zakázal tomu svému Ibn Omarovi, aby na tobě nepožadoval spěšný návrh nějaké státní smlouvy nebo příkazy pro odjezd obchodního lodstva. Škoda, že jsou tak vzácné hodiny, v nichž mohu klidně užívat tvého přátelství. Ustavičně velebíš mír, ale sám sobě ho dopřáváš málo.“ – „Kdybych si ho dopřával,“ odpověděl Jehuda, „neměli by jej ti druzí.“

Musa hleděl na přítele tichýma, usměvavýma, zkoumavýma očima. „Běžíš rychle, milý Jehudo,“ prohodil, „a běžíš bez ustání. Obávám se, že utíkáš své duši, nemůže tě dohonit. Často jsi v tom úprku dospěl k cíli, ale nezapomínej, že někdy ti také došel dech.“ A později řekl: „Jen málokteří chápou, že nežijeme, nýbrž že jsme žiti. Dávno jsem poznal, že nejsem rukou, která hází kostku, nýbrž kostkou. Obávám se, že ty to nikdy nepochopíš. Ale právě proto tě miluji a jsem tvým přítelem.“

Dlouho seděli pospolu, jedli, tlachali, pili. Pak se pobavili s tanečnicemi, které Jehuda povolal.

Když v následujících týdnech uvažoval Jehuda o Musových slovech, usmíval se s přívětivou převahou. Všecko se dařilo, jak si přál. Dva ohromné transporty zboží, které nazdařbůh objednal z Dálného východu, překonaly nebezpečí moře a války a bezpečně přistály v přístavu. Uprostřed Svaté války byla podepsána složitá smlouva s úřady sultána Saladina k užitku Jehudy i kastilské země. S radostným údivem Jehuda viděl, jak se jeho sen o Toledu proměnil ve skutečnost, sen, který tenkrát snil u rozpadávající se fontány. Hrdost ho ozařovala jako zářivý oblak.

Dal si navrhnout a králem schválit erb. Byla na něm menora, sedmiramenný svícen Jahvova chrámu, a okolo byl hebrejský nápis, hlásající Jehudovo jméno a jeho úřad. Dal si vyříznout pečeť s tímto svým erbem a tuto pečeť nosil na prsou, jak bylo obyčejem u jeho předků, mužů, o kterých vyprávěla Veliká kniha.

Saladinský desátek, který platila aljama, byl mimořádně vysoký a vysoký byl i podíl, který z něho měl Jehuda. Nechtěl si ty peníze ponechat. Po vyhnání židů z Paříže podařilo se jim zachránit svitek tóry, který byl pokládán za nejstarší existující zápis Pěti knih Mojžíšových, Sefer Hillali. Jehuda získal tuto knihu za tři tisíce maravedí; neexistoval nikdo druhý, kdo by uprchlíkům věnoval tak ušlechtilým způsobem tak nesmírnou částku.

Seděl s Musou před vzácným, křehkým svitkem pergamenu, který odevzdával slovo boží a ušlechtilé, vznešené písemnictví židovského národa od pokolení k pokolení. Prohlíželi dychtivýma a uctivýma očima nádhernou knihu, obezřetně ji ohmatávali.

Jehuda se zanášel tím, že pergamenový svitek předá aljamě.

Ale ustavičně ho hnětlo, že synagógy v Toledu jsou tak nevzhledné. Vybuduje důstojné prostředí své nádherné knize, chrám, který bude hoden tohoto vzácného rukopisu, který bude hoden Izraele a prastaré toledské aljamy a také jeho samého, Jehudy ibn Ezry.

Musa mu připomněl: „Nerozmnožíš ještě více hněv arcibiskupa a baronů?“ Jehuda měl na to jen pohrdavý úsměv. „Vystavím Bohu Izraele důstojný dům,“ řekl. Musa ho napomenul přívětivě, ale snad o něco vážněji než obvykle: „Nedávej svému koni tak skvostnou uzdu, Jehudo, milý příteli. Jinak budeš mít nakonec jen postroj a čabraku a kůň bude pryč.“

Jehuda mu poklepal přátelsky na rameno a kráčel dále po své smělé cestě.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Doña Leonor v Burgosu nebrala první pověsti o Alfonsových milostných pletkách vážně. I když už bylo jisté, že Alfonso žije dlouhé týdny v La Galianě s židovkou o samotě, namlouvala si, že je to jen dočasné dobrodružství. Během patnácti let jejich manželství míval Alfonso tu a tam nějakou lásku, ale pokaždé se k ní pln chlapeckého ostychu vrátil. Nedovedla si představit, že by se mohl doopravdy zamilovat – a k tomu do té židovky! Když ji poprvé spatřil, téměř si jí ani nevšiml, sama mu musela domluvit, aby jí řekl několik zdvořilých slov. A všetečná je také, ta židovka, a strojí se cizokrajně

a přehnaně, a to jsou vesměs věci, které Alfonsa musí odpuzovat.

Ne, doña Leonor nebyla žárlivá. Výhružně jí tanula na mysli historie její matky Ellinor de Guienne, která trýznila jejího otce, Jindřicha Anglického, nezkrotnou žárlivostí, a on ji teď dlouhá léta držel ve vězení. Nebude si počínat jako ona. Alfonsovo milkování s židovkou pomine stejně jako jeho dřívější dobrodružství.

Míjely týdny, míjely měsíce, a Alfonso stále setrvával u doni Raquel. A najednou nebylo Leonor její rozumování a mudrování nic platné. Vždycky se domnívala, že ty krásné veršované romány, které jí posílala její sestra z Troyes a které jí přednášeli franští rytíři a pěvci, jsou pouhé fantazie. Sama snívala o tom, že je jednou z oněch krásných, duchaplných žen, jako byly Geniěvre a Isolda, pro které dávali nejskvělejší rytíři,

Lancelot nebo Tristan, v sázku čest i život. A nyní se ukázalo, že tyhle divoké, blouznivé příběhy nejsou výmysly básníků, nýbrž že jsou opravdu v životě kolem ní. Že je to strašlivá skutečnost právě u jejího muže, jejího rytíře, jejího nejdražšího, jejího Alfonsa!

Zachvátil ji hněv vůči tomuto Alfonsovi, který jí takto splácí její lásku, její cudně laskavou vyrovnanost, zrození infanta, a nezměrná nenávist k dívce, k té židovce, nevěstce, která jí tak podlým způsobem odlákala a ukradla muže, náležejícího jí patnáctiletým křesťanským manželstvím.

Ale nesmí se dát strhnout jako její matka. Musí být rozumná, jejím protivníkem je nejchytřejší muž v zemi, Ibn Ezra, kterého ona sama, pošetilá, neblahá, kdysi povolala do země.

A byla rozumná. Přemohla hněv. Nevzala na vědomí, co se děje, popírala to dokonce před svými nejdůvěrnějšími přáteli. Burgoský arcibiskup, blízký a upřímný přítel, přišel celý ustaraný a začal hovořit o tom neštěstí. Nasadila si svůj nepřístupný královský výraz a cize, nechápavě se na něho podívala; zbožný pán musil zmlknout.

Ne, doña Leonor nevěděla nic o Galianě, nepodnikla nic proti Alfonsovi ani proti jeho milence, před nikým si nestěžovala.

Zato však změnila svou politiku. K překvapení pánů svého dvora najednou prohlásila, že neutralita Kastilie je hanebná a pošetilá. Každý prý vidí, že říše má nyní prostředky, aby vstoupila do Svaté války. Je prý nutno konečně vytáhnout do pole.

Věděla, že Alfonso procitne ze své posedlosti, jakmile vytáhne do boje; to bylo tak jisté jako amen v kostele.

A ona toho dosáhne, aby vytáhl do války. Dosáhne spojenectví s Aragonií. Sveřepě a zlobně se usmála. Alespoň tento užitek přinesla Alfonsova pošetilá vášeň, že bude možno změnit názor dona Pedra. Ten bude teď musit uznat, že Alfonso trpí nenadálými šílenými záchvaty; bude musit zapomenout na onu neblahou urážku jako na skutek člověka stiženého občas záchvaty bláznovství, a bude musit odpustit.

Poslala donu Pedrovi důvěrný dopis a dala mu ostýchavými a přesto něžnými obraty na srozuměnou, že touží po tom, aby ji navštívil. List poslala po donu Luísovi, sekretáři svého přítele, burgoského arcibiskupa.

Alfonsovo milostné dobrodružství mladým králem otřáslo. Přes všechnu svou zášť viděl v něm stále ještě

vzor rytířství a Alfonsova vášeň, neznající ohledů, se mu po té stránce zdála novým důkazem. Jako Lancelot a Tristan obětovali všechno pro svou dámu, tak i Alfonso dal v sázku své rytířské a královské jméno pro ženu, ke které vzplanul. Že tato žena byla židovka, to dodávalo dobrodružství zvláštní, tajemný přísvit. Kolovalo mnoho divokých historek o rytířích, kteří se na Východě zamilovali do moslimských žen. Don Pedro cítil děs před královským bratrancem, který zapřel svou křesťanskou duši, a současně i obdiv k jeho odvaze.

Zmítán těmito pocity četl list doni Leonor. Slyšel v duchu její hlas, viděl před sebou tu roztomilou dámu, cítil hluboký soucit s ušlechtilou ženou, která byla svázána se šílenství propadlým, ďáblem posedlým Alfonsem. Ta dáma je v nouzi, jeho povinností je být jí nápomocen.

Kromě toho i jej od počátku křižáckého tažení nesmírně trápila jeho nečinnost. Chystal se napadnout moslimskou Valencii; poslal dokonce k emírovi do Valencie vyslance, kteří dovolávajíce se starých smluv zpupně od něho požadovali daň, a don Josef ibn Ezra musil vynaložit značné úsilí, aby dal vztahy k emírovi zase do pořádku. Ministr musil užívat stále nových úskoků, aby svého nezkrotného pána udržel v „potupném“ míru.

Poselství doni Leonor se tedy u dona Pedra setkalo s příznivým ohlasem. Ale nemohl se smířit s tím, že by on měl jít do Burgosu a prosit první o smíření. To se v Burgosu předvídalo a vyslanec doni Leonor, zbožný a úskoků znalý sekretář don Luis, navrhl východisko. Neslušelo by se v této těžké době pro křesťanského krále vydat se na pouť do Santiaga de Compostela? Doña

Leonor bude šťastna, povede-li cesta dona Pedra na jeho pouti přes Burgos.

Dona Pedra vedla cesta přes Burgos.

Doña Leonor seznala s uspokojením, že mladý pán je stále ještě jejím blouznivým rytířským obdivovatelem jako dříve. Řekl několik neobratných slov o její nouzi. Tvářila se, jako by mu nerozuměla, ale neskrývala svůj zármutek. Podotkla s významným pohledem, že kdyby spojenectvím s Kastilii umožnil hispánským říším účast na křižáckém tažení, prokázal by službu nejen celému křesťanstvu, ale osobně i jí, Leonor; neboť by tím vysvobodil velikého panovníka a pána, který je jí velice blízký, ze spárů zlých duchů a pomohl by mu, aby se stal zase tak šlechetným člověkem, jakým býval. Pedro byl všecek na rozpacích, pohrával si s rukavicí, nevěděl, co říci. Dodala, že chápe, jestliže don Pedro váhá uzavřít smlouvu s člověkem, který ho podle jeho názoru urazil. Ale snad by se dal Alfonso přimět k tomu, aby Pedrovu nedůvěru rozptýlil skutky.

Podle jejího očekávání se don Pedro zeptal, jaké by to skutky asi byly. Ona však si už vymyslila plán. Alfonso, prohlásila, by mohl například uznat lenní svrchovanost Aragonie nad baronem de Castro, a aby dokázal dobrou vůli, zaplatit vládnoucímu baronu Gutierrovi de Castro vysoké odškodné za usmrceného bratra; snad by se dokonce dal Alfonso pohnout, aby baronu Gutierrovi vrátil toledské Castillo.

Počítala s tím, že by Alfonso nemohl připustit nezdar křižáckého tažení a odmítnout takové odškodné; a kdyby Jehudovi Castillo opět odňal, byl by pak při nezměrné židově aroganci rozkol s rodinou Ibn Ezrů nevyhnutelný.

Don Pedro byl zmaten. Takové pokání by skutečně napravilo mnohé bezpráví. Cítil, jak na něm spočívají prosebné oči té šlechetné paní. Hluboce se mu vryl do paměti její náznak, že by jí prokázal rytířskou službu, kdyby vyprostil Alfonsa ze spárů té ďáblice. Vážnost a přívětivost sladce zarmoucené královny ho mocně dojaly. Políbil jí ruku a řekl, že uváží její návrh jako přítel a že by si nemohl přát krásnější úděl než vytáhnout do boje za Krista a za ni, doňu Leonor.

Když se Raquel vrátila do Galiany, miloval ji don Alfonso víc než kdy předtím. Někdy, když viděl její ušlechtilou tvář, zastyděl se, že se k ní tak hrubě zachoval; vždyť je to dáma, je paní jeho srdce, a on se na ní dopustil násilí a nečestného jednání. Ale právě vzpomínka na to, jak tenkrát přemohl její zoufalou obranu, vzněcovala v něm opětovně zlou choutku. Pociťoval divokou touhu pokořit ji znovu, a když se při objetí zapomněla více než on, cítil jakési vítězné zadostučinění.

Přestojí byl vděčen, že se oné zlé chvíle nedotkla ani slovem či sebemenším gestem. Hned po svém návratu se ho plna úzkosti zeptala na jeho zranění na ruce; neboť jizvy po šrámech a řezných ranách, které mu způsobilo roztříštěné sklo mezuzy, se hojily jen zvolna. Odpověděl vyhýbavě a bylo pro něho ulehčením, že se ho nevyptávala dál; nezeptala se také, proč jsou zasypány nádrže rabbiho Chanana.

Nebylo to tak, že by snad byla na onu chvíli skutečně zapomněla. Ale stalo se, po čem toužila a čeho se bála: potupa nebyla v jeho přítomnosti už potupou, podlost nebyla podlostí.

Občas dokonce, když spočinula v jeho objetí, zatoužila po oné zdivočelé tváři, kterou měl Alfonso v oněch okamžicích běsu.

Její úsilí změnit jej, učinit z rytíře člověka, bylo stejně marné, jako když vlnobití naráží na skálu. Nermoutila se pro to: milovala ho jako rytíře. Vždy znovu ji vzrušovalo jeho nesmyslné hrdinství, jeho hubená, kostnatá, jako ze dřeva vyřezaná mužná tvář, směs elegance a brutality.

Ze všech knih Veliké knihy teď nejvíc milovala Píseň písní. Verše z ní dala vepsat na stěnu své ložnice. „Nepřemožitelné jako smrt je milování, láska je pevná jako hrob. Oheň její je žár divoký jako blesky Hospodinovy. Vody mnohé ji neuhasí, řeky nezatopí.“ Přeložila Alfonsovi ty verše, naslouchal s vážnou tváří. Musila mu ty verše opakovat, musila mu odříkat i hebrejská slova. „To nezní špatně,“ prohlásil, „to je dobré.“

Od té doby, co mu darovala arabské brnění, věděl, že Raquel miluje Alfonsa vojáka. Ale podle své žárlivosti na jejího otce a na starého Musu si uvědomoval, že její rozum stejně jako předtím nechce uznat, co je v něm dobré a hrdinské. Horlivě, téměř vášnivě se snažil vysvětlit jí sám sebe. Válka, toť boží příkaz, válečná sláva je nejvyšší meta, jaké může muž dosáhnout. Teprve ve válce se ukáže, co je dobré na muži, co je dobré na národu. Neměli i židé svého Samsona a Gideona, svého Davida a Judu Makabejského? A jak by mohl král vládnout bez války? Král potřebuje věrné pomocníky, ti od něho očekávají odměnu, a právem. Musí mít tedy stále nové území, aby je mohl odměnit za jejich věrnost, a kde jinde toto území vzít než od nepřítele? Král je dosazen

Bohem, aby získával kořist a rozšiřoval své území. On, Alfonso, je umírněný, není hrabivý jako jeho tchán Jindřich Anglický nebo římský císař Bedřich, nechce dobýt celého světa. Nečiní si nárok na to, co leží za Pyrenejemi. Chce jen Hispárůi, ale tu chce celou, křesťanskou i moslimskou.

Raquel viděla, jak je Alfonso smělý i opojený svou sudbou. Přitahoval a zároveň byl i nesmírně hrozivý tento potomek franských a gótských barbarů, který byl přesvědčen, že jemu a jen jemu určil Bůh vládu nad poloostrovem.

Vyprávěl jí o velikém, znamenitém umění válečnickém. Naučil se mu důkladně a zevrubně, a i když není až dosud Alexandrem ani Caesarem, je rozeným vojevůdcem. Má už v krvi, kde je nutno nasadit lehkou jízdu a kde těžkooděnce, dovede na první pohled odhadnout vhodnost terénu, dovede jako nikdo druhý najít vhodnou nástrahu k vyslídění nepřítele.

Že nezvítězil vždy, je zaviněno tím, že mu chybí jediná nutná velitelská ctnost, totiž trpělivost.

Když jí takto vyprávěl, kolik krvavých bitek vybojoval a kolik nepřátel srazil k zemi, Raquel málokdy odpovídala, jak očekával. Spíše se ptávala asi takto: „Kolik jsi řekl, že jich padlo? Tři tisíce těch druhých a dva tisíce tvých?“ V její otázce nebyla výčitka, spíše překvapenost, bolestný údiv. Potom se opět uzavřela a unikla do osamocenosti, ze které ji nedokázal vyprostit. A nejhorší bylo, když se na něho jen dívala a mlčela. Bylo to výmluvné mlčení, popuzovalo ho víc než hněvivý nesouhlas.

Když jednou takto mlčela, řekl najednou nepřátelsky: „Víš, kdo rozbil sklo tvého amuletu, tvé

mezuzy? Já. Touto rukou. A také jsem dal zasypat nádrže tvého rabbiho Chána – na. Schválně.“ Raquel neodpověděla. Těžce dýchal, vstal, udělal několik kroků, vrátil se, opět si k ní sedl, začal mluvit o jiných věcech. Odmlčel se. Chtěl se omluvit. Ona mu položila něžně dlaň na ústa.

Jakkoliv Alfonso nenáviděl onu cizost, která na ní tkvěla, věděl, že je v jejím zajetí, a to navždy. „Et nunc et semper et in saecula saeculorum, amen,“ odříkával v duchu rouhavě. Pozbyl spásy své duše; neboť nyní mu bylo jasné, že se mu ji nikdy nepodaří obrátit. Byl s tím srozuměn. Vzdal se úsilí vyprostit se z kruhu, do něhož se sám zaklel, vzdorovitě se uzavřel do svého hříchu.

Kanovník don Rodrigue už s ním o Galianě nemluvil. Nebylo by to mělo smysl: řekli si všecko, co může člověk člověku o takových věcech říci. Ale i když Alfonso pohlížel na svůj hřích jako na královskou výsadu, kterou mu žádný kněz nesmí upřít, mrzel ho nicméně němý smutek člověka, jenž byl jeho přítelem; a tak uvažoval, jak mu poskytnout důkaz své lásky a vděčnosti.

Přes arcibiskupovu hlavu vydal edikt, kterým zrušil pro své země hispánský letopočet a určil místo něho římský, zavedený všude na Západě.

Don Rodrigue to vděčně a s potěšením i přes svůj vyčítavý zármutek uznal: „To jsi provedl dobře, done Alfonso.“

Protože si arcibiskup netroufal promluvit králi do duše pro jeho zavrženíhodný život, káral tím prudšími slovy edikt o vyhotovení dopisů. Vytýkal Alfonsovi, že se bez nutnosti, jen aby uspořil několika cizincům trochu lámání hlavy, vzdal jedné z nejdůležitějších výsad

hispánské církve. Žádný z jeho předků prý by nebyl zahodil tak lehkomyslně tak významný statek. Alfonso věděl, že to není edikt, nýbrž Galiana, pro kterou se arcibiskup tak náramně rozhorlil, a ostře karatele odbyl. Jestliže on, Alfonso, musil prý odmítnout nejeden papežův neoprávněný požadavek, těší ho, může-li Svatému otci vyhovět alespoň v bezvýznamné věci. Nadto má Řím pravdu. Je to vskutku nekřesťanská pýcha, jestliže Španělé počítají čas podle největší události svých vlastních dějin; je jistě významné, že císař Augustus jim propůjčil občanské právo, ale je nutno přiznat, že Kristovo narození je pro celý svět a tedy i pro poloostrov přece jen důležitější.

Alfonsova radost z potěšení, které způsobil zarmoucenému Rodriguovi, neměla dlouhého trvání. Tajný hřích ho pálil. Jednoho dne po ranní mši se zeptal překvapeného hradního kaplana: „Pověz mi, nejdůstojnější bratře, co je to vlastně hřích?“ Kněz, mladý člověk, polichocen neobvyklou otázkou dona Alfonsa, dopověděl: „Dovol mi, pane králi, abych ti citoval názor svatého Augustina. Hřích, praví, je dopouštění se skutků, o kterých člověk ví, že jsou zakázány, a kterých je možno se nedopouštět.“ – „Děkuji ti, nejdůstojnější bratře,“ odpověděl král. Dlouho uvažoval o výroku církevního otce, pak pokrčil rameny a řekl si, že se křižáckým tažením nakonec přece jen zprostí svého hříchu, pokud je to vůbec hřích.

Třebaže si nikdo netroufal krále veřejně hanět, kolovalo přesto hodně zlovolných řečí. Zahradník Belardo Alfonsovi pověděl, že zlí lidé nazývají naši paní domu Raquel ďáblicí a prohlašují, že pana krále očarovala.

Tyto pověsti jen utvrdily Alfonsovo rozhodnutí přiznat se veřejně ke své lásce k doně Raquel. Tím spíše trval teď na tom, aby konala krátkou cestu z Galiany do Castilla Ibn Ezra v otevřených nosítkách. Někteří se jí potom drze šklíbili do tváře a ten či onen na ni i zavolal: „Ty ďáblice, čarodějko.“ Ale Raquel naprosto nevypadala jako vyslankyně pekel; nevypadala teď tak chlapecky, zdobila jí nová, zkušená, osudová krása, kterou všichni uznávali. Potupně se o ní vyslovovalo jen několik jednotlivců, většině se nezdálo nijak zvláštní, že si král vybral tuto neobyčejnou krasavici za svou přítelkyni, zdálo se jim to správné. „Ach, krasavice,“ volali na ni, líbila se jim, neříkali jí jinak než La Fermosa, Krasavice, a zpívali o její a králově lásce romance plné porozumění, citu i obdivu.

Alfonso si nedal vzít, aby Raquel občas nedoprovázel do města. Jel na koni vedle jejích nosítek, a tu se pak mísilo volání: „Ať žije Alfonso Šlechetný!“ a „Ať žije Krasavice!“

Právě z těchto výkřiků lidu si Raquel uvědomila, že je králova barragana, jeho konkubína. Nestyděla se za to.

Alfonso se uzavíral stále hlouběji do života v Galianě. Byl přesvědčen, že Bůh ho vzal do své obzvláštní ochrany a že jakákoli oklika, kterou mu určila Prozřetelnost, ho nakonec přivede ke správnému cíli.

Nyní už bez ostychu vyřizoval v Galianě státní záležitosti. Většina jeho grandů pokládala za obzvláštní projev přízně a za vyznamenání, jestliže je povolal do Galiany. Stávalo se, že ten či onen stanul s lehkým údivem před mezuzou. Alfonso pak s úsměvem vysvětloval: „To je dobrý amulet. Pomáhá proti uřknutí a chrání mě, aby mě někdo nenapálil.“

Někteří pánové si však vymýšleli průhledné výmluvy a do Galiany nešli. Alfonso si zaznamenal jejich jména.

V srdečně věcném dopisu oznámila doña Leonor králi návštěvu dona Pedra i svůj názor, že navzdory všem překážkám je možné spojenectví s Aragonii a tím i zahájení války proti nevěřícím. Že by sama ráda přijela do Toleda, aby se s Alfonsem poradila; ale že infant Enrique ochuravěl, a tak se prý nemůže z Burgosu vzdálit. Že proto Alfonsa prosí, aby k ní bez meškání přijel.

Král si okamžitě uvědomil, že setkání s Leonor nelze už déle odkládat. Ale utěšoval se, že vzhledem k důležitým státním záležitostem pozbudou osobní rozpory významu, že tedy jeho setkání s Leonor nebude přece jen tak trapné.

Sdělil donu Jehudovi, že odjede za dva dny do Burgosu.

Byl teď často se svým escrivanem pohromadě, cítili se jeden s druhým spojeni zvláštním poutem. Král potřeboval židovu prohnanou chytrost. Toužil po tom, aby se mohl pustit do Svaté války, ale nechtěl se nechat svést k novým ukvapenostem a rád poslouchal námitky svého žida. Jehuda znal krále lépe než on sám sebe. Věděl, že se Alfonso nemůže odtrhnout od Galiany a že ať vědomě či nevědomě vítá, jestliže Jehuda maří dohodu s Aragonii a tím i válku. Od té doby, co získal od Alfonsa souhlas k přistěhování franských uprchlíků, byl si Jehuda jist, že ho má pevně v rukou, a radoval se z toho, že má moc vdechnout tomuto barbarskému panovníkovi život a rozum jako Bůh Adamovi.

Nepřekvapilo jej, když nyní uslyšel o nadcházející Alfonsově cestě. Byl od svého bratrance dona Josefa zpraven o jednáních královny s Aragoncem. Ta dáma byla chytrá, ale věřil, že na ni bude stačit, a uchystal náležitá protiopatření.

Odpověděl Alfonsovi, že se obává, aby paní královna nepodléhala příliš svým tužbám a nepodceňovala tak obtížnosti dohody. Nechť tedy král vezme s sebou do Burgosu vznešeného dona Manrique a jeho, aby mohli svými skromnými silami podpořit snahy doni Leonor.

Alfonso byl zmaten. Doprovod jeho pánů mu byl vítán. Dostaví-li se do Burgosu s rádci a velkým průvodem, pozbude setkání s doňou Leonor zcela charakteru manželského sporu; bylo mu také vhod, že si bude moci ověřit její náhledy názorem svých rádců. Ale jak přijme Leonor, když s sebou přivede otce své milenky?

„Máme tu nechat Raquel docela samotnou?“ otázal se neobratně. Tato ohleduplnost Jehudu potěšila a ještě více ho s králem sblížila. Doña Raquel, odpověděl s uctivou důvěrností, mohla by ten čas strávit v Castillu ibn Ezra. Tam bude ve společnosti moudrého Musy ibn Da’uda; a dojista ji bude často navštěvovat i ctihodný don Rodrigue.

Doña Leonor přijala krále s tak přívětivou bezprostředností, jako kdyby se s ní byl včera rozloučil. Objal ji a políbil, jak vyžadovala kurtoazie. Pozdravil své děti. Pohladil bledého malého infanta, v jehož nemoc nevěřil. S bodrou něžností pohovořil se zdrženlivou princeznou Berengarií, která zřejmě věděla o jeho životě

v Galianě a zazlívala mu jej. Chovala se hrdě a obřadně. Návštěva dona Pedra v ní roznítila nové naděje, i když věděla, že bez nároků na kastilskou korunu není pro Aragonii nijak žádoucí královnou.

Doňa Leonor pozvala do Burgosu i dona Pedra. Ale mladý král nedokázal překonat své roztrpčení vůči Alfonsovi; poslal místo sebe svého ministra dona Josefa ibn Ezra.

Oba Ibn Ezrové se setkali ještě před korunní radou, která měla zasedat u doni Leonor. Nechuť dona Josefa k vypínavému příbuznému ještě vzrostla. Cítil hněv a zármutek, když tento don Jehuda obětoval svou dceru, aby si krále těsněji připoutal. On sám bohabojně a dobročinně umožnil malému počtu franských židů přistěhování do své Aragonie; usadit je v Sefaradu masově, jak to chtěl don Jehuda, pokládal ze stejných důvodů jako don Efraim za povážlivé; v tom, že Jehuda využil Alfonsovy náklonnosti ke své dceři k řízení osudů země a židovstva, spatřoval opovážlivou, rouhačskou hru. Ale stejně jako předtím jej s Jehudou pojila snaha ubránit poloostrov a židy na něm bydlící před válkou; Proto i tenkrát varoval bratrance před úklady doni Leonor a proto se s ním nyní sešel.

„Dovol, abych ti poděkoval ještě ústně, done Josefe,“ začal Jehuda, „za tvé dopisy. Zvěděl jsem z nich, že jste našli způsob, jak umožnit alianci a jednotné vrchní velení.“

„Ano,“ odpověděl don Josef suše, „válka proti moslimům se hrozivě přiblížila. Tvoje doňa Leonor vynaložila podivuhodně mnoho lsti a energie, aby její návrhy na usmíření byly mému mladému pánovi stravitelné.“ Pohlédl mu přísně do tváře a významně

pokračoval: „A není to jen touha po válce, done Jehudo, co královnu vede k tak velkomyslným nabídkám.“ A prozradil mu ne bez jistého zadostučinění to, co mu písemně nesdělil: „Doña Leonor chce Castrovi vrátit jako odškodné za zabití jeho bratra tvoje Castillo.“

Jehuda se nedokázal ovládnout natolik, aby nezbledl. Představa, že by znovu musil opustit dům otců, mu sevřela srdce. Ale okamžitě si nasel hrdou útěchu; vybudoval si v Toledu krásnější, pevnější, i když neviditelný zámek, než byla sebeskvělejší stavba z kamene. Odpověděl klidně: „Vzdám se nerad tohoto domu z příčin, které znáš, done Josefe. Ale jestliže jej moje královna Aragonci slíbila, nesmí se stát, aby se dohoda rozbila na mém odporu.“

Don Josef byl překvapen; Jehuda si byl zřejmě jist, že nebude musit Castillo vydat, jinak by nemluvil tak klidně.

Jehudovi se skutečně opět navrátilo všechno to sebevědomí, kterým byl naplněn po všechny tyto dny. Právě teď, když mluvil, dostal nápad, jak čelit lsti doni Leonor lstí ještě lepší. Jeho plán měl dosud jen neurčité obrysy, ale byl přesvědčen, že nabude včas pevné podoby.

Okamžitě k němu položil základ. Prohlásil věcně, se státnickou uvážlivostí: „Doufám jen, že vaše formulace dohody obstojí i v perné zkoušce, jakou my dva, ty a já, musíme předpokládat. Vidím zde, přiznávám upřímně, nejednu potíž,“ a jal se vypočítávat četné hospodářské otázky, o kterých se Aragonie a Kastilie nedovedly už celá desetiletí dohodnout. Byly zde sporné nároky na daně od některých měst, sporná dovozní i vývozní cla, spory o obchodní výsady. „Kdybych ti měl ve všech

těchto otázkách ustoupit," řekl prohnaně a žoviálně, „předstihla by tvá Aragonie v nejkratší době mou Kastilii."

Don Josef okamžitě pochopil, kam Jehuda míří. Sporné hospodářské otázky byly nepřehledné; na nich mohla při jisté obratnosti celá dohoda ztroskotat. Don Josef nemohl v duchu neocenit Jehudovu chytrost. Rozhodl se vyložit svůj vlastní záměr a prohlásil s touž státnicky potutelnou bodrostí: „Od té doby, co chce můj král zapomenout na urážku, kterou jste mu tehdy způsobili, měli byste mu vlastně v hospodářských otázkách vyjít vstříc." – „Ty bys tedy chtěl trvat na všech vašich požadavcích?" zjišťoval Jehuda. „To bych ovšem měl," odvětil don Josef a s předstíranou rozhodností prohlásil: „A jistě také budu." Don Jehuda na to vážně a s lítostí odvětil: „Můj král si dojista přeje stejně upřímně jako tvůj, aby mohl začít válku proti moslimům, ale budete-li tak neústupní, pak se obávám, že z aliance nebude nic."

„Mrzelo by mě, done Jehudo," řekl Josef, „kdybychom se skutečně nemohli dohodnout." A oba pánové se na sebe podívali a ani se neusmáli.

Shromáždění, na kterém měla být projednána aliance s Aragonií, konalo se ve velkém audienčním sále na hradě. Sál byl ozdoben prapory Kastilie a Toleda, u vchodu stály stráže, pro dona Alfonsa a doňu Leonor byla připravena křesla na vyvýšeném místě. Arcibiskup si nedal vzít, aby také nepřijel z Toleda. Z členů kurie chyběl jen don Rodrigue.

Královská a přesto půvabná ve svých těžkých, okázalých obřadních šatech seděla doňa Leonor na

vyvýšené židli. Přívětivě, s ženskou laskavostí se rozhlížela po kruhu pánů. Naplňoval ji vnitřní triumf. Všichni, kdož tu seděli, byli pevně rozhodnuti dostat Alfonsa ze zamořené Galiany do svěžího vzduchu Svaté války. Alfonso sám to chtěl. Jediným nepřítelem byl žid. Je to nestydatost, že vnutil Alfonsovi svůj doprovod; ale ona na to pamatovala, nic proti ní nepořídí.

Don Manrique přednesl zprávu. Jednání daleko pokročila, dokonce Svatý otec o nich věděl a legát, kardinál Řehoř ze Sanť Angelo, byl již na cestě, aby byl při odstranění královského sporu nápomocen. „Kdo uvědomil papeže o jednáních?“ otázal se zamračeně don Alfonso. „Don Pedro?“ – „Já jsem mu dala zprávu,“ řekla přívětivě dona Leonor.

Don Manrique vyložil zásady návrhu smlouvy. Armády obou zemí měly být podřízeny jednotnému velení. Kastilští rytíři měli být zařazeni do štábu aragonského vojska, aragonští do štábu kastilského. Don Pedro se zavazoval, že bude pozorně naslouchat radám dona Alfonsa, jak je mladší rytíř vůči staršímu povinen. „Naslouchat?“ otázal se don Alfonso. „Naslouchat,“ potvrdil don Manrique. „Jasnější formulaci jste prosadit nedokázali?“ otázal se Alfonso. „Ne,“ odpověděla doña Leonor.

Nikdo se neozval. „Jaké další zásady stanoví smlouva?“ zeptal se král. Aragonec klade, prohlásil don Manrique, tři hlavní podmínky. Za prvé se má Kastilie vzdát nároků na lenní svrchovanost nad Aragonii. I když Alfonso o této podmínce věděl, nedovedl potlačit hlasitý projev nelibosti. „Za druhé,“ pokračoval Manrique, „požaduje Aragonec, aby byly splněny nároky jeho vazala Gutierra de Castro na náhradu.“ O tomto

požadavku Alfonsovi neřekli. Napolo se vztyčil a hleděl z Manriqua na Leonor. „Já že mám zaplatit Castrovi odškodné?“ zeptal se tichým, hrozebným hlasem. „O odškodném se tu nemluví,“ chlácholil Manrique. „Slovu odškodné jsme se vyhnuli.“ – „Ten dovede využitkovat mé situace, ten kluk Pedro,“ řekl trpce král. „Schová se za Castra, aby mě pokořil. A Řím si pošle kardinála, aby byl svědkem mé potupy.“ – „Není potupou,“ řekla přívětivě svým jasným hlasem doña Leonor, „přinášet oběti, aby byla umožněna Svatá válka. Potupou by bylo, kdybychom kardinála poslali nazpět s nepořízenou. Pak by, a to právem, pronásledovalo celé křesťanstvo nečinného dona Alfonsa výkřiky opovržení a pohrdání.“

Pánové seděli zaraženi. Nehnuté visely s žerdí vlajky Kastilie a Toleda. Bledý, s bezmezným hněvem hleděl Alfonso na doňu Leonor. Pokud s ním byla o samotě, nevyčetla mu Galianu ani slovem; chladně a vypočítavě vyčkávala až do této korunní rady, aby mu zde před jeho rádci, před jeho nejbližšími přáteli, před jeho prapory vmetla do tváře všechny ty hanebnosti, jak se na něho dívá, zde, teď, s promyšlenou pomstychtivostí, jako pravá dcera své zuřivé matky.

Ale doña Leonor nesklopila velké zelené oči před rozbouřenými blesky, které z něho šlehaly, ani mírný, neurčitý úsměv nezmizel z její klidné tváře. S napětím přemohl svůj hněv. Nemůže se s ní hádat před svými pány, a věděl, že tu není nikdo, kdo by mu dal za pravdu – ani žid.

„Jaké odškodné požaduje ode mne Castro?“ zeptal se chraptivě. Místo Manriqua odpověděla doña Leonor. „Požadavky jsou trapné,“ řekla, „ale v podstatě celkem přijatelné. Máme mu zaplatit požadované výkupné za

zajaté z Cuency a máme mu vrátit jeho Castillo v Toledu.“ Opět nastalo hluboké mlčení, bylo slyšet jen těžké oddychování dona Alfonsa. Nebylo to patrně vhodné, ale všichni se dívali téměř dychtivě na dona Jehudu.

Arcibiskup, který seděl od žida co možná nejdál a také ho nepozdravil, chopil se nyní slova, jeho hlas se rozléhal v prostorné místnosti. „Ohrožuje to značně tvou čest, pane králi,“ řekl, „ale Svatá válka smaže mnohá ponížení.“

Doña Leonor se obrátila přívětivě k Jehudovi. „Jaká je tvoje rada, pane escrivano?“ otázala se. „Zdá se mi,“ odpověděl Jehuda, „že si odbojný baron troufá na králův majestát příliš mnoho. Ale nejsem zběhlý ve věcech cti a nejdůstojnější pan arcibiskup ubezpečuje, že veliký cíl Svaté války stojí za takové pokoření. Pokud se týče mne samého, ztrácím s bolestí dům svých otců, který jsem znovu milostí boží a milostí královou a za přiměřenou cenu získal a který je velikou potěchou mého srdce. Ale má vlastní přání a marnivé city i má důstojnost musí ovšem ustoupit, běží-li o vysoké cíle krále našeho pána. Ochotně vracím do tvých rukou, pane králi, jestliže se tím umožní spojenectví a křižácké tažení, Castillo Ibn Ezra se vším, co jsem přistavěl a vestavěl, a to za poloviční cenu, kterou jsem zaplatil do tvé pokladny.“ Dobře si tuto řeč připravil, ale nedokázal zabránit, aby se mu hlas trochu nechvěl.

Nikdo se nenadál, že by se tento muž tak bez okolků vzdal svého vzácného vlastnictví. Alfonso hleděl s údivem na svého escrivana, dokonce doña Leonor si jen stěží zachovala své přívětivé půvabné vzezření. Jakou potměšilost skrývá ten člověk za tak velikou poddajností?

Mladý Garcerán de Lara se první vytrhl z překvapení. „Tak tedy," řekl radostně, „pak můžeme pozítří vytáhnout do boje."

Ale Jehuda se zeptal skromně: „Nemluvil jsi o třetí podmínce Aragonie, vznešený done Manrique?" – „Ano," odpověděl Manrique, „ale tento bod není tak podstatný. Aragonie požaduje ústupky v oněch starých sporech o jistá cla. obchodní výsady, obstavená města a podobné maličkosti."

Jehuda v duchu zajásal, když viděl, jak hluboce zapůsobilo, že se tak rychle vzdal Castilla. Teď tu seděli kolem něho, samí nepřátelé, kteří chtěli válku a přáli si zbořit vše, co on vybudoval s vynaložením tolika důmyslu a s požehnáním božím. Ale oni tu svou válku mít nebudou, tihle rytíři, hlupáci, a jemu jeho Castillo zůstane. Dobře si do této chvíle sestavil svůj plán, do všech podrobností, cítil jistotu, věděl, že štěstí je vlastnost, a Bůh mu tuto vlastnost propůjčil. Jako lovec, který škádlí své psy, cítil svou převahu nad ostatními.

„Máš seznam požadovaných ústupků, done Manrique?" otázal se. Manrique mu podal listinu. Jehuda ji přelétl očima. „Těchto devatenáct bodů," prohlásil, „to není tak nevinné, jak to vypadá. Máme se tu například vzdát příjmů města Logrona. Logrono se stalo střediskem našeho obchodu s vínem, prominuli jsme městu Logronu a kraji Rioja na tři roky daně, abychom tento obchod s vínem zvelebili." – „Jestli židovi správně rozumím," řekl pohrdavě arcibiskup, „naříká, že během Svaté války budou snad příjmy koruny poněkud hubenější. Má v tom pravděpodobně pravdu. Ale kdo chce dobýt Zaslíbené země, nesmí se bát putování pouští a nesmí naříkat pro hrnce egyptské."

Jehuda neodpověděl. Obrátil se ke králi: „Tvoje hospodářství, pane králi, dostoupilo v těchto posledních letech hospodářské úrovně Aragonie. Mnohé podniky, které jsme v této době založili, slibují nejvyšší rozkvět. Ale využití právě těchto podniků má podle důmyslné smlouvy, kterou uchystali rádcové vznešeného dona Pedra, připadnout aragonskému království. Je to nebezpečný obchod, který se ti navrhuje, pane králi. Ustoupíš-li v těchto devatenácti bodech, bude mít za několik let Aragonie před Kastilii rozhodující náskok. Don Pedro má velmi schopného strážce pokladu. Neudržíme natrvalo krok s Aragonii, přijmeš-li tyto podmínky.“

Nikdo nevěděl, co na to říci. Don Martin se durdil: „Máme snad pro obchod s vínem v Logronu zradit Krista?“ – „Don Pedro není chtivý peněz,“ řekla doña Leonor. „Splníme-li požadavky, na kterých mu záleží, nebude smlouvat o nepodstatný zisk.“ – „Promiň, paní královno,“ odpověděl uctivě Jehuda, „neběží o nepodstatný zisk, běží o vedoucí postavení na tomto poloostrově. Obě země se nepřely o tato práva celá desítiletí z pouhé hašteřivosti. Obávám se, že nebude možno dojít k dohodě s Aragonii jen tak přes noc.“

Pánové seděli bezmocně. Sporné otázky, o které šlo, byly nepochopitelné, možná, že Kastilie měla být skutečně připravena o významná privilegia; pravděpodobnější bylo, že ti dva židovští ministři kují pikle, aby zmařili dobrou válku.

Alfonso byl stejně překvapen a zmaten jako ostatní. Bylo mu milé, že má důvod, jak se vyhnout pokoření, která by mu chtěli vnutit doña Leonor a ten kluk Pedro. A radostná byla i vyhlídka, že bude moci ještě dlouho

zůstat pohromadě s Raquel. Patrně má ten žid pravdu, a kdyby tomu klukovi Pedrovi ve clech a v ostatních hloupostech ustoupil, pozbyl by možná skutečně vedoucího postavení v Hispárii, které má zdědit jeho syn. Ale v nejhlubším skrytu choval jako ostatní podezření, že mu Jehuda chce lstí znemožnit válku.

A protože se v něm tak podivuhodně mísila radost s pocitem viny, spustil na Jehudu zhurta: „Což máme vyjednávat ještě celé měsíce, snad léta jen proto, že se nemůžete dohodnout, ty a tvůj bratranec?“ A drsně se zeptal: „Co navrhuješ?“

Jehuda, který měl na tuto otázku připravenu odpověď, odvětil: „Věc je obtížná a správné řešení je těžko najít. Což kdybychom se obrátili na nestranného rozhodčího, jehož autorita by byla mimo pochybnosti? „Nikdo nevěděl, kam Jehuda míří. Ale arcibiskup náhle nadšeně zvolal: „Ano! Obraťme se na Svatého otce! Kardinál legát je beztak už na cestě.“ – „V takovýchto velmi světských otázkách,“ namítl skromně žid, „měla by snad rozhodnout světská autorita. Panovníci by měli žádat o rozhodnutí otce paní královny. Je to choulostivý úkol, ale anglický pan král bude moci v zájmu Svaté války a božího míru stěží odepřít.“

Jehudův návrh byl zjevně rozumný. Král Jindřich byl spřízněn s dynastií aragonskou i s dynastií kastilskou, znal zevrubně poměry, byl proslulý svou státnickou moudrostí, dalo se od něho očekávat spravedlivé rozhodnutí. Přesto se všichni tvářili nedůvěřivě, protože návrh vysel od Jehudy.

Doña Leonor si byla jista, že to, co žid řekl, má s jeho skutečnými, spletitými a záludnými myšlenkami tak málo společného jako zbrázděný povrch moře s jeho

věčně tichým dnem. Rychle a podezíravě se pokoušela odhalit jeho skutečný záměr. Její otec Jindřich, který ustavičně odsunoval svou vlastní účast na křižáckém tažení, dojista pochopí, jaké výhody plynou Hispárůi z neutrality. Určitě bude také brát v úvahu, že když se španělští králové pustí do zbožné války proti svým moslimům, budou ho žádat o vojenskou pomoc, a on nebyl z těch, kteří by rádi dávali. Král Jindřich tedy nebude mít žádný důvod, aby uspíšil smír mezi Kastilií a Aragonií, bude se naopak dlouho a dlouho rozmýšlet a své rozhodnutí nakonec uzpůsobí tak, aby nikoho neuspokojilo. Byla to zpropadená lest, kterou si žid vymyslil. Se zběsilou rychlostí uvažovala, jak by mohla zmařit jeho plán. Odjede do Zaragozy a domluví donu Pedrovi, aby se nenechal od svého žida umluvit. Vylíčí otci v důvěrném listě všechny své trampoty a bude ho prosit, aby urychlil své rozhodnutí. Ale ach, anglické Veličenstvo samo pocítilo i prožilo nejednu bezbožnou vášeň; jestliže mohl mít vůbec někdo pochopení pro Alfonsovy zhýralé radosti a strasti, pak to byl její otec Jindřich. S hořkostí si Leonor uvědomila, že na prohnanost Ibn Ezry nestačí.

Také Alfonso prohlédl svým bystrým úsudkem dona Jehudu. Bylo tomu tak, jak ho od počátku podezíral: žid chce zmařit Svatou válku, již kvůli uprchlíkům, které chtěl přivést do země. Ale to se přepočítal, myslil si Alfonso. Nebudu se s Pedrem smlouvat o takové malichernosti. Neobrátím se na otce Jindřicha, aby na mne spiklenecky zamrkal: dopřejme mladíkovi jeho milostná vyražení a radovánky. Nenechám se od žida obalamutit. Nevykoupím si Raquelinu lásku zdlouhavým vyjednáváním a průtahy.

Takto cítil a myslil Alfonso během krátké odmlky, která nastala po židově řeči.

Pak se zděsil sám sebe, když se slyšel, jak říká: „Co myslíš, doño Leonor, a vy, pánové? Zdá se mi, že náš escrivano našel dobré východisko. Stěží je v celém křesťanstvu pro tak spletité jednání lepší rozhodčí než moudrý a vznešený otec naší královny. Myslím, done Jehudo, že to uděláme, jak navrhuješ.“

PÁTÁ KAPITOLA

Aby se pojistil, vyložil Jehuda v důvěrném dopise svému obchodnímu příteli Árónovi z Lincolnu, finančnímu poradci krále Jindřicha Anglického, oč v rozporech obou hispánských králů běží, a žádal ho o pomoc.

Potom poslal před svým návratem do Toleda, jak to dobré způsoby vyžadovaly, královně dary. Nestydatě vzácné dary, ušlechtilé voňavky, velkou toaletní skříňku ze slonoviny se hřebeny, jehlicemi do vlasů a líčidly, dále nádherně vypracovanou truhlu s brožemi, prsteny, přezkami a drahokamy; taktéž boty, na kterých byla připevněna malá zrcadélka, aby ta, které je bude nosit, mohla kdykoli přezkoumat svůj zevnějšek. Doña Leonor byla rozhořčena opovážlivostí člověka, který jí poslal tak drahocenné tretky pro útěchu nad porážkou, kterou jí připravil; měla chuť dary vrátit. Ale počínala si až do této chvíle jako dáma, zůstane dámou i nadále. Kromě toho se jí dary líbily. Ponechala si je a napsala děkovný dopis.

Zatím přišli do Kastilie první židovští uprchlíci z Francie, a jak don Efraim předpovídal, poskytl jejich

příchod arcibiskupovi a nepřátelským grandům vítanou příležitost k novým štvavým řečem. Prohlašovali, že žid nepodporuje z výnosů saladinského desátku Svatou válku, nýbrž že používá peněz k tomu, aby usadil v zemi nové spousty nevěřících a podvodníků.

Tyto hanlivé řeči nepůsobily. Vždyť úspěchy nové správy byly přímo hmatatelné. Bohatství země vzrůstalo a každý měl z něho prospěch. Lidé měli víc peněz než dříve, zboží bylo dováženo v takovém množství jako nikdy předtím, vznikaly nové plantáže, dílny, krámy. Čeho se Jehuda dotkl, všechno se dařilo.

V té době přišel k němu z navarrského města Tudely učenec, jistý rabbi Benjamín, nadmíru vážený člověk. Tento Benjamín z Tudely zasvětil svůj život vědě, zkoumání světa a zeměpisu. Právě dokončil druhou velikou badatelskou cestu, která ho z této západní části světa dovedla až k jeho východním hranicím, až do Číny a Tibetu. Studoval především, v jakých podmínkách žijí rozptýlení židé, ale nashromáždil mimo to i nejrozmanitější užitečné znalosti a všude se sešel s vedoucími osobnostmi, také se sultánem Saladinem a s papežem. Nyní se chystal vylíčit výsledky svých cest v knize. Kniha se měla jmenovat Mas'ot Benjamín, Cesty Benjamínovy, a několik mladých učenců z akademie dona Rodrigua mu přislíbilo, že ji také přeloží do latiny a do arabštiny.

Tento Benjamín z Tudely tedy vykonal návštěvu u našeho pána a učitele Jehudy ibn Ezry; nechtěl promeškat příležitost k seznámení s mužem, který v letech jeho nepřítomnosti tak blahodárně změnil vzhled poloostrova. Jehuda prokazoval proslulému badateli velikou úctu. Ukázal mu knihovnu se vzácnými knihami a svitky,

ukázal mu synagógu, která se právě stavěla, a dovedl jej do továren, které založil. Rabbi Benjamín si všecko prohlédl a vyposlechl se znaleckým zájmem.

U stolu v Musově přítomnosti vykládal rabbi Benjamín o svých cestách. Na otázky dona Jehudy vyprávěl o východních židech. V řeckém císařství a ve Svaté zemi židé za křižáckých tažení strádají, ale v Káhiře a v Bagdádu žijí v míru a ve značném blahobytu. Vykládal o reš-galutovi, exilarchovi, panovníku východního židovstva. Má sídlo v Bagdádu a je kalifem uznáván jako vůdce židů. Je oprávněn vládnout svým souvěrcům „holí a bičem“, má svrchovanou moc ve věcech daňových, soudních i ve věcech ostatních nad židy v Babylónii, Persii, Jemenu, Arménii, jakož i v Mezopotámii a na Kavkaze; jeho moc sahá až k hranicím Tibetu a Indie. Když kalif dosazoval nyní vládnoucího reš-galutu, našeho pána a učitele Daniela ben Chasdaje, do jeho úřadu, zvolal mocným hlasem přede vším lidem: „Já jsem nástupcem proroka Mohameda, tento můj veliký přítel je nástupcem krále Davida.“ Reš-galuta požívá i mezi moslimy nejvyšší vážnosti. Když vyjede ze svého sídla, volají před ním běžci: „Udělejte místo Našemu pánu, synu Davidovu!“ a všechen lid se před ním vrhá na zem jako před samým kalifem.

Barvité vyprávění na Jehudu zapůsobilo. Ale Benjamín pokračoval: „Reš-galuta mluvil ostatně i o tobě, done Jehudo. I na Východě vědí, že ses vzdal svého vysokého postavení v Seville, abys pomáhal v Toledu svým bratřím.“ A závěrem řekl: „Již třináct let cestuji celým světem a jeho největší pozoruhodnost nalézám po svém návratu v bezprostřední blízkosti svého domova.“ A tato slova rabbiho Benjamína, který byl nezávislý a

neměl důvodu mu lichotit, naplnila Jehudu hřejivou radostí, kterou ještě zvyšovalo, že byla řečena v přítomnosti jeho přítele Musy.

Cítil se nyní jako Oker Harim, jako muž, který dovedl hory přenášet a nebál se bez rozpaků užívat své moci. Protože král zůstal v Burgosu déle, než se očekávalo, učinil Jehuda svémocně některá nebezpečná opatření. Na zlost nepřátelským prelátům a baronům svěřil některým franským uprchlíkům výnosná místa; jistého Nathana z Nemours, který již kdysi Kastilii procestoval, jmenoval bailem, rychtářem v Zuritě.

Nadešel svátek purim, den, v němž židé oslavují záchranu z nejvyšší nouze skrze královnu Ester. Zlosyn Hamán totiž, oblíbenec krále Ahasvera, chtěl vyhubit všechny židy města Susan a celé perské říše, protože žid Mardocheus urazil jeho ješitnost. Ale Mardocheova neteř a schovanka, dívka Hadassa, zvaná Ester, nalezla milost v očích králových a on ji učinil svou královnou; ta pak, navedena strýcem Mardocheem, rozhodla se Hamanovy plány zmařit. Ačkoli nikdo pod trestem smrti nesměl nevolán předstoupit před panovníkovu tvář, ona před Ahasvera předstoupila a prosila za svůj lid. A tu král, dojat její krásou a moudrostí, svěsil žezlo, dal milost jí i jejímu lidu a vydal zlosyna Hamaná do rukou židů. Ti pak jej pověsili na onu Šibenici, na kterou on chtěl pověsit Mardochea, oběsili i jeho deset synů a pobili všechny své nepřátele ve sto sedmadvaceti zemích, nad nimiž vládl král Ahasver.

V židovském kalendáři jsou svátky připomínající větší události, ale žádný neslaví pravověrní židé s tak nevázanou radostí jako tento pamětní den. Konají bohaté hostiny, posílají si navzájem dary, dávají hojné almužny,

pořádají různá představení, tance a veselé hry. Především však s triumfálními gesty a s radostným halasem předčítají knihu, ve které jsou události tohoto podivuhodného zachránění zaznamenány, Knihu Ester.

Také don Jehuda, milovník slavností, shromáždil v těchto dnech ve svém Castillu mnoho hostů, aby s nimi naslouchal barvitému příběhu Knihy Ester, aby s nimi jedl a pil, přihlížel hrám a bavil se rozumnými i pošetilými rozhovory.

Pohádkové události, o kterých vypráví Kniha Ester, zběhly se patrně kolem roku 3400 po stvoření světa. Nyní se čítal rok 4950 a rok co rok se z tohoto příběhu radovaly desetitisíce, statisíce židů. Ale za celou tu dobu měli z ní dojista jen málokteří tak hrdé potěšení jako nyní don Jehuda. Zkoušky a vítězství Mardochea a Ester byly zkouškami a vítězstvími jeho samého a Raquel. Kdo mohl s takovým pochopením jako on procítit odvahu a smrtelnou úzkost Ester, když předstupovala před krále? Kdo jako on mohl vychutnat radostnýjásotMardocheův, když ho jeho nepřítel Hamán musil vézt na králově koni městem a volat: „Tak se stává muži, jehož král poctít chce?“ A když dospěl k závěru knihy, kdy král učiní Mardochea strážcem své pečeti, cítil Jehuda triumfálně erbovní pečeť na svých prsou a s uspokojením hleděl na tři franské uprchlíky, které pozval k oslavě toho dne do svého domu.

Studenti ješivy, biblické a talmudské školy, mezi nimi don Benjamín bar Abba, parodovali nyní, jak bylo obyčejem toho dne, své učitele a kladli si navzájem rozmanité důvtipné otázky.

Mladý don Benjamín byl toho názoru, že Mardocheus a Ester se přes všechny své zásluhy dopustili

dvojího hříchu. Především nebyli soucitní. „O svátku pésach,“ řekl, „odléváme z poháru radosti deset kapek vína, protože si připomínáme útrapy svých nepřátel. Ale Mardocheus a Ester pověsili Hamaná a jeho syny s bezmezným jásotem a pobili všechny své nepřátele s bezvýhradným triumfem.“ Ostatní prudce odporovali. Hamán byl tak propastně zlý, že i pro nejzbožnějšího musilo být dokonalou radostí vyhladit jej a jeho stoupence. Podle ústního podání ho Mardocheus kdysi zachránil ze smrtelného nebezpečí, ale Hamán se mu za to odměnil nejčernějším nevděkem. Tak pekelná byla jeho zloba, že i nevinné stromy se před božím trůnem ucházely o vyznamenání, aby mohly poskytnout dříví na jeho šibenici. Ale bylo vybráno dřevo z archy Noemovy; bylo k tomu určeno již v den stvoření světa.

Don Jehuda se ptal sám sebe, zda je krutý. Byl krutý a byl na to hrdý. Dal by dvaadvacet lodí své flotily za rozkoš vidět arcibiskupa, jak visí s větve vysokého stromu. Dal by své podíly na podnicích v Provenci a ve Flandrech za to, kdyby mohl přihlížet bičování a čtvrcení Castra, který ho nazval špinavým psem. Muž musí takto smýšlet, pokud není mudrc jako Musa nebo prorok. On, Jehuda, není a nechce být mudrcem ani prorokem.

Z jeho zamyšlení a úvah ho vytrhla slova dona Benjamína. Mluvil teď totiž o druhém Mardocheově hříchu, o jeho pýše. „Vizte ho,“ rozhorlil se, „jak honosně projíždí městem Susan, veden Hamanem! A proč, jestliže to byl králův rozkaz, před Hamanem nepoklekl? Zákony země jsou vašimi zákony, učí doktoři. Protože se vzepřel, protože byl pyšný, přivolal Mardocheus na židy všechno neštěstí. Tak je to výslovně psáno v knize. Mardocheus znal lidi, znal Hamana, věděl,

jaké následky bude mít jeho vzpírání: Proč nepřemohl svou pýchu a nezachránil svůj lid před nebezpečím?“

Jehuda ovládl jen stěží svou tvář, aby zůstala bez hnutí. Věděl, že on sám je pokládán za domýšlivce a žádnému z jeho hostí jistě neušlo, jak podivuhodně se podobá osud jeho a Raquel osudu Mardochea a Ester. Dojista ho posuzují jako Mardochea. I když don Benjamín takto haněl Mardocheovu pýchu, zmocnilo se Jehudy hořké podezření. Bylo mu dopřáno přinést toledským židům požehnání. Ale nedívají se snad na něho přesto stále očima rabbiho Tobiáše, plni odporu? Mardocheovi nikdo nezazlíval, že poslal svou schovanku pohanskému králi na jeho hrad a do postele. Ale Mardocheus žil před mnoha staletími v městě Susan, které bylo daleko. On, Jehuda, žije dnes a Galiana je necelé dvě míle odtud. Podezíravě zkoumal tváře svých hostů, podezíravě především tvář mladého dona Benjamína. Nemohl ho ani vystát; jeho pohledy byly chladné a zkoumavé a nebylo v nich úcty, na jakou měl Jehuda ibn Ezra nárok.

Ale ne, jeho hosté neměli zlé postranní myšlenky. S jakou vášnivostí se pustili do mladého Benjamína! To hájili jeho,

Jehudu, když hájili Mardochea. Se zadostiučiněním shledal, že mu nezazlívají ono požehnání, které jim přinesl.

Byly to vskutku plamenné argumenty, kterými obhajovali svého Mardochea. Kdyby byl býval Mardocheus pyšný, byl by zatajil, že je královniným pěstounem a strýcem? A byl by pyšný člověk postával pokorně jako žebrák před královským zámkem? A vychoval i Ester k naprosté pokoře. Nevydala se na

svízelnou cestu ke králi, která se pro ni mohla stát cestou na smrt, s falešnou sebedůvěrou, nýbrž v nejhlubší pokoře? Doslova byla zachována její modlitba: „Víš, ó Pane, že jsem netoužila po lesku tohoto královského zámku. Ne a opět ne. Jako si žena oškliví šat, který nosí ve dnech své nečistoty, tak se mi oškliví má skvostná roucha i koruna, kterou musím nosit. Nemám radosti od té doby, co jsem zde, kromě radosti z tebe, Bože můj. A nyní, ó Pane, utěšiteli zkormoucených, stůj při mně v mé bídě a dej, ať naleznu milost u tohoto pohanského krále, z něhož mám strach jako ovce z vlka.“

Jehudova nedůvěra se rozplynula. Toledští židé necítí k němu nevraživost. Vidí v něm muže jako Mardochea, muže, jenž je veliký mezi židy a vítaný mezi svými bratry, který usiluje jen o dobro svého lidu a jenž hledá spásu pro celé své pokolení.

Musa mu řekl: „Přetéká ti srdce, milý Jehudo? Připadáš si zřejmě jako Mardocheus?“ Jehuda odpověděl položertem, polovážně: „Jak pravíš.“

Byl šťasten a unaven, když uléhal.

Ale jeho duch pracoval ve spánku dál, a když se nazítří ráno probudil, zrodila se v tomto zvláštním složitém člověku z dojmů a pocitů včerejšího dne myšlenka pro jeho další činnost.

Hamán metal los, aby vybral ke zničení židů vhodný den, ale vybral den jejich záchrany a povznesení, a tak nazvali židé Esteřin svátek Svátkem losů, purim. Metat los, vzývat štěstěnu, zjišťovat, komu je Bůh milostiv a komu není, to lidi baví. Což kdyby on, Jehuda, téhle záliby využil? Jménem krále vyhlásí velikou hru, postaví ohromný hrnec štěstěny, z něhož si každý za nepatrný peníz bude moci vytáhnout los. I když každý z těch losů

přinese králově pokladně jen nepatrný zisk, vynese velký obrat obrovský příjem.

Ještě téhož dne se Jehuda pustil do výpočtů pro veliký kastilský hrnec štěstěny.

Když se na oné korunní radě ukázalo, že jednání s Aragonií budou vyžadovat ještě dlouhé měsíce, pudilo to Alfonsa k návratu do Toleda. Ale věděl, že doña Leonor prohlédla jeho nepoctivou hru. Byla sice tak laskavě přívětivá jako vždycky, ale nemohl a nikdy nebude moci zapomenout, jak mu vmetla do tváře: Celé křesťanstvo tě bude pronásledovat výkřiky pohrdání! Četl na její jasné tváři opovržení, nechtěl prchnout. Trávil v Burgosu trýznivé dny, toužil horoucně po Raquel a Galianě. Ale zůstával.

Na počátku třetího měsíce si řekl, že teď už učinil své povinnosti zadost, a chystal se k odjezdu.

Zabránila mu v něm krutá událost.

Byla pravda to, co mu Leonor tenkrát sdělila: malý infant Enrique postonával. Teď se najednou choroba zhoršila. Lékaři byli bezmocní.

Zoufalý Alfonso spatřoval v tomto neštěstí boží trest. Vzpomněl si, jak se kdysi Rodriguovi zle posmíval, že Bůh je zřejmě s ním, s Alfonsem, spokojen; že všecko, čeho se dotkne, dobře dopadne. Ale Rodrigue odpověděl, že v takových případech je hříšníkův trest na onom světě tím strašnější; že je to milost, jestliže Bůh trestá již v tomto životě. Jestliže to byla milost, pak to byla hrozná milost. Ale Alfonso si tento trest zasloužil. Počínal si v korunní radě pokrytecky, dal za pravdu klamným, lstivým židovým argumentům a zbaběle uhnul před svou nejsvětější povinností, před válkou. To, že Bůh ho chce připravit o dědice, dokazuje, jak hrozně se prohřešil.

Také doňa Leonor si dělala pověrčivé výčitky. Infantovu slabost vydávala lživě za chorobu, aby Alfonsa odlákala od židovky do Burgosu. Nyní učinila pomsta nebes z její sobecké lži pravdu. Bezmocná a zoufalá seděla u horečkou rozpáleného, dech lapajícího dítěte.

Tu dorazil z Toleda starý Musa ibn Da'ud, aby nabídl lékařům v Burgosu svou pomoc.

Když se Jehuda dověděl o onemocnění dítěte, velmi se polekal. Kdyby se infantovi něco stalo, prosadí doňa Leonor zasnoubení princezny Berengarie s donem Pedrem, a potom nezabrání sebedůmyslnější plán alianci a válce. Don Jehuda okamžitě vyzval aljamu, aby uspořádala bohoslužby k infantovu uzdravení: toledští židé se modlili s největší vroucností, věděli, oč jde. A okamžitě požádal také Jehuda Musu, aby odjel do Burgosu. Starý lékař se bránil. Řekl, že chce vyčkat, až ho zavolá král. JehuaVnicméně trval na okamžitém odjezdu.

A teď zde byl. Král si přes svůj odpor k tomu starému výrovi oddechl a s radostí oznámil Leonor, že teď je zde nejlepší lékař celého poloostrova, Musa ibn Da'ud, a ten že dítě jistě zachrání.

Ale tu se jasná, mírná tvář doni Leonor znetvořila, celé její chování se hrozivě změnilo a vybuchla všechna její nenávist. „Což jste už nezpůsobili dosti zla, ty a ta tvoje židovka?"rozkřikla se na něho, její jindy tak pěkný hlas byl ohavný a pronikavý. „Chcete ještě mého syna sprovodit ze světa?" Najednou se vrátila k francouzštině svého dětství. „Při zřítelnici boží!" zapřísáhla se oblíbenou kletbou svého otce. „To spíš toho člověka vlastníma rukama zardousím, než bych ho pustila k svému dítěti!"

Alfonso ustoupil. To byla jiná Leonor než ta, jakou znal celých patnáct let. Dokonce i tenkrát v korunní radě, kdy ho tak pokořila, byla umírněná v tónu i gestech; nyní poprvé z ní vyšlehla ona vášnivost, která dohnala jejího otce a její matku k tak bezuzdným činům. A on, Alfonso, byl tím vinen, on udělal z dámy a královny tuhle saň.

Infant Enrique za velkých bolestí zemřel.

Doña Leonor seděla němá, ztuhlá. Ale uprostřed bezmezného zoufalství vzešlo v ní divoce a s trpkou radostí poznání, že právě její ztráta ji přivede k cíli. Teď po infantově smrti je Berengarie opět kastilskou dědičkou, nyní je její zasnoubení s donem Pedrem povinností vůči celému křesťanstvu. Nyní už válce nezabrání žid ani dábel. Nyní musí don Alfonso vytáhnout do boje, jeho rozchod s židovkou je zpečetěn. Ale ještě když s krutým posměchem vůči sobě samé uvažovala o zisku, vykoupeném za tak ohromnou cenu, viděla před sebou Alfonsa ve zbroji, přichystaného k odjezdu do pole; skláněl se k ní z koně s radostnou rytířskou sebedůvěrou. A zatímco celé měsíce pociťovala jen nespoutanou touhu potrestat ho, najednou ji opět ovládla stará láska.

Alfonso sám byl zničen. Seděl nepohnutě, tvář zešedlou, vlasy rozcuchané, oči vytřeštěné, vyhaslé. Trýznila ho nespoutaná lítost. Namlouval si tenkrát, že Raquel obrátí, a věděl od počátku, že to nedokáže. Ta žena ho zachvátila jako choroba, věděl to, ale nechtěl to vědět. Zavřel oči a tvářil se jako slepec. Ale nyní mu Bůh otevřel oči do strašlivého světla.

Této noci, zatímco mrtvý infant ležel v hradní kapli obklopen vůní kadidla, v záři svic, uprostřed modliteb,

odříkávaných kněžími, kteří drželi stráž, promluvil si Alfonso s Leonor od srdce. Bez okolků se zeptal, jak dlouhou dobu bude Leonor potřebovat k tomu, aby dosáhla zasnoubení Berengarie s donem Pedrem. Odpověděla, že smlouvy by mohly být podepsány již během několika týdnů. „Pak tedy vytáhnu za dva měsíce do pole," prohlásil don Alfonso. „„A je to tak dobře," vyrazil.

Seděla tu klidně, něžně, smutně a důstojně. Uvažovala

0 tom, kolik útrap je musilo postihnout, než se vyprostil z bahna. Z paměti se jí vynořilo slovo, které napsala její matka z vězení Svatému otci: „Z božího hněvu královna anglická." Rozmlouvala s Alfonsem moudře, rozšafně, ale ozývalo se v ní: in ira dei regina Castiliae.

Mírně řekla svým jasným hlasem, že Alfonso udělá dobře, vykoupí-li se z viny dřív, než vytáhne do boje. Okamžitě pochopil. Pálila ho vzpomínka na to, jak mu před ostatními vmetla do tváře onu potupu a jak ještě před dvěma dny propukla její nenávist v kletbě a přísaze. Ale nyní byl její obličej

1 hlas klidný, téměř se zdálo, že s ním má soucit, nemluvila k němu žena rozhněvaná, trestající, nýbrž milující.

„„Pošlu ji pryč!" sliboval bouřlivě.

Když král dojel k bráně Galiany, když ho pozdravil nápis alafia, zdar, požehnání, ještě když pohlédl na mezuzu, jejíž sklo kdysi rozbil, těšil se vzdorně, jak Raquel řekne: „Jdu do války, rozejdeme se, Bůh tomu

chce.“ A jakmile jí to řekne, bez odkladu se vrátí do Toleda.

Ale pak stála Raquel před ním, její modrošedé oči zářily, zářil celý její obličej, a jeho odhodlání bylo to tam. Ještě se sice snažil neztratit ze zřetele svůj slib. Však jej také splní, promluví si s ní o rozchodu. Ale ne teď, ne dnes.

Objal ji, jedl s ní, rozmlouval s ní, prošli se po zahradě. Tato žena byla docela jiná, než jak ji měl v paměti, mnohem krásnější, a jak si mohl namlouvat, že je v ní něco čarodějnického?

Zešeřilo se, zapomenuta byla infantova smrt, zapomenuta byla Svatá válka. Snesla se noc, a byla to blažená noc.

Snídali spolu, jak to činívali dříve. Ale byl nemluvný. Musí promluvit, nesmí to odkládat, každá minuta odkladu je pošetilá, je hříšná.

Raquel bezstarostně žvatlala o drobných událostech, které se zatím přihodily. Strýček Musa měl obsáhlý výklad o stavbách v Burgosu. Prohlásil, že se cítí dobře v moslimských městech a domech. Ale že i prostá, do výše směřující jednoduchost křesťanských měst a hradů má svůj styl. Má velikost.

Alfonsa rozladilo, co Raquel říkala a jak to říkala. Probudila se v něm vzpomínka na Burgos, na nemoc dítěte a na běsnění doni Leonor; vzpomněl si i na svou první rozmluvu s Raquel, jak mu pohaněla jeho zámek v Burgosu. Zmocnila se ho opět vzdorná nálada, s jakou sem přišel, a řekl drsně a zlobně: „To ho konečně osvítila pravda, toho tvého Musu. Člověk se brzy nabaží té moslimské okázalosti. Já už mám také Galiany po krk. Za

několik týdnů odejdu do války. Do Galiany už nevstoupím.“

Dívala se na něho, jako kdyby mu nerozuměla. Pak se ve mdlobách skácela na zem. Seděl tu jako vyjeven. Byl připraven na to, jak odmítne její nářky a jak jí drsnými, pevnými slovy vysvětlí, že to tak musí být. Teď si připadal jako hulvát, nějako rytíř. Viděl umírat přátele a pomodlil se otčenáš a bojoval dále; před touto omdlelou stál bezmocně. Vzal ji do náručí, hladil ji, tiskl ji k sobě, vlhčil jí Čelo.

Trvalo věčnost, než otevřela oči. Nemohla se vzpamatovat. Vzpamatovala se. „Odpusť, že jsem tak slabá,“ řekla. „Však jsem věděla, že to nemůže trvat věčně, a řekli mi, co se stalo v Burgosu, chůva Sa’ad mi to řekla. Měla jsem to vědět a neměla jsem ti připomínat Burgos. Odpusť, že jsem omdlela. Ale jsem teď citlivá, protože jsem těhotná.“

Strnule se na ni zahleděl s pošetile pootevřenými ústy. Pak se zasmál mocným, bouřlivým, šťastným smíchem. „„Ale to je znamenité!“ zajásal. „Jsem doopravdy synem štěstěny.“ Běhal kolem, dupal, dělal taneční kroky, vzal ji do náručí, divočeji k sobě tiskl. „Ještě dobře,“ řekl, „že nejsem v brnění. Jinak bych ti otlačil a rozbolavěl prsa.“

Myslil si: Byl jsem k této nejšlechetnější ženě surový a hrubý jako nějaký sedlák. A přece jsem věděl, že lžu, ještě když jsem to říkal. Tuto ženu opustit!

A to řekl i nahlas. Držel ji a mluvil k ní, zajíkavě hovořil kastilsky i arabsky zároveň, bouřlivě se obviňoval, povídal zmatené, zamilované věty beze smyslu.

Myslil si: Jsem skutečně miláčkem božím. Hraje si se mnou jako otec s malým synkem. S šibalskou zlomyslností mě poškádlí a pak mi uchystá tím větší radost. Tenkrát mi hodil na krk nejhloupější válku – a pak udeřil starého strýce Raimundeze do srdce. Vzal mi mého malého Enriqua – a nyní mi dá syna od této ženy, vroucně milované, jediné milované. Pokládal jsem to za trest, a byla to milost.

Musil se přemoci, aby Raquel neřekl i to. Král si smí myslit takové blaženě pyšné věci, ale říkat je nesmí ani král.

Vzpomněl na slib, který dal doně Leonor. Ten už neplatí. Za těchto okolností neplatí. To, že mu Raquel porodí syna, znamená, že Bůh mu odpustil a je s ním srozuměn. Myslil si: Král má vnitřní hlas a jen toho smí být poslušen. Bůh nechce, abych šel do boje už nyní, to jasně cítím. Vytáhnu do boje, ale musím vyčkat, až mi Bůh určí pravý čas.

Myslil si: Tuto opustit! To spíše zemru tisícerou smrtí! Byl nezměrně šťasten. A i ona byla nezměrně Šťastna.

A život v Galianě se ubíral dál stejně jako předtím.

Kardinál Řehoř ze Sanť Angelo, zvláštní vyslanec, odevzdal králi vlastnoruční list Svatého otce. Papež připomínal svému milému synovi, králi kastilskému, ono rozhodnutí lateránského koncilu, které zapovědělo křesťanským panovníkům svěřovat židům moc nad křesťany, a napomínal ho s otcovskou přísností, aby konečně zbavil úřadu zlopověstného Ibn Ezru. Kdyby satan pletichami jejich židovských ministrů nezaséval

stále znovu nešváry mezi vznešené hispánské panovníky, psal papež, byli by se už dávno dohodli.

Alfonso měl podezření, že za tímto listem vězí doňa Leonor nebo arcibiskup. Ale nerozhněval se, cítil jistotu a převahu. Měl svůj vnitřní hlas a ten mu kázal: „Neposílej toho žida ještě pryč. Snad někdy později.“

Uctivě odpověděl kardinálovi, že ho rmoutí, jestliže používá tak dlouho služeb rádce, který se Svatému otci nelíbí. Ale že teprve pomoc tohoto Ibn Ezry mu umožnila zabezpečit křižácké tažení proti moslimům. Jakmile dosáhne vítězství a nebude tedy potřebovat židových znalostí, uposlechne, jak se sluší věrnému synu, vůle Svatého otce.

Kardinál Řehoř, veliký řečník, měl v katedrále kázání. Již před staletími, řekl, dávno před ostatním křesťanstvem, zvedli obyvatelé tohoto poloostrova válku proti moslimům. Ale satan zasel rozkol mezi krále, takže použili mečů proti sobě místo proti společnému nepříteli křesťanstva. Nyní však Všemohoucí otřásl jejich srdci a nyní obnoví Hispárův svůj starý zápas proti nevěřícím s novým nadšením. Bůh to chce!

Kastilané, připravení smrtí malého infanta na to, že válka teď konečně vypukne, vyposlechli kardinálova kázání s hlubokým pohnutím. Vznešená vŠudypřítomnost církve jim od dětství vštěpovala vědomí o pomíjivosti tohoto světa; nyní pozbývalo vše pozemské zcela svého významu před věčnou blažeností, která se před nimi tak blízko a skutečně otvírala. Neboť kdo se zúčastní tažení, tomu se dostane plného rozhřešení; buď se vrátí čistý jako dítě, nebo i když je mu přisouzeno zajetí nebo smrt, najde bezpečně odměnu na nebesích. Ani ti, kteří užívali a velebili hojnost a

blahobyt posledních dobrých let, netruchlili nad příští ztrátou těchto statků, nýbrž snažili se osladit si nevyhnutelnou budoucnost a představovali si ještě větší radosti rajské.

Muži schopní nosit zbraň se snažili zbavit svého majetku; bylo možno lacino získat malé statky, dílny a podobné věci. Zato stouplo v ceně to, čeho bylo třeba do války; zbrojíři, obchodníci s kůžemi, obchodníci se svatými ostatky měli dobré časy. Zahradník Belardo vytáhl límec a přílbu svého dědečka a natřel kůži olejem a mastnotou.

Arcibiskup don Martin z této hmatatelné blízkosti války všecek ožil. Ustavičně nosil na odiv pod duchovním úborem brnění. Zapomněl na svůj hněv proti Alfonsovi a Galianě, velebil Boha, že tak mocným zásahem přivedl hříšníka nazpět na cestu rytířské ctnosti.

Když viděl, že jeho Rodrigue zřejmě nesdílí nadšení ostatních, přátelsky mu domlouval. Kanovník doznal, že se do jeho radosti ze zbožného podniknutí mísí stále znovu, jako kapka krve do poháru vína, pomyšlení na množství mrtvých, které si teď i na poloostrově vyžádá válka. Don Martin mu namítl, že Bůh stvořil člověka pro zápas a boj. „Propůjčil mu sice,“ dovozoval, „vládu nade vším tvorstvem, ale zařídil to tak, aby si člověk tuto vládu teprve vybojoval. Či si myslíš, že by se divoký býk dal bez boje zapřáhnout do pluhu? Dojista má Bůh ještě dnes zalíbení v rytíři, který bojuje s býkem. Mně je, rád doznávám, ze všech vět, které řekl Spasitel, nejmilejší ta, kterou zaznamenal Matouš: ‚Nemyslete sobě, že jsem přišel, abych na zemi přinesl mír. Nepřišel jsem, abych přinesl mír, nýbrž meč.‘“ Opakoval verš v původním textu. „Allá máchairan!“ zvolal radostně a řecká slova

evangelia zněla mnohem ostřeji a bojovněji než obvyklá latinská: sed gladium.

Hřmotné poselství o meči proniklo donu Rodriguovi bolestně do srdce a rmoutilo ho, že arcibiskup, který nebyl právě učený, si z původního textu zapamatoval právě tato slova.

Pro kanovníka by bylo snadné uvést proti větě, v níž evangelium chválí válku, mnoho jiných vět, ve kterých láskyplně a velkolepě velebí mír. Ale Bůh obložil arcibiskupovo srdce železem, takže dovedl slyšet jen to, co slyšet chtěl. Don Rodrigue zarmouceně mlčel.

Don Martin mu domlouval dále: „Když přijde jaro, táhnou králové do války. Tak se praví v Druhé knize Samuelově. Tak je to určeno. Čti, milý bratře! Čti také v Knihách soudců a v Knihách královských o válkách Hospodinových! Odhod tvářnost Jeremiáše a čti, kterak se Bůh účastní války a jak válka sjednocuje zbožné a sjednocuje říši a ničí nevěřící! Bohabojní Hebrejci táhli do boje, vyráželi svůj válečný pokřik a vítězili nad svými nepřáteli. Jejich válečný pokřik byl: hedád, sám jsi mi to řekl. Hedád! to zní ostře a dobře. Ale naše: Deus vult, Bůh to chce, také nezní špatně, a dá se to zvolat od plic. Přidej se také, bratře! Vytrhni se ze své zachmuřenosti a potěš své srdce!“

A protože kanovník setrvával ve svém nešťastném mlčení, důvěrně dodal: „A nezapomeň i na ona další požehnání války, která nám konečně vytrhne našeho drahého Alfonsa z nečinného míru a bahna.“

Ale don Rodrigue nebyl tak důvěřivý jako arcibiskup. Byly v něm jisté pochybnosti, zda smrt dítěte krále skutečně vyburcovala z jeho hříšného spánku,

jakási neurčitá obava, že Alfonso bude i nadále hledat střední cestu mezi hříchem a povinností.

Přemohl se a pustil se zhurta do svého svěřence. „Protože nyní potáhneš do války, milý synu a králi," napomínal jej, „buď pamětliv, že nestačí bít se mečem. Tvé hříchy ti budou i ve válce odpuštěny jen tehdy, jestliže jich budeš litovat z upřímného srdce a skutky. Poslechni mě, milý synu Alfonso, a nelži dále, jak jsi až dosud obelhával sebe a mne a ostatní. Není nám souzeno zachránit duši té ženy, ty to víš. Tvé milující snaze se nepodařilo proniknout do jejího svědomí, a také mým slovům odepřel Pán sílu. Není ti dovoleno, abys s ní žil. Vyrvi hřích ze svých prsou! Nevstupuj do války pokryt hříchem! Bůh ti zabil syna, jako zabil syna faraónova, když faraón nechtěl upustit od hříchu. Dbej tohoto napomenutí! Odluč se od té ženy! Hned! Okamžitě!"

Alfonso kanovníka nepřerušil. Cítil se lehký, jako by se vznášel, zlá slova ho nepohněvala. Téměř zvesela odpověděl: „Musím ti něco povědět, otče a příteli, snad jsem ti to měl říci již dříve: Raquel je těhotná." Vyčkal, až tato slova na druhého plně zapůsobí, a radostně, důvěrně pokračoval: „Ano, Bůh mě opět obdařil milostí. Jestliže mi až dosud odpíral zachránit Raquelinu duši, byla to opět jen jedna z jeho oklik, takové malé, laskavé šibalství." A zajásal: „Nezískám pro křesťanství jen jednu duši! Budu mít od Raquel dítě, a pochybuješ o tom, že matka nebude následovat, až to dítě pokřtíme? Jsem velmi šťasten, otče a příteli done Rodrigue!"

Kanovník byl hluboce dojat. Přemohl se a tvrdě domluvil svému milému synovi, a ten už zatím uzřel světlo. „Moje myšlenky nejsou vašimi myšlenkami a mé

cesty nejsou vašimi cestami,“ praví Pán; Alfonso to pochopil lépe než on sám.

Král zatím mluvil dále: „Nyní už nebudeš žádat, abych se od ní odloučil.“ Usmál se, celý jeho obličej zářil. Prosil a lichotil: „Nechme to tak, jak to je, než vytáhnu do boje. Nebo chceš, abych poslal pryč matku svého dítěte? Bůh mi odpustil nejednu vinu. Když teď budu za něho bojovat, promine mi, nezachovám-li se krutě k této nejdražší ženě.“

Rodrigue si později vyčítal, že se poddal. Ale ach, rozuměl tak dobře donu Alfonsovi! Alfonso Raquel miluje, a což nezpívá Vergilius, nejzbožnější z pohanů, básník křesťanstvu nejbližší, o magické moci lásky? Jak očarovává smysly i duši, jak odnímá volnost rozhodování a poutá lidi nadlidským kouzlem? A doña Raquel je hodna lásky, je krásná, lid má pravdu, je La Fermosa, její krása dojímá dokonce jeho, Rodrigua, a probouzí v něm zbožné city. Nechtěl krále hájit, ani před sebou samým. Ale jestliže Bůh poslal tomuto muži do cesty tuto ženu, pak snad jen proto, aby ho zkoušel tvrději než ostatní a aby ho tím slavněji vykoupil.

Kdykoli si Alfonso vzpomněl na rozmluvu se svým zpovědníkem, pociťoval stud a lítost. V téže chvíli, kdy mu otcovský kněz a přítel vytýkal jeho lhaní, obelhal ho znovu a ještě silněji. Předstíral, jako kdyby válka byla přede dveřmi, a z toho si vyvozoval nárok, že smí ještě krátkou dobu hřešit. A přitom věděl, že válka přede dveřmi není. On sám napomáhal tomu, aby se odsouvala.

Tytéž hospodářské sporné otázky, které stály v cestě alianci, brzdily totiž nyní uzavření smlouvy o věnu infantky Berengarie a tím i o navázání spojeneckého svazku. Don Josef v Zaragoze měl ustavičně nové a nové

dotazy a připomínky, právě tak král Jindřich Anglický, a jednou nebylo jasné to, podruhé ono. Alfonso dobře věděl, že je to Jehuda, který působí všechny tyto potíže, a hrál si na rozhněvaného a netrpělivého, ale přitom chtěl, aby Jehuda námitky vznášel, sám je vyvolával. Prohlédli jeden druhého, věděli o sobě, co si kdo z nich tajně přeje, ale nepřiznali si to, hráli si obřadně, licoměrně na schovávanou, bylo mezi nimi skryté spiknutí, byli spolčeni, král a jeho escrivano.

Přitom don Alfonso žárlil na žida, že Raquel na něm tak visí, a Jehuda žárlil na Alfonsa, že ho Raquel miluje. A Jehuda zkoumal rysy Raquel a radoval se, že je mu podobná, a Alfonso zkoumal rysy Raquel a nalézal v nich se vztekem rysy jejího otce. Ale oba hráli dál svou podivnou hru, horlivě, ne bez jistého ironického zalíbení. I mezi čtyřma očima se oba tvářili, jako by nejhorlivěji usilovali o zasnoubení a alianci, a oba stále znovu ničili, co tak horlivě stavěli.

Když don Martin zjistil, že král tráví stejně jako předtím značnou část svého času v Galianě a že s pomocí mrzkých kejklů ustavičně oddaluje Svatou válku, propuklo jeho rozhořčení veřejně. Kázal proti králi, který poslouchá rady židovských podvodníků, který před křesťany dává přednost názoru a dobrozdání obřezanců a tímto způsobem utlačuje církev a podporuje synagógu satanovu. Velký, ctnostný spisovatel doby pohanské už prý řekl: „Sicut titulis primi fuere, sic et vitiis, jako byli první svým postavením, tak byli první i svými neřestmi.“ Tohle že je nyní skutečnost i ve zkormoucené Kastilii. A kázal o králi Šalomounovi, který se dal svést svými nevěstkami k modloslužebnictví.

Po celé zemi vystupovali duchovní stejně jako arcibiskup. Veřejně prohlašovali, že žid jako pravý vyslanec pekel postavil ze saladinského desátku kouzelný zámek La Galianu a usídlil v něm svou dceru, aby očarovala krále. Nazývali Raquel poslem satanovým.

Kastilané se cítili oklamáni. Jejich král je připravil o požehnání Svaté války. Studenti zpívali na dona Alfonsa posměšné písně, nazývali jej eques ad fornacem, rytířem peciválem, ptali se, kdy se dá obřezat. Země byla pobouřena, rozhořčena.

Přes tento posvátný hněv byli však mnozí rádi, že si na válku ještě nějakou tu chvíli počkají. „Vařené vejce v míru je lepší než pečený vůl za války," připomínali staré přísloví. Ale Kastilie byla bohabojná země a setrvávání v míru nemohlo najít zalíbení v očích božích, a tak i ti, kteří s tím byli v podstatě srozuměni, prozrazovali své uspokojení jen v bezpečí svých čtyř stěn. Na ulici a ve výčepech toužili stejně jako předtím po Svaté válce a přáli si, aby Bůh osvítil dona Alfonsa, kterého ranila slepota. Celá země sledovala pokryteckou hru krále a jeho žida.

Farář z malé osady přišel za donem Rodriguem a hledal u něho radu. Jeden z jeho obce, jakýsi provazník, přičinlivý, zbožný člověk, se ho zeptal: „V tomto posledním roce Pán požehnal mému obchodu a zvelebil jej a já jsem si našetřil téměř dva zlaté maravedí; proč nás posílá právě teď do boje proti nevěřícím a mou dobrou dílnu mi zase ničí?"

Kanovník prohlédl celou prolhanost dona Alfonsa, ale přes všechno rozhořčení byl rád, že mír zůstal zachován; byl tedy stejný hříšník jako ten provazník. Toto poznání ho vyvedlo z rovnováhy a odpověděl faráři

tak, jak by to nebyl dokázal ani jeho na duchaplnosti pohotovější přítel Musa. Vyprávěl mu příběh o svatém Augustinovi. Toho se jednou kdosi zeptal: „Čím se asi zabýval Bůh, než stvořil nebe a zemi?“ A Augustin odpověděl: „Stvořil peklo, aby tam mohl poslat lidi, kteří kladou takovéto otázky.“

Zvěst o tom, že Raquel otěhotněla, zvýšila rozhořčení nepřátelských grandů a prelátů. Ale lid přijal tuto zprávu dobromyslně. Lidé se už smířili se skutečností, že zatím zůstane mír zachován, bylo jim vhod, že mír teď určitě potrvá až do doby, než barragana, konkubína, porodí, a že se nemusí znovu přetvařovat. Mluvili o těhotné Raquel s dojetím a něžně a měli teď i potutelné pochopení pro lidské slabůstky dona Alfonsa. Přáli rytířskému králi syna od Krasavice, viděli v těhotenství Raquel příznivé znamení boží, že Bůh chce pomazanému panovníku dát náhradu za mrtvého syna dříve, než vytáhne do války.

To se Krasavici povedlo. Amulety, které dala upevnit na dveřích Galiany, měly zřejmě mocné kouzlo. A mnohý se pokoušel opatřit si takový amulet, mezuzu.

Preláti a baroni byli rozezleni nad takovou hříšnou pošetilostí. Vynořily se pověsti o zlých znameních. Říkalo se, že Raquel, když se projížděla s králem na loďce po Tajů, vylovila umrlčí hlavu; že prý to lidé slyšeli od zahradníka Belarda.

Ale ani tyhle řeči nepůsobily a nezmenšily něžný zájem Kastilanů o Bohem požehnanou lásku šlechetného Alfonsa a Fermosy. Navzdory arcibiskupovým snahám se Raquel nestala „poslem satanovým“, zůstala „Krasavicí“.

ŠESTÁ KAPITOLA

Alfonsův obtížný úkol, o alianci usilovat a zároveň ji mařit, ho nutil trávit hodně času v Toledu, a doña Raquel byla velmi často sama. Ale tušila, že se tak děje kvůli ní, jestliže Alfonso na svém hradě kuje s jejím otcem spletité plány, a tak její samotu neprovázelo ono horečné toužení, které ji dříve trýznilo.

Přicházela často do Castilla Ibn Ezra. Tam ráda usedala v koutku Musovy pracovny, žádala ho, aby si jí nevšímal, a sledovala ho, jak přechází po místnosti, zabrán do svých myšlenek, nebo jak píše u svého pultu nebo čte ve svých knihách.

Zatímco se v těchto posledních týdnech kanovník Raquel vyhýbal, přicházel tím častěji don Benjamín. Velice ho zaměstnávalo a vzrušovalo, že tato žena, která mu byla drahá, tato Ibn Ezra, princezna z rodu Davidova, nosí v sobě dítě kastilského krále. Měl o ni strach, předvídal boje, které se rozpoutají o ni a o její dítě, a cítil potřebu posílit ji pro tento boj.

Ale když nyní hovořil o vznešenosti židovské víry, tu se už nedokázal přimět – jako tenkrát v kanovníkově přítomnosti – k vědecké umírněnosti; naopak vkládal svůj vlastní horoucí cit do vět, jimiž se židovští učenci a básníci snažili dokázat, že izraelský světový názor předčí moudrost pohanskou i zvěstování Ježíše Nazaretského. Neboť zatímco poznání velkého pohana Aristotela je pouze potravou pro rozum, uspokojuje izraelské učení nejen potřeby rozumu, nýbrž i citu, vede správnou cestou nejen lidské myšlení, nýbrž i jednání. A jestliže zakladatel křesťanského učení hlásá, že utrpení je nejvyšší ctností a nejsvětějším lidským údělem, pak více než kterýkoli jiný národ proměnil lid izraelský toto učení

v život a skutečnost; Izrael nese nyní již tolik staletí ušlechtilou korunu utrpení, je vzorem lidstvu.

Don Benjamín nadšeně velebil před Raquel muže, který před necelými padesáti roky hlásal toto učení velkolepými slovy, posledního velkého proroka Izraele, Jehudu Haleviho. Vyprávěl jí obšírně o Jehudově obraně židovstva a přednášel jí ukázky z jeho siónských písní:.,Ó Sióne, domove královský! Kdybych měl křídla, rozletěl bych se k tobě. Pln úcty a blaženosti bych zlíbal tvůj prach; neboť i tvůj prach voní jako balzám. Kterak mohu žít, když psi rvou na kusy tvé mrtvé lvy? Věhlasný příbytku Hospodinův, jak se teď roztahuje otrocká cháska na tvém skvostném trůně!“ A Jehuda Halevi se na sklonku svého života, vetchý, vydal na strastiplnou pouť do Svaté země a před branami svatého města byl zabit jedním moslimským rytířem.

Kdykoli se dal Benjamín strhnout horoucím citem, byl pak vždycky na rozpacích a pokoušel se navrátit se do všední skutečnosti nějakým žertem. Nebo vyňal svůj zápisník a prosil Raquel o svolení, aby ji směl nakreslit. Říkala s úsměvem: „Jak jsi zbožný – a jaký jsi kacíř.“ Nakreslil ji třikrát. Požádala ho, aby jí ty kresby věnoval; bála se, že by mohl mít nad ní moc ten, kdo by vlastnil její obraz.

Jednou, když se jí cítil zvlášť blízký, svěřil jí svůj nejzazší, nejtajnější poznatek. „Toužíme po Svaté zemi,“ řekl, „modlíme se, aby přišel Mesiáš. Ale“ – a mluvil tak tiše, že mu stěží rozuměla – „my doopravdy ani nechceme, aby Mesiáš přišel. Porušil by naše bezprostřední spojení s Bohem, odňal by nám část Boha. Ti druzí mají stát a zemi a Boha a to všechno uctívají a to vše se jim smísilo a Bůh je jen částí toho, co uctívají. My

židé máme pouze Boha, a proto ho máme ryzího a celého. Nejsme chudí duchem, nepotřebujeme prostředníka mezi Bohem a sebou, ani Krista, ani Mohameda, troufáme si vidět Boha a uctívat ho bez prostředníka. V Sión doufat je lepší a více obohacuje život než Sión mít. Ze jednou přijde Mesiáš, to je pro nás pobídka, abychom pro něho připravovali svět, je to sen, nikoli skutečnost, a je to tak dobře. Nechceme zlenivět a zpohodlnět tím, že bychom dobro měli, chceme o dobro usilovat, chceme o ně bojovat.“

I když si Raquel vážila vědomostí a moudrosti dona Benjamína, nezamlouvalo se jí, co říkal o Mesiáši. Tak daleko kacířství zacházet nesmí. Vzpírala se uvěřit, prostě nevěřila, že Mesiáš neexistuje, že nepřijde tak hned a třeba vůbec ne.

Tohle věděla ona líp.

Bylo vysloveno mnoho předpovědí o době, kdy Mesiáš přijde. Tisíc let, bylo řečeno, bude trvat utrpení Izraele, vyhnanství a rozptýlení. Těch tisíc let dávno minulo. Znovu vytáhli nepřátelé proti Jeruzalému, nastal čas, v němž, jak předpověděl prorok Izaiáš, porodí mladá žena syna, Immanuela, Mesiáše. V těchto desítiletích byly také židovské ženy v době těhotenství předmětem obzvláštní péče; neboť podle slov doktorů mohla být kterákoliv z nich vyvolena, aby porodila Immanuela.

Neobyčejný osud, který prožívala, probudil v Raquel víru, že ona v sobě nosí Mesiáše. Měl vyjít z rodu Davidova, a což není ona jako příslušnice rodu Ibn Ezra princeznou z domu Davidova? A veliké nebezpečné štěstí, že si ji vyvolil za družku křesťanský král, což není i to svědectvím kromobyčejného údělu? Ohmatávala své tělo, zaposlouchávala se do sebe, usmívala se zamyšleně,

stále více se v ní utvrzovala víra, že v sobě nosí knížete míru, Mesiáše. Ale nikomu se o tom nezmínila.

Chůva Sa ‘ad ji opatrovala a říkala jí, co smí jíst a co ne a kdy má odpočívat a kdy se pohybovat. Raquel se tvářila přívětivě, ale většinou ji ani neposlouchala. Všimla si, že nadmíru servilní Belardo ji sleduje za jejími zády zlovolnými pohledy, ale neměla z jeho zlého pohledu strach. Vzpomněla si na svou přítelkyni Laj|u v Seville, která řekla: „Ty chudinko,“ a zvonivě se zasmála.

Pročítala žalmy. Byla tu píseň, která ji dojímala víc než ostatní; nechápala všechna ta velká, starobylá slova, ale dala si dohromady jejich smysl. „I zalíbí se králi tvá krása,“ stálo tam, „on jest zajisté pán tvůj, protož skláněj se před ním. Přijdou i Tyrští s dary, velicí národové kořiti se budou před tebou. Všecka slavná je nevěsta královská u vnitřku, roucho zlatem vytkávané jest oděv její. Ó přešťastná! Synové tvoji budou knížaty po vší zemi, jméno tvé bude hlásáno od pokolení k pokolení a slaveno bude na věky věků.“

A Raquel byla hrdá jako její otec.

Začasté, když se Alfonso zadíval na Raquel, zmocňovala se ho téměř bolestná něha. Její obličej ještě více zhubl, připadala mu dětštější, a přesto zkušenější, její pohyby byly podivuhodně vláčné; volné šaty zakrývaly zaoblenost jejího těla. Zjevně neměla ani za mák strachu; občas mu připadalo, jako kdyby z ní vyzařovalo jakési nezkrotné štěstí.

Mrzelo ho, že ho jeho práce ustavičně od ní vytrhuje. Jednou jí řekl, že jestliže ji nechává tak často

samotnou, není to proto, že by ji neměl dost rád. „Naopak,“ ujišťoval ji.

Cestou na královský hrad přemýšlel o tom, co tím „naopak“ chtěl říci. Najednou mu bylo naprosto jasné, že aby mohl nadále hovět svému hříchu, ničí tajně stále znovu svaté dílo, které před světem tak horlivě koná. Zcela jasně viděl to prožluklé spiknutí, které s Jehudou nastrojil. Papež má pravdu. Uzavřel spolek s ďáblem, aby zabránil Svaté válce. Cítil, jak jeho duše propadá zkáze.

Věděl o léku. Obrátí Raquel na pravou víru. Bude-li třeba, i násilím. Teď, okamžitě, ještě před porodem. Musí být křesťankou, ještě než mu porodí dítě. On to chce.

Ale když byl opět v Galianě, viděl, jak křehká je ta těhotná žena a že jí dává sílu jen jistota jejího štěstí. A tak nedokázal zapříst rozhovor, který by jí mohl ublížit.

S nepořízenou se vracel k činností, která mu měla zabezpečit jeho štěstí.

Jako předtím celý den nic nedělali, a přece byl celý den naplněn činností. Opět mu Raquel vyprávěla pohádky a on žasl, jak lehce jí plynou slova a jak souvisle přechází jeden příběh do druhého a jak si vymýšlí a jak věří svým výmyslům a jak dovede dosáhnout, aby jim věřil i on.

Ano, Raquel byla výmluvná. Dovedla nalézt slova pro všechno, co ji dojímalo.

Pro všechno ne. Nedovedla Alfonsovi povědět, jak velice ho miluje, nikdo by to nedovedl, jen staré písně Veliké knihy. I přednášela mu zvonivé, jásavé, horoucí verše Písně písní. Snažila se přeložit je do arabštiny a do jeho vulgární latiny i do jejich společné tajné řeči. Tak mu dokázala povědět, jak velice ho miluje. Odříkala mu také nejasné verše onoho žalmu, okázale oslavujícího

krásu královské nevěsty a králův věhlas a jeho velikost. Byl nadmíru udiven, že ti staří hebrejští králové byli ještě pyšnější než rytířští králové křesťanští.

A jednou ráno v náhlém záchvatu si dodal odvahy a požádal ji, aby konečně strhla poslední přehradu, která ji od něho dělí, a aby přijala pravou víru, takže by mu pak jako křesťanka porodila křesťanského syna. Raquel se na něho zadívala, spíše udiveně než vyčítavě nebo rozhořčeně. Řekla tiše, ale rozhodně: „To nikdy neudělám, Alfonso, a už nikdy mi o tom nemluv.“

Den nato ukázala Alfonsovi tři obrázky, na kterých ji zpodobil don Benjamín. Díval se na ty kresby dlouho, soustředěně. Raquel mu vyprávěla, že bylo třeba odvahy, aby ji don Benjamín nakreslil; dělat obrazy je prohřeškem proti přikázání Mojžíšovu stejně jako proti přikázání Mohamedovu. Alfonso nerad viděl, že si Raquel zadává s donem Benjamínem, tušil, že ji Benjamín posiluje v její zatvrzelosti. „Jestliže má zakázáno kreslit,“ řekl nevrle, „tak toho má nechat. Nemám rád kacíře. Moji poddaní mají zachovávat zákony svého náboženství.“ Raquel byla překvapena. Což na ní sám nepožaduje nejhorší kacířství? Aby se vzdala své víry? Všiml si jejího údivu. „Musí zde být lidé,“ vyložil jí, „kteří dělají zákony; to jsou králové a kněží. Poddaní nemají co o zákonech mudrovat, mají je prostě poslouchat.“

Ale když si chtěla vzít kresby nazpět, požádal ji: „Nech mi je ještě.“ A když byl sám, prohlížel si obrázky znovu, dlouho potřásaje hlavou. Co tu viděl, byla jeho Raquel, a přece někdo jiný. Objevil na ní rysy, které nikdy neviděl; a přitom ji znal přece lépe, než ji mohl

znát kdokoli jiný. Ale její krása byla nevyčerpatelná a její bytost byla mnohotvárná jako oblaka na nebi a vlny Taja.

Do Toleda přišli moslimští hudebníci. Byly pochybnosti o tom, mají-li být vpuštěni do země nyní v době křižáckého tažení, ale Alfonso lehkomyslně prohlásil, že to bude před velikou válkou naposledy, co se budou moci pobavit uměním moslimských pěvců. A tak tu byli a všichni, kdož si potrpěli na vzdělání a jemné mravy, zvali je do svých domů a dávali si od nich zazpívat a zahrát.

Alfonso je pozval do Galiany. Byli to dva muži a dvě mladé dívky; muži byli jako většina hudebníků slepí, protože ženy nechtěly být v nudě harému bez hudby a v harému se nesměly mužům ukazovat. Hráči měli kytaru, flétnu, loutnu a jakýsi druh klavíru, kánun. Zpívali a hráli pomalé, jednotvárné, a přece vzrušující nápěvy. Nejdříve zazpívali hrdinské písně, mimo jiné prastarou píseň o Cidu Campeadoru; složil ji žid Aben-Alfanche, žijící v moslimské Andalusii, k oslavě nepřátelského rytíře. Poté zazpívali nové popěvky, které byly nyní oblíbeny v Granadě, Córdobě a Seville. Zpívali o kráse těchto měst, o jejich zahradách, o jejich vodotryscích, o jejich dívkách, o jejich rytířích. Chůva Sa'ad se neudržela, rozplakala se. Také Raquel pocítila touhu po Seville; ale byla to líbezná touha, nerušila štěstí Galiany, zvyšovala je.

Nakonec zazpívali slepí zpěváci romance a balady vyprávějící o událostech starších i současných; měly však pohádkové zbarvení, neměly přesné obrysy doby, mohly se právě tak přihodit před pěti sty lety jako dnes. Zazpívali také romanci o králi nevěřících, křesťanu, který se zamiloval do jiné nevěřící, do židovky, a který s ní

prožíval na svém zámku dny, měsíce i roky, on ve svém pohanství a ona ve svém; zařídí to Alláh tak, aby to s nimi šťastně dopadlo? Slepci zpívali s citem, jedna dívka hrála na loutnu, druhá je doprovázela na kánun. Raquel poslouchala, usmívala se, byla si jista, že

Alláh to dovede ke šťastnému konci. Alfonso pocítil jisté rozpaky, a tak se zasmál, aby je setřásl.

Židovští uprchlíci z Francie byli nyní už téměř všichni v počtu šesti tisíc usídleni a přizpůsobili se životu země. Nenávistné řeči prelátů a baronů zanikly v radostném ruchu všeobecného blahobytu.

Tento všeobecný blahobyt způsobil, že i Jehudův „hrnec štěstěny“, loterie, kterou mu vnukla kniha Ester, měl pohádkový úspěch. Za několik sueldů bylo možno si koupit los a bylo možno vyhrát deset zlatých maravedí. Hráli všichni, grandové, měšťané i poddaní sedláci. Radovali se a pokládali to za svou osobní zásluhu, když vyhráli; a když prohráli, žili alespoň celé týdny v šťastném napětí a zůstala jim naděje pro příště.

Také Jehudovy obchody se zahraničím vzkvétaly, jak si ani lépe nemohl přát, a jeho jméno bylo dobře známé od Londýna až po Bagdád.

Jestliže se tedy Jehuda jevil světu i sobě samému jako Oker Harim, jako muž, který dovede hory přenášet, přece jen se ho někdy v noci zmocňovala úzkost: Jak dlouho ještě potrvá moje štěstí? Nezapomněl na ono propastné zoufalství, které ho zachvátilo, když dostal zprávu o infantově smrti. Tenkrát byl přesvědčen, že Alfonso vytáhne okamžitě do války a že štěstí jeho a Raquel se zhroutí. Potom se dožil toho, že Raquelino těhotenství svázalo krále s ní ještě těsněji, a zastyděl se,

že ztratil víru ve své štěstí. Ale vzpomínka na ony chvíle zoufalství ho tak docela neopustila a zejména v noci mu jeho živá fantazie malovala úzkostné představy. Navzdory všem jeho kouskům válka přece jen jednou přijde, bude to dlouhá a tvrdá válka, dojde k různým zvratům a vinu na první porážce budou přisuzovat jemu, Jehudovi, a toledské aljamě. Veliké utrpení postihne kastilské židovstvo a všechna zuřivost Edomu se obrátí proti němu a jeho dceři.

Nejistá byla i bližší budoucnost. Co se stane, až Raquel přivede na svět dítě? Jehuda míval občas opovážlivé, šílené představy o slávě, kterou bude ověnčeno toto jeho vnouče. Barragana, konkubína, uxor inferioris conditionis, měla značná práva i v křesťanské společnosti a dítě, které porodila, nebylo na tom o mnoho hůře než dítě legitimní. Hispánští králové povyšovali své bastardy na veliké pány. Jehuda snil o tom, že jeho vnuk by se mohl stát kastilským princem.

Ale jeho dobrý rozum rychle přerval tento sen a ukázal mu na nebezpečí, které zrození tohoto vnoučete nutně přinese jemu i Raquel. Don Alfonso bude pokládat za samozřejmé, že jeho dítě bude pokřtěno; bylo by pošetilé chtít předpisovat kastilskému králi, aby nechal své dítě vyrůstat „v nevěře“. A přece bude Jehuda nucen požadovat na něm tuto pošetilost.

Bůh si z něho tropí smích, Hospodin si z něho tropí smích. Bůh mu nezapomněl, že zůstal tak dlouho mešumadem. Bůh ho podrobil zkoušce, a on selhal a ztratil svého syna Alazara. Nyní měl být podroben zkoušce podruhé.

Nejen úzkoprsý, přísný rabbi Tobiáš, i nejsvobodnější židovský myslitel žijící v té době, náš a

pán učitel Mojžíš ben Maimón, požadoval, aby žid zůstal v nejkrajnější nouzi pevný a nevydával své dítě zhoubě křesťanství. Pdesáté již četl Jehuda „Poselství o odpadnutí“. Kdo pod pohrůžkou smrti přistoupí k víře proroka Mohameda, učil tu Ben Maimón, není ještě ztracen. Ale ztracen je ten, kdo nastaví svou hlavu křtu; neboť vyznávat trojjediného Boha je naprosté a jednoznačné modloslužebnictví, přestupek proti druhému přikázání. A Ben Maimón připomínal verše Písma: „Kdo jedno z dětí svých dá modlám, nechť smrtí zemře. A kde by lid shovívavě k tomu přihlížel a nezabil by jej, obrátím já svou tvář proti takovému člověku a proti jeho pokolení a vyhladím jej a všechny z jeho lidu.“

Jehuda se svěřil příteli Musovi. Musa chápal, že Jehuda nechce za žádných okolností připustit pokřtění svého vnoučete. „Ale jak chceš zabránit králi toledskému a kastilskému,“ ptal se, „aby neučinil ze svého dítěte křesťana?“ Jehuda matně odpověděl, že by mohl s Raquel uprchnout dříve, než přijde dítě na svět. Musa s tím nebyl srozuměn. Jehuda ho vášnivě zapřísahal: „Musíš mě pochopit. Ty sám přes všechnu svou osvícenost neupustíš od islámu. Víš, že jsem byl slabý a neudržel jsem svého syna Alazara a mám vinu na jeho duchovní zhoubě. Nesnesl bych, kdyby tento král potřísnil mého vnuka vodou svých bohů.“

Musa odpověděl téměř s úsměvem: „Říkáš ‚vnuk‘ a tím prozrazuješ, že stále myslíš jen na chlapce. Ale možná, že to dítě bude děvče. A budeš-li vidět, jak Alfonso vychovává křesťansky svou dceru, zdá se ti i to hříchem, který usouží tvou duši?“ Jehuda se durdil: „Nenechám mu to dítě. Za žádných okolností mu je

nenechám.“ Ale pokládal by skutečně za menší vinu, kdyby se neobětoval pro duchovní záchranu děvčete.

Aby přehlušil své starosti, nabýval ve své hře s králem stále větší smělosti. Se zlomyslným potěšením zkoušel, jak veliký je jeho vliv na Alfonsa.

Byla dokončena stavba synagógy, kterou věnoval aljamě. Jehuda ji chtěl okázale zasvětit. Don Efraim se proti tomu stavěl; zdálo se mu, že by taková oslava v této době nezbytně působila jako provokace. Jehuda trval na svém. „Neboj se, můj pane a učiteli Efraime,“ řekl a zaručoval se: „Zařídím to tak, aby naši nepřátelé, ti zlosyni, schovali jazyk za zuby.“

Již nazítří přikročil ke splnění svého slibu. Požádal krále, aby poctil novou modlitebnu svou návštěvou. Alfonsa tato nestoudnost zarazila. Jeho otálení ve Svaté válce odsuzoval celý poloostrov; kdyby teď dokonce ještě navštívil dům židovského Boha, pokládali by to preláti dojista za drzou provokaci. Rozmýšlel se, má-li prosbu svého escrivana odbýt hněvivým odmítnutím nebo povýšeným žertem. Jehuda stál před ním pokorně a zároveň s troufalou důvěrností. „Tvoji předkové poctili častokrát návštěvou chrám svých židů,“ připomněl. „Ale ne v době, kdy vedlo křesťanstvo Svatou válku,“ odpověděl don Alfonso, a protože Jehuda mlčel, pokračoval: „Dělalo by to určitě zlou krev.“ – „Někteří z tvých poddaných,“ odvětil Jehuda, „jsou takoví, že šťourají do všeho, co Tvoje Veličenstvo ráčí udělat.“

Král přišel.

Mistr Meír Abdelí, žák velikých moslimských a řeckých architektů, dal domu ušlechtilou vyváženost, prostor byl důmyslně rozčleněn arkádami a balkóny, byly zde organicky spojeny zkušenosti byzantských a

arabských mistrů. A všecko tu směřovalo ke schránce, pro kterou byl dům vybudován, aby jí dával náležité prostředí, ke svatostánku, schránce se svitky tóry. Byla vyrobena z nelesklého stříbra. Když se otevřela, objevil se těžký, brokátový závěs; když byl vytažen, zaleskly se ozdoby svatých svitků, svitků tóry. Ve schráně jich nebylo mnoho, ale byl mezi nimi i onen prastarý rukopis Pěti knih Mojžíšových, nejstarší, jaký v té době na světě existoval, Sefer Hillali. Oděn ve vyšívaný plášť z vybrané látky stál tam křehký pergamenový svitek, zdobený zlatou deskou, posázenou drahokamy; a dřevěné sloupce, na kterých byl upevněn pergamen, nesly zlatou korunu.

Stěny synagógy byly pokryty mozaikou. Splétaly se tu nápisy, arabesky a ornamenty. Znovu a znovu se tu vracela piniová šiška, symbol věčné plodnosti, nesmrtelnosti, a štít se třemi věžemi – byl to znak Kastilie nebo pečeť dona Jehudy? Nepřehledná spousta hebrejských výroků pokrývala stěny. Byly to výroky velebící Boha, Izrael, Kastilii, krále a Jehudu ibn Ezra; mladí učenci a básníci je důvtipně vybrali a spojili. Rýmovaná próza byla smíšena s verši z bible takovým způsobem, že nebylo někdy možno poznat, zda takový výrok je určen k oslavě krále nebo jeho ministra. Byla tam například zmínka o faraónovi, který povýšil Josefa, a slova Písma hlásala: „Bez dopuštění tvého nepozdvihne žádný ruky své ani nohy své ve vší zemi a ustanovil jsem tě nade vší zemí egyptskou.“

Do tohoto domu, který zbudoval Jehuda k poctě boží i své, přišel tedy don Alfonso, král toledský a kastilský.

Uctivě ho u brány pozdravili parnas Efraim a nejváženější mužové aljamy. Potom jej dovedli dovnitř.

Vzpřímeně tam stáli židovští muži, s pokrytou hlavou; odříkali požehnání, které zákon předpisoval proslovit při spatření panovníka tohoto světa: „Pochválen bucT, Hospodine, Bcže náš, který poskytuješ část své slávy tvorům z masa a krve.“

Dojat, hrdě naslouchal don Jehuda těmto slovům. Dcjat, rozechvěn jim naslouchal don Alfonso. Nechápal jejich smysl, ale ty tóny mu zněly známě, protože uslyšel mnoho takových tónů z úst své nejdražší.

Podle moslimského učení nabývá tvor v matčině těle své podoby stý třicátý den od početí. Když tato doba přišla, otázala se Raquel Musy, zda je tvor v jejím těle nyní už skutečně člověkem. Musa odvětil: „Je tomu tak nebo nějak podobně, jak odpovídal na takové otázky můj veliký učitel Hippokrates.“

Cím více se blížilo slehnutí, tím více se množily rady a přípravy těch, kteří Raquel opatrovali. Chůva Sa’ad chtěla, aby po celý poslední měsíc byla Raquelina ložnice chráněna před jistými džiny, zlými duchy, kadidlem, a byla uražena, když to Musa zakázal. Jehuda dal donést do Raquelina pokoje svitek tóry a dal připevnit na stěny jakési amulety, „ochrany rodičky“, aby se nedostala do domu čarcdějnice a svůdkyně Lilit, Adamova první žena, a její zlí průvodci. Donu Alfonsovi se to nezamlouvalo a dal na Belardovu radu dopravit do Galiany rozmanité svaté obrazy a ostatky. Požádal také, přemáhaje přitom jisté rozpaky, kaplana královského hradu, aby pojal doňu Raquel do svých modliteb. Don Jehuda najal zase deset mužů, kteří se každodenně modlili za šťastné slehnutí jeho dcery.

Nevkročil do Galiany od té doby, co tam žila Raquel. Odřekl se toho i teď v rozhodujících okamžicích, i když velice toužil být Raquel nablízku. Zato k ní poslal Musu a Alfonso byl rád, že je Raquel pod dozorem starého lékaře.

Porodní bolesti byly vleklé a mezi Musou a chůvou Sa'ad docházelo k hádkám o opatřeních, která by se měla podniknout. Ale tu přišlo dítě šťastně na svět. Chůva je okamžitě uchopila, křikla mu do pravého ucha výzvu k modlitbě, do levého vyznání: „Alláh je bůh a Mohamed jeho prorok", a triumfovala u vědomí, že dítě náleží islámu.

Jehuda čekal v těchto chvílích v Castillu a byl na pochybách, več má doufat a čeho se má obávat, aby to dítě bylo chlapec, nebo aby to bylo děvče. Vynořily se v něm pochybnosti, zda dlouhé setrvávání v nesprávné víře mu neotrávilo duši, zda bude mít sílu, aby si počínal správně, zda se stal opravdovým židem, zda nezůstal ve svém skrytu mešumadem.

Mojžíš ben Maimón shrnul základní vyznání židovské víry do třinácti vět. Jehuda zevrubně zkoumal sám sebe, zda doopravdy a z hloubi duše těmto větám věří. Ve verzi, kterou měl před sebou, začínal každý článek víry slovy: „Věřím vírou naprostou! Pomalu odříkával Jehuda ony věty: „Věřím vírou naprostou, že je správné vzývat Stvořitele, pochváleno buď jeho jméno, jeho jediného, a že je nesprávné vzývat kohokoli jiného. Věřím vírou naprostou, že zjevení Mojžíše našeho učitele, buď pokoj s ním, je ryzí pravda, že je otcem proroků, těch, co byli před ním, i těch, co byli po něm." Ano, věřil tomu, věděl to, a ani Kristovo, ani Mohamedovo učení nemůže smazat zjevení našeho

učitele Mojžíše. Horoucně se modlil Jehuda závěrečná slova vyznání: „V tvou pomoc doufám, Hospodine. Doufám, Hospodine, v tvou pomoc, Hospodine, v tvou pomoc doufám.“ Modlil se, vyznával se, byl ochoten pro tuto svou víru a pro toto své vědomí podstoupit smrt.

Ale všechna horoucnost a soustředění nezabránily, aby se jeho myšlenky nezatoulaly do Galiany. Čekal, rozvažoval, bál se, doufal.

Konečně přišel posel, a ještě než pozdravil, vykřikl na Jehudu šťastnou zvěst: „Chlapec přišel na svět, požehnání přišlo na svět.“

Nezměrný jásot zaplavil Jehudu. Bůh ho obmyslil svou přízní, Bůh mu poslal náhradu za Alazara. Přišel na svět chlapec, nový Ibn Ezra, potomek krále Davida, vnuk jeho, Jehudy Ibn Ezry.

Ale ještě v témže okamžiku padl stín strachu na jeho nadšení. Potomek krále Davida – ale také potomek vévodů burgundských a hrabat kastilských. Don Alfonso má týž nárok jako on, don Alfonso může své právo prosadit celou mocí křesťanstva, a on, Jehuda, je sám. Ale „věřím vírou naprostou“, to věřil, a „chci vůlí naprostou“, to chtěl; „králi nevěřících se to nesmí podařit,“ rozhodl. „Dokážu to s pomocí boží a svého dobrého rozumu.“

Zatím v Galianě si doña Raquel prohlížela svého syna a něžně se ho dotýkala. Neslyšně se s ním mazlila a laskala ho a nazývala ho Immanuelem a ustavičně jen Immanuelem, jménem Mesiášovým.

Alfonso pak – jak to vyžadovala kurtoazie i jak mu velelo srdce – před Raquel poklekl a políbil nesmírně zesláblé ženě ruku.

Chůva Sa’ad z toho byla zděšena. Raquel je nečistá, šestinedělka je dlouho nečistá, a teď se jí dotkl ten muž, hlupák, vládce nevěřících, a přivolá všechny zlé duchy na ni i na sebe i na dítě. Rychle položila dítě zpátky do kolébky, ustřihla mu několik vlásků, aby je obětovala, a položila kolem kolébky cukr, aby dítě bylo sladké a dobré, zlato, aby bylo bohaté, chléb, aby bylo dlouho živo.

Alfonso byl Šťasten. Bůh ho odměnil předem za jeho válečné tažení, daroval mu jiného syna za toho, jejž ztratil. Rozhodl, že dítě bude pokřtěno třetího dne a že se bude jmenovat Sancho; Sancho Vytoužený bylo jméno jeho otce. Chtěl to povědět Raquel, ale byla velmi slabá, bude líp, když to odloží na zítřek nebo na pozítří.

Musil se rozdělit o svou radost s ostatními. Odjel do Toleda. Svolal své rádce a ty barony, které pokládal za přátele. Zářil. Všem prokazoval svou přízeň.

Pozval na hrad i dona Jehudu a zdržel ho, když se ostatní rozloučili. Řekl mu prostě: „Dám chlapci jméno Sancho po mém otci. Krtiny budou ve čtvrtek. Vím, že nemáš mou Galianu rád; ale snad se přemůžeš a uděláš mi tu radost, že tam budeš toho dne mým hostem.“

Když nadešel rozhodující okamžik, byl Jehuda naprosto klidný. Bylo by mu bývalo milé, kdyby se byl mohl setkat s Raquel před tímto svým rozhovorem s donem Alfonsem. Raquel tohoto muže miluje, bude jí zatěžko říkat tomu násilníkovi ne a stále znovu ne. Ale věděl, že je pevná ve víře, je jeho dcerou, dokáže to.

Řekl se vší uctivostí: „Domnívám se, pane králi, že bys učinil lépe, kdybys rozhodnutí odložil. Domnívám se, že má dcera Raquel si bude přát, aby její syn vyrůstal

podle zákonů Izraele a byl vychován podle obyčejů a mravů Ibn Ezrů.“

Krále ani nenapadlo, že by Raquel nebo i sám stařec mohli na něco takového i jen pomyslit. Nemohl ani nyní uvěřit, že to žid myslí vážně. Je to hloupý vtip, velice nevhodný vtip. Přistoupil k židovi, začal si pohrávat s destičkou, zavěšenou na jeho prsou. „To by byla věc, co?“ řekl. „Já bych se bil s moslimy a můj syn aby tady běhal jako obřezanec!“ Zasmál se. Jehuda řekl tiše: „Prosím tě se vší uctivostí, pane králi, aby ses nesmál. Nebo jsi s doňou Raquel mluvil?“ Alfonso mrzutě pokrčil rameny. Ten žert zachází příliš daleko. Ale nechtěl si pokazit tento den. Hlaholně se smál dál. Jehuda řekl: „Pokorně a podruhé tě prosím, aby ses nesmál. Mohl bys nás vyhnat ze země, kdyby ses nám vysmíval.“

Alfonsa se zmocnila netrpělivost. „Ty ses zbláznil!“ řekl krátce. Jehuda pokračoval svým mírným, vemlouvavým hlasem: „Víš, že jsem nebyl v Galianě, nemluvil jsem s Raquel a ani s ní nebudu v nejbližších dnech mluvit. Ale říkám ti: Tak jistě jako dnes večer zapadne slunce, tak jistě opustí Raquel Galianu a zemi, než by vydala hlavu svého syna vodě tvé víry.“ A stejně tak tiše, ale zarytě dodal: „Mnozí z nás své dětí raději zabili, než by dopustili, aby na jejich hlavy byla vylita voda nevěrectví.“ Chraptil.

Alfonso chtěl odvětit pyšnými, pohrdavými slovy. Ale Jehudova tichá, zběsilá slova byla ještě ve vzduchu, ještě zněla, byla zde v místnosti ještě Jehudova vůle a byla stejně silná jako vůle jeho. Alfonso si uvědomil, že Jehuda má pravdu. Ztratí Raquel, jestliže dá syna pokřtít. Stál před volbou: Má se vzdát syna, nebo Raquel? Pln bezmocného hněvu výsměšně vmetl Jehudovi do tváře:

„A tvůj Alazar?“ Jehuda znatelně zbledl a pravil: „Toto dítě nesmí jít cestou tvého štítonoše Alazara.“

Král se odmlčel. Vynořila se v něm myšlenka: Had na prsou, oheň v rukávě. Bál se, že v nejbližším okamžiku srazí žida k zemi. Prudce vyšel ze sálu.

Jehuda dlouho čekal. Alfonso se nevracel. Posléze opustil Jehuda hrad.

Král, který teď již neměl žádnou vnitřní záminku, aby křižácké tažení dále odsunoval, rozhodl se odjet do Burgosu, uzavřít spojenectví – a předtím samozřejmě pokřtít dítě. Byl jen na pochybách, kdy má vyrazit, za týden nebo za dva nebo nejpozději za tři.

Tu ho zastihla zpráva, která rázem učinila konec jeho váhání: Král Jindřich Anglický zemřel na svém pevném hradě Chinonu, ještě nikterak stár, ve věku šestapadesáti let.

Alfonso ho viděl před sebou, otce své doni Leonor, prostředně velké postavy, podsaditého, hodně tlustého muže s býčí šíjí, širokými rameny, s křivýma jezdeckýma nohama. Viděl ho před sebou překypujícího silou, na holé ruce se sokolem, který mu zatínal do kůže své spáry. Tento Jindřich se zmocňoval všeho, po čem zatoužil, svýma holýma, červenýma, silnýma rukama, zemí i žen. Se smíchem řekl kdysi Alfonsovi: „Při zřítelnici boží, synu, pro panovníka, který má hlavu na pravém místě a silnou pěst, je celý svět hodně malý.“ Měl hlavu na pravém místě i silnou pěst, tento král anglický, vévoda normandský, vévoda aquitánský, hrabě z Anjou, hrabě z Poitou, pán z Tours, pán z Berry, nejmocnější panovník západní Evropy. Alfonso nad ním upřímně truchlil, když svlékl rukavici a pokřižoval se.

Ale už když si opět rukavici navlékl, domyslil svým bystrým úsudkem následky, které bude mít úmrtí tohoto muže pro něho i jeho zemi. Jen díky chytré pomoci zesnulého bylo až do této chvíle oddalováno uzavření spojenecké smlouvy a zahájení války. Jindřichův syn a následník Richard nebyl politik, byl to rytíř a voják, žádostivý bít se s kterýmkoli nepřítelem. Nezůstane jako Jindřich pod rozmanitými záminkami stranou křižáckého tažení, vyrazí okamžitě s vojskem do Svaté země a bude naléhat, aby se i hispánští panovníci, jeho příbuzní, pustili konečně a neprodleně do boje s moslimy. Válka byla přede dveřmi.

Alfonsovi to bylo vhod. Protáhl se, usmál se, zasmál se. „Ave, bellům, buď pozdravena, válko!“ řekl si hlasitě, vesele do prázdného sálu.

Nadiktoval dopis doně Leonor. Vyslovil jí svou bolest nad smrtí jejího otce. Sděloval jí, že ihned přijede do Burgosu, a končil troufale a nevinně, že teď, když už není v cestě zákaz krále Jindřicha, je možno bez prodlení podepsat a zpečetit manželskou smlouvu Berengarie a spolek s donem Pedrem.

Ale musil vyřídit ještě jednu věc, než odjede. Třebaže si byl jist, že je pod ochranou boží, chtěl přesto učinit opatření pro případ, že by odešel z tohoto světa. Zabezpečí doňu Raquel značným majetkem a chlapci Sanchovi, svému milému malému bastardovi, propůjčí příslušný titul a hodnost.

Povolal Jehudu na hrad. „Tady to máš, příteli,“ pozdravil jej s veselým posměchem. „Teď je konec s tvými rejdy a úskoky. Teď ji mám, svou válku!“ Jehuda řekl: „Toledská aljama se bude za Tvé Veličenstvo modlit, aby ti nebesa požehnala. A poskytne ti

ozbrojenou moc, za kterou se nebudeš musit před křesťany stydět.“ – „Nejpozději do tří dnů,“ prohlásil Alfonso, „odjedu do Burgosu. Budu tam mít málo času, a až se vrátím, nebudu mít vůbec kdy. Chtěl bych již teď učinit opatření pro případ, že by mi Pán navzdory vašim modlitbám a vašim vojákům dal v boji zemřít křesťanskou smrtí. Připrav listiny tak, aby mi stačilo jen je podepsat.“ – „Slyším, pane králi,“ řekl Jehuda. „Chci,“ prohlásil král, „upsat doně Raquel statky, které by jí zaručovaly roční příjem nejméně tři tisíce zlatých maravedí. A tituly a práva uprázdněného hrabství a města Olmedo chci připsat našemu malému Sanchovi.“

Jehuda sevřel rty, pokoušel se i nadále klidně dýchat. Gesto dona Alfonsa bylo velkorysé a královské. Jehuda už viděl, jak jeho vnuk vyrůstá jako hrabě z Olmeda, viděl, jak ho král zahrnuje dalšími hodnostmi a panstvími, snad mu dá i titul kastilského infanta. Absurdně a velkomyslně se mihl před Jehudou sen, že jeho vnuk, princ z rodu Ibn Ezra, bude králem kastilským.

Sen se rozplynul. Věděl od chvíle, co se doslechl o smrti krále Jindřicha, věděl, že až nyní mu nastává nejtěžší boj. Řekl: „Tvoje velkomyslnost je vskutku velkomyslností královskou. Ale zákon zapovídá dát hrabství v léno někomu, kdo není křesťan.“ Alfonso odpověděl prostě: „Myslil sis, že budu na křest svého syna čekat, až se vrátím z války? Dám Sancha pokřtít zítra.“

Jehuda si vzpomněl na příkaz rabbiho Tobiáše: Než byste vydali jediného, musíte raději všichni podstoupit smrt. Vzpomněl na verš Písma: Kdo vydá jediné ze svých dětí modle, ten musí smrtí zemříti. Řekl: „Mluvil jsi s

doňou Raquel, pane králi?“ – „Řeknu jí to dnes,“ odpověděl Alfonso. „Ale když chceš, můžeš jí to říci sám.“ Jehuda se v duchu modlil: „V tvou pomoc doufám, Hospodine. Doufám, Hospodine, v tvou pomoc.’ Řekl: „Jsi potomkem burgundských vévodů a gótských králů, done Alfonso, ale doňa Raquel je z rodu Ibn Ezra a z pokolení krále Davida.“ Alfonso dupl: „Přestaň s těmi žvásty!“ obořil se na něho. „Víš stejně dobře jako já, že nemohu mít za syna žida.“ – „I Kristus byl žid, pane králi,“ odpověděl tiše a zarytě Jehuda.

Alfonso polkl. Nemá smysl dohadovat se s Jehudou ve věcech víry. Sám Raquel oznámí, že dítě bude zítra pokřtěno. Ale je dosud slabá, a i když to Jehuda s jejím vnitřním odporem přehání, hodně jí to ublíží, snad bude pro ni dokonce nebezpečné, když bude její syn pokřtěn. „Dej vystavit listiny, jak jsem ti určil,“ nakázal. „A tím si bud jist: Můj syn bude pokřtěn, než vytáhnu do války. Učiníš dobře, budeš-li rozumný a doňu Raquel na to připravíš.“

Jehuda si oddechl. Prozatím jede král do Burgosu. Získal čas, získal několik týdnů. Bude to čas plný trýzně. Nyní věděl, že král to bere nesmírně vážně, že nevytáhne do války, dokud dítě nebude pokřtěno. Ale čas byl získán a Bůh, který mu prokázal tolik milosti, ukáže mu i tentokrát východisko.

Alfonso řekl, jako kdyby uhodl jeho myšlenky: „A ne aby tě napadlo zahrát mi nějaký svůj černý kousek, až budu v Burgosu! Nechci Raquel rozčilit, když je teď tak slabá. Ale ani ty na ni nesmíš dotírat řečmi a hrozbami a sliby. Dokud se nevrátím, musí můj syn zůstat tím, čím je: dosud ne křesťanem, ale rozhodně ne ani židem.“ – „Staň se, jak pravíš, pane králi,“ řekl Jehuda.

Stáli proti sobě a měřili se nepřátelsky, podezíravě. „Nevěřím ti, milý Jehudo," řekl mu Alfonso do očí. „Musíš mi složit přísahu." – „Jsem ochoten, pane králi," řekl Jehuda. „Ale musí to být těžká přísaha," pokračoval don Alfonso, „jinak by tě nevázala."

Dostal krutý nápad. Existovala stará přísaha, kterou musili židé skládat v době, když byl ještě chlapcem, šílená a temná formule, kterou na sebe svalovali všechno zlé, kdyby porušili dané slovo. Později na prosby židů a naléhání dona Manriqua tuto formuli zrušil. Nevzpomínal si na slova, ale na to, že to byla odpudivá, strašlivá a přitom pošetilá přísaha. „Je taková těžká přísaha, vím o ní," pravil nyní Jehudovi. „Kdysi jste ji musili často skládat a snad jsem byl až příliš mírný, že jsem vám ji odpustil. Tobě ji neodpustím."

Jehuda zbledl. Slyšel už o těžkém boji, který tenkrát musila aljama vést, aby byla zproštěna pokořujícího obřadu; zaplatila za to hodně peněz. Nesmírně ho pobouřilo, že on má být nyní tak ponížen: „Nechtěj, abych složil tuto přísahu, pane králi," prosil.

Židův odpor potvrdil králi, že našel vhodný prostředek, j'ak spoutat jeho lstivost. „Chceš zase smlouvat a vykrucovat se?" obořil se na něho. „Složíš mi tu přísahu, nebo pokřtím dítě ještě dnes."

Obstarali onu starou formuli. Nebylo tak snadné najít vhodného člověka, který by přísahu od Jehudy převzal. Musil být znalý hebrejštiny a spolehlivý, aby nežvanil. Alfonso se obrátil na hradního kaplana, na kněze, kterého se tehdy zeptal: „Co je to hřích?"

Mladý člověk, obšťastněný královou důvěrou, zaražený směšností a děsivostí obřadu, přijal v Alfonsově přítomnosti od ministra přísahu.

Don Jehuda ibn Ezra musil slíbit, že až do návratu pana krále bude dítě jeho dcery doni Raquel ponecháno v jeho nynějším stavu, ani věřící ani nevěřící, ani žid ani křesťan. Jehuda to musil odpřisáhnout při Bohu, který zapsal svým prstem zákony do kamenných desek, který kdysi zničil Sodomu a Gomorrhu, který poručil zemi, aby pohltila tlupu Kórachovu, který potopil faraóna i s muži, koňmi a vozy. A kněz mu podle formule poručil: „A nyní pros Boha, aby, kdybys porušil svou přísahu, seslal na tebe všechny rány, které postihly Egypťany, i všechna tochechot, klatby, které Bůh uvaluje na ty, kteří nectí jeho jméno a jeho přikázání.“ A Jehuda musil položit ruku na Písmo, na osmadvacátou kapitolu Páté knihy Mojžíšovy, a křesťanský kněz mu předříkával všechny ony klatby. Větu za větou mu je předříkával, hebrejsky, a Jehuda je musil větu za větou opakovat a král se zájmem a dychtivě sledoval větu za větou podle latinského textu. A Jehuda prosil, aby všechny ty kruté klatby padly na jeho hlavu. A král a kněz řekli: Amen.

ČÁST TŘETÍ

I rozhodli se grandové, že židovku zabijí. Odebrali se tam, kde přebývala, a zavraždili ji na estrádě její komnaty a spolu s ní všechny, kteří s ní byli.

Alfonso el Sabio, Crónica General kolem roku 1270

Rozhodli se jeho lidé skoncovat stav nepřístojný, který pro krále byl hanbou. A tak vydali se k místu, kde židovka žila, našli ji tam na estrádě skvostné, židovku tam zavraždili a s ní všechny, co s ní byli.

Ze Sepúlvedovy romance

PRVNÍ KAPITOLA

Od severu směrem k Pyrenejím, svými rozlehlými íránskými kraji táhla s velikým průvodem stará královna Ellinor.

Ještě v týž den, co se po Anglii rozšířila zpráva o smrti krále Jindřicha, jejího muže, vyšla ve své bývalé slávě z bran tvrze Salisbury, ze svého vězení, nikdo si netroufal jí v tom zabránit, a vzala do rukou vládu pro milovaného syna Richarda, který byl nyní králem. Ten, voják každým coulem, přenechal rád chytré, energické matce státní záležitosti a brzy po korunovaci odplul za

válečným tažením na Východ. Ona pak procestovala svou velikou říši, Anglii a ohromná území ve Fransku, zkrotila vzpurné barony, vybrala od odbojných hrabat, prelátů i měst vysoké pokuty, soudila a rozsuzovala, energicky skoncovala s nepořádky.

Pak opustila severní hrabství a vévodství, která jí připadla sňatkem s Jindřichem, a vtáhla do svých zděděných zemí, do Poitou, Guienne a Gaskoně. Naslouchala známým zvukům jazyka svého dětství, provensálštině, zvučné langue ďoc, vdechovala lahodný vzduch domova. Na severu bylo do uctivého vítání, které jí tam uchystali, přimíšeno hodně strachu; zde lidé, lemující cestu, zdravili starou kněžnu s nepředstíranou radostí. Pro ně byla víc než jen slavnou královnou severu a první dámou křesťanstva, pro ně byla Ellinor de Guienne, rozenou paní a oprávněnou dědičkou své země.

Bylo jí teď téměř devětašedesát let a posledních patnáct let strávila ve vězení; ale seděla na koni statně, byla pečlivě ustrojena, obratně nalíčena, nabarvené vlasy byly pěkně učesány. Možná, že jí leckdy činilo potíže držet se zpříma, celá ta cesta do ještě zasněžených hor a přes průsmyky byla svízelná a odvážná, ale stará dáma se nelekala námahy a nebezpečí. Cítila, že ji těch patnáct let vězení neochromilo, a vědomí, že ona, která ještě přednedávnem seděla ve tvrzi Salisbury, může nyní opět pevnýma, obratnýma rukama řídit svého koně i své země, znásobovala její sílu. Zářivě hleděly její modré, trochu tvrdé oči do známého kraje. Předjížděla ostatní, nařizovala dlouhé denní pochody a odmítala vyměnit koně za nosítka či přenosné křeslo, i když už se blížil večer a všichni byli unaveni.

Byla na cestě do Kastilie, do Burgosu, aby navštívila doňu

Leonor, svou dceru, zúčastnila se sňatku své vnučky Berengarie a uchystala zásnuby druhé vnučky.

Čím dále postupovala na jih, tím více rostl její doprovod, její „mesnie“. Když dospěli k Pyrenejím, tvořilo jej na pět set rytířů a dvě stě žen a panen, „preux chevaliers et dames choisies“, hrdí rytíři a vybrané dámy, preláti a baroni ze všech jejích zemí, dále tělesná stráž z vybraných routierů, osvědčených žoldnéřů, „brabancons“ a „cottereaux“, doprovázených cvičenými, bystrými hlídacími psy. Trén měl více než tisíc vozů, zavazadla, nejnutnější náčiní a potraviny, i dary pro obyvatelstvo. Podkoní a sluhové opatrovali královniny koně a honicí psy, sokolníci nesli její oblíbené sokoly. Tak se vinul tento pestrý průvod zvolna horami, tu a tam ještě zasněženými.

Na kastilských hranicích uvítali starou královnu Alfonso a Leonor, don Pedro Aragonský a infantka Berengaria. Před branami Burgosu jí vyšli v ústrety nejpřednější preláti a dvořané obou králů. Slavnostně vtáhla do Burgosu, všude vlály prapory, s oken a balkónů visely goblény a sukna, vyzváněly všechny zvony početných chrámů města, cesty byly vystlány ratolestmi a květinami, které vydechovaly vůni pod kopyty koní i botami chodců.

Divoká a skvělá Ellinor byla po celá desítiletí nejobdivovanější i nejpomlouvanější ženou v Evropě; když nyní lidé viděli, jak vjíždí v staré slávě do města, ožily nesčíslné historky o jejích válečných, politických i milostných dobrodružstvích: Kterak byla ostruhou i srdcem druhého křižáckého tažení, cválajíc v čele

křižáků, v bojovném nadšení nádherně podobná Penthesilei, vůdkyni Amazonek. Jak v proslulém městě Antiochii král Raymond, její mladistvý strýc, podlehl neskonalé milostné vášni. Jak on a její muž, francouzský král Ludvík Sedmý, o ni bojovali, až ji konečně její muž tomu druhému unesl násilím nazpět přes moře. Jak se s tímto násilím nesmířila a přiměla papeže, aby ji s francouzským králem rozvedl. Jak se okamžitě dostavil mladý hrabě z Anjou a ucházel se o ni, byl to právě pozdější král Jindřich Anglický. Jak ona a on zbudovali ohromnou říši. Jak zvala ke dvoru učence, doktory a mistry sedmera věd a umění a bezpočet trubadúrů, truvérů i kontérů. A jak také nejednomu z těchto básníků věnovala svou přízeň, mimo jiné Bernardovi z Ventadouru, třebaže byl jen synem topiče. Jak zase Jindřich podváděl svou královnu s mnoha ženami, především však s jednou, a jak mu Ellinor tuto' jeho krásnou milenku Rosamundu zabila. Jak on potom Ellinor uvěznil a jak se jí pak zastali její synové a vypověděli otci boj. A znovu zazněly mnohé z těch písní, franské, provensálské, katalánské, velebící její dvůr, kde mělo útočiště nejušlechtilejší básnické umění a nejpůvabnější mrav. Zpíval o ní básník Filip z Thaúnu: „Sladká mladá královna vábí k sobě všechny myšlenky, jako Siréna láká opojeného rybáře k útesu.“ Zpíval o ní Benoít de Sainte-Maure: „Ó urozená, vyvolená, ó hrdá a smělá, jíž se nevyrovná žádná panovnice, největšího krále ještě větší, štědřejší choť.“ A dokonce i drsný Němec na ni složil báseň:

„Kdyby celý svět byl mým od moře až po sám Rýn, mohl bych bez něho býti, jen kdybych anglickou královnu směl do náruče vzíti. (<

Tyto písně a příběhy a romance obdivovatelů smíšené s divokými, kletbami naplněnými verši a povídkami nepřátel způsobily, že většině lidí se Ellinor de Guienne zdála čímsi neskutečným, postavou odkudsi z daleka nebo z jiného věku a dokonce nyní, když tak naprosto skutečně vjížděla do města Burgosu, tělesně, jako člověk z masa a krve, obklopena svými rytíři, dámami, žoldnéři, koňmi, psy, sokoly a poklady, zdálo se mnohým kastilským a aragonským pánům, jako by vjížděla na zlatém oblaku. Jak omšelá, zvětralá se jim jevila současnost této velké ženy, měřena její minulostí! Když ji uviděli, připomněli si živě, co slyšeli o druhém křižáckém tažení, které bylo vpravdě tažením královny Ellinor. Tenkrát se rytíři a králové nespoléhali kramářsky na převahu, za bojem se neskrývala touha po penězích a prohnaná vypočítavost, bojovalo se podle přesných, vznešených pravidel, z pouhého potěšení, a bitva nebyla ničím jiným než turnajem, ušlechtilou hrou na život a na smrt. Čtyřicet dní byl vazal povinen sloužit svému pánovi, čtyřicet dní bojoval, a jestliže čtyřicátého dne nebyl hrad dobyt, rytíř odjel, i když bylo jisto, že hrad bude ztečen jedenačtyřicátého dne. Tenkrát nebyli routieři, najatí žoldnéři z luzy, kteří bez jemného chování bojují jen za vítězství. Tenkrát byla i vůči nepříteli zachovávána kurtoazie, i když byl nepřítel jiného náboženství. Obléhající kalif poslal zdvořile obležené křesťanské královně Urrace svého osobního lékaře, aby léčil její chorobu. A válčilo se jen od pondělka do čtvrtka: v pátek, v sobotu a v neděli byl klid zbraní, aby

každý, mohamedán, žid i křesťan, mohl nerušeně oslavit svůj svátek.

Aragonští a kastilští páni byli přesvědčeni, že nyní nastane podobná veliká doba. Druhá křižácká výprava byla tenkrát vedena v duchu paní Ellinor; v jejím duchu bude nyní vedena Svatá válka zde na poloostrově a oni, hispánští šlechtici, budou mít příležitost, aby se osvědčili jako praví dědicové rytířů Artušových a Karla Velikého.

Mladý král don Pedro chodil jako okřídlen. Jaká milost boží, že směl učinit svou královnou vnučku této proslulé panovnice! Pln blaženosti křesťanského rytíře potáhne do války, prost zloby a pomstychtivosti vůči donu Alfonsovi.

I panoš Alazar propadl kouzlu slavné staré královny. V Toledu se mu leckdy zdálo, že cítí za zády výsměšné pohledy, a když ho král vzal s sebou do Burgosu, obával se, že se mu bude doña Leonor mstít za jeho pochybné příbuzenstvo. Ale ona zatím byla nadmíru laskavá a přívětivá, král se k němu choval jako k mladšímu bratrovi a v přítomnosti velké paní Ellinor se v něm rozplynuly poslední obavy. Vznešené dámy shledávaly, že je hoden být štítonošem krále dona Alfonsa, byl přijat do křesťanského rytířského světa.

Celé město Burgos oslavovalo návštěvu staré královny; přišly tisíce lidí, aby se zúčastnily slavností nebo aby svátečního shromáždění využily ke svému prospěchu. Hostinští otvírali pouliční výčepy, kupci nabízeli vzácná vína a koření. V otevřených loubích a klenutích, zvaných fenestrae, ve kterých obchodníci prodávali své zboží, bylo vidět ozdoby a šperky z flámských, levantských i moslimských zemí. Obchodníci s koňmi a zbrojíři dělali dobré obchody. Byli zde bankéři

a směnárníci, aby skupovali statky rytířů, kteří měli táhnout do války, nebo aby na ně poskytli úvěr. A byla tu záplava lidu povětrného, prodavači amuletů, kuběny, kapesní zloději. Ti všichni rámusili, smlouvali, milkovali se i milovali, chodili do kostelů i do výčepů, byli zbožní, drzí, dobromyslní, suroví, roztahovali se tu v pestré směsici, páchli, dělali děti, zpívali hymny i pijácké popěvky, radovali se ze života, proklínali kalifa i sultána a velebili slovutnou královnu Ellinor.

Také u dvora měli komorníci těžkou práci, aby náležitě ubytovali a stravovali hosty, kteří přišli z celé Kastilie a Aragonie, aby se zúčastnili zásnub dona Pedra a infantky a aby vykonali návštěvu u staré panovnice. Mnozí z těchto prelátů, baronů i vysokých úředníků přivedli s sebou sloužící, myslivce, podkoní. Kromě toho přijeli jako při každé takovéto slavnosti dobrodružní rytíři, chudobní mladí šlechtici, kteří toužili získat na turnajích peníze a slávu. Nechyběli ani trubadúři, truvéři, kontéři; věděli, že doně Leonor a paní Ellinor jsou vždy vítáni.

Stará královna se dlouho nezotavovala z útrap cesty, již druhý den uspořádala slavnost ve velkém hradním sále. Ve světle mnoha svíček seděla na estrádě, na vyvýšeném křesle, zpříma, půvabně. Trochu ztloustla, někdy jí dělal potíže dech, musila občas potlačit zakašlání a pod líčidlem, které se po několika hodinách začalo oddrolovat, ukázala se stará tvář; ale velmi modré, jasné oči hleděly tvrdě a ostře a neúnavně se podílela na rozhovoru jadrnými, promyšlenými, přívětivými slovy.

Starý aragonský hrabě Ramón Barbastro, který se tenkrát zúčastnil Ellinořiny Svaté války, hovořil tesklivě o oněch skvělých letech a naříkal nad kormutlivou

prázdnotou nové doby. Válka pozbyla své ušlechtilosti, je připravována v radě a je vedena spíše perem než mečem.. O bitvě nerozhoduje statečnost rytířů, nýbrž počet rutierů.

Ellinor odpověděla, že ani v době, kdy ona a vznesený don Ramón byli mladí, nebyla válka vždycky jen slávou a skvělou hrou. „Jestliže si dobře vzpomínám," řekla, „byly velké, srdce povznášející bitvy a slavnosti výjimkou, pravidlem byly drobné útrapy: pochody nekonečným, neznámým, nebezpečným terénem, kde nebylo cest, bolavé nohy, přehřátá krev, strašlivá žízeň, bezesné noci s jedovatým bodavým hmyzem, svědivé pupence po blechách a vších. A to nejhorší byla acedia, strašlivá nuda, nekonečné putování po moři, týdny trvající pochody do neznáma, trýznivé čekání na oddíly, které měly přijít zítra či pozítří a které nebyly na místě ani za týden." Viděla zklamání svých posluchačů a s úsměvem a dovedně jala se přemalovávat chmurný obraz. „Ovšem," řekla, „odměna byla pak o to bohatší: divoká rozkoš z bitvy, oslavy v dobytém městě." A vyprávěla o slavnostech Východu, jak se tam mísila křesťanská nádhera s moslimskou a jak se zpěvy trubadúrů střídaly s vystoupeními arabských tanečnic. Slova jí lehce plynula se rtů, ale ještě výmluvnější byly její oči. S úsměvem si hrabě vzpomněl na oba muže, kteří tehdy v Antiochii zápasili o její přízeň, na křesťanského krále Raymonda a prince Saladina, sultánova synovce a vyslance. „Co dávalo těmto slavnostem půvab," končila stará královna plna tesklivých vzpomínek, „bylo to, že jsme se jim oddávali mezi dvěma bitvami. Včera jsme unikli blažené smrti, zítra možná touto blaženou smrtí zemřeme."

Arcibiskup don Martin byl cele zaujat pohledem na paní Ellinor i jejím vyprávěním. V oněch měsících dlouhého čekání byl ustavičně rozmrzelý, byl plný bezmocného hněvu, ale nyní, kdy tato Debora, tato Jael strhla poslední překážky, které ještě stály v cestě dobré válce, zbožností a bujarostí přímo rozkvetl. Chodil, jako kdyby se vznášel; brnění, které nyní ustavičně nosil na odiv pod kněžským oděvem, ho netlačilo. Sebral všechnu svou kurtoazii a řekl s neohrabanou, hlučnou zdvořilostí: „Svatá země uzřela skvělé činy, vznešená paní, když jsi tam přišla, abys zdrtila pohany, a teď jí opět nadcházejí dobré časy, neboť je na cestě do ní tvůj znamenitý syn. Moslimy naplňuje hrůzou již sám věhlas tvého Richarda, spojený s tvou slávou. Mám spolehlivou zprávu od přítele, tyrského biskupa. Arabské matky již hrozí svým dětem, když je nechtějí poslechnout: ‚Buď zticha, spratku, nebo přijde král Richard, Melek Rik, a odnese si tě.'"

Ellinor neskrývala svou radost nad pochvalou, které se dostalo jejímu mazlíčkovi Richardovi. „Ano, je to veliký voják," přitakala, „pravý miles Christianus. Ale lehké to tam na Východě mít nebude," rozhovořila se s otevřeností, jakou si mohla dovolit jen ona. „Nemyslím tím nepřítele, sultána, mám na mysli spojence svého Richarda, našeho milého příbuzného, nejkřesťanštějšího krále francouzského. Nelibuje si v okázalosti a zábavě, chtěl by pořídit válku co možná nejladněji, ten náš dobrý Filip August, je tak trochu skrblík, upřímně řečeno. Teď by rád křižáckému vojsku zakázal dámy a trubadúry. Ale s tím si na mého Richarda nepřijde. Ten si libuje v životě barvitém a hlučném, to má po otci, možná tak trochu i po matce. Což je možné dělat křižácké tažení bez dam a bez

trubadúrů? Jednu výhodu máte zde na poloostrově ve srovnání s námi," obrátila se na Alfonsa a Pedra. „Nemusíte jako my, než se dostanete k nepříteli, překonávat dlouhou, nudnou přepravu po moři, nemusíte vést složitá jednání s potměšilými Řeky a ostatní tou křesťanskou cháskou. Nepřítel i kořist jsou před vámi na dosah: Córdoba, Sevilla, Granada."

Lákavě vyvstal před očima všech obraz těch nádherných měst, skvělé kořisti. A arcibiskupu donu Martinovi scuzněla jména moslimských měst Córdoba, Sevilla, Granada se slovy evangelia: „Nepřináším mír, nýbrž meč. Allá máchairan."

Doña Leonor byla nebi ze srdce vděčna, že Ellinor přijela na návštěvu. Obdivovala se vždycky otcovu státnickému umu, jeho válečnému géniu, také mu trochu záviděla jeho bezostyšnost, s jakou se oddával svým vášním. Ale matku nejen obdivovala, nýbrž i milovala a často ji trpce trýznila představa, jak tato nesmírně životná, stále nových činů chtivá žena je uzavřena za zdmi svého vězení. Zvláště když Alfonsa posedlo ono zběsilé milostné poblouznění, žhavě toužila, aby mohla Ellinor vypovědět své hoře jako dcera matce, jako královna královně, jako uražená uražené, a žádat ji o radu. Teď se k ní sice Alfonso vrátil, plný nadšení, jak se zdálo, pro válečné tažení, a snad na tu židovku zapomněl. Ale i když byla Leonor upřímně ochotna odpustit Alfonsovi podvod i porušení daného slova, přece jen se jí zkušenost, poznání i zklamání vžehlo příliš hluboko do srdce, než aby mohla uvěřit novému souladu; a tak byla šťastna, že si nyní bude moci o svých nadějích i obavách promluvit s matkou.

Když Ellinor sestoupila s koně, když jí Leonor políbila ruku, když se matčiny stařecké rty dotkly jejích mladých úst, pocítila přímo tělesně hlubokou sounáležitost s ní. Ostře a tvrdě před ní náhle vyvstala dávná minulost, lidé i události, které jako dítě viděla a prožila v Domfront nebo na rozmařilém dvoře své matky v Poitiers či v klášteře Fontevrault, kde se jí dostalo příjemného a velmi světského vychování. Viděla před sebou svou hofmistryni, paní Anežku z Fronsac. Leonor na ni naléhala, aby jí vyprávěla o milenkách jejího otce Jindřicha a paní Anežka jí nakonec vyhověla; a potom malá Leonor požadovala, aby paní Anežku poslali pryč, že prý se k ní, princezně Leonor, nechová s náležitou úctou. A nad jiné zřetelně viděla před sebou dřevěnou sochu svatého Jiří na zámku Domfront. Když jej ozářilo večerní slunce, vyhlížel zvlášť hrozivě a Leonor se ho často bála. Ale ještě více ho milovala; bylo dobré vidět, že je chráněna tak mccným světcem, zvláště když její otec byl tak zřídka doma. Tento svatý Jiří se pro ni stal živým člověkem, přenesla si ho sem z kraje svého mládí, stál tu vedle ní a jmenoval se Alfonso. Chtěli jí ho ukrást, židé, ďábel nebo kdo. Ale ona si ho nenechala ukrást. Ještě si není jista, nepřátelé stále ještě působí, ale ona ho má, zde po svém boku, a má zde i matku a s její pomocí tu židovku navždycky vypudí.

Ale nějakou dobu to trvalo, než si mohla s matkou promluvit. Zaneprázdnění spojené s příjezdem a se zařizováním, se starostmi o dvořanstvo a reprezentaci zabralo celé první dva dny. Konečně třetího dne ve veliké společnosti řekla královna Ellinor znenadání, že teď chce mít na chvíli svou dceru pro sebe, a bez okolků poslala všechny ostatní pryč.

Když byly samy, vyzvala doňu Leonor, aby si sedla proti ní, do plného slunečního světla, a začala si ji prohlížet. Klidně se ponořily její tvrdé, sytě modré oči do zelených, zkoumavých očí dceřiných. V prudkém slunci se Leonor zdála matka starší a její rysy ostřejší než předtím, ale byla zároveň i královštější, jako opravdová matka jejího rodu. V duchu se před ní skláněla s láskou, s úctou a byla rozhodnuta, že ji bude slepě poslouchat.

Stařena řekla po chvíli uznale mladé: „Udržela ses v dobrém stavu.“

Potom začala okamžitě mluvit o státních a rodinných záležitostech. Že je zde nejen proto, aby spatřila dceru, ale především také proto, aby provdala i druhou kastilskou vnučku. „S místem, které jsem jí vybrala,“ řekla, „nebudeš nespokojena. Následník trůnu Filipa Augusta je slušný mladík a bohudíky zcela nepodobný otci. Nebyla to žádná rozkoš sjednávat s tímto franským králem svatební smlouvu, to mi můžeš věřit. Pokládá se za velikého vládce, touží stát se druhým Karlem Velikým, ale není v něm žádná velikost, ten se vyzná jen v advokátských kejklech; těmi se žádná říše nevybuduje. Přesto mi dal hodně práce, je mazaný a lstivý jako žid. Nakonec jsem mu musila odstoupit hrabství Evreux a Vexin, což je pořádný kus mé Normandie, a v penězích zaplatit třicet tisíc dukátů. To všecko půjde z mé kapsy, dítě, ty nemusíš platit nic a budeš mít jenom užitek. Budeš tchyní budoucího francouzského krále, tvůj bratr Richard je pánem v zemích ležících mezi tvým Španělskem a Francií tvé dcery; přijde čas, kdy budeš moci, kdykoli se ti zachce, po libosti ovládat hezký kus světa.“

Doña Leonor naslouchala se zatajeným dechem, jak před ní matka jen jakoby mimochodem rozvíjí plány, směřující tak daleko a do takové budoucnosti. Leonor bylo jasné, že jestliže matka odstoupila normandská hrabství, chtěla tím především zabezpečit svou vlastní říši před zásahem nebezpečného Filipa Augusta po tu dobu, kdy její milovaný syn Richard bude na svých válečných cestách. Ale ať se za touto svatební smlouvou skrývaly jakékoli důvody, Leonor – a v tom měla matka pravdu – bude z ní mít zisk: tento sňatek jí otvírá lákavou cestu k moci.

Leonor sama se považovala za velkou vladařku, cítila značnou převahu nad Alfonsem a vyvíjela tvrdošíjné úsilí, aby se Kastilie a Aragonie sjednotily. Ale za Pyreneje její sny nikdy nesahaly. Jak malicherné a ubohé byly její snahy ve srovnání se státnickou hrou její matky! Ta do ní zasazovala země západního světa až po daleký Východ, Irsko a Skotsko a Navarru a Sicílii a království Jeruzalém. Jejím hracím stolkem byl celý svět.

„Podívala jsem se na tvé dcery, milá," řekla nyní Ellinor. „Zdá se, že se vyvedly, jak ta starší s tím ošklivým jménem, nejmenuje se Urraca?, tak i ta mladší. Dosud jsem se nerozhodla, kterou si vybereme. Budeme musit také přizvat arcibiskupa z Bf auvais jakožto zástupce Filipa Augusta a jeho dědice; ale to je pouhá formalita."

Leonor dojalo, co matka řekla. Ale ještě silnější v ní bylo dychtivé očekávání, co jí matka poví o Alfonsovi a židovce.

Ta konečně řekla: „Na tvrzi v Salisbury jsem slyšela leccos o tom, co jsi zkusila se svým Alfonsem. Nebylo to nic určitého, jedna zpráva byla v rozporu s druhou, ale já

už jsem si to dala dohromady; víš, že já sama nejsem v těchto věcech nijak nezkušená.“ Sevřela oběma rukama ruku Leonor a patrně poprvé vyjádřila nyní slovy, co cítila. „Tobě to mohu říci,“ svěřovala dceři, „jsem přirozeně ráda, že můj Jindřich leží pod drnem a má nad sebou ten krásný náhrobek“ – a citovala s rozkoší:

„ *‚Já byl jsem Jindřich, Angličanů král, velkou část světa jsem kdysi ovládal. Nechť vidí všichni, kteří tudy jdou, jak i ti největší nakonec malí jsou. Já nespokojil se zeměmi mnohými, a nyní dvakrát sedm sáhů stačí mi*

Je dobře, že si tam leží v těch svých dvakrát sedmi sázích. Přesto mu přeji, aby mu země byla lehká. Je mi ho líto. Ukládala jsem mu o život, několikrát; jednou by se mi to bylo málem podařilo, a mohlo být po něm. Byl v právu, když mě uvěznil; já bych to byla na jeho místě také udělala. Velice jsem ho milovala. Byl to jediný muž, kterého jsem milovala. Až na jednoho. Až na dva. Byl to nejchytřejší muž v celém křesťanstvu. Byl natolik rozumný, že někdy popustil uzdu své vášni. Neboť jaký by to byl jinak život?“ prohodila shovívavě a moudře. „Naproti tomu má ovšem pravdu i moje přítelkyně, abatyše Konstancie, že pozemská láska, to je jako lízat med z trnů.“

Doña Leonor nenadále řekla: „Matko, co mám udělat s tou židovkou?“ Stará královna vzhlédla. S úsměvem, takřka zvesela jí radila: „Vyčkej, až čas dozraje, dceruško, než ji odklidíš z cesty. Musila jsem mnoho vytrpět, protože jsem neuměla čekat. Patrně na ni ve válce beztak zapomene.“

Doña Leonor řekla: „Má s ní dítě, syna.“ Mluvila tiše, bezmocně.

Stará královna uvažovala věcně: „Dítěti bych na tvém místě nic nedělala. Mužští visí na svých bastardech víc než na matkách. Dokonce můj Richard, kterému, ví Bůh, na jeho ženských nezáleží, má své bastardy rád. Jindřich jich měl určitě spoustu. Dva znám, jakéhosi Williama a jakéhosi Geoffreye. Ten Geoffrey je ctižádostivý a šilhá po trůně. Musím ho držet zkrátka, pokud je Richard v cizině. Ale je to milý člověk a schopný. Udělala jsem ho biskupem v Yorku.“

Leonor řekla: „Velice jsem trpěla. Doufám, že máš pravdu a že válka mu ji nadobro vyplaví z krve. Ale kdoví? Zapřísahal se mi při své duši, že ji nechá, a sotva měl Burgos za zády, už k ní běžel zpátky.“

Ellinor řekla: „S žádným nepřítelem jsem neměla takové těžkosti jako s tvým otcem Jindřichem, a přece mě miloval a já jeho. A tvůj otec miloval své syny, a oni ho nenáviděli, protože byl větší než oni, a on je hýčkal, a oni mu způsobili více utrpení než on mně a dojista víc než tobě tvůj Alfonso. A on jim vždy znovu odpustil a oni se mu vysmáli a nanovo se proti němu vzbouřili. Když jsem s ním ještě žila, dal v Manchesteru pomalovat tři stěny naší ložnice freskami, čtvrtá zůstala prázdná. Když jsem se teď znovu podívala do Manchesteru, byla vymalována i čtvrtá stěna. Je na ní vidět velikého starého orla se čtyřmi mláďaty. Dva mu svými zobáky do krve vyklovávají křídla, třetí mu zatíná spáry do hrudi, čtvrtý mu sedí na hrdle a snaží se mu vyklovat oči.“

Rozkašlala se, před Leonor nepotlačovala kašel, který ji v posledních letech trápil. Zavřela oči. Byla to najednou stará žena. Se zavřenýma očima a podivně jednotvárným hlasem, jako kdyby odříkávala modlitbu, meditovala: „S Ludvíkem jsem měla jenom dcery a

připadalo mi to jako neštěstí. S Jindřichem jsem měla syny, ale zda to bylo štěstí, nevím. Synové působí starosti, ať se vyvedou nebo nevyvedou. Žádná matka nechce, aby byli mírní, nechtěla bych za syna žádného světce. Ale když jsou hrdiny, bijí kolem sebe a ti druzí bijí zase do nich a tak to má také být, a oni ti pak zahynou. První dva mi zahynuli a moje třetí mládě, tvůj bratr Richard, rmoutí mé srdce. Je to milý syn, ale divoch, a já v noci nezamhouřím oka, protože mám o něho starost.“

Vzchopila se. „Přistup blíž,“ řekla, „docela blízko!“ A s vášnivou důvěrností jí šeptem nakazovala: „Na žádný způsob nesmíš dělat nic, dokud nebude Alfonso cele zabrán do své války. Jakmile bude v poli, vlož se do věci. Odjed do Toleda, převezmi vladařství. Moslimové jsou tuzí protivníci, tvůj Alfonso nebude sklízet jen vítězství. V každém neštěstí je skryto i štěstí, každá porážka poskytuje jisté možnosti. Tu obviní generál ministra, biskup generála, křesťan žida, pro každého je zrádcem někdo jiný, pro mnohé bude viníkem a zrádcem tvůj židovský escrivano. Ty ho budeš přirozeně hájit. Před Alfonsem a před světem se budeš krýt. Budeš se snažit zadržet hněv lidu. Ale kdo by to dokázal? V takových dnech se nedá zabránit, aby tu a tam nezvítězilo násilí nad zákonem, a tak zahynou mnozí, podezřelí, i ti, kteří jsou podezřelému blízcí.“

Doña Leonor vpíjela každé z těch tichých, tvrdých slov. „Čekat,“ řekla sama sobě, „čekat,“ a nebylo jí jasné, zda si naříká či zda si to ukládá. „Ano, čekat!“ poručila ostře matka. A poroučela: „Odjed do Toleda! To je dobré město a ví, jak zatočit s nepřáteli. Již staří toledští králové dovedli vyčkat vhodné noci, než nařídili, aby

padaly hlavy. Una noche toledana, jedna toledská noc, říkají i u nás. Vyčkej a dobře se

kryj.“

Rozkašlala se, naléhavý šepot ji unavil. Usmála se, změnila tón, chladná vášnivost kruté stařeny se proměnila v kurtoazii dámy a jestliže mluvila až dosud provensálsky, začala nyní hovořit latinsky. „Možná,“ řekla s jistou lehkovážností, „že bys měla na milostné pletky svého Alfonsa pohlížet někdy i z druhé stránky. Je v nich totiž i něco dobrého. Ten tvůj Alfonsus rex Castiliae je velký rytíř, pravý miles Christianus, ale v lásce se mi zdá – neměj mi to za zlé – tak trochu ospalý. Je tedy štěstím i pro tebe, že se probudil alespoň ve svých mužných letech. Ke své radosti jsem zjistila, že dovedeš vydávat jiskry. Věřím, že se to, co jsi prožila, nepromění zase tak hned v popel.“

Don Alfonso se cítil dobře v hlavním městě svých předků, ve starém, přísném, tichém hradě. Dobře si rozuměl s doňou Leonor, zapomněl, že byly kdy mezi nimi nějaké rozepře. Byl to zase starý Alfonso, roztomilý, velkomyslný, překypující mládím.

Galiana ležela za ním v zapomenutí a mlze. Nechápal již, jak mohl tak dlouho vydržet v jejím lenivém, rozmařilém klidu. Myslil již jen na požehnanou válku, kterou nyní povede. Tak jako za horkého dne na lovu toužil po koupeli, tak nyní toužil po této válce. Byl zrozen pro válku, válka byla jeho povoláním. Sláva jeho švagra, krále Richarda, zvaného Melek Rik, ho podněcovala. Jemu, Alfonsovi, vzklíčila sláva již z těch drobných válečných tažení, která kdysi uskutečnil; nyní ve veliké válce vyroste z tohoto mladého drobného výhonku jeho slávy silný strom.

Před arcibiskupem se nadšeně rozplýval v plánech na svou válku. Byli opět důvěrnými přáteli, don Martin a on – což měli vůbec kdy nějaké rozepře? Povolal si barony Vivara a Gomaze, zkušené válečníky; jeho nadšení jim vnukalo spoustu nápadů. A ustavičně jezdili poslové sem a tam mezi ním a Nuno Perezem, velmistrem calatravského řádu, jeho prvním generálem.

Žel, že nemohl věnovat celý svůj den válečným přípravám, nýbrž musil dlouhé hodiny poslouchat pusté žvásty o hospodářství, řemeslnických dílnách, měšťanech, sedlácích, clech, zárukách, městských právech, půjčkách. Neboť bohužel měli oba Ibn Ezrové pravdu: mnohé vztahy mezi Kastilií a Aragonií byly skutečně náramně zašmodrchané. Ovšem, o věnu infantky Berengarie došlo k rychlé dohodě, takže sňatek mohl být uzavřen; ale úmluvy, které musily předcházet alianci, působily stále nové potíže.

A tak mu byla návštěva paní Ellinor velmi vítána. Doufal, že ona, panovnice tak zkušená a energická, vyřeší nesnáze v nejkratší době.

Její přítomnost v něm však budila také jistou nechuť. Zlobil ho její doprovod, mesnie, který si přivedla s sebou, ta sebranka šviháckých dvořanů. Jestliže ještě jakžtakž odpouštěl to parádění dámám, byli mu nepochopitelní a nanejvýš protivní rytíři, kteří se chystali ke křižáckému tažení, a přitom se většinou oblékali do módních, rafinovaných oděvů; k tomu měli hladce vyholené obličeje, jako kdyby byli joglares, provazochodci.

Ale paní Ellinor promíjel ^všecko, cokoli se mu na ní nelíbilo, pro obezřetnost, s jakou odklízela překážky, které se alianci stavěly v cestu. Suverénně rozhodovala a soudila

0 celku i o jednotlivostech. Měla pravdu, jestliže požadovala ještě dnes, aby byla uznávána za hlavu rodiny.

Proto nebyl Alfonso nijak zvláště překvapen, když se ho jednoho dne zeptala bez velkých cavyků: „A teď mi, milý synu, povídej, jaká je to vlastně žena ta tvá židovka, Krasavice?“ Kastilský král byl dojista oprávněn odmítnout takovouhle zvědavost dokonce i u paní Ellinor. Naproti tomu měla ona právo se na to zeptat. Kromě toho náležela Galiana minulosti, mohl upřímně, klidně a věcně o Raquel vyprávět.

Ale když se k tomu chystal, shledal s úžasem, že o povaze a podobě doni Raquel nic neví; co věděl, to bylo nejasné, neurčité, chabé, nedávalo to souvislý obraz. On, který byl tak hrdý na svou dobrou paměť, dokázal si svou nejdražší vybavit jen velmi nejasně.

„Je skutečně velmi krásná,“ řekl posléze. „Není to lichocení, jestliže ji všichni nazývají Krasavicí. Je kouzelná a okouzlovala mě dlouhou dobu,“ upřímně doznával. „Ale s tím je konec,“ pokračoval. „Abest, je pryč. Je pryč z mé krve,“ uzavřel rozhodně, neodvolatelně.

Ellinor přívětivě odpověděla: „Doufala jsem, že mi ji budeš moci vylíčit názorněji. Milostné historky mě odjakživa zajímaly. Ale vidím, že na trubadúra nebo kontéra máš málo schopností. Najedno mi snad budeš moci odpovědět jasněji: Jak jsi spokojen se svým synkem? Je ten malý bastard roztomilý?“ Alfonso řekl hrdě: „Ano, za to musím děkovat jí

1 Bohu. Porodila mi vyvedeného syna, je krásný a silný a velký, i když ona je spíše drobná a malá. A chytrý se mi zdá ten chlapec; už od prvního dne měl tak

neobyčejně živé, rozumné oči.“ – „Není divu,“ podotkla Ellinor, „když je matka židovka. A jak se ten tvůj bastard vlastně jmenuje?“ – „Sancho,“ řekl don Alfonso, „a chci mu dát hrabství Olmedo.“ Docela zapomněl, že synek nebyl dosud pokřtěn. „Pokládáš za správné, paní a máti,“ otázal se, „že mu dávám hrabství?“ – „Má to hrabství hodně pozemků,“ zeptala se Ellinor, „nebo je to jen krásný hrad a pár set sedláků?“ – „Je to velmi bohaté hrabství, pokud je mi známo,“ odpověděl Alfonso. Ellinor mu vysvětlila: „Mužovo postavení totiž dnes posiluje spíše to, má-li výnosné statky, než hrad s mnoha věžemi. Vyměnila jsem mnoho svých hradů za statky. A až tvůj bastard vyroste, poklesne cena zámků ještě víc a cena statků o to víc stoupne.“

„Nemáš tedy nic proti tomu, paní a královno,“ ubezpečoval se Alfonso, „že učiním svého synka hrabětem z Olmeda?“

„Jestliže je tvůj Sancho roztomilý bastard,“ odpověděla rozvážlivě i rozhodně královna Ellinor, „sluší se, aby ses o něho dobře postaral.“

Dva dny poté byly obě princezny, z nichž jedna se měla stát budoucí francouzskou královnou, předvedeny se slavnostní ceremonií staré Ellinor.

Bylo to velké a skvělé shromáždění. Byli přítomni grandové a preláti kastilští i aragonští, dále baroni královny Ellinor a zvláštní vyslanec Filipa Augusta Francouzského, biskup z Beauvais.

Pilné ruce po celé týdny pletly, šily a tkaly šaty obou infantek. Tak před urozené, vybrané shromáždění předstoupily krásně vystrojené hezké dívky s pěknými bílými a růžovými, plnými dětskými obličeji, urostlé,

znamenitě vychované. Navenek měly půvabné zdrženlivé vystupování, jak vyžadovala kurtoazie a kterému se s velikým úsilím naučily. V duchu byly ustrašeny a zároveň si byly vědomy své důležitosti; na výsledku této zkoušky závisel osud nejen jejich, ale i velkého počtu křesťanů v mnoha zemích.

Berengaria, infantka kastilská, královna aragonská, sedící na estrádě na předním místě, hleděla na sestry blahosklonně. Jedna z nich tedy bude francouzskou královnou. To je toho! Ona sama, Berengaria, spojí jednou Kastilii se svou Aragonií, možná, pravděpodobně se jí podaří připojit dále i Leon, možná i Navarru, možná že jí don Pedro, jestliže ho cna podnítí, k tomu dobude i kus moslimské Andalusie. Území francouzského krále je těsné, kolem dokola na jeho hranicích sedí její velký strýc Richard, který má svou Anglii a k ní daleko větší část franského území než chudák francouzský král. Ne, její francouzská sestra se vedle ní nebude moci zvlášť blýskat.

Don Alfonso měl radost ze svých krásných dcer. Byl vděčen staré královně Ellinor, že uchystala to spříznění s Francií; bylo správné upevňovat v této době veliké války spojenectví křesťanských panovníků. Díval se na ne zvlášť hezkou, ale smělou a chytrou tvář své nejstarší, Berengarie, viděl na ní trochu pobaven, ale také trochu pohněván její bezmeznou povýšenost. Zazlívala mu, že se „poddal“, cítila se již zjevně aragonskou královnou a viděla ve svém otci člověka, který trestuhodně špatně spravuje její dědictví.

Doña Leonor měla na sobě červený úbor z těžkého damašku se stříbrným lemováním, do něhož byli vetkáni lvi; věděla, že jí tyto šaty nesluší, ale dnes jí záleželo na

tom, aby ji její dcery zastínily. Byla hrdá na tyto dcery, z nichž dvě budou nyní sedět na vysokých evropských trůnech. Svět by se značně zmenšil bez zemí, nad kterými bude vládnout ona, její matka, její bratr a její dcery.

Stará Ellinor si prohlížela obě své vnučky tvrdýma, jasnýma, neúplatnýma očima. Potají už si vymyslila nový plán. Tu, kterou nedá do Francie, posadí na portugalský trůn; Portugalsko bylo vzhledem ke svým dobrým přístavům pro Anglii důležité. A tak uvažovala: která se hodí lépe pro Paříž, která pro Lisabon? Zkoumala obě děvčata se zevrubností téměř neslušnou. Kladla jim bez obalu různé otázky, vyzývala je, aby přistoupily blíž, když chtěla vidět, jakou mají chůzi, vyzvala je, aby něco zazpívaly, vyptávala se jich latinsky a provensálsky. „Příjemná děvčata," řekla posléze doně Leonor, ale tak hlasitě, že to mohl každý slyšet, „roztomilé princezny. Něco mají po Alfonsových kastilských předcích, víc mají po mých předcích z Poitou a kupodivu málo po Plantagenetech." Pak se obrátila znovu k infantkám a zeptala se starší: „Jak se tedy jmenuješ, princezno?" – „Urraca, paní babičko a královno," odpověděla a druhá řekla: „Jsem doña Blanca, paní královno."

Pak byli Ellinor, Alfonso a Leonor sami s biskupem z Beauvais, zvláštním vyslancem francouzského krále. „Která se ti líbí líp, nejctihodnější?" otázala se Ellinor biskupa. Prelát odpověděl zdvořile a obezřetně: „Obě si zaslouží být královnami." – „To si také myslím," řekla Ellinor. „Ale je nutno uvážit jednu věc. Ve Francii se jim bude těžko vyslovovat jméno Urraca. To by snižovalo popularitu této infantky. Myslím, že dáme tvému korunnímu princi Ludvíkovi naši doňu Blancu."

A tak bylo rozhodnuto.

Minul málokterý den, aby nebyla na burgoském dvoře uspořádána nějaká slavnost na počest paní Ellinor a novomanželů. Stará královna se oblékala lépe a upravovala se vhodněji než mnohé dámy, které nestrávily poslední léta ve vězení, nýbrž v kruzích, které důkladně studovaly a probíraly otázky látek, šatů, šperků a líčidel. Tančila obratně a pružně jako mladice. Měla znalecké potěšení z jídel i vín. Dobře jezdila na koni a s úspěchem se účastnila honů. Také když přihlížela na tribuně bojovným hrám, prokazovala odborné znalosti. A nesporný byl její úsudek, když měly dámy hodnotit básně trubadúrů a kontérů.

I když spotřebovala tolik sil na lov a tanec a oslavy a písně, nebylo to na újmu její pozornosti a energii, kterou vynakládala na uzavření aliance. Postupovala metodicky. Nejprve se musili don Alfonso a don Pedro slavnostně písemně a pod pečetí zavázat, že se podrobí jejímu rozhodčímu výroku; dala si vystavit podobné prohlášení i od doni Leonor a z opatrnosti dokonce i od doni Berengarie. Potom k sobě povolala nejpřednější rádce obou králů, nejdřív každého jednotlivě, kladla jim stručné, důvtipné otázky, konfrontovala ministry, jejichž výpovědi a názory si odporovaly, vyzvěděla všecko, co patřilo k věci.

Svolala korunní radu, všechny ministry Aragonie a Kastilie. Chyběli jen don Jehuda a don Rodrigue; ti byli zaměstnáni v Toledu správou vládních záležitostí.

„Oznámím teď své dobrozdání,“ prohlásila Ellinor. Vzala onu starou, úctyhodnou listinu, určující lenní podřízenost Aragonie Kastilii, a rozvinula již vetchý, zažloutlý pergamen, se kterého visely dvě veliké pečeti a který všichni okamžitě poznali. „Především,“ oznámila,

„prohlašuji toto zde za neplatné. Non válet, deleatur,“ a pevnýma rukama roztrhla pergamen na dva cáry. „Deletum est,“ konstatovala.

Když Jehuda navrhl tenkrát krále Jindřicha za soudce, obrátil se na něho don Alfonso se žádostí o rozhodnutí se špatným svědomím; Ellinor mu naproti tomu připadala jako soudkyně seslaná Bohem. Ale když teď viděl, jak byl zničen drahý pergamen, který mu dával moc nad tím klukem, proslulá, osudová listina, pro kterou musilo zahynout tolik rytířů a koní, bylo mu, jako by mu ruce této staré paní rvaly srdce z vlastního těla.

Ellinor pak přešla k oněm devatenácti sporným hospodářským otázkám, o kterých Jehuda tehdy prohlásil, že rozhodnutím o nich se určí, které z obou zemí připadne nadvláda nad poloostrovem. Přesně na sueldo rozdělila práva a povinnosti Kastilie a Aragonie. Kastilie a Aragonie naslouchaly tu s uspokojením, tu s nelibostí.

Nakonec vyhlásila stará panovnice rozhodnutí o nárocích

Gutierra de Castro. Don Alfonso mu má vyplatit jako odškodné – nevyhnula se tomu tvrdému slovu – dva tisíce zlatých maravedí. Bylo to neobyčejně vysoké odškodné, posluchači nedovedli skrýt své vzrušení. „Zato,“ pokračovala klidně Ellinor, „zůstane ono castillo v Toledu, na které si Castro činil nárok, vlastnictvím dona Alfonsa, to jest muže, který je získal platnou kupní smlouvou. Zůstane nadále Castillo Ibn Ezra.“ Doña Leonor nedovedla zabránit, aby jí tvář nezbledla rozhořčením. Alfonso však, který se neodvážil doufat v takové rozhodnutí, si ulehčené oddechl; byl by to pro

něho velmi nevítaný závazek, kdyby právě nyní musil židovi Castillo vzít.

„Myslím, že jsme u konce," řekla paní Ellinor. „Dala jsem vypracovat jednotlivé písemné doklady a prosím příslušné pány, aby je předložili svým králům k podpisu. Ale to, co je v nich rozhodnuto, stalo se již dnes mým podpisem jako určeného soudce zákonem."

Později, protože si velmi dobře všimla hněvivého překvapení doni Leonor, jí vysvětlila: „Stále ještě jsi nezmoudřela, milá dceruško. Ještě stále tě náruživost zbavuje rozumu. Snaž sá pochopit, že by bylo vrcholem pošetilosti, kdybychom ty a jo vypověděly tomu židovi válku. A přeješ si snad, aby byl Castre usmířen? Raději hled, aby i v budoucnu měl spadeno na drze vztyčený krk toho žida."

Vyčkala, až Leonor její slova plně pochopí. „Učiň svou zásadou, kastilská dcero," napomenula ji pak, „že žádajícímu se nikdy nesmí dát všecko, co požaduje. Tak jsem se tomu naučila od matky svého Jindřicha, nebožky císařovny Mathildy. Ta mi kladla na srdce: ‚Kdo chce, aby mu jeho sokol prokazoval dobré služby, nesmí mu dát žrádlo, musí mu tím žrádlem kývat před očima.' Kývej tedy Castrovi Castillem před očima, doňo Leonor!"

Chvíli poté řekla: „Nezlob se, že se do tebe někdy tak pustím a že tě plísním. Vím, co dobrého jsi vykonala a že jsi musila odklidit z cesty mnoho překážek, než došlo k tomuto sňatku a k této alianci. Máš nadání pro politiku. Je to patrně naposledy, co tě vidím, a ráda bych tě podnítila, abys měla rozkoš z politiky. Rozkoš z moci je nejtrvanlivější ze všech vášní." Zavřela oči a řekla z hloubi srdce: „Je to báječná zábava, honit lidi sem a tam,

stavět města, spojovat země a opět je od sebe trhat. Je radost něco stavět a je radost něco ničit. Je radost doopravdy zvítězit, ale nechtěla bych být ani bez svých porážek. Nikomu to neříkej, ale měla jsem potěšení i ze své exkomunikace. Když přijde taková klatba s knihou, zvonem a svíčkou, když pohasnou oltáře a jsou zastřeny obrazy a zmlknou zvony, narůstá v člověku dravá vůle rozsvítit opět svíčky a rozeznít znovu zvony, nespoutaná vůle, která brousí vtip. Pak začneš uvažovat o všemožných prostředcích a cestách: Je líp držet s papežem, který je, a chytře ho uchlácholit? Nebo by bylo lepší dosadit vzdoropapeže, který by sfoukl svíčky a umlčel zvony tomu druhému?“

Doña Leonor horoucně vpíjela tato tichá slova. Byla matce vděčna, že jí projevuje takovou důvěru. Ukáže se jí hodna.

Ellinor otevřela oči a pohlédla dceři přímo do tváře. „Veliké srdce,“ řekla, „má vždycky mnoho prázdných míst. V těch se snadno uhnízdí nuda, melancholie, veliká nepřítelkyně, acedia. Je třeba mít v sobě spoustu vášnivosti, abychom ta prázdná místa vyplnili. Hnát se za mocí, za větší mocí, to je veliký, dobrý, vytrvalý žár. Věř mi, dcero, politika dovede vznítit krev jako nejkrásnější noc lásky.“

DRUHÁ KAPITOLA

Na dvůr v Burgosu přijel také clerc Godefroi de Leigni, aby se jako zástupce princezny Marie z Troyes zúčastnil oslav sňatku princezny Berengarie. Gcdefroi byl důvěrným přítelem nedávno zesnulého nejslavnějšího

kontéra Chrétiena de Troyes, a kdekoli se Godefroi objevil, dožadovali se na něm rytíři i dámy, aby jim přednesl některé z veršovaných vyprávění svého mrtvého přítele.

Veliký básník Chrétien de Troyes napsal celou řadu krásných, podivuhodných a hlubokomyslných veršovaných románů. Vyprávěl o pestrých, pohádkových a přesto duchaplných dobrodružstvích Viléma Anglického, o tajemném, nádherném milostném okouzlení Tristana a Isoldy, o zázračných dobrodružstvích rytíře Yvaina v tajuplných zámcích, o putováních a snech prostosídečného chlapce Percevala. Ale raději než těmto příběhům naslouchaly dámy a pánové Chrétienovu vyprávění o rytíři Lancelotovi na káře. Nadarmo Gcdefroi připomínal, že Chrétien nepokládal tuto báseň za zvlášť zdařilou a že ji také nedokončil; „Lancelot“ byl prostě jeho nejoblíbenějším dílem a rytíři a dámy chtěli znovu a znovu poslouchat právě „Lancelota“.

Vyprávění „Lancelot na káře“ má tento děj: Lancelot, nejlepší rytíř křesťanstva, miluje paní Geniěvre; ta se dostane do nesnází a Lancelot ji jde osvobodit. Ztratí svého koně a je zoufalý, že nemůže dále pronásledovat únosce své paní. Tu jede kolem kára, rasova kára, a její majitel, ohavný trpaslík, zve Lancelota s hojnými zdvořilými, směšnými poklonami, aby se do káry posadil; pro rytíře však není horší potupy než být viděn na takové káře. Lancelot dva okamžiky zaváhá; pak usedne na káru a jede na ní dále za posměchu měšťanů. Vysvobodí svou dámu. Ona ho však k sobě nepustí, nýbrž uloží mu, aby na nejbližším turnaji utajil svou sílu a obratnost a nechal se přemoci. On to udělá a

podstoupí ještě mnohá další příkoří, protože mu tak poroučí jeho dáma. Ona je však k němu i nadále nemilostivá a nakonec mu také poví důvod: Lancelot prý neví, co je to skutečná láska, neboť prý tenkrát, než vsedl do káry, na dva okamžiky zaváhal.

Protože královna Ellinor a doña Leonor přednášení trubadúrů a kontérů málokdy vynechaly, kurtoazie vyžadovala, aby se tam občas ukázal i Alfonso. Tak uslyšel jednoho dne clerca Godefroie předčítat z „Lancelota".

Alfonsa obyčejně veršované romány nudily. Dobrodružství těchto vymyšlených rytířů mu připadala pošetilá, jejich milostné vrkání a kvílení afektované. Ale tento příběh ho proti jeho vůli zaujal. Lancelotovo chování, i když bylo pošetilé, na něho zapůsobilo, znepokojovalo ho, přimělo ho, aby se nad ním zamýšlel, aby se s ním vypořádal.

Zamýšlel se nad ním, ještě když v noci ležel na posteli. Ležel se zavřenýma očima, příliš unaven, než aby mohl bdít, příliš bdělý, než aby mohl usnout, a viděl rytíře Lancelota na jeho káře. Ale najednou Lancelot již nebyl na své káře, seděl zde, na Alfonsově posteli.

„Co tu hledáš?" zeptal se Alfonso nepřátelsky. „Chceš snad tvrdit, že k sobě patříme?" Lancelot horlivě přisvědčil. „To si vyprošuji," obořil se na něho Alfonso. „Nejsem tvůj bratr a druh." Lancelot neodpověděl, ale ustavičně se na Alfonsa díval a ten věděl, co němý říká. „Ovšemže jsi můj bratr a druh," říkal, „eques ad fornacem, rytíř Pecivál." Alfonso chtěl ostře odpovědět, připomenout všechny závažné vojenské a politické důvody, pro které bylo křižácké tažení tak dlouho odkládáno. Ale najednou si bolestně uvědomil, že to

všechno bylo jen zastírání a klam. Byl jediný skutečný důvod, proč nebojoval – chtěl zůstat s Raquel. Skutečně byl Lancelotovým bratrem a druhem, uvalil na sebe potupu, skutečně „podlehl“.

Zastyděl se, až ho polilo horko.

Ale záhy se sladkým úlekem shledal, jak se ono horko mění v onen dobře známý, proklatý a vítaný žár. Tělesně vdechoval těžkou vůni zahrad Galiany, tepny mu bušily, cítil v krvi lechtavé mrazení, rozléval se v něm sladce a líbezně milovaný jed jeho Raquel.

Pokoušel se mu uniknout. Prudce oddechoval, s dětskou tvrdošíjností kopal nahou nohou do přikrývky. Však se mu ten Lancelot nebude dlouho vysmívat. Válka je tu, a jakmile bude v poli, bude s Raquel konec nadobro. Absit! Absit! rozhodl. Musí to s ní skončit! Jakmile se vrátí do Toleda, bude první věcí, že dá synka pokřtít, a pak odjede na jižní hranice, do Calatravy a do Alarcosu, a s Raquel bude konec.

„Pak nebudu mít s tebou nic společného, otroku žen, ubožáku,“ důrazně přesvědčoval Lancelota, „a jsi vůbec směšný s tou svou patolízalskou láskou.“ Ale Lancelot už zatím zmizel.

Don Alfonso neměl trubadúry a kontéry v lásce; ale byl mezi nimi jeden, který se mu zamlouval, limousinský baron Bertran de Born.

Tento Bertran, i když se nazýval místohrabětem z Hautefortu, nebyl vlastně nijak velký pán, bylo mu podřízeno jen několik set mužů. Ale byl proslulý svými nezkrotnými verši, měl uchvacující vystupování, od raného mládí okouzloval i mátl lidi. Tvrdilo se, že se kdysi ještě téměř jako chlapec těšil přízni královny

Ellinor, když byla v plném rozkvětu. Později jako pán dvou hradů se účastnil slovem a mečem každé rozepře, aniž dlouho zjišťoval, kdo je v právu, a vždycky dokázal získat pro svou věc mnoho lidí. Byl svárlivý a prchlivý. Pohádal se s bratrem o rozdělení dědictví, a třebaže byly požadavky jeho bratra umírněné, bojoval proti němu verši i zbraněmi. Král Jindřich jako lenní pán zasáhl a dopomohl bratrovi k jeho právu. Bertran pak poštval svými verši mladého krále Jindřicha proti otci, až tohoto mladého krále před Bertranovým hradem usmrtil šíp. Také později popichoval Bertran limousinské barony, aby vedli válku proti svému králi, starému Jindřichovi, a také mezi sebou; byl proti všem, všichni byli proti němu. Nakonec mladý Richard spálil Bertranovy zámky a jeho zajal. Ale brzy se opět smířili a nyní se Bertran právě chystal, že odpluje na Sicílii a že se tam připojí ke křižáckému vojsku Richardovu.

Pověst o Bertránu de Born pronikla i přes Pyreneje. V Hispárůi znali především jeho politické písně, jeho sirventes. Kdekoli došlo k nějakému boji nebo k válce, všude zpívali jeho nezkrotné verše. Jako otčenáš bylo známo jeho heslo:

„Mír nečestný je podle mne. Můj meč je právo jediné.í (

Bertran byl nyní už šedesátník, ale měl rytířské a dvorné vystupování jako málokdo. Alfonsovi se okamžitě zalíbil, a i když král někdy špatně rozuměl Bertranově provensálštině, cítil, že tyto nezkrotné bojové písně jsou z docela jiné látky než mrzácké verše hispánských pěvců; byly elegantní a nebezpečné jako ostré córdobské dýky.

Don Alfonso Bertrana vyznamenával, posílal mu hojné dary, hýčkal ho, bral ho s sebou na lov, důvěrně s ním rozmlouval.

Bertran měl dar umění vylíčit lidi a události tak výrazně a názorně, že je člověk viděl před sebou.

Tak například vyprávěl o starém králi Jindřichovi. Slovy vymaloval mrtvého krále, jeho šedé, krví podlité oči, vyčnělé lícní kosti, mohutnou bradu s malou kozí bradkou, divoká, žádostivá ústa. Král Jindřich byl téměř rek, ale nebyl to celý rek. Nedostávalo se mu opravdové largesse, velkomyslnosti, lakotil. Bertran stál nakonec před králem jako zajatec, neměl zbraň, pouze své slovo, ale tímto svým slovem zvítězil nad vítězem, takže ho propustil a spálený hrad mu znovu vystavěl. Ale i na něm šetřil. Nebyl to zkrátka opravdový král, i když měl královské vystupování. Nedobýval z pouhé touhy dobýt, ale aby držel a vlastnil. Vždy znovu některé jeho drobné rysy a gesta potvrzovaly, že je hrabivý, kramářský. Prozrazovaly ho například jeho prsty, chtivé prsty, které nedokázal udržet v klidu, ustavičně je zatínal a natahoval, takže usvědčovaly jeho důstojné vystupování ze lži, nebo také čmáral a kreslil. Hodně sliboval, sliby také dodržoval, ale vždycky jen zčásti; „ano a ne“ ho nazval Bertran, a toto jméno mu zůstane. Při Bertranově vyprávění viděl don Alfonso otce své ženy před sebou, viděl ho zřetelněji, než ho viděl kdy předtím na vlastní oči.

„To byl mladý král Jindřich něco jiného,“ vyprávěl Bertran dále. „Říkal jsem mu ‚Rassa!‘ a také to Rassa byl. Žil naplno. Marnotratně plýtval vším, co měl, poklady Chinomu, svými rytíři i routiery, sám sebou. Byl skvělý,

byl to Rassa, a byla to proto od krále dvojnásobná ničemnost, že ho držel tak zkrátka.

Proč ho učinil králem, když mu zabraňoval, aby žil jako král? Ano, poštval jsem ho proti otci, a když se s ním smířil, štval jsem ho znovu. Říká se, že v důsledku toho zemřel. Nikdy jsem nevěřil, že člověk může cítit tak pekelnou bolest jako já, když můj mladý král zemřel. A snad skutečně zemřel kvůli mým veršům. Nicméně toho nelituji.“ Pokračoval tiše, divoce, a teď mluvil pro sebe: „Miloval jsem mnoho žen a mnoho jsem jich ztratil a byl jsem ovšem také zarmoucen, když jsem ztratil tu či onu. Ale doopravdy jsem truchlil jen pro mladého krále. Jen jeho jsem miloval.“ A jal se polo zpívat, polo odříkávat verše, které napsal u příležitosti smrti mladého krále, onu žalostnou píseň, o níž se říkalo, že žádnému hrdinovi nebyla zazpívána krásnější od té doby, co David naříkal nad Jonatanem. „Si tuit li dol e’lh plor e lh marrimen,“ zpíval.

„Kdyby se slily naráz všechny žaly,
strázně a hoře, zármutek a lkáni,
slzy, jež dodnes lidé vyplakali,
jak málo by to bylo ve srovnání
s bolem nad mladým králem anglickým!“

Don Alfonso hleděl na Bertrana, když ty verše odříkával, divoce pohroužen v zadumání; nad tenkým, silně zahnutým nosem, opravdovým orlím nosem, prudce zářily veliké, vášnivé šedé oči. Tak z hloubi duše vycházely žalostné verše tohoto muže, že se Alfonsovi zdálo, jako by vznikaly teprve nyní; krále dojímalo, že mu Bertran takto otevřel dokořán své srdce. Pocítil

nutkání, aby mu jeho důvěru splatil. Bertran, tento opravdový rytíř, měl dar vyslovit, co jinému procházelo zmateně, nevysloveně a nevyslovitelně hrudí; jestliže vůbec někdo, pak jen on mohl mít porozumění pro ony nejasnosti, které Alfonsa tísnily.

„Říkáš," otázal se s neobvyklou u něho váhavostí, „že jsi nikdy doopravdy nemiloval ženu?" Bertran vzhlédl. „Tak jednoduše bych to neřekl," odpověděl s úsměvem, „ale na tom, co pravíš, je něco pravdy." – „Ale napsal jsi přece tak nádherné verše na ženy," namítl Alfonso. „Zajisté," odvětil Bertran. „Muž musí říkat ženě krásné věci, to si žádá kurtoazie a někdy i srdce. Sliboval jsem ženám modré z nebe. Ale přísahy milostné noci platí jen do rána. Porušit je, toť všední hřích, to mi dokonce přiznal i můj zpovědník. Byla to konec konců žena, která nás svedla tím jablkem."

Alfonso se zasmál, ale hned se vyptával dále: „A ty jsi byl vždycky nad lásku povznesen? Byl jsi povznesen nad lásku ke každé ženě?" Starý rytíř postřehl napětí svého společníka, pochopil, že Alfonso myslí na svou milostnou historii s židovkou, pocítil téměř otcovskou náklonnost k mladému králi, který se na něm tak naivně, dětinsky dožaduje útěchy. „„Ano, povznesl jsem se nad ni," odpověděl. Pohlédl na něho zvesela a přátelsky a pokračoval: „Ženy!" a povýšeně, lehkovážně mávl rukou, „dovedou nám proniknout do krve, ale naší duši zůstávají vzdáleny. Něco ti povím, Alfonso: život rytíře je prudká řeka, proudí a proudí a omele všecko, co není docela pevné, všecko, co nevešlo do duše. Ony ženy mých veršů, ty už jsou dávno vymlety, jsou to pouhé vzpomínky, rozplývající se v mlze. Něco jiného je dobrá bitva. Pocit z ní je trvalý, vzpomínka na ni rozehřívá a

posiluje. Bitvy, ve kterých jsem bojoval, uchovaly mou mysl mladou.“ Šibalsky, bujně se zasmál: „A tělo snad také. Hned uvidíš, co tím myslím,“ řekl zvesela a tajemně.

Zavolal svého zbrojnoše Papiola, který nebyl o nic mladší, ale držel se stejně vzpřímeně jako on; šelmovsky blýskl po králi svýma vášnivýma, zapadlýma očima a přikázal: „Do toho, Papiole, můj hochu! Zazpívej nám píseň o starém a mladém!“

A Papiol, doprovázeje se na malou harfu, zazpíval smělou, vyzývavou píseň:

„*Joves es om que lo seu be engatge.*

Je mlád, kdo zastaví svůj hrad i svoje jmění
a slavně vyjede si k turnaji.
Je mlád, kdo chůd rozdává štědré dary
a věřitelé proň nic neznamenají.
Je mlád, kdo do hry, do boje vše dává,
a mlád je, kdo se v lásce nešetří.

Je stár, kdo hrad svůj, jmění neobstaví, kdo zrní, víno skrývá na špýchar. Kdo jsa už syt dál netroufá si jisti a na dešti hned do pláště se halí. Je stár, kdo touží po dni odpočinku a kdo vzdá hru dřív, než ji vyhraje.“

Ale divoký život Bertrana vysílil, a třebaže bylo jeho chování tak hřmotné a sebevědomé a ač téměř vždycky na něm zvonilo brnění, nedokázal zakrýt, že pod tímto brněním vězí tělo poněkud už vratké; leckdo by se byl možná tomuto stárnoucímu rytíři i jeho stárnoucímu zbrojnoši i jejich veršům usmál. Alfonso se neusmál. Slyšel a cítil povzbudivý elán těch veršů, výzvu

uplývajícímu času, míjejícímu životu. „Děkuji ti, Bertrane,“ řekl nadšeně. „To je rytířství, to je umění!“

Nadšení mladého krále starému rytíři lahodilo. Kdyby byl někdo třeba jen pohledem nebo gestem zapochyboval o jeho tělesné zdatnosti, byl by ho vyzval na souboj. Ale tento Alfonso byl přítel, bratr, tomu se vyznal: „Bohužel nejsou ani nejsmělejší verše ochranou před tělesným úpadkem. Tobě to, pane králi, řeknu: válka, do které nyní jdu, bude má poslední. Nic si nepředstírám, vím: ještě rok či dva, pak mě nechá hloupé tělo na holičkách, a vetchý rytíř je pro smích dětem. Mluvil jsem již s dalonským opatem; navrátím-li se z této války bez úhony, půjdu do kláštera.“

Krále naplnilo pýchou, že Bertran mu odhalil své nitro, a náhle dostal nápad a rozhodl se: ‚Tento dobrý rytíř a básník nesmí prožít své poslední dny jako bojovník krále Richarda. Můj švagr Richard mi nesmí vzít i tohoto člověka. Bertran musí zůstat po mém boku a opěvovat mou válku.‘

Do Burgosu přijel kanovník don Rodrigue.

Byl rozčilen a zkormoucen. Don Alfonso zřejmě neposkytl svému synkovi křest, přístup do křesťanského společenství, obtížil se smrtelnou vinou a vyhnul se rozmluvě s ním, když opouštěl Toledo. Ale on sám, Rodrigue, byl tomu rád, on sám pociťoval hanebný ostych před tou rozmluvou, vyhnul se povinnosti. Teprve nyní, po mnoha týdnech, se vzchopil a vyhledal krále.

Ale i zde v Burgosu se mu stalo, že se Alfonso rozmluvě vyhnul. A opět se s tím smířil.

Aby se rozptýlil ze svých starostí, lítostí i studu, zúčastnil se dvorského života v Burgosu. Pozoroval se

zájmem, jak na severu velice zjemněly dvorské mravy. Horlivě teď studovali dámy i pánové pravidla kurtoazie, debatovali o jemnostech zákonů milostnosti a projevovali znalecký zájem o básnické umění.

Ale záhy poznal, že toto půvabné dvorské chování je jen prázdná, šalebná hra. Co ty dámy a pány skutečně zaměstnávalo, co je cele naplňovalo, to byla nadcházející válka. Na ni čekali v závratné, opojné netrpělivosti.

Don Rodrigue to viděl se smutkem. Zapověděl si tento zármutek. Válka, po které toužili, byla svatá, jejich zanícení zbožné; zúčastnit se války bylo povinností, neschvalovat ji hříchem.

Ale nemohl sdílet zbožné nadšení. Ozývaly se v něm ony podivuhodné chvály míru z Izaiáše, z evangelia, fanatické mírové řeči jeho žáka dona Benjamína. Myslil jen se smutkem a děsem na válku a bídu, kterou přinese celému poloostrovu. Cítil se strašlivě osamocen uprostřed toho halasného, radostného života, krvežíznivé zanícení těchto pěstěných, vzdělaných lidí ho odpuzovalo, připomínalo mu to úvahy jeho přítele Musy o zlém instinktu, o jeser ha-ra.

Nade všechny mu byl proti mysli muž, kterému bylo souzeno propůjčit hlas jejich divoké, násilnické radosti, tento Bertran de Born. Na první pohled to nebyl nijak zvlášť nápadný muž, stárnoucí pán jako mnoho jiných. Ale don Rodrigue znal jeho poezii, jeho život a dílo; při pozornějším pohledu bylo možno vyčíst i z rytířovy tváře s divokýma očima pod hustými brvami, čím doopravdy je: ztělesněnou válkou. Byl možná trochu směšný ten rytíř, když si vykračoval nebo jel na koni v usilovné snaze být mladistvě pružný; ale hrůza vycházející z tohoto muže v kanovníkovi všechen posměch udusila.

Nebylo čemu se smát. To byl sám zlý bůh Mars v celé své zběsilosti. Jako on vypadali jistě jezdci, které spatřil evangelista Jan, když měl zjevení posledních věcí.

Přitom se ani sám don Rodrigue nedovedl ubránit kouzlu bouřlivých veršů tohoto Bertrana, musil si jako znalec přiznat, že jeho válečné písně jsou nádherné, strhující a při vší své nezkrotnosti vskutku umělecké. Se smutkem i hněvem si Rodrigue uvědomil, jak velikým uměním obdařil Bůh tohoto divokého člověka. Jeho hněv vzrostl, když zpozoroval, jak se Alfonso jemu, Rodriguovi, vyhýbá, a od toho ohavného, bezuzdného rytíře se nehne ani na krok. Žárlivý Rodrigue pochopil s bolestí duchovní spřízněnost těch dvou, a tak stále více bledla jeho naděje, že přivede krále zpět na správnou cestu.

Jediná radost zůstávala kanovníkovi v jeho trápení: styk s clercem Godefroiem. Rodrigue byl milovníkem a obdivovatelem povídek Chrétiena de Troyes a připadalo mu, jako by Godefroi sám byl odleskem té zvláštní, vroucí zbožnosti, kterou Chrétien dovedl vložit do svých příběhů. A Godefroi vybíral také mnohdy kvůli kanovníkovi, když předčítal z Chrétienových děl, méně známé, zasuté kapitoly, ve kterých se zračil jedinečný, podivuhodný, od vezdejší všednosti odvrácený Chrétienův duch.

Tak předčítal jednou před četnými posluchači o dobrodružství rytíře Yvaina s chudými pannami, s pauvres pucelles.

Rytíř Yvain se dostane do příbytku pauvres pucelles, vidí je před sebou, tyto chudobné panny. Šijí a tkají šaty ze zlatých a hedvábných nití; ale samy jsou hrozně ošumělé, náprsníky i Šaty mají děravé, rozedrané, košile

jsou propocené a špinavé, hrdla zdrsnělá, obličeje zbledlé hladem a bídou. Yvain se dívá na ně a ony se dívají na něho, a pak plny studu sklopí oči k zemi a dají se do pláče.

A hořekují:

„Šijeme z hedvábných i zlatých nití, samy však musíme v hadrech a špíně zíti. To je tím, že se mzdou nevystačíme, a tak se neoblékneme ani nenajíme. V strachu se dělíme o krajíček chleba, ale hlad se tím nikterak ukojit nedá, málo ho každá ve dne i v noci má. Která z nás v týdnu si dvacet sous vydělá, připadá si nad hraběnku bohatší, ale těch dvacet sous na jídlo nestačí. Ten, co nám dává tu mizernou mzdu, zbohatlý z našich mozolů, stále nás pohání, stále víc chce od nás mít, a ani v noci nám nepřeje klid. Když v noci některá únavou hlavu skloní, hned už je tu a bije a kope do ní. Tak bídě a peklu jsme propadly cele, my chudobné panny, my pauvres pucelles.“

Pro dona Rodrigua bylo zadostučiněním, že básník Chrétien de Troyes pro lesk a slávu rytířů a dam nezapomněl na temnotu a bídu těch, kteří se plahočí tam dole. Ale ostatní posluchači, preux chevaliers a dames choisies, kteří nosili šaty, jež zhotovily ony pauvres pucelles, naslouchali s podivem a nelibostí. Jaký to měl ten mrtvý kontér bláznivý záchvat? Jak si mohl někdo, kdo tak sladce a ušlechtile zpíval o vybrané milostnosti a hrdinských dobrodružstvích, takto pošpinit ústa?

Jak mohl věnovat verš a rým takovým ubožáckým švadlenkám? Jedni šaty dělají, druzí je nosí; jedni meče kují, druzí s nimi bojují; jedni hrady staví, druzí v nich

bydlí: takový je už svět, tak to Bůh ve své moudrosti zařídil. Kdyby se proti tomu tato ubohá stvoření, pauvres pucelles, vzepřela, musil by jim Pán zkrátka a dobře zpřerážet hnáty.

Byl to opět Bertran de Born, který vyslovil, co všichni cítili. Ta severská řeč, langue ďoil, ve které tento Chrétien veršoval, mu beztak připadala jako nemotorné blábolení, to rozbředlé dojemné rýmování, které musil právě vyslechnout, mu připadalo jako holé bláznovství. Už při přednesu se musil několikrát hlasitě zasmát, a když Godefroi skončil, řekl: „Vy páni ze severu máte kupodivu velké pochopení pro chátru a její smrad. Chceš vědět, milý mistře Godefroi, jak se na to díváme my zde na jihu?“ Dámy a pánové, těšíce se na mužnou odpověď, kterou Bertran dojista dá skuhrání mrtvého Chrétiena, prosili: „Začni, vznešený Bertrane!“ A znovu: „Nenech nás čekat! Začni!“ naléhali. „Zazpívej nám sirventes o vilainovi, můj hochu Papiole,“ nařídil se smíchem a sveřepě Bertran svému zpěváku.

Ten směle a mladistvě předstoupil, zabrnkal na malou harfu a začal zpívat píseň o vilainovi, o mizerném měšťákovi a sedlákovi. Zpíval:

„*Městská i selská holota je pro mne banda prokletá a z duše se mi hnusí. Ty jejich svinské způsoby, špinavé čachry, obchody všem protivit se musí. Když takový lump jmění má, to teprv rypák pozvedá, hned hlava se mu točí. Jen ať má prázdné koryto, a košile mu stačí! Ať déšť mu kůži vylouží! Kdo chátru zkrátka nedrží, jen havěť v světě rozmnoží. A když si selská holota, kupecká, městská holota na světlo světa troufá jít, nutno jí hnáty přerazit,*

Zpřerážet všechny kosti! Jen tak se jí svět zhostí. Do žalářů s tou chamradí, tam svoje místo mají, tam ať si pochcípají! Vždyť drzí jsou až hrůza! Ať zhyne banda lichváři ká, městská i selská luza!“

Posluchači uspořádali rytíři bouřlivé ovace. Ta chamraď dole začala být doopravdy drzá. Pánové, kteří se tu právě chystali do Svaté války, si vzpomněli na h andlíře a bankéře, kteří na nich vysmlouvali jejich statky hluboko pod cenou; musili na to přistoupit, protože nevymačkali dost ze svých sedláků. Kdo dovedl té holotě říci od plic pravdu, ten jim mluvil z duše.

Don Rodrigue viděl, jak zločinné zpupné Bertranovy verše ještě více roznítily u preux chevaliers nedobrý oheň. Co tu ten muž v bezbožné povýšenosti zpíval, naplnilo vlídného kanovníka drásavým žalem. Ale přes všechen svůj svatý zármutek dovedl učený Rodrigue ocenit, jak se tu zase jednou řeč hříšně přizpůsobila zlým vznětům toho, kdo tu promluvil, a udělala z prostého „vilaina“, obyvatele vsí a měst, zničehonic lumpa a darebáka.

Tvář dona Alfonsa zářila radostným vzrušením; hrdé, zvučné verše mu mluvily ze srdce. Z těchto veršů zaznívala zášť skutečného rytíře proti chátře handlířů a bankéřů, vztek, který i on sám často pocítil, když se musil domlouvat se svým Jehudou a mrhat svým dobrým, vzácným královským časem. Tento Bertran je jeho bratr.

„Poslyš, šlechetný Bertrane,“ řekl, „nechceš se zúčastnit války po mém boku? Dám ti rukavici a dostaneš dobrý podíl z mé kořisti.“ Bertran se jako vždycky zasmál zvesela, drsně. „Tvou velkomyslnost, pane králi,“ odpověděl, „mi dokázalo, jak jsi odměnil těch několik

veršů, které jsem pro tebe složil. Měl jsem v úmyslu napsat pro tebe opravdový sirventes.“ – „Půjdeš tedy se mnou, Bertrane?“ otázal se král. „Jsem leníkem krále Richarda a dal jsem mu slib,“ odvětil Bertran. „Ale zeptám se paní Ellinor.“

Zeptal se. „Tak už zase přecházíš k jinému pánovi?“ řekla Ellinor. Dívali se na sebe rozveselenýma očima, stará panovnice i starý rytíř, a pak Ellinor řekla: „Zůstaň tedy u Alfonsa. Já to u Richarda zařídím.“

Ellinor nechtěla opustit Burgos dřív, dokud v důkladném válečném plánu přesně ne vymezí práva a povinnosti obou králů.

Nejednou ji Alfonso a Pedro žádali, aby jim dala několik houfců svých osvědčených routierů, svých brabancons a cottereaux. Ale Ellinor o tom nechtěla ani slyšet. „Však máte dost, vy dva hoši,“ odmítala. „Myslíte si, že bych si držela drahé routiery, kdybych je nutně nepotřebovala proti svým odbojným baronům? Někdy nemohu ani usnout, protože nevím, z čeho je zaplatit.“ – „„Ale ‚v Chinonu jsou peníze’, říká se přece po celém křesťanstvu,“ namítl don Alfonso. „Tohle hloupé pořekadlo,“ odbyla ho Ellinor, „rozhlásili židé mého nebožtíka Jindřicha, aby si zlepšili úvěr. Já alespoň jsem v Chinonu žádné peníze nenašla. Měla jsem těžkosti, abych zaplatila účet za pohřeb svého Jindřicha. Nic takového, moji milí! Těch několik vojáků budete musit staré ženě ponechat, aby chránili její kůži.“

Válečný plán vycházel z předpokladu, že za jistých okolností bude možno dosáhnout, aby kalif Jakub Almansúr zůstal mimo válku. Mocní náčelníci kmenů na jeho východních hranicích se bouřili; proslýchalo se také, že na tom není dobře se zdravím. Dalo se očekávat, že

použije jakékoli jen trochu přijatelné záminky a ponechá andaluské emíry, aby spoléhali sami na sebe. Byla tu jen jedna potíž: Kalif stejně jako sultán Saladin by se za žádných okolností nesmířil s porušením smlouvy, a byla zde ona tíživá Alfonsova mírová úmluva se Sevillou. Kastilie musila tedy zpočátku zůstat neutrální. Naproti tomu měla Aragonie, která nebyla vázána žádnou smlouvou, vpadnout již v nejkratší době pod nějakou záminkou do moslimské Valencie a co nejdříve požádat Kastilii o pomoc ve zbrani. Kdyby se pak válka přenesla i na Córdobu a Sevillu, bylo by pak pravděpodobně možné přesvědčit kalifa, že nejde o zlovolné porušení příměří.

Alfonso bručel, že mladému donu Pedrovi má připadnout sláva prvního útoku, ale podřídil se dobrým důvodům staré královny a zavázal se, že za žádných okolností nepodnikne útok proti Córdobě a Seville, dokud Aragonie nepožádá o pomoc. Naproti tomu se zavázal don Pedro, že požádá o tuto pomoc nejpozději za půl roku a že pak podřídí své značné vojenské síly vrchnímu velení dona Alfonsa.

Ale paní Ellinor se tím vším nespokojila. Obávala se, že by žárlivost nebo špatně pochopená rytířská povinnost mohly svést

Alfonsa nebo Pedra k porušení dohody; taková smlouva je konec konců jen inkoust na zvířecí kůži, krev, protékající lidským srdcem, je mocnější. Svolala tedy oba krále a jejich ženy k sobě a v krátkém, srdečném proslovu vyložila podle obsáhle zaznamenaného válečného plánu, co jest činiti a čeho nechati Alfonsovi a co Pedrovi. Potom přešla ze slavnostního tónu do důvěrného a řekla, hrozíc šelmovsky prstem: „Však vím, že jeden druhému stále ještě přejete to nejhorší. Ale

takovéto rozmary si v této velké a důležité válce nemůžete dovolit. Až bude po ní, dopalujte si jeden druhého po libosti. Teď zatím dopalujte moslimy.“ A opět s královským důstojenstvím uzavřela: „Zapřísahám vás, vyrvěte ze svých srdcí všechnu zlobu i s kořeny, jako býk vytrhává i s kořeny trávu.“

Alfonso byl na rozpacích, tvářil se zarputile; také don Pedro byl zjevně zaražen. Ale náhle promluvila do ticha svým tvrdým, ještě dětským hlasem Berengaria: „Rozumíme ti, paní babičko a královno. Buď se oba panovníci, můj pan otec a můj pan manžel, plně a upřímně dohodnou, nebo je pohané přemohou. Tertium non datur, třetí možnosti není.“

„Pochopila jsi, milá vnučko,“ řekla Ellinor. „A nyní,“ obrátila se ke králům, „v přítomnosti nás tří žen se bratrsky polibte a odpřisáhněte na evangelium, že dodržíte, co jste podepsali a stvrdili pečetí.“

Den předtím, než se všichni shromáždění měli rozjet do svých domovů, konalo se v Burgosu na hradě slavnostní rozloučení.

Toho dne splnil Bertran de Born prosbu, kterou až dosud pokaždé oslyšel. Sám zazpíval svou píseň na oslavu války, píseň o smrti v boji, proslulou píseň: „Be’m platz lo gais temps de Pascor.“

Zpíval:

„*Miluji vesnu líbeznou,*
rašící listí, vonný květ;
rád potěším se písní tou, jel omlazuje celý svět,
když sborem ptactvo zpívá.
Víc radosti však z toho mám,
když vidím vedle stanu stan,

když na tábor se dívám, jak rytíř s koněm ozbrojen již na boj čeká připraven.

Mám rád, když harcovníci jdou a všechno prchá v zděšení, a místo nich pak najednou se celé vojsko objeví.“

Stará královna Ellinor, které byl kdysi Bertran tak blízký, naslouchala se šťastným dojetím, jak starý muž zpívá divoké, posupně jásavé verše. Již tenkrát, kdy se jí ještě téměř jako chlapec neodbytně dvořil, rozveseloval i dojímal ji zároveň. Zůstal stejný, ten milý Bertran, jedinečně se v něm snoubila odvaha s troufalostí a básnickým nadáním. Po celý svůj život říkal ne ke každé porážce a byl zřejmě i teď ještě odhodlán bojovat a zpívat a nevzdat se, dokud mu smrt nezaklepe na rameno – stejně jako se nevzdá ani ona. ,

A Bertran zpíval:

„*A je mi obzvlášť milé útokem ztéci pevný hrad, zapálit val, zed rozbourat. Též je mi pastvou pro oči, když po rovině širé jezdectvo tryskem útočí. Krev teče, prasklý oštěp spad, kopí i meč se zlomí. J? řím koně kolem pobíhat, rytíři padli v boji. Není proč nad tím naříkat. Tak zemřít za to stojí. Líp tomu, kdo tu zabit jest, než prchnout, Žít a ztratit čest.*“

Rudý obličej arcibiskupa dona Martina zrudl ještě víc, těžce dýchal, pohyboval rty, jak šeptem odříkával verše s básníkem. Mladý Alazar hleděl pln vytržení na pěvce, vpíjel zrakem každé Bertranovo slovo vycházející z jeho rtů. Až dosud Alazar o nádheře války jen snil: nyní ji viděl, slyšel, vnímal každým nervem. Tento rytíř

Bertran tu vyslovil to, co Alazar cítil v srdci od té doby, co byl v Kastilii. Z úst tohoto muže řinčela válka. O čem tento rytíř Bertran zpíval, pro to Alazar žil.

A Bertran zpíval:

„*Jíst, pít, spát, ženy milovat, nic z toho nemám tolik rád, jako když slyším všudy: A lor! A lor! Bij! Uder! Braň! A padá žoldnéř, padá pán s krvavou ranou v hrudi. Bez jezdců koně dupou zem. Ranění křičí: Aidatz! Sem! A odevšad tam na poli divoký pokřik hlaholí, řve vítěz, zabíjený řve. Krev rudne v trávě zelené. Hromada mrtvých leží tu, mnohý má ránu zakrytu: hluboko drží v srdci svém, hrot kopí s pestrým praporcem.*“

Shromáždění naslouchali uchváceni. A lor! Aidatz! Bij! Uder! Braň! Sem! Celý starý hrad se rozezněl krvavým nadšením rytíře Bertrana, rozkoší ze zabíjení.

Více než ostatní dovedl ocenit a vychutnat kanovník Rodrigue burcující sílu zvučných provensálských veršů. Ale neprobouzely v něm nadšení, probouzely v něm děs. S hrůzou hleděl na tvář krále, kterého miloval jako syna. Ano, „vultu vivax“ byl don Alfonso, to našel Rodrigue pravá slova: vše, co se dělo v jeho duši, obrážela tvář se strašlivou věrností. Nyní však obrážela jen a jen rozkoš z rvaní, z ničení, byl to jeser ha-ra, zlý pud, o kterém Musa stále znovu mluvil.

Don Rodrigue zavřel oči; nemohl se už déle dívat na obličeje těchto rytířů a dam. Zděšen si uvědomil, že by byl raději viděl svého Alfonsa ještě měsíce a léta v hříšném obcování se zatvrzelou židovkou než v zbožně a krvavě nadšené jednotě s božími bojovníky.

Kanovník chtěl odjet do Toleda až společně s králem. Předsevzal si, že na této cestě dostojí konečně své povinnosti a krále napomene. Nyní od toho upustil.

Hned tu noc se spěšně vydal na cestu a odjel nazpět do Toleda, ještě více zkormoucen, než když přijel, zmaten, vědom si své viny, infectis rébus, s nepořízenou.

TŘETÍ KAPITOLA

Od té doby, co se don Jehuda dověděl o smrti krále Jindřicha, bylo mu jasné, že nyní během několika týdnů, snad i dnů vypukne veliká válka s moslimy, které chtěl zabránit tím, že kdysi opustil Sevillu i svůj dřívější život. Teď se ohromné kolo nezadržitelně rozběhlo. Kalif přivede svá vojska do Andalusie, dojde neodvratně k Alfonsovým porážkám a toledští občané z nich budou vinit nikoli krále, nýbrž jeho, Jehudu, a židy. To, čeho byl jako chlapec svědkem v Seville, bude se opakovat tady. A všechna zloba Edomu postihne šest tisíc franských židů, které on přivedl do země. Jak triumfoval, když pro ně získal lstí toto privilegium; připadal si jako Oker Harim, muž, který dovede hory přenášet. A nyní se jeho usedlíci dočkají zde horšího osudu, než jaký by je byl kdy čekal v Německu. Cítil, jak jsou na něho upřeny zbožné, fanatické, pohrdavé oči rabbiho Tobiáše.

Zprávy z Anglie ještě zvýšily jeho strach. Při Richardově korunovaci chtěla i židovská delegace pod vedením Áróna z Lincolnu a Barucha z Yorku odevzdat králi ve westminsterském dómu své dary a požádat ho o potvrzení starých privilegií. Ale židy do chrámu nevpustili a rozšířily se pověsti, že král dává jejich život i majetek v plen dobrému londýnskému lidu. Dav, vedený křižáky, vyloupil mnoho židovských domů, ztýral jejich

obyvatele, mnoho jich odvlekl do kostelů ke křtu a ty, kteří se vzpouzeli, pozabíjel. Podobně se dělo i v Norwichi, v Lynnu a Stamfordu, v Lincolnu a Yorku. Árónovi z Lincolnu se podařilo uniknout se zdravou kůží z Londýna, ale jen proto, aby zahynul při nepokojích v Lincolnu. Baruch z Yorku přijal křest. Den poté se ho král Richard zeptal, zda je nyní křesťanem i v srdci. Baruch odpověděl, že si chtěl jen zachránit život, že v srdci zůstal židem. „Co si s tím člověkem počneme?“ otázal se Richard canterburského arcibiskupa. „Nechce-li sloužit Bohu,“ mrzutě odpověděl prelát, „ať si spánembohem setrvá v službách ďáblových.“ Tak se Baruch vrátil jako žid do Yorku; tam byl s celou svou rodinou zabit.

Jestliže se takovéto věci, uvažoval Jehuda, mohly přihodit v rozumné Anglii, co se stane zde v Kastilii, až bude lid po porážce poštván?

K Jehudovi přišel don Efraim. Sdělil mu, že se na něho obrátil hrabě de Alcalá se žádostí o půjčku na své statky, ale že on mu odřekl. „Je zadlužen,“ dokládal Efraim, „je marnotratný, válka ho patrně vyčerpá úplně a věřitel dostane jeho statky lacino. Přesto jsem odmítl Alcalovi půjčku poskytnout; žid, který by měl prospěch z nesnází křižáka, uvrhl by nepřátelství na sebe i na všechno židovstvo. Mám za to, že se teď hrabě obrátí na tebe.“ – „Děkuji ti za zprávu a radu,“ řekl Jehuda nezávazně.

Don Efraim měl ještě jedno, důležitější sdělení. Aljama se rozhodla, že postaví pro krále vojsko v počtu tří tisíc mužů.

Jehuda se cítil krutě pokořen. Je už tedy tak bezvýznamný a ztracený, že aljama činí v této

nejsvízelnější situaci rozhodnutí, aniž se ho zeptá. „Domníváš se, že se takto zachráníte?“ posmíval se. „Mysli na to, co se stalo v Anglii.“ – „Truchlíme nad tím a mysleli jsme na to,“ odpověděl don Efraim. „Právě proto chceme udělat, co je v naší moci, abychom králi Alfonsovi – nechť Bůh ho chrání – dopomohli k vítězství. Kromě toho jsme vždycky počítali s tím, i ty sám jsi to králi slíbil, že mu vojáky dáme.“ – „Já na vašem místě,“ odvětil don Jehuda, „bych byl dal peníze na zverbování routierů. Snad jste mohli pro dobrou vůli dát i dvě stě nebo tři sta lidí z vlastních řad. Ale tu spoustu silných, ve zbrani vycvičených mužů aljamy jste měli raději nechat doma. Obávám se, že je budete potřebovat,“ dodal s hořkostí.

„Chápu, že se na to tak díváš,“ odvětil klidně Efraim. „Ale tvoje situace, done Jehudo, je jiná než naše, a i pro muže tak moudrého, jako jsi ty, je těžké, aby vzhledem k svému postavení nestranně posoudil naši situaci.“ Když viděl, jak bolestně se jeho slova dotkla Jehudy, dodal srdečně: „Nejsem tvým nepřítelem, done Jehudo. Nezapomenu, co všechno jsi v šlechetnosti srdce pro nás vykonal. Nastanou-li nyní dny, kdy budeš potřebovat naší pomoci, věř mi, rádi všecko uděláme.“ Jehuda odpověděl suše, zlobně: „Děkuji vám!“

Když ho Efraim opustil, vydal se na obhlídku svého domu. Díval se na umělecká díla, knihy, svitky Písma, vyňal jeden, druhý, pohladil původní rukopis Avicennova životopisu. Zašel do sálu za svými písaři. Vzal do ruky dopisy, přečetl si je. Byly mu zde uctivými obraty nabízeny smlouvy, obchody, byl žádán o radu; zřejmě ho pokládají stejně jako předtím za nejmocnějšího muže na poloostrově. Prohlédl propočty svých repositariů, aby

spočetl, jak veliké je jeho jmění. Válečné zbrojení, četné prodeje a půjčky, zisky z nově vydaných peněz rozmnožily jeho bohatství. Počítal, přepočítával, počítal znovu. Jeho majetek činil na tři sta padesát tisíc zlatých maravedí. Říkal si pro sebe tu ohromnou částku, pomalu, arabsky, téměř s nevírou. Z velké truhlice na šperky vyňal destičku, kterou nosil zavěšenu na prsou, odznak familiara, ohmatával ji. Zavrtěl s úsměvem hlavou. Zde stojí, topí se v pokladech, poctách, moci – a je to obílený hrob.

Prudkým pohybem zahnal chmurné představy. Don Efraim v něm nevyvolá sklíčenost.

Poskytl půjčku na statky hraběte de Alcalá.

Ale párnasova slova v něm hluboko utkvěla. Je tomu tak, jak don Efraim střízlivě konstatoval: on, Jehuda ibn Ezra, je ohrožen víc než kdokoli jiný. Bude-li rozumný, odklidí se co nejrychleji odtud a zachrání sebe, Raquel i vnuka tím. že uteče do krajin východních moslimů, do říše sultána Saladina, který je židům nakloněn.

Raquel se bude vzpouzet, bude chtít zůstat u Alfonsa. A i kdyby se mu podařilo ji přemluvit, dá ho Alfonso pronásledovat. A jak by se uprchlíci tak nápadní probili celým nepřátelským křesťanským světem na východ?

A smí se vůbec i jen pokusit o záchranu svou a své rodiny? Smí zde nechat bezmocné franské židy v nebezpečí? Pomoci jim ovšem nemůže; naopak, zůstane-li, tím víc ohrozí je i celé židovstvo. Ale to oni neuznají. Odejde-li, zahrnou jeho jméno nejhorší potupou. Muž velikého poslání, budou se pak posmívat, dobrodinec Izraele Jehuda ibn Ezra utekl, když měl stát za svým

slovem a za svým dílem. A bude navždycky označován za zbabělce a zrádce.

Přišla mu na mysl věta Mojžíše ben Maimóna: v každém židovi je cosi prorockého a je povinností pěstovat v duši tuto prorockou vlastnost. Uvízla v něm Efraimova lichotivá slova, že ve šlechetnosti svého srdce pro židy hodně udělal. Ne, nepotlačí v srdci svou prorockou sílu, nebude se snažit uniknout svému poslání. Zůstane v Toledu.

Pokoušel se přijít na kloub tomu, co ho doopravdy zdržuje proti zdravému rozumu na místě nebezpečí. Je to strach z nebezpečí útěku? Je to láska k Raquel, která by nepřežila rozloučení s Alfonsem? Je to ctižádost a pýcha, že nechce poskvrnit jméno Ibn Ezra? Je to věrnost danému poslání? Bylo v něm to všechno, nedokázal oddělit jeden důvod od druhého.

V těchto pochybnostech a starostech v něm vzklíčilo rozhodnutí. Sám sobě pomoci nemůže, nemůže pomoci ani Raquel. Vnukovi však ano.

Odpřisáhl, že z vnuka neudělá žida, a dodrží tu šílenou, strašlivou přísahu. Ale žádný slib ho nenutí, aby nechal dítě zde v Toledu. Alfonso bude nyní trvat na tom, aby chlapec byl pokřtěn, než vytáhne do války; ohled na Raquel už ho nezadrží. On, Jehuda, musí dostat dítě pryč, dokud se král nevrátí do Toleda.

Raquel trávila většinu času v Galianě.

Věděla, že v nejbližších týdnech musí vypuknout veliká, strašná válka, ale nebála se. Od té doby, co ji Bůh oblažil jejím Immanuelem, naplňovala ji hluboká jistota, spočívala teple a bezpečně v dlani Hospodinově či, jak to nazýval strýček Musa, v plášti osudu.

Toužila po Alfonsovi, ale ne už onou někdejší horečnou touhou, která se měnila z jásavé radosti v zoufalství a znovu v jásot. Právě pro tu hlubokou víru si byla jista, že Alfonso se k ní bude ze svého rytířského světa vždy znovu vracet. Bude ho přitahovat nejen nezměrná rozkoš, kterou si navzájem poskytovali, je tu ještě něco jiného: miluje ji jako matku svého syna, i pro něho se jeho Sancho stal Immanuelem, vrostli navzájem do sebe, Raquel a Alfonso.

Častokrát se dívala celé minuty bez hnutí, v blaženém uchvácení nájemnou, oválnou tvář svého synka, svého Immanuela, Mesiáše. Měla o Mesiáši jen velmi neurčitou představu, jen nejasně tušila cosi vzneseného, jasného a neměla ani zdání, kterak má tento její malý syn přinést světu spásu; ale věděla, že ji přinese. Tajila však toto vědomí i nadále v srdci; považovala za rouhání mluvit o tom.

Ani donu Benjamínovi se o tom nezmínila, ačkoliv se jejich přátelství ještě prohloubilo. Bylo to přátelství bez velkých slov. Předčítal jí z některé knihy nebo se mlčky procházeli po zahradě. Sabaty trávila Raquel stejně jako předtím u svého otce v Castillu.

Jednou po ukončení sabatu – ve vzduchu byla ještě vůně koření a svíčky uhašené ve víně – otázal se Jehuda dcery: „Jak se daří tvému synu, mému vnukovi?“ Nikdy vnuka nespatřil, nikdy nepřešel práh Galiany. Raquel věděla, jak velice touží chlapce spatřit, ale bála se odnést Immanuela z Galiany. I když patřil jí, přece jen by Alfonsovi ublížilo, kdyby dítě třeba i jen na hodinu odnesla bez jeho souhlasu.

TiŠe, opatrně, ale se šťastnou hrdostí, neboť se obávala i doufala, že otec se jí zeptá na to, co v sobě tajila, odpověděla:

„Immanuel je zdráv a znamenitě prospívá v milosti boží.“ Jehuda řekl s námahou, musil k této rozmluvě sebrat všechnu svou sílu: „Tvůj syn, můj vnuk, bude boží milosti v nejbližší době velice potřebovat.“ A protože Raquel udiveně vzhlédla, jal se vysvětlovat: „Kdyby byl jen Alfonsovým synem, nebyl by v nebezpečí, a nebyl by v nebezpečí, kdyby byl jen tvým synem. Nebezpečné je pro něho, že je synem tvým a Alfonsovým. Jako Alfonsův syn je určen k veliké budoucnosti; to všichni vědí a schvalují to. Ale mnozí neradi vidí, že je určen k veliké budoucnosti tvůj syn. Na hradě v Burgosu jsou teď shromážděni mnozí, kteří to neradi vidí. Proti těmto mocným nemáme jiné obrany než důvěru v Boha.“

Raquel nebyla otcova slova jasná. Mluví zřejmě o Alfonsově úmyslu dát chlapce pokřtít a předpokládá, že Alfonso už nebude brát ohled na to, co si přeje ona, již proto, aby ochránil dítě před nástrahami protivníků. Ano, sama si to na zlomek okamžiku i přála. Ale okamžitě si uvědomila celou hříšnost tohoto přání; bylo nemyslitelné, aby byl Immanuel znesvěcen modloslužebnickou vodou. A otec jejího Alfonsa nezná. Alfonso ji miluje, Alfonso s ní srostl, nikdy ji takto do duše neurazí. Řekla téměř prosebně: „Alfonso se mi zmínil pouze jednou, že by chtěl dát našeho Immanuela pokřtít. A pak už nikdy. Jsem jista, že se toho vzdal.“ Jehuda jí nechtěl vzít její víru a nepřel se s ní o tom. Řekl: „Don Alfonso dal připravit papíry, podle kterých se tvůj syn stane hrabětem z Olmeda. Nedovedu si představit, že se s tím smíří jistá dáma, která králi porodila jen dcery. Don Alfonso je

statečný muž a není v něm zloby ani opatrnosti. Nikdy by nepodezříval dámu tak vznešenou a jemu tak blízkou, že by byla schopna dopustit se zločinu. Obávám se, že se mýlí.“

Raquel zbledla. Vzpomněla si na rozmanité příběhy o zlých, žárlivých ženách, které trýznily oblíbené otrokyně svého muže a nakonec je zabily. Což nevyhnala dokonce pramáti Sára, vznešená, zbožná žena, ze závisti a žárlivostí souložnici Hagar s malým Izmaelem do pouště, aby tam zahynuli žízní? Raquel mlčela dlouho, celou minutu. Pak se zeptala: „Co radíš, otče?“ Ten odpověděl: „Mohli bychom se pokusit uprchnout, ty, já i dítě. Ale bylo by to nebezpečné. Jsme nápadní, těžko bychom se mohli ukrýt a lid je vzrušen, myslí na válku, vidí nepřítele v každém cizinci.“

Raquel se zeptala zbledlými rty: „Mám utéci před Alfonsem?“ – „Ale ne,“ uklidňoval ji Jehuda. „Neřekl jsem, že by to bylo nebezpečné? Bude lépe dostat odtud do bezpečí jen dítě.“ Raquel řekla, jako by se bránila celým tělem: „Já mám ukrýt dítě před Alfonsem?“ Jehuda odpověděl obezřetně, konejšivě: „Tvůj Alfonso si toho není vědom, ale není schopen chlapce ochránit. Chlapec je bezpečen jen v Alfonsově přítomnosi, ale on odtáhne do války a nebude moci vzít dítě s sebou. Nikdo zde v Kastilii nemůže dítě ochránit. Zachováš našemu Immanuelovi život, když se od něho po dobu války odloučíš.“ Protože mlčela, pokračoval: „Mohl jsem dát dítě odnést a neptat se tě a pak ti dodatečně vysvětlit, proč to tak musilo být; vím, že bys mi porozuměla a odpustila. Ale jsi z rodu Ibn Ezra. Nechci mít před tebou žádné tajnosti, nechci z tebe snímat zodpovědnost.

Prosím tě, abys vše dobře uvážila, a pak mi pověz, zda se takto stát má či nemá.“

Raquel řekla s nesmírným žalem: „Chceš dítě odvézt z Kastilie?“ Jehuda viděl její žal, soucit mu sevřel srdce, řekl něžně a nedokázal zabránit, aby se mu hlas trochu nechvěl: „Neboj se, Raquel, milá dcero! Důvěřuj mi! Dám dítě do opatrování obratnému a spolehlivému člověku, nejspolehlivějšímu, jakého znám, a nejvěrnějšímu. Nikdo se nedoví, kde je dítě, jen tento důvěrník. Nesmí být zde v Toledu nikdo, kdo by mohl králi povědět, kde dítě je. Bude-li ti hrozit, bude-li na tobě chtít vynutit odpověď, řekneš mu: ‚Nevím‘, a bude to pravda.“ A protože Raquel tu seděla bezmocná a skleslá, řekl: „Takto nebude hrozit nebezpečí dítěti a ani tobě, Raquel. Jediný, kdo se tu vystavuje nebezpečí, jsem já. Chci zachránit toho chlapce, tvého syna, svého vnuka. Až bude po válce, až bude země zase klidná, až se uklidní i Alfonso, přivezeme Immanuela zpět.“ Čekal dlouho. Potom řekl: „Nechci, milá dcero, abys ty v té věci něco dělala. Nesmíš zvědět nic o tom, jak to bude provedeno. Prosím tě jen: neříkej ne. Všechno ostatní nechť padne na mou hlavu.“

Na kratičký okamžik si Raquel představila, co to znamená, že otec je ochoten vystavit se Alfonsovu hněvu. Věděla, jak strašný je Alfonso, když se rozhněvá; bylo dokonce velmi možné, že v zuřivosti otce zabije. To všecko chce otec podstoupit, aby zachránil Immanuela. Přitom si z tajemných příčin zapověděl chlapce i jen spatřit. Je statečný. Vždycky dokáže, aby vznešený rozum, který mu dal Bůh, zvítězil nad jeho city. Ona by to nedovedla. Nemohla dokonce spolehnout ani na svůj cit. Což si nebyla ještě před půlhodinou zahalena do

pláště osudu, jista svým štěstím? A nyní má strach o dítě a o muže. Kdyby nyní odmítla Immanuela vydat, neohrozila by tím jeho život? A kdyby ho vydala, neztratí pak mužovu lásku? Najednou uslyšela slova své přítelkyně Laily, tak nahlas, jako kdyby je vyřkla zde a nyní: „Ty chudinko.“

Pokoušela se posbírat trosky svého dřívějšího blaženého bezpečí. Odloučení od Immanuela potrvá jen krátce. A Alfonso jí jistě porozumí, Alfonso s ní srostl.

Po minutě, která se zdála věčností, řekla: „Staň se, co ty pokládáš za správné, otče.“

Ale hned poté upadla do bezvědomí. Otec si pomyslil, když ji křísil: ‚Takto omdlela i tenkrát, když jsem ji přemlouval, aby šla ke králi.‘ Cítil s omdlelou bezmezný soucit a současně jí záviděl. Jemu nebylo dopřáno uniknout do takové mdloby, musil vychutnat svou bídu při plném vědomí až do dna.

Alfonso byl na cestě z Burgosu do Toleda. V jeho doprovodu byl arcibiskup don Martin, rytíř Bertran de Born, štítonoš Alazar.

Země, kterou projížděli, se připravovala na vojnu. Po všech silnicích putovali mladí muži ke hradům svých lenních pánů, všude byly malé skupiny ozbrojenců na cestě k jihu. Alfonso a jeho průvodci si je s odborným zájmem prohlíželi, šťavnaté výkřiky a žerty padaly přitom z obou stran mezi pány a jejich budoucímu vojáky.

Král byl veselý jako hříbě. Těšil se na válku, těšil se na to, že se shledá se synkem, s milým bastardem Sanchem, s hrabátkem z Olmeda. Cítil k synkovi radostnou, silnou, otcovskou lásku, a tu pozná i malý

Sancho. On sám vyrostl bez otce; ve třech letech se stal králem a nikdo se neodvážil doopravdy pokárat chlapce, který byl králem. Z dítěte se nesmí stát žádný maminčin mazlíček, musí cítit otcovskou ruku. Jakmile se vrátí, hned se syna ujme. Okamžitě, hned první den, dá Sancha pokřtít. Raquel ho pochopí. I ji dovede k pravé víře, třeba přísně, bude-li to musit být, a ona mu bude vděčna.

Vjel do Toleda, omyl se, převlékl se, odjel k Raquel. Alana, zdar, požehnání, hlásal pozdrav z brány. U vchodu do domu stála Raquel. Bouřlivě, hrdě a něžněji k sobě přivinul. Cítila jen a jen bezbřehé štěstí, že je opět zde. Vešli do domu, objímal jí pevnou paží ramena. Pak ji pustil, postavil si ji před sebe, prohlížel ji od hlavy k patě, smál se, byl šťasten.

Potom řekl: „A teď k malému Sanchovi.“

Raquel řekla: „Není tu.“

Alfonso o krůček ucouvl, nechápal, užasle na ni hleděl. Zeptal se: „A kde je?“ Vyvstalo v něm zlé podezření. Je snad dítě v Castillu?

Sebrala všechnu odvahu a řekla statečně a podle pravdy: „Nevím.“ Jeho oči zasvítily hněvem, který znala. „Nevíš, kde je mé dítě?“ zeptal se tiše, divoce. Raquel řekla: „V bezpečí. Náš syn je v bezpečí, to je vše, co vím. Můj otec ho dopravil do bezpečí.“

Alfonso jí sevřel paži tak pevně, že nedovedla potlačit slabý výkřik. Chytil ji za ramena, třásl jí. S tváří těsně u její zasypával ji zuřivými slovy: „Ty jsi mého syna, mého syna Sancha vydala otci? Porušil svatou přísahu, ten pes, a tys to dovolila? Ještě jsi mu pomáhala, co?“

Raquel s přemáháním řekla: „Nepomáhala jsem, nedala jsem dítě svému otci. Ale vím, a také ti to říkám: Otec má pravdu.“

Alfonsův mozek zaplavily všechny ty potupné a hanlivé výroky z papežových poselství proti židům, z nenávistných kázání duchovních: Havěť pekelná, posli satanovi. Jeho ruka se zaťala v pěst, chystal se ji udeřit.

Tu na ni pohlédl.

Zaklonila trup i hlavu a lehce zvedla jednu ruku, na obranu, ne ze strachu. Z bleděsnědé tváře se na něho dívaly modrošedé oči, ještě větší než obvykle. Byl v nich údiv, děs, zklamání, rozechvění, hněv, zármutek, láska; všechno, co neřekly, co snad ani nedovedly říci její rty, říkal její pohled a gesto s takovou působivostí, že on, který vnímal svět i lidi především zrakem, to proti své vůli naráz vycítil, pochopil.

Nechal ruku klesnout. Zasupěl, bylo to takové drobné, pohrdavé, zlovolné zasupění. „Vy jste mi tedy dítě ukradli, vy židi,“ řekl. „To jsem si mohl myslit.“ Zasmál se. Bylo to ostré, trhavé, ohavné zasmání, které se Raquel zařízlo do hlavy jako nůž.

Znenadání se obrátil, opustil dům, odjel nazpět do Toleda.

Zavolal si na hrad Jehudu. „Tyjsi tedy porušil přísahu,“ řekl prostě. Jehuda odpověděl: „Neporušil, pane králi. Nebylo pro mne snadné dodržet zlou přísahu, ale dodržel jsem ji. Neučinil jsem ze svého vnuka žida, Bůh mi odpusť můj zločin.“

Alfonso vybuchl: „Ukradl jsi mi syna, pse! Držíš ho jako rukojmí. Chceš mě donutit, abych se vzdal válečného tažení, abych ušetřil tvé moslimy. Pse! Zrádče! Dám tě oběsit!“

Jehuda odvětil tiše: „Nikdo nedrží tvého syna jako rukojmí, pane králi. Dítě je v bezpečí před válkou, před křesťany i před moslimy, to je vše. Zde v Toledu by bylo dítě ohroženo, až zde Tvoje Veličenstvo nebude. Uvaž to v klidu, pane králi, a dojdeš ke stejnému názoru. Nyní je chlapec ve spolehlivých rukou. Raquel neví, kde je. Je to pro ni zlé. Ani já to přesně nevím, a i pro mne je to zlé.“ Se starou jistotou a poníženou troufalostí dodal: „Chápu, že máš chuť dát mě oběsit. Ale tím bys umlčel ústa, která ti jednou budou moci povědět, jak je to s tvým synem.“ A s pokornou důvěrností uzavřel: „Až bude po válce a nebude nebezpečí, přivedu dítě nazpět. O tom buď ubezpečen, králi. Nikdy jsem svého vnuka nespatřil; rád bych ho uviděl, než zavřu oči. Také Raquel by těžce nesla, kdyby dítě ztratila.“

Alfonsovi se sevřelo hrdlo, když si uvědomil svou bezmocnost. Byl s tím židem nerozlučně spojen. Žid si ho k sobě připoutal.

Beze slova, s hněvivým, velitelským posunkem ho vykázal z místnosti.

Když se pak uklidnil, řekl si, že Jehuda mu syna neukradl z pouhé zloby. Raquel nelhala; zřejmě opravdu nevěděla, kde je dítě ukryto, a dojista je nesvěřila Jehudovi s lehkým srdcem.

Nešel mu z mysli obraz mlčenlivě výmluvné Raquel, jejího hněvného, zarmouceného, žalujícího, milujícího posunku. S dětinskou zlostí se jej pokoušel zahnat. Připomínal si Raquelina gesta a její řeči, které kdy v minulosti probudily jeho nelibost, po řadě, se zlomyslnou úplností. Jak byla znepokojena, když ji vyzvedl k sobě na koně a tryskem s ní ujížděl. Ani pro jeho psy a sokoly neměla nikdy porozumění. „Kdo nemá rád zvířata a koho

nemají zvířata ráda, je prokletý,“ říká se právem. Nedovedla nikdy zrakem ani srdcem ocenit jeho rytířské ctnosti, jeho královské vlastnosti, byly jí spíše proti mysli. Raquel nenávidí válku. Náleží k těm slabým, ke zbabělcům, kteří statečným na jejich Bohem určené cestě jen překážejí. Je celou svou podstatou vilaine, židovka ve všem všudy. Odepřela svému synovi křest, milost, spásu duše.

Zabořil se do práce. Dělal přehlídky vojáků, jednal s barony, s veliteli. Jedl a pil s arcibiskupem, s Bertranem.

Přišel večer, noc. Zatoužil po Raquel. Ne po jejím objetí, to ne: toužil promluvit si s ní. Chtěl jí povědět přímo do její čisté, nevinné, prolhané tváře, co si o ní myslí, jaká je. Ale setrval v dětinském vzdoru a zůstal na hradě, i když ho to k ní vábilo a táhlo.

Tak minul i další den.

Ale když se naklonila druhá noc, odjel do Galiany. Odevzdal koně čeledínům, nedal se ohlásit, prošel zahradou. Pochvaloval si, že dal zasypat nádrže rabbiho Chanana. S uspokojením zjistil, že v mezuze chybí sklo.

Stál před Raquel. Zazářila. Nachystal si všechno zlé, co jí poví, latinsky, leccos i arabsky, aby tomu bezpečně porozuměla. Neřekl nic, byl rozmrzelý, jednoslabičný.

Potom na lůžku se jí zmocnil se zuřivou rozkoší. Zášť, láska, chtíč se v něm spojily. Chtěl, aby to pocítila. A ona to skutečně cítila a jemu to způsobilo radost.

Do Toleda přišli moslimští vyslanci, aby odevzdali kastilskému králi kalifovo poselství. Proslýchalo se, že vyslanci mají králi připomenout jeho úmluvu se Sevillou. V Burgosu se tedy správně předpokládalo, že kalif

nepůjde do války, jestliže don Alfonso zjevně neporuší příměří se Sevillou.

Don Manrique de Lara a téměř všichni ostatní královi rádci měli upřímnou radost, že se Kastilie a Aragonie nebudou musit měřit s celou kalifovou mocí. I kanovníku Rodriguovi byl příchod delegátů paprskem světla do jeho zkormoucenosti. Bude-li se don Alfonso krotit a bude-li s vyslanci jednat s náležitým taktem, omezí se válka na bitky a šarvátky s emíry córdobským a sevillským, celý poloostrov se nebude topit v krvi a bídě.

Králi však nebyl příchod vyslanců nikterak vítán. Byl netrpělivý a podrážděný. Chtěl už mít Toledo i mír za sebou. Chtěl mít za sebou i Galianu. Chtěl konečně, konečně! začít svou válku. A teď si ti obřezanci přijdou a začnou nanovo žvanit a vyjednávat. Ale udělal už v Burgosu dosti ústupků, nebyl ochoten dávat ještě i takovému Jakubu Almansúrovi pokořující ujištění. Měl v úmyslu vyslance drsně odbýt nebo je vůbec nepřijmout.

Arcibiskup a Bertran ho posilovali v jeho vzdoru. Zato don Manrique uvážil zatím s kanovníkem všechny příznivé vyhlídky, které příchod poselstva skýtal; Manrique králi naléhavě připomněl, že blaho říše a celého křesťanstva si žádá, aby přistoupil na kalifovu hru a aby na jeho varování odpověděl vážnými přísliby. Kdyby se zdráhal, kdyby se k poselství Jakuba Almansúra postavil vyzývavě a urážlivě, místo aby ho upokojil, vpadl by Almansúr s vojsky celého západního islámu do Andalusie, celý válečný plán by byl nadobro v troskách a Alfonso by porušil dohodu, kterou v Burgosu slavnostně odpřisáhl. Alfonso odpovídal zatvrzele, dlouho se zdráhal a teprve na ustavičné domluvy dona Manriqua mrzutě určil hodinu k přijetí poselstva.

Moslimské pány, kteří byli skvostně oblečeni, vedl princ Abul-Asbag, kalifův příbuzný. Alfonso je přijal, obklopen svými rádci a grandy, ve velkém audienčním sále, vyzdobeném goblény a standartami.

S nejrozmanitějšími ceremoniemi byly prosloveny z obou stran obvyklé obsáhlé úvodní projevy. Alfonso, sedící s knížecí nedbalostí na vyvýšeném křesle, naslouchal tomu slavnostně formálnímu tlachání. Viděl zachmuřenou tvář arcibiskupovu, výsměšnou Bertranovu, starostlivý obličej dona Rodrigua. A vždy znovu hledal jeho zrak žida, který se skromně držel v zadních řadách. Tento Jehuda je vinen, že on, Alfonso, kdysi první rytíř křesťanstva, dnes žalostně zaostává za anglickým Richardem. Jím hrozily moslimské ženy svým dětem, nazývajíce ho Melek Rik; jemu, Alfonsovi, patrně vlivem nějakých Jehudových piklů, posílají moslimové svého vyslance, aby ho varoval. Jeho rádci ho tím svým ubožáckým mudrováním přemluvili, aby se snížil a vyslechl tyto obřezance. Ale jen ať si jím nejsou příliš jisti, ani žid, ani jeho staří opatrní pánové. Neumlčí jeho vnitřní hlas. Poslechne jen jej.

Princ Abul-Asbag, vůdce poselstva, vystoupil, hluboce se uklonil, začal se svým poselstvím. Princ byl pěstěný starší pán, vyslanecký modrý plášť mu pěkně slušel, arabská slova vycházela klidně a zvučně z jeho úst.

Vládce západních věřících, pravil, doslechl se s obavami o rozsáhlém zbrojení pana kastilského krále. Kalif předpokládá, že toto zbrojení nesměřuje proti sevillskému emírovi, jeho vazalovi, který je přece chráněn příměřím. Bohužel však se v poslední době v křesťanských zemích rozšířilo zločinné, pošetilé učení, že

pro křesťany není závazná taková smlouva, která je v rozporu se zájmy křesťanských knížat. Křesťanští panovníci Východu také podle tohoto učení troufale jednali, a tak byl sultán Saladin donucen vyhlásit Svatou válku. Alláh dal vládci východních věřících slavně za pravdu a navrátil do jeho rukou město Jeruzalém, zato křesťanská knížata musila za porušení přísahy pykat ztrátou svých zemí i životů.

Don Alfonso, sedící tu nedbale a přesto velmi královsky, naslouchal vážné, ostré řeči. Jeho hubená, jakoby ze dřeva vyřezaná tvář zůstala tak klidná, že bylo možno být na pochybách, zda vůbec arabským slovům rozumí. Jen nepatrně snad sebou občas trhly uprostřed rusého, krátkého plnovousu vyholené, dlouhé tenké rty a hluboké vrásky na čele se ještě více prohloubily. Jasné oči přelétaly z mluvícího vyslance na shromáždění a stále znovu vyhledávaly dona Rodrigua, a stále znovu Jehudu.

‚Jen si povídej, obřezanče,' myslil si, ‚jen si žvaň. Štěkej, pse, jen si štěkej, vím, že nekoušete, ty a tvůj pán, vy si zůstanete ve své bezpečné Africe, za mořem. Jsem trpělivý, umínil jsem si to, nenechám se vydráždit, nedám ti na tvou nafoukanou hubu políček, jak by sis zasloužil. Ale potom, až se vrátíš domů, pak přepadneme Córdobu a Sevillu, pak si štěkejte, kosti budou moje.'

Vyslanec mluvil dál. Vládce západních věřících, prohlásil, připomíná kastilskému panu králi, který je znám jako uvážlivý muž, jen tolik, že on, kalif, dovede odpustit mnoho, ale porušení úmluvy nikdy. Pan kastilský král nemá nikterak dobré vzpomínky na to, když měl co činit jen se sevillským vojskem; ale kdyby napadl Sevillu podruhé, postavila by se proti němu celá

kalifova moc. Kdyby Kastilie roznítila oheň, musila by pak vyplakat mnoho slz, aby uhasila jeho plameny.

Don Alfonso, který nyní naslouchal stejně pozorně jako předtím, si dobře všímal všeho, co se v sále děje; viděl velice dobře, jak ti dva, Rodrigue, jakož i Jehuda, hledí na něho se stále většími obavami, jak ho takřka zapřísahají. Ba všiml si dokonce znaku Jehudova úřadu, destičky se třemi věžemi na jeho prsou; byl udiven, že rozumí každému slovu vybrané arabštiny toho obřezance, a současně myslil na zlaté mince, které dal žid razit jemu, Alfonsovi, pro radost a které donesly jeho podobu hluboko do kalifovy říše. Od prvního setkání byl se židem spoután, a to přinášelo někdy radost, jindy bolest. Ale nyní měl tohoto spojení po krk, zadíralo se mu, bylo nutno s ním skoncovat. Viděl Jehudovy oči, naléhavé, napomínající oči, připomínaly mu oči Raqueliny. ‚To ti nepomůže,' myslil si, ‚už mě nebudeš dále vodit na provázku. Nenechám se od tvého prince Abul-Asbaga tupit. Přetrhnu ten provaz.'

Když princ domluvil, nastalo hrobové ticho. Do ticha zazněl jasný hlas Bertrana de Born. „Mluvil drze, ten člověk?" otázal se latinsky.

Kastilský sekretář uctivě přistoupil k trůnu, aby začal projev překládat. Ale Alfonso jej pokynem poslal nazpět a řekl:

„Není třeba, abys překládal. Rozuměl jsem každému slovu a odpovím tomu pánovi tak, aby i on každému slovu rozuměl." A odpověděl pomalou arabštinou – se sveřepým zalíbením si představoval, jak se don Rodrigue bude divit, že se jeho arabština v Galianě tak zlepšila: „Pověz svému pánovi, kalifovi, toto: Podle dobrozdání mých znalců není již má úmluva se Sevillou v platnosti, a

to od té chvíle, co sultán zhanobil hrob našeho Vykupitele a donutil Svatého otce, aby vyhlásil Svatou válku. Přesto jsem příměří zachovával. Nyní však drzá slova tvého pána rozehřála a odplavila pečetní vosk úmluvy.“

Vstal. Stál mladistvě, směle, opravdu královsky: „Vyřiď kalifovi,“ řekl svým jasným, bezstarostným hlasem, „jen ať si přijde do Andalusie na svých lodích a se svými vojáky. Na tomto poloostrově nebude mít proti sobě divoké hordy jako proti vzbouřencům na svých východních hranicích. Mužové, kteří budou stát proti němu zde, jsou vycvičení bojovníci všemohoucího Boha. Deus vult!“ zvolal a arcibiskup a ostatní to ryčně opakovali po něm.

Nyní šlehal z Alfonsových jasných šedých očí onen bouřlivý blesk, kterého se mnozí báli a který doña Leonor tak milovala. „A teď se klid odtud,“ zahřměl na prince Abul-Asbaga. „Právo vyslance tě chrání ještě dva dny. Jestliže do té doby nebudeš za hranicemi, běda tobě! Buď rád, že ti nedám vyrvat jazyk, který říkal tak opovážlivá slova!“

Vyslanec zbledl, ale rychle se vzpamatoval. Požádal hrdými slovy, aby mu pan král ráčil odevzdat své rozhodnutí písemně. Jinak by se mohl vládce věřících domnívat, že Alláh pomátl jeho poslu rozum. Alfonso řekl s mladistvým smíchem: „To ti mohu udělat k vůli.“

Když se pak shromáždění rozcházelo, zadržel Jehudu a nařídil mu: „Ty napíšeš list, a to svou nejlepší arabštinou. A ne abys něco přikrašloval. Přišel bych na to. Snad sis všiml, že moje arabština je teď opravdu dobrá. A svou pečeť připojíš k mé.“

Don Rodrigue ležel na svém tvrdém lůžku tak zemdlený, jako kdyby mu byl jeho žal vysál z kostí všechnu sílu. On sám je vinen, že Alfonso jako nezvedené dítě rozbořil vše, co bylo v Burgosu s takovým úsilím vystavěno. Jestliže teď kalif vpadne s ohromnou vojenskou mocí do Hispárůe, bude to jeho, Rodriguova vina. Neměl přenechat jen samotnému

Manriquovi, aby krále varoval, měl zavčas sebrat všechny síly a promluvit sám.

Co mu v tom bránilo, nebylo nic jiného než slabost a liknavost. Od té doby, co začala ta milostná historie s Raquel,vyčítal mu arcibiskup znovu a znovu, že se mu nedostává onoho zuřivého rozhořčení, oné saeva indignatio, která tak často zaznívá ze slov proroků a církevních Otců. Don Martin ho káral právem. Rodriguovo srdce se nechalo zviklat rytířským, mladistvým, královským půvabem Alfonsovým; měl pochopení tam, kde chápat a odpouštět nesměl. Dokonce v posledních týdnech uvalil na sebe ještě větší vinu. V skrytu duše vítal, že král začal znovu svůj hříšný život v Galianě; doufal, že se tím navzdory všemu začátek války pozdrží.

S horoucí zaníceností se snažil spasit se v onom vytržení, které bývalo dříve jeho útočištěm. Postil se a kál. Zapověděl si návštěvy v Castillu Ibn Ezra, odřekl si rozhovory s moudrým přítelem Musou. Ale nedostalo se mu odpuštění. Milost mu zůstala odepřena. Zapadly dveře do jeho posledního útočiště.

A nyní ze slabosti dopustil, že se země řítí do nesmyslné války. Neboť jen z liknavosti opominul povinnost napomenout krále, aby dal kalifovi uvážlivou odpověď. Při rozmluvě s ním by byl musil ovšem hovořit

i o dále trvajícím' Alfonsově milostném poměru s Raquel, a on byl příliš zbabělý, než aby se do něho pustil.

Nikdy v životě nerozdírala kanovníkovu duši tak bolestná vina. V jeho mysli se ozývala Abaelardova slova: „Byly to dny, kdy jsem poznal, co znamená trpět, co znamená stydět se, co znamená zoufat.“

Vstal, měl údy jako zpřelámané. Pokoušel se myslit na něco jiného. Přinesl si svou kroniku a chtěl pokračovat v práci na ní. Byla to veliká hromada popsaných pergamenů. Přečetl jeden list, druhý. Ach, co zde s láskyplnou horlivostí sepsal, to vše je liché a prázdné; nelze najít smysl v událostech, které s takovým úsilím vylíčil. Jak dokonale pochybený je jeho popis Alfonsa! Jaká troufalost, jestliže člověk, který nedovede správně odhadnout ani to nejbližší, chce odhalit řízení boží ve významných událostech!

Vyhledal knihu, kterou mu právě poslali z Francie a která tam vzbudila velkou pozornost. Jmenovala se L'Arbre des Batailles, Strom bitev, autorem byl Honoré Bonet, převor sellonetského kláštera, a pojednávala o smyslu války a jejích právech a zvyklostech.

Rodrigue četl. Ach, tento sellonetský převor byl hodný člověk, dobře to myslel, byl pevný ve víře. Podle Písma svatého vykládal a bezpečně určoval, zda se smí bojovat o svátcích, v kterých případech lze nepřítele zabít, kdy je nutno se spokojit tím, že ho vezmeme do zajetí, nebo jak vysoké má být výkupné, které může požadovat křesťan od druhého dobrého křesťana.

Převor Bonet se nezastavil před žádným problémem. Statečně se potýkal i s nejobtížnějšími otázkami a řešil je prostě, jednoduše a střízlivě.

Byla zde například jeho odpověď na otázky těch, kteří byli na pochybách, zda válka není podle zákona božího zásadně zapovězena. „Mnozí prostí lidé,“ dovozoval sellonetský převor, „pokládají válku za hodnou zavržení, protože se v ní nezbytně činí mnoho zla, a Bůh zakázal činit zlo. Pravím vám, že je to nesmysl. Válka není zlo, je dobrá a správná; neboť válka se toliko snaží učinit z bezpráví právo a nepokoj obrátit v pokoj právě tak, jak to přikazuje Písmo. A jestliže se ve válce děje mnoho zla, neplyne to z podstaty války, nýbrž z jejího nesprávného vedení jednotlivcem, jako když se například voják zmocní ženy a spáchá na ní násilí nebo když vypálí chrám. Toto netkví nutně v podstatě války, nýbrž jen v jejím nesprávném vedení jednotlivci. Podobně je tomu například se spravedlností, jejíž podstatou je, že soudce má rozhodovat rozumně, v duchu své osvícenosti. Ale pakli soudce rozhodne nesprávně, smíme snad proto říci: spravedlnost je ve své podstatě zlem? To zajisté nikoli. Zlo nevyplývá z podstaty spravedlnosti, nýbrž z nesprávného uplatňování a ze špatné interpretace a ze špatného soudce.“

Kanovník si vzdychl. Převor Bonet si to zjednodušil. Učený Rodrigue věděl, že ne všichni se vždy vyrovnali tak snadno s tímto problémem. Například sekta montanistů z dob prvních křesťanů prohlašovala vojenskou službu za neslučitelnou s křesťanstvím. Kanovník si otevřel montanistů Tertulliana: „Křesťan se nesmí stát vojákem,“ pravilo se zde, „a jestliže se voják stane křesťanem, učiní nejlépe, když opustí službu.“ Bylo mnoho takových příkladů. Mladý Maximilianus, když se měl dát zapsat do seznamu zverbovaných, řekl prokonzulovi: „Nemohu sloužit, nemohu činit zlo, jsem

křesťan.“ Statečný, v mnoha bitvách osvědčený voják Typasius odepřel po svém obrácení dále sloužit. Řekl svému centurionovi: „Jsem křesťan, nemohu dále bojovat pod tvým velením.“ A zde v Hispárů i centurio Marcellus odhodil před tváří celé legie meč a prohlásil: „Nebudu dále sloužit císaři. Ode dneška sloužím Ježíši Kristu, králi věčnosti.“ A církev prohlásila Maximiliana a Marcella za svaté.

Později ovšem, za císaře Konstantina, koncil v Arles exkomunikoval ty, kteří se zdráhali vykonávat vojenskou službu.

Subtilní, přitažlivý, nebezpečný Abaelard sestavil ve svém „Ano a ne“, co uvádí Písmo pro válku a co proti ní, přenechávaje čtenáři, aby si vyvodil závěry. Ale kdo je tak moudrý, aby se v tom vyznal? Jak to zařídit, abychom byli poslušní toho, čemu učí kázání na hoře, jak dosáhnout, abychom neodpírali zlému – a abychom přitom vedli válku? Jak má člověk milovat nepřítele – a zabíjet jej? Jak se srovnává výzva ke křižáckému tažení s učením Spasitelovým „Kdo mečem zachází, nechť mečem zajde“?

Myšlenky se v Rodriguovi zamlžily, stránky knihy, které četl, se zvětšovaly a rostly, písmena se pomíchala. Proměnila se v tvář dona Alfonsa. „Vultu vivax“, v tom měl pravdu. Viděl na vlastní oči, jak hned na počátku řeči moslimského prince vzplanul za Alfonsovou vladařskou maskou divoký oheň, jak jiskry bily do té masky, jak vyrazil plamen, jak nakonec celá tvář z touhy urazit, udeřit, ničit dostala divoký, násilnický výraz. I při pouhé vzpomínce na tuto tvář se kanovníka zmocňoval děs.

Z tohoto děsu však pro něho vyplývala i omluva. V rozhodujících chvílích vždycky propukala násilnická

povaha tohoto muže. Nikdo s ní nic nepořídil. Bůh uložil Rodriguovi nesplnitelný úkol, když mu přikázal, aby nad tímto králem bděl.

Ale takovýmito sofismaty si nesmí zastírat svou vinu a slabost. Nesmí si říkat ani nyní, že už je všechno ztraceno. Jeho úkolem je Alfonsa napomenout a musí přenechat Bohu, zda je mu souzen úspěch čili nic. Musí Alfonsa vyhledat, ještě dnes, okamžitě; neboť po tak vyzývavém vystoupení proti kalifovi vytáhne nyní král neprodleně na jih.

Odebral se na hrad.

Zastihl Alfonsa v dobrém rozmaru, sdílného. Od té chvíle, co tak královsky poslal moslimského prince domů, bylo mu lehko a dobře. Uposlechl svého vnitřního hlasu, čekání bylo u konce, jeho válka nadešla; naplňovala ho panovnicky jará sebedůvěra.

Trochu ho ovšem rušily ustarané tváře jeho rádců; připomínaly mu obličeje jeho vychovatelů, když nesouhlasili s něčím, co královský chlapec Alfonso udělal, a netroufali si ho pokárat. A jeho přítel Rodrigue, který právě přišel, nebyl zřejmě také srozuměn s odpovědí, kterou dal kalifovi.

Ale snad je dobře, že Rodrigue přišel právě teď. Rozmluvě se nelze vyhnout; i o tom, co se stalo v Galianě, měl si Alfonso s otcovským přítelem už dávno promluvit a není vhodnější chvíle všecko mu vysvětlit a ospravedlnit se než právě-tato, kdy se jeho mysl tak šťastně uvolnila.

A tak rychle rozhodnut, bez dlouhých úvodů a bez přikrašlování vyprávěl, co se přihodilo mezi ním, Raquel a jejím otcem, že totiž žid dal dítě unést dříve, než je mohl pokřtít. „Obtížil jsem se vinou, příteli a otče,“ řekl,

„ale upřímně se ti doznávám, že mě příliš netíží. Zítra odjedu do křižácké války a nebude dlouho trvat, vrátím se nazpět očištěn a zbaven hříchu. A pak nejen pokřtím synka, přivedu i Raquel na cestu milosti. Budu po vítězství silný, vím to.“

Rodrigue se obával, že dítě je dosud v Galianě, v každodenní blízkosti otce, který mu natrvalo odpírá milost křtu, a oddechl si, že tomu tak není. Kromě toho si král zřejmě nebyl vědom velikosti své viny a Rodrigue si vzpomněl na Abaelardův hluboký a nebezpečný výrok: Non est peccatum nisi contra conscientiam. Hřeší jen ten, kdo si je hříchu vědom. Opět se proti své vůli vcítil do králova smýšlení a porozuměl mu.

Ale i když Alfonsovo sdělení zmírnilo kanovníkovy obavy nad pohoršením v Galianě, pohněvala ho tím silněji lehkomyslnost, s jakou Alfonso mluvil o blížící se válce. Král, kterého obdařil Bůh tak jasným rozumem, počíná si zaslepeně, tváří se, jako by si byl jist rychlým, bezpečným vítězstvím, nechce si uvědomit, do jakého strašlivého nebezpečí přivedl zemi. S neobvyklou tvrdostí a přísností se kanovník do něho pustil: „Klameš se, králi Alfonso. Tato válka nesmyje žádný hřích. Není to svatá válka. Poskvrnil jsi ji od počátku zločinnou prchlivostí a zpupností.“

Alfonso viděl knězovo slabé tělo, jeho bílé, drobné ruce, které nikdy netasily meč, které nikdy nenapínaly luk. A tak zaštítěn svým panovnickým sebevědomím byl spíše udiven než pohněván Rodriguovým vzrušením. „Otázky války a rytířství nejsou tvou věcí, otče,“ odpověděl přívětivě a jal se ho poučovat s roztomilou převahou: „Nemohl jsem přece tomu obřezanci dovolit,

aby mě ponížil na mém vlastním hradě. Byl to můj vnitřní hlas, který mi poručil, abych mu dal co proto.“

„Vnitřní hlas!“ odvětil kanovník ne zvlášť hlasitě, ale prudce; králova troufalá jistota v něm konečně probudila ono divoké rozhořčení, jehož nedostatek mu don Martin tak často vytýkal. „Vnitřní hlas! Kdykoli popustíš uzdu své zločinné zpupnosti, vždycky se odvoláváš na svůj vnitřní hlas! Otevři oči a podívej se, co jsi učinil! Kalif ti dal na srozuměnou, že se nechce plést do války. Nabídl ti ruku, a ty jsi mu na ni plivl. Přivolal jsi do země africká vojska, která jsou nespočetná jako písek v moři, z pouhé ješitnosti a zpupnosti. Přivolal jsi do země čtyři apokalyptické rytíře. Počínal sis tak, jako kdyby křižácké tažení nebylo ničím jiným než rytířskou hrou a turnajem. Porušil jsi dohodu s Aragonií, sotva byla uzavřena. Strhl jsi celou Hispárůi na okraj propasti.“ Drobný muž stál vzpřímeně, hrozebně, mírné oči hleděly na Alfonsa hněvivě a vyčítavě.

Knězovo svaté rozhorlení Alfonsa zarazilo. Ale v okamžiku měl již opět svůj bezpečný pocit jistoty. Jeho jasný pohled neuhnul před rozhorlenýma očima toho druhého. Usmál se, zasmál se hlasitým, ohavným smíchem. Řekl posměšně: „Kde zůstala tvá víra v Boha, kněze? Po staletí mají nevěřící početní převahu, a přesto nám Bůh navrací další a další části naší země. Mluvíš, jako bychom kdy byli stádem ovcí. Mám na jihu své dobré pevnosti, mám své calatravské rytíře. Mám na čtyřicet tisíc rytířů, bez Aragonie. Chceš mi zapovědět, abych se nechoval stejně statečně jako moji otcové? Mám se ukrývat za lži a úskoky a nemít důvěru ve svůj dobrý meč?“

Stál tu smělý, nezkrotný, rytířský a za jeho tváří viděl kanovník tvář Bertranovu, jak zpívá své vášnivé písně. „Nerouhej se!“ rozkřikl se na něho. „Nejsi rytíř, vyhledávající dobrodružství, jsi kastilský král. Tvoje pevnosti! Jsi tak jist, že odolají kalifovým válečným strojům? Tvých čtyřicet tisíc rytířů! Řeknu ti, že moslimské hordy jich většinu pobijí. Zpustošení, požáry a zabíjení postihne celou zemi. Všechno se zhroutí. A ty budeš viníkem. Budeš moci děkovat Bohu, ponechá-li ti tvé Toledo.“

Prorocká kněžova vášnivost Alfonsa poděsila. Mlčel. Ale Rodrigue pokračoval: „Tvůj dobrý meč! Nezapomínej, že je to Bůh, který svěřuje meč králům. Počínáš si, jako kdybys byl ty pánem nad válkou a mírem. Nezapomínej, že tato válka byla vyvolána a dovolena jen jako válka boží. V této válce nejsi ničím lepším než tvůj poslední vozataj: jsi božím sluhou.“

Alfonso ze sebe setřásl nepříjemný pocit. Odpověděl s obvyklou chladnou, lehkomyslnou povýšeností: „A nezapomínej, kněze, že Bůh mi dal v léno říši kastilskou a toledskou. Bůh je mým lenním pánem. Nejsem jeho sluha, jsem jeho vazal.“

Krále už v Toledu nic nedrželo, ustarané tváře jeho pánů a hněvivě zbožné domlouvání dona Rodrigua mu kazily radost z jeho rytířského vystoupení vůči kalifovi. Rozhodl se, že vyrazí na jih již nazítří. Jeho řádoví rytíři v pevnostech Calatravě a Alcarcosu budou mít pro něho větší pochopení.

Poslední noc před odjezdem strávil v Galianě. Byl v nejrůžovějším rozmaru, velmi shovívavý, nic Raquel nevyčítal. Chodil před ní po pokoji, naparoval se a

chvástal se svou odpovědí kalifovi. Protáhl se, rozepjal paže. „Dlouho jsem zahálel," řekl, „ale nezrezivěl jsem. Teď konečně uvidíš, kde je tvůj Alfonso. Bude to krátké, slavné válečné tažení, cítím to. Neodcházej do Toleda, milá Raquel! Zůstaň zde v Galianě, slib mi to. Nebudeš tady na mne musit čekat dlouho."

Raquel seděla polo ležíc na polštářích, podpírala si hlavu rukou a dívala se a naslouchala, jak pobíhá sem a tam a hlásá činy, které hodlá vykonat.

„Pravděpodobně," řekl teď, „požádám tě asi ještě před svým návratem, abys za mnou přijela do Sevilly. Budeš mě musit provést po svém rodném městě. A budeš si také musit z mé kořisti vybrat, co se ti bude nejlépe líbit."

Nechala klesnout ruku, která podpírala hlavu, trochu se vztyčila, zamrazilo ji z jeho řečí. S bezděčnou krutostí v ní vyvolal představu jejího rodného města, které chce dobýt a pokořit a pak ji vodit po jeho troskách.

„Moje vítězství tě také přesvědčí," zvesela pokračoval, „čí Bůh je pravý. Prosím, neodpovídej, nehádej se dnes. Je to sváteční den, patříme v tento den k sobě, musíš se radovat se mnou."

Obrátila k němu teď naplno veliké šedomodré oči; její výrazná tvář a všechny posunky vyjadřovaly podiv, nesouhlas, úžas.

Odmlčel se, cítil, co je dělí, co mezi nimi vyvstalo. Raquelino mlčení mu neurčitě připomnělo Rodriguovu obžalobu. Rázem se změnil z divokého dobyvačného vojevůdce ve velkoryse odpouštějícího. „Ale jen si nemysli," domlouval jí bujaře, „že tvůj Alfonso bude k přemoženým krutý. Moji noví poddaní budou mít ve mně laskavého pána. Nezakážu jim, aby uctívali svého Alláha

a svého Mohameda.“ Dostal další velkomyslný nápad. „A z moslimských rytířů, které zajmu, propustím jich tisíc bez výkupného – Alazar mi je vybere, udělá mu to radost. A dovolím jim bojovat se ctí na velikém turnaji, který uspořádám na oslavu vítězství.“

Raquel nemohla odolat kouzlu jeho bouřlivé radosti. Je prostě takový, bezmezně statečný, myslí jen na vítězství a ne na nebezpečí, velice mladý, skrz naskrz rytíř, bojovník, král. Milovala ho. Byla mu vděčna, že tuto poslední noc před odchodem do boje tráví s ní.

Všecko bylo jako obvykle. Ve znamenité náladě povečeřeli. On, obvykle tak střídmý, pil tentokrát trochu víc než jindy. Zpíval, ač jindy zpíval jen o samotě. Byly to válečné písně. Zpíval jí onu píseň Bertranovu: „A je mně obzvlášť milé útokem ztéci pevný hrad.“ – „Škoda, že ses nechtěla setkat s mým přítelem Bertranem,“ podotkl. „Je to dobrý rytíř, nejlepší, jakého znám.“

Po jídle se vzdálila, jak bylo odevždy jejím zvykem. Stále ještě se před ním nechtěla svlékat. Potom přišel k ní a bylo jim jako v prvních dobách, splynuli spolu, byli uspokojeni a blaženi.

Potom unaveni, šťastni si ještě spolu povídali. Řekl znovu, teď ne už velitelsky, spíše prosebně: „Po dobu mé nepřítomnosti zůstaň zde v Galianě! Choď si k otci, kdykoli se ti zachce, ale nestěhuj se k němu do Castilla! Bydli zde! Zde je tvůj domov, náš domov. Hodie et cras et in saecula saeculorum, dnes a zítra a na věky věků,“ dodal rouhavě.

Ona s úsměvem, už napolo spící, opakovala: „Zde je můj domov, náš domov, in saecula saeculorum.“ Ještě si myslila: „Až usnu, odejde. Škoda, že jsem si to tak přála. Ale zítra s ním posnídám. A pak odjede do své války. A

ještě se ke mně jednou shýbne s koně a v zákrutu cesty se po mně ještě ohlédne.' Ležela se zavřenýma očima, na nic již nemyslila, usnula.

Když usnula, zůstal Alfonso ještě chvíli ležet. Potom vstal, protáhl se, zívl. Přehodil přes sebe župan. Pohlédl na ženu, která tu ležela se zavřenýma očima, kolem úst jí pohrával drobný úsměv. Prohlížel si ji jako cizí předmět, jako strom nebo jako zvíře. S údivem zavrtěl hlavou. Což ještě před chvílí, před několika minutami z ní nevyzařovalo štěstí, jaké mu nikdy žádná žena nedokázala poskytnout? A nyní měl nepříjemný pocit, jakési rozpaky, že je s ní společně v jedné místnosti a že se tu vtírá k nahé, spící ženě. V duchu byl již v Calatravě u svých rytířů.

Než šli spat, usmyslil si, že časně ráno odjede do Toleda, oblékne si brnění, to opravdové, které bude mít na sobě v boji, vrátí se do Galiany a rozloučí se s Raquel, oblečen v toto brnění a opásán svým dobrým mečem fulmen Dei. Rozmyslil si to.

Raquel ráno čekala, až se s ní přijde rozloučit. Byla Šťastna, plná důvěry, že všecko dobře skončí.

Představovala si, jak bude to ráno vypadat. Snídat s ní bude v domácím úboru. Pak si obleče brnění. A on pak odjede a ona bude prožívat velikou, blaženou, srdceryvnou chvíli, o které vyprávějí písně: odcházející milenec se k ní sehne s koně, políbí ji, zamávají.

Čekala nejprve šťastna, potom s lehkou úzkostí, pak stále úzkostlivěji.

Nakonec se po donu Alfonsovi zeptala. „Král náš pán odjel již před několika hodinami," odpověděl zahradník Belardo.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Kalif Jakub Almansúr nebyl už mlád, postonával, rád by byl prožil svá poslední léta v míru a pokládal za svou povinnost připomenout kastilskému králi jeho smlouvu. Ale jsa dobře zpraven o králově povaze měl už předem malou naději, že jeho poselství bude mít úspěch. Tak hloupě troufalé odpovědi se však nenadál. Drzost toho neobřezance pochopil hluboce věřící muž jako Alláhovo napomenutí, aby před koncem svého života ještě jednou tasil meč k potrestání nevěřících a k dalšímu rozšíření islámu.

Dal nejprve Alfonsův list opsat a zveřejnil jej v desítkách tisíců kopií po celé své rozlehlé říši. Aby věděli Mohani, Arabové, Kabylové a všechny národnosti, které mu byly poddány, jak drze potupil křesťanský král vládce věřících. Na tržištích předčítali veřejní vyvolávací list a dodatkem k němu slova koránu: „Takto praví Alláh, Všemohoucí: Obrátím se proti nim a učiním z nich prach a spuštění skrze vojska, jaká dosud nikdy nebyla viděna. Srazím je do nejhlubší propasti a zničím je."

Po celém západním islámu se rozhořel náboženský fanatismus. Dokonce i odbojné kmeny v Tripolsku zanechaly svých bojů proti kalifovi, aby mu byly nápomocny ve Svaté válce.

Když byla kalifova pomoc zajištěna, propuklo v moslimské Andalusii nadšení. Kalif nadto svěřil vrchní velení nade vším vojskem Andalusanu, osvědčenému generálovi Abdulláhu ben Senanidovi.

V devatenáctém týdnu roku 591 po Prorokově útěku odjel Jakub Almansúr ze své rezidence do Fezu a odebral se k vojsku, které shromáždil na jižním pobřeží mořské úžiny. V jeho doprovodu byl korunní princ Cid Mohamed a další dva jeho synové, jeho velkovezír a čtyři z jeho tajných radů, dále oba jeho osobní lékaři a jeho kronikář Ibn Jachja.

Dvacátého dne měsíce radžab vydal kalif rozkaz k přeplutí. Jako první se přeplavili přes úžinu Arabové, za nimi Sebetové, Masamudové, Gomarové, Kabylové a po nich lukostřelci, Mohadové; poslední byly kalifovy tělesné pluky. S Alláhovou pomocí se přeprava přes moře uskutečnila během tří dnů a obrovská armáda se utábořila na rozsáhlém území v krajině Alchadra, od Cádizu až po Tarifu.

Jakmile stanul kalif na půdě Andalusie, uspořádal velikou podívanou. Od nepamětných dob čnělo před Cádizem, na západ od úžiny, z vody obrovité sloupoví. Na jeho vrcholu byla ohromná zlatá socha, která zářila nad mořem do okruhu mnoha mil; byla to postava muže, který měl pravici napřaženou směrem k mořské úžině a v ruce držel klíč. Římané a Gótové nazývali tuto stavbu „sloupy Herkulovými“, moslimové říkali soše „Cádizská modla“; po celá tisíciletí se všichni té hrozivé, lesklé bytosti báli a šetřili ji. Nyní dal kalif rozkaz, aby byla zničena. Bázlivě, se zatajeným dechem přihlížely desetitisíce vojáků, když byly zasazeny první údery. Zlatý, hrozivý zjev se nebránil, zřítil se a oni s nesmírným triumfem volali: Alláh je veliký a Mohamed je jeho prorok.

Kalif pak vtáhl do Sevilly. Aby vzdal poctu městu, které nevěřící král navzdory příměří tak ničemně

ohrožoval, věnoval Jakub Almansúr jeho hlavní mešitě modlitební věž. Nad jiné proslulý architekt Džabir navrhl plány. Věž měla symbolicky znázorňovat vítězství islámu nad nevěřícími. Kalif ustanovil, aby všechny sochy a reliéfy z římské a gótské doby, které se tu najdou, byly vestavěny do této věže. Mělo být dále použito kromě zlatého obložení z oné cádizské modly zlata a stříbra z chrámového náčiní, které kalif získá v této válce jako kořist.

Sám Jakub Almansúr položil k minaretu základní kámen. A jako zajásaly nesčíslné tisíce při pádu Zlatého muže, tak nyní nesčíslné tisíce jásaly, když byly vykopány základy ke stavbě věže, která měla k Alláhově slávě čnít k nebesům v nevídané dosud výši a kráse.

Don Alfonso byl v Galatravě šťasten. Zde se kdekdo radoval z jeho odpovědi nestoudnému kalifovi a všichni se na válku nesmírně těšili. Vojenský ráz rytířského řádu zcela zatlačil jeho duchovní podstatu. Rytíři oslavovali Bertrana de Born jako velikého bratra a druha: „A lor, a lor, bij, udeř, braň,“ hřmělo do jejich snů.

Mezi Alfonsem a arcibiskupem bylo zase staré, nezkalené přátelství. Statečného kněze velice rmoutilo, že Alfonsovi nesměl povědět svůj skutečný, křesťanský, rytířský názor o jeho milkování s židovkou. Nyní mu řekl se starou upřímností: „Tvůj anglický tchán umřel opravdu zrovna včas. Chci ti říci jen tolik, milý synu a příteli: Nebyl bych déle přihlížel těm neplechám v Galianě. I kdybych byl měl zemřít zármutkem, byl bych musil od Svatého otce požadovat, aby tě exkomunikoval. Již jsem se chystal napsat dopis. Teď už je všecko za námi jako pohanská minulost našich předků. Je očividné, jak ti teď válka vyhání z hrudi poslední vrtochy.“ Ryčně

se zasmál; Alfonso se k němu přidal hlasitým, mladistvým, srdečným smíchem.

Špehové podali zprávu o velikosti moslimského vojska. Čítalo podle nich pětkrát sto tisíc mužů. Hodně se také šuškalo o strašných nových zbraních, které prý kalif má, o obrovitých útočných věžích, o dělech, která prý dokáží daleko vrhat mohutné balvany, o ničivém řeckém ohni. Rytíři nepozbývali důvěry. Spoléhali na své nedobytné pevnosti, na svého Santiaga, na svého krále.

Alfonso dostal smělý nápad. Všichni pokládali za samozřejmé, že se vzhledem k převaze moslimů omezí na obranu. Ale bylo to opravdu nutné? Proč nenabídnout nepříteli bitvu na otevřeném bojišti? Takové počínání vypadalo nesmyslně, ale právě proto mohlo mít úspěch. A není zde na jih od Alarcosu ono území, jehož výhody i záludnosti zná on lépe než kdokoli jiný, „planina Arroyos“? Proč by nemohl vyhrát druhou bitvu u Alarcosu?

Promluvil o svém úmyslu s Bertranem a arcibiskupem. Don Martin, kterému jinak nikdy nechyběla rychlá odpověď, hleděl na něho s otevřenými ústy. Potom byl nadšen. „Staří Izraelité,“ řekl, „byli malou hrstkou ve srovnání s nespočetnou chátrou Kananejců, Midianitů a Filištínů, a přesto je přemohli a vyhladili je. To jim dojista Pán ukázal bojiště tak příhodná, jako je tvá ‚planina Arroyos‘ „. A Bertran pravil zvesela a odborničky: „Tato bitva tě bude stát hodně mrtvých, pane králi – ale nevěřící ještě víc.“

Mladší pánové, když jim Alfonso pověděl o svém plánu, byli zprvu udiveni, ba zaraženi, a pak nadšeni. Starším velitelům zatím Alfonso o svém záměru nic neřekl.

Doña Leonor zůstala v Burgosu déle, než zamýšlela. Bylo odtamtud možno snadněji připomínat grandům severní Kastilie a aragonským rádcům, aby Alfonsovi poslali brzy potřebné vojenské posily. Toužila, aby se už pustil do války. Od chvíle, co poznala, jak hluboko se do něho zažrala ta jeho chlípná vášeň k židovce, nikdy ani na okamžik její podezření zcela neusnulo. Z té ďábelské nemoci se Alfonso plně uzdraví jen válkou.

Potom dostala zprávu – on sám jí to s radostí oznámil –, jak směle poslal drzého moslimského prince nazpět ke kalifovi. První, co pocítila, byla nezkrotná radost: nyní dojde k válce. Hned poté si uvědomila všechno nebezpečí, které z Alfonsovy smělosti nutně hrozilo. ‚Porážka,' myslila si, ‚teď dojde k porážce. Ne snad k úplné porážce, ale porážka to bude.' Kromě hněvu a starosti pocítila i chmurné zadostučinění. Pevně jí utkvělo v paměti, co jí pověděla matka o blahodárných důsledcích porážky. Porážka znásobuje sílu, podněcuje energii, porážka otvírá deset nových možností; pomyšlení na porážku ji podivně vzrušovalo.

Okamžitě odcestovala do Toleda. „Jeď do Toleda," nařídila jí matka. Zločinná nepředloženost, s jakou Alfonso urazil moslimského vyslance, jen zvýšila její lásku. A do její horoucí touhy po Alfonsovi se mísil ustavičně onen tichý, temný jásot: Teď dojde k porážce. Teď je s tou druhou konec. Actum est de ea, je s ní amen.

Protože už krále v Toledu nezastihla, našla si záminku a odcestovala za ním na jih. Don Pedro, který podle plánu vpadl na valencijské území a nechtěl se zříci postupu proti hlavnímu městu Valencii, zdráhal se poslat Alfonsovi vojenské posily před smluvně stanovenou

lhůtou. Ona však na něm vymohla závazný příslib, že nejpozději do šesti týdnů pošle deset tisíc mužů a osm set mužů již nyní, aby prokázal dobrou vůli. Odjela sama do Calatravy, aby Alfonsovi sdělila tuto dobrou zprávu.

Vyšel jí v ústrety, aby ji přivítal. Neskrývala svou radost, když ho uviděla. Zde mezi svými rytíři v drsném ovzduší pevnosti Calatravy byl to naprosto takový Alfonso, jakého si ho přála mít.

Rozzářena mu sdělila, jak přiměla vzpouzejícího se dona Pedra, aby odeslal posily již během několika týdnů. Alfonso jí srdečně poděkoval. Zamlčel jí, že její zpráva mu není nikterak vítána. Utvrdil se ve svém úmyslu střetnout se s kalifem v otevřené bitvě. Až teď vejde ve známost, že aragonské posily je možno očekávat již tak záhy, budou se jeho rádci a důstojníci stavět proti jeho plánu ještě ostřeji.

Letitý řádový mistr Nuno Perez a don Manrique de Lara vyhledali doňu Leonor. Králův plán se přes jeho mlčenlivost roznesl a skličoval ty z jeho přátel, kteří byli obezřetní. Staří pánové vyložili doně Leonor, jak nebezpečný je to záměr a jak je důležité, aby se vyčkalo příchodu aragonských oddílů. Požádali královnu, aby donu Alfonsovi domluvila, že je nutno od takového záměru upustit.

Doňa Leonor se polekala. Vůbec se nevyznala ve strategii, nechtěla o ní ani slyšet, mlčky se s Alfonsem dohodli, že ona se bude podílet na správě státu, ale že nebude mít nic společného s vojenstvím. Ale chápala, že tentokrát jde o existenci říše. Vzpomněla si, jak tehdy Alfonso přes varování svých rádců podnikl útok na Sevillu, tušila, věděla, že to s tímto šíleně odvážným plánem myslí doopravdy. Její rozum jí říkal, že si musí s

Alfonsem promluvit. Ale právě nyní se mu nechtěla znelíbit, nechtěla na něho chodit s radami, které by ho pobouřily; kromě toho jí vnitřní hlas dráždivě našeptával: porážka.

Odpověděla ustaraným pánům roztomile a přitom velmi královsky, že se v otázkách strategie vůbec nevyzná, že o takovýchto otázkách s Alfonsem po všechna ta léta nikdy nemluvila, že se obdivuje jeho válečnickému géniu a že by se kastilské královně nikterak neslušelo, kdyby srážela královskou statečnost a zbožnou důvěru svého manžela malomyslnými pochybnostmi.

Zůstala v pevnosti dva dny a dvě noci. Uchystali jí nakvap skvělé ubytování; neboť se neslušelo, aby spala s Alfonsem v témž domě. Křižáci, jak tomu chtěl obyčej, si odpírali obcování s ženami. Ale tento mrav brali jen málokteří rytíři doopravdy. Leonor očekávala, že Alfonso u ní po večeři zůstane. Ale on jí srdečně popřál dobré noci, políbil ji na čelo a odešel. A tak se zachoval i druhý večer.

Když se vydala na zpáteční cestu, doprovázel ji dobrou hodinu.

Po rozloučení s ním odpovídala svým průvodcům jen jednoslabičně. Ačkoli byla dobrá jezdkyně, záhy si vyžádala nosítka.

Seděla v nosítkách se zavřenýma očima. Alfonso byl cele proniknut svou válkou, také si neliboval v kvapném, příležitostném pomilování. Nebylo třeba pokládat se za zhrzenou. A dojista to nebyla vzpomínka na židovku, pro kterou k ní byl tak zdrženlivý.

Předtím v Toledu hodně myslila na tu druhou, na židovku. Ta druhá tam byla velice blízko, bylo nutno na

ni myslit. Ta druhá si seděla tam dole, odvážná a hloupá, byla vydána Leonor napospas jako město a celé jeho okolí, stačí, aby Leonor jen vztáhla ruku. Na to ovšem nemyslila, měla jen tento pocit, a teď, v nosítkách, cestou do Toleda, si to už myslila. Teď v nosítkách se také mimovolně pokoušela vyvolat si tu druhou jasně v paměti, její tvář, postavu, pohyby. Představovala si, jak asi Raquel vypadá nahá. Srovnávala ji se sebou. Ona, Leonor, je zachovalá; to uznala dokonce i paní Ellinor, která soudila příkře a tvrdě. Že ta druhá vyšla z mateřského těla deset nebo dvanáct let po ní, to jistě není příčina, pro kterou dal Alfonso té druhé přednost před Leonor. Bylo to čarodějnictví, horečka, zlá choroba. A jakmile se Alfonso stane opět zcela sám sebou, po veliké bitvě, ať už mu přinese vítězství, nebo porážku, zapomene na tu druhou. Byla by hloupá, kdyby se nechala od těch starých pánů přemluvit a kdyby Alfonsa od bitvy zrazovala.

Opravdu nebyla hloupá. Byla chytrá, byla mladá, byla krásná, byla si jista svou věcí.

Přišla zpráva, že moslimské vojsko postupuje třemi proudy směrem na severovýchod. Alfonso nemohl déle čekat, musil oznámit rádcům a velitelům svůj plán.

Svolal válečnou radu. Nadšeně tento plán přednesl. Chce vyrazit proti moslimům, na planinu Arroyos. Tam mezi hlubokými koryty vyschlých horských bystřin vybojoval kdysi bitvu, která mu vynesla první velký úspěch a pevnost Alarcos. Nikdo v Hispárůi nezná tento terén tak dobře jako on. Smělými, přesvědčivými slovy vylíčil, jak donutí kalifa, aby zaujal nižší část povlovně se svažující roviny, jak zatlačí velké množství

nepřátelského vojska právě pro jeho početnost do křovitého podrostu a do lesa. Že o vítězství nepochybuje. A pak že se před nimi otevře celá jižní Andalusie, Córdoba, Sevilla, Granada, a válka bude u konce dřív, než doopravdy začne.

Mladí pánové vyslovili nadšený souhlas.

Starý don Manrique však uctivě a naléhavě pozvedl varovný hlas. Je prý víc než odvážné nabídnout otevřenou bitvu vojsku, které má tak ohromnou přesilu. Jestliže nebude dosaženo rozhodného vítězství, bude Toledo ztraceno. Zkušený válečník baron Vivar vyslovil s Manriquem souhlas. „Tvoje Veličenstvo,“ dovozoval, „učinilo s vynaložením velké námahy a dovednosti z Calatravy a Alarcosu nejsilnější pevnosti poloostrova. Pod ochranou jejich zdí můžeme v klidu vyčkat příchod našich spojenců. Moslimské vojsko bude mít právě pro svůj obrovský počet potíže se zásobováním; obléhání je oslabí. Jakmile dorazí Aragonci, nebude už naše armáda ve srovnání s kalifovou početně tak zoufale slabá. Potom, pane králi, jestliže tě Bůh k tomu pobídne, uskutečni svou otevřenou bitvu.“

Zamračené čelo dona Alfonsa se zamračilo ještě víc. Jeho rozum uznával, že Manriquovy a Vivarovy argumenty mají hlavu a patu. Ale bylo by nesnesitelné dřepět nečinně za hradbami pevnosti a vyčkávat, až mu ten mladší, ten kluk, přinese pomoc. Nedopustí, aby mu byla odňata byť i část jeho vítězství. „Není mi neznámo,“ odpověděl, „že chytrý vojevůdce se bitvě proti trojnásobné či pětinásobné přesile raději vyhne. Ale já nedovedu nečinně přihlížet, jak se nepřítel roztahuje v zemi. Mně se vaří krev. Skutečná válka není hra v šachy, je to turnaj a rozhodující není vychytralý rozum, nýbrž

silné, zbožné srdce. Skutečný vojevůdce dovede uhodnout čichem své pravé bojiště. Moje bojiště je planina Arroyos.“

Rytíři vyslovili bouřlivý souhlas.

Nyní však se jal varovat i starý maestre Nuño Perez: „Jestliže je armáda nevěřících tak obrovská, jak Špehové najisto tvrdí, nemůže jí čelit bez posil žádné kastilské vojsko. Počkej na Aragonce, pane králi!“

Alfonso měl už po krk poučování svých starých velitelů; vždyť jsou ještě bázlivější než jeho Rodrigue. „Nebudu čekat, done Nuno,“ prohlásil. „Pochopte mě přece! Nedovolím, aby můj Alarcos, který jsem přivtělil k říši, byl obklíčen nevěřícími. Vyřídím je i bez Aragonců.“

Ale don Manrique nepovolil. „Pošli alespoň kurýry k donu Pedrovi!“ žádal naléhavě. „Kdyby se tvá smlouva s Aragonii vykládala úzkoprse, mohl by ti uložit, abys vyčkal.“

„Já však nejsem úzkoprsý,“ odpověděl prudce don Alfonso, „a aragonský král také ne. Je to křesťanský rytíř. Nemusím se dlouze doprošovat jeho souhlasu!“ Klidněji pak pokračoval: „Ctím vaše obavy, ale nesmím k nim přihlížet. Ať má kalif třikrát nebo pětkrát tolik mužů, na naší straně je právo a všemohoucí Bůh. Budeme se bít na planině Arroyos.“

Když král takto rozhodl, pustili se i pochybovači věrně a horlivě do všech příprav. Tábor byl postaven na pláni, kterou si Alfonso zvolil. Stany se táhly po mírně stoupajícím úbočí hory, týl byl chráněn výšinou, jejíž svah strmě stoupal vzhůru, křídla byla zabezpečena hlubokými roklemi, zvanými arroyos, podle kterých se

tato krajina nazývala, koryty prudkých bystřin, která byla nyní vyschlá a která byla široko daleko pokryta bílými a červenými oleandry.

Moslimská armáda se zatím v dobrém pořádku přibližovala pravidelnými, krátkými denními pochody. Když byla vzdálena už jen dva denní pochody, mohl si každý vypočítat, že k rozhodující bitvě dojde 19. července, 9. ša'bánu podle moslimského kalendáře.

9. ša'bánu však byla sobota.

To působilo židovským vojákům dona Alfonsa velikou starost. Tři tisíce se jich dalo do královych služeb ne bez jistých výčitek svědomí. Věděli, že vojenská služba je donutí, aby jedli zakázaná jídla a aby o sobotách vykonávali zakázanou práci; v slavné minulosti se však židovští vojáci nechali od Reků a Římanů raději zabít, než aby v sobotu bojovali. Podle celá staletí starého rozhodnutí synhedria zprostili sice doktoři aljamy židovské dobrovolníky aktem „Muttar lach, Budiž ti odpuštěno" slavnostně povinnosti dodržovat zákony o sobotě a o jídle; tato dispens však platila pouze pro případ krajní nezbytnosti. Nastal nyní tento případ skutečně? Což musí král bojovat právě v sobotu?

Poslali k donu Alfonsovi delegaci, vedenou donem Simeonem bar Abbou, Efraimovým příbuzným. Ten králi vyložil, že kdyby jeho židovští vojáci přestoupili svaté zákazy jinak než z krajní nezbytnosti, vyvolali by tím boží hněv a přivolali by pak na sebe a na své křesťanské druhy nebezpečí a porážku. Proto že přicházejí k Jeho Veličenstvu s uctivým dotazem, zda by nemohl být vybrán pro bitvu jiný den.

Alfonso poklepal donu Simeonovi na ramena a žoviálně prohlásil: „Znám vás jako statečné vojáky a rád

bych vám vyhověl. Ale podívejte se, déle než o den bitvu odložit nemohu. Musil bych tedy bojovat v neděli. To by zase nebylo vhod vašim křesťanským druhům, a těch je o hodně víc. Zůstaňme tedy při sobotě, všichni se budeme modlit, aby váš Bůh vám hřích odpustil.“

Král, zamýšleje se nad zbožností židů, radil se s donem Martinem, co by on sám mohl udělat, aby sobě a svému vojsku zajistil milost Všemohoucího. Také arcibiskup četl onen „Strom bitev“ od převora Boneta. Tam se v den bitvy doporučoval půst s poukazem na to, že velký rytíř a král Saul pohrozil každému, kdo by v noci před bitvou jedl nebo pil, trestem smrti. Arcibiskup tedy navrhl, aby se křesťanští vojáci v den bitvy postili: král náš pán by jim ovšem mohl, aby nezeslábli, dát večer před bitvou pořádnou večeři. A don Alfonso to potom také tak udělal.

Don Martin pak rozeslal po celé zemi až do Toleda kurýry s pokynem, aby ráno v den bitvy vyzváněly zvony v Toledu a ve všech obcích mezi Alarcosem a Toledem.

Večer 18. července obhlížel král z výšiny, odkud chtěl nazítří řídit bitvu, tábor vlastní i tábor nepřátelský. Tam, kde se rovina svažovala, tábořilo kalifovo vojsko. Bez konce se řadil stan vedle stanu a Alfonso a jeho pánové věděli, že tam, kde les brání v dalším výhledu, lomí se nepřátelský tábor západním směrem a táhne se dál daleko na západ. Král se dlouho mlčky díval, stíně si rukou oči do večera, sklánějícího se nad nepřátelský tábor.

Když pánové klusali nazpět, pozdravovali je vojáci všude veselými uctivými výkřiky. Vojáci měli radost z bohaté večeře.

Pak usedli sami pánové ke stolu v králově válečném stanu. Zářil rudě a zlatě, skvěly se na něm praporky a standarty; také vnitřek byl bohatě vyzdoben koberci a závěsy, oslavujícími válku, nejušlechtilejší povolání rytíře a krále. Všichni byli v povznesené náladě, jedlo se a pilo s chutí, Bertran zpíval své nejnezkrotnější písně.

Ale záhy se rozloučili, aby brzy ulehli a tak se důkladně posilnili na zítřejší den.

Krále provázely do spánku radostné představy a myšlenky. Viděl před sebou Raquel a vykládal jí podrobnosti svého bitevního plánu. Dokazoval jí, že je možno i armádu počtem slabší rozestavit tak, aby její vítězství bylo zajištěno. Vykládal jí, jak si představuje další průběh polního tažení. Až potře kalifovu armádu, pronikne k moři. Potom uzavře mír. Pobřeží a Granadu ponechá kalifovi; ale Córdobu a Sevillu mu ten obřezanec bude muset vydat. Ze Sevilly vytvoří největší hrabství v říši, a hrabětem sevillským bude jmenovat milého malého bastarda Sancha.

Slyšel tichá zvolání stráží, obcházejících noční tábor. Jeho vnitřní hlas mu říkal: Zítra, 19. července, to bude veliký den – snažil se připomenout si rok, ale hispánský letopočet se mu popletl s letopočtem ostatního křesťanstva, nemohl si vzpomenout, který je teď rok, a zlobil se, že dal zapravdu Rodriguovi a ne svému milému příteli donu Martinovi. Ale do jeho zlosti pronikl hlas zvonů a slavnostní zpěv, to zpívali Te Deum na oslavu jeho vítězství, a on uprostřed toho vítězného zvonění usnul.

A hlahol zvonů jej probudil. Neboť ještě před východem slunce, jak poručil arcibiskup, rozezvučely se všechny zvony v zemi od Alarcosu až k Toledu.

Hned po východu slunce byla před tváří všeho vojska sloužena mše. Přemnozí přistoupili k svatému přijímání. Slavnostně byly pak ukazovány relikvie, které měly doprovázet jednotlivé oddíly do bitvy. Nejvzácnější, nejmocnější relikvii měli calatravští rytíři, cruz de los ángeles, kříž, jejž tajemným způsobem darovali Alfonsu Třetímu dva nadpozemští poutníci. Rytíři i žoldnéři u každého oddílu poklekli a políbili svaté ostatky.

Hlas modliteb k nim zaznával i z moslimského tábora. Tam se kněží a důstojníci obraceli k bojovníkům verši koránu: „Buďte stateční, ó věřící! Buďte dobré mysli! Nebojte se nikoho kromě Alláha! On vám pomůže. On dá sílu vašim nohám, aby stály pevně. On vám dá vítězství.“ A moslimští vojáci se vrhli na zem, byly jich statisíce, tváří k Mekce, i modlili se hlasitě první súru koránu, modlitbu Sedmera:

„*Ve jménu Alláha, Všemilosrdného. Sláva bud Alláhu, pánu světů, Dobroditeli Všemilosrdnému, Soudci v den soudu.*

Jen ty jediný jsi náš Bůh, jen tebe voláme o pomoc. Ukaž nám cestu pravou, cestu těch, jimž jsi milostiv,

a nikoli cestu těch, na které se hněváš a kteří bloudí.“ Bitva začala.

Calatravští rytíři měli rozkaz zaútočit první a prolomit nepřátelský střed. Bylo jich osm tisíc, postupovali v dobrém pořádku, ujížděli na vybraných koních, na dálku se lesklo jejich brnění. Mocným hlasem

pěli svou válečnou píseň, šedesátý žalm Davidův: „Kdo mne uvede do města ohrazeného? Kdo mne doprovodí až do Idumeje? V Bohu udatně sobě počínati budeme a on pošlape nepřátele naše.“ A udeřili na nepřátelský střed.

„S takovou zběsilostí,“ praví kronikář Ibn Jachja, „zaútočili ti proklatci, že jejich koně přímo naběhli na hroty moslimských kopí. Odraženi ustoupili jen na malou vzdálenost a zaútočili znovu. Byli opět odraženi. Potřetí se rozjeli k strašlivému, šílenému náporu. „Vydržte, přátelé!’ volal generál Abu Hafas, který velel středu, ‚buďte zmužilí, věřící! Alláh vám pomůže ze svého vysokého trůnu.’ Ale ti proklatci zaútočili nyní s takovou zuřivostí, že prolomili řady statečných moslimů. Sám generál Abu Hafas bojoval jako lev, zemřel uprostřed boje a dosáhl koruny mučednické. Proklatci způsobili na střední frontě strašlivé krveprolití; všechny moslimské vojáky, kteří tam bojovali, vykoupil Alláh pro korunu mučednickou a vešli toho dne 9. savanu v deset tisíc radostí rajských.“

Alfonso se díval na bojiště ze své výšiny. Viděl, jak calatravští rytíři zaútočili, jak byli odraženi, jak zaútočili podruhé, jak podruhé ustoupili, ale jak potom prolomili nepřátelské řady. A teď pronikali jeho calatravští rytíři vpřed, nezadržitelně, a záhy se dostanou až ke kalifovu rudému válečnému stanu a pošlou mu vítězné poselství a potom vyrazí on a potře nepřítele nadobro.

A tak se dívali král a jeho družina, čekali a popásali se na té podívané. Tam dole, na ‚planině Arroyos’, docházel naplnění sen pěvce Bertrana de Born: byli tam útočící, padající a padlí, ozýval se tam pokřik: A lor, a lor! a do něho se mísilo volání: Alláh! a Mohamed!, bylo tam slyšet ržání na smrt poraněných koní bez jezdců.

Alazarovo srdce se dmulo radostí. Opájel se tou skvělou směsicí smrti, slávy, vítězství i mučednictví a jen litoval, že oblak prachu a kouře mu znemožňuje sledovat boj. Ale viděl kolem sebe divoké, planoucí, radostné tváře krále a jeho rytířů, a na jeho tváři byla stejná radost; i otřel si zaslzené oči, vysmrkal prach z nosu a zasmál se.

Ale tu došlo k nečekanému zvratu. Prach a dým byl teď tak hustý, že nebylo možno rozpoznat, co se přihodilo. Ale tolik bylo jisto: boj se najednou dostal až do bezprostřední blízkosti jejich výšiny, tedy daleko do týlu calatravských rytířů. Jezdci s turbany se vynořili u samého tábora. Napadli židovské oddíly, které byly určeny k obraně tábora. Ano, židé už byli v ohni boje, drželi se srdnatě, bylo zřetelně slyšet jejich pronikavý, prastarý hebrejský válečný pokřik: ‚Hedád! Hedád!', neustupovali, bránili se. Ale byly jich jen tři tisíce, nepřítel byl v zřejmé přesile a Alfonso si na okamžik nejasně připomněl předpověď dona Simeona, že boj v den sabatu přinese neštěstí.

Ale jak se pro všechno na světě mohlo stát, že moslimští jezdci pronikli tak daleko? A v takovém počtu? A kde zůstali calatravští rytíři?

Král tušil, co se přihodilo, ale zapověděl si uvěřit tomu. Pětkrát sto tisíc mužů, jak oznámili zvědové, čítala kalifova armáda, a Alfonso se tomu smál. Ale teď se ta armáda valila vpřed, bez konce, z prachu se vynořovali noví a noví bojovníci v turbanech, pěšky i na koních. Alfonso se už nesmál.

Věc se přihodila takto: Calatravští rytíři, opojeni vítězstvím, pronikali dále vpřed do hustého davu. Nedbali vedra a prachu, který jim ztěžoval dýchání. Uprostřed temného lomozu, dunícího bojištěm, slyšeli

jen svůj vlastní křik a křik těch, které zabíjeli. Omámeni, napolo šílení bojechtivostí, bijíce zuřivě kolem sebe pronikali dále vpřed do dýmu, který zahalil slunce.

Moslimský vrchní velitel, Abdulláh ben Semanid, zkušený válečník, znalec bitevního umění, to předvídal. Nechal rytíře pronikat dál, kladl jim dokonce slabší odpor. Ale přitom nařídil, aby na obou křídlech postoupily vpřed mohadské pluky, a dal přichystat strašná dalekonosná děla. Mohadští vojáci, proslulí jako znamenití lučištníci, spojili se za zády nic netušících calatravských rytířů v pevný šik a odřízli jim cestu k vlastní armádě i k jejich táboru. A tak došlo u Alarcosu k tomu, k čemu došlo kdysi v bitvě u al-Hattinu. Moslimští lučištníci začali ostřelovat koně křesťanských rytířů, a jakmile padl kůň, byl rytíř v těžkém brnění bezmocný. A nyní začala i kalifova děla vrhat ohromné balvany do hustých řad křesťanů. „Nastala," zaznamenal kronikář Ibn Jachja, „strašlivá řež. Nevěřící byli všichni oděni v kov, i jejich koně měli na sobě brnění, byl to výkvět armády, ale nebylo jim to nic platné. Před bitvou vzývali své tři bohy a zapřísahali se při svých křížích, že v tomto boji neustoupí, dokud jediný z nich zůstane naživu. Teď Alláhovým řízením a ke spáse věřících splnili tento svůj slib do písmene."

A zároveň, aby nadobro zničil nepřátelské vojsko, poslal moslimský vojevůdce, využívaje své ohromné převahy, v týlu bojujících rytířů svou vybranou andaluskou jízdu do útoku na křesťanský tábor.

A právě to, tento útok na tábor to byl, co uviděl Alfonso ze své výšiny. „Teď je tedy řada na nás," prohlásil s posupnou bujarostí. Rozběhli se dolů, k táboru. Bylo jich hodně, ale přece jen příliš málo.

Nezměrné masy moslimů je pohltily, než dospěli k táboru, musili znovu ustoupit na výšinu. Ale semkli pevně své řady a nedovolili, aby je moslimové obklíčili. Dařilo se jim též ustavičnými výpady udržovat je v patřičné vzdálenosti a popřát si tu a tam krátký oddech.

Don Alfonso byl uprostřed vřavy. Nemyslil už na bitvu celkově, teď ho zaměstnával jen boj v jeho bezprostřední blízkosti. Těžce dýchal v prachu a vedru a v matně probleskujícím dýmu se mu všecko míhalo před očima. Slyšel troubení rohů, víření bubnů, divoký pokřik moslimů i volání přátel: Bij! Pomoz! Sem! a nad tím vším zmatený ryk, valící se sem a hřmící odevšud. Naplňovala ho tupá zuřivost, ve které byla i jakási blaženost. Vychutnával každý úder svého dobrého meče fulmen Dei; vychutnával slastně pocit, když padl nepřítel, a i když padl přítel, byla v tom jakási rozkoš.

Byli pozvolna zatlačeni až ke středu výšiny. Král nařídil nový výpad. Udeřili – bylo jich teď kolem osmi set – do houfu nepřátelských pěšáků. Jeden z moslimů namířil na Alfonsa oštěp z bezprostřední blízkosti. Než jej mohl vymrštit, srazil ho Alazar k zemi. Hoch se radostně zasmál. „To se mu nepovedlo, pane králi," vykřikl uprostřed divoké vřavy. Ale za okamžik sám zasažen spadl s koně, noha mu uvízla ve třmenu, byl kus cesty vlečen.

Ostatní pronikli dále vpřed, hnali před sebou nepřátelské pěšáky dolů s kopce. Král a jeho nejbližší mohli na chvíli nabrat dechu.

Alfonso sestoupil s koně, stále ještě tak zuřivě otupělý, téměř bez vůle a bez vědomí. Snažil se pomoci Alazarovi. Nadzvedl hledí, nevěděl ani proč, sundal chlapci přílbu a nevěděl ani proč, nevěděl ani, zdali ho

chlapec ještě poznává. S výčitkou si vzpomněl, že Alazar mu měl vybrat tisíc rytířů, které chtěl propustit bez výkupného. Hoch těžce dýchal, jeho jindy snědá tvář byla začervenalá a naběhlá a přes všechnu tu špínu, krev, vedro i zřejmé utrpení velmi mladá. Alfonso se k němu naklonil ještě níž, viděl ho i neviděl, viděl ho a řekl hlasem, ochraptělým od ustavičného křiku: „Alazare, můj hochu, můj věrný!“ Alazar zvedl ruku, s námahou. Alfonso nechápal proč; později si to vysvětlil tak, že mu chtěl Alazar vrátit rukavici, a mrzelo ho, že to nepochopil. Alazar pohyboval rty, Alfonso nevěděl, zdali něco říká. Zdálo se mu, že slyší: „Pověz mému otci –“, ale to až mnohem později si uvědomil, že se mu zdálo, jako by to byl slyšel; také by nebyl mohl říci, jakým jazykem mu hoch tato slova pověděl.

Ale jak byl takto skloněn nad Alazarem, vynořila se v něm poprvé toho dne, a i teď jen velmi nejasně, uprostřed toho křiku a třesku vzpomínka na Raquel a současně i vzpomínka na Manriqua a Nu no Pereze, kteří mu radili, aby zůstal za hradbami pevnosti, i vzpomínka na pohněvaného dona Rodrigua. Ale nesetrval u těchto myšlenek, nebylo kdy. Nebylo ani kdy na to, aby se dále zabýval chlapcem; mohl nad ním už jen udělat letmé znamení kříže.

Neboť teď se k nim zase už valil vzhůru oblak prachu a dýmu, a byly to opět nesčíslné masy. Tupě, s chmurnou zuřivostí hleděl Alfonso tomuto hemžení v ústrety. Což to nikdy neskončí? Pětkrát sto tisíc mužů, řekli zvědové, a nelhali. „Až dosud jsme měli proti sobě jen předvoj,“ zažertoval posupně arcibiskup, „teprve teď přichází vlastní nepřítel.“ A Bertran řekl: „Dobrá, tím víc matek a žen bude pro ně naříkat.“ A všichni naléhali:

„Zpátky, pomalu ustupovat!“ A Bertran zanotoval jednu ze svých písní:

„pádnému z nás nebyl otcem muž, jenž zbaběle v posteli zhas. A my sami nechceme jinou smrt než na poli ocelí chladnou.“

A pozvolna, s tváří obrácenou k nepříteli, na tančících koních ustupovali vzhůru na výšinu.

Byla to vřava, nepřehledný boj. Ale když dospěli k úpatí posledního, nejpříkřejšího hřebene výšiny, získali znovu prostor a nikdo se jim tu nemohl dostat do zad. Vydechli, rozhlédli se, zapátrali, počítali. Bylo jich teď sotva dvě stě. „Kde je don Martin?“ otázal se Alfonso. „Byl zraněn,“ řekl Garcerán. „Jak se zdá, těžce. Pokoušejí se dostat ho nahoru, do doubí. Chtějí ho přepravit přes Arroyo.“ A jal se naléhavě prosit: „Měl bys rychle nazpět, pane králi, dokud nepřátelé neobjeví cestu přes Arroyo.“ Hned za výšinou vedla totiž skrytá stezka do dubového lesa a dále k přechodu přes severní část Arroya.

„Po jejich příštím útoku,“ rozhodl don Alfonso, protože se nepřítel už opět, a tentokrát zcela nedaleko, chystal k útoku. „Co je s tebou, pane Bertrane?“ otázal se. „Jsi raněn?“ – „Je to jen několik prstů,“ odpověděl Bertran hlasem, který se snažil znít přirozeně, a zažertoval: „Budu ti pravděpodobně moci vrátit jen kus rukavice.“ A pak už opět nastala vřava.

Zde, na úpatí poslední výšiny, přešla bitva v neúprosný boj muže proti muži. Každý kolem sebe bil divoce, nesmyslně, nikdo nebyl s nikým ve spojení. „A Alfonso, ten proklatec,“ praví kronikář Ibn Jachja,

„pozvedl zrak od té řeže a tu uviděl bílý prapor velitele věřících – nechť Alláh ho chrání – již v bezprostřední blízkosti a uviděl na něm i zlatá písmena „Alláh je Alláh a Mohamed je Alláhův prorok'. Tu se zachvělo srdce toho proklatce u velikém strachu a on se dal na útěk. A dali se na útěk všichni jeho bojovníci a moslimové je pronásledovali. Proklatec sám unikl přes výšinu, ale moslimové usmrtili bezpočet mužů jeho vojska a vráželi svá kopí do beder prchajících a své meče do jejich týlů, dokud neuhasili žízeň svých zbraní v krvi nevěřících a dokud je nedonutili, aby vypili trpký pohár až do dna."

Tam na výšině na zlomek okamžiku pohlédl Alfonso nazpět na planinu Arroyos, na své bojiště. Ležel nad ním prach, prachem byl pokryt on i jeho spolubojovníci, prach ležel na přílbách i brněních. Tak hustý byl prach nad celým bojištěm, že se v něm tlumil zuřivý ryk, halas i křik mužů, dusot, dupání i ržání koní, troubení polnic. I kastilský král mohl přes svůj bystrozrak v tomto šedivém předivu vedra, dýmu a prachu rozpoznat jen nejasně, co se odehrává. Ale věděl, že v tomto prachu a pokřiku dokonává jeho sláva, dokonává Kastilie. Ale dříve než to dokázal domyslit ve slovech nebo třeba jen i napolo postihnout citem, strhli ho již jeho průvodci s sebou odtud.

Moslimové zatím vyplenili kastilský tábor. Ukořistili zbraně, poklady, válečné nástroje, zásoby všeho druhu, též několik set ušlechtilých cvičených sokolů i mnoho církevních předmětů, nadto slavnostní odění, která měli mít na sobě calatravští rytíři u příležitosti oslavy vítězství. „Počet křesťanů, které tu věřící pobili," praví kronikář, „nedovedu ani odhadnout.

Nikdo je nedokázal spočítat. Mrtvých křesťanů bylo tolik, že jen Alláh, který stvořil i je, zná jejich počet.“

Od bitvy u Zalláku před sto dvanácti lety nedosáhli moslimové na poloostrově takového vítězství. Děs křesťanů byl tak nesmírný, že ochromil i srdce obránců Alarcosu. Již několik dní poté vydali nepříteli tuto nejsilnějŠí kastilskou pevnost. Vítězové pak, aby hrůzu ještě znásobili, rozbořili svými mohutnými válečnými stroji zdi i domy města i pevnost Alarcos až do základů a základy zasypali solí.

PÁTÁ KAPITOLA

Několik dní před bitvou u Alarcosu dorazilo do Toleda oněch prvních osm set mužů aragonských posil, které přislíbil don Pedro. Jejich velitel se ohlásil u královny. Byl to Gutierre de Castro.

Ano, Castro požádal, aby byl poslán do Toleda jako první. Castrové, odůvodnil svou žádost, měli kdysi vynikající podíl na dobytí Toleda, o čemž svědčí ještě dnes jejich Castillo v tomto městě, a tak chce prý také mít podíl na dobytí Córdoby a Sevilly. Don Pedro váhal, ale nemohl mocnému vazalovi odříci naléhavou prosbu. A tak byl Castro se svými znamenitými osmi sty muži v Toledu a vykonal u doni Leonor návštěvu.

Byla nesmírně a radostně překvapena. S úctou téměř pověrečnou si vzpomněla na moudrou matku, která odmítla vydat Castrovi jeho hrad, aby ho vydráždila a nalákala. Pozdravila jej s rozzářenou roztomilostí: „Mám radost, že z našich aragonských přátel jsi ty, done Gutierre, v Toledu první.“

Don Gutierre stál před ní ve zbroji, v postoji, jaký předpisoval starý obyčej, rozkročen, opíraje obě ruce o jilec meče. Tento zavalitý pán se honosil, že je potomkem oněch gótských knížat, kteří si v horách Asturie a Cantabrie zachovali nezávislost v době, kdy moslimové zaplavili celý poloostrov. Měl také na ramenou nadmíru širokých kulatou hlavu, jakou se vyznačuje mnoho obyvatel oněch hor, rozpláclý nos, zapadlé oči. Tak tu stál a shlížel na sedící královnu, bezostyšně jí hleděl do očí a uvažoval, co její slova asi znamenají.

„Doufám," pokračovala doña Leonor, „že rozhodnutí, které učinili králové ve tvém sporu s Kastilií, tě uspokojilo." Vzhlédla k němu, zkoumali se navzájem očima až nevhodně dlouho. Posléze řekl don Gutierre, odvažuje každé slovo, svým poněkud vřeštivým hlasem: „Můj bratr Fernán de Castro byl veliký rytíř a hrdina, lpěl jsem na něm celou duší. Nenahradí mi jej žádné odškodné a tím spíš mi jej nenahradí peníze, které mi byly zaplaceny. Když jsem uchopil kříž, přísahal jsem, že si vyrvu ze srdce všechnu nenávist, a to chci také dodržet a chci být poslušen kastilského krále, jak mi uložil můj aragonský král. Ale upřímně ti pravím, paní královno, lehké to pro mne není. Uráží mě, že mezi prvními služebníky dona Alfonsa je muž, jenž není hoden ani sliny, kterou bych mu s chutí plivl do tváře, a jenž se roztahuje v hradě mých otců."

Doña Leonor, stále ještě na něho upírajíc své zelené oči, odpověděla laskavě, omluvně: „Králové se dlouho radili, mají-li tomu muži Castillo ponechat, než dospěli k rozhodnutí." A vysvětlovala: „Války, šlechetný done Gutierre, není dnes možno vést tak jako za dob našich

otců. Válka si žádá mnoho peněz, opatřit je, to si žádá mnoho lsti, někdy i zlé lsti, a muž, o kterém mluvíš, je takové lsti schopen. Věř mi, milý, šlechetný done Gutierre, chápu tvé city, cítím s tebou, jak jsi uražen, že tento muž sedí ve tvém Castillu.“ Viděla jeho oči, pozorné, plné očekávání. Teď nalíčím na toho dravce vnadidlo, myslila si, a pomalu dodala: „Až bude válka v plném chodu, nebude už toho muže ani jeho lsti třeba.“

Zeptal se jí na její příkazy. „Zatím by bylo dobře,“ řekla, „kdybys zůstal se svými lidmi zde v Toledu. Dám králi zprávu o tvém příchodu a vyžádám si jeho pokyny. Půjde-li po mém, zůstanete zde. V městě není vojsko a bylo by pro mne uklidněním, kdyby zde byli dobří mužové, kterým důvěřuji.“ Gutierre se uklonil hlouběji, než měl ve zvyku. „Děkuji ti za tvoje laskavá slova, paní,“ řekl.

Rozloučil se uctivě a v dobré míře. Tato doňa Leonor je vskutku velká královna.

Triumfálně projížděl úzkými, strmými ulicemi Toleda, jako vážený host a hrdina v městě, z něhož byl kdysi vyhnán, a v tomto horkém letním týdnu míjel často Castillo de Castro s očima plnýma nenávisti a naděje.

Nadešel den, kdy již za časného jitra zvonily v Toledu všechny zvony, den veliké bitvy. A nadešla noc a ještě téže noci přicházely temné, zmatené zprávy, že bitva byla ztracena. A přišlo další jitro a s ním vyděšení uprchlíci od jihu, stále ve větším počtu, a z těch částí Toleda, které ležely vně hradeb, tlačili se lidé do přeplněného města, a hromadily se hrozné zprávy. Velmistr calatravského řádu zabit, arcibiskup těžce raněn, osm tisíc calatravských rytířů zabito, přes deset tisíc dalších rytířů, bezpočet pěšáků.

Doña Leonor zachovala klid. Tyto pověsti jsou šílenstvím.

To nemůže být pravda. Nesmí to být pravda. Takto si porážku nepředstavovala.

Don Rodrigue, jediný z členů korunní rady, který zůstal v Toledu, přišel k ní, jeho vyzáblá tvář byla zbledlá žalem a hněvem. Doña Leonor se snažila hovořit klidně. „Dovídám se," řekla, „že král náš pán utrpěl při svém výpadu z pevnosti Alarcos těžké ztráty. Máš podrobnější zprávy, nejdůstojnější?" – „Procitni, paní královno!" vzkřikl na ni hněvivě Rodrigue. „Don Alfonso prohrál velikou bitvu. Válka je ztracena, ještě než započala. Výkvět kastilského rytířstva je zničen. Calatravský velmistr je mrtev, toledský arcibiskup těžce raněn, naprostá většina baronů a rytířů leží ubita na planině Arroyos. Co křesťanští králové tohoto poloostrova za sto let vybojovali mořem potu a krve, bylo promarněno za jediný den pro pouhý rytířský rozmar."

Královna zbledla. Rázem pochopila, že je tomu tak. Ale nechtěla to dát před Rodriguem najevo; byla opět veskrze panovnicí. „Zapomínáš se, done Rodrigue," pokárala ho. „Ale chápu tvou starost a nechci se s tebou přít. Raději pověz, co mám učinit, co mohu učinit?"

Rodrigue řekl: „Vojenští odborníci předpokládají, že don Alfonso Calatravu ještě nakrátko udrží. Ty se postarej o to, paní královno, aby se během této doby Toledo připravilo na obležení. Jsi moudrá a vyznáš se ve věcech vlády. Udrž v městě klid! Je přeplněno uprchlíky a zoufalci. Chtějí kolem sebe bít, chtějí zabíjet. Ohrožují křesťanské Araby a židy."

V skrytu duše doña Leonor čekala, že uslyší tato slova, dokonce snad po nich toužila. Odpověděla: „Učiním, co budu moci, abych klid v Toledu udržela.“

Don Efraim, parnas aljamy, byl těžce zkrušen. Vítězství u Alarcosu otevřelo kalifovi na poloostrově všechny cesty. Toledo bylo vydáno všanc moslimům, kteří vyhnali židy z Córdoby a Sevilly. Od dob gótských králů nepostihlo sefaradské židy takové neštěstí.

A co přinese nejbližší budoucnost? V Toledu se šířily divoké pověsti. Nikdy, říkalo se, by nebylo mohlo být poraženo skvělé křesťanské vojsko, kdyby nebyla zasáhla šalba a zrada. Žid, přítel sevillského emíra, kul prý s moslimy pikle, vyzradil jim válečné plány křesťanů, sílu jednotlivých oddílů, jejich postavení. Král se nevyprostil z osidel židovky, která je vyslankyní ďáblovou, a nyní ho stihl trest nebes, jeho i zemi.

3Gíj

V judcríi se lidé přimkli jeden ke druhému ještě těsněji než jindy. Židé, kteří žili mimo hradby, natěsnali se dovnitř pod ochranu pevných zdí. Těžký strach spočinul nad aljamou.

Don Efraim požádal královnu o milostivé slyšení. Občané schopní nosit zbraně byli vyzváni, aby hájili hradby města. Don Efraim žádal, aby bylo aljamě dovoleno ponechat si oněch patnáct set mužů, kteří tam ještě byli, k ochraně juderíe. Uvedl, že veliký počet židovských vojáků, kteří padli v bitvě u Alarcosu, dokazuje ochotu toledských židů obětovat za krále život. Ale teď že je aljama ohrožována těmi, kteří se nechali

zlomyslnými pověstmi poštvat, a potřebuje naléhavě své vojáky a jejich zbraně.

Za vysokým čelem doni Leonor stíhala jedna myšlenka druhou. Onen veliký vytoužený den byl zde; nyní bylo nutno postupovat obezřetně, naznačovat, ale neprozradit se.

Toledský lid, odpověděla, spatřuje v neblahém výsledku bitvy boží trest a hledá viníka. Nikdo nepodezírá muže aljamy, kteří jsou známi jako králové věrní přátelé. Ale není nic známo o cizincích, o oněch franských uprchlících, které král náš pán v převeliké dobrotivosti vpustil do země, a že je ve veliké neoblibě muž, který mu dal zlou radu, escrivano don Jehuda ibn Ezra. Mimo to je don Jehuda přes všechny své zásluhy člověk pyšný, ba dokonce zpupný, a jeho okázalé vystupování v době Svaté války popouzí hněv mnoha prostých občanů. To musí muž tak moudrý jako představený aljamy pochopit.

Parnase pobouřilo, že královna zapírá člověka, kterého sama povolala a který přinesl zemi požehnání. „Radíš nám, paní královno," zeptal se opatrně, „abychom se dona Jehudy ibn Ezra odřekli?" – „Ale to ne, done Efraime," odpověděla rychle doña Leonor. „Snažím se jen vyzkoumat, proti kterým židům se obrací nevole lidu." – „Promiň, paní královno, dotěrnost mé otázky," trval don Efraim na svém, „ale nerad bych Tvému Veličenstvu v této důležité věci nesprávně porozuměl. Je tvoje mínění takové, že bychom se měli od dona Jehudy oddělit?" Královna odpověděla ledově, neurčitě: „Vaše nebezpečí se mi nezdá veliké, a kdyby nebylo dona Jehudy, nebyl by tu ani stín nebezpečí." A po chvilce poněkud trapného mlčení dodala s lehkou netrpělivostí:

„Ať je tomu jakkoli, done Efraime, použij svých zbraněschopných mužů k ochraně juderíe nebo k ochraně Toleda; přenechávám to tvému dobrému zdání.“ Efraim se hluboce uklonil a odešel.

Šel k Jehudovi.

„Rmoutí mě, done Jehudo,“ začal, „že tě ještě nalézám v Castillu Ibn Ezra. Stěží by se našlo místo, které by ti dnes skýtalo méně bezpečí.“ – ‚Chtějí mě dostat z města,‘ pomyslil si Jehuda trpce, ‚chtějí se mne zbavit,‘ a s posměšnou zdvořilostí odvětil: „Od chvíle, kdy jsi mě poprvé laskavě varoval, mnohokrát jsem uvažoval, zda bych neměl se svou dcerou a přítelem Musou opustit zemi. Ale král náš pán by mě dal pronásledovat. Nemyslíš si to také, done Efraime? A já nevím, jak bych se dokázal probít bez úhony ohromným křesťanským územím do sultánovy říše. Musíte se s mou přítomností v Toledu smířit, ty i aljama.“

Efraim řekl: „Judería má dobré hradby a patnáct set bojeschopných mladých mužů k její obraně. Pokládám ji dnes za správné místo pro tebe, done Jehudo.“

Jehuda neskrýval své překvapení; okamžitě pochopil celou velkomyslnost této nabídky. „Odpusť mi můj pošetilý posměch,“ řekl s neobvyklou vřelostí. „Nenašel jsem ve svém životě mnoho přátel, nenadál jsem se tak veliké laskavosti.“ A Jehuda, který se jindy tak ovládal, přecházel vzrušeně sem a tam. Zastavil se před Efraimem a řekl mu nyní hebrejsky: „Ale uvážil jsi též, můj pane a učiteli done Efraime, kolik ze svého bezpečí judería ztratí, jestliže mi poskytne úkryt?“

Efraim odpověděl: „Bůh uchovej, abychom muži, který nám prokázal tolik dobrého, ve dnech nebezpečenství uzavřeli své brány.“

Jehuda, zmítán protichůdnými pocity, se otázal: „Platí toto pozvání i pro doňu Raquel?“ Efraim po nepatrném zaváhání odvětil: „Platí i pro tvou dceru.“ Naléhal na něho: „Jde ti o život, done Jehudo; jsi moudrý a víš to stejně dobře jako já. Budeme možná muset za tvou záchranu zaplatit krví; řekl jsi to a já to nepopírám. Ale jsme přesvědčeni, že tato oběť bude Bohu milá. Dobrovolně ses k nám přidal a sám jsi dal mnoho v sázku. Prosím tě, abys nebyl v tuto chvíli hrdý. Dej nám příležitost, abychom se ti odvděčili.“

Jehuda řekl: „Jste lidé obětaví a já jsem v pokušení přijmout vaše pozvání. Neboť mé srdce je naplněno úzkostí, nepopírám to. Ale je ve mně cosi, co mě zdržuje. Mohl bych předstírat tobě i sobě, že vás nechci přivést do nebezpečí; ale to není ten důvod. Důvodem není ani má hrdost; prosím, věř mi to. Je to něco hlubšího. Hleď, ještě v poslední chvíli mě král donutil, abych na onen opovážlivý dopis kalifovi vložil svou pečeť vedle jeho. Tehdy jsem si znovu uvědomil, že můj osud je spojen s osudem tohoto krále Edomu. Hrál jsem vysokou hru, ale nechci utéci v den účtování.“

„Uvaž to ještě jednou,“ zapřísahal ho Efraim. „Hospodinovi neunikneš, zmizíš-li mezi jeho lidem, k němuž ses obětavě přidal. Je pozdě, done Jehudo. Zítra už možná nebude kdy opustit tento dům. Pojď se mnou! Vezmi svou dceru a pojď!“

Jehuda řekl: „Jsi statečný, dobrotivý člověk, done Efraime, a já ti děkuji, nechť Bůh rozmnoží tvoji sílu. Ale já se teď nemohu rozhodnout. Vím, že času je namále. Ale já mohu být poslušen jen svého srdce, nemohu teď jít s tebou.“

Efraim řekl hluboce zkormoucen: „Pošlu ti později ještě jednou posla a doufám, že se rozmyslíš jinak a že přijdeš k nám, ty i tvoje dcera. Všemohoucí nechť dovede tvé srdce k správnému rozhodnutí.“

Jehuda řekl s přemáháním: „Než odejdeš, můj pane a učiteli Efraime, dovol, abych tě ještě o něco požádal. Můj vnuk je v bezpečí, ale nevím, jak dlouho toto bezpečí potrvá. Ani dobře nevím, kde dítě teď je. Jediný, kdo to ví, je můj Ibn Omar, kterého znáš. Vyhledej ho, až budou klidnější časy. Ibn Omar je rozumný muž, zná mé úmysly a mou vůli, všecko ti vysvětlí. Král Edomu chce učinit ze svého synka, mého vnuka, hraběte z Olmeda. Hleď, aby hoch zůstal před ním skryt! Hleď, aby se nestal mešumadem! Ať se hoch nedoví, kdo je jeho otcem. Chraň ho před Edomem a před vírou Edomu!“

„Udělám to, done Jehudo,“ slíbil mu Efraim. „A až přijde vhodná doba, zjevím chlapci, že je z rodu Ibn Ezra.“ Obrátil se k odchodu. „Pán buď s tebou, Jehudo,“ řekl. „Jsem ti velice nakloněn. Kdyby zase někdy mělo dojít mezi námi ke sváru, vzpomeň si na tuto chvíli, i já si na ni vzpomenu. A kdybychom se už neměli shledat, věz, že mnoho tisíc příslušníků tvého lidu bude žehnat tvé památce. Buď pokoj s tebou, Jehudo.“ – „S tebou buď pokoj, Efraime,“ řekl Jehuda.

Když Efraim odešel, seděl Jehuda dlouho v pocitu naprosté prázdnoty. Nelitoval, že odmítl Efraimovu nabídku, byl statečný. Ale viděl umírat mnoho lidí a věděl dobře, oč běží. Věděl, že arabské pořekadlo nazývající smrt ničitelkou všech věcí je víc než pouhý zvuk, a nestyděl se za to, že se chvěje, když pomyslil na tu černou prázdnotu, do které má klesnout.

Bylo pro něho ulehčením, že Efraim nepokládal jeho odpověď za konečnou. Vyvstávaly v něm stále nové pochybnosti. Nestrhne do záhuby i dceru? Musí se jí zeptat, než sám s konečnou platností určí řešení. Podřídí se jejímu rozhodnutí.

Suše jí vysvětlil, že smrt po nich nyní v Toledu všude sahá, a pověděl jí o Efraimově nabídce, že by je ukryl v juderíi.

Raquel byla zpravena o Alfonsově porážce, ale teprve nyní při rozmluvě s otcem rozpoznala celý její strašlivý dosah. Cítila hrozný strach o sebe a o otce, ale ještě silněji soucit s Alfonsem. Jak překoná toto zhroucení muž, král, který byl přímo ztělesněním jasu a vítězství? S posměchem a něžně si pomyslila: Teď už mi neukáže mou Sevillu, chudák, ubožák, a v té chvíli viděla před sebou jeho tvář, vzdornou, rozzuřenou, plnou drásavého utrpení. A zároveň se v ní ozvala jásavá radost: Teď bude brzy, velmi brzy nazpět v Galianě! Slíbil mi to. A nebude ho již obepínat pancíř a železo a moje slova proniknou do jeho srdce.

Jakmile Jehuda domluvil, odpověděla bez váhání: „Není mi dovoleno jít do juderíe, otče. Don Alfonso mi uložil, abych na něho čekala v Galianě.“

Jehuda ucítil bodnutí, že Raquel nemyslí na nic jiného než na přání dona Alfonsa. Řekl: „Protože taková je tvá vůle, dcero, nepůjdu do juderíe ani já.“ Ale neřekl to s obvyklou rozhodností, nýbrž díval se jí přitom zpytavě do mírné tváře. Byla v něm ještě špetka naděje, že mu to bude rozmlouvat: ‚Ne, otče, nechci, aby tě zahubili. Chci, abys žil. Poslechnu tě ve všem, jak ty rozhodneš.‘ Ale Raquel nic neřekla a on si pomyslil trpce: ‚Já sám jsem ji tomu muži vydal. Já ji tomu muži

zaprodal. Nesmím si naříkat, že mě teď nechá raději zemřít, než by jednala proti přání tohoto muže.’

Najednou zazářila a požádala ho: „Ale pojď ke mně, otče! Pojď ke mně ty do Galiany.“ Tušil, co se v ní odehrává, její výrazná tvář mu to prozradila. Pochopila, v jakém jsou oba nebezpečí, ale přesto věřila, že v Galianě je bezpečno; jinak by jí Alfonso nebyl uložil, aby tam zůstala. Jehuda věděl, že je to jen sen a blud; věděl, že ona ohrožuje jeho, on ji, jeden nemohl pomoci druhému. Ale utěšovala ho představa, že budou v poslední chvíli pospolu, a nechtěl její sen rušit.

Souhlasil, že ještě dnes v noci s ní odjede do Galiany.

Vyzval Musu, aby šel s nimi. Ten uznával, že Raquel chce zůstat v Galianě, i že Jehuda chce doprovázet svou dceru. Ale pro něho, prohlásil, by nemělo smysl, aby za této situace odešel. „Nech mě zde u našich knih,“ žádal. „Byla by to křivda, kdybychom je zde nechali bez ochránce. Snad by bylo dobré,“ uvažoval a všecek ožil, „odnést dva nebo tři nejvzácnější rukopisy do juderíe. Jak je dobře, že už tam je Sefer Hilali!“

Jehuda a Musa ještě spolu po brzké večeři poseděli, hovořili, popíjeli. Obklopila je vůně těch mnoha let, které spolu prožili. Rozmlouvali o svém svízelném postavení s věcností zkušených mužů. Mluvili o smrti s lehkou, posměšnou pokorou.

Musa stál u svého psacího stolu, čmáral kroužky a arabesky a řekl: „Nejsou to Alfonsovy hvězdy, které přivedly jeho a nás do této trapné situace: je to jeho povaha, je to jeho rytířství. Rytířství a mor jsou nejhorší rány, kterými stíhá Bůh svá stvoření.“

Jehuda se nemohl přemoci, aby příteli nevypravoval, s jakou vřelostí ocenil don Efraim jeho zásluhy. „Židé teď přece jen uznali," řekl se skromnou hrdostí, „že to nebyla touha po poctách, bohatství a lesku, pro kterou jsem jim pomáhal." Musa blahovolně souhlasil: „Byl jsem toho svědkem a vím, že jsi často jednal nejen ze ctižádosti, ale i z velkomyslnosti." A svým přívětivě poučným tónem vykládal: „Tak jako choroby, praví Hippokrates, mají i lidské skutky málokdy jen jedinou příčinu, každý skutek má obyčejně rozmanité kořeny." Jehuda odvětil s úsměvem: „Chválou nikterak neplýtváš, příteli Muso."

Jejich rozmluva se začala drobit. Ač jim jindy slova plynula tak lehce ze rtů, tentokrát se jim slov stále více nedostávalo, čím více se blížil okamžik, kdy Jehuda musil odejít. Když byl na odchodu, mlčeli už nadobro a jen si stiskli ruku.

Ale tu Musa nenadále a neohrabaně Jehudu objal; nikdy nic takového neudělal. A když Jehuda odešel, dlouho stál na jednom místě se svěšenými pažemi a díval se upřeně na zem.

Když se Jehuda probudil nazítří v Galianě, nemohl se v prvním okamžiku vzpamatovat. Ale hned si uvědomil, kde je a co tomuto domu hrozí. Ale teď už se nebál; uhostil se v něm veliký klid, cítil v sobě onu odevzdanost osudu, kterou před ním Musa tak často velebil.

Zavřel oči a ještě chvíli nehnutě ležel. Z patia sem zaznával ptačí zpěv, po tváři mu přeběhlo několik slabých slunečních paprsků, pronikajících škvírami okenic. Ležei, vychutnával ticho. Až dosud se vždycky domníval, že

musí jen počítat a kout plány pro sebe i pro ostatní; nyní konečně poprvé při tomto dpočinku cítil, co je to pokoj, cítil to všemi údy, kochal se tím.

Vstal, vykoupal se, ustrojil se pomalu, pečlivě. Po špičkách přecházel domem a zahradou. Viděl hebrejské a arabské nápisy na stěnách. Viděl, že kdosi rozbil sklo mezuzy a zasypal nádrže rabbiho Chanana. Na okamžik se ho zmocnila prudká hněvivá žárlivost. Ale hned zavrtěl hlavou nad sebou samým a jeho nelibost se proměnila v radost z jistoty, že pro dny, které mu zbývají, náleží Raquel jemu, ne tomu druhému.

Seděl polo leže na okraji malého rybníčku, jako tenkrát dávno seděl na stupních fontány. Blažilo ho, že již nemusí myslit na budoucnost, že již nemusí činit žádná rozhodnutí. Zvažoval, co se stalo, a ve vzpomínce bylo všecko dobré, věci radostné i zlé. Vzpomněl si na zbožné, fanatické, pohrdavé oči rabbiho Tobiáše, a tato vzpomínka už v něm neprobouzela hněv ani stud.

Vzpomněl si i na syna Alazara. Až dosud pevným vynaložením vůle nikdy nedopustil, aby mu tato vzpomínka vešla do vědomí. S nehybnou tváří vyslechl zprávu, že králův štítonoš byl zabit v bitvě u Alarcosu, dál se neptal, pro něho zemřel chlapec již dávno. Nyní na břehu rybníčka v Galianě vzpomněl na syna se zármutkem a bez záště.

Přišel sloužící, aby ho pozval k Raquel. Snídali a rozmlouvali klidně a pokojně. Ani slovem se nezmínili o nebezpečí. Sem do Galiany nepronikly nepořádky z města Toleda. Kolem nich byl mír. Dům i zahrada byly pečlivě udržovány, pokrmy byly připravovány v bohatém výběru, nehluční služebníci čekali na rozkazy.

Za několik hodin se jim zdálo, jako kdyby zde spolu žili už celé týdny. Procházeli se po zahradě nebo se uchylovali do chladu domu, navzájem se vyhledávali a zase nechávali jeden druhého o samotě.

Zbývaly jim ještě tři dny života, ale to nevěděli. Viděli, jak sluneční hodiny odpočítávají čas, jak se sune stín ukazatele, a Jehuda v nitru věděl, že to jsou jejich poslední hodiny, které tu jsou odpočítávány; ale nepřipustil, aby toto vědomí vneslo neklid do jejich blaženého ticha.

Raquel důkladně a mnohokrát uvažovala o onom rozhovoru s otcem a věděla, že jí hrozí nebezpečí. Ale nevěřila tomu. Alfonso řekl: Čekej na mne. Alfonso přijde. Nemůže být, aby smrt, ničitelka všech věcí, se jí dotkla dříve, než přijde Alfonso. Vystoupila na vyhlídku, odtud bylo vidět na silnici vedoucí z Toleda. Čekala dychtivě a s důvěrou.

Druhého dne přišel do Galiany s nasazením života don Benjamín jako posel dona Efraima. Vřelými slovy zapřísahal Jehudu a Raquel, aby se uchýlili pod pevnou záštitu juderíe. Pro Jehudu bylo trýzní i Štěstím, že jsou vystaveni poslednímu pokušení. Ale Raquel řekla mírně a pevně: „Don Alfonso mi nakázal, abych zde zůstala. Zůstanu. Ty, můj příteli done Benjamíne, mě jistě chápeš.“

Benjamín jí rozuměl, i když se ho její slova hluboce dotkla. Její duše zůstala svázána s tím rytířem, králem Edomu, mužem války. Zkáza, kterou celému poloostrovu způsobil svým hrdinstvím, jež tak žalostně ztroskotalo, nikterak nezmenšila v očích Raquel jeho lesk. Miluje ho dál, věří mu dál, odmítá útočiště v juderíi jen proto, že ji velkopansky odbyl několika přívětivými slovy. Ale

kromě toho si ani nedovedl představit doňu Raquel, tuto Raquel, stojící zde tak něžně a hrdě, uprostřed lidu juderíe. Ne, tam by kolem ní kypěla a vřela nenávist, zloba, nepřátelský obdiv, utrhačnost, zvědavost. Ne, nebylo možno představit si ji tam uprostřed vší té malicherné špíny.

Řekl: „Nebudu na tebe dále naléhat, doňo Raquel, ani na tebe, done Jehudo, ale dovolte mi, abych zde zůstal až do setmění. Potom se vrátím bez vás."

Zůstal a osvědčil se jako nevtíravý, citlivý host. Poznal, kdy Jehuda a Raquel chtějí zůstat o samotě a kdy se má v pravý čas opět vrátit. Tu byli pohromadě všichni tři, tu Jehuda seděl s Raquel v jejím pokoji, tu se Benjamín procházel s Raquel zahradou po pískem vysypaných cestách.

Raquel byla málomluvná, ale její mlčenlivost připadala Benjamínovi výmluvnější než slova. Pokusil se ji nakreslit. Nechal toho. Byla to troufalost chtít se měřit s Bohem, který ji stvořil. I kdyby to byl mistr všech mistrů, kdo by se opovážil zachytit vnitřní harmonii Raquel, ten hluboký soulad postavy, tváře i pohybu? Na ni platilo Platónovo učení: „Krása není povýšena nad ostatní ideje, ale prozařuje zrakem, nejjasnějším z našich smyslů, tělesností, jasněji než všechny ostatní ideje." Raquel byla podobenstvím, podobenstvím toho, co člověka obšťastňuje a povznáší. Každý, kdo ji jen viděl přejít kolem, musil se stát lepším. Onen surový a rytířský král je jediný, který se skrze ni lepším nestal – a proto byl i jediný, koho Benjamín toho dne nenáviděl. S bolestí pochopil, jak Raquel stále ještě doufá, že tohoto nečlověka učiní člověkem, a cítil k ní pro tuto její dětskou, nezničitelnou víru lásku tím větší.

Pozdě odpoledne seděli Jehuda a Benjamín u rybníčku. Bylo velmi dusno, ale zde se zdálo vedro méně palčivé; ochladili si nohy ve vodě a bylo jim dobře z jejího chladu. A to bylo dva dny před Jehudovou smrtí.

A Jehuda požádal:„Pověz mi, můj mladý done Benjamíne, který jsi tak znalý Písma i mnoha jiného vědění, jak soudí tvoji učitelé a jak soudíš ty sám o posmrtném životě?“

Don Benjamín se díval, jak komáři tančí nad rybníkem, viděl, jak do vody spadl list, jak pluje, jak je unášen. Uvažoval

0 odpovědi. Řekl: „Náš pán a učitel Mojžíš ben Maimón učí: Podíl na nesmrtelnosti má jen ‚poznávací část' člověka. Pouze ‚získaný rozum' přežije tělo, pouze ona maličká, nejušlechtilejší část lidské duše, která poctivě a s úspěchem usilovala dopátrat se pravdy. Tak učí Mojžíš ben Maimón.“

Chvíli mlčel a potom dodal: „Ale v talmudu se praví:

V zájmu míru smí být dokonce obětována i pravda.“

Nastal večer. Benjamín otálel s rozloučením. Ale bledý,

tenký měsíc se zabarvoval stále silněji, a tak už musil odejít.

Jehuda a Raquel ho doprovodili až k bráně. „Buď pokoj s vámi,“ řekl. V ohybu mírně stoupající cesty se obrátil.

V neurčitém světle se zaleskl nápis „alafia, pokoj, požehnání“. Jehuda a Raquel už tam nebyli.

Stále silněji kvasila v toledském obyvatelstvu touha pomstít porážku u Alarcosu na těch, kteří ji zavinili. Jen málokteré nezachvátilo to divoké, svaté rozhorlení,

kterým bylo ovzduší naplněno. Kde se objevili židé mimo pevné hradby juderíe, byli ztýráni; několik jich bylo zabito. Také někteří křesťanští Arabové byli zle zřízeni. Bylo nutno učinit přísnější opatření.

Královna si povolala Gutierra de Castro.

Sladce a pokrytecky mu oznámila, že se bojí svěřovat nadále bezpečnost mnoha ohrožených občanů kastilským důstojníkům; jsou prý vydrážděni ztrátou svých bratří a synů a nejsou ochotni bránit lidi, které lid neprávem pokládá za viníky neštěstí. Ze by proto byl Aragonec vhodnější k tomu, aby zabránil nepokojům ve městě. „Udělej mi tu službu, done Gutierre!“ žádala. Dívala se mu svýma zelenýma očima přímo do obličeje a pohrávala si s rukavičkou. „Vím,“ pokračovala, „že to není snadný úkol a snad ani nebude možné ochránit mezi tolika tisíci každého jednotlivce. Dovedu si představit

1 případy, kdy bude nutné v zájmu mnoha tisíc třeba i jednotlivce obětovat.“

Castro se zamyslil. Potom odpověděl svým pomalým způsobem: „Myslím, že ti rozumím, paní. Budu se snažit ze všech sil, abych se ukázal hoden tvé důvěry.“ Hluboce a uctivě se uklonil a uchopil rukavici přímo něžně.

Naléhavými slovy ji vyzval, aby

chránila nevinné. Ona

Sotva opustil Castro královnu, byl jí ohlášen kanovník. Don Rodrigue se nemohl zbýt onoho pocitu nesmírného znepokojení, který jej už jednou přinutil, aby ji vyhledal. S hněvem a bolestí viděl, jak bezmocný je vůči tomu rozpoutanému šílenství, které zachvátilo město. Musil doňu Leonor opětovně napomenout a přimět k náležitým opatřením.

s královsky roztomilou výtkou odvětila: „Domníváš se skutečně, můj velevážený otče a příteli, že Bůh posadil na kastilský trůn ženu tak neschopnou, aby jí bylo třeba takovýchto napomenutí? Co mohlo být vykonáno, to se stalo. Nežádala jsem od aljamy k obraně městských hradeb ani jediného muže, takže židé budou moci použít k vlastní obraně celou svou početnou posádku. Kromě toho jsem z opatrnosti svěřila ochranu všech ohrožených Aragoncům, aby třeba některý kastilský rytíř nepostupoval proti rušitelům klidu příliš mírně a liknavě. Učinila jsem všecko k tvé spokojenosti, done Rodrigue?“

Kanovník věděl, že hněv toledských lidí se obrací především proti donu Jehudovi, a byl by se rád zeptal i na něho. Nejraději by byl šel do Castilla, a to nejen z přátelství k Jehudovi; stále horoucněji toužil promluvit si s moudrým Musou o těch strašlivých událostech, odehrávajících se zde kolem.

Ale neuložil si jako pokání za onu lidskost, která mu byla v této době zapovězena, že se bude Castillu vyhýbat? A jestliže má nyní starost o Jehudu, není to snad jen záminka, aby mohl do Castilla jít? Je-li někdo schopen chránit sám sebe, je to dojista světa znalý Jehuda. Je ostatně nepředstavitelné, že by Kastilan vztáhl ruku na tělo a majetek člena královské korunní rady. Uvědomil si, že před královským, trochu výsměšným pohledem doni Leonor by bylo dvojnásob směšné, kdyby projevil obavy o escrivana. Poděkoval královně za její obezřelost a odešel.

Don Gutierre de Castro ve snaze splnit bděle a přesně svůj úkol nejprve zjistil, jak to vypadá s křesťanskými Araby. Žili v oddělených čtvrtích kolem svých tří kostelů, byli to většinou drobní lidé. Dalo se

předpokládat, že dav nebude mít na nich zvláštní zájem, však už si jich také přestal všímat. Nicméně byly jejich zdi a brány slabé, Castro určil na ochranu jejich obydlí dva vojenské oddíly. Pak se přesvědčil o pevnosti zdí a bran juderíe. Byly pevné, nespořádané davy by tam stěží pronikly. Přesto se Castro zeptal parnase, nemá-li mu poskytnout část svých ozbrojenců; don Efraim se zdvořilým díkem odmítl.

Židovské čtvrti před branou byly vyklizeny, zůstalo tam jen několik starců a dětí. Do mnohých uprázdněných domů se nastěhovali křesťanští uprchlíci. Domy, ze kterých se dalo něco odnést, byly vyrabovány. V synagóze bylo všechno rozbito na padrť. Na almemoru, na pódiu, odkud bývalo o sobotách předčítáno Písmo svaté, postavil jakýsi vtipálek loutku, mající podobu starého žida; Castro se od srdce zasmál.

Zde bylo pro něho málo práce, zato se mu převzatý úkol jevil tím choulostivější, jakmile stanul před Castillem.

Postával tam často. Mnozí tam často postávali. Protože se nemohli dostat do juderíe a nevyplatilo by se přepadnout několik ubožáků vně hradeb, toužili toledští obyvatelé stále silněji vylít si svůj svatý kastilský hněv na tomto honosném domě a jeho pohádkových pokladech. Toto vyzývavě skvostné Castillo je nutno rozbít na padrť. Je nutno chytit a zašlápnout podvodníka a zrádce, který tam sedí jako černý pavouk, i s jeho dcerou, čarodějnicí, která očarovala krále. To by bylo bohulibé dílo a pravá potěcha srdce i mysli v těchto kormutlivých dobách. A tak Castro zde nalézal, kdykoli šel kolem tohoto domu, zástupy lidí hledících chtivě a zálibně na jeho zdi.

Zvolna a těžce se převalovaly myšlenky v Castrově hlavě. Je ten žid tak drzý, že dosud bydlí v tomto domě? Žid je zbabělec, ale je domýšlivý na své postavení, je to hrdopýšek, je docela možné, že tam dosud je. Dům náleží jemu, Castrovi, je to Castillo de Castro, jeho otcové ho dobyli na moslimech před sto lety. Je to stále ještě jeho, Castrův dům, to řekla i doña Leonor. Až bude válka v plném chodu, řekla, bude žid vyhozen. Těžko by mohla být válka více v chodu než nyní, a jestliže byla bitva prohrána, stalo se tak vinou židových zločinů; nelze snášet, aby se tu dále v Castillu drze roztahoval. Všichni ostatní židé, mnoho tisíc, je kvůli tomuhle lumpovi a velezrádci ohroženo. Ne že by jich snad bylo škoda, ale co naplat, podjal se úkolu, že je ochrání, a doña Leonor mu výslovně přikázala, aby raději jednoho obětoval, než aby ohrozil tisíce.

Kdykoli šel Castro mimo ten dům, zastavil se jako ostatní a čekal. Čekali všichni, čekali hrozivě. Nikdo nechtěl být první, kdo vloží ruku na dům mocného escrivana.

Stále častěji obcházel Castro kolem domu. Ten dům ho přitahoval. Viděl vždycky totéž: Stáli před domem, temně mručeli, čekali.

Jednou vsak slyšel už z dálky ostrý, divoký pokřik. Pospíšil si. A hle, několik, vlastně hodně lidí tlouklo na ohromnou bránu. Tloukli i velikým klepadlem na železo, které mohutně a dunivě přehlušovalo ten křik. Ale vrátný se neukazoval. Nakonec vylezl jeden druhému na ramena a vyšplhal se na zeď. Za jásotu davu byl ve chvíli nahoře. Zmizel uvnitř. A tu se již objevila v bráně mezera, v ní se ukázala smějící se, triumfující tvář vetřelce, který žertovným, zdvořilým posunkem zval ostatní, aby vešli.

Castro stál a uvažoval. Měl s sebou několik svých lidí, byl by mohl bez velké námahy bránu hájit a udržet do té doby, než by byla přivolána posila. Ale nebylo mu uloženo, aby raději jednoho obětoval a tím zachránil mnohé? Stál a neučinil nic a stále více lidí se dralo úzkou mezerou v bráně dovnitř.

Posléze vstoupil za ostatními. Křiklouni zmlkli, když stanuli na prvním nádvoří. Z obyvatel se neukázal ani jediný, nikdo z těch četných sloužících, písařů, zaměstnanců domu. Lidé se šinuli rozpačitě podél stěn, váhavě otevřeli druhou bránu, vedoucí dovnitř. Užasle, zaraženě, přihlouple se smějíce stanuli uprostřed mlčenlivé nádhery. Sunuli se dál. Nedopatřením shodili vázu, druhou. Rozbila se. Jeden uchopil ve výklenku pohár, umělecké sklo, a mrštil jím o zem; podlaha byla pokryta tlustými koberci, a tak se nerozbil. Člověk se rozhněval, stáhl koberec, objevila se kamenná podlaha, rozbil sklenici o kamení, hlučně se roztříštila.

Objevil se vyděšený sloužící, moslim. Chtěl něco říci, něco uklidňujícího, vyzvat je, aby se umoudřili, snad chtěl také oznámit, že tu pán domu není. Nebylo ho slyšet uprostřed všeobecného křiku, nechtěli ho poslouchat, někdo ho udeřil přes ústa, strkali do něho, nejprve váhavě, pak stále zlomyslněji. Ležel na zemi, krvácel, těžce dýchal. Davu se to zalíbilo. Zdivočel. Trhal, rozbíjel, rval všecko, co se trhat a rozbíjet dalo.

Castro přihlížel jako očarován. Toto je jeho dům. Válka je v chodu a doña Leonor řekla, že toto je jeho dům. Žid, který se tu usadil, zde patrně není; možná že zalezl někam do úkrytu, to se ještě ukáže. Je to konečně dům jeho, Castrův. A je to velmi bohatý dům. Je to

hříšný, pohanský dům. Čeho se ten žid opovážil! Co to učinil z jeho dobrého, rytířského, křesťanského Castilla!

Pomalu, hřmotnými kroky, řinče ostruhami prošel sálem, vystoupil na malou estrádu, postavil se tam, kde končilo zábradlí, oddělující estrádu. Stál tu zavalitý, v postoji, jak předpisoval starý obyčej, rozkročen, opíraje se oběma rukama o meč, širokoplecí, mohutný; zapadlýma očima se zálibně díval na lidi, zbavující jeho dům neřádstva, kterým jej pokálel žid.

Zatím vstupovali do domu další a další lidé: otevřeli dokořán velikou hlavní bránu. Rozlehlý tichý dům, jeho sály i malé pokoje, jeho nádvoří i jeho komory byly najednou plné křičících, zuřivých lidí. Někteří strkali do kapes, co se jim zdálo cenné. Ale většině z nich o to vůbec nešlo; měli jen touhu rozbíjet, ničit. Sháněli se po židovi, ale ten tu nebyl, zbabělec, odklidil se odtud. Našli tu jen několik ubožáckých sloužících, které bylo možno zmlátit. Ale byl tu alespoň židův majetek, vzácné, proklaté předměty, pro které vyraboval a zradil zemi. Zuřivost všech se obrátila proti těmto věcem. Trhali, lámali, rozbíjeli, drtili, zuřivě, s jásotem, z celého srdce.

Jejich zběsilost nakazila i Castra. Také v jeho nitru to burácelo: To všechno musí zmizet! Musí to být mrtvo! Na padrť musí být rozbito všecko jemné, nádherné, židovské, ženské, pohanské. A tloukl pochvou svého meče do všech těch křehkých předmětů a křičel: A lor! A lor! a mlátil do nápisů na stěnách, až drobné barevné kamínky odletovaly.

Přistoupil k němu tichý, drobný pán v kněžském oděvu, dotkl se jeho paže: don Rodrigue.

Obyčejně chodíval kanovník raději oklikou než kolem Castilla; měl strach z pokušení. Ale dnes uslyšel

ryčný, divoký pokřik, přivedl ho sem strach. Viděl dokořán otevřenou bránu, viděl, jak se lidé se zběsilým křikem valí dovnitř. Šel za nimi. Ustupovali před knězem, a tak nyní chytil za ruku tohoto ozbrojeného muže, který byl zřejmě rytíř, a přesto se účastnil hanebného díla.

Když ten muž k němu obrátil divokou, rozběsněnou tvář, řekl: „Jsem don Rodrigue, člen korunní rady.“ Castro se Široce, vyzývavě ušklíbl: „„A já, nejdůstojnější pane, jsem don

Gutierre de Castro, hlava rodu, po němž má tento dům své jméno.“ Rodrigue se vzpomněl na opatření, která královna učinila na ochranu občanů. Vyvstalo v něm neurčité podezření. „A ty dovolíš, aby tihle tu rabovali a ničili?“ otázal se. „Mají snad dobří Kastilané dělat dlouhé cavyky,“ opětoval Castro jeho otázku, „když hledají zrádce? Když byl výkvět křesťanského rytířstva pobit, nijak nesejde na několika židovských kobercích a pergamenových svitcích.“ Rodrigue se zeptal: „Nejsi to ty, jenž má uloženo chránit ohrožené?“ Gutierre pohlédl knězi klidně do očí: „Ano,“ odvětil, „a budu moci paní královně vrátit rukavici s dobrým svědomím. Do písmene jsem splnil její pokyny. Dovolil jsem, aby se hněv lidu vybouřil proti jednotlivci, proti viníkovi, a pomohl jsem velikému množství těch, kteří jsou podezříváni neprávem.“ Rodrigue se otázal zděšen, nedůvěřivě: „Tak ti to bylo uloženo?“ – „Takový byl královnin rozkaz,“ řekl Gutierre.

Rodrigue se v náhlém strachu otázal: „Co je s donem Jehudou? Přihodilo se něco eserivanovi?“ Castro pokrčil výmluvně a pohrdlivě rameny. „Zde určitě ne,“ odpověděl. „Zdá se, že ten pes zmizel.“ Rodrigue si

oddechl. Bylo tomu tak, jak předpokládal: don Jehuda unikl do bezpečí.

Vzchopil se. „Jsi křižák,“ řekl. „Napomínám tě jménem církve, abys učinil přítrž této hanebné nepřístojnosti!“ Castro se rozhlédl a viděl, že už tu nezbývá mnoho, co by se ještě dalo zničit. „Kněz sluší být shovívavý,“ řekl s dobromyslným posměchem a dal svým lidem rozkaz, aby vyhnali hosty z domu. To se stalo.

Don Gutierre se s kanovníkem zdvořile rozloučil, pohlédl ještě jednou na vykonané dílo a odešel pln radostné naděje, že toto místo pohanské svévole znovu přemění v Castillo de Castro.

Rodrigue zůstal ve zpustošeném domě. Slyšel, jak poslední odcházejí, jak s tlumeným bouchnutím zapadla veliká brána. Takřka trýznivě na něho dolehlo náhlé ticho. Sedl si uprostřed trosek a střepů, zchvácen těžkou, bolestivou únavou. Dlouho tak seděl. Potom vstal a vlekl se dobře známými místnostmi. Ze všech stran na něho civěly trhliny, díry, trosky. Obcházel dále pustý dům; snažil se tiše našlapovat, nevěděl proč. Sbíral se země střepy, kusy nábytku, látek, prohlížel si je, potřásal hlavou. Ležela tu zašpiněná, roztrhaná kniha. Zvedl ji, pokoušel se uhladit listy, složit rozervané stránky, mechanicky četl, byla to Aristotelova „Etika“.

Vešel do Musovy okrouhlé haly. Zde bývaly polštáře, na kterých pohodlně opřen sedával tak často jeho přítel a klábosil s ním; co se stalo s Musou? Zde stával psací pult, od kterého tak rád říkal přes rameno moudrá, laskavá, posměšná slova. Byl rozštípán na kusy; kdosi zřejmě vynaložil tolik námahy, že rozsekal pevné, ušlechtilé dřevo sekyrou. Mnoho barevných písmen z

pořekadel na stěnách bylo rozbito a spadlo. Mechanicky civěl na větu: „Člověk není lepší než dobytče.“ Shledal, že ze slova „habehemah, dobytče“ vypadla písmena „bet“ a „mem“, tři písmena „he“ zůstala kupodivu zachována.

Rodrigue si opět sedl na zem, schoulil se, zavřel oči. Zvenčí sem pronikalo stejnoměrné pleskání fontány.

Je to klam, nebo je to opravdu šoupání obezřetných kroků na zahradě? Slyšel dobře. Najednou se před ním objevila milá, ošklivá, moudrá, důvěrně známá tvář, přes všechen zármutek už zase maličko výsměšná, a klidný, chraplavý Musův hlas říkal: „To je znamenitá náhoda, že po tolika halasných návštěvnících jsi tu zůstal jen ty, můj tichý, velevážený příteli.“ Rozradovaný Rodrigue byl příliš vzrušen, než aby mohl něco říci; uchopil Musovu ruku a hladil ji. „Přišel jsem příliš pozdě,“ řekl posléze. „Asi bych ani nebyl měl dost obratnosti, abych to vzbouření uklidnil. Ale ty žiješ!“ řekl; nikdy by byl Musa nevěřil, že by kanovníkův hlas mohl znít tak vřele. Stále ještě držel Rodrigue přítele za ruku, dívali se jeden na druhého, usmívali se, smáli se.

Potom se kanovník zeptal na Jehudu. Když mu Musa sdělil, že je u dcery v Galianě, Rodrigue si oddechl. „V králově domě je snad bezpečen,“ prohlásil. „Přesto půjdu pro jistotu k doně Leonor a budu pro Galianu požadovat silnou stráž. A nyní, milý Muso,“ řekl nezvykle velitelským tónem, „půjdeš se mnou, a dokud se město neuklidní, budeš žít v mém domě.“ – „Chtěl jsem k tobě přijít už dávno,“ odvětil Musa, „ale říkal jsem si: v téhle době není starý kacířský moslim nikterak příjemný host.“ – „Promiň, můj moudrý příteli,“ odvětil Rodrigue, „tohle je první pošetilá úvaha, kterou jsem od tebe kdy slyšel. Pojďme,“ vyzval jej.

Ale Musa žádal ještě o malou chvíli strpení. „Musím si ještě vzít svou kroniku a několik knih," vysvětloval. S prohnaným a vítězoslavným úsměvem sdělil svému druhovi, že dva vzácné rukopisy, Avicennu a aténský rukopis Platónovy

„Republiky", dal dopravit do juderíe. Pak se odbelhal do sklepa, a když se vrátil, celý jeho obličej zářil; měl pod paží rukopis své kroniky.

Ti, kteří nadělali v Gastillu takovou spoušť, neměli chuť se rozejít. Byli zklamáni, že nemohli s domem zničit i toho zrádce a tu čarodějnici. Odtáhli k juderíi a požadovali, aby jim vydali Jehudu a Raquel, ale spolehliví lidé prohlásili, že ti dva v juderíi nejsou.

Zuřivost, že unikli, vzrůstala. Dokud budou ti dva dýchat, bude z nich vycházet jed a zlo; sprovodit je ze světa je prostě povinností každého dobrého křesťana a Kastilana. Vždyť Bůh už jim dal oběma znamení, že budou potrestáni. Což nezmizel syn, kterého židovka porodila králi našemu pánu – vědělo se o tom od zahradníka v Galianě, jistého Belarda – což tento syn nezmizel záhadným způsobem? Patrně i jeho zmizení je božím trestem za smrtelný hřích. A nevylovila židovka již před několika měsíci z Taje lebku?

Kdosi řekl, že se týž zahradník Belardo někde zmínil, že ta čarodějka bydlí i nadále v Galianě, jako kdyby se nic nebylo stalo; že prý si tam dokonce vzala i otce. Většina nechtěla ani uvěřit drzosti tak ďábelské. Kdosi navrhl, že by se tam mohli třeba podívat. Bylo to překvapující, lákavé. Ale lidé byli na pochybách; Castillo byl židův dům, ale Galiana náleží králi. Někteří vyslovili

názor, že jít do Galiany by se konečně mohlo; až tam budou, pak se uvidí. Návrh byl přijat.

A již se vydali první na cestu dolů k mostu. Šli pomalu, mnoho dalších se k nim přidávalo, byly jich už stovky, snad celý tisíc.

Bylo vedro, volným krokem se ubírali přes hlavní náměstí, zocodovér. Druzí se jich ptali, co mají za lubem, vyslechli odpověď, posvědčovali, smáli se, bylo veselo. U velké hlavní městské brány se strážci zeptali: „Kam jdete?“ Dostali odpověď: „Chceme se podívat, kde jsou ti jistí“; také strážci u brány se smáli. Z věží velkého mostu se jich ptali vojáci, kam mají namířeno, a když jim to pověděli, smáli se také.

Tak se ubíralo na tisíc lidí úmorným vedrem s kopce dolů. Přidávali se k nim další a další, bylo jich už jistě na dva tisíce.

Castro se doslechl, co se chystá. S několika průvodci jel za davem lidí, předjel je, opět je pustil před sebe, znovu je předjel, a opět zůstal za nimi pozadu. Pomalu, nejasně sbíral myšlenky. Musí chránit královo vlastnictví, uvažoval, a myslil si: Jestliže přichází trest Páně, nesmí se mu křesťanský rytíř stavět do cesty. Myslil si: ‚Budu jednat tak, jak mi bylo uloženo. Nebudu chránit zrádce a čarodějnici a vystavovat nebezpečí tisíce toledských židů. Ale králův majetek budu chránit/ rozhodl se, ‚to je má povinnost.‘

Po odchodu dona Benjamína žili si Jehuda a doña Raquel dále jako předtím svátečně, příjemně. Pečlivě se oblékali, dlouho stolovali, když zapadlo slunko, procházeli se po zahradě, pokojně rozmlouvali.

Byla to chůva Sa'ad, která první přinesla zprávu – děs se jí zračil v celé její tlusté tváři – , že nevěřící, nechť Alláh je zatratí, přicházejí, a co teď dělat? Jehuda řekl: „Být zticha a podrobit se.“

Vešli hlouběji do domu, do Raqueliny místnosti, nevelikého pokoje s estrádou, jak se slušelo pro komnatu, ve které bydlila dáma. Jehuda si zavěsil na prsa destičku, odznak svého úřadu. V místnosti bylo šero a vlhké plstěné obložení ve stěnách jí skýtalo chlad. Zde usedli a čekali na ty, kteří sem táhli.

Ti dospěli k bílé zdi, obklopující sídlo. V bráně se ukázal strážce, na jeho kazajce byl vyšit královský erb s třemi věžemi. Dav zaváhal, nevěděl, co dál. Všichni se dívali na Castra. Ten předstoupil svým širokým, těžkým krokem a řekl: „Chceme se tu porozhlédnout. To je vše, co chceme. Nechceme poškodit králův majetek. Mám s sebou stráž, aby nikdo nepoškodil vlastnictví majestátu a aby nikdo nešlápl na záhony v zahradě.“ Dveřník byl na vahách. Mezitím však někteří přelezli nevysokou zeď, bez násilí dveřníka odstrčili, Castro prošel branou, za ním jeho ozbrojenci, za nimi dav.

Lidé se zvolna sunuli vpřed po pískem posypaných cestách k zámku a obdivovali se zahradě. Najednou tu byl Belardo. Měl na sobě kožený límec, koženou přílbu a halapartnu svého dědečka. „Vznešený pán ráčí chtít mluvit s doňou Raquel?“ zeptal se pln horlivosti. „Naše paní je ve své komnatě na estrádě,“ drmohl. „Je vznešený pán ohlášen? Mám jej ohlásit?“

„Doveď nás k ní,“ řekl Castro.

Šli do domu za Belardem, Castro, jeho vojáci, několik lidí ze zástupu, nemnoho. Došli do Raquelina pokoje. Na míle daleko bylo najednou vedro zahrady,

oslňující bělost zdi, prach silnice, po které v potu a hlučně táhli, a kolem nich bylo ticho chladné, zšeřelé, cizokrajné místnosti. Zůstali stát u vchodu, vystřízliveli, poněkud zmatení.

Estráda, na které Jehuda a Raquel seděli, byla od ostatních místností oddělena nízkým zábradlím s velikou mezerou uprostřed. Když přišli, Jehuda pomalu vstal; a tak tu stál, jednou rukou lehce opřen o zábradlí, a pozoroval vetřelce mírně, skoro posměšně, jak se Gastrovi zdálo. Raquel nevstala. Seděla na divanu, čelo zpola zakrýval malý závoj, a pohlížela rovněž klidným zrakem na Castra a jeho průvodce. Z patia zaznívalo tiché pleskání vodotrysku a jako z velké dálky a tlumeně sem doléhal ze silnice hluk davu. Opakovali ustavičně totéž, ti tam venku, ale nebylo tomu rozumět. Castro však rozuměl; věděl, že křičí: „Bůh to ehce!“ A „Matad, matad! Zabijte!“

Jehuda viděl surové obličeje vojáků a jejich vůdce, viděl mazaného, bázlivého, zdvořilého, hloupého zahradníka Belarda a krvelačnost dokonce i na jeho tváři, tušil, co znamená ten křik tam venku, věděl, že mu už nezbývá mnoho minut života. Strach mu sevřel hrdlo. Snažil se jej zahnat úvahou. Ke každému přijde ničitelka všech věcí a on sám tomu chtěl, aby k němu přišla zde a nyní. Uzavřel svůj účet již před několika dny. Vykonal mnoho marného i leccos dobrého jen proto, že chtěl být něčím více než ostatní. Ale bylo mu toho dopřáno: byl více než ostatní. Viděl dokola nápisy s pořekadly, které velebily mír. Zajistil poloostrovu na léta mír a rozkvět. A i jeho smrt se stane mnohému požehnáním. Tito ubozí vrazi budou velmi záhy litovat toho, co činí; nebudou si troufat na ostatní, jeho smrt bude požehnáním pro franské

uprchlíky. Potom ledový strach znovu zardousil jeho myšlenky. Ale jeho tvář zůstala beze změny, byla to maska klidu a lehkého posměchu.

Také tvář Raquel zůstala klidná. Alfonso jí uložil, aby zůstala v Galianě. Alfonso je tu pánem, co jí může udělat tento cizí člověk? Poručila si, že nebude mít strach, aby byla Alfonsa hodna; chtěl, aby žena, kterou miluje, neznala strach. A slíbil jí, že přijde. Nepohnula se, ale její tělo cítilo blížící se smrt a úzkost jí sevřela srdce.

Vetřelci pořád ještě postávali u stěn a nevěděli, co počít. Půl minuty, celou věčnost, neotevřel nikdo ústa.

Tu najednou vykoktal Belardo: „Vznešený pán nechtěl být ohlášen, paní.“

A nyní promluvil i Castro. „Nevstaneš, židovko, když k tobě přijde rytíř?“ řekl svým drsným skřehotavým hlasem. Raquel mu neodpověděla. Najednou se ho zmocnila pochybnost. „Nebo jsi křesťanka?“ zeptal se. V tom případě by sem nebyl směl vniknout. Ale Belardo jej upokojil. „Naše paní doña Raquel není křesťanka,“ řekl.

Castro se začervenal. Dopálilo ho, že se nechal oklamat její předstíranou vznešeností. Raquel postřehla jeho vzrůstající zuřivost a najednou se jí zdálo, jako by před ní stál rozzuřený Alfonso – ano, byla to Alfonsova tvář, znetvořená bezmeznou zuřivostí. Ale hned to zmizelo a ona viděla toho Alfonsa, který bojoval proti býkovi, zářícího, skvělého. Nesmí udělat svému Alfonsovi ostudu v této rozhodující chvíli. Až mu budou vypravovat, jak je ten zpustlý člověk přepadl, budou mu také muset povědět: Ale Raquel neměla strach. Pomalu, s dětským, ale zároveň i vznešeně ženským gestem vstala.

Nebyl to však onen zuřivý rytíř, před kterým povstala, byla to smrt.

Zde stojíš, doňo Raquel ibn Ezra, Krasavice, La Fermosa, posle satanův, milostnice Alfonsa Kastilského, sama z rodu Davidova, matka Immanuela. Tvá oválná tvář je nyní moudřejší než dříve, a jestliže by ji snad nyní mohl zbarvit strach, jeho barva je skryta pod matnou snědostí tvé pleti. Tvoje šedomodré oči, ještě větší než jindy, hledí do daleka, snad do strašlivého prázdna, možná že i do velikého jasu, spanilosti, k vytouženému cíli.

Castro se stále nemohl vzpamatovat. Všecko bylo docela jiné, než jak si to představoval; toto byl králův dům a tato žena, i když židovka, je královou souložnief a porodila mu bastarda.

Tu však konečně promluvil Jehuda. Mírným hlasem se latinsky otázal: „Kdo jsi? A co si přeješ?“

Castro se podíval na muže, na žida, který mu ukradl jeho dům a usadil se v něm a který byl vinen smrtí jeho bratra a který nosil na prsou destičku s kastilským erbem a který se opovažoval oslovit ho zdvořile, vznešeně a latinsky, jako kdyby mluvil rytíř k rytíři. Udeřil se do prsou a odpověděl směsicí aragonštiny a kastilštiny: „Jsem Castro, žide, a tím víš všecko.“ Jehuda na něho pohlédl se zcela jemným posměchem, jak to bylo jeho zvykem v době jeho největší slávy, a řekl přívětivě: „Právě tak jsem si tě představoval.“

Pak odvrátil od Castra tvář a okamžitě na něho zapomněl. Podíval se na dceru a vpil se do ní pohledem, vzpomněl si na vnuka, na malého Immanuela. Alazara ztratil, tuto svou milou dceru ztratí v několika minutách,

sám za několik okamžiků zemře: ale chlapec Immanuel ibn Ezra žije a nepřátelé na něho nemohou.

Také Raquel myslila na syna. Nedokázala Alfonsa změnit, ale co je v něm dobré, bude žít dál. Zmateně a poznovu, nikoli ve slovech, vyvstala v ní představa Mesiáše, který přemůže býka, všechnu divokost, a přinese světu mír. A viděla pohled svého otce a opětovala jej a řekla: „Měl jsi pravdu, otče, že jsi zachránil Immanuela. Náš Immanuel bude žít. Celé mé srdce je naplněno vděčností k tobě.“

Vlna něhy, uspokojení, hrdosti se vzedmula v Jehudovi. Ale byla okamžitě odplavena. A znovu ho sevřela chladná úzkost. Našel v sobě ještě sílu, aby se obrátil tváří k východu. Pak svěsil hlavu, nebránil se dále a čekal, až dopadne rána; toužil po ní.

Castro nerozuměl tomu, co Raquel řekla hebrejsky, ale vytušil, že tihle lidé z něho nemají strach, že se mu posmívají, a vztek v něm zpřetrhal poslední pochybnosti. „Cožpak nikdo neskoncuje s tou pakáží?“ vykřikl. „Přišli jsme sem proto, abychom s nimi disputovali?“ Vytasil meč, ale okamžitě jej zasunul nazpět. „Neposkvrním svůj meč psovskou krví,“ řekl s nesmírným pohrdáním. S rozmyslem udeřil odvráceného Jehudu do hlavy pochvou.

Raquel celou tu dobu věděla, že ona a otec musí zahynout; její rozum to věděl, její tělo to vědělo, její bystrá představivost si vybavila a shromáždila ze sta pohádek sto obrazů smrti. Ale v hloubi duše nevěřila, že zemře. Nevěřila tomu ani ve chvíli, kdy před nimi stanul Castro. Teprve nyní pochopila i v nitru, že Alfonso ji už nepřijde zachránit, že v nejbližších okamžicích zemře, a zmocnil se jí děs, děsivější nad všechna pojmenování. Vyhasla, stala se prázdnou schránkou, byl v ní jen a jen

strach. Úzkost jí sevřela ústa, ale ani hles nevyšel ze sevřené hrudi.

Vše, co se odehrálo v pokoji s estrádou, dálo se bez hluku, v šeru a s podivnou tlumeností. Když Castro udeřil žida, Castrovi chmurní průvodci ucouvli bezděčně ještě o krok, ještě blíže ke stěně. Bez hlesu umíral Jehuda, bylo slyšet jen prudké oddechování vetřelců a ještě stále pleskání vodotrysku a vzdálený hluk těch, kteří stáli u bílé zdi.

Tu se najednou pronikavě, nesmyslně rozkřičela chůva Sa'ad. A v té chvíli znenadání pozvedl zbraň zahradník

Belardo a rozzuřen, rozvášněn udeřil Raquel posvátnou halapartnou svého dědečka. A zároveň vyrazili vpřed i ostatní, zasazovali rány Raquel, chůvě, Jehudovi, bili ještě, když už se dávno nehýbali, dupali po nich, supěli.

„Dost!“ nařídil náhle Castro. Opustili místnost, ani se neohlédli. Otupělí, trochu vrávoravě, přihlouple sé usmívajíce opustili dům. Jeden z Castrových vojáků vytrhl se značným úsilím ze dveří mezuzu a schoval si ji: nevěděl ještě, zda ten amulet rozšlápne nebo zda si jej uschová pro vlastní ochranu. Jinak se nikdo neodvážil dotknout se čehokoli v králově domě.

Lidé čekali venku v horku a slunečním žáru. Nyní jim Castro oznámil: „Je to odbyto. Je po nich. Je po čarodějnici a po tom zrádci.“ Vyslechli to, pravděpodobně s uspokojením. Ale nedali své uspokojení najevo, nekřičeli, nejásali. Spíše byli i oni zaražení. „Ano,“ bručeli, „tedje tedy s Fermosou amen.“

Když opět stoupali vzhůru po vyprahlé, prašné silnici k Toledu, přešla je chuť i vztek nadobro. Strážci u

brány se zeptali: „Tak co, byli jste se za nimi podívat? Našli jste je?“ A oni odpověděli: „Ano, našli jsme je. Je po nich.“

„Správně,“ řekli strážci u brány. Ale i jejich spokojenost trvala krátce, i z nich se vytratil vztek, byli po zbytek dne zamyšlení a spíše rozmrzelí.

Nikdo už nepomyslil na to, aby židům nějak ublížil. Dobromyslně se posmívali obyvatelům juderie: „Pročpak se schováváte za hradbami? Máte z nás strach? Vždyť každý ví, jak dobře se vaši u Alarcosu drželi. Patříme přece k sobě, my i vy, v této těžké době.“

ŠESTÁ KAPITOLA

Don Alfonso držel pevnost Calatravu nečekaně dlouho. Byl poraněn na rameni, nikoli nebezpečně, ale bolestivě, měl často horečku. Přesto byl ustavičně na nohou i na koni, v brnění šplhal po příkrých schodech bašt nahoru a dolů, bděl nad obranou do všech podrobností. Důstojníci ho zapřísahali, aby se už konečně probil do hlavního města: neboť moslimové pronikli daleko na sever a silnice do Toleda byly již na některých místech obsazeny nepřítelem. Ale teprve tehdy, když už nebylo vyhnutí, vydal Alfonso pevnost, aby se s většinou jejího osazenstva probil do Toleda.

Byl to podnik vyžadující velké obezřetnosti á statečnosti. Z jeho blízkých přátel byl u něho jen Estéban Ulán; arcibiskupa dona Martina a Bertrana de Born, kteří byli zraněni, dopravili už dávno do Toleda. Alfonso nedal na sobě znát, jak ho trápí utrpěná porážka; osvědčoval bystrozrak, vynalézavost, rozhodnost. Ale v

noci, když byl o samotě s Estébanem, bouřil a zuřil: „Viděl jsi, jak všecko zpustošili? Nyní to cítím: to vše, co tu bylo vypleněno a vypáleno, to jsem já sám; je to část mé bytostí jako má ruka nebo má noha.“

Představoval si, jak to bude, až nyní přijede do Toleda. Představoval si klidnou, povýšenou tvář doni Leonor, i jaké opovržení a pohrdání se bude skrývat za tímto jasným čelem, až teď po tak okázalém odjezdu do války před ni předstoupí bědný a pokryt hanbou. S bezmocným vztekem si představil mírnou, posměšně uctivou tvář Jehudovu. Představoval si výmluvný obličej Raquel. Neslíbil jí, že jí dá darem Sevillu? A kde je Sevilla? Raquel se na to nebude ptát; bude před ním stát něžná, pokorná, bez jediného slova výčitky, ale kolem ní budou matně a výsměšně zářit její nápisy o míru.

Znenadání se ho zmocnila nesmyslná zuřivost. Don Martin měl pravdu, Raquel je čarodějka, ona to byla, která způsobila, že nedal synka pokřtít, ona obrátila jeho vnitřní hlas v lež. Však on jejím kouzlům už nepodlehne. Jen ať si mlčí a kroutí se a otáčí a tváří se bolestínsky: On přiměje Jehudu, aby mu syna přivedl, pokřtí chlapce, a nebude-li potom Raquel chtít zůstat déle v Galianě, prosím, dveře budou dokořán, alafia, zdar, požehnání.

Zatímco se Alfonso přel takto s Raquel, byl don Rodrigue na cestě, aby mu oznámil smutnou zprávu.

Po zabití Jehudy a Raquel zmocnila se Rodrigua podivná ochablost. Teď se zhroutilo všecko, na čem zde na světě lpěl, země byla ztracena, milí přátelé byli surově zavražděni a on sám, Rodrigue, měl na tom spoluvinu, protože dovolil, aby král šel tak dlouho po nesprávné cestě. Rdousilo ho vědomí, že selhal, vědomí vlastní nicotnosti.

V duchu zahrnoval trpkými výčitkami dona Alfonsa, jehož lehkomyslnost přinesla neštěstí celé zemi a neštěstí každému, kdo mu byl blízký. Nechtěl ho už ani vidět, nechtěl už s ním mít nic společného. Ale stále ještě toho nešťastníka miloval, hnala ho povinnost a soucit, aby mu sám oznámil krutou zprávu. Možná, že přemíra neštěstí dá tomuto člověku poznát, co je lítost, a Rodrigue ho nechtěl nechat samotného ve chvíli zoufalství.

Přivítal ho Alfonso vyhublý, horečnatý. Když se ho Rodrigue dotazoval na jeho zranění, netrpělivě mávl rukou. Stál před ním podrážděný, zachmuřený, posměvačný a řekl mu vyzývavě: „Měl jsi pravdu, můj moudrý otče a příteli. Moje vojsko je zničeno, má říše se zhroutila. Skutečně jsem přivolal do země čtyři apokalyptické jezdce, přesně tak, jak jsi mi to předpověděl. Přišel jsi zřejmě proto, abys to slyšel. Tak tedy, přiznávám ti to. Jsi spokojen?“

Rodrigue cítil proti své vůli vřelé slitování s mužem, který stál před ním nemocen, rozedraný a zbědovaný na duši i na těle. Ale nesmí dát najevo slabost, musí zatřást dusí tohoto Alfonsa, svárlivého, vzpurného vazala božího, který stále ještě neví, co je to vina a lítost. Rodrigue řekl: „Zlé věci se udály v Toledu. Tvůj lid svalil odpovědnost za tvou porážku na nevinné a nebylo nikoho, kdo by nevinné chránil.“ A protože král na něho hleděl nechápavě, řekl mu přímo do očí: „Zabili doňu Raquel a dona Jehudu.“

Co nedokázalo neštěstí a zrada, ani velká porážka, to dokázala tato zpráva: Don Alfonso vykřikl. Byl to krátký a strašlivý výkřik. Pak omdlel.

Mocná vlna přátelství odplavila všechny ostatní Rodriguovy úvahy, pocítil opět k Alfonsovi lásku, kterou

k němu vždycky choval. Polekán pokoušel se ho vzkřísit a dal zavolat lékaře.

Teprve po dlouhé době se Alfonso probral z bezvědomí, rozhlédl se kolem, vzpamatoval se a řekl: „To nic není, to jen ta hloupá rána.“ Toho dne také ještě nic nejedl. Spěšně spolykal polévku, kterou mu přinesli, a naléhal na lékaře, který mu přišel převázat ránu, aby si pospíšil. Potom poslal všechny pryč a nechal u sebe jen Rodrigua.

„Odpusť, otče a příteli,“ řekl. „Měl bych se stydět, že jsem se nedokázal ovládnout.“ A zlobně pokračoval: „Když jsem už zničil celou říši, nemělo by mi záležet na jednom muži a na jedné ženě.“ Zarputile dodal: „Byl bych je oba beztak poslal pryč.“ Ale okamžitě to odvolal: „Nikdy, nikdy bych nebyl Raquel poslal pryč! A také se nestydím!“ Sténal, zuřil, skřípal zuby. „Nekřesťansky to bolí. Pravím ti, Rodrigue, milý příteli: miloval jsem ji. Nemůžeš tomu rozumět, nevíš, co to je, nikdo to neví. Já jsem to nevěděl, dokud jsem se s ní nesetkal. Miloval jsem ji víc než Leonor, víc než své děti, víc než svou říši, víc než Krista, víc než všecko. Zapomeň na to, kněze, zapomeň na to okamžitě, ale jednou to musí ze mne ven, jednou to musím povědět, musím to povědět tobě: Miloval jsem ji víc než svou nesmrtelnou duši.“

Zaťal zuby, aby zadržel lítá slova, kterých bylo jeho srdce plné. Usedl vyčerpán. Zděšen viděl Rodrigue, jak se změnila jeho tvář. Šklebila se na něho vyzáblá, plachá, ztrhaná, s ostře vystouplými lícními kostmi, rty byly jako dvě úzké rýhy, oči se zdály menší a horečně těkaly.

Po delší odmlce se Alfonso pokusil ovládnout svůj obličej. Požádal Rodrigua, aby mu pověděl, co ví. Nebylo toho mnoho. Dav, který dona Jehudu marně

hledal v Castillu Ibn Ezra, odtáhl do Galiany. Kdo zabil doňu Raquel, nebylo známo. Dona Jehudu zabil vlastní rukou Castro.

„Castro?“ zajikl se král. „Castro,“ odpověděl don Rodrigue. „Měl úkol chránit ohrožené. Měl za úkol obětovat raději jednotlivce než připustit ohrožení celku.“ Král dlouho a usilovně přemýšlel. „Od koho dostal Castro tento úkol?“ otázal se chraptivě. Don Rodrigue odpověděl zvolna a jasně: „Od doni Leonor.“

Alfonso zakňučel jako poraněné zvíře. „Psi a supi se na mne vrhají, jako kdybych byl už zdechlinou,“ řekl. Don Rodrigue věcně, spravedlivě, s takřka nepostřehnutelnou ironií vysvětloval: „Bylo nutno učinit nějaká opatření. Zahynuli někteří křesťanští Arabové, také židé, usídlení vně hradeb, byla jich celá řada, praví se, že na sto.“

„Neobhajuj ji!“ vybuchl Alfonso divoce, nesmyslně. „Neobhajuj Leonor! Neobhajuj nikoho, ani sebe! I ty jsi vinen, vy všichni jste vinni. Snad ne tolik jako já, ale vinni jste. A já budu trestat. Já vás zkrotím. Myslíte si, že jsem bezmocný, protože jsem prohrál bitvu? Jsem ještě králem. Budu vyšetřovat, budu soudit, budu strašlivě trestat!“ Náhle se odmlčel, zasténal, zhroutil se, prudce pokynul Rodriguovi, aby ho nechal o samotě.

Neuplynula ani hodina, když dal rozkaz k odchodu. I na tomto posledním úseku cesty vykonával pozorně a obezřetně své velitelské povinnosti. Teprve když byly všechny jeho oddíly za hradbami, vjel i on sám do Toleda.

Odjel na svůj hrad. Seběhli se sloužící, komorníci, polekali se jeho vzezření, ptali se, zda se nechce převléci,

vykoupat, nemají-li zavolat lékaře. Mrzutě je odbyl, přísně nakázal, aby k němu nikoho nepouštěli, ani královnu.

Svalil se jeStě v brněni na lůžko, zpocen a zašpiněn, naplněn hořem, v nepohodlné póze, sám. Zadumal se. Nechápal, jak k tomu mohlo dojít. Jak se dostal do Galiany Jehuda, starý lišák, který cítil nebezpečí na sto honů? A proč neuprchli za pevné hradby juderíe ti dva, kteří se tak fanaticky hlásili ke svému židovství?

Jsou mrtvi, byli zabiti, tolik je jisto. A ti, kdož je zabili, to jsou Leonor a Castro, Leonor jazykem a Castro pěstí. A on neřekl Raquel ani sbohem; utekl od ní jako cizí, byl zaslepený, zlý. A teď mu ji Leonor zabila a ještě mu ukradla i syna, jeho Sancha, neboť teď se nikdy nedoví, co se s dítětem stalo.

Zachvátil ho hněv, otupující všechny jeho smysly. Leonor ho začala nenávidět od chvíle, co mu Bůh poslal Raquel. Štvala ho do války, jen proto chtěla mít volné ruce, aby mohla Raquel zabít. Všichni ho před bitvou varovali, ale ona, jindy tak štědrá na varovná slova, nepromluvila, nechala ho, aby se řítil do neodvratné porážky, vědouc, že jen tak bude moci zabít svou sokyni. Leonor je čarodějka, ne Raquel. Je pravou dcerou své matky, vnučkou oné pramatky, kterou ďábel odnesl z kostela rovnou do pekel.

Měl radost ze svého hněvu, měl radost z toho, že ho bolí rána. Tak jak byl, v brnění pokrytém silnou vrstvou prachu, neumytý, bez vyměněného obvazu běžel chodbami do Leonořiných komnat. Odstrčil polekané dvorní dámy. Prudce vstoupil do Leonořiny komnaty.

Seděla na estrádě čistá, pěstěná, jako vždy ženský půvabná. Vstala, šla mu několik kroků v ústrety, ne příliš

rychle, ne příliš pomalu, s úsměvem. Zvedl ruku, aby ji zadržel, a ještě než ho mohla pozdravit, řekl tiše a divoce: „Zde jsem. Není na mne příjemný pohled. Nelahodím také čichu. Páchnu válkou, prací, porážkou. Nic na mně neodpovídá předpisům kurtoazie. Ale ty sis také nepočínala podle pravidel kurtoazie, jak se zdá, doño Leonor, má královno, má drahá.“ A najednou se rozkřikl, zuřivě, nesmyslně: „Zničila jsi mi život, proklatá! Neporodila jsi mi syna a ten, kterého jsi mi porodila, byl nemocný a poznamenaný již v tvém těle. A když mi porodila syna žena, kterou jsem miloval, zabila jsi ji. Její otec, můj nejmoudřejší, nejdražší rádce, mi domlouval jazykem andělským, abych počkal s válkou na vhodnou dobu. Ale ty jsi mě štvala. Tys mi vykřikla do tváře své pohrdání, abys mě svým posměchem vehnala do války. A pak jsi mlčela, ty, tak výmluvná, k mému hloupému plánu a dívala ses na to, jak se řítím do ztracené bitvy, jen abys mohla zabít mou nejdražší, kterou mi seslal Bůh. Zničila jsi mě, mne i mou Kastilii. Teď tu stojíš, bělostná a líbezná a královská, ale tvé nitro je naskrz hanebné a pokřivené. Jsi jako tvoje matka, rozežraná pekelnou zlobou, ničitelko!“

Doña Leonor záchvat hněvu čekala; ale nebyla připravena na to, že Alfonso bude běsnit tak bez míry, tak nesmyslně, z celého srdce. Byl schopen ji svýma špinavýma rukama bez rukavic popadnout, rdousit, zaškrtit. Ale byla už zvyklá, že dovede takto zuřivě hrozit a lát, že je tak nesmírně sprostý jako pravý „vilain“. Byl nebezpečný a takového ho chtěla mít.

Ucouvla, lehkým krokem vystoupila zpět na estrádu, usedla, hleděla na něho svýma velikýma, zelenýma, zkoumavýma očima. „Smím ti připomenout,“ řekla

mírně, „že jsme ti v Burgosu předložili smlouvu, moje matka a já, smlouvu s tvým zetěm donem Pedrem? V této smlouvě ses zavázal, že nevstoupíš do války dříve, dokud nedorazí aragonské oddíly. Učinily jsme všecko, abychom ti zabránily v tvém ukvapeném hrdinství. Moje matka ti domlouvala jako trucovitému děcku. Nikdo tě neštval, jen ty sám sebe. Mám ti povědět, co zavinilo katastrofu? Chtěl ses blýsknout přede mnou, před svými přáteli a zejména před svou židovkou. Proto jsi urazil kalifa navzdory naší smlouvě a navzdory rozumné úvaze. Proto jsi vybojoval tu šílenou bitvu. Proto jsi strhl naši zemi a celou křesťanskou Hispárůi do propasti.“

Alfonso stál před ní, pod estrádou. Díval se do toho bělostného obličeje s vysokým, jasným čelem a hustými plavými vlasy a nenáviděl ji za zlé, vypočítavé myšlenky, které se za tímto čelem odvíjely. „Nyní chápu,“ procedil tiše, trpce skrze zuby, „proč věznil Jindřich tvou matku a nepustil ji navzdory všem papežovým příkazům. Jen si nemysli, že jsem slabší než on. Nemohu tě zabít, protože jsi žena. Ale nenechám bez trestu, že jsi mi usmrtila tu, kterou jsem nade všecko miloval. Budu soudit, budu se ptát a vyslýchat, odhalím tvé zchytralé, nenápadné příkazy a vražedné myšlenky, které se za nimi skrývaly; ať pak celé křesťanstvo na tebe ukazuje prstem jako na vražednici. A tvoje krvavé služebníky, Castra a ostatní, ty nenechám uniknout se zdravou kůží. Uvidíš, má milá, jak s nimi zatočím. Na rasově káře je povezou na zocodovér. A ty se budeš dívat, má královno, po mém boku, na tribuně, až je budou věšet, ty tvé galantní rytíře, tvé Lanceloty.“

Leonor z něho nespustila oči. Potil se a měl ztrhané rysy. Krátké plavé vousy byly slepeny, nebylo na něm

nic mladistvého, zářivého, nikdo ho nemohl srovnávat se svatým Jiřím z Domfront. Ale bylo dobře, že konečně propuklo jeho násil – nické ledví; už nikdo nebude moci vytýkat, že je tento muž ospalec, ani její matka.

Řekla: „Mluvíš nesmysly, Alfonso, protože je tvoje souložnice mrtva. Já jsem té ženě v Galianě neublížila. Žádný soudce mě neshledá vinnou, i kdyby prozkoumal každou maličkost, co jsem udělala i co jsem neudělala.“

Ale najednou měla po krk důstojného a vznešeného tónu. SeŠla s estrády, přistoupila až těsně k němu, nadechla se jeho divokého pachu, a řekla mu do očí: „Ale tobě, jen jednou, jedenkrát, to povím: Přece jsem to udělala. Dopřála jsem si této ‚noche toledana', věděla jsem, jak Castro pomýšlí na vraždu, nezadržela jsem ho, navnadila jsem ho na Castillo. A Bůh mi byl nápomocen. Bůh tomu chtěl, aby zahynuli. Proč se neukryli za hradbami juderíe u ostatních, ta tvá milostnice a její otec? Bůh je potrestal slepotou. A říkám ti rovnou do těch tvých zběsilých, krvelačných očí: Mé srdce zajásalo, když byla mrtva.“

Alfonso zasténal, odvrátil od ní pohled, ucouvl o krok, v jeho tváři se zračilo spíše utrpení než vztek.

Leonor vychutnala svůj triumf až do konce. Pocítila s Alfonsem soucit. Přistoupila k němu, byla opět těsně u něho. „Nepřeme se déle, done Alfonso,“ zaprošila a její hlas byl neobvykle laskavý. „Jsi zraněn, jsi vyčerpán. Dovol mi, abych o tebe pečovala; pošlu ti svého mistra Reinera, je lepší než tvoji lékaři. A dovol, abych ti řekla ještě toto: Udělala jsem to kvůli sobě, ale určitě i kvůli tobě. Miluji tě, Alfonso, ty to víš. Byla jsem ti věrnější než hradby tvého hradu po všechna ta léta, i tehdy, když jsem ti ji odklidila z cesty. Nemohla jsem déle přihlížet,

jak se kastilský král, otec mých dětí, propadá do bahna. Můžeš mě zostudit před celým světem. Můžeš mě zabít. Ale bylo tomu tak.“

Alfonso věděl, že tomu tak je, ale zakázal si tomu uvěřit. Dovedl Leonor pochopit, ale jen rozumem. Všechno se v něm proti ní bouřilo. Nechtěl její lásku; hnusila se mu láska vražednice.

Odvrátil se, vyběhl z pokoje.

Byl po této rozmluvě na smrt znaven a rána ho bolela víc než předtím. Dovolil, aby ho vykoupali, aby ho převázali, donesli do postele. Spal dlouho, hluboce, beze snů.

Potom odjel do Galiany.

Klusal na koni po úzké silnici dolů k Tajů, bez doprovodu. Lidé ho poznávali, dělali mu místo, s úlekem se dívali na vyzáblou, zkamenělou tvář, obnažovali hlavy a hluboce se ukláněli, mnozí poklekali. Neviděl, neslyšel, klusal dál, zvolna, dívaje se upřeně před sebe; mechanicky, aniž se podíval, opětoval pozdravy.

Přiblížil se k bílé zdi. Bylo veliké horko, nad Galianou spočívalo těžké předivo prachu a sluneční záře, jako by všecko bylo zakleto do ticha.

Přišoural se zahradník Belardo. Nesměle políbil Alfonsovi ruku. „Jsem velice nešťasten, pane králi,“ řekl. „Nedokázal jsem ubránit naši paní. Ale bylo jich hodně, jistě přes dva tisíce, a jejich vůdce byl veliký rytíř a já jsem měl jen posvátnou halapartnu svého dědečka, s tou bych proti tolika lidem mnoho nepořídil. Křičeli: Bůh to chce! a pak se to stalo. Ale jinak nebyla způsobena žádná škoda. Všechno je v nejlepším pořádku, pane králi, v domě i na zahradách.“

Alfonso řekl: „Pochovali jste ji zde v Galianě, že? Doveď mě tam!“

Místo nebylo nijak označeno. Bylo blízko nádrží rabbiho Chanana, byl tu holý, rozrytý trávník. „Nevěděli jsme, co máme dělat,“ omlouval se Belardo. „Protože naše paní Raquel nebyla křesťankou, netroufali jsme si postavit sem kříž.“ Král mu pokynul, aby ho nechal o samotě.

Usedl na zem, nepohodlně, unaven šedým předivem dusna, prachu a žhavého slunce. Trávník byl nedbale shrabán, bylo to tu zpustlé, ani psa by takto nepochoval.

Snažil se upamatovat, jak tu s Raquel chodil na procházky, jak s ním seděla nahá na břehu rybníka, snažil se připomenout si její oválnou tvář, její chůzi, její hlas, její tělo. Ale nalézal jen jednotlivé rysy; Raquel mu zůstávala v mlhách, vzdálená, viděl jen nezřetelný třpyt. Právě na těchto místech by měi prodlévat její duch, ale nedovedl si jej vyvolat; duchové se zjevují jen nevoláni. Snad měl pravdu i Bertran, že ženy vnikají muži jen do krve, ne do duše.

Zde pod ním leželo to, co ho tak neskonale obšťastňovalo i nejstrašněji rozechvívalo, a teď z toho zbyl jen zmar a potrava pro červy. Ale tato představa ho kupodivu nevzrušovala.

Có zde hledá u tohoto žalostného, ohyzdného hrobu? Není jim nic dlužen, těm dvěma, kteří leží tam dole. Oni dluží jemu. Dluží mu jeho syna. Teď už se nikdy nedoví, co se stalo s jeho Sanchem. Jako kdyby dítě leželo tam dole s těmi dvěma, jako by tam dole byla zahrabána a prachnivěla i jeho, Alfonsova budoucnost. Neměl sem vůbec chodit. Měl v ústech nepříjemnou chuť, jeho rty se sevřely.

Odvlekl se do stínu nejbližšího stromu. Ulehl tam. Ležel se zavřenýma očima, sluneční skvrny mu tančily po tváři. Znovu se snažil připomenout si Raquel. Ale opět viděl jen její zevnějšek, ona sama byla nepostižitelná. Viděl ji v oděvu, ušitém jako košile, jak ho očekává ve své ložnici. Viděl ji v oněch zelených šatech, ve kterých se s ním poprvé setkala v Burgosu, kdy si tropila posměšky ze starého zámku jeho otců. A bylo to čarodějnictví a černá magie, že ho tenkrát, ačkoli nebyla ani přítomna, přiměla, aby jí vystavěl tuto Galianu. Ještě nyní ho sem přivábila v době, kdy na něho čekají naléhavé záležitostí vojenské a vládní.

Převzal ovšem jeden úkol, který může splnit jenom zde: Musí vyřídit Jehudovi vzkaz jeho chlapce. Soustředěným přemýšlením svraštil tvář, aby si vzpomněl, co to jen umírající Alazar řekl. Slyšel zcela zřetelně: „Pověz mému otci-ale co mu měl povědět, na to ne a ne si vzpomenout.

Zmalátněl. Všechno kolem něho se rozplynulo v parách, všecko bylo nehmatatelné. Ale najednou zde byla Raquel. Vystoupila z těch par naprosto tělesně se svou bledě snědou tváří a holubičíma očima, a byla zde. Takto se na něho tenkrát dívala, tak výmluvně přes všechnu mlčenlivost, když nechtěla být jeho a on se na ni vrhl, takto se dívala, když se na ni rozkřikl, že mu ukradla jeho dítě, a její mlčení bylo hlasitější než jakákoli obžaloba.

Ležel se zavřenýma očima. Věděl, že to je espejismo, přelud, horečná představa, věděl, že Raquel je mrtva. Ale v této mrtvé Raquel žhnulo víc Života, než když byla naživu. A jak se tak na něho upřeně dívala, pochopil, že v srdci vždycky její němé výřečnosti

rozuměl, jen se pokaždé zatvrdil, uzavřel se a nechtěl rozumět jejím výstrahám a její pravdě.

Nyní byl ochoten její pravdu přijmout. Nyní pochopil, co mu Raquel vždy a znovu marně chtěla vysvětlit: co je to zodpovědnost, co je to vina. Měl v rukou nesmírnou moc, a zneužil jí; trestuhodně, bezmyšlenkovitě si s ní pohrával jako chlapec. Proměnil své víno v ocet.

Obraz Raquel se stával nezřetelným. „Neodcházej, neodcházej ještě!' prosil, ale nebylo tu nic, co by mohl zadržet. Obraz se rozplynul.

Byl vyčerpán a dostal najednou velký hlad. Těžce se zvedl, vešel do domu. Poručil, aby mu přinesli jíst. Seděl a jedl u stolu, u kterého často snídal s Raquel. Jedl mechanicky, chtivě, hltavě. Nemyslil na nic, než aby se nasytil.

Vrátila se mu síla. Vstal. Zeptal se na chůvu Sa'ad; chtěl si dát ukázat některé věci po Raquel. Odpovídali vyhýbavě, nakonec mu řekli, že Sa'ad je mrtva. Polkl. Chtěl se dovědět víc. „Strašně křičela," vyprávěl Belardo. „Ale naše doña Raquel neměla vůbec strach. Stála tam jako opravdová velká dáma."

Alfonso procházel domem. Zastavil se před oním nápisem, jehož staroarabská písmena nedovedl přečíst a který mu ona přeložila: „Unce míru je vzácnější než tuna vítězství." Kráčel dál. Otvíral skříně, truhlice. Dotýkal se šatů, které Raquel nosila. Tyhle světlé šaty měla na sobě, když s ním hrála Šach, a tento tak nadmíru jemný oděv, který se mu málem trhal v prstech, měla tenkrát, když na ni vyskakovali psi. Z truhlice zavanula vůně šatů, vůně Raquel. Přirazil víko. Není přece Lancelot.

Našel dopisy, které mu psala a nikdy neodeslala. „Nasazuješ svůj život pro pošetilé věci, protože tak si má počínat rytíř, a to je nesmyslné a úchvatné, a proto tě miluji.“ Našel obrázky, které nakreslil Benjamín. Pozorně si je prohlížel, našel rysy, které na živé Raquel nikdy neobjevil. Ale přesto viděl tento Benjamín na Raquel jen její část, opravdovou Raquel viděl jen on, Alfonso, a to teprve nyní, když už nebyla mezi živými.

Ale zůstávala na světě. V něm samém žilo dál nabyté poznání, které mu prve vštípila ona mlčenlivá tvář. Rodriguovy výtky mu pouze pověděly, co je to vina a lítost, on sám vinu a lítost necítil. Ani jeho vnitřní hlas mu ji nedal pocítit. Teprve ona mlčící tvář mu vtiskla do srdce, co to znamená zodpovědnost, vina, lítost.

Vzpamatoval se. Začal se modlit. Byla to rouhavá modlitba. Modlil se k mrtvé, aby se mu zjevila vždy v rozhodujících okamžicích, aby mu její mlčenlivost vždy pověděla, co má činit a čeho se vystříhat.

Gutierre de Castro stál před králem rozkročen, s rukou na jilci meče, v rytířském postoji.

„Co si přeješ, pane králi?“ otázal se svým trochu skřehotavým hlasem. Alfonso se podíval tomuto muži do široké, drsné tváře. Castro jeho pohled klidně opětoval; strach neměl, to bylo jisté. Z krále vyprchal všechen vztek, nevěděl už, proč s tak sveřepou dychtivostí toužil, aby toho člověka viděl viset. Řekl: „Měl jsi za úkol chránit lid mého města Toleda. Proč jsi to neučinil?“ Castro odpověděl drze a chladně: „Lidé byli podrážděni tvou porážkou, done Alfonso, měli chuť rvát se, vraždit. Chtěli zabít viníky a pokládali za viníky velmi mnohé. Ale jen velmi málo lidí přišlo o život, necelých sto. Mohl

jsem královně vrátit rukavici s dobrým svědomím, jist její spokojeností a jejím díkem.“

Don Alfonso řekl: „Přitáhl jsi do Galiany v čele zástupu chátry a zabil jsi mého escrivana a matku mého syna!“ Mluvil tvrdě a otevřeně, ale velmi klidně. Castro odpověděl: „Tvůj lid požadoval potrestání zrádce. Jeho potrestání žádala církev. Mým úkolem bylo chránit nevinné. Tento byl vinen.“ Král očekával, že Castro se teď bude odvolávat na onen neurčitý a krvavý královnin pokyn a že zodpovědnost ze sebe svalí. Castro to neudělal. Naopak pokračoval: „Pravím ti otevřeně: byl bych ho oddělal, i kdyby nebyl zrádcem. Jsem Gutierre de Castro a slíbil jsem už před lety sobě samému a hispánskému rytířstvu, že ztrestám toho obřezaného psa, který poskvrnil mé Castillo.“ Král řekl: „Spor mezi tebou a kastilskou korunou byl vyřešen, odškodné za tvého bratra bylo zaplaceno. Smlouva byla podepsána a stvrzena pečetí, tvůj nárok byl uspokojen.“ Castro řekl: „Nechci se s tebou přít, pane kastilský králi. Domníváš-li se, že máš proč mě obžalovat, žaluj mě u mého lenního pána, aragonského krále, aby on, jenž není výše postaven než já, svolal soud lidí mně rovných. Ale dovol, abych ti řekl jedno, jako rytíř rytíři. Tvou vinou zahynul můj bratr, který byl velikým hrdinou v boji i na turnaji, ty to víš, a také jsi mi zaplatil odškodné v penězích a já jsem se tím spokojil, protože je Svatá válka. Nyní se stalo, že jsem zabil člověka, který mě potupil a nebyl nic jiného než tvůj bankéř a starý žid. Myslím, že nepochodíš špatně, jestliže náš účet uzavřeš.“

Král tuto nabídku přešel. Vyzval jej: „Pověz mi, jak se to zběhlo!“ Castro odpověděl: „Nechtěl jsem poskvrnit svůj meč špatnou krví. Zabil jsem toho člověka

pochvou.“ Alfonso se otázal s přemáháním, musil dělat odmlku za každým slovem: „A jak zahynula ona?“ – „To ti nemohu povědět,“

odpověděl Castro. „Mé oči byly upřeny na žida, když ji zabíjeli.“ Mluvil lhostejně, to, co říkal, znělo pravdivě. A drsně, upřímně, téměř dobromyslně dodal: „Je Svatá válka a já jsem potlačil zlobu svého srdce a přišel jsem, abych zde bojoval za tebe. Nech už toho, pane kastilský králi. Máme tu všude kolem těžkou práci. Rytíř by už neměl ztrácet ani slova pro smetí, které bylo vymeteno. Starej se o své město a o jeho bašty.“

Alfonso si s údivem uvědomil, že ho drzost toho člověka nepobuřuje. Tento muž se opravdu ani nezmínil o dvojsmyslném rozkazu doni Leonor, nesvaloval vinu na dámu, stál za vším, co se stalo. ‚Hledme, on je ten Castro opravdu rytíř,’ pomyslil si Alfonso.

Kanovník don Rodrigue, dříve tak čilý a neúnavně činný, vykonával teď povinnosti svého úřadu s nechutí, zřídkakdy se přemohl, aby si něco přečetl nebo napsal, posedával zachmuřený a osamělý.

Musa mu mohl jen málokdy dělat společníka. V Toledu bylo mnoho nemocných a raněných, Musovo klidné, jisté vystupování vnukalo důvěru a přes podezření k moslimovi byla značná poptávka po jeho proslulém lékařském umění.

Rodrigue záviděl příteli jeho ustavičnou činnost, která ho odváděla od trýznivých myšlenek, on sám se propadal stále hlouběji do chmurných meditací o marnosti všeho konání, jeho srdce bylo ochromeno.

Z Itálie mu poslali spis, který vyjadřoval jeho vlastní zoufalství; jeho autorem byl mladý prelát, Lotario de

Conti, a nesl název „De conditione humana, O lidské podstatě“. Především jedno místo se mu vrylo do paměti: „Jak nicotný jsi, ó člověče! Jak zlé je to s tvým tělem! Pohlédni na rostliny a stromy! Vytvářejí květy, listy, ovoce; ale ty, běda ti, ty vytváříš vši, hmyz, červy. Rostliny vylučují olej, víno, balzám; ty vylučuješ moč, sliny, výkaly. Rostliny vydechují líbeznou vůni; ty vydáváš zápach.“ Tyto věty nedopřávaly Rodriguovi pokoje, pronásledovaly ho i ve spánku.

Už ani netoužil po onom tichém vytržení, které bylo kdysi jeho posledním útočištěm. Ona horoucí, dokonalá víra se mu už teď nezdála milostí, nýbrž laciným zahlušením, ubohým útěkem od skutečnosti.

Ulehčením pro něho bylo, když přišel občas don Benjamín. Přes všechnu svou vlastní i obecnou bídu staral se tento mladý člověk s houževnatým klidem dál o akademii. Kanovníka udivovala Benjamínova silná vůle, jeho návštěvy v něm zaháněly sžíravou melancholii.

Jednou žáka požádal: „Jestliže ti to nezpůsobí příliš velikou bolest, pověz mi, co se dálo a o čem se mluvilo, když jsi byl naposled v Galianě.“

Benjamín mlčel. Mlčel tak dlouho, až se don Rodrigue už domníval, že neodpoví. Ale tu již nalezl horoucí slova, Kterými by vychválil Raquel, jak byla krásná v tento svůj poslední den. A nijak se neostýchal povědět i to, že Raquel odmítla úkryt v juderíi jen z toho důvodu, poněvadž jí král uložil, aby na něho Čekala v Galianě. V jeho slovech se ozývalo roztrpčení nad vášnivou oddaností, s jakou uvěřila svému rytíři a miláčkovi.

Kanovníkem ta zpráva otřásla. „Nevíš, co je láska,“ řekl mu tenkrát král, ale on sám to nevěděl. Alfonso

Raquel „miloval“, byla to vichřice, síla, bouře, ale zůstával uzavřen sám v sobě, nesoucítil s ní. A tu ten neblahý člověk, tento rytíř tělem i duší, prohodil slovíčko, pravděpodobně na ně hned zapomněl, sotva je vyslovil, a toto letmé slůvko vehnalo Raquel do náruče smrti. Všecko se obrátilo ke zlému, cokoli podnikla jeho lehkomyslná smělost.

Několik dní poté přinesl Benjamín kanovníkovi poněkud rozpačitě kresbu. Benjamín viděl krále zblízka, všiml si, jak velice se Alfonso změnil; nakreslil krále, aby se do všech podrobností těchto změn dopídil, a teď přinesl pln rozpaků a zvědavosti obrázek kanovníkovi.

Ten si jej dlouho prohlížel. Viděl hlavu muže, který mnoho poznal a mnoho vytrpěl, ale přesto hlavu rytíře, hlavu muže bezohledného, ba krutého a surového. Vzpomněl si na králův obraz, jak jej sám vykreslil slovy ve své kronice, vzpomněl si na královu hlavu, jak byla vyražena na Jehudových zlatých mincích. Odložil kresbu. Přecházel po místnosti. Znovu ji vzal do rukou a prohlížel si ji. Řekl s podivným pohnutím: „To je tedy král Alfonso Kastilský.“

Benjamín, překvapen účinkem své kresby, řekl: „Nevím, zda je Alfonso takový. V mé hlavě je takový.“ A po chvíli dodal: „Já si jen myslím, že by to vypadalo na světě líp, kdyby jej místo válečníků řídili mudrci.“

Kanovník ho požádal, aby mu kresbu ponechal, a ještě dlouho po Benjamínově odchodu dumal nad tím listem.

Jeho přátelství s Benjamínem se stále utužovalo. Sblížil se s ním natolik, že mu dal nahlédnout i do své sklíčenosti. „Jsi léty tak mlád,“ řekl, „a přesto jsi sdostatek poznal, kterak hloupost a divoké běsnění smete

vždy znovu to, co vytvořilo staleté poznání a práce. Přesto neumdléváš ve svém myšlení, bádání, trmácení. Což se ti to ještě zdá hodno snahy? A komu bude tvá snaha k užitku?“

Na Benjamínově tváři zasvitla ona bujará zchytralost, která ji dříve činila tak mladou a roztomilou. „Chceš mě zkoušet, nejdůstojnější otče,“ odpověděl, „ale znáš už předem mou odpověď. Ovšem, temnota je běžná a světlo je výjimkou. Ale právě v té nesmírné spoustě temna je trocha světla dvojnásobnou potěchou. Neznamenám mnoho, ale nebyl bych ničím, kdybych tuto potěchu necítil. Pevně věřím, že světlo vytrvá a že ho bude stále více. A mou povinností je, abych k tomu svou troškou přispěl.“

Kanovníka Benjamínova víra zahanbila. Vyňal svou kroniku, přiměl se, aby se soustředil, pokusil se pracovat. Ale okamžitě opět shledal, jak marná je jeho snaha. Chtěl názorně dokázat vládu Prozřetelnosti, statečně a naivně líčil věci nemající smysl tak, jako by se v nich nějaký smysl skrýval. Ale zatím všechny ty události toliko rozpitval do myšlenek a slov: nevysvětlil je však.

Jak záviděl Musovi! Tomu se jeho kronika lehko psala. Našel si vůdčí zásadu, podle které hodnotil události, větu o růstu a zániku národů, o jejich mladosti a o jejich stárnutí, a jeho Alláh a jeho Prorok mu v tom dávali za pravdu. Mohl Číst ve svém koránu: „A každý národ má svou dobu, a když tato doba přijde, nedokáže ji nikdo posunout nebo urychlit ani

0 hodinu.“

Jemu, Rodriguovi, se nepodařilo najít v událostech smysl a řád. Připadalo mu spíš, že pravá víra zapovídá se o to třeba

1 jen pokusit. Což nenapsal Pavel Korintským: „Pošetilost boží moudřejší jest, než lidé jsou – Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus?“ A neučil Tertullian, že největší událost v dějinách, smrt syna božího, je věrohodná proto, že je nesmyslná? Ale jestliže nejsou cesty boží cestami lidskými, jestliže se, viděny lidskýma očima a hodnoceny lidským rozumem, jeví pošetilými, není hříšná již pouhá snaha vylíčit vládu Prozřetelnosti lidskými slovy?

Sto let již teď bojovalo křesťanstvo o Svatou zemi, tisíckrát tisíc rytířů zahynulo v těžkých křižáckých taženích: a nezískalo se tím takřka nic. Čeho bylo dosaženo takovou spoustou krve, toho by byli mohli dosáhnout tři rozumní vyslanci prostým vyjednáváním během jediného týdne. Tváří v tvář takovému dění selhávala pochopitelně všechna lidská moudrost a ona Pavlova věta, že pošetilost boží, to móron tu theu, je moudřejší než lidé, nabývala velice posměšného významu.

Skloněn nad svou kronikou, tiše, zlobně řekl Rodrigue sám sobě: „To všechno je marnost. Není smyslu v tom, co se děje. Není Prozřetelnosti.“

Ulekl se vlastních slov. „Absit! Absit! Pryč s tím! Nic takového si nesmím ani pomyslit!“ poručil si.

Ale jestliže jeho pochybnosti o Prozřetelnosti byly kacířstvím, nebylo kacířstvím poznání marnosti jeho vlastního úsilí. Stál zde u tohoto pultu a čmáral a mazal tu celé dny i mnoho nocí a chtěl ukázat prst boží v událostech, jejichž smysl byl teď najednou nevyzpytatelný. Troufal si v tomto díle znovu oživit veliké mrtvé poloostrova: svatého Ildefonse a svatého Juliána, gótské krále a moslimské kalify i asturská a

kastilská hrabata a císaře Alfonsa a Cida Campeadora. Namlouval si, že je druhý prorok Ezechiel, že je vyvolen zaklínat tyto mrtvé, aby povstali: „Já chci vám žíly dáti a masu na vás vyrůsti dáti a kožĺ vás potáhnouti a dech vám vdechnouti, abyste opět živí byli.“ Ale nedovedl spojit dohromady údy mrtvých, které vyvolával. Lidé jeho kroniky nežili; to jen tančili nalíčení, hnáty chřestící kostlivci.

„Nesvedeš slepce z cesty,“ napomínalo Písmo. A to on právě učinil. Jeho kronika zavádí slepce ještě hlouběji do temnoty.

S povzdechem vstal. Udělal z polen hranici, postavil ji do krbu, zapálil. Sebral nesčetné listy své kroniky a poznámek. Hodil je do ohně, mlčky, s pevně sevřenými rty. Díval se, jak hoří, list za listem. Rozhrabal zuhelnatělé pergameny a papíry, až se rozpadly v popel, ze kterého už nikdo nic nevyčte.

Bertran de Born, jemuž jeho zranění nedovolovalo dále se účastnit války, toužil dostat se z Toleda do své vlasti. Chtěl prožít svá poslední léta jako mnich v kláštěře Dalonu.

Ale jeho zle zhmožděná ruka byla naběhlá, otékala už i paže. V tomto stavu nebylo ani pomyšlení, že by se probil moslimskými oddíly, které měly obsazeny všechny cesty až daleko nahoru na sever.

Rána pálila, jitřila se. Král ho požádal, aby se poradil s Musou. Ten prohlásil, že není jiného prostředku než paži uříznout. Bertran se vzepřel. Řekl žertem: „Vy moslimové jste mi nedokázali useknout ruku v boji. Teď toho chcete dosáhnout lstí a učeností.“ – „Tak si paži ponech, pane Bertrane,“ odpověděl klidně Musa. „Ale

potom z tebe za týden nezůstane nic jiného než tvé verše.“ Se smíchem a s kletbami se Bertran podvolil.

Ležel pevně přivázán na lůžku. Na dohled, na malém stolku, ležela rukavice úkolu, který mu svěřil Alíonsoa, vedle stolku stál starý zbrojnoš a pěvec Papiol. Musa a mistr Reinero dali nejdřív Bertranovi silný nápoj, utišující bolesti, a pak se železem a ohněm pustili do díla. Zatímco ho měli v práci, diktoval Bertran svému Papiolovi báseň, věnovanou Alfonsovi, „Sirventes o rukavici“.

Starý Musa zažil už leccos, ale tak děsivě velkolepou podívanou snad ještě nikdy. Ležel tu starý rytíř, pevně přivázán k posteli, v místnosti, která páchla spáleným masem, chvílemi omdléval a opět přicházel k vědomí, sténal bolestí, potlačoval výkřiky, znovu upadal do bezvědomí a znovu se z něho probouzel, a přitom diktoval své verše, veselé, uštěpačné. Některé nevyšly, jiné se podařily. „Opakuj to, Papiole, ty hlupáku!“ nakazoval Bertran a ptal se: „Pochopil jsi to? Budeš si to pamatovat? Máš nápěv?“ Starý Papiol viděl, jak dychtivě čeká jeho pán na to, jak budou jeho verše působit, snažil se projevovat radostný, bouřlivý obdiv. A s obdivem verše opakoval, křečovitě se smál, nemohl ani přestat, až znenadání se jeho smích proměnil v nářek a vzlykot.

Alfonso navštívil Bertrana příští den. Zeptal se ho, jak se mu daří. Bertran chtěl nedbale mávnout rukou, ale neměl čím. „Nu ovšem,“ řekl a oznamoval: „Lékař věří, že za dva týdny budu natolik v pořádku, abych mohl odjet. Pak tě tu tedy nechám samotného, pane králi, a odjedu do svého kláštera Dalonu. Můj čacký Papiol už nesnáší válečné útrapy. Trvá na tom, abychom se obrátili k Bohu.“

Alfonso nenalézal dosti slov chvály a uznání pro „Sirventes o rukavici“ a přislíbil klášteru Dalonu značný dar. „Tu radost mi však musíš udělat,“ požádal, „a zazpívat mi sirventes sám.“

A Bertran zpíval:

„Zpit rukavici smím ti dát, splnil jsem povinnost. Neměl jsem štistí tentokrát, však zármutku jsem prost, byla to dobrá práce. Ruku jsem ztratil při boji, to ani za řeč nestojí. Ty veliký jsi vládce! A proto nedej zmást se tím, Alfonso, že v onen den jsi přesilou byl přemožen. Jednou se štěstí obrátí. Já ruku jsem ztratil a ty jsi ztratil zem. Zjem můžeš nazpět získati. Pro ruku nejsem zarmoucen, ji v dobré bitvě ztratil jsem, vždy spolehlivá byla. Když rukavici nosila, nepřátel tucty kosila, jaká v ní byla síla! Teď do kláštera zapadnu a v bázni boží zbytek dnů svých budu klidně trávit. A i když nemám ruku svou, armádu naši křesťanskou písněmi budu zdravit. Na zemi, moři písní tou rytířství budu slavit: Rytíři, vpřed! %a Kristův svět! Pohanům mor! A lor! A lor!“

Alfonso pozorně naslouchal; oceňoval vzletnost těchto veršů, rozehřívaly mu krev. Ale nepřehlušily hlas rozumu, který mu říkal, co je na tom starém rytíři zbytečného a tak trochu směšného.

Všude kolem Toleda se rojily moslimské oddíly, odřízly všechny spojovací silnice. Ale obezřetný kalif si dal načas, než doopravdy a se vší mocí oblehl město. Raději postoupil daleko na sever a podrobil si velkou část Kastilie. Dobyl Talaveru, Maquedu, Escalonu, Santa Gruz, Trujillo, dobyl Madrid. Kastilané se drželi statečně. Tvrdě se bránila zejména duchovní knížata; padli biskupové v Avile, Segovii, Sigiienze. Ale nesmírná

přesila moslimů překonala každý odpor, tvrdošíjnost obrany jen vydražďovala jejich zuřivost. Pustošili zemi, rozdupávali pole, uřezávali vinnou révu, odháněli dobytek.

Podrobili si i převážnou část království Leon. Pronikli až k řece Duero. Zničili staroslavné hlavní město Salamancu. I v Portugalsku obsadili rozlehlá území. Zmocnili se posvátného, proslulého kláštera Alcobazy. Vyplenili jej, pobili většinu mnichů. Všude po celé křesťanské Hispárii byl hlad, mor, bída. Od těch časů, co byla země znovu získána, nebyla v tak svízelné situaci jako nyní po nesmyslné bitvě u Alarcosu.

Křesťanští králové přičítali všechnu vinu Alfonsovi. Leon a Navarra vyjednávaly s moslimy. Navarrský král Šel tak daleko, že nabídl kalifovi spojenectví proti ostatním křesťanským panovníkům. Jeho následník trůnu se měl oženit s jednou z dcer Jakuba Almansúra, chtěl uznat kalifa za lenního pána a spravovat veškeré území, které moslimové odňali ostatním křesťanským zemím, jako kalifův vazal.

Teprve když se zabezpečil na severu, uchystal se kalif k obklíčení Toleda. Z cimbuří královského hradu Alfonso viděl, jak se zvolna, ve stále větším počtu přibližují beranidla a obléhací věže.

Castro požádal o dovolení, aby směl hájit svou zemi, markrabství Albarracín. Alfonso mu nezbraňoval ani jediným slovem. „A jak mi bude poděkováno, pane králi?“ otázal se Castro. „Poděkováno, zač?“ odpověděl Alfonso.

Doña Leonor zůstala až do té doby v Toledu. Domnívala se, že se Alfonsova zuřivost oním strašným výbuchem vyčerpala, a když je teď jeho mysl vyplněna

válečnými starostmi, že brzy vybledne vzpomínka na židovku. Vyhýbal se sice všem soukromým hovorům a omezoval se na chladnou zdvořilost, ale Leonor si byla jista, že ho získá nazpět, jestliže vyčká potřebný čas. Čekala. Ale teď, když nepřítel obklíčil Toledo, už déle čekat nemohla. Zde její přítomnost vadila, v Burgosu jí bylo třeba.

Potají doufala, že Alfonso ji bude prosit, aby zůstala.

Vyhledala jej. Soustředila všechnu svou vůli, aby byla mladá, aby byla krásná. Věděla, že její další život závisí na tomto setkání.

Jak si to žádala kurtoazie, dovedl ji Alfonso ke křeslu, usedl proti ní, se zdvořilou pozorností jí hleděl do bělostné, krásné tváře. Ona si ho prohlížela svýma klidnýma, zelenýma očima.

Nebylo v něm už nic chlapecky nezkrotného, co ji tak uchvacovalo; nyní se na ni dívala tvrdá, mužná tvář s ostrými rysy, s hlubokými vráskami, tvář muže, který prožil mnohá utrpení a dokázal bez rozmýšlení i utrpení působit. Ale i po tomto Alfonsovi toužila celou svou bytostí.

Zde v Toledu, začala, už mu nemůže být užitečná. Proto že učiní nejlépe, dokud je to ještě možné, když se vrátí do Burgosu a tam se bude starat o dcery a vyčká dalšího vývoje války. Mohla by tam také vyjednávat s vrtkavými králi leónským a navarrským.

Alfonso se mnohému přiučil. Viděl do ní, znal, jak vypadá její duše, jako kdyby to byla pláň, na které ho očekává bitva. Byl by jí dovedl říci jejími vlastními slovy, co si myslí a jaké má plány. Plným právem – tak se dojista domnívala-odklidila z cesty' tu druhou, ku prospěchu jeho i říše, a on to musí uznat a být jí za to

vděčen. Je mladá, je krásná, on si ji vezme znovu do postele a Bůh bude milostiv a ona mu ještě porodí potomka. Určitě takto uvažovala a čekala, že ji vyzve, aby zůstala. Ale její výpočty byly klamné. A i kdyby to bylo tak jisté, jako amen v kostele, že mu porodí syna, on se již nikdy nedotkne té, která zavraždila Raquel.

Seděla zpříma, a přece uvolněně a klidně. Čekala.

„Mám radost z tvého rozhodnutí, doňo Leonor,“ odpověděl a tenkými rty se zdvořile pousmál. „Prokážeš mně a celému křesťanstvu velikou službu, odjedeš-li do Burgosu a použijeŠ-li své osvědčené moudrosti k jednání se zbabělými a odpadlickými králi. Těší mě také, že naše dcery budou v tvé péči. Rád ti poskytnu silný doprovod.“

Leonor poslouchala, uvažovala. Jeho vášeň k židovce zřejmě už pohasla. Jestliže s ní mluví přesto tak chladně a ne bez jistého posměchu, je to jistě jen proto, že považuje za svou rytířskou povinnost stát na straně mrtvé. Leonor se cítila dosti silná, aby o něho s mrtvou svedla boj.

Řekla: „Slyšela jsem, že ses ani nepokusil Castra zadržet.“ V Alfonsových očích se objevil nebezpečný záblesk. Je notně troufalá, tahle zde, že opět začíná tu trapnou rozmluvu. Ale ovládl se. „Slyšela jsi dobře,“ odpověděl. „Ani mi nenapadlo dlouho domlouvat člověku, který uteče, když jsem v nesnázích.“ Leonor odvětila rovněž lhostejným hlasem: „Domnívám se, done Alfonso, že toho rytíře soudíš příliš tvrdě. Jeho markrabství je doopravdy ohroženo valencijským emírem. Slibovala jsem mu odměnu, a ty jsi ho dlouho nechával čekat. Nebyl v neprávu, jestliže se cítil zkrácen ve svém nároku na vděčnost.“

Alfonso nesmírně zbledl, jeho lícní kosti vystoupily ještě ostřeji z vyzáblé tváře. Ale podařilo se mu zachovat masku zdvořilosti. „S boží pomocí," řekl, „uhájím Toledo i bez Castra." – „O to neběží," odvětila Leonor, „vsak víš. Musíme zabránit tomu, aby se nezachoval jako naši bratranci v Leonu a Navaře a nesmluvil se s moslimy. Nebo aby dokonce nebojoval v jejich řadách, jako to učinil Cid Gampeador, když ho tvůj praděd Alfonso odměnil příliš skoupě. Není to poprvé, co jsme ho urazili, a on je citlivý. Nezdá se mi, že by pro nás bylo užitečné zahnat ho na moslimskou stranu. Nechceš mu vrátit Castillo, done Alfonso?"

Znovu, a teď se zlobným triumfem Alfonso vytušil, co se v ní odehrává. Raquel je mrtva, ona, Leonor, žije a stojí před ním chladná, královská, a přesto svůdná, chce, aby se odřekl mrtvé, a pak by všechno bylo jako dříve. Ale dcera paní Ellinor je na omylu. Raquel žije. „Nemyslíš si přece vážně, doňo Leonor," řekl, „že bych dokonce ještě odměňoval zrádce, který mě opouští ve chvíli nebezpečí. Kupuji si routiery, ale ne rytíře. Nepokládám také za vhodné rozladit v této době nouze své toledské židy; a to bych udělal, kdybych takto vyznamenal vraha jejich nejlepšího muže. Moje státnicky moudrá Leonor to jistě pochopí."

V jeho jasném hlase zazněl jen zcela nepatrný posměch. Ale i tento slabý záchvěv posměchu zbavil Leonor další rozvahy. „Já jsem tomu člověku Castillo slíbila," řekla ostře. „Chceš ze mne udělat lhářku? ChceŠ zostudit svou královnu, aby ses zalichotil židům?"

Alfonso v duchu zajásal: ‚SlyŠíŠ to, Raquel, jak zuří? Ale já nevložím svou pečeť pod to, co učinila. Já její vraždu nespolknu. Nedám ten dům tvému vrahovi.'

Řekl: „Já bych na tvém místě o tom slibu raději nemluvil, Leonor.“

Teprve nyní si Leonor přiznala, že odstraněním Raquel ničeho nedosáhla. Tak jako její matka usmrcením oné ženy, Jindřichovy milenky, jen zničila svůj vlastní život, právě tak i nad ní mrtvá židovka navždy zvítězila. Ledovým dechem zavál na ni strach, že bude musit od nynějška trávit celý svůj život neplodně a o samotě. Otevřela se před ní šedá pustina, o které se jí zmínila matka, srdce drásající acedia, dlouhý, prázdný čas.

Nechtěla se smířit s touto krutou jistotou. Viděla tohoto muže, milovala jej, neměla nic jiného než jeho. Musí si ho udržet. Řekla prosebně, se zoufalou pokorou: „Ponižuji se, jak se dosud nikdy žádná žena mého rodu neponížila. Dovol, abych zůstala v Toledu, Alfonso! Nemluvme již o Castrovi, ale dovol mi zůstat u tebe! Zůstaňme spolu v této těžké době!“

Alfonso odvětil, a každé slovo padalo z jeho rtů ostře a chladně: „Nemělo by to smysl, Leonor. Říkám ti, jak to opravdu je: tvou vinou vyprahlo mé srdce, když jsi ji zabila.“

V Leonor se ozval starý smutný latinský verš, který napsala jedna řecká básnířka: ‚Zapadl měsíc a s ním i Velký vůz, nastala půlnoc, hodina míjí, já však sama spím.‘

Vzchopila se. Pevně se vzpřímila a pravila: „Tohle mi říkáš a tvá slova mě obracejí v kámen. Ale přesto jsem jednala správně a jednala jsem v tvém zájmu a udělala bych to znovu.“

Nazítří odjela do Burgosu.

SEDMÁ KAPITOLA

Když Musa uslyšel, že kanovník kroniku spálil, mírně to příteli vytýkal. Připomněl mu, že světová historie, jak ji zaznamenávají kronikáři, je pamětí lidstva. Velicí předkové uctívali kdysi bohyni dějepisectví a židé, křesťané i moslimové se právem domnívají, že Bůh na dílo kronikářů hledí s láskou a zalíbením.

„Na mé dílo Bůh nepohlížel se zalíbením," odpověděl trpce kanovník. „Není mi dáno rozpoznat v událostech řízení boží. Já jsem události nepochopil; vše, co jsem zaznamenal, bylo nesprávné. Nesměl jsem pokračovat ve svém díle, nesměl jsem připustit, aby zůstalo. Sám jsa slepý nesmím svádět jiné slepce na scestí. Tobě je lehko, milý Muso," pokračoval zkormouceně a trpce. „Máš své zásady, ještě sis neuvědomil, že jsou nesprávné, můžeš psát klidně dál." Musa se ho pokusil uchlácholit: „I ty najdeš své principy, můj veleváženy a vysoce ctěný příteli, které budeš několik let pokládat za správné."

Starý učenec byl teď celý den na nohou. Hlad a mor sužovaly obležené město, stále více nemocných se dožadovalo jeho znalostí a jeho léčení.

On sám si byl ovšem vědom hranic svých znalostí. Moslimské lékařství, vykládal kanovníkovi, se dlouhou dobu ničemu nepřiučilo. Od té doby, co nesnášenlivý Al-ghazzálí prohlásil veškeré vědění, které nepochází z koránu, za kacířství, je i moslimská lékařská věda v úpadku a čelné místo v medicíně přešlo nyní definitivně na židy. „Sultán udělal dobře," prohlásil, „že si vzal za osobního lékaře žida Mojžíše ben Maimóna. My moslimové nemáme nikoho, kdo by se mu mohl

vyrovnat. Nic naplat, naše kultura má už svůj rozkvět za sebou. Ostatně,“ dodal, „celé lékařské umění má své přírodou určené hranice, a ani největší mistr mnoho nedokáže. Je to tak, jak učil Hippokrates: Medicína mnohdy utěšuje, leckdy ulevuje, málokdy uzdravuje.“

Arcibiskupu donu Martinovi nedokázal pomoci žádný lékař. Jeho zranění bylo smrtelné. Věděli to všichni, věděl to i on sám. Ale třebaže kolem umíralo tolik lidí, lpěl vytrvale na životě. Pokoušel se pracovat dál. Žádal, aby ho don Rodrigue každodenně navštěvoval a podával mu zprávy o všem, co se děje.

Ale to, že arcibiskup o společnost dona Rodrigua tolik stál, mělo hlubší příčinu. V době, která mu byla ještě dopřána, chtěl se arcibiskup k odpykání svých hříchů co možná nejčastěji a nejsilněji rozhněvat na svého příliš mírného sekretáře. Ležel, čichal k citrónu; sténal a provokoval svého společníka. Tak například vyjádřil své uspokojení nad zaslouženým zlým koncem Jehudy ibn Ezra a jeho dcery. Jak očekával, vytkl mu kanovník toto nekřesťanské potěšení, a on pak zase mohl v souvislosti s tím Rodrigua pokárat, že jeho přílišné milosrdenství je v době Svaté války velmi nemístné.

Jindy zase si říkal onu sveřepou větu z Mojžíšovy válečné písně: „Dominus vir pugnator, Pán je pravý bojovník“, a žádal s přívětivou potměšilostí: „Řekni mi hebrejský text, můj milý a učený bratře.“ A protože jeho společník neznal tento text zpaměti, jemně ho káral: „Takovéto verše, můj příliš shovívavý příteli, ti pochopitelně neutkvěly v paměti. Ale není ten verš nádherný i v latině?“ A odříkával si několikrát za sebou, s požitkem, čekaje na kanovníkovy námitky: „Dominus vir pugnator.“ Ale kanovník se nemohl odhodlat, aby

připomněl téměř umírajícímu, svárlivému příteli ty verše Písma, které mluví o míru. Mlčel.

Největší starost působilo donu Martinovi, koho učiní král jeho nástupcem. Toledský arcibiskup, hispánský primas, byl totiž hned po králi nejmocnějším mužem Kastilie; jeho příjmy byly větší než příjmy královy, jeho vliv ohromný. Ustavičně tedy don Martin na krále dotíral, aby vybral vhodného člověka. „Dej na slova umírajícího, milý synu," zapřísahal jej.

„Náš milý don Rodrigue je moudrý a zbožný, téměř svatý, a nenašel bys lepšího rádce pro obcování s Bohem. Ale pro věci tohoto světa, pro otázky války není pravým mužem a jako toledský arcibiskup by ti nedal na vojsko žádné peníze anebo příliš málo. Ne abys mi tedy posadil, můj milý synu a králi, prosím tě o to, na stolici svatého Ildefonse nějakého strašpytla, musí to být opravdový křesťanský rytíř, jako jsem byl se vší skromností přes všechny své chyby já sám."

Ještě téhož dne don Martin litoval, že vpadl kanovníkovi do zad. Poslal pro něho. Vyznal se. Naříkal: „Och, proč jen mě Bůh učinil knězem, a ne vojevůdcem!" Don Rodrigue měl co dělat, aby ho ukonejšil.

Umírající se ještě dožil škodolibé, nenadálé radosti. Nejrůznějšími oklikami, stěží uniknuv moslimským hlídkám, pátrajícím ustavičně po okolí, přijel s mnohatýdenním zpožděním posel s papežovým listem. Svatý otec v něm co nejostřeji přikazoval králi, aby konečně propustil svého židovského escrivana, neblahého Ibn Ezru. Jak může don Alfonso dovést Svatou válku ke šťastnému konci, když má za svého nejdůležitějšího rádce nevěřícího? „Tak to vidíš, milý

důstojný bratře,“ radoval se don Martin před kanovníkem. „Naši zbožní a stateční Kastilané si počínali v duchu zástupce Kristova, když toho žida potrestali. Bylo tedy mé srdce skutečně zlé, jestliže se z toho radovalo?“

Radostné vzrušení vyčerpalo poslední arcibiskupovy síly. Začal jeho smrtelný zápas, byl dlouhý a těžký. Don Martin si představoval, že bojuje, pokoušel se křičet: A lor! A lor! Chroptěl, rval se se smrtí a trpěl.

Musa byl toho názoru, že nejlidštější by bylo dát umírajícímu silný utišující nápoj. „Zkracovat život není lidské,“ namítl mu kanovník, a tak musil arcibiskup trpět ještě dvě hodiny, než zemřel.

V okolí Tripolisu vypukly nové vzpoury a kalif, chtěje zavést na svých afrických východních hranicích opět pořádek, musil stáhnout své oddíly z Hispárůe. Vzdal se dobytých území v severní části poloostrova. Než mohl dovršit své vítězství, ustoupil.

Don Alfonso si zhluboka oddechl. Přes noc se stal znovu rytířem a králem, jakým byl dříve. V kanovníkově přítomnosti dal volný průchod svému nadšení. Nyní smaže potupu od Alarcosu. Shromáždí všechno vojsko, jaké se dá ještě sehnat.

Odrazí nepřítele. Pronikne hluboko na jih, zmocní se Górdoby a navzdory všemu i Sevilly!

Kanovník se polekal. To, co zde musel vyslechnout, bylo podle jeho názoru zločinné šílenství. Od chvíle, kdy viděl, jak se král po zprávě o zavraždění Raquel zhroutil, choval Rodrigue přes všechnu svou sklíčenost tajnou naději, že si Alfonso po tak těžkých ranách vyrve ze srdce tu svou zuřivou rytířskost. Pro kanovníka se stal

dokonce tento králův přerod jeho vlastní záležitostí. Kdyby se Alfonso v důsledku svého trestu změnil, byl by nakonec přece jen smysl ve všem tom zlu a neštěstí. Nyní přišla první zkouška, a Alfonso selhal.

Rodrigue nebyl ochoten smířit se s tímto selháním bez boje. Cožpak není – namítl králi – celý moslimský jih nedotčený a v rozkvětu? Jestliže byla Kastilie tak těžce poražena v době, kdy byla ještě v plné síle, jak by mohla nyní, kdy je tak strašlivě oslabena, úspěšně zaútočit? „Nechystej novou bitvu u Alarcosu!“ varoval. „Děkuj pokorně Bohu za svou záchranu. Kalif je zřejmě ochoten k jednání. Uzavři mír za jakýchkoli přijatelných podmínek!“

V hloubi duše si byl Alfonso od počátku vědom, že tato cesta je jedině správná. Ale jakmile Rodrigue vyřkl slovo Alarcos, zvedla se v králi stará pýcha. Má nechat křídla svěšená v tom dobrém větru, který mu Bůh tak nenadále seslal! Má umlčet svůj vnitřní hlas, který ho vyzývá: Udeř, udeř!

Lehkovážně, se starou povýšeností, s přívětivou převahou odpověděl: „Nyní, milý otče a příteli, z tebe mluví kněz a světec, před jehož radou mě don Martin varoval. Připomínáš mi Alarcos. Ale tentokrát vyhlížejí věci docela jinak. Kalif je na ústupu a je staré dobré válečnické pravidlo zaútočit, když nepřítel couvá. Zajisté, moslimové mají převahu stejně jako dřív a zaútočit na ně žádá odvahy. Ale chceš mi bránit v tom, abych byl odvážný?“

Vultu vivax. Rodrigue viděl s bolestí a rozhořčením v Alfonsově obličeji tvář nezkrotného Bertrana. „Což jsi slepý?“ rozkřikl se na Alfonsa. „Což nebyla boží

znamení dost zjevná? Chceš vystavit jeho shovívavost nové zkoušce?“

Alfonso řekl se stále stejnou úsměvnou jistotou: „Musíš kastilskému králi prominout, že si tato znamení vykládá jinak než ty. Byl jsem příliš troufalý, když jsem se bil před Alarcosem, to ti přiznávám, zasloužil jsem potrestání a Bůh mě potrestal. Přisoudil mi trpkou porážku, poslal na mne apokalyptické rytíře a byl to trest spravedlivý, uznávám jej. Ale pak mi zabil

Raquel a chceš snad tvrdit, že i její smrt je součástí trestu za Alarcos a moji troufalost? Nikoli, Bůh mě potrestal tak přespříliš krutě právě proto, že mu záleží na mně víc než na ostatních. Bůh chtěl, aby mě mohl za něco odškodnit. A nyní mě odškodnil, a proto musil kalif odtáhnout, a proto zvítězím.“

Rodrigua jal veliký hněv. Tento rytíř tělem i duší zavřel oči, aby mohl setrvat ve své slepotě. Ale on, Rodrigue, mu je už otevře. Teď musí být tvrdý; tvrdost bude zde soucitem. Ve vzpomínce na to, jak na něho samého zapůsobilo Benjamínovo vyprávění, řekl s přísným triumfem: „Raquelina smrt náleží k tvému trestu. Co tak pyšně popíráš, tot’ pravda sama. Raquel musila zemřít pro tvou rytířskou lehkovážnost.“ A vyprávěl mu, co věděl od Benjamína, že Raquel a její otec odmítli ochranu juderíe pouze proto, že jí Alfonso poručil, aby na něho čekala v Galianě.

Alfonsa zaplavila náhle obrovitá vlna vzpomínky a poznání. Rozhněvaný kněz má pravdu: byla to jeho vina. „Proč neodešli do juderíe?“ zeptala se ho výsměšně Leonor, a tak se ptal i on sám sebe. Nevěděl už, že dal Raquel tento pokyn, nadobro na to zapomněl. Nyní si na to vzpomněl, ostře a jasně. Dvakrát jí to uložil,

lehkovážně, jen tak mimochodem. Oné poslední noci napovídal spoustu různých domýšlivostí, ale ona brala všechny ty jeho žvásty a vypínání vážně, i onen mimochodem pronesený pokyn se jí vryl hluboko do paměti. A kvůli tomu zemřela. A on jí ani neřekl sbohem, ujel, opojen svým frivolním hrdinstvím, zapomněl na ni a hnal se do té své pošetilé bitvy. A pro tohle zahynuli jeho calatravští rytíři a padl její bratr Alazar a byla ztracena polovina jeho říše a zemřela ona sama a její otec.

A nyní se chystá vybojovat další pošetilou bitvu!

Hleděl upřeně do prázdna. Ale viděl. Viděl onu tvář, která se mu vynořila nad zanedbaným hrobem v Galianě, němou, výmluvnou tvář Raquel.

Z jeho zadumání ho vytrhl Rodriguův hlas: „Nevypínej se déle, done Alfonso," řekl. „Nenamlouvej si, že Bohu záleží na tobě víc než na ostatních. Nikoli kvůli tobě dopustil Bůh, aby kalif ustoupil. Jsi jen nástrojem, kterého On používá. Nepovažuj se za střed světa, done Alfonso. Ty nejsi Kastilie. Jsi jen jedním z tisíců obyvatel Kastilie. Nauč se pokoře."

Alfonso se díval nepřítomně do prázdna, ale slyšel. Řekl: „Dobře uvážím tvá slova, příteli Rodrigue. Zařídím se podle tvých slov."

Dal kalifovi oznámit, že je ochoten přistoupit k mírovým jednáním. Ale kalif byl vítěz, kladl si mnoho předběžných podmínek, aby jednání mohla být vůbec zahájena. Mimo jiné žádal, aby Alfonso poslal své zástupce do Sevilly; celý svět měl vědět, že Alfonso, který porušil příměří se Sevillou a vyvolal válku, přichází nyní jako poražený k přepadenému, aby ho žádal o mír. Alfonso dlouho a prudce odporoval. Kalif trval na svém. Alfonso se podřídil.

Ale kdo měl jít do Sevilly jako vyjednavač? Kdo má dost obezřetnosti, pohotovosti, přizpůsobivosti a lstivosti, kdo náležité vystupování a důstojnost pro toto choulostivé a pokořující jednání? Manrique byl příliš stár; poslat k nevěřícím kněze Rodrigua se nehodilo. Rodrigue navrhl pověřit tímto posláním dona Efraima bar Abbu, představeného aljamy.

Alfonso o tom už sám uvažoval. Efraim se v obtížných záležitostech osvědčil jako moudrý člověk; mohl také jako žid dojista spíše než grand nebo rytíř spolknout různá příkoří, kterým mohl být kastilský vyslanec v Seville vystaven. Ale když Alfonso pomyslil na Efraima, nebylo mu dobře. Po celou tu dobu se vyhýbal setkání s ním, i když bylo nutno projednat rozmanité záležitosti. Ze tří tisíc mužů, které mu aljama poskytla, většina jich přišla o život. Nebudou mu to židé vytýkat? A nebudou mu vyčítat skon svého Ibn Ezry?

Když Rodrigue navrhl Efraima, řekl mu král o těchto svých pocitech. Když o tom mluvil, zmocňovala se ho stále větší zlost, a nakonec vyslovil své nejtajnější podezření. „Tihle židé,“ rozhorlil se, „jsou všichni spolčeni. Jehuda byl určitě domluven s Efraimem. Docela jistě vědí, kde je můj syn, můj milý Sancho. A nevydají-li mi ho po dobrém, donutím je. Jsem konec konců král a židé jsou mým majetkem. Mohu si s nimi dělat, co chci, to mi řekl sám Jehuda. Nestrpím, aby se mstili na mém dítěti.“

Rodrigue, poděšen tímto výbuchem, na jmenování dona Efraima dále nenaléhal.

Ale Alfonsa stále více vábilo sejít se s Efraimem a promluvit si s ním. Přitom nevěděl, bude-li na něm

požadovat, aby mu vydal syna, či zda ho požádá, aby byl jeho vyslancem. Dal si ho zavolat.

„Jak je ti známo, done Efraime," začal, „chce kalif vyjednávat o mír." A protože se Efraim jen mlčky uklonil, okamžitě jej vyzval: „Víš pravděpodobně víc než já a znáš už jeho podmínky."

Don Efraim stál před ním drobný, starý, vetchý. Byl znepokojen, že ho Alfonso od porážky v Alarcosu a Jehudova zavraždění k sobě nepozval, a bylo velmi dobře možné, že si král svůj pocit viny vybije novými násilnostmi proti židům. Efraim si řekl, že musí být opatrný.

„Uspořádali jsme děkovné bohoslužby," odpověděl, „když nepřítel odtáhl od Toleda, a modlili jsme se k Bohu, aby i v budoucnu seslal požehnání na tvou hlavu."

Don Alfonso si ho dobíral dále: „Nezdá se ti nespravedlivé, že mi Bůh opět prokazuje tak velikou milost? Vy mi patrně připisujete vinu za zkázu svých lidí a za zavraždění svého Ibn Ezry."

„Trpěli jsme a modlili jsme se," odpověděl don Efraim.

Alfonso se zeptal přímo: „Co tedy víš o mírových podmínkách?" Efraim odpověděl: „Jistého nevíme nic stejně jako ty. Předpokládáme, že kalif bude chtít podržet celé území jižně od Guadiany. Dojista bude pro svou pokladnici požadovat značné každoroční dávky a pro sevillského emíra vysoké válečné odškodné. Bude patrně také trvat na nové mírové smlouvě na velmi dlouhou dobu."

Alfonso se velmi zachmuřil a řekl: „Než bych na něco takového přistoupil, neměl bych raději vést válku

dál? Nebo pokládáte tyto podmínky za přiměřené?“ zeptal se potutelně.

Efraim váhal s odpovědí. Bude-li se nyní přimlouvat za smlouvu a za mír, může se stát, že král si vylije svůj bezmocný vztek na aljamě a na něm samém. Byl v pokušení uhnout, dát nějakou uctivou, nic neříkající odpověď. Ale to by Alfonso pochopil jako souhlas, vždyť čekal na sebemenší pobídku, a pak by pokračoval v nesmyslné válce. A Bůh neučiní zázrak podruhé. Toledo bude ztraceno a s Toledem aljama. Mrtvý Jehuda pod tíhou podobných pochybností a obav sezačasté a vždy znovu odvážil radit tomuto křesťanskému králi k míru a k rozumu. Celé století nabádali židovští rádci své kastilské krále k rozumu.

„Chceš-li vyslechnout upřímné mínění starého člověka, pane králi,“ řekl posléze svým nezvučným hlasem, „tedy ti radím: Uzavři mír. Tuto válku jsi prohrál. Povedeš-li ji dál, proniknou spíše moslimové k Pyrenejím než ty k jižnímu moři. Ať bude klást kalif jakékoli podmínky, uzavři mír, pokud se spokojí s hranicemi jižně od Toleda.“

Alfonso přecházel sem a tam, maje v očích onen nebezpečný prudký svit, čelo hluboce zbrázděno. Je to drzost, co tu ten žid říká. Dá ho chopit a vsadit do nejhlubšího žaláře, až ho drzost přejde a on mu vydá jeho Sancha. A sebere všechno mužstvo a koňstvo, které mu ještě zbylo, podnikne nečekaně útok na moslimy a prolomí jejich linie. Věděl, že takovéto plány jsou nesmyslné, musí vyjednávat o mír, a to prostřednictvím právě tohoto Efraima. Ale ne, ne, teď zrovna ne! Ukáže Rodriguovi a tomuhle židovi, že don Alfonso ještě žije. Ale je to poražený Alfonso a ten žid má pravdu; není

přece šílenec a zločinec, pošle do Sevilly vyjednavače a bude žebronit o mír. Přebíhal sem a tam, prudkými kroky, byla to krátká minuta, byla to minuta nekonečně dlouhá, a třikrát změnil rozhodnutí.

Don Efraim tu stál mlčky, v uctivém postoji, na jeho tváři nebylo strachu, ale uvnitř cítil úzkostlivé napětí. Jeho oči sledovaly krále, viděl, jak se mu v tváři zračí všechna hnutí mysli.

Najednou se před ním Alfonso zastavil, těsně vedle něho, a řekl vyzývavě, zlobně: „Slyš! Když se tak vřele přimlouváš za mír, šel bys do Sevilly jako můj vyjednavač?“

Efraim byl u tohoto nevyzpytatelného muže na leccos připraven v dobrém i zlém, ale této nabídky se nenadál. Nedovedl skrýt své překvapení, proti všem dvorským předpisům maličko ucouvl, a jako by se chtěl bránit, zvedl stařeckou ruku. Ale než mohl promluvit, zapřísahal ho Alfonso, nyní s nenadálou přívětivostí: „Prosím, neříkej hned ne. Posaď se a uvaž to!“

Seděli proti sobě. Efraim si prsty jedné ruky škrabal dlaň druhé. Po celý svůj život se vyhýbal všemu, čím by se stal nápadný. Co se nazrazoval Jehudy, aby nepřijímal okázalé úřady, a teď má sám převzít úkol vyslance, k němuž je obrácena všeobecná pozornost! A ať dosáhne jakéhokoliv výsledku, bude hloupé, nevděčné Toledo křičet zrada, a když mu to král schválí, povstane proti němu tisíce závistníků. Ale kdyby naproti tomu přinesl nazpět trvalý mír, prokázal by zemi a židovstvu službu jako málokdo před ním. Jindy tak chladný počtář byl vzrušen, zmaten. Celá jeho bytost se vzpírala přijmout toto poslání. Mocně ho lákalo říci ne, ale vzpomněl si na

Jehudu a zdálo se mu, že jeho povinností je odpovědět ano.

„Kalif nemá rád židy,“ dal konečně na uváženou. „Nemá zvlášť rád ani křesťany,“ odpověděl Alfonso.

Efraim řekl: „Jednání bude zdlouhavé, a já jsem stár a churav.“

Král se přemohl a odvětil: „Příčinou toho, že odmítáš, není tvé stáří ani tvá churavost. Máš strach z mé tvrdošíjnosti a hrdosti. Nejsem už takový. Pochopil jsem, že člověk, který byl tak poražen jako já, se nemůže dlouho rozpakovat a smlouvat. Nebudu ti bránit, dám ti s sebou rozsáhlé plné moci. Jsem ochoten zaplatit sevillskému emírovi vysokou válečnou náhradu a platit kalifovi roční poplatek. Tribut,“ dodal vztekle.

Don Efraim odpověděl obezřetně, nezávazně: „Domnívám se, že tvůj vyjednavač by v těchto otázkách mohl dosáhnout dohody. Ale pověz mi, pane králi, jak soudíš o jiném, nejdůležitějším bodě, jak dlouho má potrvat klid zbraní? Nemyslím, že by se kalif spokojil mírem na kratší dobu než dvanáct let. Podepsal bys takovou dohodu? A jsi ochoten ji dodržet?“

Alfonso chtěl opět vybuchnout. Ten žid si počíná, jako kdyby byl jeho zpovědníkem. Ale králův rozum opět zkrotil jeho hněv. Když tenkrát svolil, aby do smlouvy se Sevillou byla pojata slova in octo annos, na osm let, nebyla pro něho od počátku ničím jiným než inkoustem na pergamenu. Ale tato tři slova způsobila, že kalif vtrhl do země a že jeho calatravští rytíři byli pobiti. Don Efraim má pravdu, když mu připomíná, že uzavře-li nyní mír na dvanáct let, bude musit těch dvanáct dlouhých let skutečně zachovat pokoj.

„Vidím," řekl tiše a trpce, „že jsi o kalifových zájmech dlouho uvažoval." Efraim se obával prudšího výbuchu; odpověděl s ulehčením: „Tak si zajisté počínal každý, komu veřejné věci leží na srdci."

Alfonso se zadumal a mlčel. Efraim mu začal domlouvat. „Dlouhý mír ti bude na prospěch víc než moslimům. I kdyby sis to sebehoroucněji přál, nebudeš moci tak hned vést velikou válku. Potřebuješ čas, celá zle zpustošená křesťanská Hispárie potřebuje čas, aby se zotavila."

Alfonso řekl: „Dvanáct let. Žádáš mnoho, starý muži."

Efraim odpověděl uraženě, téměř příkře: „Prosím tě, pane králi, neposílej mě do Sevilly."

Alfonso řekl: „Dávám ti těch dvanáct let."

Vstal, opět začal pobíhat po místnosti. „Přeji si," řekl, „abys odjel do Sevilly co možná brzy. Oznam mi, jaké plné moci budeš potřebovat, a vyber si průvodce." – „Protože tak poroučíš," řekl Efraim, „zúčastním se delegace, ale jen jako její finanční poradce nebo sekretář. V čelo vyslanectva rač postavit některého ze svých grandů. Ne-li, budou moslimové rozladěni hned při započetí jednání." Alfonso odvětil: „V poselstvu budou dva nebo tři moji baroni. Ale plnou moc budeš mít jen ty." Efraim se hluboce uklonil. „Chci se s pomocí boží pokusit," řekl, „přinést ti nazpět mír co nejméně špatný," a chystal se k odchodu.

Ale don Alfonso ho ještě nepropustil. Řekl s jistým váháním: „Je zde ještě jedna věc, done Efraime, ve které tě chci požádat o radu. Pozůstalost po mém zesnulém příteli a escrivanovi donu Jehudovi bude jistě velmi značná. Nemyslím, že existují příbuzní, kteří by si na ni

mohli právem činit nárok. Nebo o nějakých víš?“ Don Efraim nyní již zase s největší obezřetností odpověděl: „V Zaragoze žije don Josef ibn Ezra, bratranec dona Jehudy – blahoslavena buď památka spravedlivého. Podle našich zákonů a obyčejů by měl nárok na desetinu dědictví. Radil bych Tvému Veličenstvu, abys donu Josefovi tento podíl přiznal. Prokáže ti dobré služby při obtížném vymáhání pohledávek, které má don Jehuda po celém světě.“ Alfonso řekl: „Staň se, jak navrhuješ. Pomýšlel jsem také na to, že poskytnu část pozůstalosti toledské aljamě.“ – „Jsi nadmíru velkomyslný, pane králi,“ řekl don Efraim. „Je ti známo, že tu běží o neobyčejně vysoké částky? Po toledském arcibiskupovi byl Jehuda nejbohatším mužem tvé země.“

Král řekl nikoli bez rozpaků: „Zbytek majetku svěřím do opatrování úředníkům své královské pokladny, než bude nalezen hlavní dědic, syn doni Raquel. Jsou ostatně přichystány dokumenty,“ dodal bez náležité souvislosti, „které tomuto synovi doni Raquel dávají všechna práva a titul hrabství Olmedo. Don Jehuda je dal ještě sám vystavit.“ Efraim odvětil suše: „Je tvým dobrým právem, pane králi, abys z pozůstalosti dona Jehudy převedl do své královské pokladny, kolik je ti libo, a nikdo ti to nebude moci vytýkat.“

Alfonso řekl prudce, trochu chraptivě: „Můj zesnulý přítel Jehuda býval s tebou často pohromadě a pravděpodobně hodně víš. Nechci na tebe naléhat, starý muži, a vyptávat se tě, co víš. Ale tíží mě pomyšlení, že můj syn chodí někde mezi vámi a já ho neznám. To jistě chápeš. Nechceš mi pomoci?“

Mluvil prosebně, mluvil jemně, Efraimovi to lichotilo a nahánělo mu to strach. Byl to nebezpečný

úkol, který na něho jeho zesnulý přítel i protivník vložil. Řekl: „Nikdo neví, pane králi, a nikdo již nevypátrá, zda don Jehuda ibn Ezra měl se zmizením svého vnuka něco společného. Jestliže tomu tak bylo, nevzal si dojista při tak choulostivé věci k ruce víc než jediného pomocníka, a to spolehlivého, mlčenlivého.“

Alfonso se cítil ponížen a zrazen. Ale proti své vůli neustoupil a řekl: „Věřím ti i nevěřím. Bojím se, že i kdybyste něco věděli, neřekli byste mi to. Hlodá mi v duši, doznávám ti, představa, že můj syn má vyrůstat mezi vámi a ve vašich obyčejích. Měl bych vás za to nenávidět a mnohdy jsem vás skutečně nenáviděl.“

Efraim řekl: „Táži se tě opětovně, pane králi, chceš skutečně, aby muž, o kterém takto smýšlíš, zastupoval tvé zájmy a zájmy tvé země v Seville?“

Král řekl: „Měl jsem leckdy i dona Jehudu v podezření, a přitom jsem věděl, že je mým přítelem. Jsi starý a zkušený a znáš lidi a rozumíš, jak to je. Chci, abys šel jako můj zástupce do Sevilly. Vím, že nemohu poslat lepšího.“

Efraim pociťoval soucit, který nebyl prost jistého uspokojení. Řekl: „Snad přijde doba, kdy se ti bude ten či onen hlásit a tvrdit, že je tvůj zmizelý syn. Radím ti, pane králi, nedej na to. Pravděpodobně bude za tím vězet podvod. Přenech nám, abychom zjistili, zda je tomu tak, a nezatěžuj se kromě svých četných starostí ještě i touto věcí. Smiř se s tím, done Alfonso. Máš vydařené dcery, vznešené infantky, které se jednou stanou velkými královnami. Tvoji vnuci budou sedět na trůnech Hispárůe a s pomocí boží sjednotí země poloostrova.“ A nejasně, ale král mu porozuměl, dodal: „Don Jehuda ibn Ezra je mrtev, jeho syn a jeho dcera jsou mrtvi. Jestliže zůstal

někdo z jeho rodiny naživu, je to jen tento vnuk. A don Jehuda se od islámu navrátil k židovské víře svých otců, a to je jeho odkaz.“

Don Alfonso si uvědomoval, co to znamená, že vyjednávání o nedokončené válce svěřil Efraimu, židu, obchodníkovi. Dal výhost rytířství, které se na nic neohlíží, rozešel se s Bertranem, skoncoval se svou minulostí, se svou mladostí. Nelitoval toho, ale pociťoval takřka tělesnou prázdnotu nad tím, co opustil.

Na cestě, kterou nyní nastoupil, nelákaly již stezky vedoucí do neznáma, tato cesta nevedla do modrých, zářivých dálek, byla holá, střízlivá a vedla rovnou k počestnému, solidnímu cíli. Ale když už se na ni jednou vydal, byl rozhodnut dojít po ní až do konce. Sám sebe spoutá okovy, aby trpký mír neohrozil sladkým a hrdinským dobrodružstvím.

Celou noc nespal. Zvažoval, zavrhoval, zvažoval znovu, rozhodoval se, zavrhoval.

Rozhodl se.

Oznámil Rodriguovi s lehkým úsměvem, že hodlá konečně nově obsadit uprázdněná biskupství v Avile, Segovii a Sigúenze a že chce přitom svěřit jemu, Rodriguovi, biskupství Sigüenza.

Rodrigue nepříjemně překvapen se zeptal: „Chceš se zbavit nepohodlného člověka, který by tě pronásledoval varovnými slovy?“ Alfonso se teď usmíval ještě víc a v jeho rysech se najednou znovu zableskl někdejší jeho chlapecký půvab a šibalství. „Tentokrát,“ řekl, „je tvá nedůvěra ke mně neoprávněná, ctihodný otče. Nechci se tě zbavit, chci tě k sobě těsněji připoutat. Ale pokud je mi

známo, nedovolují církevní zákony, aby byl kanovník povýšen přímo na toledského arcibiskupa.“

V Rodriguově hlavě se bouřlivě zmítaly protichůdné myšlenky. Jeho chce Alfonso učinit hispánským primasem! Cítil se povolán jako rádce, ale o takovémto povýšení při své skromnosti nikdy nesnil; byl tenkrát nadmíru udiven, že se don Martin něčeho takového může obávat. V budoucnu nebude tedy jen radit a říkat své názory, budou mu náležet největší příjmy v zemi, bude významně spolurozhodovat o válce a míru. Tato představa jej ohromovala. Bude obdařen velikým požehnáním a milostí, ale i nejtěžším břemenem.

Alfonso viděl Rodriguovu pohnutou tvář a položertem, polovážně řekl: „Na několik měsíců budeš ovšem musit odejít do Siguenzy a já se s tebou neuvidím. Se Svatým otcem není lehké pořízení; nepůjde to tak rychle, než z něho dostanu pro tebe pallium. Ale nechám si to něco stát a nakonec se mi to podaří. Chci, abys byl druhým mužem v říši,“ pokračoval s chlapeckou svéhlavostí. „Připravil jsi mě sice o hispánský letopočet, ale já tě přesto učiním hispánským primasem.“

Musa byl zděšen, když se dověděl o tomto novém obratu. Rodrigue odjede do Siguenzy. Jak bude moci on, Musa, moslim, žít dále v Toledu uprostřed tolika nepřátel bez kanovníkovy ochrany? Bude bez přístřeší, bez domova, bez přítele, nikoli poprvé. Neradostně a nehostinně se před ním otvírala poslední část jeho životní poutí.

Ale moudrý, světa znalý muž nezapomněl pro své vlastní obavy na požehnání, které tento obrat přinese kanovníkovi, a vyjádřil vřelými slovy svou radost.

„Hojné úkoly tvého nového úřadu,“ řekl, „vytrhnou tě velmi rychle z oné acedie, z kormutlivé zadumanosti těchto posledních měsíců. Budeš rozhodovat a jednat, hýbat mnohými osudy. A tato práce,“ pokračoval živě, „tě podnítí, jak doufám, k tomu, aby ses znovu pustil do své kroniky. Ano, můj velevážený příteli,“

dodal zamyšleně a zvesela, „ten, kdo bude historii tvořit, bude dojista v pokušení také ji vylíčit.“

A skutečně, sotvaže král nabídl Rodriguovi arcibiskupský úřad, vynořilo se v jeho mysli takové pokušení. Don Alfonso se nejprve zatížil uvážlivým Efraimem, který nikdy neskrblil varovnými slovy, nyní se z vlastního popudu podřídil závislosti na něm, Rodriguovi, člověku nerytířském, mírumilovném. Jen Alfonso, který se vnitřně zcela změnil, mohl na sebe uplést tento dvojí bič. Z tohoto poznání svitla Rodriguovi jiskérka naděje i blažená předtucha, že navzdory všem jeho chmurným úvahám byl přece jen snad nějaký smysl v hrůzných událostech tohoto posledního roku. Ale nedovolil si podlehnout těmto pocitům, nepřipustil, aby narostly v jakékoli úvahy a závěry, nechtěl se dožít dalšího zklamání.

Odpověděl Musovi téměř vášnivě: „Ani v nejmenším nepomýšlím na to, pustit se znovu do své kroniky. Zničil jsem veškerý materiál, však víš.“ – „Tvoje akademie ti může sehnat materiál znovu ve lhůtě nepříliš dlouhé,“ odvětil mírně Musa. „Také ti může posloužit mnoho mého materiálu. Rád ti jej připravím. Nebude ovšem snadné,“ pokračoval a jeho tvář pohasla, „zůstat s tebou ve spojení. Kdoví do kterého kouta světa se budu musit ukrýt, až už nebudu pod tvou ochranou.“

Rodrigue mu zprvu nerozuměl. Pak se rozhorlil: „Ale co si to myslíš? Půjdeš se mnou samozřejmě do Sigůenzy.“

Musa se rozzářil. Ale jeho moslimská zdvořilost mu ukládala, aby vznesl námitky. „Nebudu,“ řekl, „vypadat v biskupském paláci v Siguenze dost podivně? Ti, kdož tam budou pod vládou biskupské berly přebývat, budou se pozastavovat nad obřezaným spolubydlícím.“ – „Ať!“ odpověděl krátce a škodolibě Rodrigue.

Musa, stále ještě s tím radostným úsměvem, rozlévajícím se na jeho ošklivé tváři, pokračoval: „Musím tě také upozornit, že teprve teď budeš mít se mnou notnou svízel. Neboť napříště ti dojista nedám pokoj dřív, dokud se zase nepustíš do své kroniky.“

Již nyní, ještě v Toledu, vydražďoval v příteli chuť a ustavičně jej zapřádal do obsáhlých debat o otázkách filosofie dějin. Tak stával u svého pultu, čmáral a říkal přes rameno třeba tohle: „Není to náhoda, že my moslimové jsme se musili Toledo opět vzdát, ač už jsme vlastně měli město v moci. Naše doba, veliká doba naší moci bohužel minula a vnitřní rozpory, které kalifa již jako vítěze přiměly k ústupu, budou se opakovat. To je tak jisté jako matematická pravidla Alcharesmiho. Moslimská světová říše, ač navenek tak mocná, je už příliš stará. Je vetchá.“

Jak Musa očekával, Rodrigue zabral. „Ty si troufáš říci, že vaše doba minula!“ odpověděl. „Ale vždyť jste zvítězili! Naše armáda je zničena, vaše hranice byly posunuty až těsně k Toledu, náš hrdý Alfonso vám bude platit tribut.“ Rozhorlil se: „Panství moslimů že je v úpadku! Velká doba moslimů že minula! Třikrát během tohoto století jsme proti vám zaútočili s takovou

vojenskou silou, jakou svět ještě nespatřil. Pětkrát sto tisíc křesťanských rytířů zahynulo v těchto křižáckých taženích a tisíc tisíců mužů ostatního křesťanského vojska, nepočítaje v to úmrtí, mor a bídu doma. A Svaté Město je dnes ve vašich rukou stejně jako před sto lety. A ty si naříkáš, že vaše říše je v úpadku!“

Musa zdvořile odvětil: „Předstíráš, že jsi méně moudrý, než jak je tomu skutečně, můj velevážený příteli. Hledíš na historii několika desítiletí nebo jednoho století jako na cosi uzavřeného. Ale my, ty a já, nechceme přece popisovat jen dnešek a kousek včerejška, my se přece snažíme zachytit smysl událostí, chceme poznat směr dějů a ukazovat do budoucnosti jako praví zvěstovatelé boží. A tu se bohužel ukazuje, že vaše křižácká tažení nebyla nikterak neúspěšná. Zajisté, území, kterého jste za toto poslední století dobyli, nestojí za přinesené oběti. Ale zato jste získali spoustu hospodářských znalostí, to víš přece stejně dobře jako já, a neocenitelné politické a vědecké zkušenosti. My jsme vás dobromyslně a domýšlivě vodili do svých továren, ukazovali jsme vám, jak vychováváme mládež, jak spravujeme města, jak vykonáváme soudnictví. Byli jste horlivými žáky a dobře jste po nás napodobili, co máme dobrého. Pochopili jste, že v tomto století sejde méně na rytířích než na vědcích a na odbornících, na stavitelích a kovářích a inženýrech a na znalcích všeho druhu i na dovedných zemědělcích. A vy jste mladí, jste na vzestupu, záhy nás doženete a předběhnete. Ztratili jste pětkrát sto tisíc rytířů, ale nejste poraženi.“

Zvýšil svůj bezbarvý hlas. Díval se mírnýma, moudrýma, trochu výsměšnýma očima na přítele. Ten mlčel. Uznal svou porážku, ne bez uspokojení.

Ti dva vedli ještě mnoho takovýchto rozhovorů, při kterých Rodrigue k svému údivu tvrdil, že triumfovali nevěřící, zatímco Musa v konečné vítězství moslimů nevěřil.

čím déle však Rodrigue uvažoval o přítelových argumentech, tím mocněji ho přesvědčovaly, tím více sebedůvěry mu dávaly. Cítil se omládlý a jako znovuzrozený. Už ho netrýznila ona Pavlova věta Korintským, která povyšuje boží pošetilost nad moudrost mudrců. Namísto ní se v něm jásavě ozval jiný výrok apoštolův: „Staré pominulo, a aj, všechno novým učiněno bylo.“ Namísto slepé víry, přecházející v blažené vytržení, bylo v něm nyní tušivé vědomí, pocit stále zřetelnější:, že prese vše je ve světovém dění smysl, který lze rozpoznat. Tento pocit nedokázal ještě promyslit v logických větách. Nesnažil se ani o plné vyjasnění. Stačilo mu, že o smyslu světového dění ví tolik, kolik věděl Augustin o podstatě času: „Když se mne nezeptáš, vím; když se mne zeptáš, nevím.“

Avšak Musova slova zapouštěla v Rodriguovi stále hlubší kořeny, stále horoucněji toužil být božím zvěstovatelem a vysledovávat smysl, podle kterého se událostí ubírají.

Přesto váhal pustit se znovu do své kroniky. Zbraňovaly mu v tom nové pochybnosti. „Obávám se,“ vysvětloval příteli, „že to, co mě k tomuto dílu vábí, není ani tak snaha sloužit Bohu, jako spíše spisovatelská ctižádostivost.“

Musa si nasadil lstivou tvářnost. Přivlekl do pokoje knihu, „Život svatého Augustina“, a předčítal Rodriguovi, co zaznamenal Possidius, světcův žák, o jeho posledních slovech. Augustin byl tehdy

arcibiskupem v městě Hippo, které oblehli Vandalové: viděl ze svého paláce, jak je celá kartaginská země daleko široko obrácena v plameny. Bylo mu šestasedmdesát let, byl velmi slab a věděl, že zemře. Měl starost o obležené město a o celou provincii, zaplavenou nepřítelem. Zároveň však znovu četl své četné knihy, korigoval a měnil v nich, aby z každého jeho díla byl v knihovně v Hippo zachován exemplář bez chyb. Pokoušel se také dokončit ještě jednu knihu, jistě proto, aby vyvrátil spisy kacíře Juliána. „Augustin, nejsvětější ze všech biskupů," vyprávěl Possidius, „zemřel pátého dne měsíce září, vynakládaje ještě i na svém smrtelném lůžku úsilí o to, aby byly odraženy útoky Vandalů, a v práci na svém velikém polemickém spise proti kacíři Juliánovi."

Musa vzhlédl od knihy a otázal se šibalsky: „ChceŠ být svatější, můj velevážený příteli, než svatý Augustin? Vposlouchej se do svého srdce a zkoumej, zda jsou tvé pochybnosti něčím jiným než zbožnou pýchou."

Večer téhož dne si Rodrigue nachystal množství bílého, vzácného papíru a začal psát pomalu, s požitkem: „Začínají dějiny Hispárůe. Incipit chronicon rerum Hispanarum."

A Musa prohodil s úsměvem: „Žádná neřest se do člověka nezažere tak hluboko jako spisovatelství."

Mír, se kterým se don Efraim vrátil, byl lepší, než se čekalo. Ale aby doba příměří byla dohodnuta na méně než dvanáct let, to se mu dosáhnout nepodařilo, a snad ani nechtěl.

Když don Alfonso vyslechl podrobnou zprávu dona Efraima, řekl: „Vím, že bych ti měl být vděčen. A také

jsem. Svolám své grandy, aby byli svědky, až mi vrátíš rukavici svého úkolu.“ Don Efraim to odmítl téměř bojácně. „Nemyslím, že by se pro mne hodila takováto sláva. Také toledské aljamě by z toho vzešlo mnoho závistníků a málo přátel.“

Alfonso se potutelně zeptal, zda podle Efraimova názoru bude skutečně celých těch dvanácti let na hospodářskou obnovu třeba.

Efraim pocítil rozmrzelost. Včas a naléhavě tomuto muži připomněl, aby se duševně připravil na dlouhý mír. Přijal těžký úkol s podmínkou, že král bude s dlouhým mírem počítat, a teď, sotvaže don Alfonso smlouvu uzavřel, myslí už na to, jak by ji porušil. Odpověděl suše: „Stav tvé země, pane králi, je takový, že pravděpodobně budeš musit zachovat pokoj déle než těch dvanáct let. Já se již tvého dalšího válečného tažení nedožiji a ani ty, až půjdeš do války, nebudeš již mlád.“

Protože don Alfonso rozmrzen mlčel, napomenul ho: „Smiř se s tím, pane králi! Don Jehuda pro tebe vykonal dobrou práci. Navázal spojení, která trvají i po této porážce, ukázal celému světu na veliké možnosti tvé Kastilie, získal ti úvěr. Ale jestliže z toho budeš chtít mít prospěch, budeš muset dodržet jeho základní plán a ten je vybudován na míru. Nemysli v příštích letech na své rytíře a barony, kteří tvoji zemi jen zubožují, mysli na své měšťany a sedláky, mysli na svá města. Dej jim výsady, dej jim fueros, posil je proti svým grandům!“

Don Alfonso naslouchal, nesouhlasil s tím, co slyšel, ale zajímalo ho to. Jeho svět byl světem rytířů. Králova pravda je jiná než pravda starého žida a bankéře. Alfonsovou filosofií byly Bertranovy písně. A přitom má tento Efraim patrně pravdu, a jestliže Alfonso bude chtít

za dvanáct let vést úspěšně válku, musí nyní poddané hýčkat. Musí dát měšťáku a sedláku, vilainovi, místo ve své radě a potrestat rytíře, jestliže svého sedláka ztluče nebo když měšťákovi pohrozí dobrou zbraní a vezme mu pytel pepře. Bude to pustý, nudný život, bude to smutná Kastilie, ve které bude vládnout.

Don Efraim se nyní pustil do líčení hospodářského rozvratu. Dolování strašlivě upadlo, manufaktury na sukno, které don Jehuda přivedl k takovému rozkvětu, byly zničeny nebo jsou ve špatném stavu, stáda dobytka byla rozehnána, chov ovcí, před válkou jeden z hlavních zdrojů příjmů země, je naprosto rozvrácen. Kastilský maravedí je znehodnocen; za jeden aragonský maravedí je nutno zaplatit šest kastilských. Jestliže zemědělství a řemesla nemají propadnout naprosté zkáze, je nutno vypomoci daňovými úlevami a poskytnutím mnoha dalších práv. Pustil se do podrobností. Navrhl, která cla a dávky mají být sníženy, které zcela zrušeny. Uváděl čísla, další a další čísla.

Když o těchto věcech mluvil don Jehuda, Alfonsa to někdy na krátkou dobu zaujalo; ale potom se ho zmocnil odpor k nezáživným, krále nedůstojným otázkám a stávalo se, že takovouto rozmluvu hrubě přerušil. Ale nyní, i když Efraim mluvil bez Jehudova nadšení a výmluvnosti, naslouchal Alfonso těmto číslům se vzrůstajícím zájmem, cifry se mu spojovaly navzájem, nalézal zalíbení v důslednosti, s jakou to žid všechno propočítával. Alfonso si to nechtěl přiznat, a přesto byl spokojen. Nebylo nic platné zavírat oči před novou, nepříjemnou dobou, bylo nutno se jí přizpůsobit. Musili to před ním učinit i jiní, velmi velicí a mocní, například

král Jindřich, a on, Alfonso, draze zaplatil za svou slepotu.

„Je štěstí, pane králi,“ dovozoval nyní Efraim, „že jsi tehdy Jehudovi dovolil, aby usídlil v tvé říši šest tisíc židovských uprchlíků. Z těchto schopných mužů budeš moci nahradit mnoho odborníků, kteří padli, nebo jinak zmizeli. Musíš přiznat donu Jehudovi – buď blahoslavena památka spravedlivého –, že –“

Král jej znenadání přerušil. „Již jednou jsem tě vyzval,“ řekl, „abys spravoval mou královskou pokladnu. Odmítl jsi to. Pravděpodobně jsi tak učinil právem; nebylo tenkrát celkem co spravovat a já jsem svým rádcům ztěžoval jejich úkol. Nyní je toho k spravování patrně ještě méně, ale já jsem mezitím věci lépe pochopil, snad sis toho všiml. Žádám tě podruhé, aby ses stal mým alfakimem, či lépe mým alfakimera mayor.“

Efraim tuto nabídku očekával, obával se jí. Vzpíral se tomu z celé duše. Vždycky se vyhýbal veřejným úřadům, byl stár, chtěl dny, které mu ještě zbývaly, prosedět ve svém domě u ohně, málokomu na očích a na starosti, a v klidu dodýchat. Zvedla se v něm všechna nechuť a nenávist k donu Alfonsovi. Tento muž vehnal na smrt většinu z těch tří tisíc mužů, které mu aljama poskytla, z bláhové, rytířské dobrodružnosti. Vzal věrnému služebníku Ibn Ezrovi dceru i syna a nezachránil jej, když byl na tom zle. A nyní chce jeho, Efraima, zapřáhnout do svého vozu, aby ho táhl po příkré, svízelné cestě, která před ním ležela.

Řekl: „Je to pro mne vysoká pocta. Ale jednání v Seville byla vyčerpávající. Očekávají mě práce pro aljamu, jsem už velice stár. Nepověřuj mě tímto úřadem, pane králi.“

Alfonso řekl s chlapeckou vzdorovitostí: „Měl bych rád alfakimem žida.“ Tato slova vyzněla neobratně, přímo nemotorně, ale ozvala se z nich někdejší Alfonsova přívětivost. Efraim pojednou viděl do jeho nitra. Pochopil, že chce dát svému mrtvému escrivanovi zadostučinění, že chce přemoci sám sebe a kráčet dále jeho cestou. Tento Alfonso se sháněl, ne beze strachu, po někom, kdo by ho tecT vedl. Zkrátí si tím zbytek života, jestliže převezme tento úřad a bude pokračovat tam, kde Jehuda přestal. Ale Efraim si vzpomněl na zářivé, naléhavé, posměšné Jehudovy oči, slyšel jeho pružný, zvučný hlas, vzpomněl si na jejich poslední setkání. Musí zde někdo být, kdo přijme nabídnutou nelaskavou, nečistou ruku tohoto křesťanského krále, kdo ho bude strastiplně popotahovat dál po úzké, svízelné cestě míru.

Efraim, chvějící se zimou navzdory svým hojným oděvům, vypadal opravdu velmi staře a zlomeně. Řekl, a každé slovo si musil z hrdla přímo vynutit: „Protože tak poroučíš, pane králi, pokusím se uvést do pořádku záležitosti tvé země.“

„Děkuji ti,“ řekl don Alfonso.

S jistým váháním pokračoval: „Je tu ještě další věc, o které jsem si chtěl s tebou pohovořit, done Efraime bar Abbo. Neprokazoval jsem svému zesnulému escrivanovi vždy tolik vděčnosti, kolik bych byl měl a kolik jí prokazoval svému Ibn Ezrovi můj děd. Trápí mě, že mrtví nejsou ani pochováni tak, jak se sluší, nýbrž mizerně, nouzově. Mnohokrát jsem už myslil na to, pohřbít je po svém, jak náleží jejich stavu. Ale došel jsem k lepšímu řešení a pokládám za správnější, abyste pochovali vy mého mrtvého escrivana podle svého způsobu a se svými poctami, jeho i doňu Raquel, jeho

dceru, která mi byla velice drahá. Náleží k vám, oba, náleželi k vám až do posledního okamžiku, a já ti budu vděčen, jestliže je dáš pochovat tak, jak by si to oni sami přáli.“

Don Efraim řekl: „Předešel jsi mou prosbu, pane králi. O všecko se postarám. Rač mi však milostivě dovolit, abychom s pohřbem ještě nějakou dobu posečkali, aby o tom zvěděli mnozí, kteří budou chtít vzdát donu Jehudovi ibn Ezrovi poslední poctu.“

Brzy po uzavření míru porodila doña Berengaria chlapce. Tento budoucí král aragonský a kastilský byl pokřtěn jménem Fernán. Křest byl slaven s největší okázalostí; pět křesťanských panovníků poloostrova se shromáždilo v Zaragoze, aby se ho zúčastnili.

Při slavnostním banketu seděli Alfonso a Leonor vedle sebe na vyvýšených křeslech. Doña Leonor byla krásná, půvabně roztomilá a povýšená jako vždycky a vyměnila si, jak to požadovala kurtoazie, se svým mužem mnoho zdvořilých slov.

Alfonso se mohl toho dne cítit jako král králů a byl si také vědom svého významu a důstojenství. Před rokem byla jeho země ovládána zbraněmi nepřátel, on sám byl obklíčen ve svém hlavním městě. Jak nesmírně se tenkrát hanbil, když si vzpomněl na Richarda Anglického! Ten se osvědčil opravdu jako miles Christianus, jako postrach moslimů, Melek Rik. Ztekl nedobytnou pevnost Akko, v otevřené bitvě slavně zvítězil nad vojskem sultána Saladina. Jak jinak dnes! Obrovské ztráty křižáků byly vlastně nadarmo, bylo uzavřeno ubohé příměří, Svaté Město zůstalo i nadále v rukou nevěřících, Richard sám, rozkmotřený se svými spojenci, seděl bezmocně v

rakouském vězení. A on, Alfonso, zatím trůní zde, opětovně jako předtím nejmocnější král poloostrova. A jeho vnuk, kterého dnes pokřtili, tento silný malý Fernán, ten, to už je dnes jisté, sjednotí Aragonii a Kastilii a snad se bude moci nazývat i císařem jako jeho předek, Alfonso Sedmý.

Ale uprostřed vší té nádhery a tohoto rozkvětu byla v Alfonsově nitru tím větší poušť. Viděl doňu Leonor a viděl její opuštěnost. Viděl dceru Berengarii a viděl v jejích očích, v jejích po matce velikých zelených očích divokou pýchu, hlad po stále větší moci a slávě. Byl si jist, že pokládá svého muže za slabocha, když po Alfonsově porážce nestrhl nadvládu nad poloostrovem na sebe. Byl si jist, že všechen její život i všechny její myšlenky patří nyní jejímu synkovi, tomuto budoucímu emperadoru Fernánovi, a že k němu, svému otci, pociťuje toliko odpor, pohrdavou lhostejnost. Stál v cestě jejímu synovi a její ctižádosti, pro rozkoš zanedbal své královské povinnosti, již jednou téměř ztratil zemi, která náležela jí a jejímu synovi, a pozbude jí možná nadobro dřív, než si její malý Fernán nasadí císařskou korunu.

Panoši, kteří podávali králi pokrmy, vína, šátek na utření úst, stáli a bezmocně čekali. Neviděl je. Byl si pojednou jasně vědom, jak je opuštěn uprostřed svých pěti miliónů Kastilanů a úcty, kterou mu vzdávají. Upřeně hleděl před sebe, nadobro osamělý, do prázdného světa.

Don Rodrigue si zarmoucen povšiml, jak tu Alfonso za lhostejně přívětivou královskou maskou sedí nehnutě a jak hrdě je zamyšlen. Byl pln horoucího soucitu, ale naplňovala jej i zvědavost a posedlost kronikáře, a s věcnou soustředěností krále studoval. Don Alfonso byl

skutečně memoria tenax, intellectu capax, vultu vivax. Uchovával dobře ve své paměti události, chápal je svým bystrým rozumem, podržel je v sobě a zračily se i v jeho tváři. Ano, v obličeji dona Alfonsa byly vepsány jeho zkušenosti, jeho divoké náruživosti, jeho těžká, bouřlivá vítězství, jeho trpké porážky, jeho vnitřní boje i poznatky. Vrásky hluboko brázdily čelo, zařezávaly se do lící. Jeho tvář se stala kronikou jeho života. Již dnes bylo vidět na vzezření čtyřicetiletého tvář starce, kterým jednou bude.

Na severu země, u navarrských hranic, na území baronů de Haro žil poustevník, který si uložil nejtvrdší odříkavost. Žil v jeskyni vysoko nahoře na srázných svazích pohoří Sierra de Neila. Bylo zázrakem, jak tam mohl žít. Neboť byl slepý. Byl zřejmě v obzvláštní ochraně Prozřetelnosti. Chránila jeho nohy před propastmi a střežila jej před divokými zvířaty; tvrdilo se, že vlci před ním usedají a lízají mu ruku.

Kajícníci k němu šplhali nahoru a přinášeli mu dary k uspokojení jeho skrovných potřeb. Žádali ho, aby jim požehnal; z jeho rukou vycházela milost. Dovedl také dotekem na tváři vyhmatat, zdali a nakolik hříšník dosáhl božího odpuštění.

A poustevníkův věhlas a pověst o jeho zbožných schopnostech se rozšířila po celé zemi.

Tento poustevník nebyl nikdo jiný než onen Diego, kterého dal Alfonso před svou první, vítěznou bitvou u Alarcosu oslepit, protože usnul na stráži.

Baroni de Haro, jejichž byl Diego poddaným, byli vazalové vzpurní, kteří neměli krále v lásce. Prohlašovali, že město Toledo je pro spuštění, v němž v

posledních letech žilo, plné hříchů, a vyzvali Diega, aby tam šel; že prý světcova návštěva zburcuje svědomí Toledských. Baroni de Haro doufali, že Diegovou přítomností v hlavním městě způsobí králi nesnáze.

A Toledťané také ve velikém množství přicházeli, aby spatřili muže, kterého Bůh obdařil svou milostí, a vzdali mu poctu, a stále silněji se ozývalo přání, aby také král využil přítomnosti tohoto zázračného člověka. Dokud don Alfonso jezdil ulicemi po boku Fermosy všecek rozzářen, radovali se spolu s ním z jeho hřejivého, nedovoleného štěstí, sami je prožívali s ním, jásali mu vstříc a den, kdy se s ním setkali, byl pro ně svátkem. Když viděli Alfonsa nyní, pociťovali uctivý soucit, plachost, trochu i děs před potrestaným, poznamenaným. Přáli mu úplné rozhřešení a věřili, že světec by mu k němu mohl dopomoci.

Rodrigue viděl ve všem tom rozruchu kolem Diega jen pověru a neplechu, větřil také zlý úmysl baronů de Haro a radil králi, aby se o Diega nestaral.

I Alfonsovi byl ten člověk proti mysli. Dodatečně se nesmírně styděl, když si vzpomněl, s jakou samolibostí kdysi Raquel vyprávěl, jak toho muže oslepil a co mu řekl, když zanedbal svou povinnost. Rozpomněl se, jak tehdy byla jindy tak živá tvář Raquel náhle uzavřená, teprve nyní věděl proč.

Ale všiml si, s jakým ostychem k němu lidé vzhlížejí, chápal je, chápal jejich přání, aby se se světcem sešel. Zmocňovala se ho také rostoucí zvědavost, co se nyní z onoho Diega stalo. A učinil skutečně on, Alfonso, z tohoto muže nevědomky a nechtěně světce?

Když před ním slepec stál, vzpomněl si přesně na někdejšího Diega. Byl to širokoplecí chlapík, vzpurný,

sebevědomý, trochu podobný Castrovi; je tohle doopravdy onen Diego, kterého dal oslepit? Alfonso byl všecek nesvůj, litoval, že toho muže zavolal, nevěděl, co říci, a také Diego mlčel.

Posléze, téměř proti své vůli, neobratně zažertoval: „Bylo dobré alespoň to pořekadlo, které jsem ti já tenkrát tak přísně připomněl?“ Druhý odpověděl: „Kdo já?“ Alfonsův mrzutý údiv vzrostl. Což tomu člověku neřekli, ke komu ho vedou? Či to vědět nechtěl? „Já, král,“ řekl. Slepec řekl bez údivu i vzrušení: „Nepoznal jsem tvůj hlas. Nevychází z tebe nic, co bych poznával.“ Alfonso se zeptal: „Dopustil jsem se tenkrát vůči tobě křivdy, Diego?“ Slepec odpověděl klidně: „Byl to Bůh, který ti poručil učinit, co jsi učinil. Ale i onen spánek, který mne tenkrát přemohl, byl seslán od Boha. Alarcos, to bylo místo těžké zkoušky, pro tebe právě tak jako pro mne. Bylo to tehdejší vítězství u Alarcosu, které tě svedlo, abys vybojoval druhou, příliš odvážnou bitvu. Mně přineslo utrpení nakonec požehnání. Nalezl jsem mír.“ A pokračoval, zdánlivě bez souvislosti: „Slyšel jsem, že Alarcos už nestojí.“

Alfonso se zprvu domníval, že se mu tento muž chce pod záštitou svého světectví posmívat. Ale slova vycházela ze slepcových rtů s podivuhodnou lhostejností, zněla, jako by je říkal někdo třetí, který by je pozoroval z vysoká, z daleka, nebyla určena k tomu, aby jej urazila.

„Modlil jsem se,“ řekl Diego, „aby i tvé neštěstí se obrátilo ve spásu, pane králi.“ A požádal ho, napřahuje ruce: „Dovol mi, abych tě viděl.“ Alfonso pochopil, co chce, přistoupil k němu blíž a slepec mu hmatal po obličeji. Král měl nepříjemný pocit, když kostnaté ruce a prsty se dotýkaly jeho čela a tváří. Všechno na tom muži

mu bylo proti mysli, jeho vzezření, jeho řeč, jeho pach. Byla to opravdu zkouška, kterou tu podstupoval. A není tento muž nakonec joglar, jarmareční kejklíř?

Diego řekl: „Buď klidný. Pán ti dal sílu k pokornému čekání. Quien no cae, no se levanta. Kdo nepadne, nemůže ani vstát. Snad budeš musit dlouho čekat, ale máš dost síly.“

Alfonso jej doprovodil ke dveřím a odevzdal jej těm, kteří jej přivedli.

Nadešel den, kdy byly vykopány ze země mrtvoly Jehudy ibn Ezry a jeho dcery, aby byly převezeny na hřbitov v juderíi. Byl vlahý, větrný den raného podzimu. Toledská skála, na které se rozkládalo město, byla temná, zastřená těžkou, černavě zelenou šedí.

Zahalili Jehudu a Raquel do bílého rubáše. Položili je do rakví, které byly prosté, jak vyžadoval obyčej. Ale byla do nich nasypána tučná černá, kyprá prsť, prsť siónská. Na siónské prsti spočívala tedy nyní hlava Jehudy, který toužil povznést svůj lid, i hlava Raquel, která snila o Mesiáši.

Všechny hispánské židovské obce vyslaly svá poselstva, přišli mnozí i z Provence a z Francie a dokonce i někteří z Německa.

Osm nejváženějších mužů toledské aljamy zvedlo rakve na ramena a odnesli je po pískem vysypaných cestách Galiany mezi stromy a záhony až k hlavní bráně. Tam, kde zdravil kolemjdoucí nápis alafia, byli připraveni další, aby rakve převzali. Odnesli je dál na krátkou vzdálenost, tam čekali další nosiči; neboť bezpočet lidí se ucházel o čest, aby směli mrtvé odnést ke hrobu.

Takto, z ramene na rameno, putovaly rakve po vyprahlých silnicích k Alcantaře, k mostu vedoucímu přes řeku Tajo.

Malý kousek nesl i mladý don Benjamín jednu z rakví, tu druhou, rakev s doňou Raquel. Bylo to lehké břímě, ale mladý muž sotva zvedal nohy; těžce a tupě, přímo tělesně ho sevřel zármutek.

Pokoušel se rozrazit tuto tíseň úvahami.

Připomněl si, jak se nyní z těch šesti tisíc íránských uprchlíků, které Jehuda navzdory zuřivému odporu povolal do země, nevítaných vetřelců, stali potřební spoluobčané. Všecko dopadlo jinak, lépe než on, Benjamín, očekával. Nevěřil svým očím, když viděl, jak byl jeho strýc don Efraim poslán do Sevilly, jak tam sjednal mír a jak nyní činil opatření k jeho zachování. Jehudovo dílo trvá, pokračuje dál. A král se s tím nejen smiřuje, král toto dílo podporuje. Ale kolik smrti a utrpení bylo zapotřebí, než dostal tento rytíř rozum! A bude tato rozumnost trvalá?

Nesmí podlehnout své nechuti ke králi a nespravedlivě ho soudit. Král se doopravdy změnil. Raquel to dokázala. Stalo se to jako v oné pohádce, kterou tolik milovala. Kouzelník vdechl hromádce hlíny život, ale kouzelník sám přitom zemřel.

Pomalu kráčel don Benjamín vpřed s lehkým břemenem Raquel na rameni, zahloubán do svých úvah, nestejnoměrnými kroky, překážeje ostatním nosičům.

Těch šest tisíc bude nyní moci žít plným životem. Je to málo ve srovnání s nesmyslnou smrtí, kterou zemřely tisíce tisíců ve válkách tohoto století. Je toho málo, to vše, čeho bylo dosaženo, ta Efraimova trocha míru, ta králova trocha rozumu. Je to jen maličké nové světlo

uprostřed veliké noci. Ale je zde, toto nové drobné světlo, září, a kdyby se ho někdy zmocnila úzkost, bude mu toto drobné světlo zářit do budoucnosti.

On a jeho společníci musili nyní odevzdat rakve dalším, kteří čekali. Když se však zprostil svého břemene a nemusil již držet krok s ostatními, byly jeho nohy ještě těžší. Ale vzchopil se, zamyslil se. Říkal si hořce, zarytě a vytrvale: Je nám uloženo na díle pracovat; dokončit je, to nám dáno není.

Pohřební průvod dospěl k hranicím města, k mostu přes Tajo. Dokořán se otevřely mohutné brány, aby vpustily mrtvé.

Don Alfonso nařídil, aby jeho escrivanovi, kterému se Toledo tak špatně odvděčilo, byla prokázána nejvyšší pocta. Toleďané rádi uposlechli. Všechny domy byly potaženy černou látkou. Hustě vroubily davy jako souvislá temná masa ulice jindy tak hýřící barvami; obvyklý hluk utichl a bylo slyšet jen těžký šepot. Po celé cestě stáli vzpřímeni královští vojáci a před míjejícími rakvemi se všude skláněly prapory se znakem Kastilie. Lidé obnažovali hlavy, mnozí poklekli, ženy a dívky hlasitě plakaly nad osudem Fermosy.

Mrtví putovali po strmých ulicích vzhůru do vnitřního města. Průvod nešel nejkratší cestou, rakve byly neseny oklikou přes tržiště, zocodovér, aby co nejvíce lidí mohlo vzdát mrtvým poctu.

U jednoho okna hradu tam vysoko nahoře, odkud bylo možno zdaleka sledovat cestu pohřebního průvodu, stál Alfonso, sám.

Myslil si:

Nejsem vlastně ani smuten. Uklidnil jsem se. Jsem prost prudkých náruživostí. Stal jsem se lepším králem. Měl bych být spokojen. A nejsem.

Dožiji se patrně ještě svého velkého válečného tažení a budu je moci vést v čele sjednocené Hispárůe. Ale i v okamžiku, kdy už budu mít vítězství v rukou, budu mít jen jeden horoucí pocit: ‚Nyní jsem dosáhl toho, že jsem splnil svou povinnost,' a až budu vítězem, bude to ulehčení, ale nebude to štěstí. Po štěstí, které mi bylo přisouzeno, je už veta. Bylo tu, držel jsem je v náručí, vinulo se ke mně, měkké a závratně sladké. Ale byl jsem lehkomyslný a odešel jsem. A teď tam dole odnášejí to, co mi bylo přisouzeno jako mé štěstí.

Dvanáct let mám čekat na své válečné tažení. Nikdy jsem nedovedl čekat; život mi letěl tryskem jako kůň. Teď se mi bude plazit jako hlemýžď. Rok bude bez konce, den bude bez konce. A já to budu snášet, ani se nerozhněvám. A to, že dovedu tak čekat, to je to nejhorší.

I válku povedu s rozmyslem. Nezbude nic z někdejší divoké, blažené smělosti. Druzí budou křičet: A lor, a lor!, a já nebudu křičet s nimi.

‚Pokoušel se myslit na toho, pro kterého jednou povede válku, na malého Fernána; ale nedovedl si ho jasně vybavit a představa vnuka ho nijak nezahřívala. Všecko, co nyní Alfonsa obklopovalo, bylo podivně neurčité, mlhavé, neskutečné. Myslil si:

Je mi čtyřicet, ale život už mám za sebou. Není pro mne nic skutečného mimo mou minulost. Můj dnešek je zahalen prachem a dýmem jako bitevní pole v ohni boje. A i když jednou zvítězím, nebude z toho nic než dým a otupělost. Ano, kdybych tak mohl vítězit pro svého syna, pro svého Sancha, pro drahého bastarda! Ale kdoví kde

potom můj Sancho bude. Pravděpodobně mezi těmi, pro které mír znamená víc než samo vítězství.

Pohřební průvod zatím dospěl k svému cíli.

Tři hřbitovy měli toledští židé, dva mimo hradby, jeden uvnitř juderíe. Na tomto malém a velmi starém hřbitově měli své hroby příslušníci nejpřednějších rodů, mezi nimi i Ibn Ezrové. Mezi těmito mrtvými Ibn Ezry zde leželi ti, jejichž rod založil potomek krále Davida, který společně s Adoniramem, výběrčím daní krále Šalomouna, přišel na tento poloostrov, a tak to bylo také napsáno na jejich náhrobních kamenech. Mezi těmito mrtvými Ibn Ezry zde dále leželi ti, kteří byli v době Římanů kupci, bankéři, výběrčími daní, a dále ti, kteří žili v Toledu za gótských králů, byli zde štváni a pronásledováni, a dále ti, kteří byli za vlády moslimů vezíry a velikými lékaři a básníky. Ležel zde také onen Ibn Ezra, který kdysi postavil Castillo, nesoucí jejich jméno, jakož i ten, který pro císaře Alfonsa udržel Calatravu, Jehudův strýc.

Na tento hřbitov tedy přinesli mrtvé.

Těsně jeden vedle druhého stáli namačkáni truchlící: stáli tu tak hustě, vypráví kronikář, že by bylo bývalo možno chodit po jejich ramenou.

V okrsku mrtvých Ibn Ezrů byly vykopány dva nové hroby. Do nich uložili Jehudu ibn Ezra a jeho dceru Raquel a připojili je tak k jejich předkům.

Potom si umyli ruce a zamumlali slova požehnání.

A don Josef ibn Ezra jako nejbližší příbuzný odříkal modlitbu truchlících, která začíná: Blahoslaveno a velebeno buď vznešené jméno, a která končí: Mír panuje na výšinách jeho, mír nechť poskytne nám a veškerému Izraeli, a nato řekněte amen.

A po třicet dnů ve všech židovských obcích poloostrova i v židovských obcích Provence a Francie odříkávali tuto modlitbu na paměť dona Jehudy ibn Ezry, Našeho pána a učitele, a doni Raquel.

A kde se na tržištích a ve výčepech Kastilie shromáždilo více lidí, zpívali joglares, potulní zpěváci, balady o králi Alfonsovi a jeho horoucí, osudové lásce k židovce Fermose. Hluboko do lidu pronikly tyto písně a ve dnech všedních i svátečních, při práci i při jídle i do spánku zněly po Kastilii tyto verše:

Krále láska zaslepila, zahleděl se do židovky, které říkali Fermosa. Nazývali ji Fermosa, „Krasavice“, plným právem. Pro Fermosu zapomněl král na svou královnu.

Král Alfonso sám nikdy více nevkročil na území Huerta del Rey.

Pomalu pustly zahrady a Galiana chátrala. Rozdrolila se i bílá zeď, obklopující rozlehlé panství. Nejdéle vydržela hlavní brána, kterou prošli Castro a jeho průvodci, aby Raquel a jejího otce zabili.

Sám jsem ještě stál před touto branou a viděl jsem zvětralý arabský nápis, kterým Galiana zdravila hosta: Alafia, zdar, požehnání.

AUTORŮV DOSLOV

Celá desítiletí mě zaměstnával příběh Hadassy, kterou učinil perský velkokrál Ahasver svou královnou a která pode jménem Ester zachránila svůj lid, židy, před jistou záhubou.

Malý román, vyprávějící osud této Hadassy, „Kniha Ester“, je jednou z nejpůsobivějších a nejpopulárnějších

knih bible. Autor ovládá umění velkých hebrejských a arabských vypravěčů, vytváří rostoucí vnější i vnitřní napětí a dovede ze svéfabule těžit stále nová překvapení. Kromě toho psal v době, kdy byl jeho národ zachráněn z největších nesnází, trpěl a jásal se svým lidem, a na čtenáře se dodnes přenáší jeho patriotické nadšení.

Mne alespoň „Kniha Ester“ hluboce vzrušila, vzrušila mnoho lidí a během těch více než dvou tisíc let od jejího vzniku se mnozí pokusili vyprávět tento román na základě dějů své vlastní doby. Častokrát, když jsem obzvlášť bolestně pociťoval nesnáze obou národů, k jejichž svazku náležím, probudila se i ve mně touha vylíčit příběh královny Ester nově z hlediska své doby.

Co činí tento malý román tak mimořádně poutavým, je vtipný výmysl starého židovského básníka, výmysl, na který nikdo předtím nepřišel. Dodává svým myšlenkám věrohodnost a zdání naprosté objektivity tím, že se tváří jako člověk, který má za úkol suše historicky zaznamenat události u perského dvora. Dává svému románu podobu dvorské kroniky, skrývá za objektivním tónem svého vyprávění židovskonacionalistickou tendenci. Nezdůrazňuje nikde, že jeho národ je v obzvláštní milosti boží, že je vyvolený; je to jediná z biblických knih, ve které není o Bohu ani zmínka. Nikde také nehodnotí povahu a skutky svých lidí. Nevychvaluje svou královnu Ester a jejího pěstouna Mardochea, nespílá nepřáteli židů Hamanovi. Spoléhá na svůj příběh, počítá s tím, že události, které si vymyslil, postačí, aby obrátily čtenářovo rozhořčení proti nepříteli židů a aby v něm vzbudily nadšení pro trpícího i triumfujícího Mardochea a jeho Ester. To se také básníkovi podařilo, a i když on sám svůj triumf pečlivě ukryl, raduje se čtenář ze srdce,

když nakonec visí Hamán na šibenici, kterou postavil pro Mardochea.

Když se ovšem čtenář po přečtení znovu nad událostmi zamyslí, vyvstanou v něm pochybnosti. Jak mohla mladá žena, kterou vládce světa posadí na trůn, tak dlouho zamlčovat své jméno a původ? Jaký je to velkovezír, který chce s jednotlivým nepřítelem zničit rovnou celý jeho národ? Jaký je to král, který dnes bez dlouhého ptaní odsoudí celý národ k záhubě, a zítra bez dlouhých okolků dá pobít nesčetné nepřátele tohoto národa? Ale jakmile si tyto otázky položíme, ukáže se autorova objektivnost jako maska a celý román jako pouhý výmysl.

Vábilo mě nadmíru zasáhnout právě zde a příhodně vložit pohádku starého básníka do ověřeného skutečného příběhu. Chtěl jsem umístit děj do prostředí, které by učinilo lidi a události věrohodnými a nadto poskytlo výhledy do minulosti i budoucnosti takovým způsobem, aby události kolem Ester vrhly nové světlo i na současné dění.

Ale tu se ukázalo, že původní stará Jabule má vážnou chybu. Není v ní hrdinka. Ester je loutkou v rukou svého pěstouna, je jí pohybováno zvenčí, je naprosto pasivní, je pouze kolečkem v soukolí událostí, ničím víc. Toto vakuum přímo v centru vyprávění způsobilo, že velicí básníci, kteří převzali děj příliš věrně, ztroskotali. Racine se uchýlil se svým básnickým dílem do bezpečného přístavu zbožnosti, Grillparzer opustil nedokončené dílo. Byl jsem tak troufalý, že jsem se cítil schopen dát své Ester onen vlastní život, který mi u královny Ester v pohádce chyběl. Ale to bych se pak byl musil velmi značně odchýlit od původní biblickéfabule,

která je obestřena více než dvoutisíciletým nimbem, a tak jsem se spokojil tím, že jsem si láskyplně zaznamenal základní nárys budoucí knihy.

Jak nebylo ani jinak možno, během těch několika desítek let, co jsem se zabýval historií Ester, zapůsobily na mne postavy jiných židovských žen, které významně zasáhly do dějin svého národa, a jednou Z nich je ta, o níž jste v této knize četli, Raquel, La Fermosa, přítelkyně krále Alfonsa.

Setkal jsem se s jejím příběhem poprvé v Grillparzerově dramatu. Miloval jsem a miluji velice tuto hru, něžný vzlet jejích veršů a dušeZpytné znalosti básníka, který vědomě pomíjí v ději jakékoli historické vztahy, zato však tím ostřeji vykresluje své postavy. Kupodivu básníkův přítel a vydavatel Heinrich Laube toto dílo ostře odsuzoval. (Je to patrně vinou látky, ve které se senzačně mísí erotika a historie, což mnohé při jejím hodnocení odpuzuje; tak například Martin Luther „Knihu Ester“ s odporem a prudce odmítal.) Heinrich Laube se nicméně domnívá, že se Grillparzerovi „^idovka“ nepodařila proto, že se básník příliš věrně přidržoval svého vzoru, dramatu Lope de Vegy „La Judía de Toledo“, podle Laubova názoru divadelní hry ryze vnějškové.

Četl jsem Lopovo drama. Je nepochybně teatrální, bylo zřejmě načrtnuto během několika dní a autor si s ním hlavu příliš nelámal. Protože básníkovi na trojaktovou hru zřejmě nestačila látka, kterou nalezl ve své předloze, ve staré kronice, použil této látky jen pro druhé a třetí dějství a pro první si vybral z téže kroniky několik kapitol, které příběhu o židovce bezprostředně předcházejí, ale nemají s ním nic společného. Ale protože

je Lope vášnivý a nadmíru obratný divadelník, přenáší se radost, kterou má z efektu svého divadla, na čtenáře i na diváka a jeho bezstarostnost není nikterak na újmu působivosti jeho kusu. Jeho „Judía de Toledo“ je nadmíru krevnatá, barvitá, ostře vlastenecká hra a dovedu si dobře představit, co na ni Grillprzara přitahovalo.

Ano, i mne tato látka upoutala, jako upoutala Lopa a Grillparzera.

Přečetl jsem si Lopův pramen. Je to ona kronika, z níž jsem vybral vždy několik řádek jako moto ke každému dílu svého románu. Autorem této kroniky je jiný kastilský Alfonso, Desátý toho jména, pravnuk našeho Alfonsa, narozený sedm let po jeho smrti. Vypráví o milostné historii svého praděda a židovky se zjevnou sympatií. Tato milostná historie vůbec zaměstnávala fantazii Španělů od počátku po celá staletí. Až do poloviny předešlého století vznikaly o ní ustavičně nové balady, romance, veršované eposy, romány, novely a hry. Dokonce i v arabské literatuře sehrál tento příběh svou úlohu, romantikové mnohých dob a mnohých zemí jej vyprávěli, každý po svém.

Ale pokud je mi známo, žádná z těchto četných podob příběhu si nevšímala dějin země, ve které se události odehrávají. Přitom však je osud milenců těsně spjat s osudem jejich země, a čím zevrubněji se kdo poměry tehdejšího Španělska zabývá, tím hlouběji proniká do příběhu Ester-Raquel a krále a tím lépe jej chápe.

Staré španělské kroniky a balady, které první vyprávějí o Alfonsovi a židovce, věří naivně a bezvýhradně ve svatost války. Pomohly mi pochopit onu rytířskou civilizaci, která přes všechnu svou zjemnělou

kurtoazii vězí ještě hluboko v barbarství, vnitřní ustrojení oněch kastilských baronů, jejich zuřivě nábožensky zanícenou, po smrti bažící statečnost, jejich bezmeznou hrdost, která bezohledně ničí nádherná města i země, jež vytvořili jiní. Jen ten, kdo postihne onu strhující sílu této dobrodružnosti, bude po mém názoru schopen plně pochopit příběh o Raquel a králi.

Nechtěl jsem toto nesmyslné hrdinství nijak vysvětlovat, chtěl jsem oživit jeho lesk a kouzlo, nezakrývaje přitom jeho zhoubnost. Chtěl jsem ukázat, jak magičnost této válkychtivosti přitahuje dokonce i ty, kteří prohledají její ničivost. Raquel tuší, jak neblaze musí skončit Alfonsova šílená odvaha – a miluje ho. Co ji, vědoucí, k tomu neblahému muži láká, to se mělo stát podobenstvím vší svůdnosti, vyzařující z ducha války a dobrodružnosti a zaslepující leckdy i člověka, který pochopil.

Jako protiklad rytíře chtěl jsem ukázat člověka míru. Ten ovšem není oslavován v kronikách a baladách té doby, ale existuje. Jen jeho stín dopadá na stránky kronik, zjevněji žije v dokumentech, privilegiích a zákonech, nejjasněji v knihách učenců a filosofů. Jsou zde měšťané a sedláci, obyvatelé vzmáhajících se měst, kteří se snaží čelit nespouta –

ní nosti rytím a baronů řádem a zákonem. Jsou tu židé, kteří usilují, seč jsou, o zachování míru jen proto, že budou první, kteří budou uprostřed válčících stran zahubeni. A jsou tu především myslitelé, duchovní i laici, Rodriguové, Musové, Benjamínové, kteří slovem i činem zabraňují válce. Mužové, kteří nemohou proti ozbrojené zmužilosti rytířů postavit nic než tichou odvahu svého ducha. Ale není to hodně?

Říkává se, že naše civilizace spočívá na dvou pilířích; na humanistickém vzdělanostním ideálu Řeků a Římanů a na židovsko-křesťanském morálním kodexu bible. %dá se mi, že v naší civilizaci přežívá ještě třetí dědictví: úcta k hrdinství. Líbezně úctyplný obraz křesťanského rytíře, jak jej miloval středověk, zdaleka ještě nevybledl. Stále ještě je pokládána za největší věhlas sláva hrdiny, bojovníka. Veliký básník Cervantes s jemnou pečlivostí ukázal, co je na rytíři směšné. Svět se smál: přesvědčit se nedal. Kus dona Quijota byl dojista už od počátku v každém rytíři; ale svět to nechtěl a nechce vidět, ani dnes nechce vidět blouda, který v rytíři vězí, chce vidět jen jeho lesk; dodnes k rytíři vzhlíží a zahrnuje ho poctami.

Protože je tedy úchvatné rytířství středověku stále ještě neblaze živé, proto, domnívám se, má příběh Alfonsa a Raquel svůj význam i pro nás. Teoretikové onoho století se zabývali otázkou, zda je dovoleno předejít útokem nepřítele, který by snad mohl sám zaútočit; zabývali se otázkou, zda je potupné platit za mír vysokými obětmi. Pokusil jsem se vdechnout znovu život lidem, kteří se těmito myšlenkami zabývali. Řekl jsem si, Že kdo bude příběh těchto lidí znovu vyprávět, bude psát nejen historii, ale osvětlí a odhalí i problémy naší doby.

POZNÁMKY

7 Král se vášnivé zamiloval – Historie o židovce z Toleda, nazývané Fermosa, je v dodatcích Kroniky General připojena kompilátory do vyprávění arcibiskupa dona Rodrigua a dona Lucase de Túy; z toho důvodu pochybovali někteří historikové o její autentičnosti. Avšak největší autorita, Menéndez y Pelayo, obhajuje

historičnost příběhu. Židovčino jméno Raquel se traduje až od doby dramatu Lope de Vegy (srv. autorův doslov).

9 V osmdesátém roce dobyzatelského tažení – Roku 711 n. 1. přistal arabský vojevůdce Tarík ibn Zijád u španělského pobřeží a v bitvě u Jerezu de la Frontera porazil posledního visigótského krále Rodericha. Zničil tak ve Španělsku panství Visigótů, kteří tam pronikli z Provence v době rozpadu římského impéria r. 451 za krále Theodoricha. 11 Africký kalif Júsuf – Okolo roku 1080 byla většina severní Afriky v moci al-Murábitů (Almoravidů), fanatických berberských sektářů, kteří všude nastolili nejpřísnější náboženský režim. V té době byly drobné muslimské státy ve Španělsku ohroženy novým náporem křesťanských států; někteří vládci se ve chvíli nebezpečí obrátili k silnému státu al-Murábitů o pomoc. Tehdejší vůdce (nikoli kalif) al-Murábitů Júsuf ibn Tášfín se chopil jedinečné příležitosti, přeplavil se do Španělska a v bitvě u Zalláku (1086) rozdrtil křesťanská vojska. Byl to také však zároveň konec samostatnosti arabských státečků.

Santiago – sv. Jakub, národní světec Španělska. Jeho chrám v Santiagu de Compostela v Galicii byl ve středověku nejnavštěvovanějším poutním místem v Evropě.

první súra koránu – Korán (kur'án) je základní náboženská kniha islámu. Sestává ze 114 různě dlouhých kapitol (súr) a každá kapitola se dělí na verše. První súra (játiha – vstupní, otvírající), obsahující krátké vzývání, je pro muslimy obdobou křesťanského Otčenáše. Je neoddělitelnou součástí každé modlitby, prosby i jiných náboženských úkonů. Její překlad je na str. 296 této knihy.

I kdyby se pohoří zhroutila – z proroctví Izaiášova 54, 10.

maravedí – v raném středověku jednotka váhy, podle ktpré rozdělovali Maurové vojákům kořist. Podle toho byly pak ve Španělsku pojmenovány zlaté mince, později drobné měděné peníze až do 19. století.

alfakim – je zřejmě kontaminace dvou starých španělských slov: alfaquín, z arab. al-hákim, lékař, vl. znalec, což ve špan. znamená rovněž lékaře, a ze slova alfaquí, z arab. al-fakíh, znalec náboženského práva a učitel koránské školy – ve špan. znamená učeného právníka; v románě je alfakim právní a hospodářský poradce vladařův. escrivano mayor – doslova vrchní písař, tedy vedoucí královské kanceláře, kancléř.

Árón z Lincolnu (nar. kolem r. 1125, zemř. 1182 v Lincolnu) – bohatý finančník, jehož obchody zasahovaly celou Anglii i část Evropy. 21 grandové a ricoshombres – grande znamená ve španělštině předáka, osobu z vysoké hierarchie nebo šlechty, ricohombre, množné číslo ricoshombres, je titul, který se dával v Kastilii a v Aragonii nejvyšší šlechtě.

Kasr – znamená v arabštině totéž co španělsky castillo – hrad.

Jehuda ibn Ezra jako onen můj strýc – Jehuda ibn Ezra (v románě označený jako strýc, bezpochyby bez jakéhokoli pramenného důvodu) byl synovcem a žákem velkého židovského básníka a filosofa z Toleda, Moše ibn Ezry, a žil v polovině XII. století. Podle zprávy rabbiho Abrahama ibn Da'uda měl titul knížete (ha-nási), byl velitelem pevnosti calatravské, zbudované r. 1147, a později byl, jak se zdá podle dochovaných dokladů,

jmenován královským rádcem. Zdá se, že Feuchtvvanger přenesl některé rysy tohoto rádce Alfonsa VII. na svou románovou postavu Jehudy ibn Ezry.

Al/onsus Rex Casliliae – Alfons, král kastilský. Ego Rex (lat.), To el Rey (špan.) – já, král.

rubrica – konstantní tahy písma, které doplňují jméno nebo titul ve vlastním podpisu. Někdy se používalo k podpisu pouze rubriky bez předcházejících slov.

aljama – (též alhamia, z arab. al-dzámVa, shromáždění) ve středověku běžné označení židovských a maurských náboženských obcí v Kastilii. Židovské obce měly někdy značnou samostatnost, v jejich čele stáli volení představení (adelantados), vrchní rabín (arrab) a soudci, schválení králem nebo jeho zástupcem. Koncem XIV. století je obcím odňato trestní právo a jejich pravomoc upadá.

kurie – pův. soudcovské nebo obecní shromáždění, zde shromáždění všech osob z královské rodiny a králových nejbližších pomocníků, korunní rada.

synové Hagařini – Hagar byla egyptská otrokyně Sářina. Sára ji věnovala svému muži Abrahámovi jako vedlejší ženu, ale později ji vyhnala na poušť. Hagar je matka Izmaela, praotce Arabů, a je proto sama považována za pramáti Arabů.

Sefarad – Tak nazývali židé Pyrenejský poloostrov podle země, kam byli vyhnáni jeruzalémští židé. Podle názoru středověkých rabínů to byl právě Pyrenejský poloostrov.

almemor – (nebo almemar, z arab. al-minbar) je v synagóze vyvýšené místo na způsob kazatelny, podle

talmudistických předpisů nejvýše šest schodů nad podlahou.

Mojžíš ben Maimón – (Moše ben Maimón, Maimonides) najvýznamnější židovský filosof středověku. Narodil se r. 1135 v Córdobě. Maimonides byl od r. 1185 osobním lékařem sultána Saladina. Zemřel r. 1204. Ještě za svého života se stal Maimonides duchovním vůdcem židovstva. Je ústřední postavou středověké židovské filosofie. Ve svých spisech se snaží spojit židovskou dogmatiku saristotelismem. Jeho učení znamená v židovské filosofii obrat od novoplatonismu k aristotelismu. Vedle filosofických a náboženských spisů se zachovalo od Maimonida i několik lékařských pojednání.

31 chatib – muslimský vůdce a kazatel: vedoucí bohoslužebných činností

ve velkých mešitách ve funkci zástupce kalifova. 42 Athanagild – visigótský král, s pomocí Justiniánovou svrhl svého

předchůdce Agilu roku 554 a vládl nad Španělskem v sídelním městě

Toledu do r. 567.

Reccared – visigótský král španělský, vládl koncem VI. století. Přestoupil na katolickou víru.

kufická písmena – starší typ arabského písma, nazývaný podle města Kufa. Vzniklo těsně před dobou Muhammadovou a zachovalo se jen krátkou dobu. Později ho bylo používáno jen v koránu a na ozdobných nápisech. 43 aya – španělsky „chůva“.

Kóhelet – biblická kniha životních naučení, v Kralické bibli se nazývá Kazatel neboli Ecclesiastes. Je

odedávna neprávem připisována králi Šalomounovi jakožto ztělesnění moudrosti.

překlad svatého Jeronýma – Vulgáta (tj. haec quae vulgatur apud Latinos), kanonický překlad bible. Podnětem Jeronýmova překladu byla nutnost odstranit nepřesnosti dosavadních latinských překladů. Jeroným překlad uskutečnil koncem IV. století na popud papeže Damase I.

synové Edomovi – Podle biblického podání bylo Edom (adom – ‚rusý) původní přízvisko Ezaua, bratra izraelského praotce Jákoba. Území Edom (též Seir) bylo v jižní Judeji (Idumea). Edomité byli národ příbuzný Izraelcům, ale obvykle s nimi žili v krutém nepřátelství. Talmud označuje slovem Edom nebo Seir (huňatý, rovněž přízvisko Ezauovo) Řím. Ve středověku bylo tak nazýváno křesťanstvo.

tóra – původně znamená poučování, dnes se tak označuje Pět knih Mojžíšových. Svitek tóry je v naší době jediná kniha, která si zachovala antickou knižní formu. Sešité pergameny jsou na obou koncích přišity k dvěma tyčím, které jsou opatřeny dřevěnými talířky.

aron ha-kodeš – (posvátná skřínka) je ozdobná skřínka, v níž se uchovává v synagóze svitek tóry.

51 Šalomoun ibn Gabirol – je vynikající židovský básník a filosof, narodil se v Malaze kolem roku 1021, zemřel ve Valencii kolem r. 1058. Hlavním znakem jeho milostných a elegických básní je odvrat od světa, zatrpklost, místy humor. Psal také náboženské hymny.

Jehuda Halevi – židovský básník a náboženský filosof, narodil se v Toledu okolo roku 1083 z málo známé, ale bohaté rodiny. Základním tónem Jehudovy poezie je odřeknutí se života kvůli vyššímu světu

božímu. Abrahám bar Chija – astronom, matematik a náboženský filosof, žil v první polovině XII. století v Sorii ve Staré Kastilii a v Barceloně. alcalde – (z arab. al-kádí, soudce) ve Španělsku obecní rychtář, purkmistr.

52 Když se stal ve třech letech králem – Alfonso VIII., zvaný el Noble – Šlechetný nebo el de las Navas de Tolosa – ten, který vyhrál bitvu u las Navas de Tolosa (1158-1214), syn Sancha III., kastilského krále. Když Alfonsovi zemřel r. 1158 jeho otec, byl korunován králem kastilským a o regentství se přely dva kastilské rody, rod Castrů a rod Larů, hlavně don Manrique de Lara a don Gutierre Fernández de Castro. Za těchto vnitřních rozbrojů se Maurové zmocnili četných španělských území. 26. srpna 1166 se Alfonso pod ochranou Estebana Ulána v toledském chrámu San Romano, s kastilským praporem v ruce, prohlásil plnoprávným panovníkem kastilským. Následujícího roku svolal stavy do Burgosu a oženil se s doňou Leonor, dcerou anglického krále Jindřicha II. Pak dobýval na Maurech zpět území, které mu odňali v době jeho nezletilosti. Roku 1193 pronikl až k Algesirasu. Ale v roce 1195 utrpěl těžkou porážku u Alarcosu, která měla za následek těžké vnitřní rozbroje. Teprve v r. 1212 překročil opět Sierru Mořenu a za pomoci ostatních španělských panovníků dobyl vítězství u Navas de Tolosa, které určilo konečný osud arabského panství na Pyrenejském poloostrově.

53 Raimundez, král aragonský – patrně Raymund Berenger, který je jako aragonský král jmenován Alfonso II.

Kdylpak ovšem Musa předčítal – Postava Musy ibn Da'uda a jeho spis Dějiny moslimů ve Španělsku nejsou

historicky doloženy. Židovská rodina Ibn Da'udů ve Španělsku ovšem existovala a Abrahám ibn Da'ud byl historiograf za Alfonsa VII. Pojem asábijja (státotvornost) je doložen až u arabského sociologizujícího historika XIV. století Ibn Chaldúna.

a v jedenaosmdesáté súře – citát je skutečně z konce jedenaosmdesáté súry koránu, což však není súra předposlední.

Kosma a Damián – dva bratři, pocházeli z Arábie, provozovali v jižní Anatólii lékařství a šířili křesťanství. Roku 303 byli za Diokleciána sťati.

62 následníka svatého Eugenia a svatého ildefonse – Eugenius je považován za prvního arcibiskupa toledského, nastoupil úřad r. 95 n. 1., byl umučen v Deuil u Paříže. Svatý Ildefons je 33. arcibiskup toledský (557-658).

66 Fernán Gonzales – Původně byla Kastilie součástí království Asturského (kterému se v X. století začíná říkat Leónské). V X. století Fernán Gonzales (kolem 933-970), hrabě burgoský, si dobývá významného postavení skoro nad celou Starou Kastilii. tuto bednu – vyprávění o Cidovi Campeadorovi (Rodrigo Díaz de Vivar), španělském národním hrdinovi, bojovníku proti Maurům, tvoří obsah nejznámějšího španělského středověkého eposu – Cantar del mío Cid, zredigovaného už koncem XII. století, tedy jen asi půl století po hrdinově smrti. Příběh o bednách naplněných pískem je na samém začátku eposu.

68 dobyl titulu i území v Provenci – Raimundez (Alfons II. Aragonský) dobyl ve Francii titulu a území hrabství Roussillonského (r. 1181).

71 joglares – (lat. ioculatores) potulní zpěváci a kejklíři ve středověku.

79 Gottfried z Bouillonu – byl r. 1096 jedním z předních vůdců první křižácké výpravy. V Palestině se osvědčil jako neohrožený bojovník a r. 1099 se významným způsobem účastnil dobytí Jeruzaléma. Saladin – narodil se r. 1137, od r. 1171 vládl v Egyptě jako vojevůdce a místodržitel Núr-ad-dína a po smrti jeho syna se zmocnil celé říše. Vedl nepřetržité boje s křižáky. Roku 1184 uzavřel s nimi mír. Když křižáci porušili příměří, zaútočil Saladin ar. 1187 je u al-Hattinu porazil a zasadil Jeruzalémskému království smrtelnou ránu. Roku 1191 se křižákům podařilo dobýt po dvouletém obléhání znovu pevnosti Akky při třetí křížové výpravě (o které se píše v románu), ale už r. 1192 bylo uzavřeno příměří, podle něhož byla křesťanům dovolena návštěva Jeruzaléma. Následujícího roku sultán zemřel. Také křesťanští bojovníci vychvalovali jeho rytířské vlastnosti a přezdívali mu Salah-ad-dín – čistota víry.

kalif Jakub Almansúr – byl kalifem z dynastie al-Muváhidů (Almohádů).

Gratianova sbírka dekretálií – Gratianus, mnich v kláštěře sv. Felixe u Boloně, autor kanonického spisu, nazvaného podle něho Decretum Gratiani, napsaného kolem r. 1145. Tvoří součást církevního práva, Corpus iuris canonici.

84 Ibn Siná – (Avicenna, Abú Alí ibn Siná, 980-1037) významný muslimský lékař a filosof z Tádžikistánu. Ve svém učení spojoval aristotelismus s novoplatonismem a hluboce ovlivnil středověkou scholastiku. Jeho učení o věčnosti hmoty dalo základ

přírodovědeckému zkoumání. Podle jeho lékařského kánonu se učilo v Evropě až do začátku novověku. 96 dvůr otce Jindřicha Anglického a matky Ellinor de Guienne – Jindřich II. Anglický (1133-1189) byl po své“matce Mathilde vnukem Viléma Dobyvatele; po otci Geoffroiovi Plantagenetovi, hraběti anjouském, zdědil Anjou, Maine a Touraine, po matce zdědil Normandii a nadvládu v Bretani, se ženou Ellinor vyženil Guienne, Poitou, Limousin. Byl tedy pánem celé západní Francie a po smrti Štěpána z Blois (1154) dosedl na trůn anglický. Jako anglický král podporoval města a omezoval moc šlechty a církve; dostal se do sporu s canterburským arcibiskupem Tomášem Becketem a dal ho zavraždit. Poslední léta jeho života byla poznamenána vzpourami jeho synů Henryho, Richarda, Geoffreye a Jana, které podněcovala jejich matka a francouzský král Filip August (ale také trubadúr Bertran de Born, srv. pozn. ke str. 254).

Ellinor de Guienne (Eleonora, Aliénor) nar. 1122, zemř. 1204. Jediná dcera vévody Viléma X. Aquitanského (zemř. r. 1137); před smrtí odkázal dceři svá panství (Aquitanii a Poitou) a zasnoubil ji se synem francouzského krále, pozdějším Ludvíkem VII. Ellinor se s Ludvíkem VII. účastnila křížové výpravy r. 1146. Během výpravy působila manželu starosti; i když je vyprávění o její lásce k Saladinovi jen výmysl, měla pravděpodobně milostné vztahy ke svému strýci Raymondovi I. z Antiochie. V roce 1152 došlo k rozvodu pod záminkou blízkého příbuzenství obou manželů. Zapuzená královna měla i pak dost nápadníků, byla to nejbohatší nevěsta v křesťanstvu. Rozhodla se pro Jindřicha Plantageneta, hraběte z Anjou a vévodu

normandského, od r. 1154 krále anglického. Stejně vášnivý vztah jako ke všem lidem měla i ke svým synům, a když se v r. 1173 vzbouřili proti otci, postavila se na jejich stranu. Jindřich II. ji pak držel šestnáct let v polovičním vězení na hradech Salisbury a Winchester. Po smrti manželově se znovu octla na svobodě a postavila se za nároky svého syna Richarda Lvího Srdce na královský trůn proti úsilí druhého syna, Jana Bezzemka. V osmdesáti letech ještě podnikla cestu do Kastilie, aby předsedala zasnoubení své vnučky Blanky Kastilské s budoucím Ludvíkem VIII. Potom odešla do kláštera Fontevrault, kde je pohřbena.

102 jako každá podobizna u Prorokových přívrženců – Muhammad zakázal jakoukoli uměleckou nápodobu stvořených věcí.

Albertus Aquentis – Albert d'Aix, Albert z Cách, historik, žil koncem XI. a začátkem XII. století. Napsal Historia Hierosolymitanae expeditionis, kde sleduje osudy první křižácké výpravy v letech 1121 až 1158. Byl kanovníkem v Cáchách.

lid Svaté úmluvy – Svatá úmluva (berít) je smlouva Abrahámova s Bohem (Gen. 17, 1-4). Znakem této úmluvy na věřících židech je obřízka (berít milá).

ijar, sivan, tamuz – židovské měsíce, ijar odpovídá přibližně dubnu, sivan květnu, tamuz červnu. 112 episcopus judaeorum – „biskup židů", ve středověku tak byli označováni vrchní rabíni.

nářečí aškenázi – Aškenaz (Gen. 10. 3) byl syn Gomera, který je spolu s Jawanem, Tubalem, Madajem, Magogem, Mošechem a Tirasem synem Jafetovým. Tak je národ Aškenaz uveden do souvislosti národů pravděpodobně indoevropského původu, které vnikly v 3.

tis. před n. 1. do východní středozemské oblasti a tam zanechaly po sobě většinou jen panující šlechtu a jméno. Stará krajina Aškenaz ležela patrně v arménských horách. Vědomi si možná této souvislosti, označovali židé talmudistické a potalmudistické doby slovem Aškenaz Germanii. Také talmud identifikuje Gomera (otce Aškenaze) s Germanií. V nové době se označuje slovem Aškenazim středoevropské a východoevropské židovstvo na rozdíl od židů sídlících v jihozápadní Evropě a ve středomořské oblasti, nazývaných Sefardity.
125 Jefta – Podle biblického podání (Kn. soudců kap. 11 a násl.) byl Jefta (Jiftách) levoboček ze Zajordánska; bratři ho vyhnali a stal se náčelníkem lupičů. Národ si ho však vyvolil ve válce proti Ammonitským a Jefta je porazil. Před bojem slíbil Hospodinu, že v případě vítězství obětuje to, co první uvidí při návratu domů. Když se vracel, vyšla mu vstříc dcera a Jefta splnil slib. Tento biblický příběh zpracoval Feuchtwanger ve svém posledním románu „Jefta a jeho dcera“.

135 písmo naschí – se vyvinulo asi ve stejné době jako písmo kufické (srv. pozn. ke str. 42); zatímco písma kufického se užívalo pro posvátné texty, písmo naschí se hodilo svým charakterem spíš k běžné potřebě. Už od VIII. století má písmo naschí ráz podobný písmu dnešnímu. V X. století zatlačuje toto písmo kufický typ i z posvátných textů.

med'ulmen Dei – „blesk boží“; ve středověku dávali někteří bojovníci jména i svým mečům.

šírázské růže, tulipány z Konje – Šíráz je starobylé město v jižním Íránu, odedávna proslulé pěstováním vína a růží; Konje je turecké přímořské město v jižní Anatolii (byv. Kilikii).

143 mirador – (špan.) vyhlídka, pavilón s rozhledem po kraji.

146 mezuza – je schránka s pergamenovou blánou ve formě svitku. Napomíná každého žida při vstupu i při odchodu, při každé činnosti na jeho povinnosti, aby jednal podle přikázání obsažených v tóře.

havdala – rozloučení se sobotou. Když se v sobotu večer setmí, pronese muž nad nápojem a kořením pozdrav na rozloučenou se sabatem „havdala“. Při tomto obřadu zapálí ve zvláštním svícnu svíčku k tomu účelu vyrobenou.

147 Diorvysius Exiguus – mnich, původem Skyt, přišel koncem V. století do Říma, učil tam dialektice a opravil letopočet, počítaje léta od Kristova předpokládaného narození (tzv. Dionysiova éra).

Když tenkrát řecký císař Alexius – Alexios I. Komnénos, byzantský císař 1081-1118, vyzval r. 1095 zvláštním poselstvím papeže Urbana II. k pomoci proti Seldžukům. Když však r. 1096 připlula první křižácká výprava, nepodporoval ji.

écuyer – (franc.) zde: panoš, štítonoš; také: podkoní, štolba.

údolí Josafat – symbolické označení roviny, kde se bude podle biblického podání konat poslední soud.

gehinnom – údolí blízko Jeruzaléma, kde ještě v době Jeremiášově se konaly zápalné oběti dětí Molochovi. V talmudu označuje toto slovo přibližně představu pekla.

157 nepřineseš do domu bolího – V. kn. Mojž. 23, 18.

159 svátky Pod zelenou – svátky Stánků (sukkót), slaví se od 15. do 21. tišrí (bývá to v září nebo v říjnu). Historický význam je vysloven v jejich názvu: svátky Stánků; jsou vzpomínkou na dobu, kdy za putování pouští bydlili židé ve stanech.

Abaelard – Petr A. (1079– 1143), jeden z nejvýznamnějších scholastických filosofů, učil v Paříži. Ve sporu mezi nominalismem a realismem stojí stranou; tvrdil, že pojmy nejsou ani věci o sobě, ani pouhá slova, ale pomysly ducha (conceptus).

dzihád – (arab.) totéž co ,,bellům sacrum“ – svatá válka.

170 eritis skut dii – citát z bible (Gen. 3, 5): budete jako bohové, vědouce dobré i zlé.

Náš Mesiáš – Slovem mesiáš (másiach – pomazaný) se původně označoval izraelský král. Později si pod tím slovem židé představovali ideálního krále míru, který má přijít.

171 Jeruzalém – (hebr. Jerúšalajim) pravděpodobně není původní semitské jméno. Lidová etymologie (v midráších), která spojuje tento název s hebrejským slovem pro mír (šálóm), je asi neoprávněná. Předizraelské obyvatelstvo nazývalo tuto obec Jebus.

174 roš ha-šana – Nový rok. Celý antický svět a s ním i židé počínali nový rok březnem, tj. měsícem ve znamení skopce. Protože však v II. až IV. století n. 1. zvítězil po jistých sporech názor, že stvoření světa bylo v měsíci září, stalo se zvykem začínat letopočet až sedmým měsícem (tišrí) a první den měsíce tišrí dostal jméno i funkci Nového roku. Protože oba tyto systémy dosud platí, počítají židé začátek roku od března (nísán) a Nový rok slaví 1. tišrí.

svátek Smíření – z pěti velkých židovských svátků mají nejvážnější charakter róš ha-sána (Nový rok) a jóm kippúr (Den smíření). Den smíření nastává desátého dne po Novém roce. Je to největší židovský svátek, uzavírající deset dnů pokání mezi oběma svátky.

175 z rodu krále Davida – Davidovský rod je považován za nejvznešenější rodokmen v Izraeli; také Kristus odvozuje svůj původ z davidovského rodu.

177 šaddaj – (také: él šaddaj) starobylé přízvisko izraelského boha. Nej–

přesnější překlad by byl: všemohoucí. 181 tišrí – židovský měsíc odpovídající přibližně našemu září. 190 Et nunc et semper… – (lat.) i nyní a navždy a na věky věků.

Benjamín z Tudely – židovský cestovatel z XII. století; vyrazil asi kolem r. 1162 z Tudely (nebo Ebra) a procestoval Středomoří, Mezopotámii, Indii až k hranicím Tibetu a Číny, Jemen, Aden, Habeš, Egypt a jiné země. Kolem r. 1173 se vrátil přes Sicílii do Španěl s množstvím poznámek a přesných pozorování. Kniha Masot Benjamin (Cesty Benjamínovy) patří k nejvýznamnějším geografickým dílům středověku a byla přeložena do mnoha evropských jazyků.

Oker Harim – (ókér hárím, vyvracející hory) toto označení má své kořeny v bibli (Job 9, 5): přenášet, vyvracet hory znamená totéž jako činit neobyčejné skutky.

pésach – svátky velikonoční, slaví se v březnu nebo v dubnu, od 15. do 22. nísánu. Oslava je věnována především památce záchrany Izraelců v Egyptě a vysvobození z Egypta asi r. 1260 před n. l., kdy se izraelské kmeny vlastně staly národem.

208 in ira dei regina Castiliae – z božího hněvu královna kastilská (lat.).

hedád – v Izaiášovi (16, 10) a v Jeremiášovi (25, 30) je to radostné volání vinařů; naproti tomu v Jeremiášovi 51, 14 je toho slova užito jako válečného pokřiku.

Vergilius, nejzbořnější z pohanů – Vergilius byl ve středověku nejoblíbenějším antickým básníkem, protože jedno místo z jeho IV. eklogy se vykládalo jako předzvěst Kristova příchodu.

218 / zalíbí se králi – je to citát z 45. žalmu. Tento starobylý žalm byl původně dvorskou svatební písní.

Meír Abdelí – architekt, postavil v Toledu synagógu r. 1366 na náklad bohatého žida Samuela Leviho. Později byla tato synagóga přeměněna na katolický kostel El Tránsito.

Lilit – podle tradice první žena Adamova. Odedávna před jejím zásahem ochraňovali židé rodičku různými amulety.

228 král Jindřich Anglický zemřel – roku 1189.

231 tlupa Kórachova – Kórachovi muži z kmene Reuben se vzbouřili proti Mojžíšovi a Árónovi a na Mojžíšovu modlitbu je pohltila země (Numeri 16, 1-18, 32).

236 mesnie – (ménie, maisnie) rodinní příslušníci a služebnictvo středověkého pána. Nepřesně se někdy používalo slova rovněž pro ostatní podřízené osoby.

routieři – sedláci, kteří pod vedením loupežného šlechtice drancovali kraje. Za Filipa Augusta tvořili často velké tlupy. Udrželi se až do XV. století.

brabangons a cottereaux – Brabancons (Brabantští) byly tlupy z Brabantska, které přivedl Vilém z Yprů

Štěpánu z Blois do Anglie. Později se rozšířili na pevnině a byli pověstní jako lupiči. Lid pak tím jménem nazýval loupeživé žoldáky vůbec. – Cottereaux byli nazýváni ve XII. století nájemní žoldnéři.

Bernard de Ventadour – provensálský trubadúr z poloviny XII. století. Odebral se k vévodkyni Eleonoře, manželce Jindřicha Plantageneta, a doprovázel ji, jak se zdá, i do Anglie. Ale milostný poměr byl zde záhy přerušen, a proto Bernard odešel k hraběti toulouskému a po jeho smrti do kláštera dalonského v Limousinsku.

237 Bénoít de Sainte-Maure – francouzský básník z XII. století. Na popud Jindřicha II. Anglického napsal veršovanou kroniku normanských vévodů podle latinských pramenů (v 1. 1160– 1180). Také se po něm zachoval Roman de Troie (o obléhání Tróje a o Odysseovi podle latinského zpracování Dareta Fryžského) a Roman ďEnéas.

trubadúři, truvéři, kontéři – Trubadúři se vyvinuli z potulných žonglérů (ioculatores, joglares), recitátorů veršů. Pokud sami verše skládali, nazývali se trubadúři nebo truvéři (franc. trouver, provens. trobar znamenalo původně skládat – z latinského tropus: rétorický obrat). Na jihu Francie skládali v složitých formách milostnou lyriku v jazyku ďoc (langue ďoc, provensálština) a nazývali se trobadory. Na severu (zvláště v Pikardii) jsou to truvéři (trouvères), měli spíš epičtější sklony, skládali veršované rytířské romány, komické příběhy a někdy sáhli i po antických tématech. – Kontéři byli skladatelé veršovaných epických příběhů bez bližšího určení.

Debora – izraelská hrdinka. Podle ní je nazvána epická báseň o osvobození Izraele Písní Debořinou (Kniha soudců 5, 1 – 31).

Jael – žena Midianity Chewera. Když Sísrá, vojevůdce krále Jabína v Chazoru v Kanaánu, který dvacet let utlačoval Izrael, byl poražen Deborou a Barákem, utekl se do stanu k Jael a ta ho zabila. Melek Rik – (arab. malik Rík) král Richard, zvaný „Lví Srdce“. miles Christianus – (lat.) křesťanský voják. 250 Non válet, deleatur. Deletum est – (lat.) Neplatí, nechť je zničeno. Jest zničeno.

252 clerc – (franc, z lat. clericus) původně se tak nazývali kněží, později písaři a učenci, kteří na počátku středověku zpravidla náleželi k duchovnímu stavu.

Chrétien de Troyes – francouzský básník z XII. století. O jeho životě je málo známo. Žil u dvora Marie hraběnky Champagneské. Zpočátku překládal z latiny, později skládal vlastní epické příběhy, zejména z okruhu pověstí o králi Artušovi. Je to romaneskní, galantní, dobrodružná epika. Nejznámější z těchto eposů je Le chevalier de la charrete (Rytíř s károu), vznikl kolem r. 1170 a dokončil ho Godefroy de Lagni. Je v něm zpracována stará galská pověst o královně Guenievře, kterou unese kouzelník a již vysvobodí rytíř, když překročí most z ostří meče. Lancelot pronásleduje kouzelníka, ztratí koně a je nucen vsednout na dvoukolý vozík, což je pro rytíře pohanou. V tomto příběhu je uložen celý zákoník středověké dvorské lásky. 254 Absit! – (lat.) Nechť je pryč! Nechť zmizí!

Bertran de Born – provensálský básník, nar. r. 1140 na hradě Born u Perigordu, zemřel jako mnich v dalonském klášteře r. 1215. Jeho život je život feudálního rváče. Dante ho odsoudil do pekla jako vlastizrádce, někteří historikové dokazují, že usiloval o samostatnost

své vlasti. Zachovaly se po něm písně válečné, milostné a hlavně satirické sirventes.

256 Jonatan – Saulův syn, odvážný, ušlechtilý, oblíbený u lidu. Jeho obdiv a přátelství k Davidovi rozhořčovalo Saula. Když se Saul střetl s Davidem, padl Jonatan na otcově straně u Gilboa. David ho oplakává v 2. knize Samuelově v 1. kap.

261 sirventes – vedle kaneóny a teneóny nejoblíbenější trubadúrský žánr. Je to příležitostná, často útočná a satirická poezie. V tématice nepřevažuje milostná lyrika jako u prvních dvou forem, ale války, politika, morálka apod.

vilain – (z lat. villanus, venkovan) člověk venkovský, poddanský, nešlechtic.

281 montanisté – křesťanská sekta z II. století n. l. Založil ji Montanus z Artabanu v Malé Asii. Doporučovali nejpřísnější askezi, zavrhovali umění a světskou vzdělanost. Hlásali příchod tisíciletého království Kristova. Už počátkem III. století byli odsouzeni jako kacíři. Přívržence měli hlavně v Malé Asii, Galii a Itálii.

montanista Tertidlian – Quintus Septimius Florens Tertullianus (nar. v Kartágu kolem r. 160 n. l., zemř. kolem roku 230). Přestoupil na křesťanství, později se stal montanistou. Jako křesťan i jako montanista napsal mnoho knih apologetických a moralistických.

288 radžab – sedmý měsíc muslimského kalendáře.

294 šʼbán – osmý měsíc muslimského kalendáře.

296 cruz de los ángeles – (špan.) kříž andělů.

344 Al-Ghazzálí – (Abú Hámid Muhammad, řečený Algazel, 1058 až 1111) islámský ortodoxní filosof. Studium filosofie ho přivedlo ke skepticismu, z kterého

přešel k nejpřísnější mystické ortodoxii. Měl velký vliv hlavně na islámskou teologii. Jeho spis Taháfat al-falásífa – Vyvrácení filosofů – napadá veškerou filosofii a objektivní vědu.

355 pallium – církevní odznak náležející papeži a od něho propůjčovaný biskupům. Má podobu volného límce s dvěma připojenými svislými pruhy látky z bílé vlny s šesti černými kříži.

358 kacíř Julián – Julianus Flavius Claudius (331 – 363), zvaný Apostata – Odpadlík, římský císař, filosof a spisovatel. Vychován křesťansky (synovec sv. Konstantina), odpadl od křesťanství a napadal je ve svých spisech i v praxi.

LION FEUCHTWANGER ŽIDOVKA Z TOLEDA

Z německého originálu Die Jiidin von Toledo (Aufbau-Verlag, Berlin 1956) přeložil Valter Feldstein. Poznámkami opatřil Miloslav Žilina. Přebal, vazbu a grafickou úpravu navrhl Miroslav Habr.

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 1832. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1965. 201. svazek edice Klubu čtenářů. Odpovědný redaktor Jiří Sirotek.

Vytisklo Rudé právo, tiskárna vydavatelství ÚV KSČ, Praha. 25,77 autorských archů, 26,11 vydavatelských archů. D 07*40249. Vydání v SNKLU druhé. Náklad 82000 výtisků.

01-002-65
13/9 – Vázané 22,50 Kčs – 63/VIII-2